

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ XXXVII

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XXXVII

Уређивачки одбор:

др *Даринка Горђан-Премк*, др *Ирена Грицкаћ*, др *Милка Ивић*, др *Павле Ивић*,
др *Радослав Кайичић*, др *Блаже Конески*, др *Тине Лоћар*, др *Александар Младеновић*,
др *Асим Пецо*, др *Мийар Пешикан*, др *Живојин Сјанојчић*, др *Драго Ђујић*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1981

Секретари часописа:
мр Милица Радовић-Тешић и мр Светозар Стијовић
Израду и штампање финансира Републичка заједница науке Србије

Издаје: Институт за српскохрватски језик, Београд, Кнез-Михаилова 35

Штампа: СОУР „ГРАФИС”, „МИНЕРВА”, Суботица

САДРЖАЈ

Расправе и чланци

Зузана Тополињска: Рестрикција насупрот апозиције: две врсте атрибута именичке синтагме	1
Милка Ивић: Српскохрватски глаголски облици за исказивање појава које постоје у садашњости	13
Jolanta Rokoszowa: Über das Problem des Antropozentrismus in der Sprache (Ein Beitrag zur Untersuchung des Genus verbi)	25
Леон Којен: О неким глаголским конструкцијама у српскохрватском	55
Митар Пешкић: О употребљивости ономастичких података из турских тефтера	91
Jolanta Mindak: О niektóryч predykatach fazowych w języku polskim	109
Драго Ђупић: О језику Вукових <i>Српских народних њословица</i>	125
Асим Пецо: Крижанићеви погледи на српскохрватски језик и његове дијалекте	151
Александар Младеновић: Неке славеносрпске особине у језику Димитрија Исајловића 1816. године	179
Вера Јерковић: Морфолошки систем у „Житију св. Симеона” од св. Саве	195
Ханс Кристијан Микелсен: Сложена реченица у старосрпском језику. Анализа реченичних конструкција у Законику цара Душана (Струшки споменик)	213
Радмило Маројевић: Облик <i>кући</i> у адвербијалној функцији (са историјског и савременог гледишта)	237
Радмило Маројевић: „Деветбратња сестра” у народној песми. О једном творбено-семантичком типу словенских посесивних придева	243
Милија Станић: Акцентско путовање по Ускоцима у лето 1980. године	251

Светозар Стијовић: О хипокористицима на -и у Метохијском (Пећком) Подгору	255
Слободан Реметић: Конструкције типа <i>Шћа чине с оне ђеце</i> у говорима источне Босне	265

Прикази и критике

Драго Ђупић: Нов допринос нашој ономастици (<i>Ономастолошки ѝрилози</i> , књ. I, САНУ Београд, 1979).....	273
Milograd Radovanović: Džonatan Kaler, Sosir — osnivač moderne lingvistike, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Biblioteka XX vek, knjiga 43, urednik Ivan Čolović, preveo sa engleskog dr Boris Hlebec, Beograd, 1980, 149 str.	281
Гордана Јовановић—Даринка Гортан-Премк: А. А. Зализняк, Грамматический словарь русского языка, Словоизменение, Москва 1977	287
Димитрије Стефановић: Klaus Trost, Untersuchungen zur Übersetzungstheorie und -praxis des späteren Kirchenslavischen, die Abstrakta in der Hexaameronübersetzung des Zagraber Zbornik von 1469, Forum Slavicum 43, Wilhelm Fink Verlag, München 1978, 381 str.	293

Хроника

Слободан Реметић: Научни скуп о лексикографији и лексикологији	297
--	-----

Библиографија

Скраћенице	303
I. Општи теоријско-методолошки проблеми	305
II. Примењена лингвистика	
а) Питања превођења, учење језика и сл.	310
б) Контрастивна проучавања језика	315
III. Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика	316
IV. Етимологија, историја речи, тумачење речи, ономастика, збирке речи	323
V. Несловенски језици	330
VI. Балканологија	342
VII. Старословенски језик	342
VIII. Српскохрватски језик	
а) Фонетика (експериментална, физиолошка) и фонологија	343
б) Граматика и граматичка питања	344
в) Нормативна питања и питања развоја књижевног израза	347
г) Дијалекти	351

д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, по- рекло итд	353
ђ) Историја српскохрватског језика	355
е) Стил	358
ж) Метрика	359
з) Методика наставе књижевног језика	360
и) Терминологија	361
ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.).....	361
IX. Македонски језик	
а) Филологија	362
б) Фолклор	369
X. Словеначки језик	
а) Sodobna knjižna slovenščina, slovnica, fonetika, pravorečje, pravopis, metrika, stil, metodika, pouka	370
б) Zgodovina jezika, etimologija, dijalekti, objava in obravna ljudskega slovstva in starih besedil	375
в) Strokovni in splošni slovarji, terminologija	377
XI. Речници стари и нови српскохрватског језика (српско- хрватског и ког страног језика)	379
XII. Биографије, аутобиографије и сл. грађа	382
XIII. Библиографија	386
XIV. О становништву	388
XV. Разно	388

Регистар

Регистар речи и синтаксичких конструкција.....	393
Регистар имена	409

РЕСТРИКЦИЈА НАСУПРОТ АПОЗИЦИЈЕ: ДВЕ ВРСТЕ АТРИБУТА ИМЕНИЧКЕ СИНТАГМЕ¹

Овај чланак представља покушај семантичке интерпретације двеју врста атрибута који се појављују у словенској — и не само словенској — именичкој синтагми. Да узмемо по могућности најтипичнији пример: ради се о статусу, на пример, придевске конјункције *їладна и уморна* у реченицама као:

(1) *Гладна и уморна деца враїила су се кући.*

(1') *Деца, їладна и уморна, враїила су се кући.*

(1'') *Гладна и уморна, деца су се враїила кући.*

Наша интерпретација функционише у оквиру одређене теорије језика, чије ћемо принципе овде укратко изложити, уз дужан осврт на инвентар појмова и термина којима се служимо у нашој анализи.

Наша је теорија израсла на темељу такозване логичко-семантичке анализе природних језика. Она полази од генерализиране семантичке структуре минималног саопштења и труди се да одреди принципе формализације појединих компоненти те структуре у појединим језицима.²

ИСКАЗ, тј. минимално саопштење, схвата се ту као АКТУАЛИЗИРАНА ПРОПОЗИЦИЈА.

Под пропозицијом подразумевамо структуру коју конституише један ПРЕДИКАТ заједно са попуњеним позицијама АРГУМЕНТА који су њиме имплицирани. Тако на пример предикати *сїава* [неко], *їледа* [неко, нешїио], *чїїа* [неко, неки тїексї], *їара* [неко, нешїио саши-вено], *даје* [неко, некоме, нешїио], *види* [неко, нешїио, да . . .], *мисли* [неко, о нечему, да . . .] могу да конституишу пропозиције као {*Никола*|*деїше*|*їрад*} *сїава*, {*Ана*|*нека сїуденїска їруїа*|*свако у нашем їраду*} *їледа* {*изложбу*|*слику*|*уїаакмицу* . . .}, *сїуденї*|*дечак*|*моја млађа сесїра* . . .} *мисли* {*о исїїиїу да ли ће їослужсїиїи*|*о излїїїу хоће ли биїиї иїїїересанїїан*|*о оцу, да је неїравдно їосїїуїїо* . . .}, итд.

¹ Надовезујемо се овде на ону терминолошку конвенцију која разликује рестриктивне и апозитивне релативне реченице (ул. на пример К. POLANSKI, *Skladnia zdania zlozonego w jęzuku, Ossolineum 1967*).

² Та је теоријаashiпроко разрађена у новој колективној пољској дескриптивној граматичи под редакцијом З. Тополињске (у штампи PWN), пре свега у њеном првом делу чији је аутор С. Каролак.

Актуализацију разумемо као информацију која повезује говорну ситуацију са ситуацијом саопштеном исказом. Референцијална и количинска процена именичке синтагме (= њена квантификација) спадају у саставне делове информације којом се остварује актуализација.

Примарно средство да се изрази предикат је глагол или придев, ређе именичка синтаagma, док је примарна формализација аргумента именичка синтаagma, ређе реченица.

Проблем који нас овде занима тиче се именичке синтагме, морамо, дакле, мало ближе разгледати њену семантичку и формалну структуру. Напоменућемо, пре свега, да је именичка синтаagma формална синтаксичка јединица способна да буде одраз различитих семантичких компоненти исказа. Стога ми и нисмо у стању да је дефинишемо у терминима више споменутих семантичких компоненти исказа, тј. нисмо у стању да је дефинишемо преко њене комуникативне функције у тексту. Међутим, она је истодобно и самостална, оформљена јединица номинације: назива и/или указује на предмете (= материјалне предмете) и појаве о којима је реч у тексту. С обзиром на то њено својство, њој и можемо приписати уопштеноу семантичку структуру.

Као уопштени запис семантичке структуре именичке синтагме предлажемо формулу RQx , где је R референцијална квантификација, тј. информација која нам омогућује идентификацију предмета и/или појаве о којој је реч (= идентификацију објекта-референта одговарајуће именичке синтагме; термин РЕФЕРЕНТ биће и надаље употребљаван за све случајеве кад се има у виду овакво реферисање језичким средствима), Q је количинска процена, тј. информација о просторној и/или временској организацији догичних предмета и/или појава дата у терминима више-мање конвенционалних јединица мера које дозвољавају да те предмете и/или појаве поставимо у релацију према аритметичком низу. Најзад x је предикатска садржина која одређује класе предмета и/или појава којима припадају референти одговарајућих синтагми. Да су та семантичка разграничења оправдана, видећемо приликом анализе следећих примера:

- (2) [*Дај ми*] *ићић њећи обичних оловки које сам јуче куйила*.
- (3) [*Дошли су*] *неки сјуденћи*.
- (4) [*Треба да њнесиш баш*] *ово*.

У примеру (2) садржину x , тј. класу предмета о чијим је представницима реч, одређује синтаagma *обична оловка коју сам јуче куйила*; друга је ствар то што су у тој синтагми формализоване неке компоненте које служе актуализацији, а чији су експоненти наставак првог лица јединице и прилог *јуче*, и које од разматране именичке синтагме праве такозвану одређену дескрипцију. Информацију Q носи облик *ићић*. Ту а) непопуњена синтагаматска позиција назива мерних јединица говори о томе да су елементи именоване класе дискретни делови наше стварности, тј. да их можемо непосредно (= без претходног мерења) бројити (нулти експонент је у неку руку редувантан, пошто је одговарајућа информација обухваћена и у компоненти x); б) сам облик *ићић* носи информацију о

количини елемената о којима реферише синтагма. На формалној разини облик *ћей* захтева да оно што је десно од њега стоји у генитиву плурала. Најзад, облик *ћих* је у том контексту граматички обавезни експонент чињенице да синтагма у целини врши функцију одређене дескрипције. Другим речима: информација *R* је површински представљена помоћу средстава за актуализацију, а та средства захтевају присуство и граматичког (= семантички празног) експонента *ћих*.

У примеру (3) садржина *x* формализована је основом облика *сћу-денћи*, док је наставак носилац информације *Q*, тј. информације о множинском карактеру референта. Семантичке импликације одсуства назива мерне јединице исте су као у примеру (2). Информација *R* садржи се у облику *неки* и своди се на констатацију о томе да је синтагма употребљена са референцијом, тј. да постоје представници скупа 'студент' који су такви да они, и само они, задовољавају одговарајућу релацију ('долази'); међутим, говорно лице не зна да их идентификује на било који други начин осим као аргументе те релације³. Другим речима: дотични студенти спомињу се у нашој синтагми као неидентификовани, иако индивидуализирани према другим елементима скупа 'студент', учесници релације која конституише исказ. Облик *неки*, уз информацију типа *R* носи и другу информацију актуализационог карактера, саопштава, наиме, да говорно лице није у стању да идентификује референте синтагме.

У примеру (4) имамо посла, пре свега, са секундарним експонентом информације типа *R*. Зависно од тога да ли врши деиктичку или анафорску службу, облик *ово* упућује директно на референт синтагме изван текста или на фрагмент текста где се тај референт експлицитно помиње. У првом се случају облик *ово* јавља просто као корелат геста, у другом тај је гест замењен одговарајућом организацијом контекста, тј. прекодиран у језичка (синтаксичка) изражајна средства. Осим информације типа *R*, облик *ово* формализује и другу информацију актуализационог карактера; наиме — у деиктичкој служби — информацију о просторној близини између говорног лица и референта синтагме, у анафорској — о просторној или (примарно) временској близини саме синтагме и фрагмента текста који је анафоризиран датом синтагмом.

Као што се види из наведених примера, формални експоненти садржина *R*, *Q* и *x* бивају у разним контекстима различити и улазе међусобно у различите граматичке односе. Да би могли те односе што прецизније описивати, предложимо и једну шему формалне структуре именичке синтагме. Биће то формула *C* (*M*), где је *C* конститутивни члан (енг. *constitutive member*), тј. — према познатој Куриловичевој дефиницији⁴ — члан на који можемо да сведемо синтагму, а да се при том не промени њена синтаксичка функција, и који *ipso facto* представља синтагму у односима с другим синтаксичким јединицама (=сноси последице

³ Тачније — та је информација везана за облик *неки* у случају ако на вишем, реченичном, нивоу имамо посла са референцијално употребљеном пропозицијом, тј. са пропозицијом чија истинитост подлеже верификацији.

⁴ Уп. J. Kuryłowicz, *Les structures fondamentales de la langue: groupe et proposition*, *Studia Philosophica* III, 1948, cc. 203—209.

акомодације синтагме према другим синтаксичким јединицама), док је *M* допунски члан, модификатор конститутивног члана, тј. компонента чије је присуство у синтагми у принципу факултативно⁵. У језицима нашег типа *C* је именица, или тачније: именица је дефинисана у оквиру предлагане теорије као лексема чији облици могу бити конститутивни чланови именичких синтагми. Према детаљнијој категоријалној карактеристици, у тој се функцији могу јављати *nomina propria* (*Nprop*), *nomina personalia* (*Pron_{pers}*), *nomina demonstrativa* (*Pron_{dem}*), укључујући ту такозвано *demonstrativum generale* (сх *што/ово/оно*) и такозвану персоналну заменицу трећег лица (сх *шај/овај/онај*); даље *nomina indefinita* (*Pron_{ina}*) типа сх *што, ко, нешто, неко, било што, било ко*, итд. и заменице грађене на бази њих, помоћу негације, као сх *све, свако, свашта, ништа, нико*⁶ и, најзад, *nomina appellativa* (*Nap*). Дакле, у симболима:

$$C \rightarrow Nprop \wedge Pron_{pers} \wedge Pron_{dem} \wedge Pron_{ina} \wedge Nap$$

Допунски члан у именичкој синтагми може бити придев (*A*) или придевска синтагма (*AP*, уп. енг. *adjective phrase*) или подређена именичка синтагма (*NP* — *noun phrase*) или подређена (релативна) реченица (*S_R* — *relative sentence*). „Подређена” се схвата овде као „граматички акомодирана према конститутивном члану”. Примарни представници допунског члана (*M*) су придеви које ћемо разврстати у *nomina adiectiva* (*Pron_{adi}*) као што је сх *шај/овај/онај, неки, један, сав, сваки, ниједан, други*, и сл. *adiectiva pronominalia* (*A_{pron}*) типа сх *мој, твој, наш . . . , такав . . . , номина numeralia* (*Num*), која осим бројева, обухватају и прилоге као сх *неколико, толико, много, јуно, пар* и др., *adiectiva numeralia* (*A_{num}*), као сх *јрви, други, трећи . . . , двојни, тројни . . . , двоструки, тросруки . . .*, даље деноминални и девербални придеви (*A_N* и *A_V*), најзад „класични” придеви који поседују такозвану граматичку категорију степена (тј. који формализују предикате способне за интензификацију — *A_{int}*). У симболичном приказу:

$$M \rightarrow AP \wedge NP \wedge S_R, \text{ где } AP \text{ може да буде конституисана од } Pron_{adi} \wedge A_{pron} \wedge Num \wedge A_{num} \wedge A_N \wedge A_V \wedge A_{int}. \text{ Две последње категорије примају и другостепене прилошке модификаторе (D).}$$

У даљу анализу мораћемо увести још један појам, а то је НУ-КЛЕАРНА ИМЕНИЧКА СИНТАГМА (*NNP*). Да би дефинисали нуклеарну синтагму, морамо се послужити већ познатим појмовима обеју разина, како семантичке тако и формалне. Видели смо да информација *RQ* или има посебне (лексичке, морфолошке, синтаксичке, прозодијске) експоненте или је формализована (најчешће лексикализирана) заједно са информацијом типа *x*. Једно од строгих правила која сачињавају гра-

⁵ Уводимо клаузулу „у принципу”, јер — како што је доказала М. Ивић (уп. на пример М. Ivić, *Les causes semantiques du phenomene syntaxique nomme „determinant obligatoire”*, X-eme Congres International des linguistes, Bucarest 1967, Résumés . . . , п. 159), постоје и семантички мотивиране именичке синтагме са обавезним модификатором.

⁶ Све у споменутој интерпретацији добија парафразу: *није истина да постоји нешто што не . . . , ништа — није истина да постоји нешто што . . .*, на пример: *Сви су дошли*. „није истина да постоји неко ко није дошао”, и сл.

матику именичке синтагме гласи да експоненте RQ — ако их уопште можемо одвојити од експонената x (тј. ако представљају дискретне формалне јединице било морфолошког било синтаксичког нивоа) — теже ка почетку линеарног (временског или просторног) низа који представља именичка синтагма. Најједноставније речено, нуклеарна синтагма је то што остане кад се уклоне експоненти RQ — разуме се под условом да тај остатак сам по себи представља именичку синтагму. У терминима горе набројаних категоријалних представника S и M можемо рећи да јединице типа Nap , као и придевске синтагме конституисане од A_N , A_V или A_{int} ex definitione формализују једино садржину типа x . И, даље, да именичка синтагма, која обухвата Nap као конститутивни члан плус ев. AP конституисане од $A_N/A_V/A_{int}$ као допунске чланове обухвата једну нуклеарну именичку синтагму. Да се вратимо горе наведеним примерима: у случају (2) нуклеарна синтагма у облику немаркираном у погледу информације RQ гласи *обична оловка коју сам јуче купио*, у случају (3) она се своди на именицу *сиудениј*, док је у случају (4) једноставно и нема. Сводећи одговарајуће синтагме на облик такорећи речнички, категоријално немаркиран (= који није употребљен у конкретном исказу, тј. није актуализиран, односно није везан никаквим квантификатором) уједно смо нагласили да је нуклеарна синтагма један лингвистички конструкт сличне врсте као, на пример, лексема, тј. да је не налазимо у тексту као такву него увек у једном од њених синтагматских облика који може, али не мора, да буде идентичан немаркираном облику, онако исто као што и нађени у тексту облици једне флективне лексеме могу, но не морају, бити идентични са одредницом која ту лексему представља у речнику. Другим речима, у нашој интерпретацији, синтагме као *један млади сиудениј*, *овај млади сиудениј*, *један од оних младих сиуденаца*, *неколико младих сиуденаца*, *петорица младих сиуденаца*, итд. представљају синтагматске варијанте нуклеарне синтагме *млади сиудениј* које су добијене путем квантификације (= уведене у зону активности одређених квантификатора). Те се варијанте разликују семантички у погледу RQ , док им је садржина x иста. Представљена слика је — разуме се — мало поједностављена, али ће, надам се, овом приликом бити довољна.

Као последњу уводну напомену рецимо још и то да ћемо се који пут у излагању нашег проблема служити примерима не само из српскохрватског него и из македонског језика. Ово стога да би се боље уочило које су од уведених дистинкција семантичког, а које само формалног карактера.

Већ у уводном делу овога чланка, говорећи о међусобном односу компоненти R , Q и x у семантичкој структури именичке синтагме, служили смо се формулацијом да садржине R и Q , слично квантификатору, везују садржину x ; другим речима: да је компонента x доминирана од стране компоненти R и Q . Ова чињеница долази до изражаја и у формалној структури синтагме: није случајно — чини се — да експоненти трију семантичких компоненти имају утврђен линеарни ред и да се на основу

тога реда могу утврђивати границе појединих синтагми. Да одмах пређемо на примере:

- (5) сх *Три млади девојке увек су ми биле симбијичне.*
мак *Трише млади девојки секогаш ми беа симбијични.*
- (6) сх *Дала сам њисмо једном од сџаријих и искуснијих чиновника.*
мак *Го дадов њисмојо на еден од њосџарише и њоискусни чиновници.*
- (7) сх *Куйићу њи нешио лејо.*
мак *Ке њи куйам нешио убаво.*

У примеру (5) имамо посла с одређеном дескрипцијом чији је референт један затворен идентификован скуп од три елемента. Информација о томе потиче из контекста ван именичке синтагме, формализује је прилог *увек/секогаш*, чије присуство имплицира то да је реч о девојкама идентификованим за говорно лице и његовог саговорника. Потврду да је наведена анализа коректна даје нам обавезно присуство одређеног члана у македонској синтагми. Можемо га прихватити као експонент информације R у границама саме те синтагме. У том је смислу члан морфолошки категоријални експонент информације R , онако као што су наставци за једину и множину морфолошки категоријални експоненти информације Q . У нашој синтагми, међутим, информација Q у оба језика има јасан и експлицитан лексички експонент, док је множински наставак само семантички празан корелат тога експонента.

Наш централни проблем у разматраној серији примера представљају модификатори који формализују садржину x . У примеру (5) такву функцију врши придев *млади*, представник категорије A_{int} . Тај придев модификује именицу *девојка*, или другим речима: у садржину појма 'девојка', као код сваког другог живог бића, спада својство постојања и испољавања одређеног узраста у времену. То својство отвара могућност модификације којом би се прецизирао овакав временски параметар. Међу лексичким формализацијама одговарајуће информације налази се и придев *млади*. Као свако обогаћење конотације једног појма, он истодобно ограничава његову деңотацију, па га у том смислу можемо назвати рестриктивним модификатором или — сагласно са шире прихваћеном терминолошком праксом — РЕСТРИКТИВНИМ АТРИБУТОМ. У дефиницију рестриктивног атрибута спада његов статус компоненте NNP , тј. чињеница да је он члан именичке синтагме као апстрактне „речничке” јединице номинације која тек онда кад се употреби у конкретном тексту бива везана квантификацијом. Дакле, да ставимо тачку на „и”, рестриктивни атрибут *ex definitione* стоји у зони активности квантификатора RQ који доминира модифицирану и њиме обогаћену садржину x .

У примеру (6) рестриктивни се атрибут јавља у виду конструкције саставног типа *сџаријих и искуснијих* — да се ту ради о једном двоструко модифицираном потскупу чиновника, а не о два разна укрштена потскупа, потврђује дистрибуција македонског члана: *њосџарише и њоискусни* (а не, што би иначе теоријски било такође могуће: *њосџарише и њоискуснише . . .*).

Пример (7) је у више погледа карактеристичан и нетипичан. Формална анализа води до закључка да је *нешито* конститутивни а *лејо* — допунски члан, при чему допунски члан стоји иза конститутивног, пошто је конститутивни члан носилац информације *R* и *Q*. Одатле сугестија да је *лејо* рестриктивни атрибут. Међутим, семантичка анализа показује да је *нешито* семантички празно и служи више као блокада *RQ* и формална потпора, ја бих чак рекла — као средство рекатегоризације придева *лејо*, који у синтагматској вези са *нешито* може да конституише именичку синтагму.⁷ Ако је *лејо* ипак модификатор, онда се садржина која подлеже модификацији може одредити једино као 'то што се може купити'.

Закључци наших досадашњих разматрања своде се на следеће:

1. у датој, конкретно употребљеној синтагми садржини *x*, која представља конотацију појма названог у синтагми, референцију одређују *RQ*; неки пут су *RQ* садржине формализоване делимично или чак тотално ван граница синтагме, на нивоу реченичне конструкције;
2. у том, и само у том, смислу су компоненте *RQ* у структури синтагме надређене компоненти *x*;
3. експоненти садржина *R*, *Q* и *x* имају чврсто одређени ред у синтагматском низу, наиме: $E_{x_R} \cdot E_{x_Q} \cdot E_{x_x}$ (где је „ \cdot ” знак прости конкатенације);
4. функција модификатора — експонената садржине *x* (тј. модификатора — чланова *NNP*) састоји се у томе да кроз обогаћивање конотације сузе денотацију одговарајућег појма (уп., на пример, серију као *соба* : *мрачна соба* : *мала мрачна соба*, итд.). Ако за модификаторе прихватимо уобичајени термин атрибути, онда у наведеном, и само у наведеном, смислу можемо атрибуте у *NNP* одредити као рестриктивне. Међу тако одређеним рестриктивним атрибутима нашле би се и компоненте основног номиналног низа (тј. придевски атрибути повезани са *C* конгруенцијом у роду, броју и падежу), као и модификатори у облику читавих *NP* или *S*, уп. на пример *дрвени сито* / *сито од дрвета* / *сито који је најрављен од дрвета*, исл.

Као што смо рекли, *NNP* представља јединицу номинације — општи назив класе предмета или појава коју говорно лице уме да диференцира као такву у процесу перцепције материјалног света или својих (менталних, физиолошких) реакција на тај свет. У том смислу *NNP* представља један конструкт ванвременски или, тачније — временски везан само за говорно лице које постоји у времену и перципира одговарајућу појаву (предмет и др.) као постојећу у времену. Тек надградња информације *RQ* уводи садржину *NNP* у непосредну релацију са збивањима пројцираним у исказу. Кад употребљавамо називе као *узбуђени малишан* или *човек са штићом*, и сл. у реченицама као *Узбуђени малишан дојрчао је родитељима* или *Човек са штићом није се ни йомакао* и сл., ти су називи

⁷ Уп., на пример, македонски однос: *добројто* на супрот *нешито добро*, *убавојто* на супрот *нешито убаво*. У оба се случаја ради заправо о такозваној синтаксичкој субстантивацији придева у служби а) одређене или б) неодређене дескрипције.

— грађени, додуше, на бази искустава која нам конситуација или контекст пружају — употребљени примарно зато да би идентификовали учеснике ситуација о којима је реч, а не, односно само секундарно и ради информације о томе да је дотични малишан узбуђен, а да дотични човек држи штап у руци. Другим речима: одговарајући предикати већ су уграђени у садржину x одговарајућих NNP — имамо посла са номинацијом а не (или само посредно) и са предикацијом. Прави, структурни доказ, налазимо у подређењу садржине x садржини RQ . Другим речима: самим тим што је подвргнута двојној квантификацији RQ , свака у тексту конкретно употребљена NNP функционише као затворена, потпуно оформљена јединица. Наиме, присуство компоненте RQ онемогућује њено проширавање било којом новом предикацијом (новом садржином x), а такође и то да се њене компоненте разматрају као самосталне компоненте неке хијерархијски више, на пример реченичне, конструкције. Она улази у реченицу као готова, „речничка” јединица номинације.

Међутим, језик зна којим се путем може постићи и то да се NP као целина обогати таквом новом садржином x која би се налазила ван зоне активности одговарајућих квантификатора RQ , дакле и ван граница саме синтагме. Предлажемо да се носиоци тог типа модификације назову **АПОЗИТИВНИМ АТРИБУТИМА**. Пре него што ближе одредимо њихов семантички и формални статус, размотрићемо неколико карактеристичних примера.

- (8) *Девојка, узбуђена, није могла да се помири са ситуацијом.*
 (9) *Петар је, нагнувши над столом, анализирао цртиц.*
 (10) *Зоран, необично блед и мршав, и у говору се разликовао од осталих деचाка.*
 (11) *Ана, Петрова маћеха, доуштовала је јуче из Београда.*
 (12) *сх Сћари професор, Анин мениџор, није смео то да дозволи.*
 мак Сћариош професор, мениџор на Ана, не смееше тоа да то дозволи.
 Сћариош професор, мениџорш на Ана, не смееше тоа да то дозволи.

Наши су примери одабрани тако да сваки од њих почиње једном именичком синтагмом са идентификованим референтом. Апозитивни атрибути (овде редовно између два зареза) стоје ван зоне активности компонентата RQ у одговарајућим синтагмама, тј. ван синтагми које модификују. У примерима (11) и (12) они чак представљају самосталне именичке синтагме у функцији модификатора. У примерима (9), (10) и (11) модифицирану синтагму конституирају лична имена која *ex definitione* не примају рестриктивне атрибуте. У свих пет случајева имамо посла са предикацијом (тј. са актуализираном пропозицијом у облику атрибута) или чак — у (11) и факултативно у (12) — са идентификацијом која се односи на референта модифициране синтагме. По могућности адекватна експлицитнија парафраза могла би да гласи (8) *Девојка, која је била узбуђена, није могла у том сћању да се помири са ситуацијом*; (9) *Петар,*

који је био најнуди над столом, у тој је позицији анализирао црпеж; (10) Зоран, који је био необично блед и мршав, разликовао се од осталих дечака и у говору, а не само овим својим особинама; (11) Ана, а рећи Ана је истио ишио и рећи Пејрова маћеха, доишовала је јуче из Београда; (12а) Сџари њрофесор који је био Анин мениџор није смео као шакав да шо дозволи; (12б) Сџари њрофесор, а у шом контексту рећи сџари њрофесор је истио ишио и рећи Анин мениџор, није смео шо да дозволи. Апозитивни атрибути обогаћују новом садржином x наша знања о референту модифициране синтагме и тек тако обогаћена дескрипција заузима, као целина, позицију аргумента у одговарајућем исказу. Вреди подвући да се свуда где је избор слободан у апозитивном атрибуту појављују кратки придевски облици. Именичку синтагму проширену апозитивним атрибутом можемо на семантичком плану представити као $[RQ^i x_1]/RQ^i x_2$ — структура ван квадратне заграде представља апозитивни атрибут; експоненти RQ , ако се појаве у одговарајућој конструкцији двапут, сигнализују да се ради о идентификацији, тј. да су обе синтагме (модифицирана и апозитивна) употребљене у *suppositio materialis* (в. горе парафраза примера (11) и (12б)). Апозитивни атрибут јесте спољашни модификатор именичке синтагме, но ипак представља део конструкције која заузима одређену аргументску позицију, не функционише, дакле, као самосталан део реченичне конструкције.

Није лако открити комуникативни механизам који одлучује о формализацији одређене садржине на нивоу рестриктивног и/или апозитивног атрибута. Изгледа да је од прворазредног значаја функционална перспектива текста, тј. његова тематско-рематска структура. Анализа разноврсних примера дозвољава да се формулишу следећа два строга правила:

- NP , ма како била разграната, укључујући све њене рестриктивне атрибуте, у терминима функционалне перспективе представља увек недељиву целину.
- Апозитивни атрибут *ex definitione* се у терминима функционалне перспективе разликује од синтагме коју модификује.

Намеће се закључак да се у позицију апозитивног атрибута ставља садржина која треба да привуче пажњу адресата путем контраста у функционалној перспективи. Релативно чешће долази у обзир — увек мање предвидљива — модификација по линији релационих, а не иманентних својстава модифициране садржине. Уп. на пример *девојка* (тема), *узбуђена* (рема) . . . — најтипичнија ситуација, или *Ана* (тј. нека жена по имену Ана — рема), *Пејрова маћеха* (надовезивање на већ уведеној тему) — ситуација карактеристична за случајеве идентификације.

У случајевима кад модифицирана синтагма представља неодређену дескрипцију, механизми апозиције су мало друкчији. Ту може доћи до понављања конститутивног члана модифициране синтагме као семантички празне потпоре формално рестриктивног, функционално апозитивног атрибута, уп. *Мало чаја, незаслађеној, сићурно ићи неће шкодићи.* према *Мало чаја, незаслађеној чаја, сићурно ићи неће шкодићи.*, и сл.

Да бисмо употпунили оцртану слику, посветићемо мало пажње и конструкцији која наизглед подсећа на апозитивни атрибут именичке синтагме, док, у ствари, функционише самостално на нивоу модификатора реченице. Да се вратимо на последњу серију примера мењајући једино линеарну позицију атрибута:

(8') *Узбуђена, девојка није могла да се помири са ситуацијом.*

(9') *Најнућ над столом, Петар је анализирао цртеж.*

(10') *Необично блед и мршав, Зоран се и у говору разликовао од осталих деचाка.*

(11') **Петрова маћеха, Ана је јуче дојућовала из Београда.*

(12') **Анин мениџор, сџари џрофесор није смео џо да дозволи.*

На површинском нивоу текста релације (8) насупротив (8'), (9) насупротив (9') итд. своде се на неоствареност/оствареност инверзије апозитивног атрибута, односно на то да ли он јесте или није пренесен на прву позицију у реченичној конструкцији. Као што видимо, у два од пет случајева извршена инверзија резултира у непостојећим конструкцијама. Уп. и следеће примере:

(13) *Чорба, необично слана, није никоме џријала.*

(14) *Петар, незналица, није имао никаквих излџда да усџе у џој средини.*

према:

(13') *?Необично слана, чорба није никоме џријала.*

(14') *?Незналица, Петар није имао никаквих излџда да усџе у џој средини.*

Упореди, најзад:

(11'') *У својсџву Петрове маћехе, Ана је јуче дојућовала из Београда.*

(12'') *Као Анин мениџор, сџари џрофесор џо није смео да дозволи.*

(13'') *Пошџо је била необично слана, чорба никоме није џријала.*

(14'') *Пошџо је био незналица, Петар није имао никаквих излџда да усџе у џој средини.*

Изгледа да апозитивни атрибут као самостална, слободна предикација увек имплицира и једну надграђену предикацију. Та предикација повезује временском, а често и каузалном мотивацијом, две пропозиције које деле заједнички аргумент у виду разматране именичке синтагме и које су формализиране а) у главној реченици и б) у апозитивном трансформу. Споменута временска и/или каузална веза функционише, дакле, као предикат вишег ранга са два пропозиционална аргумента. Ако се апозитивни атрибут нађе у постпозицији непосредно уз именичку синтагму, он се схвата као модификатор те синтагме. Према томе у (8) имамо посла са девојком која је узбуђена, у (11) са жењом која се зове Ана и која јесте Петрова маћеха, у (13) са чорбом која је слана, итд. Међутим, ако се раскине линеарна веза између *NP* и њеног апозитивног атрибута — у нашем случају ако се тај атрибут постави на прво место у синтагматском низу — он се јавља у новој перспективи, као самостални моди-

фикатор реченице, и у тој позицији често захтева посебна граматичка средства која би га, као реченични трансформ, акомодирала главној реченици. Та средства могу, уосталом, и да га „поврате“ у статус реченице (уп. 13”, 14”). Нисмо, међутим, у стању у овако кратком чланку ни да набројимо, а камоли да размотримо све семантичке и формалне факторе који утичу на избор оваквих акомодационих средстава.

Да се вратимо на крају и на пример од којег смо пошли: *Уморна и љадна деца вратила су се кући* (рестриktivни атрибут) / *Деца, уморна и љадна, вратила су се кући* (апозитивни атрибут на нивоу именичке синтагме) / *Уморна и љадна, деца су се вратила кући* (апозитивни атрибут на нивоу реченице). Ту је карактеристична линеаризација клитика, тј. облика *су се*, у односу на глагол *вратила*. Та се линеаризација може схватити као својеврстан експонент чињенице да основна дихотомија дели две прве од треће конструкције. Међутим, пошто се апозитивни атрибут очигледно изузима при одређивању места заменичких клитика, линеаризација тих клитика истодобно представља и доказ да је апозитивни атрибут, иако везан конгруенцијом са конкретном NP, ипак самосталан члан реченичне конструкције (уп. горе пример (9)).

Варшава

Зузана Тополињска

Summary

Zuzanna Topolińska

RESTRICTION VS APPOSITION: TWO TYPES OF NP MODIFIERS?

The paper deals with mechanisms of introducing new predicative content into the noun phrase. The author claims that of primordial importance is whether the modifiers — exponents of that content are free or bound in respect to corresponding referential quantifiers. Cf. SC *Gladna i umorna deca vratila su se kući*. — restrictive attribute, *Deca, gladna i umorna, vratila su se kući*. — appositive attribute at the NP level, *Gladna i umorna, deca su se vratila kući*. — appositive attribute at the sentential level.

Different content is formalized respectively as RA or as AA depending on the functional sentence perspective (i.e. depending on the thematic-rhematic structure of the text).

СРПСКОХРВАТСКИ ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ ЗА ИСКАЗИВАЊЕ ПОЈАВА КОЈЕ ПОСТОЈЕ У САДАШЊОСТИ

Циљ овог испитивања биће да се за наш језик утврди шта све може бити, под каквим семантичким условом и којим глаголским обликом исказано као постојеће у тренутку говора. Анализа ће се при том вршити на основу језичког материјала преузетог из разговорне праксе аутохтоних Београђана. Ван непосредне пажње остаће овом приликом дистинкција „ужа”/„шира” садашњост¹ и проблематика реченица које саопштавају о нечем што је, по досадашњем људском искуству, вечито (*Сава се улива у Дунав, Човек је смртиан и сл.*).

Задржаћемо се прво на случајевима када је реченичним предикатом означена некаква радња чије је вршење доступно нашим чулима.

Такве радње обично постоје у времену само онолико колико траје њихово отелотворење у простору. Али бива и друкчије. Комуникативне активности (као тврдити, питати, претити, саветовати итд.) имају двоструко постојање; једно се остварује на просторном, друго на комуникативном плану. Друкчије речено, пошто су већ добиле своје отелотворење речима, ове радње настављају да постоје у времену у виду важеће поруке све дотле док не постигну свој циљ (док питање не стекне одговор и сл.), односно док не буду оповргнуте (док аутор тврдње од ње не одустане и сл.). Отуда је и могуће да, рецимо, лице *A*, обраћајући се лицу *B*, употреби презент глагола *ићи* у реченици *Пиша Миле идеш ли суџра на ушак-мицу; иши да кажем ако се јави?*, мада је *Миле* формулисао своје питање још синоћ; зато ће лице *H* пренети лицу *M* презентом: *Јова иши чесишиа унајређење*, а потом ће лице *M*, пошто је примило *Јовину* поруку и тиме ликвидирало њено „остајање на снази”, о истом догађају говорити као о прошлости: *Јова иши чесишиао унајређење; и сл.*

Граматицари, по правилу, губе из вида да се у оваквим случајевима садашњост оног аутентичног, хронолошки првог по реду отелотворења радње поистовећује са садашњошћу овог другог, посредног, само захваљујући томе што је радња на изванредан начин „остајала на снази” у целом том временском интервалу од говорног чина аутора поруке до

¹ О овој се дистинкцији иначе доста расправљало у нашој домаћој стручној литератури, а у ком смислу видеће се најбоље из излагања *Јована Вуковића* — *Jovan Vuković, Sintaksa glagola*, Сарајево 1967, на стр. 366.

говорног чина онога ко је њу пренео адресату. Приликом регистравања примера у којима презентски облик указује на садашње време иако се ради о преношењу раније изречене поруке², објашњење уоченог феномена не тражи се у природи лексичког значења датог глагола, већ у нашој непрецизној интерпретацији садашњости, тј. у могућности да њене границе у недоглед проширимо³. Ово све произилази у првом реду отуда што се појам вршења радње аутоматски асоцира са њеним отелотворењем у простору, па се при одређивању садашњости помишља искључиво на поклапање таквог вршења са тренутком говора. Ово је једна од основних заблуда у науци о глаголима коју би требало отклонити; наиме, до означавања садашњег времена глаголским обликом долази и кад радња постоји као релевантна за нас у ком другом виду, не само у својој физичкој реализацији.

У том другом виду поимамо радњу увек онда кад је именујемо као нешто што човек стварно не врши него само уме, може или мора, треба да врши, или врши по правилу, по обичају и сл. Њој у таквом случају није својствена оствареност него само остварљивост, која се такође може одређивати према моменту говора — као у времену подударна с њим, односно њему антериорна или постериорна.

Принципи по којима се граматикализује постојање у времену примењују се различито, зависно од тога да ли је у питању радња као реалан феномен или само њена потенцијална остварљивост. Перфективном је презенту, као што се зна, доследно ускраћена служба сигнала садашњости у случајевима кад је посредно оно прво; исто се, међутим, не би могло устврдити и за случајеве кад се ради о оном другом. Осим тога, ни инвентар глаголских облика који сигнализују прошлост и будућност није под овим различитим семантичким околностима идентичан.

Полазећи од чињенице да су наши језички стручњаци посветили досада релативно велики број студија временском одређивању постојеће радње према моменту говора, али ниједну одмеравању времена у којем је „на снази“ остварљивост радње, ја се овом приликом нећу ближе освртати на први проблем, већ ћу се задржати само на другом, желећи да, бар у најосновнијој мери (дакле — без претензија на исцрпност), попуним једну празнину у стручној литератури.

² В. пример *Пиша адвокат иша желити?*, тј. реченицу „којом се адвокатов помоћник обраћа сељацима што су седели пред адвокатском канцеларијом“, на чију семантичку специфичност Михаило Стевановић умесно указује — Михаило Стевановић, *Функције и значења глаголских времена*, Београд 1967, на стр. 18.

³ Објашњавајући шта је „временски период говорења“, Михаило Стевановић истиче да он „почиње пре момента саопштавања, а наставаља се обично и после овога момента, и углавном неограничено, некад дуже а некад краће, траје“. Анализирајући поменути пример *Пиша адвокат иша желити?* исти аутор напомиње да „време у односу на које се глаголска радња одређује није један тренутак него, како смо већ казали, а како се то уосталом у лингвистици одавно истиче, неодређени временски размак, временски период, који почиње обично пре самог почетка говорења. У овоме случају време адвоката питања и оно у коме га приправник преноси сељацима исто је време. Иако је питање раније изречено, оно траје и у тренуцима кад се преноси онима којима је упућено“ (*ibid.*).

Радња чије је вршење под нормалним условима доступно чулима (а која при том није семантички специфична на начин комуникативних активности) остаје у нашој семантичкој интерпретацији реченице без конкретизације, само са својством остварљивости, ако је (1) уништен њен догађајни аспект тиме што јој је додељен ранг особине (*Она лепо њева, Нико од нас не њије, Он скуйља марке, Ми увозимо банане* и сл.) или ако је (2) њен догађајни аспект поопштен тиме што је догађају као таквом одузет карактер индивидуалног, појединачног (*Виђамо се субојтом, Он често навраши до нас, Тај њонекад њоједе цео хлеб за ручак, Он се с времена на време њије* и сл.).

Предикати типа (1) исказују време „остајања на снази” остварљивости радње искључиво имперфективном видском верзијом личног глаголског облика — садашњост презентом (*Она лепо њева*, никако **Она лепо оињева*; и сл.), прошлост перфектом (*Она је [у младости] лепо њевала*, никако **Она је [у младости] лепо оињевала* и сл.), будућност одговарајућим футурским облицима ([*И*] *она ће [кад њорасије] лепо њеваи*, *Ако буде [као њи] лепо њевала [даћемо је у музичку школу]*, никако **[И] она ће [кад њорасије] лепо оињевати*, **Ако буде [као њи] лепо оињевала [даћемо је у музичку школу]*; и сл.).

Предикати типа (2), пошто подразумевају постојање и догађајног аспекта радње, иако поопштеног, имају у принципу могућност његовог двојаког видског приказивања. Тако, исказујући „остајање на снази” остварљивости радње у садашњем времену, презент може иступити не само у имперфективној него и у перфективној видској форми управо из тог разлога што се та форма не односи на оно што се с тренутком говора поклапа (тј. на остварљивост догађаја), већ на оно што се не поклапа (тј. на његово остварење): *Она субојтом чисти и сирема сѡан* као и *Она субојтом њочисти и сиреми сѡан*; и сл. Прошлост је у оваквим случајевима исказљива потенцијалом⁴, такође у обема видским верзијама, или перфектом, али ово друго искључиво под условом да је одабран глагол имперфективног вида; дакле, с једне стране и *Она би субојтом чистила и сиремала сѡан* и *Она би субојтом њочистила и сиремала сѡан* и сл., а с друге само *Она је субојтом чистила и сиремала сѡан* (никако **Она је субојтом њочистила и сиремала сѡан*) и сл. Футур₁ и футур₂ овде такође изискују само имперфективну видску верзију: *Она ће субојтом чистињи и сиремањи сѡан, Ако буде субојтом чистила и сиремала сѡан . . .* (никако **Она ће субојтом њочистињи и сиремњи сѡан, *Ако буде субојтом њочистила и сиремала сѡан . . .*) и сл.⁵

⁴ У нашој је науци, додуше, примећено да потенцијал означава и хабитуалност, али се сматра да је он у тој функцији синонимичан с презентом, тј. не запажа се разлика у времену које је овим облицима саопштено. Тако, на пример, Александар Белић, осветљавајући природу хабитуалног презента, посебно наглашава: „Овај *praesens consuetudinis* може се у српскохрватском, као што је сасвим природно, изразити и потенцијалом” — Александар Белић, *О језичкој њприроди и језичком развњику*, Београд 1941/45, на стр. 387.

⁵ Прва моја запажања о овој теми изложена су у мом реферату *Љубомир Сѡановић о њашим временским глаголским облицима*, који ће, заједно с осталим рефератима прочитаним (децембра 1980. г. у Београду) на симпозијуму посвећеном Љубомиру Стојановићу, бити штампан у посебном зборнику.

Као што се из наведених примера види, реченице којима се илуструје ситуација типа (2) имају у себи експлицитану временску (односно фреквенцијску) одредбу чије је значење такво да управо на основу њега и разумемо радњу у смислу догађаја поопштеног карактера. Присуство ове релевантне одредбе не омета, међутим, овде никуколико евентуално постављање и другог временског детерминатора — таквог који би прецизирао временску дистанцу према моменту говора: *Пре три године она је субојом чистила и сиремала сџан* [, али сад више ни то не чини]; *Она ће кроз три године* [, кад се буде враћила, ојети] *субојом чистиши и сиремаши сџан*; и сл. Исто прецизирање временске дистанце доступно је, уосталом, говорном лицу и при исказивању реченице која илуструје ситуацију (1): *Она је пре три године лејо њвала* [, а данас више не њева лејо зајо шјо су јој ојерисали њасне жшце]; *Она ће кроз три године* [ојети] *лејо њваши* [, кад се сасвим изјубе њоследце ојерације]; и сл.

Овде описани систем личних глаголских облика разликује се од оног који функционише под примарним семантичким условима, тј. онда кад је стварна радња у питању, пре свега по инвентару обличких решења за означавање прошлости: укључује и потенцијал, а искључује аорист, плусквамперфекат и перфекат грађен од свршених глагола.

Потенцијал је иначе модални а не временски облик, али су аорист, плусквамперфекат и перфекат свршених глагола првенствено ово друго. Због тога њихов изостанак у овом специфичном временском систему посебно привлачи пажњу. Очигледно је да њих искључује из одговарајуће сигналне функције то што се под именованом радњом не подразумева појединачан, индивидуализован догађај; проишлаго, дакле, да се догађајност индивидуализованог карактера поставља као релевантан услов за њихово функционисање у језику⁶.

Уосталом, као што се из одсуства поменутих претериталних облика може извући одређени закључак о њиховој семантичкој природи, тако се из присуства потенцијала у оваквом временском систему стиче нов увид у семантичку околност која регулише уопште његову остварљивост у нашем језику. Та се околност своди на непостојање конкретизоване радње. Уколико је тај обавезни семантички предуслов задовољен, потенцијал се у принципу може употребити. Да ли ће при том та употреба подразумевати неозначавање или означавање времена, то је ирелевантно; у обзир долази и једно и друго, зависно од тога за какав је семантички тип реченице потенцијал одабран као одговарајуће морфолошко решење.

Хтење, молба, савет, напомена и све друго што се као актуелно изриче с одређеним предумишљајем — зато да се неко други подстакне на какав поступак или на усвајање нашег гледишта, може не бити изражено презентом него потенцијалом. Избор овог другог облика условљен

⁶ Ирена Савицка је прва приметила да „gramatički, morfološki izraženu referencijalnost možemo povezivati s takvim formama kao što su srpskohrvatski aorist i imperfekat” — Irena Sawicka, *Referencijalna kvantifikacija rečenice*, Зборник за филологију и лингвистику XXI/1, Нови Сад 1978, на стр. 58.

е у таквом случају жељом да се ублажи неповољан утисак наметања нечег свог другоме: [*Можеће ли се мало њомаћи,*] *хћела бих да њрођем, Ја бих једну кафу* (у колоквијалном језику значење „хтети“ обично се лексички не материјализује), *Молио бих да ме ослободишће ње дужности, Саветовао бих Вам да ѡрестанеће ѡушћити, Најоменула бих да се ово већ дрући ѡућ дешава, Предложила бих дојуну дневној реда* и сл. (поред: . . . *Хоћу да ѡрођем, молим да ме ослободишће . . .*, итд.). При позивању на прошлост или будућност нема оваквог „ублажавања“ поруке; само у садашњем времену долази до непосредног обраћања саговорнику, па стога и до потребе да се води рачуна о утиску који ће изговорене речи на њега произвести.

Реченицама типа *Ја бих вам се одазвао кад бисте ме ѡзвали* и сл. исказује се нечија спремност да реализује именовану радњу под саопштеним условом. Та спремност пада, наравно, у садашње време. До њене дезактуализације, тј. до њеног пребацивања из садашњости у прошлост, долази обавезно онда када се изменом морфолошког лика одговарајуће синтаксичке структуре укаже на то да саопштени услов није испуњен; облик потенцијала добија тада посебну форму за прошлост којом се сигнализује да је спремност о којој је реч сада лишена актуелности: *Ја бих вам се био одазвао да сите ме ѡзвали*.

Реченице типа *Сјава ми се, Једу му се шљиве* и сл. само су наизглед просе⁷. Оне садрже, у ствари, два предиката, од којих је један изречен, а други није, али се подразумева. Тим другим предикатом означена је (од воље независна) потреба за оним што изречени предикат саопштава: *Сјава ми се* = „осећам потребу да спавам“, *Једу му се шљиве* = „(он) осећа потребу да једе шљиве“ и сл. Време постојања овакве потребе разликује се одговарајућим облицима изреченог предиката: *Сјава ми се | Сјавало ми се | Сјаваће ми се*, итд.

Другу могућу обличку верзију истог реченичног типа илуструју примери као *Присјавало ми се, Пријеле му се шљиве* и сл. Разлика у информацији је незнатна, али карактеристична; у овом другом случају додато је подсећање на то да је саопштена потреба накнадно искрсла, тј. да је пре тога није било: *Присјавало ми се* „[сад] осећам потребу да спавам [пре је ни сам осећала]“, *Пријеле му се шљиве* = „[сад] осећа потребу за тим да једе шљиве [пре је није осећао]“. Оваквим наглашавањем да је у питању новонастала ситуација ограничава се у извесном смислу постојање потребе о којој је реч, а то повлачи за собом отелотворење предиката у перфективној видској форми. Иначе, сам догађај искршавања нове ситуације не везује се, наравно, за садашњост већ за прошлост, па кад се баш он има у виду а не дата ситуација као таква, перфектом се и овде указује на прошлост; уп. *Присјавало му се кад је сво уз ѡйлоу ѡећ* и сл. Уколико је, напротив, у жижи пажње управо ова накнадно искрсла ситуација, плусквамперфекат функционише као ознака прош-

⁷ Више о овом типу реченице у моме раду *Предикајска кондензација у грамавичком опису словенских језика*, Реферати од X заседање на међународната комисија за изучавање на грамавичката структура на словенските литературни јазици, Скопје 1979, на стр. 117—118.

лости (ступајући у одговарајућу корелацију с перфектом којим је означена садашњост); уп. *Ух, што ми се њрисјавало!* са *Што ми се малочас било њрисјавало* [, али сам се, срећом, расанио]. Што се будућности тиче, она се и у оваквим случајевима исказује на уобичајени начин — футуром: *Присјавате ти се* [ако седнеш уз тојлу њећ] и сл.

Као што се зна⁸, неке радње могу бити исказане као будуће имперфективним презентом, а неке не могу. Прве су оне радње чије остварење зависи од нечије решености да до њега дође, друге оне чије остварење од тога не зависи (отуда, рецимо: *Он сујра њујује у Грчку, Враћам се одмах њосле штоа* и сл., поред: *Он ће сујра ојњушовати у Грчку, Враићу се одмах њосле штоа* и сл.; с друге стране, никако: **Сујра њада кша, *Боли ње зуб одмах њосле штоа* и сл., већ само *Сујра ће њадати кша, Болеће ње зуб одмах њосле штоа* и сл.). Наш избор не пада на футур него на презент онда када желимо нагласити, ради веће ефектности саопштења, да оваква решеност постоји у тренутку док дајемо обавештење о будућој радњи, дакле — у садашњем времену. Обавезно имперфективна видска верзија презента овде је, очевидно, условљена баш овим врло специфичним позивањем на садашњост.

О радњама које се управо догађају пред нашим очима саопштавамо у неким приликама и аористом свршених глагола. *Брже њодмећи њај њањир, њросу ми се сав шећер* узвикнуће, на пример, неко док држи расцепану кесу из које се шећер просипа. Избором аориста овде је, у ствари, антиципиран неминовни исход вршења радње и то зато да би се произвео одговарајући утисак на саговорника. Аорист ту, дакле, није ознака садашњости⁹, већ граматичко средство које доприноси јачем ефекту саопштења; а да је радња управо у току, то разабирамо на основу датог комуникативног контекста.

Сасвим друкчији проблеми долазе до изражаја кад се исказивање времена не тиче никакве радње, ни стварне ни остварљиве, већ стања, тј. статичких ситуација на основу којих квалификујемо, идентификујемо, лоцирамо или сл. предметне појаве.

Пре свега, при овремењавању предиката са значењем стања искрсава једна специфична појава, не само у нашем језику него и иначе, изазвана извесним семантичким законитостима које су универзалног карактера. Реченице, на пример, *Он је весео, Он је ујравник Библиојке*, чија се информација односи на садашњост, можемо без икаквих тешкоће исказати и с одговарајућом ознаком прошлости уколико желимо саопштити да се ради о ситуацији која је некад била актуелна, али сада то више није: *Он је био весео, Он је био ујравник Библиојке*. Исто је, међутим, немогуће учинити ако у предикатској позицији место *весео* стоји *малој расја*, односно место *ујравник Библиојке* — *њореклом Белѡјанам*. Ако смо за неког (ко је већ одрастао) једном утврдили да је малог раста,

⁸ Презент се употребљава за будуће радње не само у српскохрватском већ и у другим језицима (уп. нпр. у енглеском: *I leave tomorrow* и сл.).

⁹ О мишљењу Љ. Стојановића о овом питању, о разлозима за такво мишљење и о критичким одзивима на њега в. у моме раду *Љубомир Стојановић о нашим временским глаголским облицима*.

односно да је пореклом Белгијанац, та констатација од тог тренутка па надаље задржава своју актуелност све дотле док је дотична особа у животу; тек кад она умре и тако сама, као личност, припадне прошлости, мора се и констатација о којој је реч преоријентисати на прошлост: *Он је био малој расија; Он је био њореклом Белгијанац*. Једном речју — сва се стања не оцењују једнако као привремена, а то има неминовно своје одговарајуће граматичке консеквенце на плану овременљивости реченичног предиката. (Узгред да напоменем: у српскохрватском граматичку консеквенцу истога оличава и чињеница да можемо рећи: *Видео сам ја веселој, њијаној, очешљаној* или сл., а не можемо: **Видео сам ја високој, лејој, белојушој* или сл.).

Као што је познато, поједина стања настају као последица извршености одређене радње. Стога исказивање какве резултативне активности као већ прошлог, у целини обављеног догађаја неминовно сугерира и идеју о постојању одређеног стања у прошлости. Тако, рецимо, саопштавајући новост: *Нада се враишла!* ми комуникативни акценат стављамо на догађај остварен пре тренутка говора (тј. на податак: Надина одсутност замењена је њеном поновном присућношћу). Али како је такав догађај по себи имплицативан, прималац наше поруке је неизбежно разумео и то да је Нада сад ту.

Управо због тога што ће се то тако увек разумети, уколико није означено друкчије посебним језичким средством, ми перфекат замењујемо плусквамперфектом онда кад желимо ставити на знање да резултативно стање није више актуелно, тј. да га треба, као и саму радњу, везати за прошлост¹⁰. Уосталом, не само у оваквом случају него и иначе, кад год је перфектом изречена садашњост, плусквамперфекат служи као одговарајућа ознака прошлости; дакле: *Нада се враишла | Нада се била враишла* [, *ја је њосле ојетџ ојџиуиовала*], као и: *Присивавало ми се | Било ми се њрисивавало* [, *а сад ми се више не сјава*], *Засвезило је | Било је засвезило* [, *а сад је ојетџ њојло*], итд.

Семантичка ситуација која је комплексна у том смилсу што укључује једну динамичку компоненту, везану за прошлост, и једну статичку, везану за садашњост, не приказује се увек из догађајне перспективе; њен статички аспект може такође доспети у центар пажње. И за једну и за другу перспективизацију као одговарајућа граматичка ознака у обзир може доћи не само перфекат већ и пасивна конструкција¹¹.

¹⁰ Више о принципу по којем се у савременом језику плусквамперфекат супротставља перфекту в. у моме раду *О значењу српскохрватској њлусквामीрфектџа*, Зборник за филологију и лингвистику XXIII/1, Нови Сад 1980, 93 — 100.

¹¹ Поводом пасивне конструкције Ксенија Милошевић примећује следеће: „Сложена семантика трпног придева, његова способност да обиљежава и радњу и стање — особину предмета насталу радњом која му се, као објекту, приписује, нуди могућност да се неким средствима, ван саме ове конструкције, *џребацује њежсишије* на једно од њених граматичких својстава: саму чињеницу радње, што одговара пасивној дијатези, или на стање предмета изазвано извршењем радње, без обзира на сам њен чин, донекле апстраховано од њега, што одговара копулативно-придејевском предикату” — Ксенија Милошевић, *Темјорално значење и синџаксичка вриједност конџирукција Сор (praes. perf.) + part. pass. у српскохрватском језику*, Јужнословенски филолог XXX/1—2, Београд 1973, на стр. 423.

Било да се ради о перфекту или пасивној конструкцији, опредељење за једну или другу перспективу намеће, разуме се, дати комуникативни контекст. Присуство какве прилошке одредбе којом се експлицира прошлост неизбежно истиче догађајни аспект ситуације: *Она се још јуџрос нашминкала, Шал је још јуџрос ойран* и сл., а присуство израза за упућивање пажње на план садашњости — статични: *Гле, молим ње, она се нашминкала! Гле, молим ње, мој шал је ойран!* и сл.

Многи наши глаголи информацију о томе да ли је вршилац радње (1) неидентичан или (2) идентичан са њеним објектом саопштавају тиме што се остварују (1) без *се* или (2) са *се* у свим својим облицима, сем у облику трпног придева. При реализовању трпног придева ова се морфолошка опозиција доследно неутрализује у корист форме без *се*, тако да овај облик по себи не даје никакав податак о идентитету вршиоца. Одговарајући перфекатски облик са *се* га, међутим, даје. Остварујући перфекат место трпне конструкције ми, дакле, указујемо и на то да је за активност која је проузроковала дато стање одговорно лице означено као субјекат радње. Тако, рецимо, изјавом *Поїледај, Марко се њокрио Мариним шалом* ми утврђујемо да је Марин шал на Марку, а уједно стављамо сабеседнику на знање да га је ту сам Марко поставио. Да смо, међутим, рекли: *Поїледај, Марко је њокривен Мариним шалом*, изоставили бисмо сваки податак о вршиоцу подразумеване радње која је довела до стања „Марин шал је на Марку”.

У појединим случајевима, због природе појаве којој се резултативни глагол у својству предиката приписује, ми значење предикатског облика, као и иначе, тумачимо у смислу актуелног стања, али, за разлику од оног што иначе чинимо, ми овог пута не асоцирамо никакву узрочно-последичну везу са било каквом радњом. Стање расутости нечега, рецимо, по правилу је последица једног догађаја који почиње тиме што то „нешто” бива покренуто с места. Тако, на пример, пепео померањем с првобитног места, односно новим размештањем, доспева у ово стање, а ми, зависно од тога да ли (1) желимо инсинуирати да се промена лоцираности у простору догодила на тај начин што се пепео, привидно бар, сам од себе покренуо или (2), напротив, не желимо да се о тој теми одређеније изјашњавамо, употребљавамо (1) перфекат, који је обавезно у обличкој верзији глагола са *се*: *Пејео се расуо на све сйране* и сл., односно (2) трпну конструкцију, тј. оно друго граматичко решење које искључује комбиновање глаголске речи с оваквом ознаком медијалности: *Пејео је расуи на све сйране* и сл. Због тога што, као што смо већ истакли, радња која доводи до стања расутости обавезно подразумева померање с места, само оне појаве које су, као пепео, по природи својој померљиве у простору допуштају да се, при употреби перфекатског облика, асоцира узрочно-последична веза њима приписаног стања с оваквом радњом. Појавама као што су, рецимо, село, град, река или планина, које су, напротив, непомерљиве, расутост се не може приписати као стање настало у резултату догађаја којим је измењена њихова лоцираност у простору. У специфичности лексичке семантике, дакле, треба тражити објашњење чињеници да („крњи”) перфекат у примерима типа *А села се*

као *ћеће расула њо равници*¹² означава просто једну статичну ситуацију као постојећу у садашњем времену, ништа више.

У појединим случајевима предикат који означава одређено стање појављује се у различитим лексичким верзијама, зависно од тога да ли, именујући дату ситуацију, (а) подсећамо или (б) не на то да је она накнадно настала. Кад не подсећамо, дакле у (б) случају, садашњост се исказује, као што то нормално следи, имперфективним презентом. У (а) случају, међутим, постојање дате ситуације у садашњем времену конфронтира се са њеним непостојањем у прошлости, а као ознака у оваквом смислу компликованог предикатског значења служи перфекатски облик свршеног глагола. Дакле: *Види како је лепа!* насупрот *Види како се њролепшала!* (= „Види како је сад лепа, пре то није била”); *Баш је свеже!* насупрот *Баш је засвежило!* (= „Сад је баш свеже, а пре није било”); *Супа је хладна* насупрот *Супа се охладила* (= „Супа је сад хладна, пре то није била”); и сл.

Само у случајевима кад се додавањем морфеме *се* уз глаголску реч ставља на знање да је субјекат реченице истовремено и вршилац и објекат именоване радње, а недодавањем — да није, перфекат са *се* и одговарајућа трпна конструкција означавају исто време. Уколико, међутим, радња нема прелазан карактер, те присутно *се* и не може указивати на то да њу субјекат радње сам над собом врши, перфекат и трпна конструкција означавају различито време — перфекат увек упозорава на догађај који је остварен у прошлости, док се трпном конструкцијом износи искључиво податак о стању које постоји у садашњости. Тако се, рецимо, реченицама *Баш се лепо очешљала* и *Баш је лепо очешљана* једнако указује на сад актуелну ситуацију, а реченицама *Јуче се њријавио* и *Јуче је њријављен* на јуче остварен догађај; с друге стране, разлика у информацији коју дају реченице (а) *Он се с њима њосвађао* и (б) *Он је с њима њосвађан*, (а) *Он се многио узбудио* и (б) *Он је многио узбуђен* и сл. своди се на то да се при изрицању примера типа (а) акценат ставља на

¹² Овај и још неке примере наводи Михаило Стевановић (*op. cit.*, на стр. 54) супротстављајући их случајевима „где процеса који означава основа глагола од кога се облик перфекта узима никада ни било није” (*op. cit.*, на стр. 53) и то уз изричиту напомену: „Овде се међутим, најчешће зна, а свакако се може знати, кад је вршен односно извршен перфектом означени процес” (*op. cit.*, на стр. 55). Случајеве „где процеса . . . никада ни било није” илуструју, по истом аутору, примери као што је овај из Вуковог језика (њего, иначе, наводи и Маретић): *Одовуд се стијенеле над њега стијенеле Кабларске, а одонуд Овчарске, а и одозго и одоздо њако су се стијенеле ови[x] двију њланина склопиле да се нишња не види*. Ту следи Стевановићево објашњање: „Маретићева напомена . . . којом он објашњава перфектом означена стања, врло је карактеристична за представљање утиска о појму коме се у наведеном примеру тим обликом приписује оно што се њим каже. Узгред напомињемо да ми друкчије и од Буслајева и од Потевње, па и од Маретића, који у ствари исто што и два руска синтаксичара, изрично каже у зградци: „стијенеле су се, дакле, наднијеле, па се још и данас надносе”, „оне су се склопиле па су још и данас склопљене”. По нашем се мишљењу ту може говорити само о утиску да су се радње некад извршиле. А ко је у праву то је тешко рећи, јер то не иде у област наше науке, па ни друге које науке, него пре метафизике. Ми ипак говоримо само о утиску и сматрамо да је управо утисак релевантан за употребу облика перфекта у функцији означавања да се некада у прошлости, неодређено кад, а није ни од значаја кад, као ни да ли се икад извршио перфектом означени процес” (*op. cit.*, на стр. 54).

догађајну компоненту предикатског значења и тиме на прошлост, док је реализација примера типа (б) условљена жељом да се пажња задржи искључиво на ономе што постоји у садашњости, тј. да изостане асоцирање прошлог догађаја.

Исказујући неку прелазну радњу трпним придевом, ми њено постојање везујемо или не везујемо аутоматски за прошлост зависно, пре свега, од тога да ли се она одликује или не одликује својством резултативности. Ако се одликује, смештање у прошлост је неизбежно, без обзира на то да ли се ради о глаголу перфективног или имперфективног вида. Уколико се не одликује, ми ћемо и њено вршење везати за прошлост кад год га поимамо као догађај у времену и простору који је доступан чулном опажају — уп. *Он је виђен на играци* (= „њег су видели на играци”, а не: „њег виде на играци”), *Он је ипак саслушаван као сведок* (= „њег су такође саслушавали као сведока”, а не: „њег такође саслушавају као сведока”) и сл., баш као и: *Соба је већена* (= „неко је собу ветрио”, а не: „неко собу ветри”), *Воће није јрано* (= „нико није прао воће”, а не: „нико не пере воће”) и сл.

Да би се прелазна радња исказана трпним придевом разумела као постојећа у садашњем времену, потребно је да то што она означава не буде прогумачено као конкретан догађај чије отелотворење у времену и простору запажамо чулима, већ као својеврсна квалификација њеног објекта, тј. субјекта дате реченице. „*Ситничко својство субјекта*”, објашњава Ксенија Милошевић¹³, ту „није никад *јрај* радње (акције) *инкорпориран у јредмеј* као његова *јрајна*, често *нейонишшива*, особина (упор.: *куван, јечен* = и сл.) = него статус предмета, *његов рані на некој вредносној скали*, који се може схватити и као *квалитет*, који проистиче из односа са другим предметом (семантичким субјектом) и постоји само док постоји тај однос (нпр.: он је *хваљен, цијењен, јражен*)”. То се вредновање тиче, подвлачи исти аутор, „*друшћивеној угледа* (цијењен, поштован, хваљен), *јојуларност* (тражен, радо гледан), *јржишној јласмана* као *мјерила и јоказатеља вредности* (књига је читана и тражена, филм је веома гледан), *ојшћеј сјања* (парк је одржаван, дијете је његовано, граница је добро чувана), — и сл.” (*ibid.*).

Исказујући стање својствено субјекту реченице, пасивна конструкција разликује прошлост (односно будућност) од садашњости истим оним типом предикатских облика који долазе у обзир и за остале конструкције чији је презент аналитички изражен: *Он је вољен | Он је био вољен | Он ће бити вољен, Он је ухаћен | Он је био ухаћен | Он ће бити ухаћен, Он је добар | Он је био добар | Он ће бити добар, Он је у јозоршију | Он је био у јозоршију | Он ће бити у јозоршију*, итд.

И у такозваним *ејзистенцијалним реченицама*, којима се утврђује постојање предметне појаве, садашњост је сигнализвана на уобичајен

¹³ Ксенија Милошевић, *Улога имперфективног вида и неких других елемената глаголског значења у семантичком конституисању и интентивацији једној штиа јредикајна: Конструкција Cop (praes) + part. pass. (V impf)*, Зборник за филологију и лингвистику XVII/1, Нови Сад 1974, на стр. 169.

начин — презентом одговарајуће глаголске лексеме: *Постоји један аутобус који одавде њлази у шри* и сл. Међутим, у колоквијалном језику значење „постојати” најчешће се изриче глаголом *имаши*, а ту искрсавају својеврсни проблеми¹⁴.

Постојање може овим глаголом бити означено на два начина: (1) без додатне специфичне информације и (2) са њом. За сваку од ових двеју могућности предвиђено је посебно граматичко решење.

Уколико је (1) у питању, предикат у садашњем времену гласи редовно *има*, а именица добија облик номинатива само онда кад означава какву пребројиву појаву која је у једнини: *Има један аутобус који одавде њлази у шри*, *Има шу у зради једна иразна иросторија* и сл.; у свим осталим случајевима именица се остварује у генитиву: *Има иравде на овоме свеиу*, *Има меда за доручак*, *Има синеа на обали*, *Има разних аутобуса који одавде њлазе њосле дванаест* и сл. За означавање прошлости и будућности употребљавају се суплетивни облици глагола *биши*: *Има шу [близу] аутобуска сџаница | Била је шу [некад] аутобуска сџаница | Биће шу [једној дана] аутобуска сџаница*, *Има јајода | Било је јајода | Биће јајода* и сл.

Случај (2) се тиче оних ситуација кад се реченицом утврђује не само да дата појава постоји, већ и то да њу може на одговарајући начин искористити лице о коме саопштавамо предикатским личним наставком: *Имамо аутобуску сџаницу иред кућом* = „постоји аутобуска станица пред нашом кућом, што нама добро долази”, *Имаш јајоде у фрижидеру* = „јагоде се налазе у фрижидеру, па их можеш узети” и сл. Као што се из наведених примера види, предикат у овом случају остварује конгруенцијски однос са лицем коме је додељена улога бенефактора постојања појаве о чијој је егзистенцијалној детерминацији реч, а она се оформљује као предикатски објекат. Овде је могуће глаголом *имаши* исказати не само садашњост, већ и прошлост и будућност: *Имамо аутобуску сџаницу | Имали смо аутобуску сџаницу | Имаћемо аутобуску сџаницу* и сл.

Све досад изложено могли бисмо сажети у ова закључна запажања.

Садашњост супротстављамо прошлости и будућности употребом одговарајућег глаголског облика ако је било шта од следећег у питању и ако се управо то има у виду (а не нека евентуална додатна предикатска информација срачуната на ефектност саопштења): (1) отелотворење радње у простору; (2) остварљивост тога; (3) деловање неког унутрашњег, од воље независног порива; (4) постојање (статичног) стања које није директно проузроковано радњом; (5) постојање (статичног) стања које јесте тиме проузроковано; (6) егзистенцијална детерминација предметне појаве.

Ако се ради о (1) и (6), садашњост се исказује обавезно имперфективним презентом, док је основно граматичко средство за означавање

¹⁴ Један део тих проблема изложен је у моме реферату *О словенским егзистенцијално-локационим реченицама* прочитаном (октобра 1978. у Могиленима — Пољска) на заседању Међународне комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика. Материјали с тог заседања, укључујући и овај реферат, биће штампани у Пољској у посебном зборнику.

прошлости перфекат, а будућности футур. У случају (2) појављује се презент у обе видске верзије, а прошлост сигнализује или перфекат, који је онда обавезно у имперфективној видској форми, или потенцијал. У случајевима (3), (4) и (5) садашњост може бити означена не само имперфективним презентом, него и перфектом перфективног вида. Уколико се ово друго догоди, одговарајући облик за прошлост је плусквамперфекат.

Као што се из изложеног разабира, чим није (односно — чим није само) имперфективни презент сигнал садашњег времена, долази и до специфичног граматичког лика ознаке за прошлост. Ознака за будућност, међутим, остаје ван домаћаја овог правила, тј. остварује се доследно на уобичајени начин.

Београд

Милка Ивић

S u m m a r y

Milka Ivić

SERBO-CROATIAN VERBAL FORMS USED TO DENOTE PRESENT SITUATIONS

The aim of this paper is (a) to determine what type of fact or situation, and under what conditions, can be interpreted as simultaneous with the time of speech, and (b) to ascertain the principles which regulate the use of verbal forms for the expression of the present as opposed to the past and the futur. The analysis is primarily concerned with the use of verbal forms by native speakers of standard Serbo-Croatian from Belgrade.

It is shown that the following six types of present fact or situation have to be distinguished: (1) an event which occurs in space; (2) the possibility of such an event; (3) the occurrence of an inner impulse to action, not subject to voluntary control; (4) a state which is not interpreted as the direct result of a previous event; (5) a state which is interpreted in this manner; (6) a state of affairs involving the existence of an object or objects denoted by common nouns. When (1) is concerned, the *imperfective* present tense forms express the present, and the perfect and future tense forms the past and the future respectively. With (2), the present tense occurs in both aspectual versions, while past possibilities are denoted either by the perfective perfect tense forms or by specific conditional forms (in both aspectual versions). In the case of (3), (4) and (5), the present may be expressed either by the imperfective present tense or by the perfective perfect tense. If the perfective perfect has been chosen to express the present, the corresponding past tense form is the pluperfect. In fact, whenever some form other than the imperfective present tense has been used to denote the present, the past has to be signaled in a rather specific way (the same, however, does not hold for the future, which is always denoted by the future tense).

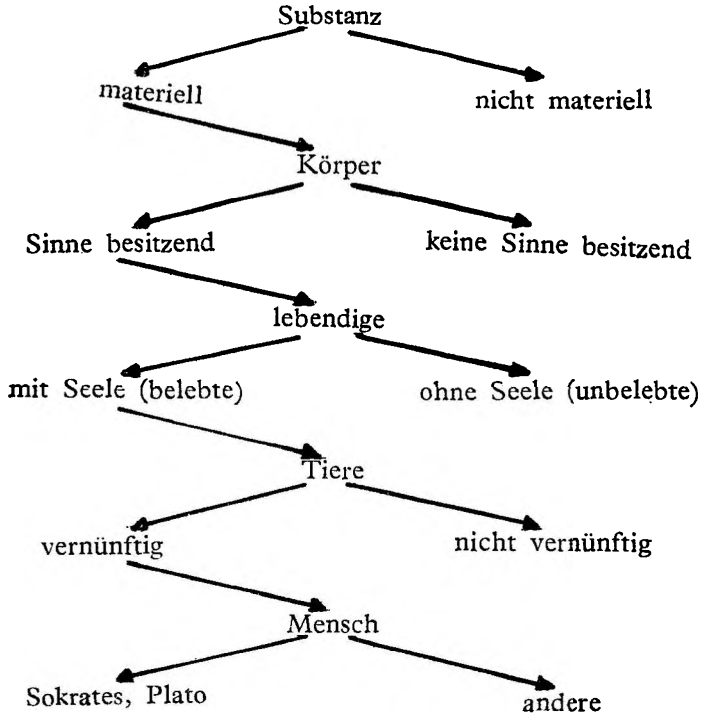
ÜBER DAS PROBLEM DES ANTROPOZENTRISMUS IN DER SPRACHE

(EIN BEITRAG ZUR UNTERSUCHUNG DES GENUS VERBI)

Das Organisationsprinzip der wichtigsten indoeuropäischen morphologischen Kategorien ist das des räumlich-zeitlichen Hinweisens. Die Situation der Deixis determiniert die Kategorien der Person, der Zeit, des Modus, der Zahl, des Kasus sowie die des Genus. Als die vom Standpunkt der Sprache wesentlichste Tatsache für die Interpretation der Genera des Verbs möchten wir die ontologische Ungleichberechtigung aller realen substantiellen Existenzformen des Seins vorschlagen, über die sich die Menschen im Kommunikationsprozeß informieren. Als grundsätzlich hinsichtlich der Kategorie des Genus verbi erscheint die Einteilung, in der auf der einen Seite der MENSCH, auf der anderen alles, was NICHT DER MENSCH ist, steht. Hierbei handelt es sich nicht um den in die sog. grammatischen Personen eingeteilten Menschen, die in Gestalt der universellen indoeuropäischen Opposition ICH, DU gegenüber ER (SIE, ES, DIESER, JENER) realisiert werden und die sich aus der Sprachsituation ergeben, sondern um den MENSCHEN als eine ontologische Einheit, die auch alle grammatischen Personen ICH, DU, ER, SIE, ES, gegenüber allen anderen ontologischen Einheiten, die NICHT MENSCH sind, erfaßt.

Die Hervorhebung des Menschen als einer ontologischen Einheit, die in einer völlig anderen Position steht als alles, was nicht Mensch ist, stellt sowohl in der Philosophie als auch in der Sprachwissenschaft ein sehr schwieriges Problem dar. Als ausschlaggebend erscheint hier eine Reihe von Faktoren von kulturellem, religiösem und gnoseologischem Charakter, denen ein großen Gewicht zukommt. Das Postulat, die Erkenntnis zu objektivieren, ist eins der wichtigsten Postulate seit den Anfängen der Entwicklung des menschlichen Denkens. Seitdem Aristoteles die Theorie der Kategorien als Ausgangspunkt zur Klassifikation der ontologischen Existenzformne formuliert hat, haben die Philosophen die Existenz einer einheitlichen Substanz angenommen. Die Klassifikationen, die die Eigenschaften der Substanz untersuchten, waren hierarchisch aufgebaut. Der Mensch war ein Element der Natur, mit der ihn zahlreiche Gemeinsamkeiten verbanden und von der ihn nur einige unterschieden. Nach Aristoteles kommt allen Existenzformen der Natur eine Entelechie zu, die dreierlei sein kann: pflanzlich, tierisch, men-

schlich. Die substanziellen ontologischen Theorien, die durch den sog. Stamm-
baum des Porphyrios dargestellt werden,¹

wurden in die sprachwissenschaftlichen Theorien übernommen, vor allem aber in die generativen Theorien, die die semantischen Eigenschaften der Lexikoneinheiten mit Hilfe von den sog. komplexen Symbolen darzustellen versuchen, die in die Matrizen einzelner elementarer Einheiten — der distinktiven semantischen Merkmale² — eingeordnet werden. Die Merkmale sind einheitlich, ihre Darstellung ist nicht wertend. Deshalb hat auch das distinktive semantische Merkmal „belebt — nicht belebt“ denselben Wert wie das Merkmal „menschlich (human) — nicht menschlich (non human)“. Das Problem der semantischen Universalien wurde in der Praxis der einzelnen Theorien verschieden gelöst, ähnlich wie auch die verwendeten elementaren semantischen Merkmale verschieden waren. Die Versuche, dieses Problem zu lösen, sind sehr schwer, da jeder derartige Versuch (komplexe Symbole und Matrizen der distinktiven semantischen Merkmale zu bilden) dem Versuch einer komplexen Lösung des Problems aller kategorialen Determinationen in der Sprache gleichkommt. Die Unterscheidung MENSCH

¹ Nach J. Nivette (1970), 50.

² Vgl. z. B. J. Katz, J. Fodor (1963); J. Katz, P. M. Postal (1964); N. Chomsky (1965, 1966); J. Mc Cawley (1968).

und NICHT MENSCH, die für die Kategorie des Genus verbi als sehr wichtig erscheint, geht andere gegenseitige Abhängigkeiten ein, die von anderen Faktoren abhängig sind, wenn es sich um das sog. grammatische Geschlecht oder die Kategorie der Belebtheit/Unbelebtheit handelt, die z. B. für die Flexion der indoeuropäischen Nomina sehr wichtig ist.

Die substantielle Einheit der ontologischen Existenzformen spielt z. B. eine entscheidende Rolle in dem sog. ontologischen Reismus³. Aus diesem Grund ist in keinem Typ des ontologischen Reismus ein antropozentrischer Standpunkt möglich. Andererseits hat diese Theorie in letzten Jahren die sprachwissenschaftliche Semantik (z. B. die in der polnischen Linguistik) beeinflusst. Deshalb kann der Antropozentrismus in keiner der vom ontologischen Reismus beeinflussten semantischen Theorien Platz finden.

Jedoch ist ein so verstandener Antropozentrismus der Sprache den Sprachwissenschaftlern sehr gut bekannt. Dieses Problem trat z. B. in der Nachfolge der Konzeption des semantischen Feldes von Trier deutlich in Erscheinung. Die bekannte Wortschatzstudie von R. Hallig, W. von Wartburg (1952), die sich methodologisch auf diese Konzeption stützt, weist auf den Antropo- und Teozentrismus der lexikalischen Komponente der französischen Sprache hin. (1966) veröffentlichte É. Benveniste eine Reihe von Artikeln⁴ unter dem gemeinsamen Titel „L'Homme dans la langue“. In dem Aufsatz (1958 b) polemisiert É. Benveniste mit der „instrumentalen“ Auffassung der Sprache, die sich von der Natur und dem Wesen des Menschen isoliert. Er schreibt (S. 259): „Nous n'atteignons jamais l'homme séparé du langage et nous ne le voyons jamais l'inventant. Nous n'atteignons jamais l'homme réduit à lui même et s'ingéniant à concevoir l'existence de l'autre. C'est un homme parlant que nous trouvons dans le monde, un homme parlant à un autre homme, et le langage enseigne la définition même de l'homme (...) C'est dans et par le langage que l'homme se constitue comme sujet; parce que le langage seul fond en réalité, dans sa réalité qui est celle de l'être le concept d'«ego»“. (Sperrung von mir J. R.).

É. Benveniste erörtert die sprachlichen Implikationen, die sich aus dem Subjektcharakter des menschlichen Individuums ergeben, übergeht aber dabei die Fragen des Genus verbi. Im folgenden möchte ich darauf aufmerksam machen, daß dieses Problem besonders auch für das Genus verbi wichtig ist. Es gibt Hinweise darauf, (wir nehmen die Ergebnisse der folgenden Erörterungen vorweg), daß die morphologische Kategorie des Genus verbi zu voneinander sehr entlegenen Zeitpunkten und in verschiedenen sprachlichen Entwicklungsstadien entstehen kann, worüber die Objektivierung der außersprachlichen Realität und die damit verbundene Fähigkeit, von der subjektorientierten zu den objektorientierten sprachlichen Ausdrucksweise zu übergehen, entscheidet.

Das Problem, das Agens (den Urheber) einer objektorientierten Aussage auszudrücken, stellt in jeder Sprache eine chronologisch sekundäre Tatsache

³ Vgl. T. Kotarbiński (1971); B. Wolniewicz (1968).

⁴ Vgl. É. Benveniste (1946, 1956, 1958 a, 1958 b, 1959, 1963).

dar⁵ im Verhältnis zu der Realisation der obigen Möglichkeit — d. h. der Wahl für die hervorgehobene Position des subiectums (des grammatischen Subjekts) eines Arguments, das zu dieser Position nicht prädestiniert ist. Aus den folgenden Überlegungen ergibt sich, daß diese Tatsache nicht nur chronologisch sekundär ist.

Im folgenden möchte ich ein hypothetisches Modell der Entstehung des passivums darstellen. Die folgenden Überlegungen sind ein Versuch, die Bedingungen, unter denen das indoeuropäische passivum entstanden ist, zu rekonstruieren und haben keinen sprachhistorischen Charakter sensu stricto. Das Ziel dieser Überlegungen ist es, die Sachverhalte, die im Zusammenhang mit dem Genus verbi stehen, unter einem allgemeineren Aspekt zu interpretieren und zu erklären.

Die Herkunft und die Entwicklung der Kategorie des passivums in den indoeuropäischen Sprachen wird meistens mit der morphologischen Kategorie des Mediums⁶ in Zusammenhang gebracht, die in dem rekonstruierten System des Præide. mit eigenen Flexionsendungen des Verbs⁷ ausgedrückt werden konnte. Die meisten Forscher sind sich darin einig, daß die Anfänge der Kategorie Genus verbi im hypothetischen Zustand des Præide. zu suchen sind⁸.

Die Opposition Medium — Nicht Medium wird mit Flexionsendungen des Verbs ausgedrückt. Die præide. Opposition Medium — Nicht Medium stützt sich auf die binäre Opposition eines merkmalthaltigen und eines merkmallösen Gliedes.

Tabelle A.⁹

NICHT MEDIUM	1. Pers. *-mi *-m	2. Pers. *-si *-s	3. Pers. *-ti *-t	3. Pers. Pl. *-nti *-nt
MEDIUM	*-(m)ai	*-sai	*-tai	*-ntai

Das morphologische Element **-ai* war Träger einer neuen Bedeutung gegenüber dem in dieser Hinsicht neutralen Endungen des Nicht Mediums. Diese Bedeutung war ein inhärentes Merkmal des Prädikats.

Die Opposition Medium — Nicht Medium ist für den heutigen Menschen nicht klar und auch nicht verständlich. Die Schwierigkeiten, die

⁵ Vgl. dazu J. Kuryłowicz (1946) und Z. Rysiewicz (1954). (1946) führte J. Kuryłowicz die Begriffe des grammatischen und des stilistischen Passivs in der Sprache ein und hat das grammatische Passiv (das durch eine zweigliedrige Konstruktion realisiert wird) als dem dreigliedrigen (stilistischen) Passiv gegenüber primär angenommen. (1964) änderte J. Kuryłowicz seinen Standpunkt, indem er nun die dreigliedrigen Konstruktionen als primär angesehen hat.

⁶ Vgl. B. Delbrück (1897); J. Safarewicz (1938, 1939); Ę. Benveniste (1950); J. Kuryłowicz (1964).

⁷ Vgl. A. Meillet (1958); J. Safarewicz (1938, 1939); G. S. Kłyckow (1975).

⁸ Vgl. z. B. J. Kuryłowicz (1964).

⁹ Nach G. S. Kłyckow (1975), 92.

Bedeutung dieser morphologischen Opposition zu bestimmen, ergeben sich auch daraus, daß keine einzige Sprache einer philologischen Untersuchung in dem Zustand zugänglich ist, in dem diese Opposition in der „reinen Form“ auftreten würde. Die Untersuchungen werden hauptsächlich am Material aus dem Griechischen und dem Sanskrit geführt, in denen das morphologische Medium auch schon in der Funktion auftritt, die Passivität auszudrücken. Die Passivität stellt eine kategoriale Novation dar, die im Vergleich zu der älteren Bedeutung des morphologischen Mediums im Regreß begriffen ist, sich auf residuale Positionen verschiebt und sich im wesentlichen auf die lexikalische Bedeutung der Konstruktion oder auf zahlreiche Kontextverflechtungen stützen muß. Dieser Prozeß ist in dem Sanskrit viel mehr fortgeschritten als im Griechischen. Im Sanskrit sind die Endungen des Mediums nur noch mit dem lexikalischen Wert des Verbs verbunden, obwohl es auch eine Gruppe von Verben gibt, bei denen sie eigene Formen haben können: *yajati* — *yajatē* 'er bringt ein Opfer' und 'er bringt ein Opfer für sich'.

Der Unterschied, der im Griechischen in der Wahl der medialen Form in der Konstruktion *ὁ στρατηγὸς θύεται* 'der Heerführer bringt ein Opfer' und der nicht medialen Form in der Konstruktion *ὁ ἱερεὺς θύει* 'der Priester bringt ein Opfer' zum Ausdruck kommt, stützt sich auf eine bestimmte außersprachliche Realität.

In der sprachwissenschaftlichen Fachliteratur wird zur Beschreibung der Bedeutung des ide. Mediums meistens die Definition von Pāṇini als die Kategorie FÜR SICH verwendet. Da diese Definition nicht präzise genug ist, liegen mehrere Versuche ihrer Modifikation und Präzisierung vor. (1950) schlug É. Benveniste vor, das Medium als die Beziehung des „innen sein“ und des „außen sein“ des Subjekts gegenüber der vom Verb ausgedrückten Tätigkeit zu interpretieren. Diese Interpretation stützt sich auf eine bestimmte Eigenschaft des ide. Verbums, die (1946) von É. Benveniste formuliert worden ist. Er stellte fest, daß die Flexionsendungen des Verbs in den ide. Sprachen die kategorialen Bedeutungen ausdrücken, die mit dem Subjekt verbunden sind, im Unterschied zu den Bedeutungen, die durch die Verbstämme ausgedrückt werden und die für die Prädikation selbst charakteristisch sind.

Für das Flexionssystem des präide. Verbs werden besondere Flexionsendungen außer dem primären System und den medialen Konjugationsendungen nur noch für die Kategorie des perfectum rekonstruiert: 1. Pers. *-a, 2. Pers. *-tha, 3. Pers. *-e¹⁰.

Von diesem Standpunkt aus soll das präide. perfectum dieselben Eigenschaften besitzen, die bestimmten Bedeutungen, die mit dem Subjekt verbunden sind, auszudrücken.

Am Rande unserer Erörterungen muß bemerkt werden, daß es ein methodologischer Fehler zu sein scheint, im Zusammenhang mit einem solchen System der Flexionsendungen von einer Opposition Medium — acti-

¹⁰ Nach G. S. Kłyczkow (1975), 91.

vum; perfectum — activum zu sprechen. Der Terminus *activum* für das merkmallose Glied der Opposition scheint einen Versuch darzustellen, einen theoretischen Zustand zu benennen, in dem die Opposition passivum — Nichtpassivum auftritt. Man sollte aber vorsichtig sein, dem merkmallosen Glied der Opposition eine positive Charakteristik zuzuschreiben. Die Verwendung des Terminus *activum* scheint auch viele Nachteile zu haben.

Was das präide. perfectum betrifft, so ist die Meinung verbreitet, daß es einen Zustand ausdrückt, der ein Ergebnis der vorangehenden Tätigkeit ist¹¹. Es war für die Zeitform und den Aspekt neutral. Das präide. perfectum hat sehr früh die Funktion übernommen, die Zeit und die Art einer Tätigkeit auszudrücken. Es bildete die morphologische Grundlage für das Präteritum und den vollzogenen Aspekt des Verbs. Die morphologischen Veränderungen des präide. perfectums haben sich vor allem im Stamm des Verbs durch die Reduplikation vollzogen. Als dem hypothetischen präide. perfectum semantisch am nächsten wird das perfectum im Griechischen betrachtet, das die Gegenwart ausdrückt und eine der Hauptformen des Tempus darstellt. Vgl.: „Ὁ πόλεμος ἅπαντον ἡμᾶς ἀπεστέρηκεν. Καὶ γὰρ πενεστέρους πεποίηκε καὶ πολλοὺς κινδύνους ὑπομένειν ἠνάγκασεν. ‘Der Krieg brachte uns um alles (und deshalb vermischen wir es auch jetzt noch = perf.) Weil er uns ärmer machte (deshalb sind wir es auch jetzt noch = perf.) und setzte uns vielen Gefahren aus (jetzt, nach Beendigung des Krieges, sind wir den Gefahren nicht mehr ausgesetzt, kein perfectum also, sondern der Aorist)’¹².

Als ein wesentliches Element einer Prädikatsbeschreibung wird zur Zeit die Charakteristik der von ihm zugelassenen Argumente betrachtet¹³. Man kann annehmen, daß jedes Prädikat außer seinen inhärenten Eigenschaften auch eine Relation zu seinem Argument ausdrückt. Eine solche Charakteristik ist von den Operatoren der morphologisch-syntaktischen Oberflächenerscheinungen unabhängig, denen in den gegenwärtigen Sprachbeschreibungen vor allem die Funktion zugeschrieben wird, die syntaktischen Oberflächenbeziehungen (Rektion, Kongruenz¹⁴) auszudrücken, die mit den semantischen Relationen nicht isomorph sind.

Jedoch sind die sog. grammatischen Kategorien, die ihre morphologischen Operatoren auf der Oberfläche besitzen, semantisch motiviert. Die semantische Motiviertheit wird meistens explizite oder implizite unter dem genetischen Aspekt erwähnt¹⁵. Jede genetische Darstellung nimmt explizite oder implizite an, die Oberflächenbedeutungen und die semantischen Relationen seien isomorph.

¹¹ Vgl. B. Delbrück (1897); K. Brugmann (1913, 1916); J. Safarewicz (1950); É. Benveniste (1952).

¹² Beispiel von M. Auerbach, M. Golias (1962), 187.

¹³ Vgl. A. Bogusławski (1972).

¹⁴ Vgl. Z. Saloni (1973, 1974).

¹⁵ Vgl. J. Kuryłowicz (1964, 1968).

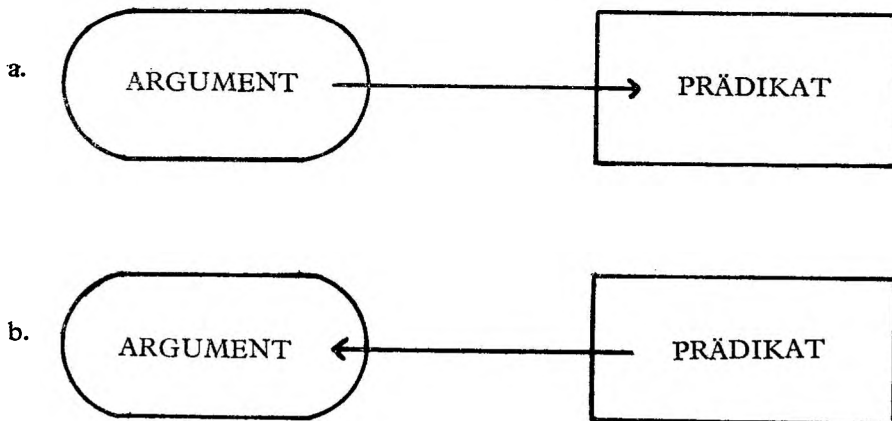
Für unsere Überlegungen ist es wichtig, auf die Existenz dieser Relationen hinzuweisen, ohne ihnen vorerst eine bestimmte Bedeutung zuzuschreiben. Ihre minimale Charakteristik können wir mit der Feststellung geben, daß die Relationen zwischen dem Prädikat und seinen Argumenten zielgerichtet sein können:

Abb. 1.

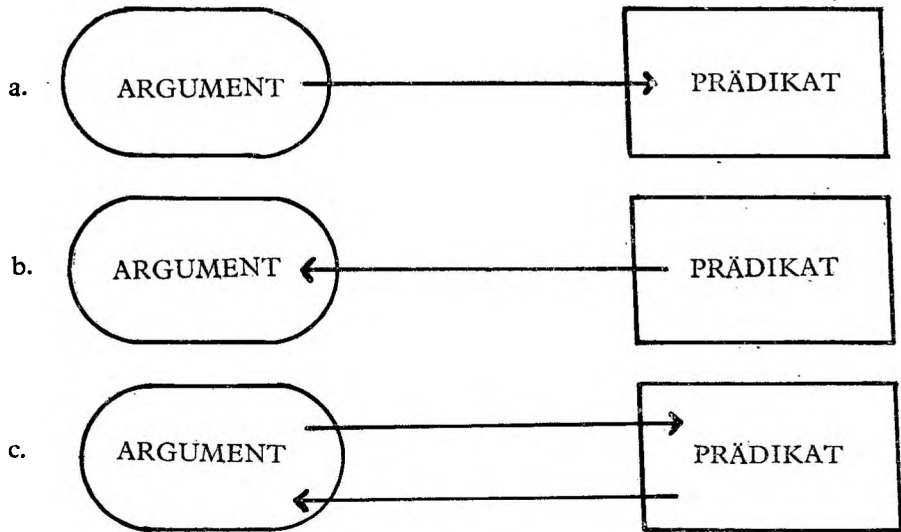
Wenn wir die o.g. Eigenschaft annehmen, können die Relationen in zwei Gruppen eingeteilt werden:

Abb. 2.

die es erlauben, drei Arten von Relationen zwischen dem Prädikat und seinen Argumenten zu bestimmen:

Abb. 3.

Auf diese Art und Weise wurden die Eigenschaften des Prädikats auf zwei Elemente verteilt, von denen sich jedes auf das Argument bezieht (über die inhärenten Eigenschaften des Prädikats hinausgeht), wobei der einzige Unterschied zwischen diesen Elementen in ihrer Zielgerichtetheit (Richtung der Bestimmung) besteht. Die Elemente sind frei kombinierbar. (Kombinationsarten sind drei)

Die o.g. Methode der Charakteristik des Prädikats ist in der linguistischen Forschung sehr gut bekannt und findet ihren Ausdruck in ihrer Terminologie: AUSGANGSPUNKT, QUELLE, ZIELPUNKT, ZIEL des Vorgangs (der Tätigkeit, des Prozesses). Diese Begriffe werden in den semantischen Theorien relativ oft verwendet¹⁶. Sie wurden von J. Safarewicz (1939), (1950) und J. Kuryłowicz (1946) auf die Beschreibung der Kategorie Genus verbi angewandt. Die Einführung des Begriffes der Zielgerichtetheit einer Tätigkeit als einer syntaktischen Funktion des ide. Genus verbi, scheint wesentlich zur Klärung des Wesens des ide. passivum beizutragen. Das von J. Safarewicz vorgeschlagene System des Genus verbi erlaubt, einige Gemeinsamkeiten für activum und Medium einerseits — in beiden Fällen stellt das SUBJEKT den AUSGANGSPUNKT der Tätigkeit dar — und zwischen Medium und passivum andererseits — in beiden Fällen stellt das Subjekt den ZIELPUNKT der Tätigkeit dar — festzustellen.

Die Termini AUSGANGSPUNKT und ZIELPUNKT der Tätigkeit können als Bezeichnungen für Relationen zwischen dem Prädikat und

¹⁶ Vgl. z. B. Don L. F. Nilsen (1973).

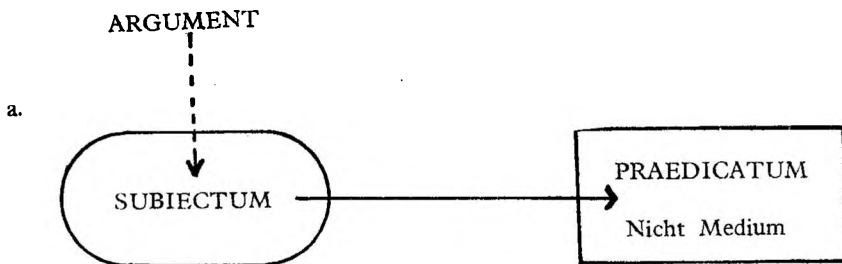
den Argumenten angenommen werden, die der Verlaufsrichtung einer gegebenen Relation entsprechen. Wenn wir davon absehen, daß der von J. Safarewicz verwendete Untersuchungsapparat mit den semantischen Begriffen Argument und Prädikat nicht operierte (deshalb auch analysierte er die Relationen zwischen so schwer vergleichbaren Einheiten wie dem Subjekt und dem Verb), so kann man die von ihm vorgeschlagene Beschreibung der Kategorie Genus verbi (Im Aktiv drückt das Verb eine Tätigkeit aus, die vom Subjekt ausgeht, im Passiv eine Tätigkeit, die auf das Subjekt gerichtet ist, im Medium und im Reflexivum eine Tätigkeit, die vom Subjekt ausgeht und auf das Subjekt gerichtet ist.) in Anlehnung an die auf der Abb. 3 dargestellten Voraussetzungen folgenderweise interpretieren: Alle Prädikate können den AUSGANGSPUNKT (Quelle) des Vorgangs und/oder den ZIELPUNKT (Ziel) des Vorgangs ausdrücken (bezeichnen).

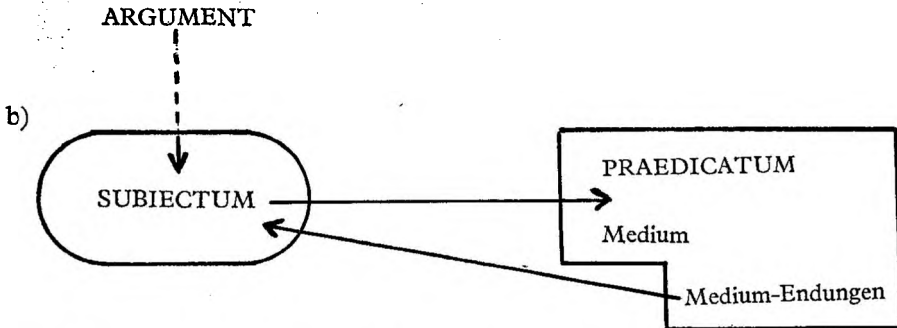
Anders läßt sich das so ausdrücken, das jedes Argument im Verhältnis zu seinem Prädikat ein AUSGANGSPUNKT (Quelle) des Vorgangs und/oder ZIELPUNKT (Ziel) des Vorgangs sein kann.

Entsprechend der Lokalisierung der Bedeutung in den Flexionsendungen, besitzen die medialen Endungen eine Information, die im Verhältnis zu den nicht medialen merkmalshaltig ist und über die inhärenten Eigenschaften des Prädikats hinausgeht.

Wenn man keine anderen Begriffe zur Erfassung des semantischen Wertes einführt, entsprechend der Forderung, die Prädikat-Argument-Strukturen linear darzustellen, auf die Art und Weise, daß man von einem Argument ausgeht, um das herum sich die ganze Aussage konzentriert, wenn man dann als die einfachste lineare Darstellung, die annimmt, wo das Thema gleichzeitig das Subjekt ist (das syntaktisch und/oder morphologisch bedingt ist) und den Wert des Arguments, das bei dem Prädikat die Rolle des Subjekts besetzt, vorerst nicht bestimmt, läßt sich die Opposition Medium — Nicht Medium unter dem hypothetischen Ausschluß der Opposition Passivum — Nicht Passivum folgenderweise darstellen:

Abb. 4

Die Endungen des Mediums bringen eine neue Information im Verhältnis zu dem Nicht Medium. Wir haben es hier mit einer Opposition vom Typ $\emptyset - +$ zu tun. Die Endungen informieren darüber, daß die Relation zwischen dem Prädikat und dem Argument in subiectum im Vergleich zu der Relation, die durch das merkmallose Glied der Opposition ausgedrückt wird, ein zusätzliches Element enthält. Deshalb wäre die Tatsache, daß das im SUBIECTUM ausgedrückte Argument der AUSGANGSPUNKT des Vorgangs ist (um die Bezeichnung zu verwenden, die den durch Pfeile gekennzeichneten Relationen entsprechen) eine merkmallose Information, im Gegensatz zu der Information, daß das im SUBIECTUM ausgedrückte Argument auch ZIELPUNKT der Vorgangs ist: $\theta\acute{\upsilon}\epsilon\iota - \theta\acute{\upsilon}\epsilon\tau\alpha\iota$; $yajati - yajat\acute{e}$; er bringt ein Opfer — er bringt ein Opfer FÜR SICH.

Eine so verallgemeinerte Beschreibung eignet sich auch zur Beschreibung der Opposition perfectum — Nicht perfectum im Præide.

Die Endungen des perfectums bringen eine neue Information im Verhältnis zu dem Nicht perfectum. Diese Opposition hat auch den Charakter $\emptyset - +$. Diese Information ist von demselben Typ wie die im vorigen Fall. Sie bedeutet, daß das im SUBIECTUM ausgedrückte Argument auch der ZIELPUNKT des Vorgangs sein kann. (Keine Opposition von diesem Typ hat sich in der reinen Form erhalten) Vgl. $\acute{\iota}\delta\epsilon - \acute{\omicron}\acute{\iota}\delta\epsilon$ 'er sah, er bemerkte' — (infolgedessen jetzt) 'er weiß'; $\acute{\iota}\sigma\tau\eta\sigma\iota - \acute{\epsilon}\sigma\tau\eta\kappa\epsilon$ 'er stellt' — 'er steht' (weil er aufstand und sich stellte); $\mu\acute{\iota}\mu\eta\acute{\nu}\eta\sigma\iota\mu\alpha\iota - \mu\acute{\epsilon}\mu\eta\eta\mu\alpha\iota$ 'er erinnert sich' — 'er merkte sich' (weil er sich an etwas erinnerte).

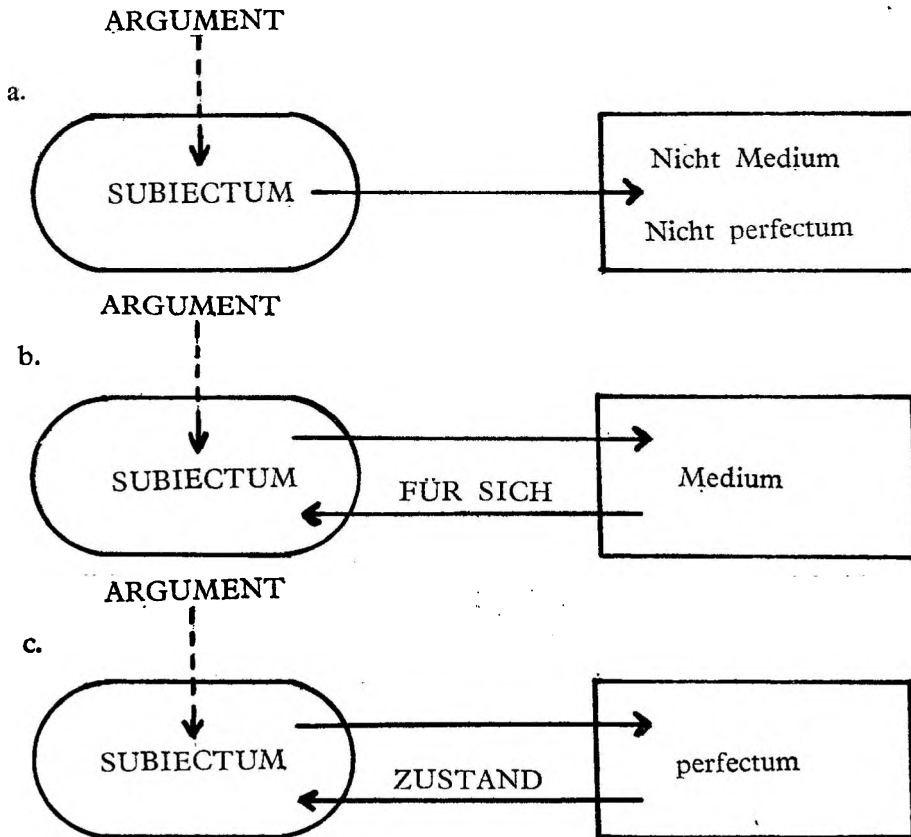
Diese Tatsache erscheint für die Kategorie des Genus verbi als sehr wichtig. Die genetische Verwandtschaft zwischen dem ide. perfectum und dem Genus verbi waren auch Gegenstand der sprachwissenschaftlichen Untersuchung. Zu diesem Thema haben J. Safarewicz (1938), E. Schwyzer (1943), J. Kuryłowicz (1946, 1964, 1965), É. Benveniste (1952) und A. N. Savčenko (1961) geschrieben.

Das Problem der genetischen Verwandtschaft zwischen dem ide. perfectum und dem Genus verbi scheint sich nicht nur auf die Diachronie und die Herkunft der Kategorie Genus verbi zu beschränken. Es muß vielmehr davon ausgegangen werden, daß es in der Sprachforschung weiterhin offen bleibt und daß die Zusammenhänge zwischen dem perfectum und dem Genus verbi in einzelnen Sprachen wieder lebendig werden. Vgl. dazu É. Benveniste (1952), J. Kuryłowicz (1965).

Wenn wir das in der Abb. 4 dargestellte Modell der Opposition zwischen Medium und Nicht Medium sowie perfectum und Nicht perfectum weiter ausbauen wollen, können wir als distinktive semantische Einheit in der ersten Opposition das Merkmal FÜR SICH einsetzen. Theoretisch ist auch eine andere ähnliche Einheit möglich. Auf diese sehr alte Regel lassen sich alle anderen durch das Medium ausgedrückten Einzelbedeutungen zurückführen. Auch sollten wir nicht vergessen, daß sich die erkannten Einzelbedeutungen auf die Periode beziehen, in der das Passivum auf der Grundlage des morphologischen Mediums existierte. Die Regel umfaßt auch das von É. Benveniste vorgeschlagene innere und äußere Subjekt. Kein Prädikat, im Verhältnis zu dem das Subjekt ein äußeres Element darstellt, kann die Bedeutung FÜR SICH ausdrücken, die auf das Subjekt gerichtet ist.

Für die Opposition perfectum — Nicht perfectum kann man als die unterscheidende Einheit die Bedeutung ZUSTAND einsetzen (← der ein Ergebnis der vorangehenden Tätigkeit ist).

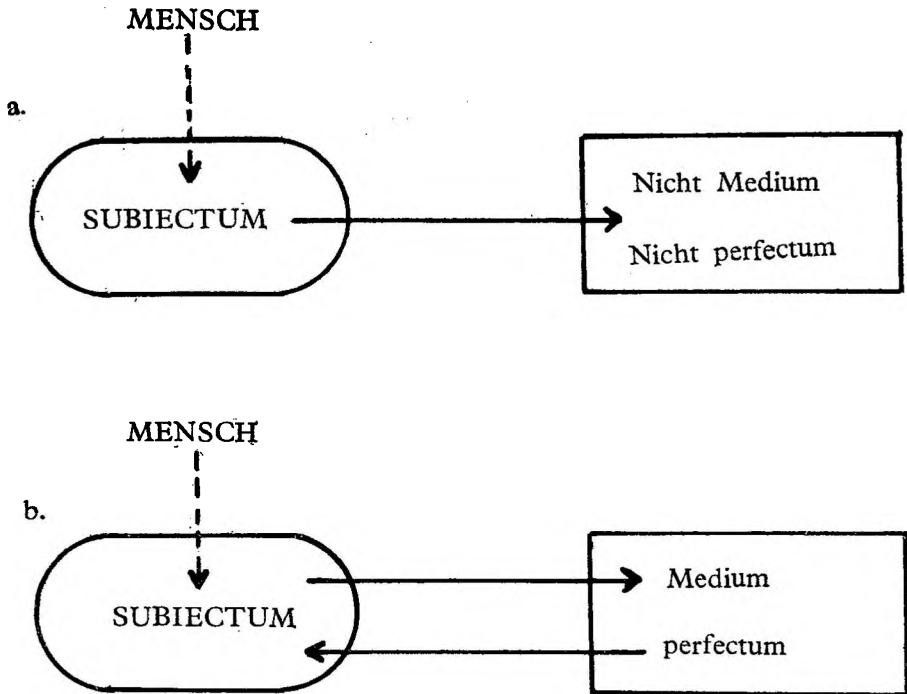
Abb. 5

Die Oppositionen Medium — Nicht Medium, perfectum — Nicht perfectum können in dieser Form nur unter der Bedingung auftreten, daß sich in der Position des SUBIECTUMS das Argument MENSCH befindet. Nur dieses Argument kann dank seiner inhärenten Eigenschaften die obige Opposition realisieren.

Von diesem Standpunkt aus läßt sich das Modell wie folgt veranschaulichen:

Abb. 6

Für das perfectum kann nur MENSCH das Argument sein, das handeln (die Quelle, der AUSGANGSPUNKT des Vorgangs sein) kann und sich gleichzeitig in einem bestimmten ZUSTAND befinden kann, der auf dieses Handeln zurückgeht (Ziel, ZIELPUNKT des Vorgangs sein) kann — die merkmalthaltige Information — perfectum: Vgl.: *οἶδε, ἕστηκε, μέμνημαι, novit, meminit, er weiß, er sieht, er steht* usw.

Analog dazu verhält es sich auch in der Opposition Medium — Nicht Medium. Nur MENSCH kann das Argument sein, das handeln (die Quelle, der AUSGANGSPUNKT des Vorgangs sein) kann und das gleichzeitig FÜR SICH handeln (ZIELPUNKT des Vorgangs sein) kann — die merkmalthaltige Information — Medium. Vgl.: *θύεται, λούεται, ἵσταται, τίθεται, ἔται.*

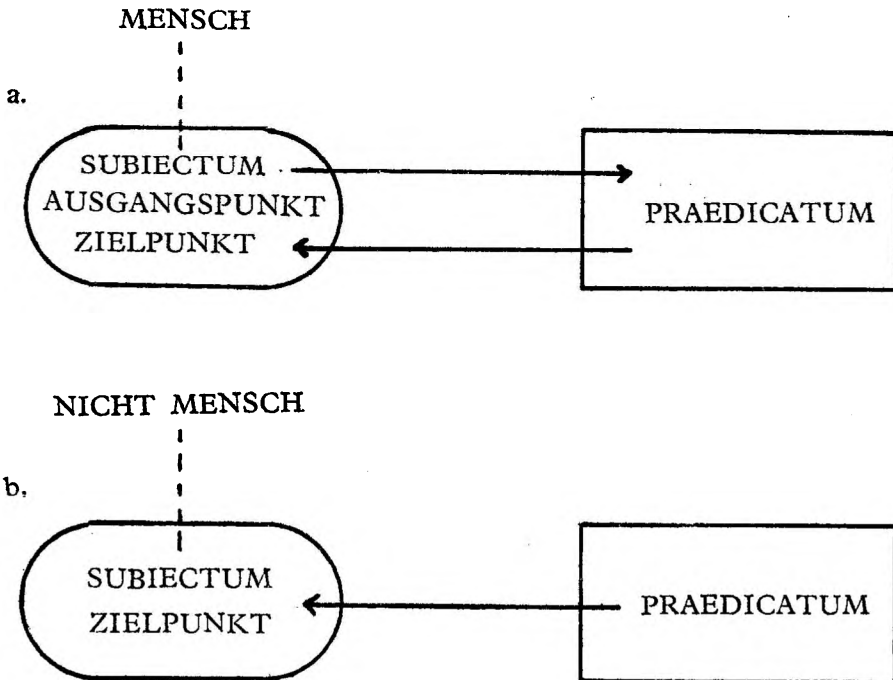
Aus den obigen hypothetischen Bedingungen ergibt sich die Annahme einer hypothetischen Situation, wo nur die eine Art des Arguments, und zwar MENSCH, für die Position des SUBIECTUMs — des grammatischen Subjekts — gewählt werden konnte. Die oben skizzierten Oppositionen hätten bei keinem anderen Argument im Subiectum (NICHT MENSCH) auftreten können.

Wenn sich im perfectum in der Position des SUBIECTUMs NICHT MENSCH befindet, wird die Opposition der AUSGANGSPUNKT (\emptyset — Information gleich Null) — der ZIELPUNKT (Information) sofort gestört. In Bezug auf das im SUBIECTUM ausgedrückte Argument kann das Prädikat nur den ZIELPUNKT bezeichnen (der AUSGANGSPUNKT muß in SUBIECTUM unausgedrückt bleiben).

Analog dazu verhält es sich auch im Medium, wenn sich der NICHT MENSCH in der Position des SUBIECTUMs befindet. Auch hier wird die Opposition der AUSGANGSPUNKT (\emptyset — Information gleich Null) der ZIELPUNKT (Information) gestört. In Bezug auf das im SUBIECTUM ausgedrückte Argument kann das Prädikat nur den ZIELPUNKT bezeichnen (Der AUSGANGSPUNKT muß im SUBIECTUM unausgedrückt bleiben).

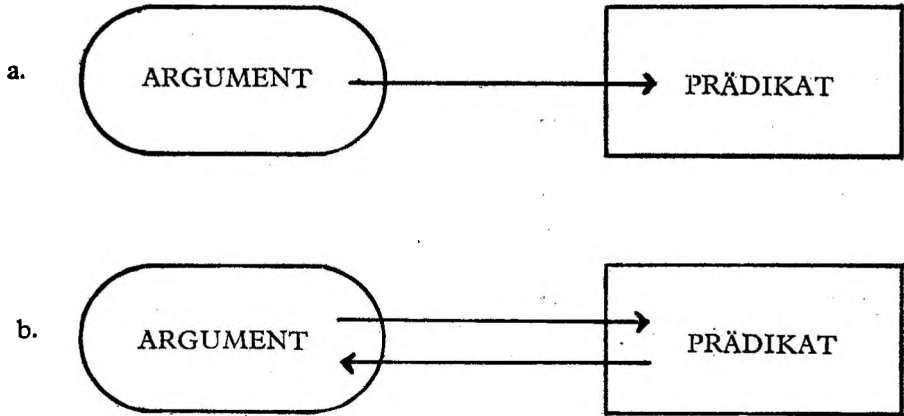
Die obige Bedingung läßt sich folgendermaßen darstellen:

Abb. 7

In vorigen Fällen haben wir es mit der Opposition vom Typ: $\emptyset - +$ (Information gleich Null — Information) zu tun:

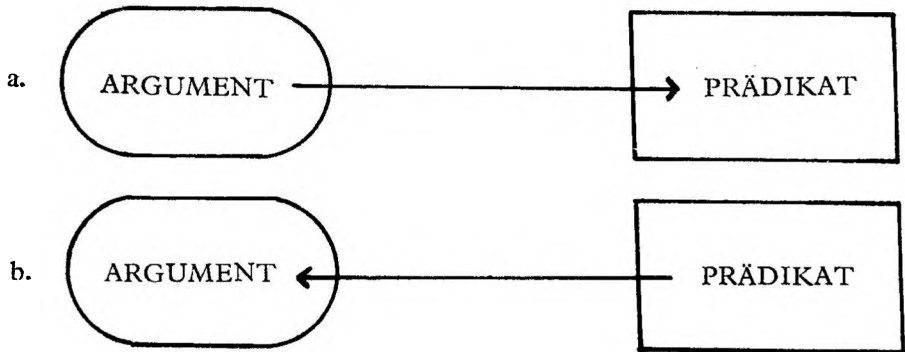
Abb. 8

die nur unter der Bedingung auftreten kann, daß das Argument constant ist und auch bestimmte Eigenschaften hat: es ist MENSCH. Die Änderung der Art des Arguments (Abb. 7) führt zu einer bedeutenden Komplikation des Oppositionssystems.

Der wesentlichste Unterschied liegt dann darin, daß der Ausdruck ausschließlich des ZIELPUNKTs im SUBIECTUM das merkmahlhaltige Element wird. Der AUSGANGSPUNKT bleibt im SUBIECTUM unausgedrückt. Das führt zu einer starken Polarisierung der Begriffe AUSGANGSPUNKT und ZIELPUNKT und zu ihrer Gegenüberstellung v. a. im System:

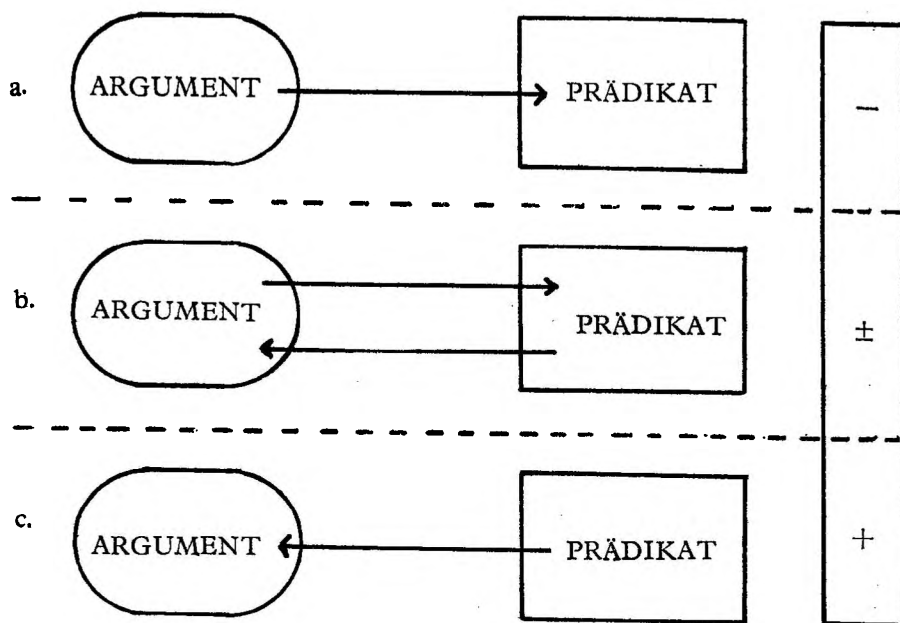
Abb. 9

das jetzt den Charakter einer gleichberechtigten Opposition trägt: + : —. Die beiden Glieder der Opposition haben eine positive Charakteristik, d. h. beide sind Träger einer Information. Die Betrachtung eines der Glieder als merkmallos würde eine arbiträre Entscheidung darstellen, der keine sprachlichen Sachverhalte entsprechen.

Dies würde auch zur Aufstellung von Systemen führen, die aus drei Elementen bestehen:

Abb. 10

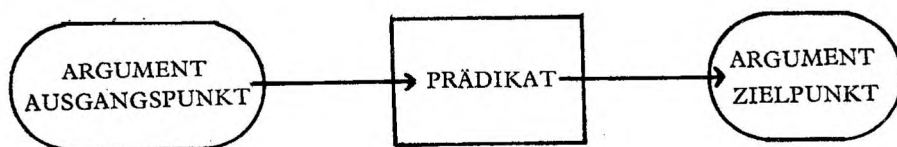
und die es eigentlich erlauben, die grundsätzliche Abgrenzung der Glieder a, b, c an einer beliebigen Stelle durchzuführen.

Es hat bis auf den heutigen Tag Konsequenzen für die Beschreibung der Systeme der Genera des Verbs. Die grundsätzliche Einteilung zwischen a und b, d. h. a // b, c erlaubt drei Genera des Verbs zu unterscheiden: activum, Medium, passivum oder activum, reflexivum, passivum, wobei das Medium und das reflexivum komplexe (beide gleichberechtigte) Eigenschaften haben werden, was bedeutet, daß sie gleichzeitig die Charakteristik + und — besitzen. Vgl. V. Brøndal (1943).

Die grundsätzliche Einteilung zwischen b und c, d. h. a, b // c führt dazu, daß lediglich zwei Genera verbi unterschieden werden: passivum und Nicht passivum.

Für die Oppositionen Medium — Nicht Medium und perfectum — Nicht perfectum ist die Markierung AUSGANGSPUNKT in SUBIECTUM neutral, sie hat die Information gleich Null. Es wäre eigentlich möglich, auf diesen Begriff zu verzichten, weil die Neutralität des Ausgangspunkts ja bedeutet, daß jedes Argument den AUSGANGSPUNKT ausdrücken kann. Dagegen mußte der ZIELPUNKT des Vorgangs immer außerhalb dieser Opposition ausgedrückt werden, bevor die Endungen des Mediums und des perfectums die Funktion übernahmen, den ZIELPUNKT auf das SUBIECTUM zu richten. Theoretisch sollte auch die Situation möglich sein, in der es nur eine Richtung der linearen Relation gab:

Abb. 11

zumal die Umkehrung dieser Ordnung merkmahlaltig wird und zu der Polarisierung des Begriffs ZIELPUNKT führt.

Die obigen theoretischen Überlegungen könnten als eine Darstellung der Agglutinationstheorie von F. Bopp (1836) betrachtet werden, die von der historischen Sprachwissenschaft des XIX Jh. als dem positiven Wissen unzugänglich verworfen wurde¹⁷. Diese Theorie schlug vor, die Sprachentwicklung mit der Evolution vom isolierenden Typ über die Agglutination zur Flexion zu erklären.

Die Annahme einer Entwicklungsperiode, in der der Verlauf der Relationen zwischen den Argumenten und dem Prädikat in der linearisierten Struktur immer einseitig war, würde theoretisch einem bestimmten Entwicklungsstadium der isolierenden Etappe entsprechen, die der der Agglutination direkt voranging. Dies würde eine Herausbildung der syntaktischen Positionen bedeuten.

Diese für die Erklärung der Probleme der Genera verbi zweckmäßige Annahme zu akzeptieren, scheint auch für andere sprachlichen Zusammenhänge wichtig zu sein, unter anderem für das ide. Kasussystem.

Das Gemeinsame aller ide. Kasussysteme ist die fehlende Markierung des Nominativs — des Kasus des Subjekts. Gleichzeitig kommt in allen ide. Sprachen die identische Regel vor; der Nominativ und der Akkusativ Neutrum unterscheiden sich nicht voneinander. Die Begriffe Akkusativ und Nominativ brauchen in der Etappe eines einseitigen Verlaufs der Relationen

¹⁷ Die theoretische Arbeit von G. S. Klyczkow erinnert an die Gedanken von F. Bopp. Auf S. 280 schreibt er zusammenfassend dazu: „Die Entwicklung der vergleichenden Grammatik von F. Bopp bis zu É. Benveniste führt zu der Hypothese, daß für die älteste Entwicklungsphase der ide. Sprachen der isolierende Typ der Sprache charakteristisch war und daß sich die Flexion erst dann durch die Agglutination herausgebildet hat.“

zwischen den Argumenten in der linearisierten Struktur nicht unterschieden zu werden. Die Argumente, die sich in einer hervorgehobenen Position befinden können, sind von denen verschieden, die sich auf Grund ihrer inhärenten Eigenschaften und der Verlaufsrichtung der Relation außerhalb dieser Position befinden. Die inhärenten Eigenschaften der Argumente müssen in einer derartigen Struktur wesentlicher sein als ihre syntaktischen Eigenschaften. Das in der Position des SUBIECTUMs merkmallöse Argument ist MENSCH. Das außerhalb des SUBIECTUMs liegende merkmallöse Argument ist NICHT MENSCH. Das erklärt die Polarisierung der Einheiten AUSGANGSPUNKT und ZIELPUNKT.

In dieser Situation wird auch das Auftreten der beiden Arten der Argumente in einer für sie nicht entsprechenden Position merkmallhaltig. Das Auftreten des Arguments MENSCH außerhalb des SUBIECTUMs wird u. a. die Konsequenz haben, daß es von DEMSELBEN Argument in SUBIECTUM unterschieden werden muß. Eine der Möglichkeiten, dieser Unterscheidung Rechnung zu tragen, ist die Flexionsendung des Akkusativs, die nur in solch einem Fall notwendig ist. Die Flexionsendung ist nicht notwendig, wenn außerhalb des SUBIECTUMs das Argument NICHT MENSCH steht. Nur wenn das Gegenteil der Fall ist, ist auch eine Unterscheidung des Akkusativs vom Nominativ notwendig. Nur auf die Art und Weise konnte der Akkusativ als der Fall für den MENSCHEN außerhalb des SUBIECTUMs entstehen.

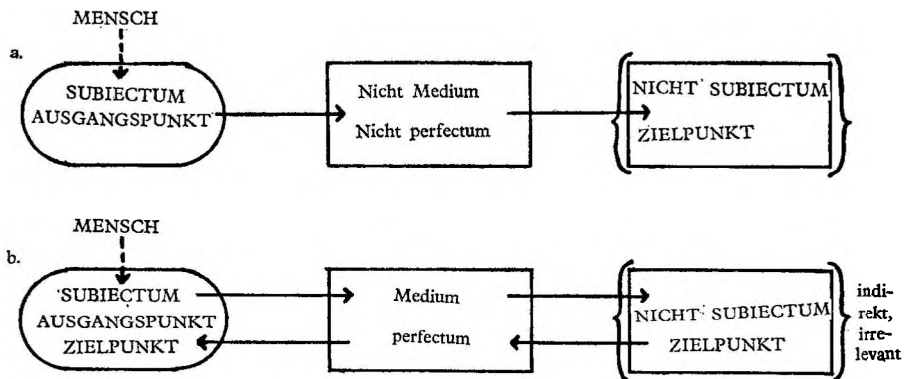
Alle ide. Sprachen verfügen über die Kategorie der reziproken Verben. Es sind die einzigen Verben, die den Menschen in der Position des Obiectums zulassen. In den reziproken Konstruktionen, wenn wir von der sog. funktionale Satzperspektive absehen, sind die beiden Argumente (im und außerhalb des Subiectums) auf Grund des lexikalischen Wertes des Prädikats gleichwertig. Nur diese Konstruktionen können also zwei Argumente MENSCH zulassen, ohne das sie unterschieden werden sollten. Mehr noch, die Zulassung zweier Argumente MENSCH ist die Regel für die grammatische Kategorie Reziprokom, die durch all die Verben in allen ide. Sprachen gebildet werden kann, die fähig sind, zwei personale Argumente zulassen. (Auf eine morphologisch reguläre oder nicht reguläre Weise). Vgl. poln. *Jan widzi Marię, Maria widzi Jana, Jan i Maria widzą się, Jan patrzy na Marię, Maria patrzy na Jana, Jan i Maria patrzą na siebie.* Für die grammatische Kategorie Reziprokom ist die Verwendung des Plurals (oder des Dualis) obligatorisch. Die Möglichkeit den Singular zu verwenden (d. h. ein Argument — SUBIECTUM — grammatisch hervorzuheben) besteht nur für die Verbgruppe, die lexikalisch reziprok ist: *Jan rozmawia z Marią, Maria rozmawia z Janem, Jan i Maria rozmawiają.* Diese Regel läßt keine Ausnahmen zu.

Für das hypothetische Modell $\emptyset - +$ mit dem Argument constans im SUBIECTUM (MENSCH) (vgl. die Abb. 6) ist das Gegenüberstellen der syntaktischen Positionen SUBIECTUM und NICHT SUBIECTUM nur für die Polarisierung der Bedeutungseinheit ZIELPUNKT wichtig (vgl. die Abb. 11), deren Gerichtetheit auf das SUBIECTUM (vgl. die Abb. 4, 5) für die Oppositionen Medium — Nicht Medium und perfectum —

Nicht perfectum ausschlaggebend ist. Es fällt auf, daß die Gegenüberstellung der Positionen SUBIECTUM — OBIJECTUM, die in den gegenwärtigen Beschreibungen der Kategorie des Genus verbi eine große Rolle spielt, im obigen Modell völlig irrelevant ist.

Sowohl das Medium als auch das perfectum kann in Konstruktionen mit und ohne Objekt auftreten: Vgl. das perfectum ohne Objekt z. B. *ἔστηκε* 'er steht' (weil er sich stellte, stehenblieb, aufstand . . .); das perfectum mit dem ausgedrückten Objekt, z. B. *νοήματα οἶδε* 'er kennt die Absichten' (weil er über sie hörte, sie erfuhr, sie voraussah . . .); das Medium ohne Objekt, z. B. *θύεται* 'er bringt ein Opfer, er opfert'; das Medium mit dem ausgedrückten Objekt, z. B. *ἀδύς δ' Ἀργεῖν Ἑλένην Μενέλαος ἄγοιτο*¹⁸; poln. *myje się*, *myje ręce* entspricht im Griechischen immer das Medium: Diese Opposition könnte im Polnischen mit *myje siebie*, *mije ręce sobie* wiedergegeben werden.

Abb. 12

Die Tatsache, daß sich der Zielpunkt außerhalb des SUBIECTUMs befindet, ist für die analysierte Situation irrelevant. Sie kann vorkommen (braucht es aber nicht) sowohl im Medium als auch im Nicht Medium, im perfectum als auch im Nicht perfectum, Deshalb ist die Möglichkeit, den ZIELPUNKT im NICHT SUBIECTUM (OBIJECTUM) auszudrücken, ebenso merkmallos, wie die Möglichkeit, den AUSGANGSPUNKT im SUBIECTUM auszudrücken. In der Phase unserer Erörterungen ist es eine noch nicht realisierte Potenz, weil es keine Einheit gibt, die sich ihr in dieser Position widersetzen würde (im System $\emptyset - +$ liegt keine Möglichkeit vor, den AUSGANGSPUNKT im NICHT SUBIECTUM auszudrücken).

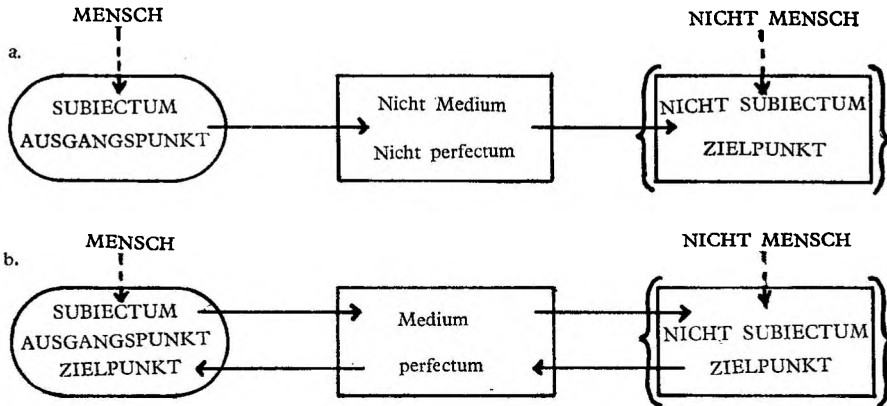
Die in Bezug auf die Möglichkeit, den AUSGANGSPUNKT auszudrücken neutrale syntaktische Position des SUBIECTUMs läßt auch die Möglichkeit zu, den in der Position NICHT SUBIECTUM (OBIJECTUM)

¹⁸ Beispiel von J. Safarewicz (1950), 73.

TUM) neutralen ZIELPUNKT auszudrücken. Folglich ist NICHT SUBIECTUM (OBIJECTUM) die einzige Position, in der das Argument NICHT MENSCH auftreten kann, ohne gegen das System verstoßen zu haben.

Das System der Oppositionen Medium — Nicht Medium, perfectum — Nicht perfectum (vgl. die Abb. 6), läßt sich folgenderweise veranschaulichen:

Abb. 13

Vom dialektischen Standpunkt aus ergeben sich im obigen System folgende interessante Neutralisierungspunkte:

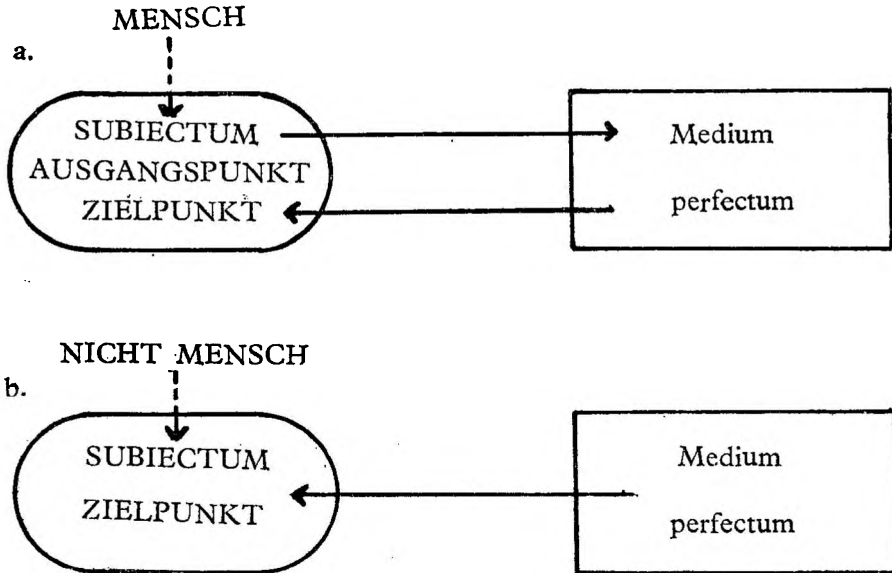
1. Die Position SUBIECTUM — die Neutralisierung der Opposition AUSGANGSPUNKT — ZIELPUNKT.
2. Die semantische Einheit ZIELPUNKT — die Neutralisierung der Art des Arguments MENSCH — NICHT MENSCH.

Man soll annehmen, daß dieser Weg die Möglichkeit der Emmergenz eröffnet, neue Bedeutung herauszubilden, die die obigen Oppositionen in andere Oppositionen überführt.

Wenn die hier gegebene Möglichkeit realisiert wird, können auf Grund der inhärenten Eigenschaften des Arguments in SUBIECTUM die Endungen des Mediums und des perfectums nur die andere Richtung bezeichnen: den ZIELPUNKT der Tätigkeit. Die Abb. 13 zeigt, daß die Argumente nur im Medium und im perfectum getauscht werden können (20 b), weil nur hier die Neutralisierungspunkte SUBIECTUM → AUSGANGSPUNKT — ZIELPUNKT → MENSCH — NICHT MENSCH gegeben sind.

Deshalb weist die Abb. 7 lediglich auf die Tatsache hin, daß die Wahl der Art des Arguments auf Grund der inhärenten Eigenschaften die Opposition vom Typ $\emptyset - +$ stört. Diese Feststellung läßt sich jetzt genauer darstellen:

Abb. 14

indem wir darauf hinweisen, daß gegen die Opposition nur an ihren merkmahlhaltigen Stellen (Medium, perfectum) verstoßen werden kann.

Die Änderung der Art des Arguments in der Position des SUBIECTUMS hat die Konsequenz, daß es unmöglich wird, in der Opposition den AUSGANGSPUNKT der Tätigkeit (ihre Quelle) auszudrücken. Die durch das Prädikat ausgedrückte Tätigkeit muß in beiden Fällen (im Medium und im perfectum) als eine Information über den ZUSTAND des im Subjekt ausgedrückten Arguments empfunden werden. Es liegt dagegen keine grammatische Möglichkeit vor, den ZIELPUNKT der Tätigkeit auszudrücken. Diese Konstruktionen geben die Möglichkeit, eine Information über den ZUSTAND zu übermitteln, ohne gleichzeitig über seinen AUSGANGSPUNKT (seine Quelle) zu informieren.

In Bezug auf die Opposition perfectum — Nicht perfectum hat der Unterschied im Falle einer Änderung der Art des Arguments vor allem einen quantitativen Charakter, weil das perfectum vorher auch den ZUSTAND ausdrücken konnte.

Mit einer wesentlichen Novation haben wir es in der Opposition Medium — Nicht Medium zu tun, die nie die Opposition ZUSTAND — NICHT ZUSTAND ausgedrückt hatte, die erst mit der Polarisierung der Art des Arguments in der Position des SUBIECTUMS gegeben war.

Die Möglichkeit, den ZUSTAND im Medium auszudrücken, stellt also eine kategoriale Novation dar, infolge der sich das perfectum auf residuale Positionen verschiebt, oder sich auf andere Funktionen spezialisiert.

So kann die Opposition ZUSTAND — NICHT ZUSTAND im Prädikat, die vorher durch die morphologische Opposition perfectum — Nicht perfectum ausgedrückt worden war, jetzt auf eine andere Art und Weise durch die Opposition der semantischen Art des Arguments in SUBIECTUM ausgedrückt werden, unabhängig von den morphologischen Endungen des Verbs und des Substantivs, wie es in der Tabelle B dargestellt wird:

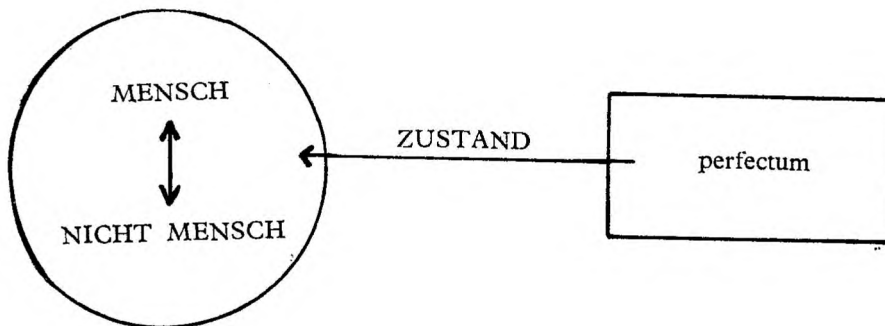
Tabelle B.

MENSCH	Medium	NICHT ZUSTAND
	perfectum	
NICHT MENSCH	Medium perfectum	ZUSTAND

Den ZUSTAND, der im Medium und im perfectum im Falle des Arguments NICHT MENSCH im SUBIECTUM morphologisch ausgedrückt wird, könnte man einen PASSIVENZUSTAND nennen, der die gemeinsamen Eigenschaften hat, daß der AUSGANGSPUNKT dieses Zustands im SUBIECTUM nicht ausgedrückt werden kann. Weil es keine Möglichkeit gibt, den AUSGANGSPUNKT außerhalb des SUBIECTUMs auszudrücken, muß er in diesen Konstruktionen unausgedrückt bleiben. (Der AUSGANGSPUNKT, die Quelle des Vorgangs bleibt in diesem Fall immer unbestimmt.)

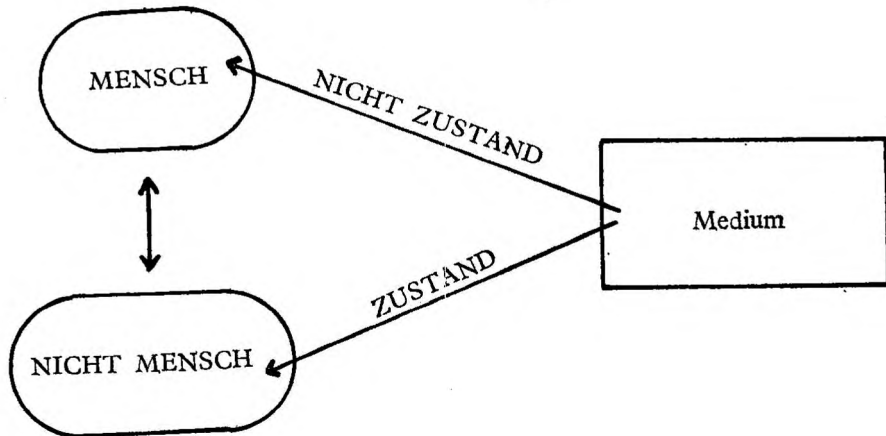
Es ist sichtbar, daß die Frage der Argumentwahl im morphologischen perfectum sprachlich irrelevant war, weil die relationale Bedeutung des ZUSTANDs durch die Flexionsendungen ausgedrückt worden war,

Abb. 15

anders als es im Medium der Fall war, wo sie neue Ausdrucksmöglichkeiten mit sich brachte:

Abb. 16

Diese Hypothese scheint durch die sprachlichen Sachverhalte bestätigt zu werden. Dies ergibt sich v. a. aus der Beobachtung des ide. perfectums, das sich sehr früh auf verschiedene Funktionen spezialisierte und — z. B. im Lateinischen — die Zeit und den Aspekt auszudrücken begann. Das hypothetische perfectum mit den oben beschriebenen Eigenschaften hat sich in Verben mit der perfektiven lexikalischen Bedeutung erhalten. Im Griechischen können von einem Stamm *ειδ-* (< *Feid-*) zwei Verben gebildet werden: *ειδον* 'video', 'ich sehe' und *οιδα* 'novi', 'ich weiß'. Man kann sogar annehmen, daß es grammatisch, ohne sich auf den lexikalischen Wert des Elements zu stützen, nicht existierte.

Diese Tatsache kann sich als sehr wichtig für die Konzeption des einseitigen Verlaufs der Relationen in den linearisierten Strukturen erweisen. Die Grammatikalisierung des perfectums läßt die Wahl des Arguments für das SUBJECTUM zu, ohne daß diese grundsätzliche sprachliche Konsequenzen hätte (vgl. die Abb. 15). Man kann vermuten, daß die grammatische Kategorie des perfectums die erste Kategorie war, die eine objektbezogene Formulierung des Satzes zuließ, weil es nur in derartigen Konstruktionen gegen die Struktur der ganzen Aussage nicht verstieß: Vgl.: *νεανίας εστηκε* 'der Jüngling steht' (weil er aufstand, sich stellte), *τραπεζα εστηκε* 'der Tisch steht' (weil ihn jemand brachte, hinstellte).

Das perfectum, semantisch oft dem Passivum sehr nah¹⁹, steht in einem subtilen Zusammenhang mit anderen semantischen Kategorien, der sich nicht eindeutig erklären läßt. Es kann v. a. eine possessive Bedeutungsschattierung haben. Die morphologische Entwicklung des ide. perfectum

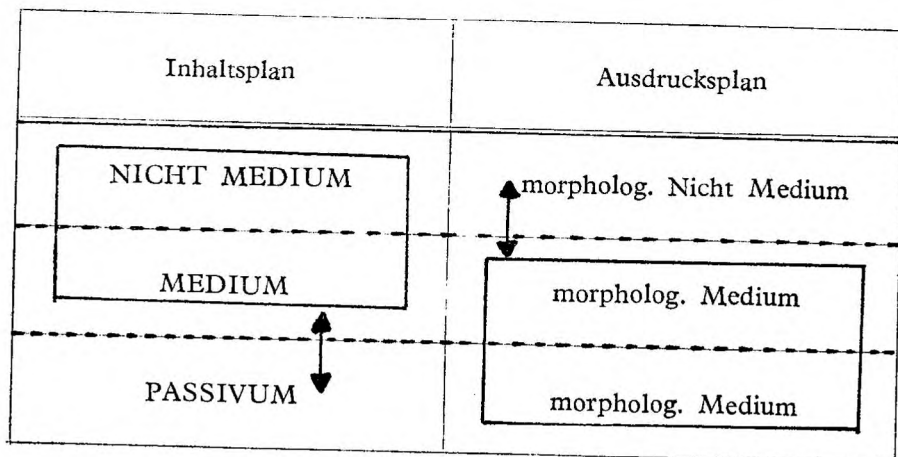
¹⁹ É. Benveniste (1952) beschrieb dieses Problem für das Altpersische und das klassische Armenische.

als einer Kategorie der Zeit stützt sich im Prinzip auf die Kopula *habeo*, seine Entwicklung als die Kategorie des Aspekts auf die Kopula *sum*²⁰. Sekundär hat sich das perfectum der Funktion angepaßt, die im Medium gegebene Opposition (passives) ZUSTAND — NICHT ZUSTAND auszudrücken, wobei das perfectum passivi immer die fundierende Seite der Opposition war.

Das Griechische stellt philologisch gesehen den Zustand dar, in dem sich die Kategorie perfectum activi bei den transitiven Verben erhalten hat. M. Auerbach, M. Golias (1962, 187): „Bemerkung 1. Bei transitiven Verben ist der gegenwärtige Zustand des Subjekts, der auf die vorangehende Tätigkeit zurückzuführen ist, nur im Passivum möglich: *ἐστεφάνωται* = er wurde mit dem Lorbeerkranz gekrönt und hat jetzt noch den Kranz auf dem Kopf; *τείχος δέδμηται* = die Mauer wurde aufgebaut und existiert immer noch. Deshalb finden wir bei Homer *δέδοται*, nicht aber das perfectum activi vom Typ *δέδωκε*. Das perfectum activi vom Typ *δέδωκε* tritt erst im V. Jh. auf, und zwar begann man mit der Zeit unter dem Einfluß der Analogie zum passivum im perfectum activi auch transitive Verben zu verwenden, indem man den gegenwärtigen Zustand nicht auf das Subjekt, sondern auf das Objekt bezog: *γέγραφε δὲ καὶ τὰτα ο αὐτός Θουκυδίδης*. Auch das hat derselbe T. geschrieben und das Werk existiert immer noch.“

Die Situation im Griechischen, die Dionysios Thrax als die Koexistenz dreier Diathesen der aktiven, passiven und der medialen beschrieb, läßt sich folgenderweise darstellen:

Abb. 17.

Die morphologische Unterscheidung Medium — Nicht Medium steht im Widerspruch zu der dreifachen im Opposition Inhaltsplan: activum,

²⁰ Vgl. É. Benveniste (1960); J. Kuryłowicz (1965).

Medium, passivum. Wenn wir diese Kategorien als gleichberechtigt betrachten, wie sie auch Dionysios Thrax ansah und wie sie meistens in Grammatiken beschrieben werden, so müssen wir das Medium als eine komplexe Kategorie betrachten.

Das griechische Medium identifiziert sich im Ausdrucksplan (morphologisch) mit dem passivum, im Inhaltsplan dagegen mit dem Nicht Medium in Verhältnis zum passivum. Wie wir es in genetischer Hinsicht gezeigt haben, ist hier die primäre Position des Arguments MENSCH in der Position des SUBIECTUMs ausschlaggebend.

Abb. 18

Inhaltsplan		Ausdrucksplan
MENSCH	NICHT MEDIUM	morpholog. Nicht Medium
	MEDIUM	morpholog. Medium
NICHT MENSCH	PASSIVUM	morpholog. Medium

Erst diese Identifikation führt zur Herausbildung der Bedeutung des activums in der Opposition zum Passivum, das aber im Griechischen, wo sich eine sehr deutliche morphologische Opposition Medium — Nicht Medium erhalten hat, mit dem morphologischen Nicht Medium nicht identifiziert werden kann.

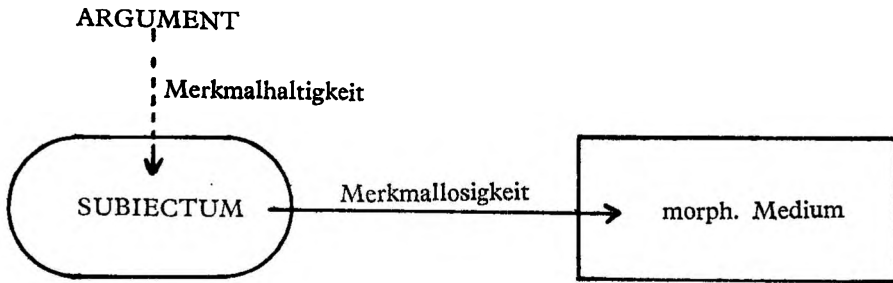
Anders verhält es sich im Lateinischen. Die Polarisierung der Passivität und der Aktivität war so stark, daß die grammatische Kategorie Medium verschwand. Mit dem morphologischen Medium verbindet sich eine passive, mit dem Nicht Medium eine aktivische Bedeutung. Die verschwundene Opposition hat eine Spur hinterlassen; eine große Gruppe von den sog. Deponens, von Formen zu deren Entstehung ein Widerspruch zwischen morphologischen und semantischen Kriterien einerseits und die kategoriale Notwendigkeit sich an die neue Opposition (die die ältere abschaffte) anzupassen andererseits, beigetragen hat.

Wie oben gezeigt, war die Frage der Argumentswahl für das perfectum irrelevant (vgl. die Abb. 15), sie war dagegen für das Medium (vgl. die Abb. 16) relevant.

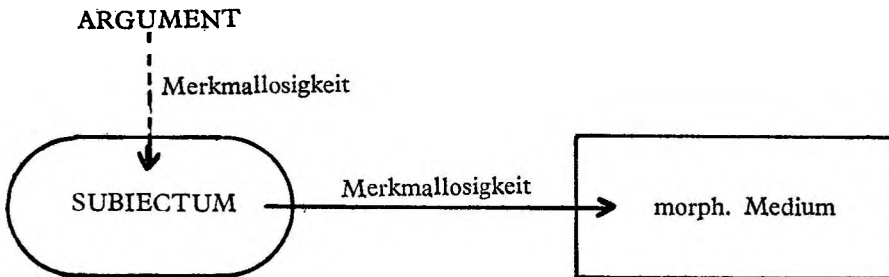
Jedoch hatte die Diathese — die Wahl des Arguments — keine morphologischen Konsequenzen im Griechischen, die Merkmalthaltigkeit trat also nur im Inhaltsplan auf:

Abb. 19

a. passive Konstruktion

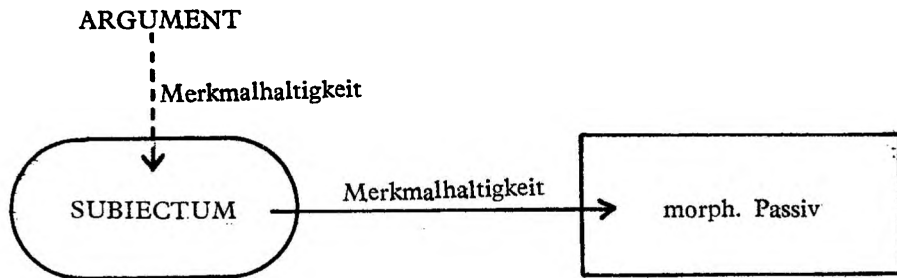
b. aktive Konstruktion

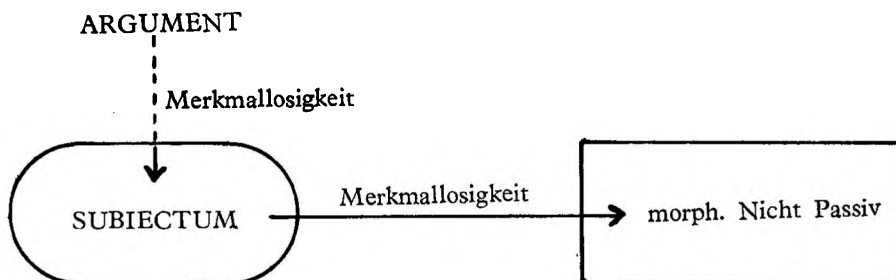
Die Diathese im Griechischen hat einem anderen Charakter als die in den gegenwärtigen ide. Sprachen:

Abb. 20

a. passive Konstruktion

b. aktive Konstruktion

In Sprachen, die besondere formale Mittel zum Ausdruck des sog. Passivs herausgebildet haben, gibt es in diesem Fall eine Isomorphie zwischen dem Ausdrucks- und Inhaltsplan der Art, daß die syntaktischen Relationen in der Oberfläche mit den semantischen Relationen identifiziert werden können. Ein Beweis hierfür sind Beschreibungen des Passivs als einer Beziehung des Subjekts zum Prädikat (zum Verb) sowie die Tatsache, daß in den neuesten Beschreibungen des Passivs die Behauptung, daß die passive (merkmalhaltige) Diathese den morphologischen Parallelismus des Passivs und des Nicht Passivs determiniert, als ein Axiom angenommen wird.

Derartige Isomorphie tritt jedoch im Griechischen nicht auf. In allen drei Typen des Ausdrucks ist das Verhältnis des Subjekts zum Prädikat neutral, ähnlich wie es auch für den hypothetischen Zustand vor der Entstehung der Diathese angenommen wird. Die passive Diathese hat hier einen ausschließlich semantischen Charakter, ungeachtet dessen, ob die passive Konstruktion zwei oder dreigliedrig ist. Die Tatsache, daß der Urheber (des AUSGANGSPUNKT) ausgedrückt wurde, ändert nicht im geringsten das Wesen der griechischen Konstruktionen, die als aktive, mediale und passive bezeichnet werden:

1. *ὁ ἱερεὺς θύει*

2. *ὁ στρατηγὸς θύεται*

3. *ὁ βοῦς θύεται*

4. *ὁ βοῦς θύεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως*

5. *ὁ βοῦς θύεται ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ*

1. Der Priester bringt ein Opfer (opfert)

2. Der Heerführer bringt ein Opfer (opfert)

3. Der Ochse wird zum Opfer gebracht (wird geopfert)

4. Der Ochse wird vom Priester zum Opfer gebracht (wird geopfert)

5. Der Ochse wird von dem Heerführer zum Opfer gebracht (wird geopfert),

und sie kann kein Anlaß sein, die Konstruktionen 4. und 5. transformationell zu erklären. Die dreigliedrigen Konstruktionen (mit dem ausgedrückten Urheber) können nicht als stilistische Varianten anderer oben erwähnter Konstruktionen betrachtet werden. Das Verb $\theta\acute{\upsilon}\omega$ 'ich bringe ein Opfer' kann sowohl transitiv als auch intransitiv verwendet werden, und diese Tatsache hat keine Bedeutung für die passivische, mediale oder aktivische Bedeutung der gegebenen Konstruktion.

Wenn einige der Konstruktionen als Varianten betrachtet werden könnten, dann nur 3. im Vergleich zu 4. (5.), die sich nur darin unterscheiden, daß der Urheber (Der AUSGANGSPUNKT) der Tätigkeit in einem Fall unbekannt (unbestimmt) in anderem Fall bekannt (bestimmt) ist.

КРАКОВ

Jolanta Rokoszowa

ZITIERTE LITERATUR

M. Auerbach, M. Golias

— 1962 — Gramatyka grecka, Warszawa.

É. Benveniste

— 1946 — Structure des relations de personne dans le verbe. Problèmes de linguistique générale 1., Paris 1966, S. 225—236.

— 1950 — Actif et moyen dans le verbe. Problèmes de linguistique générale, Paris 1966, S. 168—175.

— 1952 — La construction passive du parfait transitif. Problèmes de linguistique générale, Paris 1966, S. 176—186.

— 1956 — La nature des pronoms. Problèmes de linguistique générale, Paris 1966, S. 251—257.

— 1958 a — Catégories de pensée et catégories de langue. Problèmes de linguistique générale, Paris 1966, S. 63—74.

— 1958 b — De la subjectivité dans le langage. Problèmes de linguistique générale, Paris 1966, S. 258—266.

— 1959 — Les relations de temps dans le verbe français. Problèmes de linguistique générale, Paris 1966, S. 237—250.

— 1960 — »Être« et »avoir« dans leurs fonctions linguistiques. Problèmes de linguistique générale, Paris 1966, S. 187—207.

— 1963 — La philosophie analytique et le langage. Problèmes de linguistique générale, Paris 1966, S. 267—276.

— 1966 — Problèmes de linguistique générale, Paris.

A. Bogusławski

— 1972 — Preliminaries for Semantic-syntactic Description of Basic Predicative Expressions with Special Reference to Polish Verbs. O predykacji. Materiały konferencji, Wrocław 1974, S. 39—57.

F. Bopp

- 1836 — *Vocalismus oder sprachvergleichende Kritiken über J. Grimms Deutsche Grammatik*, Berlin.

V. Brøndal

- 1943 — *Les oppositions linguistiques. Essais de linguistique générale*, Copenhague, S. 41—48.

K. Brugmann

- 1913 — *Griechische Grammatik*, München.
— 1916 — *Grundriß der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, Strassburg.

N. Chomsky

- 1965 — *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass.
— 1966 — *Topics in the Theory of Generative Grammar*, The Hague.

B. Delbrück

- 1897 — *Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen*, B. II, Strassburg.

R. Hallig, W. von Wartburg

- 1952 — *Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie*, Berlin.

J. Katz, J. Fodor

- 1963 — *The Structure of a Semantic Theory*, *Language* 39, S. 170—210.

J. Katz, P. M. Postal

- 1964 — *An Integrated Theory of Linguistic Description*, Cambridge, Mass.

G. S. Kłyczkow

- 1975 — *Teoria rozwoju języka i językoznawstwo historyczno-porównawcze*, Warszawa.

T. Kotarbiński

- 1971 — *O postawie reistycznej, czyli konkretystycznej. Semiotyka polska 1894—1969*, Warszawa, S. 70—82.

J. Kuryłowicz

- 1946 — *Ergativnost' i stadialnost' v jazyke*. *Izvestija Akademii Nauk SSSR* V, S. 387—393.
— 1964 — *The Inflectional Categories of Indo-European*, Heidelberg.
— 1965 — *Indoeuropejskie perfectum w słowiańskim*. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 5, S. 53—58.

— 1968 — O rozwoju kategorii gramatycznych, Kraków.

— 1971 — Perfectum słowiańskie na -l. Spr. PAN Kr XIV, S. 52—54.

J. Mc Cawley

— 1968 — The Base Component of a Transformational Grammar. Foundations of Language 4.

A. Meillet

— 1958 — Wstęp do językoznawstwa indoeuropejskiego, Warszawa.

Don L. F. Nilsen

— 1973 — The Instrumental Case in English, The Hague.

J. Nivette

— 1970 — Principes de grammaire générative, Paris.

Z. Rysiewicz

— 1954 — La construction passive dans quelques langues indoeuropéennes et en sémitique. Biuletyn PTJ XIII, s. 99—107.

J. Safarewicz

— 1938 — Les désinences moyennes primaires de l'indoeuropéen. Bulletin international de l'Académie Polonaise de Sciences et des Lettres, Kraków.

— 1939 — O pochodzeniu łacińskiego passivum. Przegląd klasyczny 1939, Lwów, S. 575—584.

— 1950 — Gramatyka historyczna języka łacińskiego, B. II, Składnia, Warszawa.

Z. Saloni

— 1973 — O składniowych związkach podrzędnych. Polonistyka 1973, S. 2—8.

— 1974 — Związki z osobową formą czasownika w systemie składniowym języka polskiego. Biuletyn PTJ 1974, S. 19—33.

A. N. Savčenko

— 1961 — Kategorija mediuma v indoeuropejskom jazyke. Biuletyn PTJ XX, S. 99—118.

E. Schwyzer

— 1943 — Zum persönlichen Agens beim Passiv besonders im Griechischen, Berlin.

B. Wolniewicz

— 1968 — Rzeczy i fakty. Wstęp do pierwszej filozofii Wittgensteina, Warszawa.

Резиме

Јоланта Рокошова

О ПРОБЛЕМУ АНТРОПОЦЕНТРИЗМА У ЈЕЗИКУ

(Прилог истраживању глаголског рода)

За интерпретацију актива и пасива суштинска може бити интерпретација аргумената у линеаризованој структури. С тачке гледишта језика за најважнију чињеницу, кад је у питању актив и пасив, треба признати онтолошку неједнакост свих реалних (супстанцијалних) егзистенција о којима се људи узајамно информишу. С тачке гледишта актива и пасива изгледа да је основна она подела у којој, с једне стране, потпуно посебно стоји *човек* а, с друге, све оно што *није човек*. Поставља се теза да је категорија пасива у ие. језицима могла настати у тренуцима који су хронолошки веома удаљени једни од других а о којима одлучује објективизација ванјезичке стварности и способност, с тим повезана, да дође до језичког прелаза од субјекатског на објекатско формулисање исказа.

Анализа ие. опозиције медијум: немедијум и перфекат: неперфекат, позиције типа $\phi : +$, неутралан: маркиран, које се заснивају на систему флективних наставака, показује да су те опозиције у том облику могле постојати под једним условом — да се у позицији *субјекта* налази аргумент *човек*. При било каквом другом аргументу као субјекту те опозиције нису могле постојати. Детаљна анализа врста аргумената претпоставља постојање теоретске ситуације у којој је правац односа између аргумената и предиката у линеаризованој структури увек био једностран, с аргументом типа *subiectum constans* — *човек*. *Полазна тачка* радње изражавала се у субјекту а *завршна* у предикату. Наведене претпоставке сагласне су са теоријом аглутинације Ф. Бопа, која претпоставља развитак ие. језика од изолативног типа преко аглутинације до флексије.

Ако се наведеном редоследу да други поредак, он у том случају постаје маркиран и има категоријално-творбену вредност. То постаје могуће ако се у *субјекту* нађе аргумент *не човек*. Треба претпоставити да се та врста аргумента могла појавити пре свега у перфекту, јер је ту таква промена била језички нерелевантна — није долазило до поремећаја структуре исказа нити до промене опозиције перфекат: не перфекат; уп. *ὁ νεανίσκος ἕστηκε* 'младић стоји', јер је устао, стао, *ἡ τράπεζα ἕστηκε* 'сто стоји', јер га је неко поставио, донео... И у једном и у другом случају перфекат означава *стање* које је резултат претходне радње. Суштинска новина догађала се у медијуму и доводила је до поремећаја опозиције уносећи релационо значење *стања* (пасивног).

Пасивна грчка дијатеза има другачији карактер од дијатеза које постоје у савременим ие. језицима. Она поседује семантичк детерминацију, без обзира на то да ли је конструкција двочлана и трочлана.

О НЕКИМ ГЛАГОЛСКИМ КОНСТРУКЦИЈАМА У СРПСКОХРВАТСКОМ

У овом раду говорићемо о глаголским конструкцијама које се у српскохрватском реализују са синтаксичким оператором *да*; другим речима, разматраћемо део оне проблематике која је обично обухваћена теоријом комплементације (Rosenbaum 1967; Gross 1968, 1975; Stockwell, Schachter и Partee 1973: гл. VIII; Bresnan 1972; Postal 1974). Наш циљ првенствено је да покажемо, служећи се проширеном категоријалном граматиком скицираном у једном другом раду (Којен 1979), како се релевантне конструкције с *да* могу описати на једноставан и прецизан начин. Али, истовремено ћемо се задржати и на неким питањима везаним за увођење трансформационих операција у категоријалну граматику и њихову формализацију у том оквиру: она нам се овде готово незаобилазно постављају, јер је идентификација појединих српскохрватских конструкција с *да* делимично зависна од утврђивања њихових трансформационих могућности.

Као и при анализи комплементације у другим језицима, у случају српскохрватских реченица с *да* јављају се посебне тешкоће. Узмимо следећих пет реченица, које на изглед имају идентичну синтаксичку структуру, *N — V — да — V*:

- (1) Петар жели да пева.
- (2) Петар треба да пева.
- (3) Петар уме да пева.
- (4) Петар почиње да пева.
- (5) Петар мора да пева.

Упркос овој површној сличности, и без прибегавања прецизнијем синтаксичком формализму може се закључити да (1)—(5) не припадају истом реченичном типу. Тако, (1) очигледно стоји у вези с реченицом *Петар жели да Петар пева* (где се име *Петар* оба пута односи на исто лице), док за (2)—(5) не налазимо ништа слично; напротив, сва четири аналогна низа — **Петар треба да Петар пева*, **Петар уме да Петар пева*, **Петар почиње да Петар пева*, **Петар мора да Петар пева* — синтаксички су некохерентна и уопште не представљају реченице. На исти

начин, (2) је у вези с реченицом *Треба да Пејтар њева*, док су низови **Жели да Пејтар њева*,¹ **Уме да Пејтар њева* и **Почиње да Пејтар њева* синтаксички некохерентни: постојање ове везе упућује на то да (2) треба анализирати друкчије од реченица (1), (3) и (4), као што (1) треба анализирати друкчије од реченица (2)—(5). Најзад, реченица (5) је двосмислена. Ако је продужимо . . . *мада се овде ништа не чује*, двосмисленост се отклања у корист „епистемичке” интерпретације (= *Вероватно је да Пејтар њева*). С овим значењем, (5) се понаша као (2): *Пејтар мора да њева* и *Мора да Пејтар њева* у истом су односу као *Пејтар њреба да њева* и *Треба да Пејтар њева*. Међутим, ако је наставимо друкчије, рецимо . . . *мада му је то врло досадно*, тако да се двосмисленост разреши у корист „деонтичке” интерпретације (= *Обавезно је да Пејтар њева*), (5) ће се понашати као (1), (3) и (4); **Мора да Пејтар њева* постаје синтаксички некохерентно као **Уме да Пејтар њева* или **Почиње да Пејтар њева*.

Ове добро познате дистрибутивне чињенице наводе на закључак да реченице (1)—(5) треба довести у везу бар с трима различитим синтаксичким структурама: једна од њих би била релевантна за [реченице типа (1), друга за реченице типа (2) и (5) у „епистемичкој” интерпретацији, а трећа за реченице типа (3), (4) и (5) у „деонтичкој” интерпретацији. Али, пре него што покажемо како би могле изгледати ове структуре, морамо се задржати на неким одликама категоријалнограматичког система који ћемо претпостављати у даљем излагању.

Када се посматрају из угла анализе природног језика, класичне категоријалне граматике као што су Бар-Хилелова и Ламбекова (Bar-Hillel 1953; Bar-Hillel, Gaifman и Shamir 1960; Lambek 1958) имају два основна недостатка. Први је везан за чињеницу да се морфосинтаксички аспекти реченичне структуре као што су рекција и конгруенција не могу тачно описати у Бар-Хилеловој или Ламбековој граматички без коришћења изузетно великог броја примитивних и изведених категорија. Овај недостатак је један од најважнијих, а можда и најважнији, разлог што се у чисто синтаксичке сврхе категоријални формализам по правилу сматра мање подесним средством од фразног. Но, он се може лако отклонити ако појмовни апарат категоријалне граматике проширимо допунским карактеризацијама за морфосинтаксичка обележја (род, број, лице, падеж, итд) и уједно дефинишемо ефективан поступак којим ће се проверавати током категоријалнограматичког извођења јесу ли задовољена релевантна правила рекције и конгруенције. За разлику од класичних категоријалних граматика, овакви системи описују синтаксу природних језика помоћу сразмерно малог броја интуитивно прихватљивих категорија. Поред двеју примитивних категорија S (реченица) и n (имена),² у њима се јављају само функторске категорије које одгова-

¹ Под претпоставком да овај низ није добијен изостављањем субјекта из неке реченице као што је *Она жели да Пејтар њева* или *Павле жели да Пејтар њева*.

² Увођење више примитивних номиналних категорија (рецимо, трију примитивних категорија властитих, бројивих и градивних имена) може се избећи методом „семантичких индекса”. В. Којен 1980.

рају „природним” синтаксичким јединицама: непрелазним глаголима, прелазним глаголима, различитим употребама копуле, придевима, прилозима, итд.

У начелу нема никаквог разлога да се мисли да увођење допунских карактеризација повећава генеративну моћ категоријалних граматика. Под готово очигледном претпоставком да се сваки систем с допунским карактеризацијама може превести у систем без допунских карактеризација али с веома великим бројем примитивних и изведених категорија, овакви системи описивали би исту класу језика као Бар-Хилелове и Ламбекове граматике: друкчије речено, они се не би разликовали по генеративној моћи од контекстуално слободних фразних граматика.³ Међутим, други недостатак класичних категоријалних граматика не може се отклонити а да се истовремено не повећа њихова генеративна моћ. Као ни контекстуално слободним фразним граматикама, оваквим граматикама не могу се адекватно описати реченичне структуре с изостављеним или дисконтинуираним конституентима. За тачан опис таквих конструкција морамо прибећи трансформационим операцијама, али то има и једну нежељену последицу: „комбинаторна слобода” која се добија њиховим увођењем најчешће знатно повећава генеративну моћ почетне граматике, по правилу далеко више него што нам је потребно да бисмо били у стању да одредимо скуп граматички исправних, тј. синтаксички кохерентних, реченица једног природног језика. С обзиром да су категоријалце и контекстуално слободне фразне граматике одлучиви системи (тако да су језици које оне описују не само рекурзивно пребројиви него и рекурзивни скупови), једно од најважнијих питања у вези с њиховим трансформационим проширењима тиче се одлучивости: да ли категоријални или контекстуално слободни фразни формализам проширен елементарним трансформационим операцијама T_1, \dots, T_n и одређеним конвенцијама K за њихову примену представља одлучив систем?⁴

Како због овог тако и због других питања везаних за „јачину” система с трансформационим операцијама, увођење трансформација треба пажљиво разликовати од проширења појмовног апарата која не утичу на генеративну моћ граматике. У светлу онога што је већ речено, то значи да морамо направити двојаку класификацију категоријалних граматика.

³ За доказ да Бар-Хилелове категоријалне граматике и контекстуално слободне фразне граматике описују исту класу језика, в. Bar-Hillel, Gaifman и Shamir 1960. За еквивалентност Ламбекових и Бар-Хилелових категоријалних граматика, уп. Cohen 1967. За директан доказ да Ламбекове категоријалне граматике и контекстуално слободне фразне граматике описују исту класу језика, в. Zielonka 1978.

⁴ Одговор на ово питање зависи од тога да ли дати систем довољно ограничена трансформациону операцију изостављања или брисања елемената. Познато је да у случају „стандардних” трансформационих граматика — приближно, граматика какве описује Чомски у *Асијектима теорије синтаксе* (Chomsky 1965) — уобичајене, интуитивно мотивисане рестрикције на изостављање нису довољне. Када се овакве граматике прецизно дефинишу, може се показати да оне генеришу све рекурзивно пребројиве језике; в. Peters и Ritchie 1971, 1973. За додатне рестрикције којима би се постигло да оне генеришу само рекурзивне језике, в. Peters и Ritchie 1973; Peters 1973; Lapointe 1977. Уп. и Wasow 1978.

С једне стране, имамо поделу на (нетрансформационе) системе који описују исту класу језика као контекстуално слободне фразне граматике и системе с додатним трансформационим апаратом чија је генеративна моћ у начелу знатно већа, тако да се питање њихове одлучивости поставља на нетривијалан начин. Први тип система можемо звати стандардним категоријалним граматикама, а други проширеним категоријалним граматикама. С друге стране, имамо поделу на системе у којима се морфосинтаксички аспекти реченичне структуре описују у чисто категоријалном делу синтаксе и системе у којима се они описују изван њега, путем допунских карактеризација за морфосинтаксичка обележја или неког еквивалентног механизма. Овде, где разлика нема последица по генеративну моћ, први тип система можемо звати једноставним категоријалним граматикама, а други диференцираним категоријалним граматикама.

Користећи се овом терминологијом, могли бисмо рећи да недостаци класичних категоријалних система примењених на природне језике показују две ствари: (а) да диференциране категоријалне граматике треба претпоставити једноставним и (б) да стандардне категоријалне граматике, чак и када су диференцираног а не једноставног типа, треба заменити проширеним. Узете заједно, обе тачке говоре у прилог томе да се категоријална граматика за природни језик формулише као теорија с три компоненте. Прве две компоненте, категоријална и ванкатојална, сачињавале би диференциран систем, у којем би речима биле истовремено приписиване синтаксичке категорије и (где је то потребно) морфосинтаксичка обележја: синтаксичка кохерентност реченица онда би се утврђивала паралелним коришћењем категоријалнограматичког алгорита и „морфосинтаксичког филтера” (тј. ефективног поступка којим се проверава да ли су задовољена правила рекције и конгруенције датог језика).⁵ Трећа компонента граматике представљала би трансформационо проширење овог система, неопходно да би се описале реченичне структуре с изостављеним или дисконтинуираним конституентима; другим речима, оне структуре чија се синтаксичка кохерентност не може директно проверити применом категоријалнограматичког алгорита.

У погледу првих двеју компонента овакве категоријалне граматике за српскохрватски, овде ћемо се у потпуности држати нашег ранијег излагања (Којен 1979). Ради једноставности, реченице које будемо анализирали даваћемо без допунских карактеризација за морфосинтаксичка обележја, јер она не играју никакву специфичну улогу у оквиру

⁵ У класичним категоријалним граматикама нема посебних правила за ред речи, јер је он аутоматски одређен начином на који су дефинисане функторске категорије: функтори који стоје лево од својих аргумената увек су категорије α/β , а функтори који стоје десно категорије $\alpha\beta$. Ово решење има очигледних предности, али и извесних недостатака из угла анализе природног језика; в. Којен 1979: 23—24. Ми се зато радије користимо системом у којем се ред речи одређује независно, а Бар-Хилелова правила скраћивања улево и удесно замењују јединственим правилом, применљивим у оба правца. Али, пошто је и код нас скраћивање допуштено само са суседним изразима, прелаз из система класичног типа у систем каквим се ми служимо и обрнуто у начелу не задаје никакве тешкоће.

релевантних конструкција с δa .^{5a} Из истог разлога, избегаваћемо примере где би нам била потребна „дистрибутивна“ правила скраћивања (Којен 1979: 44-46), тако да ћемо користити само два правила:

I. $a/\beta, \beta \rightarrow a$

II. Ако $a, \beta \rightarrow \gamma$, онда $a, \beta/\delta \rightarrow \gamma/\delta$

Међутим, у погледу треће компоненте претпоставићемо нешто друкчију формулацију него раније. Узмимо да постоје три елементарне трансформационе операције, изостављање, уметање и пермутирање (померање), које можемо означити са T_I , T_U односно T_P . Као и у стандардној трансформационој теорији, ове операције су дефинисане за граматички кохерентне „почетне“ структуре, што овде значи за структуре сводљиве на S применом категоријалнограматичког алгоритма. Нека „ a “ стоји уместо неког израза за синтаксичке категорије (категоријалног индекса),⁶ а „ i “ и „ j “ нека буду променљиве за положаје (први, други, трећи, итд) унутар оваквих „почетних“ структура или категоризација. Свака од наших трију елементарних операција онда се може одредити као уређени пар, чији је први члан сама операција а други n -торка термина на које се она примењује. Тако, имамо да је $T_I = [O_I, (a, i)]$, $T_U = [O_U, (a, i, j)]$, а $T_P = [O_P, (a, i, j)]$. Другим речима, наше три елементарне трансформационе операције могу се прецизније описати као изостављање индекса a у положају i , уметање индекса a између положаја i и j и пермутирање (померање) индекса a из положаја i у положај j .⁷

У овом раду нећемо улазити у изузетно важно и истовремено тешко питање како треба одредити K , конвенције за функционисање и огра-

^{5a} Изузетак представља чињеница да многи глаголи захтевају да у зависној реченици буде употребљен презент (уп. *Пејшар жели да Ана њева*/**Пејшар жели да је Ана њевала*/**Пејшар је желео да је Ана њевала* на супрот *Пејшар мисли да Ана њева*/**Пејшар мисли да је Ана њевала*/**Пејшар је мислио да је Ана њевала*). У овом раду се нећемо задржавати на питању како експлицитно представити ову рестрикцију тамо где је она неопходна; за једно решење, в. Којен 1981.

⁶ С обзиром да признајемо уметање као једну од елементарних трансформационих операција, допустићемо да постоје речи које нити добијају неку синтаксичку категорију нити чине нерашчлањиву синтаксичку јединицу с другом речи или речима које се приписују одређеној синтаксичкој категорији (као, рецимо, *од* када стоји уз аблативни генитив са српскохрватским глаголима типа *узети*). Онда можемо стипулирати следеће: (а) функција W , која пресликава речи датог језика L у коначне скупове синтаксичких категорија, пресликава овакве речи, уколико их има у L , у празан скуп \emptyset и (б) све овакве речи по конвенцији добијају псеудо-категоријални индекс e . Као пример таквих речи, истовремено семантички празних и синтаксички акатегоријалних, могу се навести *do/does/did* уз негацију у енглеском, *pas* уз негацију у француском и *се* у српскохрватским реченицама типа *Пејшар се сивава*. Како својом акатегоријалношћу увек блокирају извођење, стварајући дисконтинуиране или непотпуне конституенте, овакве речи се никада не јављају у „почетним“ структурама већ се једино могу уметати трансформацијама. Веома плаузибилна универзална рестрикција на уметање била би захтевати и обрнуто: да једини елементи који се могу уметати буду овакве речи које и синтаксички и семантички представљају „празне елементе“.

⁷ Разуме се, мада су ове операције експлицитно дефинисане за категоризације и њихове елементе (категоријалне индексе), њихов ефекат се прећутном конвенцијом аутоматски преноси на реч или израз с релевантним индексом.

ничавање елементарних трансформационих операција. Рећи ћемо само да нам се чини да је на њега лакше одговорити уколико се овакве операције користе искључиво при опису реченичних структура с посебним одликама, као у проширеним категоријалним или фразним граматицама, а не више при опису свих реченица једног природног језика, као у стандардним трансформационим теоријама.⁸ Ово је тачно једноставно зато што је у првом случају вероватно могуће доћи до подесних и прецизних рестрикција на примену трансформација а да то одмах не изазове увођење додатних механизма (правила интерпретације, површинских филтера, итд) који у стандардном трансформационом оквиру прате свако прошавање или ограничавање трансформационе компоненте. У прилог овој могућности говори и сама чињеница да се радикално сужава класа реченичних структура при чијем ћемо опису желети да се служимо трансформацијама: од трансформација се овде тражи много мање него у теоријама где оне и за њих везани додатни механизми имају удела у опису свих граматичких исправних реченица једног језика.

На ово би се могло приметити да наш закључак следи само ако реченичне структуре које желимо да опишемо трансформационим средствима на неки начин образују „природну класу“; у противном, упркос мањем броју релевантних структура, наш избор сигурно неће повећати изгледе да се дође до задовољавајућих рестрикција на примену трансформација. Одговор на ову примедбу веома је једноставан: ниједна претпоставка о томе које реченичне структуре чине оптималну „природну класу“ из угла примене трансформационих операција није у начелу основанија од неке друге. У стандардним трансформационим теоријама узима се да је та оптимална „природна класа“ класа свих реченичних структура једног језика L . Сама по себи, та претпоставка нема никаквих предности над, било којом другом, на пример над нашом претпоставком да је то класа оних реченичних структура које се, у односу на независно одабрану категоријалну или контекстуално слободну фразну граматику за L ,⁹ појављују као структуре с изостављеним или дисконституираним конституентима. Напротив, једини начин да одлучимо коју од двеју оваквих претпоставки треба усвојити састоји се у поређењу читавих граматика: тек када суочимо две граматике за L , такве да се G_1 недвосмислено ослања на прву а G_2 на другу претпоставку, моћи ћемо с приближном сигурношћу да проценимо која је од двеју претпоставки у целини прихватљивија. Међутим, све ово не значи да је недопуштено доносити судове који се дају подржати очигледним чињеницама. Без обзира на то што се питање треба ли трансформационим средствима описивати све реченичне структуре језика L или само неке од њих не може коначно разрешити без поређења читавих граматика за L , неки његови аспекти бесумње се могу разматрати и у мање холистичком духу.

⁸ За једну верзију овог гледишта у оквиру саме трансформационе теорије, в. Bresnan 1978 и Vrame 1978.

⁹ Разуме се, посебно је питање како долазимо до такве граматике, рецимо како од свих категоријалних (или свих контекстуално слободних фразних) граматика које описују исти фрагмент језика L бирамо „најједноставнију“ или „најадекватнију“.

Уколико се сложимо да је пожељно формулисати рестрикције које би упростиле функционисање трансформација и ограничиле њихову генеративну моћ, по могућству без увођења додатних механизма као што су правила интерпретације или површински филтери, јасно је да ће нам одлука да се користимо трансформационим операцијама само при опису одређених реченичних структура дати више изгледа на успех. Тако, да узмемо само један пример, плаузибилна рестрикција на уметање коју смо горе помињали,¹⁰ не би била ни плаузибилна ни одржива у стандардном трансформационом оквиру где трансформације имају удела у опису свих реченичних структура једног језика: она би се косила с идејом, сасвим природном у том оквиру, да постоје затворене класе елемената — на пример, афикси за морфосинтаксичка обележја (број, падеж, време, итд) или „граматичке речи” као што су везници — које се не јављају у „почетним” или „дубинским” структурама већ се накнадно умећу посебним трансформацијама.

После ових општих напомена, вратимо се конструкцијама с *да* на које смо горе указали поредећи реченице (1) — (5). Мада се све ове реченице на изглед могу анализирати на исти начин, $N - V - да - V$, већ смо видели да дистрибутивне чињенице говоре у прилог томе да им припишемо различите синтаксичке структуре. Прву од тих структура, релевантну за реченицу *Петар жели да пева*, можемо илустровати следећим извођењем:¹¹

Петар	жели	да	Ана	пева
n	(S/n)/n	n/S	n	S/n
			—————	
			S	
			—————	
			n	
			—————	
			S/n	
			—————	
			S	

Како показује ово извођење, у реченицама с прелазним глаголима типа *желети*, *хитети*, *чезнути*, *мислити*, *веровати*, *знати*, *прейти*, *стављати*, *надавати се*, *страховати*, *сумњати*, *йодозревати*, *слушити*, итд. да је номинализатор, тј. функтор који у комбинацији с реченицом образује номинални аргумент. Цео израз који се добија применом *да*, овде *да Ана пева*, има основне синтаксичке, мада не нужно и семантичке, одлике обичних номиналних аргумената; под одређеним комбинаторним ограничењима, овакви изрази се јављају и у положају директног објекта и у положају субјекта. Услов за њихово јављање у првом положају је

¹⁰ Уп. напомену 6.

¹¹ За појединости у вези с категоријалнограматичким извођењем и синтаксичке категорије, у овом и даљим примерима, које нису идентификоване у тексту, в. Којен 1979. Глаголске функторе с два и три аргумента овде ћемо означавати са „(S/n)/n” односно „((S/n)/n)/n” а не са „S/n, n” односно „S/n, n, n” (уп. Којен 1979: 43, нап. 59).

да реченица садржи неки „интенционални” глагол категорије (S/n)/n, другим речима неки глагол оне класе о којој сада говоримо. Услов за њихово јављање у другом положају је нешто компликованији. Да би овакав израз могао да буде субјект, реченични предикат мора бити схватљив као тврђење о исказима или стањима ствари; синтаксички гледано, то значи да ће се у предикату увек налазити копула (или неки сродан глагол) у комбинацији с номиналним или придевским аргументом одговарајућег значења. Тако, имамо реченице као што су *Да Ана њева је њошњоу нечувено* (*је њошњоу њлаво), *Да Пејар размишља изледа сасвим невероватно* (*изледа сасвим ојушњено) или, с именицом у предикату, *Да њишце леће нејобитна је чињеница*, *Да је њрад ојкољнен војском обичне су њласине*, *Да овде нема људи чишца је лаж*, итд.

Разуме се, да *Ана њева* или *да њишце леће* нису изрази са сопственим морфосинтаксичким обележјима, па би се зато могло тврдити да не могу бити ни субјекти: јер, ако би се поставило питање слагања субјекта и предиката, били бисмо присиљени да говоримо о „нултој” конгруенцији. Али, ово решење само је на први поглед парадоксално. Ако упоредимо реченице *Ана њира*, *Ана је њирала* и *Ана је њирашца*, одмах ћемо приметити да је слагање субјекта и предиката двоструко (у броју и лицу, све три реченице), троструко (у броју, лицу и роду, друга и трећа реченица) или четвороструко (у броју, лицу, роду и падежу, трећа реченица), у зависности од броја морфосинтаксичких дистинкција које изражавају облици унутар предиката. Другим речима, док типични српскохрватски субјекти могу да остваре четвороструку конгруенцију с предикатом, ова се реализује само по изузетку; поред тога што је увек израз категорије S/n, предикат у српскохрватском редовно јамчи једино за могућност слагања у броју и лицу. На донекле сличан начин, израз који нема властитих морфосинтаксичких обележја, али иначе поседује категоријалне особине субјекта, могао би се сматрати атипичним субјектом: он би се одликовао „нултом” конгруенцијом с предикатом, као што се српскохрватски глаголски облици уопште одликују двоструком и троструком а никада четвороструком конгруенцијом са субјектом. Да бисмо се уверили да изрази с *да* заиста поседују категоријалне особине субјекта¹² у релевантним реченицама, погледајмо једно извођење:

Да	Ана	пева	је	потпуно	нечувено	
n/S	<u>n</u>	<u>S/n</u>	(S/n)/(n/n)	<u>(n/n)/(n/n)</u>	<u>n/n</u>	
	S			n/n		(7)
	<u>n</u>		<u>S/n</u>			
		S				

¹² Уп. Којен 1979:22. Уколико је гледиште које смо управо изнели прихватљиво, наша ранија дефиниција субјекта у српскохрватском била би само дефиниција типичних српскохрватских субјеката, оних који дају могућност за четвороструку конгруенцију. (Независну тешкоћу за ту дефиницију представљају реченице с два номинатива, рецимо *Пејар је ученик*, али овде нећемо улазити у питање како би ову тешкоћу требало отклонити.)

Лако је запазити да се у последњем кораку овог извођења појављује једна од двеју структура карактеристичних за субјект-предикат реченице: $n, S/n$; другим речима, иста она структура која се јавља у последњем кораку извођења за *Њејово тврђење је нечувено, Пејрова изјава је нечувена*, итд, реченице где постојање субјекта и предиката нико не би доводио у питање.

Синтаксичка специфичност оваквих реченица с да не огледа се, дакле, у равни поделе на субјект и предикат; пре би се могло рећи да је она везана за трансформациону раван. Као и сличне реченице у многим другим језицима, српскохрватске реченице овог типа подлежу једној карактеристичној трансформацији, којом се њихов предикат помера испред субјекта. Тако, *Да Ана њева је ипшћуно нечувено даје Пошћуно је нечувено да Ана њева, Да Пејтар размшља излѣда сасвим неверовајћно даје Излѣда сасвим неверовајћно да Пејтар размшља, Да ишћце леће је нешобшћна чшћеница даје Шешобшћна је чшћеница да ишћце леће*, итд. Ову трансформацију, Екстрапозицију, први је описао Розенбаум у својој дисертацији, посвећеној типовима комплементације у енглеском (Rosenbaum 1967). Служећи се трансформационим апаратом који смо сажето описали, за српскохрватски је можемо формулисати на следећи начин:

ЕКСТРАПОЗИЦИЈА

Структурални опис: $1, n/S, S, S/n, S$

Структурална промена: $P(S/n, 4, 1)$

Структуралним описом је дата релевантна категоризација, а брови испред и иза ње означавају почетни односно завршни положај у које евентуално може да буде пермутиран (померен) неки конституент. Другим речима, почетни положај и завршни положај овде су положај непосредно пре првог, односно непосредно после последњег индекса у категоризацији; они су почетни и завршни једино из угла дате категоризације и низа речи или израза којима је она приписана. Структуралном променом се спецификује примена трансформационих операција, које ћемо убудуће означавати само са „I”, „U” и „P” (уместо са „O_I”, итд). Спецификована операција у начелу је применљива на сваки низ категоријалних индекса у неком извођењу који задовољава структурални опис, тј. садржи као део релевантну категоризацију. На пример, извођење (7) после трећег корака¹³ садржи низ индекса $n/S, S, S/n$, што значи да је применљива Екстрапозиција како смо је ми формулисали: израз с индексом S/n , је нечувено, помера се у положај 1, дајући *је нечувено да Ана њева*. Обавезним премештањем клитике на друго место добијамо затим фонолошки исправан облик *Нечувено је да Ана њева*.

¹³ Претпостављајући, као што овде морамо учинити, да је редослед корака у другом реду извођења с десна на лево.

У примерима које смо досад давали јављао се само по један предикат који говори о исказима. Међутим, постоје и реченице с итерацијом таквих предиката, на пример *Није истина да је очигледно да је Земља окруила* или *Није тачно да је ђознаио да Ана ђева*. С логичке тачке гледишта, овакве реченице имају релативно прозирну структуру, а њихова граматичка исправност, бар код мањег броја итерација, уопште није спорна. Но, када треба дати њихову синтаксичку карактеризацију, суочавамо се с тешкоћама. Сасвим је природно рећи, у сваком систему са Екстрапозицијом, да се оне добијају њеном поновљеном применом: операција померања улево понављала би се онолико пута колико има итерираних предиката у реченици коју описујемо. Али, то значи да бисмо за реченицу *Није тачно да је ђознаио да Ана ђева* морали претпоставити категоризацију везану за **Да да Ана ђева је ђознаио није тачно*, као што за реченицу *Познаио је да Ана ђева* претпостављамо категоризацију везану за *Да Ана ђева је ђознаио*. У први мах, ово се чини сасвим неodrживо. Поред тога што је овај тип „централно уметнутих” реченица максимално непривхvatљив услед двају суседних *да*, постоји и околност да би Екстрапозиција функционисала час као обавезна а час као факултативна трансформација: јер, да бисмо избегли да нам се **Да да Ана ђева је ђознаио није тачно* и слични низови појаве као синтаксички кохерентне реченице, изгледа да немамо другог начина него да захтевамо да Екстрапозиција буде обавезна за све овакве структуре с „централним уметањем”.

Међутим, слика се мења ако цео проблем поставимо у нешто шири контекст. Као што је одавно запазио Чомски, чињеницу да је „централно уметнуте” зависне реченице знатно теже схватити него зависне реченице које се везују с леве или десне стране можемо објаснити тиме што оне више оптерећују тренутно памћење: елементи започете а прекинуте реченице морају се „држати у приправности” док слушаочев когнитивни механизам прелази на обраду нове, „централно уметнуте” реченице.¹⁴ Схватљивост оваких реченица поготову је смањена ако, као у нашем примеру, „централно уметање” доводи до понављања истог везника. У том случају, обрада реченице би се морала прекинути, затим наставити коришћењем исте процедуре која је управо била одбачена и најзад завршити поновним ангажовањем те процедуре, којом се сада коначно уводи у игру први, претходно „неискоришћени” везник. Ма каква била својства когнитивног механизма којим схватамо реченице, готово потпуна неразумљивост оваких структура показује да му оне задају непремостиве тешкоће; њихова крајња правилност, коју је лако уочити чим их опишемо било којим синтаксичким формализмом, не чини их ништа привхvatљивијим ни за један природни језик. У оваквој ситуацији изгледа нам да је оправдано очекивати да природни језици располажу посебним средствима којима би се ове структуре, саме по себи кохерентне и са синтаксичке и са семантичке тачке гледишта, прилагодиле захтевима нашег когнитивног механизма; применом тих средстава елиминисало

¹⁴ Уп. Chomsky 1961: 11—15.

би се „централно уметање” и јављање суседних везника, тако да би се добијале реченице које не би више неподношљиво оптерећивале тренутно памћење.

Како је веома проницљиво приметио Куно (Kuno 1974: 128—131), у језицима где је основни ред речи SVO трансформације типа Екстрапозиције и Екстракције субјекта¹⁵ имају управо ову функцију конверзије неприхватљивих структура с „централним уметањем” и суседним везницима у прихватљиве реченице чија обрада неће задати никакве тешкоће. На овај начин, SVO језици успевају да се ослободе једног „недостатка” у односу на SOV и VSO језике. Ти језици, наиме, много лакше избегавају „централно уметање” и суседне везнике од SVO језика где се глагол налази између субјекта и објекта. Под претпоставком да је у SOV језицима положај везника¹⁶ на крају, а у VSO језицима на почетку реченице, као што је најчешће и случај, и за једне и за друге језике могућност да се два везника нађу један до другог аутоматски је искључена, док су изгледи да дође до „централног уметања” осетно смањени. Другим речима, да се вратимо нашем примеру, када би српскохрватски био VSO језик, иста категоризација која нам сада даје **Да да Ана њева је њознајло није њачно* дала би нам *Није њачно да је њознајло да њева Ана*, реченицу која се разликује од канонске српскохрватске верзије само по положају субјекта зависне реченице.¹⁷ Но, будући да српскохрватски није VSO језик, он мора да прибегне трансформационом решењу како би се ослободио псеудо-реченица типа **Да да Ана њева је њознајло није њачно* или **Да да Земља је округла је очњледно није исњина*. За српскохрватски, дакле, као и за низ других SVO језика, Екстрапозиција представља једно од граматичких средстава којима се апстрактна својства синтаксичких структура прилагођавају природи наших когнитивних механизма (у овом случају специфичностима и ограничењима нашег тренутног памћења).

Ако се ово прихвати, остаје технички приговор да би Екстрапозиција функционисала час као факултативна а час као обавезна трансформација. Међутим, ни овај приговор није тако озбиљан као што се у први мах чини: пошто опишемо још неке српскохрватске трансформације, показаћемо како се ова тешкоћа може отклонити формулисањем посебног филтера који директно искључује неприхватљиве структуре са суседним везницима, остављајући Екстрапозицију и Екстракцију да увек функ-

¹⁵ О овој трансформацији у српскохрватском говорићемо мало касније.

¹⁶ У овом контексту узимамо да су везници речи које обележавају границе реченице не захтевајући да припадају истој синтаксичкој категорији. Уп. Kuno 1974: 125.

¹⁷ Пример Екстрапозиције, која само помера предикат испред субјекта, показује да није сасвим прецизно рећи да нам је трансформациони апарат потребан за опис реченичних структура с изостављеним или дисконтинуираним конституентима, као што смо ради једноставности учинили на почетку. Тачнија формулација је да су трансформационе операције неопходне за опис реченичних структура с изостављеним или линеарно неуслагашеним конституентима: за разлику од првобитне, ова формулација обухвата и случајеве као што је Екстрапозиција.

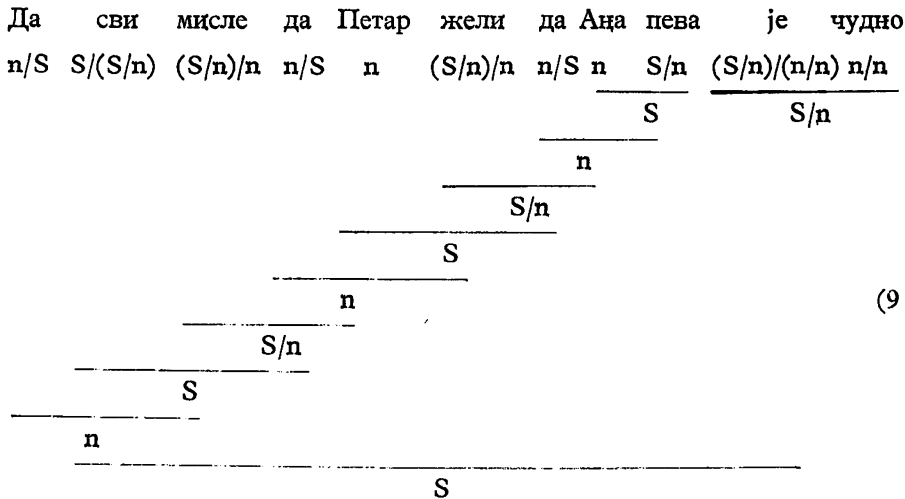
ционишу као факултативне трансформације. Погледајмо сада како ће изгледати примена Екстрапозиције за **Да да Ана њева је њознајо није њачно*:

$$\begin{array}{ccccccc}
 \text{Да} & \text{да} & \text{Ана} & \text{пева} & \text{је} & \text{познато} & \text{није} & \text{тачно} \\
 n/S & n/S & n & S/n & (S/n)/(n/n) & n/n & (S/n)/(n/n) & n/n \\
 & & \underline{S} & & \underline{S/n} & & \underline{S/n} & \\
 & & n & & & & & (8) \\
 & & \underline{S} & & & & & \\
 & & n & & & & & \\
 & & \underline{S} & & & & &
 \end{array}$$

Структурални опис Екстрапозиције овде је задовољен после петог корака извођења, у којем добијамо факторизацију: *Да — да Ана њева је њознајо — није њачно*. Примена Екстрапозиције даје **Није њачно да да Ана њева је њознајо*, низ који је неприхватљив јер, као и почетни, садржи два суседна *да*. Извођење се сада понавља за нови низ, и после првог корака у којем *Ана* и *њева* дају *S*, структурални опис Екстрапозиције је још једном задовољен, овога пута с факторизацијом *да — Ана њева — је њознајо*. Другом применом Екстрапозиције *је њознајо* се помера испред *да*, и тако коначно добијамо прихватљиву реченицу *Није њачно да је њознајо да Ана њева*.

Пре него што пређемо на опис других конструкција с *да*, Екстрапозиција ће нам послужити да се дотакнемо једног општег питања у вези с функционисањем трансформација. У случајевима које смо досад разматрали, како с „централним уметањем” тако и без њега, примена Екстрапозиције увек је недвосмислено назначена. То значи да током извођења за релевантне реченице никада не долази до тога да њен структурални опис — *n/S, S, S/n* — буде задовољен у два различита корака за исти категоријални индекс *S/n*, односно за исти израз *a* којем је тај индекс приписан. Друкчије речено, у оваквим случајевима дати израз *a* никада се не јавља у двома (трима, итд) различитим факторизацијама, тако да се питање да ли се *a* може померати сагласно обема (свим трима, итд) факторизацијама уопште и не поставља. Да бисмо боље видели у чему је проблем када напустимо ове једноставне случајеве, узмимо реченицу у чијем је извођењу структурални опис Екстрапозиције неколико

пута задовољен за исти индекс S/n , на пример *Да сви мисле да Петар жели да Ана пева је чудно* *жели да Ана пева је чудно*. За ову реченицу имамо следеће извођење:

Претпоставимо да смо већ у првом кораку у (9) скратили *је* и *чудно*, добијајући за *је чудно* категоријални индекс S/n . У том случају, структурални опис Екстрапозиције током извођења је три пута задовољен за овај индекс, односно за израз *је чудно*: најпре после другог корака, с факторизацијом *да — Ана пева — је чудно*; затим после петог корака, с факторизацијом *да — Петар жели да Ана пева — је чудно*; и најзад после осмог корака, с факторизацијом *да — сви мисле да Петар жели да Ана пева — је чудно*. Није тешко приметити да Екстрапозиција даје синтаксички кохерентан резултат само за последњу од ових факторизација; њеном применом (уз касније обавезно премештање клитике) овде би се добила реченица *Чудно је да сви мисле да Петар жели да Ана пева*. За две претходне факторизације, међутим, Екстрапозиција даје синтаксички некохерентне низове: **Да сви мисле да Петар жели је чудно да Ана пева* за прву, односно **Да сви мисле је чудно да Петар жели да Ана пева* за другу факторизацију.

У оваквим случајевима природно је захтевати да примена трансформација на „погрешне” факторизације буде искључена општим принципима. На пример, „погрешне” факторизације у (9) биле би аутоматски одбачене ако бисмо усвојили следећу конвенцију за померање конституената. Узмимо да „ a ” стоји уместо категоријалних индекса за које је дефинисана структурална промена одговарајућих трансформација, то јест сама операција померања или пермутирања; у случају Екстрапозиције, дакле, „ a ” би било „ S/n ”. Онда бисмо могли да стипулирамо да уколико је структурални опис овакве трансформације T задовољен n пута ($n > 1$) током једног извођења за исти категоријални индекс a , тако да се добија n

факторизација за T , T сме да се примени само на максималну од тих факторизација. Мада је ова конвенција сама по себи веома природна¹⁸ и бесумње интуитивно адекватна за случај Екстрапозиције, како у српскохрватском тако и у другим језицима, она у наведеној, најјачој, формулацији ипак води неприхватљивим резултатима; као што ћемо мало касније видети, у случају српскохрватске Екстракције померање је допуштено не само у складу са максималном, већ и у складу са свим осталим факторизацијама. Ова чињеница показује да су максималне факторизације за T повлашћене само под одређеним околностима. Али, уколико би нам пошло за руком да те околности прецизно идентификујемо, конвенција о максималним факторизацијама могла би се задржати у ослабљеном облику: могућност померања конституената на тај начин би увек била тачно назначена, јер би све „погрешне” факторизације и даље биле искључене нашом конвенцијом.

Вратимо се сада случајевима где се номинализована реченица не налази у положају субјекта већ у положају директног објекта, дакле уз „интенционалне” глаголе категорије $(S/n)/n$ (*жељети*, *хитети*, *мислити*, *веровати*, *знати*, итд.). У овом положају, њен субјект се стандардно изоставља уколико је идентичан са субјектом главне реченице; на тај начин се добија *Петар жели да њева* од *Петар жели да Петар њева*, *Ана мисли да је леја* од *Ана мисли да је Ана леја*, *Петар зна да завиди Павлу* од *Петар зна да Петар завиди Павлу*, итд. Пре него што експлицитно формулишемо ову трансформацију, коју ћемо звати Редукцијом субјекта,¹⁹ морамо разјаснити шта се овде подразумева под идентитетом. Ако се задржимо на примерима какве смо управо навели, где је субјект главне реченице властита именица, можемо рећи да је за идентитет довољно двоје: два субјекта ће бити идентична уколико су (а) кореференцијални (тј. односе се на исто лице или објект) и (б) фонолошки идентични. Тако овде смемо да кажемо, као што смо и учинили, да Редукција субјекта претпоставља нередуковану структуру с властитом именицом, рецимо *Ана мисли да је Ана леја* за *Ана мисли да је леја*. Међутим, ако узмемо неку реченицу с квантификаторским изразом у субјекту, на пример *Свако мисли да је леја*, очигледно је да релевантна нередукована структура није *Свако мисли да је свако леја*, реченица сасвим другачијег значења, већ *Свако мисли да је он леја*, одговарајућа реченица с личној заменицом. У оваквим случајевима, дакле, услови за идентитет су другачији: два субјекта ће бити идентична уколико су (а) кореференцијални и (б) субјект номинализоване реченице је одговарајућа лична заменица. Иако је видети да би се, за разлику од двају претходних, ови услови могли проширити на све случајеве. Ако би се усвојило то решење, Редукција субјекта увек би се примењивала на реченице са заменицама; чак и када је субјект главне реченице властита именица, „почетна” структура би

¹⁸ Разлози који би се могли навести у прилог овој конвенцији донекле подсећају на разлоге којима се мотивише такозвани „A-over-A principle” Чомског. В. Chomsky 1964: 930—931. Уп. и Chomsky 1968, 1973; Bresnan 1976.

¹⁹ Њено уобичајено име у трансформационој литератури је „Equi NP Deletion”.

била *Ана мисли да је она леја* (а не *Ана мисли да је Ана леја*), *Петар жели да он њева* (а не *Петар жели да Петар њева*), итд. Алтернативно решење би било да се први пар услова комбинује с другим. Онда бисмо могли рећи да су два субјекта идентична уколико су (а) кореференцијални и (б) било фонолошки идентични (када је субјект главне реченице властита именица или лична заменица) било анафорично повезани (у свим другим случајевима). Ми ћемо овде усвојити ово друго решење, али све што ћемо тврдити потпуно је спојиво и с првим: како и властитим именицама и личним заменицама приписујемо категорију *n*, у категоријалној равни два се решења уопште не разликују једно од другог. Узимајући да „ σ ” стоји уместо категоријалних индекса „*n*” и „ $S/(S/n)$ ” (то јест, уместо индекса јединих двеју категорија које се приписују субјектима), Редукцију субјекта за српскохрватски сада можемо формулисати на следећи начин:

РЕДУКЦИЈА СУБЈЕКТА (први случај)

Структурални опис:	$1, \sigma, (S/n)/n, n/S, n, S/n, 7$
Структурална промена:	$I(n, 5)$
	Услов: $(\sigma, 2) = (n, 5)$

Овај случај Редукције субјекта није и једини. Субјект номинализоване реченице се стандардно изоставља и када се она налази у положају „допунског објекта”, дакле уз глаголе категорије $((S/n)/n)/n$, који означавају трансакције или радње везане за контекст свакодневног живота. Овакви глаголи се у српскохрватском могу поделити у три групе, према томе да ли се комбинују с акузативом (*најоварати*, *најшерати*, *намамити*, *навести*, *молити*, *ипреклињати*, *савештовати*, *иприсилити*, *ипринудити*, *оипуждити*, *овласити*, *уверавати*, *убедити*, *уипозорити*, *обавесити*, *извесити*, *иподсеити*, *лајати*, *варати*, *обмањивати*, итд), с дативом (*обећати*, *објавити*, *обавезати се*, *забрањити*, *наредити*, *одобрити*, *дозволити*, *ипрејоручити*, *савештовати*, *ипредложити*, *ипризнати*, *оипкрити*, *најовесити*, *саоипити*, *казати*, *изјавити*, *рећи*, *ипоновити*, *објаснити*, *доказати*, итд) или с аблативним генитивом (*очекивати*, *захтевати*, *ипражити*, *научити*, *кријати*, итд).²⁰ Када је реч о Редукцији субјекта, за сваку од ових група у начелу постоје три могућности: изостављени субјект могао би бити идентичан са субјектом главне реченице, са објектом (односно аргументом у дативу или аблативном генитиву) или, у зависности од контекстуалних фактора, било с једним било с другим од њих. Назовимо глаголе чији субјект контролише изостављање *A* глаголима; глаголе чији објект (односно аргумент у дативу или аблативном генитиву) контролише изостављање *B* глаголима; а глаголе код којих је изостављање „двосмислено” *C* глаголима. Питање на које треба одмах одговорити тиче се дистрибуције *A*, *B* и *C* глагола по групама: да ли свака од трију група садржи и *A* и *B* и *C* глаголе?

²⁰ За од као знан аблативности уз генитив, уп. Којен 1979: 20.

Узмимо прво *С* глаголе. Реченице као што су *Петар крије од Павла да је болестан*, *Петар уверава Павла да је болестан* и *Петар каже Павлу да је болестан* показују да се *С* глаголи јављају у свим групама: у свакој од тих реченица изостављени субјект би могао бити и *Петар* и *Павле*. *В* глаголи су исто тако заступљени у свим групама. У реченицама *Петар захтева од Павла да њоднесе осипавку*, *Петар наговара Павла да њоднесе осипавку* и *Петар савештује Павлу да њоднесе осипавку* нема никакве сумње да је изостављени субјект *Павле*; уколико бисмо хтели да се редукована реченица односи на Петра, морали бисмо рећи *Петар захтева од себе да њоднесе осипавку*, *Петар наговара себе да њоднесе осипавку* односно *Петар савештује себи да њоднесе осипавку*. Немогућност да се изостављени субјект схвати као кореференцијалан са субјектом главне реченице овде је у вези са семантичким околностима. Значење *В* глагола је такво да је у непосредно остварење онога што описује редукована реченица уплетено лице означено објектом главне реченице (односно њеним аргументом у дативу или аблативном гснитиву), а не лице означено њеним субјектом. Осим тога, *В* глаголи се разликују од *С* глагола по томе што њихов „допунски објект” увек описује нешто што се остварује зависно од људске воље, тако да је претходни услов релевантан за све случајеве њихове употребе. Под овим семантичким околностима, сасвим је разумљиво што никада нећемо узимати да је изостављени субјект кореференцијалан са субјектом главне реченице: реченичне структуре које би се тако добиле (*Петар савештује Павлу да Петар њоднесе осипавку*, итд) једноставно би биле семантички некохерентне.²¹

Када су у питању *А* глаголи, ситуација је знатно нејаснија, једним делом зато што постоје индивидуалне разлике у погледу убрајања појединих глагола у тип *А* односно тип *С*. Изузев глагола *научиши*, који с аблативним генитивом припада типу *А* исто тако недвосмислено као што с акузативом припада типу *В* (уп. *Петар је научио од Павла да њлива* / *Петар је научио Павла да њлива*), сви други могући *А* глаголи с нашег списка су спорни. У мом сопственом говору, на пример, *обавезаши се* је *А* глагол: док ми се чини да је сасвим природно рећи *Петар је обећао Ани да ће бити краљица бала*, где желимо да кажемо „. . . да ће она бити краљица бала”, реченица *Петар се обавезао Ани да ће бити краљица бала* изгледа ми синтаксички кохерентна само с мање вероватном интерпретацијом „Петар се обавезао Ани да ће он бити краљица бала”. Но, без обзира на то како ће се коначно утврдити прецизнији критерији за *А* глаголе у српскохрватском и одредити њихов број, сама трансформациона могућност којом смо их дефинисали не представља ништа спорно.

²¹ Међу глаголима које смо горе навели као пример, *В* глаголи су (1) *наговарати*, *наштерати*, *намамати*, *навесити*, *молиши*, *иреклињати*, *савештовати*, *ирисити*, *иринудити*, *ошћужити*, *овласити*; (2) *наредити*, *одобрити*, *дозволити*, *ирејоручити*, *савештовати*, *иредложити*; и (3) *очекивати*, *захтевати*, *иразиши*. Није тешко видети да, за разлику од осталих, сви ови глаголи задовољавају оба поменута услова.

Из угла Редукције субјекта, они се понашају слично *B* глаголима:

РЕДУКЦИЈА СУБЈЕКТА (други случај)

Структурални опис: $1, \sigma, ((S/n)/n)/n, \sigma, n/S, n, S/n, 8$

Структурална промена: $I (n, 6)$

Услов: $(\sigma, 2) = (n, 6)$ за *A* глаголе (R_A)

$(\sigma, 4) = (n, 6)$ за *B* глаголе (R_B)

(R_A) или (R_B) за *C* глаголе

Разуме се, избор једне или друге могућности за *C* глаголе није увек условљен дискурским чиниоцима, као што је несумњиво случај у примерима које смо горе наводили. Уколико се у предикату номинализоване реченице могу употребити и футур и перфективни презент, двосмисленост се не мора отклањати позивањем на контекст. Употреба футура предрепује „субјекатску”, а употреба перфективног презента „објекатску” интерпретацију (уп. *Пејар уверава Павла да ће њоднећи осџавку/Пејар уверава Павла да њоднесе осџавку, Ана је рекла Марку да ће доћи/Ана је рекла Марку да дође*, итд.). У детаљнијем разматрању о Редукцији субјекта у српскохрватском, ову и још неке околности под којима се бира једна или друга интерпретација за *C* глаголе свакако би требало описати на прецизнији начин. Но, овде смо само желели, не улазећи у појединости, да дамо најопштију формулацију те трансформације за наш језик.

Погледајмо сада како ће изгледати истовремена примена Екстрапозиције и Редукције субјекта, на пример да би се добила реченица *Чудно је да Ана мисли да није леја*. Полазећи од *Да Ана мисли да Ана није леја је чудно*, можемо најпре применити Екстрапозицију, затим Премештање клитике и најзад Редукцију субјекта. Узимајући „→” као знак трансформационе операције, овај редослед нам даје: → *Је чудно да Ана мисли да Ана није леја* → *Чудно је да Ана мисли да Ана није леја* → *Чудно је да Ана мисли да није леја*. Међутим, можемо ићи и обрнутим путем, примењујући прво Редукцију субјекта, а затим Екстрапозицију и Премештање клитике. Једица разлика је у томе што, бирајући овај други редослед, морамо да се позовемо на конвенцију да се категоријални индекс изостављеног конституента чува све до завршетка трансформационих операција над „почетном” структуром.²³ Примена

²³ За ову конвенцију и њено оправдање, в. Којен 1979: 48—49.

Екстрапозиције би онда била везана за следеће извођење, у којем је њен структурални опис задовољен после шестог корака:

$$\begin{array}{cccccccc}
 \text{Да} & \text{Ана} & \text{мисли} & \text{да} & \text{—} & \text{није} & \text{лепа} & \text{је} & \text{чудно} \\
 n/S & n & (S/n)/n & n/S & n & (S/n)/(n/n) & n/n & (S/n)/(n/n) & n/n \\
 & & & & & \hline & & & \\
 & & & & & S/n & & S/n & \\
 & & & & & \hline & & & \\
 & & & & & S & & & \\
 & & & & & \hline & & & \\
 & & & & & n & & & \\
 & & & & & \hline & & & \\
 & & & & & S/n & & & \\
 & & & & & \hline & & & \\
 & & & & & S & & & \\
 & & & & & \hline & & & \\
 & & & & & n & & & \\
 & & & & & \hline & & & \\
 & & & & & S & & &
 \end{array} \tag{10}$$

Досад смо показали да се *да* јавља као реченични номинализатор у три типа субјект-предикат структура. Номинализоване реченице с *да* могу бити субјекти; затим, саставни део предиката уз „интенционалне” глаголе категорије $(S/n)/n$; и најзад, саставни део предиката уз одређене глаголе категорије $((S/n)/n)/n$. У сва три случаја, за њих је везана посебна трансформација: Екстрапозиција када се појављују као субјекти, први облик Редукције субјекта када се налазе у положају директног објекта и други облик Редукције субјекта када се налазе у положају „допунског објекта”. Видели смо да у *SVO* језику какав је српскохрватски Екстрапозиција доводи до елиминације „централног уметања” и суседних везника, синтаксичких конфигурација које стварају непремостиве тешкоће нашем когнитивном механизму за обраду реченица. На донекле сличан начин, могли бисмо узети да, за *SVO* језике, Редукција субјекта олакшава обраду реченица с „уметањем удесно”. Ова претпоставка почива на идеји да је когнитивном механизму, суоченом с „уметањем удесно”, лакше да препозна *n* изостављених кореференцијалних конституената него да директно обради *n* неизостављених елемената и одреди њихове односе кореференцијалности у датој реченици. Сама та идеја, пак, изгледа сасвим природна у светлу општих фактора који чине релативно „тешким” све структуре с „уметањем”, независно од тога да ли је оно периферно или централно. Чињеница да су ове прве структуре далеко једноставније за обраду од других не значи да у њиховом случају не треба очекивати да тренутно памћење покаже ограничenu способност да готово истовремено „региструје” више сличних јединица и тачно их распореди у оквиру исте реченице с поновљеним „уметањем”. Но, ову могућност само помињемо како бисмо показали да се и Редукција субјекта да посматрати из истог „функционалног” угла као Екстрапозиција и Екстракција, трансформација о којој ћемо сада говорити: детаљније разматрање те могућности очигледно би излазило из оквира нашег рада.

Номинализоване реченице с *да* појављују се и изван субјект-предикат структура, у једном типу безличних конструкција: тако имамо *Треба да Петар њева*, *Мора да Петар завиди Павлу*, *Изгледа да је Ана џужна*, итд. Безлични глаголи овог типа су, у данашњем језику, *шреба*, *ваља*, *мора*, *изгледа* и *чини се*.²³ Њима можемо прикључити и *као*, с којим се образују реченице по значењу врло сличне реченицама с *изгледа* (уп. *Као да је Ана џужна*/*Изгледа да је Ана џужна*, *Као да је Павле засјао*/*Изгледа да је Павле засјао*, итд). Није тешко видети да синтаксичка категорија ових глагола мора бити S/n; једино с том категоризацијом моћи ћемо да добијемо интуитивно задовољавајућу анализу оваквих конструкција. Да бисмо се у то уверили, довољно је да погледамо једно извођење:

$$\begin{array}{cccccc}
 \text{Мора} & \text{да} & \text{Петар} & \text{завиди} & \text{Павлу} & \\
 \text{S/n} & \text{n/S} & \text{n} & \text{(S/n)/n} & \text{n} & \\
 & & & \hline & & & \text{S/n} & & \\
 & & & \hline & & & \text{S} & & \\
 & & & \hline & & & \text{n} & & \\
 & & & \hline & & & \text{S} & & \\
 & & & & & & & & & (11)
 \end{array}$$

Како показује (11), ако желимо да заједничка структура оваквих безличних реченица буде дата природном схемом: $V_{imp} - да - S$, у категоријалнограматичком оквиру V_{imp} неизбежно добија категорију S/n. Свака друга категоризација би или онемогућила ову анализу или захтевала потпуно немотивисане категорије за *да* и остале конституенте. Па ипак, категоризација S/n за безличне глаголе повлачи за собом и једну тешкоћу. Ако *шреба* и сродни глаголи добију категорију S/n, на који начин ћемо их, осим по положају испред а не иза номиналног аргумента, разликовати од осталих функтора категорије S/n, на пример од обичних непрелазних глагола као што су *илакаити* или *шрчати*? У мање очигледном, али у основи истом облику, овај проблем се поставља и у вези с глаголима о којима смо досад говорили: како, у чисто категоријалној равни, разликовати глаголе уз које се јављају номинализоване реченице од обичних прелазних глагола и глагола типа *даити* и *узети*, с обзиром да и једнима и другима приписујемо категорије (S/n)/n односно ((S/n)/n)/n? На крају овог рада, пошто будемо говорили и о „операторским” глаголима какви су *моћи*, *умети* и *почињати*, показаћемо како се ова тешкоћа може отклонити увођењем једноставних рестрикција на допуштена извођења; на пример, за све српскохрватске глаголе с којима се јављају номинализоване реченице важиће рестрикција да се у одговарајућем кораку извођења глаголски израз категорије (S/n)/a (где је *a*

²³ У нешто старијем језику овако се употребљавао и израз *може бити*, са значењем „могућно је” (*Може бити да ће Павле њобедиити* = *Могућно је да ће Павле њобедиити*), који ни данас није сасвим изобичајен.

било „n” било празно) мора комбиновати с номиналним аргументом добијеним из n/S и S.

Вратимо се сада безличним конструкцијама. Уколико реченицу *Мора да Пејтар завиди Павлу* анализирамо као што смо учинили у извођењу (11), паралелна реченица са зависним субјектом *Пејтар* испред *мора* добијала би се трансформационим путем. Релевантна трансформација би померала субјект номинализоване реченице у почетни положај, дајући *Пејтар мора да завиди Павлу* за *Мора да Пејтар завиди Павлу*, *Пејтар треба да њева* за *Треба да Пејтар њева*, *Ана изгледа да је њужна* за *Изгледа да је Ана њужна*, итд.²⁴ Ова трансформација, коју зовемо Екстракцијом, на први поглед је сасвим сродна Екстракцији субјекта (Subject Raising) у језицима као што су енглески или француски. Ако оставимо на страну опште разлике које проистичу из обавезности односно необавезности субјекатског конституента у свим реченицама и различитих услова за јављање инфинитивних односно финитних допуна, сама пермутација зависног субјекта у почетни положај као да се повинује истом правилу. Тако свакако изгледа када упоредимо следеће примере: *It seems that Anne is sad* → *Anne seems to be sad*, *Il paraît que Anne est triste* → *Anne paraît être triste*, *Изгледа да је Ана њужна* → *Ана изгледа да је њужна*. Међутим, овде морамо бити веома обазриви. Када се говори о Екстракцији субјекта уопште, често се узима да је то трансформација битно везана за граматичке релације: њен ефекат би се, како сугерира и сам термин „raising”, састојао у томе да се субјект зависне реченице „подигне” у главну, „вишу” реченицу у којој постаје субјект (као у нашим примерима) или објект (као у примерима типа *Anne trouve Pierre gentil* или *Anne believes Peter to be a fool*). Прихватајући ову анализу коју је најисцрпније развио Постал, не морамо усвојити додатну Постаљову идеју да су и ова и низ других трансформација експлицитно дефинисане за граматичке релације.²⁵ Али, чак и када одбацимо ту идеју, сама анализа Екстракције коју даје Постал обавезује нас да претпоставимо две ствари: (а) да ће у било којем језику Екстракција „подизати” само субјект зависне реченице и (б) да ће у било којем језику субјект зависне реченице моћи да се „подигне” и у положај субјекта и у положај објекта главне, „више” реченице.

Уколико смо у начелу сагласни да се релативно разнородне реченичне структуре какве, рецимо, имамо у *Anne seems to be a fool* и *Anne believes Peter to be a fool* могу описивати истом трансформацијом, за многе језике (енглески, француски, италијански, итд) би се дало тврдити да задовољавају обе претпоставке Постаљове анализе. Међутим, то свакако није случај са српскохрватским, где чињенице директно противрече и претпоставци (а) и претпоставци (б). Субјект номинализоване реченице

²⁴ Да бисмо избегли ирелевантне проблеме који се тичу клитика, нећемо наводити примере с глаголом *чини се*.

²⁵ Уп. Postal 1974, нарочито 284—288, 374—384. Гледиште да трансформације треба да буду експлицитно дефинисане за граматичке релације карактеристично је за такозвану „релациону граматiku” чије основне идеје потичу од Постала и Перлмутера. У вези с Постаљовом анализом Екстракције субјекта у енглеском и њеним теоријским импликацијама, в. Lightfoot 1976 и Vach 1977.

у српскохрватском се уопште не може померати у положај директног објекта „више” реченице. Тако, супротно претпоставци (б), реченица *Ана верује да је Пејтар будала* нема паралелни облик **Ана верује да је Пејтра будалом*, као што, рецимо, енглеска реченица *Anne believes that Peter is a fool* има паралелни облик *Anne believes Peter to be a fool*, за који би се могло узети да је добијен померањем зависног субјекта у положај „вишег” објекта.²⁶ Када је реч о претпоставци (а), ситуација је још јаснија. Српскохрватска Екстракција помера почетни конституент номинализованих реченица, независно од тога да ли је тај конституент субјект; другим речима, она је подједнако применљива на реченице са субјект-предикат структуром и на безличне реченице без субјекта. Остављајући на страну „временске” реченице какве су *Свиће* или *Ноћ је*, у српскохрватском постоје три елементарна типа безличних структура, које можемо илустровати примерима *Данас је хладно*, *Ани је хладно* и *На улицама нема људи*.²⁷ Сва три типа недвосмислено подлежу Екстракцији: као што за *Изгледа да је Ана џујсна* имамо *Ана изгледа да је џујсна*, тако имамо и *Мора да је данас хладно* → *Данас мора да је хладно*, *Изгледа да на улицама нема људи* → *На улицама изгледа да нема људи* односно *Мора да је Ани хладно* → *Ани мора да је хладно*.

Није тешко уочити какве су импликације ових чињеница. Ма шта могло бити тачно о другим језицима, за које би се можда дале брањити претпоставке (а) и (б), Екстракција у српскохрватском није посебно везана ни за субјект ни за граматичке релације уопште. Померајући зависни субјект, она само помера почетни конституент номинализоване реченице, као и када је реч о безличним структурама. Разуме се, ништа нас не спречава, ако то желимо, да и овде говоримо о „подизању” у „вишу” реченицу; али онда морамо признати да то није процес специфичан за граматичке релације, јер му адверби и изрази категорија *p* и *S/(S/n)* који нису субјекти подлежу на исти начин као субјекти. Овај закључак је потпуно у складу с Куновим запажањем, које смо већ наводили, да Екстрапозиција и Екстракција субјекта омогућавају *SVO* језицима да се ослободе „централног уметања” и суседних везника. Ако Екстракција има пре свега ову функцију, сасвим је разумљиво што ће она бити „слепа” за граматичке релације, а „осетљива” на почетне конституенте. Но, исто је тако разумљиво зашто ни сам Куно није експлицитно направио ову разлику. Говорећи о *SVO* језицима, он је првен-

²⁶ Само би се за глагол *смајрајти* (и глагол *држајти* када је синониман с њим) можда могло тврдити да допушта померање зависног субјекта у положај „вишег” објекта: уп. *Пејтар смајра да је Ана њамейна*/*Пејтар смајра Ану њамейном*. Али, чак и када бисмо прихватили ову анализу за *смајрајти*, све што бисмо добили био би један једини случај те врсте у читавом језику. Уместо тога, изгледа далеко природније довести *смајрајти* у везу с другим српскохрватским глаголима који поред објекатског аргумента имају и аргумент у предикативном инструменталу или акузативу са *за* (*изабрајти*, *наименовајти*, *јосптавајти*, *јројласити*, итд.). Мало је вероватно да ћемо конструкције с овим глаголима морати да описујемо трансформационим средствима; но, када би и било тако, сасвим је сигурно да анализа не би много личила на класичне случајеве „подизања” у положај „вишег” објекта.

²⁷ За анализу оваквих реченица, коју претпостављамо у даљем излагању, в. Којен 1979: 29—31.

ствено имао у виду енглески у којем се, због обавезности субјекатског конституента у свим реченицама, почетни конституент и субјект увек подударају: да је разматрао Екстракцију у неком SVO језику с безличним структурама, он би свакако уочио да његово становиште претпоставља да је она дефинисана за почетне конституенте а не нужно за субјекте.

Како је применљива на сасвим различите реченичне типове, српскохрватска Екстракција, за разлику од Екстрапозиције, неће имати јединствен структурални опис. За субјект-предикат реченице, структурални опис је дат следећом категоризацијом:

$$1, S/n, n/S, \sigma, S/n, 6 \quad (E_1)$$

За безличне реченице треба прво прецизније одредити шта ћемо подразумевати под „почетним конституентом“. Ако узмемо реченицу *На улицама нема људи*, очигледно је да ће почетни конституент бити прилошки израз *на улицама*, категорије $(S/n)/(S/n)$, а не сам предлог *на*, који адвербијализује именицу. То значи да ће почетни конституент бити први нуклеарни конституент, а не први конституент уопште, где се „нуклеарни конституенти“ дефинишу као они који се јављају у минималним категоризацијама за дату врсту реченица. На пример, субјект и предикат су нуклеарни конституенти, јер је минимална категоризација за одговарајуће реченице (тј. категоризација најкраћег низа речи који представља реченицу датог типа, овде субјект-предикат реченицу) било n , S/n било $S/(S/n)$, S/n : а то су управо категорије субјектских, односно категорија предикатских израза. За разлику од субјект-предикат реченица, где су минималне категоризације везане за реченице с два елемента (*Ана њлаче, Неко њлаче*), код некторских²⁸ реченица оне ће увек имати по три категоријална индекса. Елементарне реченице с некторима увек садрже нектор, прилошки функтор и било још један прилошки функтор било номинални аргумент (*Данас је хладно, Ани је хладно, Овде нема хлеба*).²⁹ Тако за њих имамо следеће минималне категоризације: $(S/n)/(S/n)$, $(S/((S/n)/(S/n)))/((S/n)/(S/n))$, $(S/n)/(S/n)$ (*Данас је хладно*), $(S/n)/(S/n)$, $(S/(S(n)/(S/n)))/n$, n (*Овде нема хлеба*), n , $(S/((S/n)/(S/n)))/n$, $(S/n)/(S/n)$ (*Ани је хладно*). Први нуклеарни конституент некторских реченица биће, дакле, неки прилошки израз или, у реченицама типа *Ани је хладно*, неки израз категорије n или $S/(S/n)$ у дативу. Узимајући да „ τ “ стоји уместо категоријалних индекса оваквих израза, можемо рећи да је структурални опис Екстракције за некторске реченице дат следећим двама категоризацијама:

$$1, S/n, n/S, \tau, S/((S/n)/(S/n)), 6 \quad (E_2)$$

$$1, S/n, n/S, \tau, (S/((S/n)/(S/n)))/n, (S/n)/(S/n), 7 \quad (E_3)$$

²⁸ Некторима зовемо функторе категорије $(S/((S/n)/(S/n)))/n$ односно $(S/((S/n)/(S/n)))/((S/n)/(S/n))$, који су карактеристични за безличне реченице; ако оставимо на страну неке мање важне случајеве, у српскохрватском се као нектори јављају једино глаголи *бићи* (са суплетивним *јесам* и *нисам* у презенту), и *имати* односно *нема ти* (са суплетивним *бићи* у свим временима осим презенту).

²⁹ Разуме се, могуће су и елементарне некторске реченице с квантификаторским изразима (*Некоме је хладно, Овде нема ничега*), али у овом контексту нема потребе да се на њима посебно задржавамо. За извођења с оваквим реченицама, в. Којен 1979: 45.

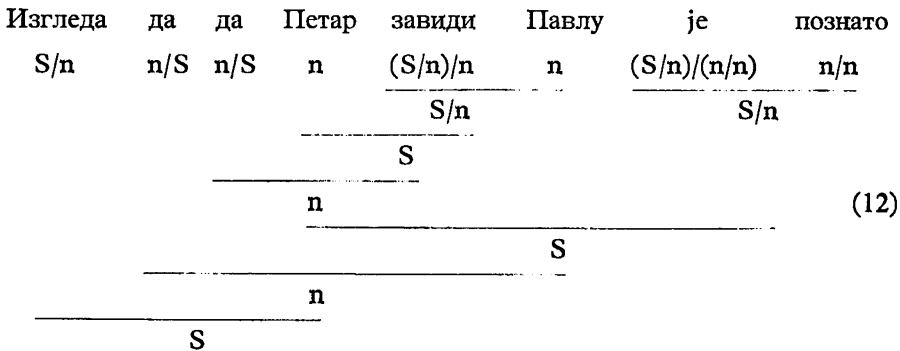
Лако је видети да је (E_2) структурални опис релевантан за случајеве где је τ „(S/n)/(S/n)”, дакле за реченице типа *Данас је хладно и Овде нема хлеба*. С том вредношћу за τ , (E_2) нам, на пример, даје следећу факторизацију за *Изгледа да овде нема хлеба*: *Изгледа — да — овде — нема хлеба*. Применом Екстракције први нуклеарни конституент номинализоване реченице, *овде*, померио би се у почетни положај и тако бисмо добили *Овде изгледа да нема хлеба*. На сличан начин, узимајући да је τ у (E_3) „n”, имали бисмо следећу факторизацију за *Мора да Ани је хладно*: *Мора — да — Ани — је — хладно*.³⁰ Иста операција као у претходном случају онда би нам дала реченицу *Ани мора да је хладно*. Као што видимо, без обзира на разлику у структуралним описима, Екстракција се увек примењује на исти начин; било да су у питању безличне реченице или реченице са субјектом и предикатом, први нуклеарни конституент номинализоване реченице једноставно се помера у почетни положај. Ако уведемо „a” као схематско слово другог реда, које замењује било „ σ ” било „ τ ”, и стипулирамо да једно од места означених са „...” у структуралном опису може бити празно, следећа формулација Екстракције за српскохрватски обухвата све случајеве:

ЕКСТРАКЦИЈА

Структурални опис: $1, S/n, n/S, [{}_s a, \dots, \dots]_s, 7$

Структурална промена: $P(a, 4, 1), a = \sigma$ или τ

Погледајмо сада како се Екстракција може применити да бисмо се ослободили суседних везника. Реченицама *Изгледа да је познато да Петар завиди Павлу* и *Да Петар завиди Павлу изгледа да је познато одговара „почетна”* структура **Изгледа да да Петар завиди Павлу је познато*, с „централно уметнутом” реченицом *Петар завиди Павлу*. За ову неприхватљиву структуру имамо следеће извођење:

³⁰ Претпостављамо, као и увек, да се категоризације дају за реченице у оваквом облику, а не у облику где је клитика премештена у свој фонолошки обавезан али синтаксички „неправилан” положај.

Претпоставимо да смо скраћивали с десна на лево, тако да смо у првом кораку добили да је и *познајо* дају је *познајо*. Структурални опис Екстракције за субјект-предикат реченице, (E₁), онда је задовољен после четвртог корака, с факторизацијом *Изгледа — да — да Пејтар завиди Павлу — је познајо*, и примена Екстракције дала би нам реченицу *Да Пејтар завиди Павлу изгледа да је познајо*. Међутим, суседних везника овде смо се могли ослободити и на други начин, јер је после трећег корака применљива Екстрапозиција, за коју имамо факторизацију *да — Пејтар завиди Павлу — је познајо*; њена примена би нам дала реченицу *Изгледа да је познајо да Пејтар завиди Павлу*.

Овај пример показује да се неприхватљиве структуре с „централним уметањем” — било да се оно само понавља више пута било да се као овде комбинује с периферним — не могу искључити тако што ћемо захтевати да примена трансформација какве су Екстрапозиција или Екстракција у неким случајевима буде обавезна а не факултативна; јер, чак и да то решење нема других недостатака, оно ће бити неадекватно за случајеве као што је (12), где једној неприхватљивој структури одговарају две прихватљиве реченице. Да бисмо обухватили и такве случајеве, морали бисмо претпоставити да се једна трансформација, рецимо Екстрапозиција, примењује понекад обавезно, понекад факултативно, а понекад обавезно уколико не примењујемо неку другу трансформацију *T*. Но, очигледно је да би овакво становиште било лишено сваког оправдања. То значи да се неприхватљиве структуре с „централним уметањем” морају искључити директно, увођењем посебног филтера коју би гарантовао њихову неисправност. Овај филтер можемо формулисати на следећи начин:

НОМИНАЛИЗАТОРСКИ ФИЛТЕР

Свака реченична структура чија категоризација садржи два суседна номинализатора (... n/S, n/S, ...) синтаксички је некохерентна.

Позивањем на овај филтер моћи ћемо да из скупа граматички исправних српскохрватских реченица искључимо све неприхватљиве структуре с „централним уметањем”, како оне које се добијају с *да* тако и оне које се добијају с другим српскохрватским номинализаторима (у ове свакако треба убројати *ишћо* а вероватно, бар у неким употребима, и зависно-упитне везнике).³¹

Остаје нам да поменемо још једно питање у вези с Екстракцијом. Говорећи о проблему општих конвенција за примену трансформација,

³¹ Разум се, овде (као и у читавом раду) имамо у виду само неприхватљиве структуре с „централно уметнутим” реченицама, тј. изразима категорије *S*. Случајеви „централног уметања” с „релативним реченицама” (на пример, *Човек кога је девојка коју је дечак волео очекивала није дошао*) траже посебно разматрање: но, „релативне реченице” (рецимо, овде *кога је девојка коју је дечак волео очекивала*) за нас и нису изрази категорије *S* већ нека врста синтаксичких придева, дакле изрази категорије *p/n*. Уп. Којен 1979: 35—36.

већ смо казали како је у српскохрватском примена Екстракције допуштена у складу с више факторизација које се јављају у току једног извођења. Узмимо неку реченицу као што је *Као да треба да изгледа да Ана плаче*, за коју имамо следеће извођење:

$$\begin{array}{cccccccc}
 \text{Као} & \text{да} & \text{треба} & \text{да} & \text{изгледа} & \text{да} & \text{Ана} & \text{плаче} \\
 \text{S/n} & \text{n/S} & \text{S/n} & \text{n/S} & \text{S/n} & \text{n/S} & \text{n} & \text{S/n} \\
 & & & & & & \hline & & & & & & \text{S} \\
 & & & & & & \hline & & & & & & \text{n} \\
 & & & & & & \hline & & & & & & \text{S} \\
 & & & & & & \hline & & & & & & \text{n} \\
 & & & & & & \hline & & & & & & \text{S} \\
 & & & & & & \hline & & & & & & \text{n} \\
 & & & & & & \hline & & & & & & \text{S}
 \end{array} \tag{13}$$

У овом извођењу, структурални опис Екстракције је задовољен само у „нултом” кораку, с факторизацијом *изгледа — да — Ана — плаче*; дакле, померањем субјекта *Ана* добили бисмо реченицу *Као да треба да Ана изгледа да плаче*. Међутим, поред ове постоје још две реченице, *Као да Ана треба да изгледа да плаче* и *Ана као да треба да изгледа да плаче*, за које бисмо такође били склони да кажемо да су добијене применом Екстракције на исту „почетну” структуру. Другим речима, интуитивно бисмо очекивали да ће у извођењу за *Као да треба да изгледа да Ана плаче* структурални опис Екстракције бити задовољен не једном него три пута. Овакво извођење стварно се и може дати ако употребимо Гичово правило скраћивања,³² које смо на почетку већ навели:

$$\begin{array}{cccccccc}
 \text{Као} & \text{да} & \text{треба} & \text{да} & \text{изгледа} & \text{да} & \text{Ана} & \text{плаче} \\
 \text{S/n} & \text{n/S} & \text{S/n} & \text{n/S} & \text{S/n} & \text{n/S} & \text{n} & \text{S/n} \\
 \hline & \text{S/S} & & \text{S/S} & & & \hline & \text{S} \\
 & & & & & & \hline & \text{S/n} \\
 & & & & & & \hline & \text{S/S} \\
 & & & & & & \hline & \text{S}
 \end{array} \tag{14}$$

Факторизација за Екстракцију коју смо имали и у (13), *изгледа — да — Ана — плаче*, и овде се појављује у „нултом” кораку. Ако затим,

³² Уп. горе, стр. 59, правило II.

примењујући Гичово правило,³³ скратимо *шреба* и *да*, добијајући да је *шреба да* израз категорије S/S, а онда *шреба да* и *изледа*, добијајући да је *шреба да изледа* (као и само *изледа*) израз категорије S/n, структурални опис Екстракције је још једном задовољен. Факторизација коју сада имамо је *шреба да изледа — да — Ана — илаче*, и примена Екстракције дала би реченицу *Као да Ана шреба да изледа да илаче*. Поново употребљавајући Гичово правило, добијамо да *као* и *да* дају израз категорије S/S, а затим да *као да* и *шреба да изледа* дају *као да шреба да изледа*, још један израз категорије S/n. Структурални опис Екстракције сада је задовољен и трећи пут, с максималном факторизацијом *као да шреба да изледа — да — Ана — илаче*; примена Екстракције овде би нам дала реченицу *Ана као да шреба да изледа да илаче*.

Тако, видимо да се у извођењу (14), с описаним редоследом корака, појављују све могућности за Екстракцију које су интуитивно назначене. Но, ова чињеница, сама по себи непроблематична, природно нас суочава с питањем зашто је у случају Екстракције померање истог конституента допуштено у складу са свим факторизацијама, док у случају Екстрапозиције³⁴ једино померање у складу с максималном факторизацијом даје синтаксички кохерентну реченицу. Један одговор би се могао тражити у следећем својству факторизација које смо добили у (14). Када упоредимо максималну од њих с другим двома, одмах ћемо приметити да се оне не подударају само по свом почетном елементу, који представљају три различита израза категорије S/n (*изледа*, *шреба да изледа* односно *као да шреба да изледа*); сви остали елементи су им заједнички (*да — Ана — илаче*). Назовимо „разликом” израз који остаје када од било које „веће” факторизације „одузмемо” неку која је „мања”. У случајевима као што је (14), где различите факторизације нису подударне само у једном елементу, моћи ћемо унапред да кажемо какав мора бити израз X који представља „разлику”. X ће очигледно увек бити (а) израз који има јединствену категорију и (б) израз који би са суседним изразом из „мање” факторизације, ако је категорија овога β, могао директно образовати нови израз категорије β, тј. одговарајући елемент „веће” факторизације. На пример, ако од максималне факторизације у (14) „одузмемо” минималну остаје нам *као да шреба да*, израз категорије S/S; овај би са суседним *изледа*, почетним елементом минималне факторизације, могао директно дати *као да шреба да изледа*, нов израз категорије S/n који је уједно почетни елемент максималне факторизације. Ситуација је иста и за две преостале могућности, када од максималне факторизације „одузимамо” средњу (X = *као да*) или од средње минималну факторизацију (X = *шреба да*). Уопштавајући на основу овог примера, можемо рећи да је једна факторизација F прегледна уколико је било максимална било таква да, „одузимајући” је од максималне, добијамо неки израз X који испуњава услове (а) и (б). (На тај начин се максималне факторизаци-

³³ Гичово правило је применљиво на S/n и n/S узимајући да је a S/n а δ S, а на S/S и S/n узимајући да је a S/S а δ n. Уп. Којен 1979: 41–44. (Овде претпостављамо да не важи рестрикција за δ коју смо предложили у Којен 1979: 44, нап. 61.)

³⁴ Уп. горе, извођење (9).

ције, за које је $X = \emptyset$, посматрају као гранични случај прегледних факторизација.)

У стандардним случајевима где налазимо n ($n > 1$) факторизација за померање истог конституента, а оно је стварно допуштено само у складу с максималном факторизацијом, на пример у случајевима с Екстрапозицијом о којима смо раније говорили, једино су максималне факторизације прегледне. Остале факторизације се разликују од максималне бар у два елемента, тако да не испуњавају услове (а) и (б). Ова околност сугерира да би се принцип максималних факторизација, неодржив у светлу примера као што је Екстракција у српскохрватском, могао заменити следећом слабијом конвенцијом:

КОНВЕНЦИЈА ЗА ПОМЕРАЊЕ

Померање је допуштено ако, и само ако, је структурални опис дате трансформације T задовољен прегледном факторизацијом.

Опрезнија формулација од ове коју смо управо дали имала би „само ако” уместо „ако и само ако”; другим речима, узимало би се да је прегледност неке факторизације F нужан али не и довољан услов да се на њу примени T . Та формулација не би искључивала случајеве где је померање допуштено само у складу с максималном факторизацијом F_m упркос томе што постоје и прегледне факторизације F_{m-1} , F_{m-2} , итд. које задовољавају структурални опис дате трансформације T за исти категоријални индекс a . Но, питање да ли се овакви случајеви заиста јављају засад остављамо отвореним: уколико се покаже да је одговор на њега потврда, нужан и довољан услов за допуштено померање конституената морао би се тражити у комбинацији прегледности с неким другим обележјем.

Последњи тип конструкција с *да* о којем ћемо говорити обухвата реченице као што су *Петар почиње да њева*, *Ана њокушава да учи*, *Павле мора да њолаже исјини* (у „деонтичкој” интерпегацији), итд. Као што смо нагостили на самом почетку, њих не треба бркати с реченицама привидно идентичне конструкције, рецимо *Петар жели да њева*, које се добијају применом Редукције субјекта; јер, за разлику од *Петар жели да Петар њева*,³⁶ „почетне” структуре које би нам овде биле потребне за редукцију (**Петар почиње да Петар њева*, **Ана њокушава да Ана учи*, **Павле мора да Павле њолаже исјини*, итд) и синтаксички и семантички су некохерентне. Изгледа нам да се некохерентност оваких структура најбоље може објаснити чињеницом да су, с логичке тачке гледишта, глаголи о којима говоримо предикатски или реченични оператори а не предикати. Другим речима, ако се послужимо заградама да неформално издвојимо логичке конституенте, *Петар почиње да њева* и *Ана њокушава*

³⁶ Ни за реченичне структуре типа *Петар жели да Петар њева* не би се могло рећи да делују нарочито природно: али то није услед тога што би биле синтаксички или семантички некохерентне већ једноставно зато што нас наводе на питање зашто на њих још није примењена Редукција субјекта.

да учи приближно би били представљени као (*Петар* ((*јочиње да* (*јева*)))) односно (*Ана* ((*јокушава да* (*учи*))), с предикатским операторима „почиње да (*F*)” и „покушава да (*F*)”, док би реченица *Павле мора да јолаже исјийи* или била представљена на сличан начин, с предикатским оператором „мора да (*F*)”, или — посредством парафразе — као (*Обавезно је да* ((*Павле* (*јолаже исјийи*))))), с реченичним оператором „обавезно је да (*p*)”.

Једна од ових двеју подела на логичке конституенте, она у којој се издвајају предикатски оператори, чини нам се доста блиска основној синтаксичкој структури оваквих реченица. Синтаксички, као и логички и семантички,³⁶ оне садрже три главна конституента. Ти конституенти се могу идентификовати општом схемом $N - V_{op} да - Pred$, према којој добијамо анализе типа *Петар — јочиње да — јева*, *Павле — мора да — јолаже исјийи*, *Ана — је усјела да — добије књију од Павла*, итд. У категоријалнограматичком оквиру, N очигледно постаје једна или друга од двеју субјекатских категорија, n или $S/(S/n)$, а $Pred$ предикатска категорија S/n . Које категорије ће одговарати средњем члану ове схеме $V_{op} да$? Претпоставимо да *да* задржи своју категорију, n/S , упркос томе што се у реченицама које разматрамо никада не комбинује с изразом категорије S . Онда бисмо, приписујући „операторским” глаголима категорију S/n и примењујући у првом и другом кораку Гичово правило, имали следеће извођење за *Петар јочиње да јева*:

$$\begin{array}{cccc}
 \text{Петар} & \text{почиње} & \text{да} & \text{јева} \\
 n & S/n & n/S & S/n \\
 & \hline
 & S/S & & \\
 & & \hline
 & & S/n & \\
 \hline
 & S & &
 \end{array} \tag{15}$$

Према овој анализи, „операторски” глаголи се никада директно не комбинују с номиналним аргументима. Они најпре с *да* образују изразе категорије S/S , а ови затим постају део реченичног предиката; могућност комбиновања с номиналним аргументима постоји једино за *јочиње да јева*, *јокушава да учи*, *мора да јолаже исјийи*, итд, а не и за *само јочиње*, *јокушава* или *мора*. Ова последица наше анализе прихватљива је сама по себи (уп. **Петар јочиње*, **Ана јокушава*, **Павле мора* на супрот *Петар ирчи*, *Ана илаче*, *Павле се смеје*), и истовремено објашњава синтаксичку некохерентност структура као што су **Петар јочиње да Петар јева* или **Ана јокушава да Ана учи*. У оваквим структурама „операторски” глаголи би добијали категорију $(S/n)/n$ и, као *желеји* или *вероваји*, непосредно би се комбиновали с номинализованим реченицама. Но, уколико је тачно да се „операторски” глаголи никада ди-

³⁶ Разуме се, овај паралелизам између синтаксичких и логичко-семантичких конституената ишчежава чим од реченица с властитим именима пређемо на реченице с квантификаторским изразима.

ректно не комбинују с номиналним аргументима, реченичне структуре овог типа унапред су искључене: оне су синтаксички некохерентне исто онако као што су синтаксички некохерентни низови **Пејшар верује Анин њлач* (уместо *Пејшар верује да Ана њлаче*) или **Павле каже Анин њлач* (уместо *Павле каже да Ана њлаче*).

Поред ових синтаксичких разлога, у прилог нашој анализи „операторских” глагола могу се дати и разлози логичке и семантичке природе. Ако претпоставимо, као што се најчешће чини, да су изрази који канонски добијају категорију S/n у логичком погледу једномесни предикати, изрази који канонски добијају категорију (S/n)/n двомесни предикати, итд, чињеница да се „операторски” глаголи комбинују с номиналним аргументима само као део израза категорије S/n указује на то да они логички представљају операторе а не предикате. Претпостављајући пуни паралелизам синтаксичких и логичких структура, бар када су у питању реченице с властитим именима, из наше анализе би се дало закључити да су, логички гледано, сви овакви глаголи предикатски оператори. У случају оних који то заиста и јесу, та околност очигледно потврђује нашу анализу. Рестрикција на допуштена извођења којом се искључују како псеудо-реченице типа **Пејшар њочиње*³⁷ тако и псеудо-реченице типа **Пејшар њочиње да Пејшар њева* овде се у истој мери може бранити синтаксичким и логичко-семантичким разлозима. У ову групу треба убројати две врсте „операторских” глагола: глаголе којима се радња описана у допуни посматра из временског угла (*њочињати*, *њочети*, *наставити*, *завршити*, *престати*, итд) и глаголе којима се радња описана у допуни посматра из угла приступа реализацији (*њокушавати*, *њокушати*, *њробати*, *оклевати*, *усјети*, *умети*, *усудити се*, *одлучити се*, *решиати се*, *смеати* у значењу „усудити се”, итд). У односу на овакве глаголе, синтаксичка и логичка структура су подударне и по томе што се „операторски” глагол не комбинује директно с номиналним аргументом (односно, у логичкој терминологији, с именом или индивидуалном константом) и по томе што он и синтаксички и логички представља део предикатског израза. Ситуација је нешто компликованија када је у питању друга и далеко малобројнија група „операторских” глагола који логички функционису као реченични оператори: тој групи, рецимо, припадају *моћи* (са значењем „могућно је да”, везаним за логичку, физичку или епистемичку могућност), *морати* (са значењем „обавезно је да”) и *смеати* (са значењем „допуштено је да”).³⁸ У односу на њих, синтаксичка и логичка структура су подударне по томе што се *може*, *мора*, *сме*, итд. не комбинују директно с номиналним аргументом (односно, именом или индивидуалном константом), тако да јасно видимо да ови облици ни синтаксички ни логички немају статус предикатских израза као *џрчи*, *њлаче*, *смеје се*, итд. Међутим, за разлику од глагола из претходне групе, синтаксичка и

³⁷ Овде говоримо о оваквим низовима само као о могућим нередукованим структурама: јасно је да се они могу јављати у говору као прихватљиви „реченични еквиваленти”.

³⁸ Сви безлични глаголи о којима смо говорили (*џреба*, *мора*, *изледа*, итд) логички исто тако представљају реченичне операторе.

логичка структура овде су неподударне утолико што изрази који имај категорију реченичних оператора, S/S, и у логичком погледу то и јесу, ипак синтаксички чине део предиката. Но, чини нам се да у случају тих израза (*може да, мора да, сме да*, итд), као и у случају негације,³⁹ ову неподударност између логичке везе с реченицом и синтаксичке припадности предикату треба сматрати једним од обележја посебног положаја који у природним језицима ужива подела на граматички субјект и предикат.

Пошто смо описали три основна типа српскохрватских конструкција с *да*, остаје нам још само да експлицитно формулишемо рестрикције на допуштена извођења којих смо се прећутно придржавали у досадашњем излагању. У светлу наших закључака, јасно је да се из овог угла морају разликовати следећи случајеви: (1) извођења где дати глагол захтева да се као аргумент релевантног глаголског израза у неком кораку *k* појави номинализована реченица; (2) извођења где дати глагол захтева да се као аргумент релевантног глаголског израза у неком кораку *k* појави номинализатор; (3) извођења где дати глагол захтева да се као аргумент релевантног глаголског израза у неком кораку *k* појави било номинализатор било номинализована реченица; и најзад, (4) извођења где дати глагол искључује могућност да се као аргумент релевантног глаголског израза у неком кораку *k* појави било номинализатор било номинализована реченица.

Прва група случајева обухвата глаголе категорије (S/n)/n односно ((S/n)/n)/n какви су *желејти, веровајти, мојити, захтевајти, рећи*, итд. Категорија релевантног глаголског израза овде је увек (S/n)/n; јер, номинализоване реченице се у положају директног објекта комбинују са самим обликом „интенционалног” глагола, а у положају „допунског објекта” с изразима типа *моли Павла, захтева од Ане, каже Петру*, итд. који такође имају категорију (S/n)/n. Узимајући да „:” значи „добито из”, рестрикцију за извођења с овим глаголима можемо изразити на следећи начин:

<i>желејти</i>	(S/n)/n	Arg (S/n)/n = n, n: n/S, S
<i>рећи</i>	((S/n)/n)/n	Arg (S/n)/n = n, n: n/S, S

Друга група случајева обухвата „операторске” глаголе. Рестрикција за извођења овде ће очигледно имати следећи облик:

<i>почињати</i>	S/n	Arg (S/n) = n/S
-----------------	-----	-----------------

Трећу групу случајева чине безлични глаголи као што су *шреба, мора, изгледа*, итд. Видели смо да се ови глаголи могу директно комбиновати било с *да* било с номинализованим реченицама,⁴⁰ што значи да се рестрикција за извођења овде мора дати у дисјунктивном облику:

<i>изгледа</i>	S/n	Arg (S/n) = n/S или Arg (S/n) = n, n: n/S, S
----------------	-----	---

³⁹ Уп. Којен 1979: 40—42.

⁴⁰ Уп. горе, извођења (13) и (14).

Најзад, четврта група случајева обухвата глаголе који канонски добијају неку од категорија S/n , $(S/n)/n$ или $((S/n)/n)/n$: *илакайи*, *иџрачйи*, *миловайи*, *сећи*, *дайи*, *узети*, итд. Рестрикција за извођења с оваквим глаголима сводила би се на захтев да се релевантни глаголски изрази (на пример, *даје*, *даје књију* и *даје књију Павлу* у реченици *Петар даје књију Павлу*) комбинују искључиво с обичним номиналним или квантификаторским изразима а никада с номинализаторима или номинализованим реченицама. Но, како нема никакве сумње да управо реченичне структуре с овим глаголима⁴¹ представљају „необележен случај” и у синтаксичком и у логичком погледу, изгледа природније претпоставити да њихово присуство у реченици не повлачи за собом никаква категоријална ограничења. Уместо тога, сматраћемо да се реченичне структуре које представљају „обележен случај” — на пример, конструкције с номинализованим реченицама у положају директног или „допунског” објекта — синтаксички кохерентно јављају само под посебним условима; њихова граматичка исправност, могло би се рећи, мора бити зајемчена тиме што су „изазване” присуством неког глагола за који важе посебне категоријалне рестрикције.

Као што смо управо показали, из угла рестрикција на допуштена извођења глаголи који се јављају у конструкцијама с *да* могу се поделити у три групе. Лако је видети да су то исте три групе које се добијају када ствари посматрамо из трансформационог угла: глаголи који подлежу Редуkcији субјекта истовремено су они за које важи прва рестрикција, глаголи који подлежу Екстракцији они за које важи трећа рестрикција, а „операторски” глаголи који нису везани ни за какву трансформацију они за које важи друга рестрикција. Чини нам се да ова подударност има занимљивих импликација по различите аспекте наше анализе; но, овде се морамо задовољити тиме да их само поменемо, јер би детаљније разматрање захтевало да говоримо и о инфинитивним конструкцијама⁴² и конструкцијама са *што*, питањима у која нисмо хтели да улазимо у овом раду.

Београд

Леон Којен

⁴¹ Овде, као и у читавом раду, говоримо о „глаголима” V_1, V_2, \dots, V_n , мада би потпуна прецизност тражила да говоримо о „употребама глагола” V_1, V_2, \dots, V_n . Али, чињеница да се готово сви глаголи који се јављају у конструкцијама с *да* могу употребљавати и друкчије, најчешће као канонски глаголи категорије S/n , $(S/n)/n$ или $((S/n)/n)/n$, толико је добро позната да би инсистирање на њој само непотребно компликовало излагање.

⁴² За српскохрватски инфинитив уопште, уп. Ivić 1972,

СПИСАК ЦИТИРАНИХ РАДОВА

- BACH, E. 1977 Review of Postal, *On Raising, Language*, LIII, 621—654.
- BAR-HILLEL, Y. 1953 „A Quasi-Arithmetical Notation for Syntactic Description”, *Language*, XXXIX, 47—58.
- BAR-HILLEL, Y., GAIFMAN, C. & SHAMIR, E. 1960 „On Categorial and Phrase-Structure Grammars”, *Bulletin of the Research Council of Israel*, 9F, 1—16.
- BRAME, M. K. 1978 „The Base Hypothesis and the Spelling Prohibition”, *Linguistic Analysis*, IV, 1—30.
- BRESNAN, J. W. 1972 *Theory of Complementation in English Syntax*, необјављена докторска дисертација, М. И. Т., Cambridge, Massachusetts.
- BRESNAN, J. W. 1976 „On the Form and Functioning of Transformations”, *Linguistic Inquiry*, VII, 3—40.
- BRESNAN, J. W. 1978 „A Realistic Transformational Grammar”, M. Halle, J. W. Bresnan & G. A. Miller (eds.), *Linguistic Theory and Psychological Reality*, Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1—59.
- CHOMSKY, N. 1961 „On the Notion 'Rule of Grammar'”, R. Jakobson (ed.), *On the Structure of Language and Its Mathematical Aspects*, Providence, R. I.: American Mathematical Society, 6—24.
- CHOMSKY, N. 1964 „The Logical Basis of Linguistic Theory”, H. Luut (ed.), *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists*, The Hague: Mouton, 914—978.
- CHOMSKY, N. 1965 *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass.: M.I.T. Press.
- CHOMSKY, N. 1968 *Language and Mind*, New York: Harcourt, Brace & World.
- CHOMSKY, N. 1973 „Conditions on Transformations”, S. R. Anderson & P. Kiparsky (eds.), *A Festschrift for Morris Halle*, New York: Holt, Rinehart & Winston, 232—286.
- COHEN, J. M. 1967 „The Equivalence of Two Concepts of Categorial Grammar”, *Information and Control*, X, 475—484.
- GROSS, M. 1968 *Grammaire transformationnelle du français. Syntaxe du verbe*, Paris: Larousse.
- GROSS, M. 1975 *Méthodes en syntaxe. Régime des constructions complétives*, Paris: Hermann.

- IVIĆ, M. 1972 „Problematika srpskohrvatskog infinitiva”, *Зборник за филологију и лингвистику*, XV/2, 115—138.
- КОЈЕН, Ј. 1979 „Нова формулација категоријалне граматике (I)”, *Зборник за филологију и лингвистику*, XXII/2, 7—55.
- КОЈЕН, Ј. 1980 „Семантички параметри у синтакси”, *Јужнословенски филолоџ*, XXXVI, 13—24.
- КОЈЕН, Ј. 1981 „Глаголске конструкције са *што* у српскохрватском”, неobjављен рад.
- KUNO, S. 1974 „The Position of Relative Clauses and Conjunctions”, *Linguistic Inquiry*, V, 117—136.
- LAMBEK, J. 1958 „The Mathematics of Sentence Structure”, *American Mathematical Monthly*, LXV, 154—170.
- LAPOINTE, S. D. 1977 „Recursiveness and Deletion”, *Linguistic Analysis*, III, 227—265.
- LIGHTFOOT, D. 1976 „The Theoretical Implications of Subject Raising”, *Foundations of Language*, XIV, 257—285.
- PETERS, P. S. & RITCHIE, R. W. 1971 „On Restricting the Base Component of Transformational Grammars”, *Information and Control*, XVIII, 483—501.
- PETERS, P. S. & RITCHIE, R. W. 1973 „On the Generative Power of Transformational Grammars”, *Information Sciences*, VI, 49—83.
- PETERS, P. S. 1973 „On Restricting Deletion Transformations”, M. Gross, M. Halle & M. P. Schützenberger (eds.), *The Formal Analysis of Natural Language*, The Hague: Mouton, 372—384.
- POSTAL, P. M. 1974 *On Raising*, Cambridge, Mass.: M.I.T. Press.
- ROSENBAUM, P. S. 1967 *The Grammar of English Predicate Complement Constructions*, Cambridge, Mass.: M.I.T. Press.
- STOCKWELL, R. P., SCHACHTER, P. & PARTEE, B. 1973 *The Major Syntactic Structures of English*, New York: Holt, Rinehart & Winston.
- WASOW, T. 1978 „On Constraining the Class of Transformational Languages”, *Synthese*, XXXIX, 81—104.
- ZIELONKA, W. 1978 „A Direct Proof of the Equivalence of Free Categorical Grammars and Simple Phrase Structure Grammars”, *Studia Logica*, XXXVII, 41—57.

S u m m a r y

L e o n K o j e n

SOME COMPLEMENT CONSTRUCTIONS IN SERBO-CROATIAN

The central features of Serbo-Croatian complementation may be conveniently brought out by analysing different constructions with *da*, a syntactic operator whose use in complement structures overlaps that of both *that* and *for* in English. Within the framework of an extended categorial grammar (Kojen 1979), *da* in its relevant uses is naturally treated as a sentential nominalizer and assigned to the category n/S: it takes a sentence as an argument and yields a nominal which then occurs either preverbally, as subject, or postverbally, in a variety of positions, as a complement to different types of verb. When such a nominal occurs in subject position, the sentence optionally undergoes Extraposition which permutes the subject and the predicate; for SVO languages, as Kuno has shown (Kuno 1974), extraposed structures of this kind represent a natural solution to the perceptual difficulties created by center-embedding and the consequent juxtaposition of particles (including nominalizers) which have the function of marking clause boundaries. Rather similarly, when nominalized sentences are embedded under a small but important class of „impersonal” verbs (*шреба, мора, изгледа*, etc.), they optionally undergo Extraction, a transformation which moves the initial constituent of the embedded sentence and places it to the left of the group consisting of the „impersonal” verb and the nominalizer. When the embedded sentence is subject-predicate in form, Extraction is of course just Subject-to-Subject Raising under another name. But, at least for a Slavic language like Serbo-Croatian, the usual name and its implications are clearly misleading since Extraction is just as applicable when the embedded sentence itself canonically lacks a subject: what is fronted by Extraction is the initial constituent of the embedded sentence, whether subject (*Изгледа да Ана није туужна* → *Ана изгледа да није туужна*), adverbial (*Изгледа да овде нема никога* → *Овде изгледа да нема никога*) or dative nominal (*Изгледа да Петру није хладно* → *Петру изгледа да није хладно*). Both Extraposition and Extraction apply optionally to all structures, even those with multiple center-embedding: the latter are excluded by a special filter which marks as ill-formed any string whose associated sequence of category indices contains a sub-sequence [...n/S, n/S, ...]. Apart from the small class of „impersonal” verbs, which are categorially one-place verbals, S/n, nominalized sentences normally occur as complements to two-place and three-place verbals, (S/n)/n and ((S/n)/n)/n respectively. The former group includes „intentional” verbs, both of the epistemic, *believe* type and of the non-epistemic, *want* type (*мислићи, вероваћи, знаћи, желећи, хтећи*, etc.), and the latter various „control” verbs analogous to *promise* and *persuade* (*обећаћи, најовараћи, увераваћи, дозволићи, рећи, захтеваћи, крићи*, etc.). It is shown that verbs of both groups undergo Equi NP Deletion, those in the latter group falling into three distinct sub-classes with respect to the problem of „control”: the nominal which „controls” the

deletion of the embedded subject is always the main clause subject (very few cases), the main clause object or structurally analogous dative or genitive nominal (*најоварати*, *дозволи*, *захтевати*, etc.), or under differently specifiable conditions either the one or the other (*уверавати*, *рећи*, *кријати*, etc.). *Да* also appears with what one might call „operator” verbs, i.e. verbs which from a logical point of view represent either sentential operators (e.g., *моћи*, *смејти* and *морати* which are roughly equivalent to English *can*, *may* and *must* respectively) or predicate operators (e.g., *почети* = *begin*, *успети* = *stop*, *успети* = *succeed*, etc.). Such verbs should be carefully distinguished, on both syntactic and semantic grounds, from „intentional” verbs subject to Equi NP Deletion; sentences in which they occur have complex predicates consisting of the „operator” verbal („operator” verb plus the nominalizer) and a simple predicate, but there is no reason to construe these as containing a truncated complement clause whose subject has been deleted by Equi. Finally, to mark formally the differences between „ordinary” verbs and verbs which appear in various structures with *да*, the latter are associated with specific restrictions on permissible derivations: for instance, we shall stipulate in certain cases that at the appropriate step of any derivation for a string containing a form of *V* the relevant verbal (which may or may not consist of just the given form of *V*) must take an argument obtained from n/S and S.

О УПОТРЕБЉИВОСТИ ОНОМАСТИЧКИХ ПОДАТАКА ИЗ ТУРСКИХ ТЕФТЕРА

Рад стручњака који нам транскрибују и преводе богате и драгоцене ономастичке податке из турских тефтера треба оценити са пуним признањем, као изванредно сложен истраживачки рад од фундаменталног значаја за низ научних дисциплина. У то сам се уверио прегледајући поближе издања тефтера за област Бранковића од 1455. године (Х. Хаџибегвић, А. Хандић и Е. Ковачевић) и за скадарски санџак од 1485. године (С. Пуљаха), као и изводе из тефтера за црногорски санџак од 1521. и 1523. године, за Херцеговину од 1477. године и за скадарски санџак од 1485. и 1497. године (Б. Ђурђевић)¹. Оријенталиста се у том послу суочава са таквим тешкоћама с каквима се у ствари не срећемо у европској палеографији. Он је пред задатком да одгонетне наш гласовни лик из графиције за коју бисмо могли рећи да је нешто средње између скраћенице и идеограма; из једног консонантског писма које упркос богатству консонантизма ипак нема могућности да тачно представи све наше сугласнике и које је само местимично попуњено указивањем на вокале, често непрецизним; из рукописа у којима је тешко препознати неизразите и слабо диференциране графеме (носене фигуре слова) и дешифровати лигатуре а у којима су по правилу изостављени дијакритички знаци, иако су они за ишчитавање много нужнији него нпр. у нашој или чешкој латиници, јер од њих зависи могућна читања *r-z-ž*, или *s-š*, или *x-ç-c*, или (што изазива највише недоумица) *b-p-t-n-y*.

Посао оријенталисте који издаје ове изворе није дакле само читање, транскрипција и превод, него у великој мери и реконструкција, зналажење елемената о којима рукопис не даје непосредна сведочанства.

¹ *Обласи Бранковића. Ойширни кайсарски йоис из 1455. године*. Приредили Хамид Хаџибегвић, Адем Хандић и Ешреф Ковачевић. Сарајево, 1972. (Св. 1: превод и транскрипција; св. 2: факсимил.)

Le cadastre de l'an 1485 du Sandjak de Shkoder. Présentation, introduction, trans-littération et commentaire Selami Pulaha. Тирана, 1974. (Књ. I: превод тефтера на алб. језик, са пропратним текстом; књ. II: нормализовани текст у арабици, са пропратним текстом на француском.)

Изводи Бранислава Ђурђевића које разматрам објављени су: у *Прилозима за оријенталну филологију* ... I, II и (најопширније) III—IV (Сарајево, 1950—1953) — из тефтера од 1521. и 1523. г.; у *Радовима НД НРБиХ II* (Сарајево, 1954) — из 1485. и 1497. г.; у *Историјским записима XVII* (Титоград, 1960) — из 1477. године. Остављам за посебан разматрање само комплетно издање тефтера од 1521. и 1523. г. (Посебна издања АНУ БиХ IX).

Ово све истичем, мало сликовито, обраћајући се славистичким читаоцима, да се схвати како корекције ишчитавања које ћу сугерисати ни у којој мери не значе довођење у сумњу изванредне вредности радова и стручног успеха њихових аутора; при (донекле тек) предоченим тешкоћама потпуно је неизбежно да део предложених транскрипција и у најакрибичнијем издању буде нералан.

Ако ономастичари не би држали ово на уму него ако би се према подацима извученим из тефтера односили са оним поверењем на које су навикли служећи се обичним славистичким изворима и споменицима, неминовно би упали у заблуде и у извлачење лингвистичких закључака из нералних података. Овај је осврт у првом реду намењен да упозори на ту опасност и да на примерима предочи и илуструје према којим елементима предложених транскрипција треба имати нарочити опрез.

Да би се што јасније видело о којим елементима структуре наших имена графика тефтера садржи јасне или приближне податке а о којима не садржи никакве, пренесићу и ликове речи како су их аутори нормализовали у арабици. Ово могу радити захваљујући томе што су Ђурђев (у Прилозима и Радовима) и Пуљаха поред превода и транскрипције дали и нормализовани препис текста тефтера у арапском одн. старијем турском писму. И сарајевско издање тефтера за област Бранковића садржи снимак оригинала, и то технички веома добар, али је ишчитавање ненормализованог рукописа веома тежак посао за људе без оријенталистичке квалификације, те ћу се углавном ограничити на преносење ових ликова из нормализованих текстова. Ради читалаца и графичара, арабицу нећу преносити директно, него у једној ad hoc импровизованој буквалној транслитерацији у латиничко писмо.²

1.

Како се ишчитавање заправо своди на препознавање читавих склопова (било да значе целу реч било њен део) а ређе на читање слово по слово, доста су различити проблеми у антропонимији и топонимији, где је читање доста често повезано са убикацијом, понекад и веома условљено њоме. Задржаћемо се најпре на топонимији, јер смо овде у могућности да упоредимо два читања истог текста — захваљујући томе што је и Ђурђев, пре Пуљахе, објавио податке о Кучима, Бјелопавлићима Хотима и Пиперима из тефтера од 1485. године, а Пуљаха је објавио

² Транслитерација углавном полази од познатих транскрипција, с тим што „вав” и „ја” преносим са W и Y не само у консонантском (e, j) него и у вокалском (y/o, u) значењу; „елиф” је представљен као A, а кад представља графичку протезу испред вокала — као изврнуто A; Ç и C имају основно значење као у тур. латиници (ч, и, а у нашим именима добијају и друга значења); „каф” и „кјаф” симболизујем са K-Q (аналогно албанском); арапски h-знак, који понекад значи наше x а чешће вокале e и a на крају речи, преносим у вокалском значењу као изврнуто E а у консонантском као; H;(за друга слова „ха” узимам X). Графичку неутрализацију (изостанак дијакр. знака) симболизујем, где је потребно, подвлачењем слова или употребом ø за B-P-T-N-Y. Поступак се, уосталом, лако уочава из примера, а донекле га илуструје приложени цртеж.

и тај део тефтера. Како је Пуљаха радио имајући већ пред собом рад Б. Ђурђева, нормално је очекивати да разлике значе корекције и допуне ранијег рада, али има подоста и обрнутога односа. Ово на свој начин сведочи о сложености целог овог посла, у којему корак по корак треба смањивати хипотетичност реконструисаних ликова, и у којему ономастичар мора имати у виду сва тумачења, а не само новија. Упоредимо дакле податке Б. Ђурђева и С. Пуљахе.

К W Ç Э (Кучи):

PANTƏ LŞ (тур. граfiја), транскр. „Панга Љеш” (код Ђурђева) — иста тур. граfiја, транскр. „Pantalesh” (код Пуљахе).

BRWQNE „Брођине” (Ђурђево) — иста граfiја, „Brokina” (Пуљаха).

BARDhANY „Барзањи (Bardhanji)” (Ђурђево) — иста граfiја, „Bardhani” (Пуљаха).

RADWNE „Радуње” (Ђ.) — иста граfiја, „Radona” (П.). У тефтеру од 1497. г. је RADWN (податке из овог тефтера даје Ђурђево).

BNKQ „Банкаћ(и)” (Ђ.) — иста граfiја, „Bankeq” (П.). У хрисовулама се помињу *Банкећеве Гладе* јужно од Комова, те је свакако исправно читање *Банкећ* (стерије *Банкећ*). У тефтеру од 1497: BNQQ.

Непрочитано (код Ђурђево) — STANY „Stani” (Пуљаха).

BWTDWS „Бутидос(и)” (Ђ.) — BWTDWSY „Bytidosi” (П.). У тефтеру од 1497. Ђурђево налази BSDWS, те би колебање T/S упућивало на *th*.

LAZRÇY „Лазорци” (Ђ.) — иста граfiја, „Llazorçi” (П.). На данашњој топогр. секцији је *Лазорца*, у Кучима. У тефтеру од 1497. године: LAZWRCƏ.

В L W P A W L Y Q (Бјелопавлићи):

MARTNYQ „Мартинић(и)” (Ђ.) — MARYNQ „Mariniq” (П.). Написано је, према Ђурђево, без дијакритичких тачака, што значи да се не разликују T-N-Y, те отуда разлике у читању. Свакако је реалније код Ђурђево, јер су *Марџинићи* познато бјелопавличко село.

ҮWRAZNE GRNCY „Вражнегрци” (Ђ.) — ҮWRAŽE GRNCY „Ivrazha Grençi” (П.). Ђурђево изричито истиче овакву граfiју, за разлику од ҮYWRŽE GRNÇY 1570. г., те његово читање треба узети као поуздано, иако се село зове *Вражјејрци* одн. *Вражјејрци*.

Х W T (Хоћи):

QQY „Кећи” (Ђ.) — QQ „Geg (Gjegj)” (П.).

THMYR „Тихомир” (Ђ.) — THWMYR „Tihomir” (П.).

МУХАЛНЭ „Михалине” (Б.) — иста графија, „Mihalina” (П.). У тефтеру од 1497: МУХАЛЈАНЫ.

РWBREŽAN „Побрежани” (Б.) — иста графија „Pobrezhan” (П.). У тефтеру 1497: РWBREŽАНЫ.

BWŽAN „Божани” (Б.) — иста графија, „Bozhan” (П.). У тефтеру од 1497: BWŽАНЫ.

ѠWPLANЭ „Уплање” (Б.) — ѠWBLANЭ „Oblana” (П.).

Непрочитано (Б.) — ѠBThWŠ „Ibthosh” (П.).

Непрочитано (Б.) — WYDAGY „Vidagi” (П.). Постоји речница *Видачица*, али је она изван Хота, чак у Братоножићима.

ѠŠPYНЭ „Шпиња” (Б.) — ѠŠBYŠЭ „Ishbisha” (П.). На секцији у Хотима има *Спиња*, и Ђурђев се позива на тај топоним (*Шпиња*).

LWBVCЭ „Љубице” (Б.) — LWBЦЭ „Lubice” (П.).

P P R L R (*Пијери*, са тур. множ. наставком):

LWTWЭ „Лутова” (Б.) — иста графија, „Lutova” (П.). На секцији је *Лутово*, у Братоножићима.

BRSTЦЭ „Брестица” (Б.) — BRSTCE „Brestica” (П.).

LWŠKЭ ŽWPЭ „Лушка Жупа” (Б.) — иста графија, „Lushka Zhupa” (П.). У тефтеру 1497: LWŠKW ŽWPЭ.

DWBRWYDЭ „Добровиде” (Б.) — иста графија, „Dobrovida” (П.).

DWBRWYDЭWYQ „Добровидевићи” (Б.) — DWBRWYDЭ DYQR „Dobrovida tjetër” (П.). Биће у праву Пуљаха, што значи да је код Ђурђевова графичка забуна, укључивање турске речи DYQR (diğer) „други” у топоним. Исто се поновило код QLWPWD.

BLYZNЭ „Близна” (Б.) — BYZNW „Bizino” (П.). На секцији је *Близна*, у Пиперима, чиме је подупрта транскрипција Б. Ђурђевова.

MYŠWKЭ „Мишока” (Б.) — иста графија, „Mishuka” (П.). На секцији је *Мишока*, у Пиперима.

ѠSTNЭ „Стијена” (Б.) — иста графија, „Stijena” (П.). Читање је олакшано постојањем села *Стијена* у Пиперима.

ZAWALЭ „Завала” (Б.) — иста графија, „Zavala” (П.). *Завала* је и данас пиперско село, а у тефтеру од 1497. стоји ZWALЭ.

XRASNYЦЭ „Храсница” (Б.) — иста графија, „Hrasnica” (П.). *Храсница* је комунско земљиште у пределу пиперског села Мрке (Ђурђев према Ердџановићу). У тефтеру 1497: HRASNYЦЭ.

PWTKRŠ „Поткрш” (Б.) — иста графија, „Potkrish” (П.). На секцији је, у Братоножићима, *Појкрш* (Братоножићи су у ово доба припадали Пиперима).

MWRAЦYЦЭ „Морачице” (Б.) — иста графија, „Moracića” (П.). На секцији је *Морачица*, у Братоножићима.

RYCYÇE? „Рјечица?” (Ђ.) — BRSTÇYÇE „Brestçica” (П.).

BWGA? „Бога?” (Ђ.) — иста графија, „Boga” (П.).

BWŠAT „Бушат(и)” (Ђ.) — иста графија, „Bushat” (П.).

GWSTQ? „Гостић(и)?” (Ђ.) — GWŠYQ „Gojshiq” (П.).

MRKE „Мрке” (Ђ.) — иста графија, „Mërka” (П.). На секцији су *Мрке*, у Пиперима.

QLWPWD „Челопод?” (Ђ.) — иста графија, „Klorod” (П.). У Братоножићима је, према секцији, село *Клојои*, што отклања недоумицу, изазвану вишесзначношћу слова Q (кјаф).

QLWPWDWYQ „Челоподевић(и)” (Ђ.) — QLWPWD DYQR „Klorod tjetër ” (П.) (Клопод други), иста забуна као под DWBRWYDE.

RWGAME „Рогаме” (Ђ.) — RWGAM „Rogam” (П.). На секцији су *Ројами*, у Пиперима.

BWLE SSTRÉ „Бољесестре” (Ђ.) — PWLE PSTRE „Polepestra” (П.). У праву је Ђурђев, на секцији је *Болесесџра* (у Братоножићима).

Непрочитано (Ђ.) — SEVWSNCÉ „Seoshnica” (П.). Добро је одгонетнуо Пуљаха, само што уместо N можда треба читати T (разлика само у дијакр. тачкама), јер је у Братоножићима *Сеошишница* (према секцији), а тај је облик лингвистички логичнији.

Надам се да ово поређење речитије од било каквог вербалног упозорења упућује ономастичаре на опрез при употреби грађе из тефтера. Треба имати на уму да Пуљаха своју транскрипцију даје у оквиру превода на албански језик, што утиче на лик речи, али је знатан број и стварних разлика у читању и тумачењу.

Ономастичари се већ на предоченим примерима могу уверити у велику окрњеност података о структури имена у писму турских тефтера где ниједан вокал није поштеђен од изостављања и недоследног представљања, где су честе појаве мешања звучних и беззвучних (а и других) сугласника итд., те и кад се погоди на која је слова писар мислио, остаје много замки и недоумица.

2.

Из богатог топономастичког материјала који садрже разматрани радови издвојићу само неколико илустративних примера. Аутори издања нису се ограничили само на транскрипцију, него су посвећивали много пажње и идентификовању имена одн. објеката, њиховој убикацији и утврђивању веза са очуваним топонимима. Нарочито је подробно истраживао ову проблематику Б. Ђурђев (за подручје Старе Црне Горе и Брда), постижући у томе несумњив успех, и тек би подробни попис црногорске микропонимије дао прилику да се потражи одговор на још које од преосталих питања. Додаћу овде само две-три напомене.

— BLÇЭ (1497, у Пиперима), где Ђурђев помишља на лик „Бјелице”, биће Б’љлче, тј. познато место *Биоче*. Не треба да нас збуњује чување сугласника *л* на крају слога у ово доба, јер се турски тефтери понекад ослањају на словенску писмену традицију, дајући архаичније облике од оних који се очекују према развоју наших дијалеката.

— BWRNY, BWRYN „Бурине?” (Ђурђев, 1521. и 1523, у Команима) пре треба нормализовати као BWŽYN (успостављајући изостављени дијакритик), јер у Доњим Команима постоји предео *Бужине* или *Бужина*.

— ZWR (1521. и 1523, у Малоншићима), за које Ђурђев не налази одређено читање, треба и прочитати као једноставно *Зор*, јер постоји *Зорски Луј* (на секцији, јужно од Служа).

— XLAPWЭ (1521, 1523. и 1570, земљиште у Малоншићима) биће да треба тако нормализовати (а не ÇLAPWЭ, претпостављајући да су изостављене дијакр. тачке). Најме, вероватније је читање *Хлајова* него „Челапова”, „Чланова” (нагађања Б. Ђурђева), јер је *Хлај* било обично име, а његов траг можда имамо у топониму *Лайомей* у Доњим Команима.

— BLWÇAN (1521, 1523. и 1570, у Малоншићима) по свој прилици треба прочитати као *Балочан(и)* а не „Бјелочани” (Ђурђев) и идентификовати га са команским селом *Балоче* или *Балочи*.

— DRAGWMYL DW (1521) или само DRGMYL (1523) занимљиво је као илустрација слободног варирања записивања, а и као несумњив податак о етимологији ћеклићког топонима *Драјомидо* (од антропонима *Драјомил*).

3.

Знатно више прилике за дискусију даје топономастичка грађа С. Пуљахе. Треба истаћи да је употребу грађе (и топономастичке и антропономастичке) аутор коренито олакшао, дајући поред нормализације и транскрипције и исцрпан регистар, по коме се могу у албанској транскрипцији и у нормализованој арабици наћи сви помени имена у извору; на многу места указано је на данашње име места, као и на проблеме читања и нормализације. Овом приликом ограничићу се на само неколико напомена, у складу са наменом овога осврта.

— TRƏYWPOLYƏ „Трејоролја”. Пуљаха истиче одсуство дијакритика, што значи наутрализацију Y-B-P-T-N, допуштајући као могућно читање „Тгероролје” и повезујући топоним са савременим Тгуроја. Недоумице нас ослобађа Дечанска хрисовуља, где се алтинско село зове *Трџбойоле* (са очигледном структуром: *тџрџб-ити* + *йоле*), што значи да је у тефтеру поштован изворни лик и да је непрецизност чисто графичка појава.

— BWNWŠWÇY „Bonoshuçi” (ова алб. транскрипција код нас би била „Боношучи”), што аутор повезује са местом „Ponosheci” зап.

од Баковице. Топоним који се и до нашега доба одржао у нашем језику као *Пуношевац*, познат је из старосрпских повеља у облику *Плношевици* (од антропонима *Плнои*), а на топогр. секцијама гласи *Поношевац* (са *о* уместо *у* од вокалног *л*, што ће бити под утицајем албанског језика). Према томе, *W* у суфиксу има консонантско а не вокалско значење, те графију из тефтера треба прочитати као *Пуношевици* (евент. *Поношевици*). В уместо *P* (ако у тефтеру постоји дијакр. тачка) спада у уобичајено мешање звучних и беззвучних сугласника, што није потребно преносити у предложено читање.

— *SLWYANY* „*Slojani*”. У београдским Ономатолошким прилозима *II* претпоставио сам да име суседа Грмочела из Деч. хрисовуље не треба читати „Ливљани” него *Сливљани*, чему одговарају данашњи *Скивјани*. Недалеко од Грмочела био је и *Добрч(и) Дол*, што је у Пуљахином издању тефтера *DWBRÛÇĀ DWL* „*Dobriča dol*”, део истог тимара којег и „Слојани”. Тиме Пуљаха пружа још један аргумент за моју претпоставку, јер све говори у прилог томе да име из тефтера треба прочитати као *Сливјани* (консонантско *W*), повезујући га са именом из хрисовуље.

— *TWDWRYXWÇY* „*Todurihoçi*”, на другом месту *TWDRYÇWÇY* „*Tudurihoçi*”. Очигледан је идентитет са катуном *Тудоричевиц* из Дечанско хрисовуље (вероватно данашњи *Турићевац*), а транскрипција је речита илустрација тешкоћа које задаје графички однос *X* (често за наше *x*), *Ç* (најобичније представљање нашег *ц* и *ч*) и *C* (турско *и*, али се поред тог значења примењује и за наше друге африкате), а такође чињеница да *W* једнако може значити вокале *о* и *у* и сонант *в*.

Било би још доста основа за дискусију и прецизирање топономастичких података из Пуљахиног издања, али се надам да ћу се тиме позабавити другом приликом, повезујући разматрање података из тефтера са обрадом топонимије из старосрпских повеља.

Не могу се овде упуштати ни у разматрање топонимије тефтера за област Бранковића, где су сарајевски оријенталисти постигли несумњив успех у идентификацији и убикацији топонима, иако би и овде било занимљиво разматрање односа имена из тефтера и из повеља (уп. однос *Кладородница* према *Кладорубница* из Деч. хрисовуље, или *Белашница*/*Јелашница* према *Јелашца* у Светостеф. хрисовуљи, или *Никодим* према *Некудим* у повељи — и сл.).

4.

Док су топографска имена непрецизношћу записивања погођена по правилу појединачно а успешна убикација омогућава тачно читање и најшкртијег записа, дотле се у антропонимији неутралишу читаве категорије имена. Ни у потпуно стандардном запису, у ком није остало нејасно и без дијакритика ниједно слово, не могу се разликовати неки битни форманти, нпр.:

ој/уј (Радојко-Радујко и сл.), *он/ун* (Радонко-Радунко), *ом/уш* (Радош-Радуш, Драгош-Драгуш), или:

Бод-/Буд- (Бодин-Будин), *Бој-/Буј-* (Бојан-Бујан, Бојко-Бујко), *Вој-/Вуј-* (Војин-Вујин, Војко-Вујко), *Добрав-/Дубрав-*, и уопште имена у којима је носилац разлике *о-у*.

Изостављање дијакритичких тачака, које је у записима личних имена готово општи обичај писара (како видимо у снимку тефтера од 1455. године, знатно више него кад се записују земљописна имена), коренито увећава списак неутрализација, нпр.:

ој|он|ош|уј|ун|уш, ен|еиш, ос|ус|ош|уш, ас|аш, или:

Брај-/Бран-/Браиш-/Трај-, Бел-/Јел-, Груб-/Груш-, Даб-/Дај-/Дан-, Љуб-/Љуш-, Пеиш-/Пеј-/Нен-, Приб-/Приш-, Рај-/Ран-/Раиш- итд.

Непрецизност у преношењу наших сугласника, изостављање и замена вокала (уз нарочито слободан однос према крајњем вокалу), уз често недовољно читко писмо — даљи су разлози који доводе у сумњу диференцираност имена. Појављује се нпр. опасност мешања имена типа *Бојица-Бојча-Бојче, Радоје-Радоша-Радоња* (па и *Радун, Радуш, Радуј*) и многих других.

Јасно је онда да издања која садрже потпуне спискове имена морају бити веома проткана хипотетичним, а онда неизбежно у знатној мери и нереалним подацима. Сигурно је да ће онда бити и доста разлике између разних аутора, нарочито кад могу бити под упливом асоцијација на имена која аутор познаје из других извора (из новије ономастике, из повеља и др.); кад су у питању на једној страни српскохрватска а на другој албанска издања, може бити и различитог уплива домаћег ономастичког фонда. Вероватно би се и статистички показатељи битно разликовали код појединачних аутора, тј. не би зависили само од статистике стварних грађина у тефтерима него и од одређења приређивача.

На одређене хипотетичне поступке упозоравају нас сами аутори издања, те неће бити сувишно да то мало размотримо.

— Приређивачи тефтера за област Бранковића, не могући разликовати *Рајко* и *Ранко* (због изостављања тачака), одредили су се за *Ранко*. Избор никако неће бити оправдан. Довољно је било где отворити Дечанске хрисовуље (изд. П. Ивић и М. Грковић), па ћемо наићи на име *Рајко* (нпр. на стр. 37. ДХ II нашао сам га седам пута, без икаквог посебног бирања странице), а *Ранко* једва да ће се наћи, јер је то име добило учесталост тек после губљења *х*, наслеђујући често име *Хранко* (присутно и у ДХ и у тефтеру). Истина ни име *Ранко* није искључено за старије доба, јер се не мора изводити од *хран-*, али би старије потврде на које се позивају аутори речника вредело проверити, нарочито кад је реч о штампаним изворима, јер штампари у старословенском слогу често мешају *и* и *н*. Пуљаха је очигледно друкчије поступио, јер у његовом регистру налазимо преко 150 потврда за *Рајко* а ниједну за *Ранко*; може се можда сумњати у реалистичност такве искључивости, али је вероватноћа свакако боље погођена него у сарајевском издању.

— Сарајевски аутори су се између могућег *Брајан* и *Трајан* (како истичу у предговору) одредили за *Трајан*, док се Пуљаха у сличној

недоумици (*Брајан*, *Брајан* или *Требан*, а „*Трајан*“ он и не помиње) одлучио за *Брајан*. Овде је теже одређено судити, али би се рекло да је *Брајан* реалније (у ДХ се почесто среће *Брајан*, али ћемо тек кад се објави дисертација Милице Грковић о антропонимији у ДХ моћи извршити реална упоређивања).

— На основу само на једном месту нађених дијакритичких тачака у графици PRPYЭ (тачке овде омогућавају разликовање В-Р-Т-Н-У) Пуљаха је и неутрализоване графици реконструисао као „Ргерја“. Он је отишао и корак даље, па је на основу тога и графичку у којој ништа не смета да се нормализује као PRYBAÇ и прочита као *Прибац* (довео у везу са „Ргерја“ и реконструисао као „Ргерјаç“ (девет потврда, док је *Прибац* остало без својих потврда). То је свакако неречно.

— Исто тако је Пуљаха, вероватно тачно протумачивши на два места графичку BYLE као женско име *Бјела* (потврде су из Полимља, где се ијекавизам очекује), проширио то читање и на низ случајева где пише BLE, укључујући потврде из метохијских места. Треба, дакле, имати у виду да се на основу реконструкција у овом издању (*Бјела*, *Вјелина* и сл., а исто тако ни на основу оних које имају екавски лик) не смеју извлачити никакви закључци о изоглоси ијекавизма, него се можемо ослонити само на графичку у арабици.

5.

Својим регистром и издавањем нормализованог текста Пуљаха нам је омогућио дискусију и о другим његовим читањима. Одсуство регистра у сарајевском издању чини да не можемо директно упоређивати поступке, те ћемо се овде задржати практично само на графи Пуљахиног скадарског тефтера од 1485. године.

„Prenush“ фРАФWS̆ (са неутрализацијом В-Р-Н-Т-У на месту ф), у Мојстиру, метохијски Подгор, биће вероватније нормализовати нпр. као BRATWS̆ (него као PRANWS̆) и прочитати *Брајнош*.

„Spraviliç“ VSPA WYLÇ је свакако *Спавилац* одн. *Спавилци*, позната феудална титула, која се изгледа претварала у име (в. у Речнику личних имена код Срба Милице Грковић, под Ставило). Овде је WK WLD VSTAWYLÇ *Вук син Спавилца*.

„Brisav“ BRYSAW свакако је *Берисав*, евент. *Борисав* (е се по правилу изоставља, а о понекад).

„Breshal“ BRŠAL ће исто тако бити *Берисаљ* (GRWBAÇ WLD BRŠAL *Грубач* или *Грубач син Берисаљ*).

„Dabzhiv“ DABŽYW, са много потврда, свакако је *Дабижив* (само графичко изостављање и).

„Gropko“, „Gropsha“ бар са исто толико права можемо прочитати као *Грујко*, *Грујша*, нпр. MYWKW WLD GRWPŠE (у Шекулару) *Миоко син Грујше*. Ако је без дијакритика, могло би се читати и *Грубеша*, *Грујша* и сл..

„Prebil” PRBYL (десетине потврда) требало је транскрибовати са *Прибил*.

„Priboi”, „Radoi” итд. (мноштво потврда), уз понеку потврду за „Priboja”, „Radoja” и сл., а без имена на *-oje* — свакако је нереално. У ствари ће бити обрнуто, и чисто је графичка појава што се/мена типа *Родоје* пишу као RADWY (RADWYЭ), те нађене потврде по правилу треба схватити као *Прибоје, Родоје* итд.

„Radsav” са многобројним потврдама, неколико и за „Radslav”, уз још чешће „Radosav” и „Radoslav”, а без „Radis(l)av” — по томе се Пуљахино издање изразито разликује од сарајевског, где доминира *Радислав*, уз спорадично *Радослав*, а тип „Радс(л)ав” нисам уочио. Име *Радослав* било је у старосрпско доба често, а *Радислав* изгледа није: нема га у Даничићевом Речнику из књижевних старица српских, а у Речнику Милице Грковић најстарије су потврде управо из тефтера за област Брањковића. Графије које сарајевски приређивачи транскрибују као „*Радислав*” у тефтеру су записане без спојног *и*: RADSLAW. Према томе је „*Радислав*” у овом тефтеру у погледу спојног вокала исто што и Пуљахино „*Rads(l)av*”. Вероватно је нереално и једно и друго: нити ће у то доба бити таква превага спојног *-и-* над *-о-* какву показује транскрипција сарајевских оријенталиста, нити се Пуљахино „*Rads(l)av*” може помирити са фонетским законитостима. По свој прилици, у тим графијама по правилу треба видети скраћено писање имена *Радос(л)ав*. Слично томе, у Пуљахином „*Prersaliq*”, „*Bransav*” и сл. треба видети *Прибисаљић, Бранисав*. — Што се тиче имена „*Radosa*” (код Пуљахе), можемо га нормализовати као RADWŠA и прочитати *Радуша* кад значи жену (као на стр. 1. тефтера), а као мушко име остаје нејасно.

„*Radosna*”, са много потврда, значи непогођену нормализацију. То је, свакако, *Радосна* (ово име Пуљаха не региструје), можда делом и *Радокна*, јер се Š (емфатично) и X доста слично пишу.

За илустрацију проблематике коју отвара ономастика у издању скадарског тефтера надам се да је и ово довољно, а темељни претрес изискивао би много посла и простора. За ово, уосталом, недостаје још један битан део стручног апарата: подаци о томе кад су дијакритичке тачке нађене у рукопису а кад их је успоставио аутор (понекад је на ово указано у фуснотама, али је то далеко од потпуних података). Треба додати да се примећују и штампарске грешке (нпр. „*Radov*” у регистру а „*Radovan*” у тексту, „*Priboi*” према PRYBW и сл.).

6.

Антропономастичка патронимска формула, којом се обвезници именују помоћу имена очевог, није јединствена у тефтерима, него има неколико варијација:

1. а. WK RADWSAW — нулта формула, просто ређање имена:
Вук Радосав;

6. WK WLD RADWSAW — исто, али додато изричито „син” (veledi): *Вук син Радосава*;

2. WK RADWSAL, WK WLD RADWSAL — помоћу присвојног придева на *-јь: *Вук Радосаљ, Вук син Радосаљ*;

3. RADWNЭ MLWYW, RADSLAW WLD VYWANW — такође помоћу придева, али на -ов/-ев: *Радоња Милојев, Радослав син Иванов*;

4. RADĚŠYN NYKWLQ, NYKWLЭ RADWSALQ, NYKЭ WLD RADWSALQ, BLAN RAYKWYQ и сл. — помоћу наставка -ић, додатог непосредно на основу имена или на присв. придев, понекад и овде са „veledi”: *Радашин Николић, Никола Радосаљић, Ника „син” Радосаљић, Бџлан Рајковић*.

Судећи по примерима које Ђурђев понегде наводи из црногорских тефтера од 1521. и 1523. године, тамо доминира нулта формула (1a): Алекса Божидар, Влатко Богдан итд. У тефтеру за област Бранковића готово је редовна формула 1б (Владо син Божидара), са местимичним придевским примерима (тип 2 и 3). У скадарском тефтеру од 1485. године влада, међутим, велика разноликост; нпр., сви су типови заступљени у списку Бјелопавлића.

Приређивачи разматраних тефтера нису препознали придевски карактер формуле 2, па преводe нпр. „Милорад, син Радосала” (Ђурђев), „Радоња, син Богосала” (сарајевски оријенталисти), „Radosavi, i biri i Vukosalit” (Пуљаха); *Бојосаљ* је, у ствари, сведочанство о имену *Бојос(л)ав*, а не ново име. Хаџибегич, Ханџић и Ковачевић учили су облике на -ов у тефтеру за област Бранковића, док су у Пуљахином издању и они остали незапажени. Очигледно је, међутим, да их и тамо има, да нпр. у списку Бјелопавлића „Radonja Melojo” (MLWYW) и „Ivan Petro” (PTRW) треба прочитати као *Радоња Милојев, Иван Пејтров*, а исто тако ће RADWNYЭ WLD PAWLW бити *Радоња син Павлов* (код Пуљахе: *Radonja, i biri i Pavlos*”, где је -s алб. наставак). У графици тефтера само се делимично могу препознати придевски наставци, јер не знамо треба ли прочитати *Радован* или *Радовањ, Ђуро* или *Ђуров, Бојко* или *Бојков* итд.

7.

Како је Ђурђев (у Историским записима XVII, само у сх. транскрипцији) објавио списак Бјелопавлића од 1477. године, а Пуљаха објављује попис из осам година млађег извора, занимљиво је упоредити два списка, тим пре што у првом извору нису дата имена села него главара (па се упоређењем омогућава убикација), а у другом обрнуто: именована су села а не и старешине. Зато ћу навести имена за која налазим да се понављају.³

³ Знаком ~ повезујем лично име са именом оца кад је и ово друго записано у основном облику (овде без обзира на то да ли је употребљено WLD „veledi”-син, или се име лично и очево просто ређају, или се преко брата долази до имена оца).

Цемат војводе Радосава = Вражегрнци:

Радоња ~ Богдан (Ђурђев), Radona ~ Bogdan (Пуљаха); боље је *Радоња*. — Ратко (у писму: Радко) ~ Радован (Ђ.), Rajko ~ Radovan (П.); разлика је вероватно отуда што су на Т изостављене дијакр. тачке, чиме се неутралише са У. — Добрац ~ Брајко (Ђ.), Dobrič ~ Branko (П.); опет вероватно граф. неутрализација. — Вукаш ~ Вејко (Ђ.), Vukashin Vojković (WYKWYQ, П.); биће исти човек, иако изв. сумњу изазива неједнакост *Вукаш/Вукашин*, док „Вејко” вероватно треба поправити у *Војко* (или пак оба патронима у *Вујко, Вујковић*).

Цемат Николе Павловића = Д(и)митровићи:

Ђурађ ~ Грушко и Драгоња ~ Грушко (Ђ.), Gjuro ~ Gropko и Драгоја брат му (П.); разлика Драгоња/Dragoја вероватно због граф. неутрализације N-Y. — Андрија ~ Радоња (Ђ.), Andrija Radonič (П.). — Радјеља Ковач (Ђ.), „Radla, i biri i Kovačit” (П.); исправно је *Радеља*. — Радосав ~ Божад и Димитрије ~ Божад (Ђ.), Radosav ~ Burad и Dimitri брат му (П.); Ž се разликује од R само по надредним тачкама. — Радосав ~ Вукча (Ђ.), Radosav ~ Vukča (П.). — Рашко ~ Кале (Ђ.), Rashko ~ Kola (П.). — Иван ~ Вук (Ђ.), Ivan ~ Vuk (П.). — Вукосав Љеш (Ђ.), Vukosav Llesh (П.). — Радич ~ Нико (Ђ.), Radič ~ Nika (П.). — Радич ~ Богосав (Ђ.), Radič Bogosalič (П.); *Радич Бојосаљих* и горе *Андрија Радоњић* примери су употребе наставка *-ић* у значењу очинства, а не презимена. — Богић ~ Ђурађ (Ђ.), Bogič ~ Gjorgj (П.). — Добрашин ~ Брајан (Ђ.), Dobrashin ~ Brajan (П.). — Павко ~ Божидар (Ђ.), Javko ~ Bozhidar (П.); граф. неутрализација (*фавкџ*, где уместо *ф* може бити B-P-T-N-Y), али је сигурно *Павко*, јер се у бјелопавлићком роду Митровића-Димитровића традиција посебно веже за Бијелога Павла, па је природно да се име често понавља. — Божидар ~ Милан (Ђ.), Bozhidar ~ Milan (П.).

Цемат Станише Радељина = Мартињићи:

Радосав ~ Ђурица (Ђ.), Radosav ~ Gjurač (П.). — Голуб ~ Радојко (Ђ.), Gulup ~ Radonko (П.); граф. неутрализација N-Y, а могао би исто тако бити *Радунко* одн. *Радујко*, док је прво име свакако *Голуб*. — Жутац ~ Михал (Ђ.), Rugač ~ Mihal (П.); вероватно је исто име, са неком забуном у T-G, док је однос Ž-R редовна граф. неутрализација. — Радоња ~ Божидар (Ђ.), Radonja ~ Bozhidar (П.). — Ђуро ~ Остоја (Ђ.), Gjurač Stovič (П.); у првом имену је ваљда разлика у слободној примени хип. наставка, а у другом ће бити код Пуљахе непрецизна транскрипција графиче ASTWYQ (почетно *о* се чешће представља са VW, док се VSTWYQ може прочитати и као *Сџојић* и као *Осџојић*). — Вук ~ Ђурађ (Ђ.), Vuk ~ Gjuro (П.); *Ђуро* у овом и претх. примеру сведочи о ширењу хипокористика на *-о*, који су раније били ретки. — Радјеља ~ Никола (Ђ.), Radula ~ Nikola (П.); *Радеља* или *Радуле*, али биће у питању иста особа.

У Вражегрнцима смо дакле нашли да су се поновила само четири имена, од 44; друга два насеља пролазе нешто боље: идентификује се готово четвртина свих имена (било их је у Димитровићима 67, а у Марти-

нићима 33). Ако би се тај проценат и нешто повећао кад би се тачно ишчитала сва имена⁴, ипак је сигурно да ово сведочи о бурној смени становништва у тих осам година. Подударање имена ипак је довољно да се сигурно идентификују џемати са насељима; поменимо још да се међу Мартинићима налази Миљко Бубић („Melko, i biri i Bubqit” по Пуљахи), што је занимљиво у вези са предањем о роду Бубићима у Бјелопавлићима.

Четврти бјелопавлићки џемат из 1477, Богдана Угљешина, не потврђује се у каснијем списку, што значи да ово насеље из неког разлога није ушло у попис Бјелопавлића 1485. године.

8.

Можда неће бити сувишно да као илустрацију општег лика антропомастичке грађе у овим тефтерима и илустрацију сразмере између сигурнијих и проблематичних ишчитавања наведем по један континуирани одломак (део списка обвезника) из оба тефтера, предочавајући и алтернативне могућности читања, поред читања за које су се определили аутори издања.

Из Пуљахиног издања узмимо (насумце) део списка домаћина васојевићког села Велика. Имена (кад изгледају јасна) транскрибујем са албанске ортографије; уместо формуле „син тога и тога”, која принуђује на мењање основних облика записаних у тефтеру, употребљавам и овде знак ~ (што ће изретка бити потребно, јер овде доминира формула без WLD):

Бојко Иван, Радич брат му, Владислав син му, Осџоја Бојдан („Stoja” код Пуљахе, што је такође могућно), Радосџа („Radosna”) Радосав, Вук брат му, Радоња Миросав, Владисав Обрад, Радоња („Radona”) Сџџџан, Никола Иван, Д(и)мџџрашин син му, Радан брат му, Вук син му, Бојко Рајко, Радосџа брат му („Radosna”), Бџловац Дабџџив („Bjelovaç” BLWAÇ, „Dabzhiv”), Радич Боја, „Bosa Dobrdo” (? вальда у значењу „Добродољанин”), Никола син му, Божидар Ђуран, Радич брат му, Владисав брат му, Вучерин („Vuçrin”) ~ Осџоја („Stoja”), Никола Раденко, Вук Доброје („Dobroi”), Радмил Прибил („Prebil”, PRBYL), Радџ брат му, Д(и)мџџар („Dimitri”, DYMTR) брат му, Раџа Прибил („Prebil”), Вукашин брат му, Божидар Радосџа („Radosna”). Радеш („Radsh”) Младен, Радоња Бџлак („Pljaku”, граф. неутрализација Р-В, а -и је флексија изазвана албанском транскрипцијом), Радоња Осџоја („Stoja”) Бојоје („Bogoi”) брат му, Милеџа Сџџџан, Оливер („Olivir”) зет му, Радован Бојосав („Radovan Bogosali”, где је -i алб. наставак), Радич Бојоје („Bogoi”), Рајко брат му, итд. — Уместо Бојко може се читати и Бујко, а при изостанку дијакритика и Буџко, Бунко. Исто тако, графију

⁴ Мислим да би се у горњи списак подударности (у Димитровићима) слободно могао додати и Ђурђевљев *Миоџиш Радеља* а Пуљахин *Мџџ* којему је брат *Radovan Dadla*. Арапска слова R и D доста су слична, а већ смо видели да је *Радеља* код Пуљахе *Kadla*. Биће тачна транскрипција Б. Ђурђева, само што је боље *Миоџиш* него -уш, јер је у Деч. хрисовуљи нађено *Милџиш* (в. у речнику М. Грковић). Од *Миоџиш* до *Мџџ* води превид наговештаја сугласника Т.

РАФКВ можемо прочитати као *Рајко-Рајко-Ранко*, а RADWФЗ као *Радоња, Радоје* или *Радоша* (Пуљаха: „Radona”).

Из тефтера за област Бранковића даћу део списка домаћина у Чабићу (место крај реке Клине у Метохији). Овде ћемо, захваљујући фото-издању, моћи директно упоредити транскрипцију са сведочанством извора и видети шта је нађено код писара а шта су морали реконструисати приређивачи. Имена наводим најпре у транскрипцији Хаџибегвића-Ханџића-Ковачевића, а затим (подвучено) у транслитерацији коју сам вршим упоређујући транскрибована имена са факсимилом и додајући покоју напомену о могућном друкчијем читању (као и горе, знаком ф симболизујем неутрализовано В-Р-Т-Н-У):

Поп Новак (*фwф фwак*). — Божидар, његов син (*фwздар*). — Радислав, син попа (*radslaw wld фwb*); можда пре *Радослав*. — Рајан, син Борчина (*rafan wld фwрхfn*, тј. BWRСYN). — Дојчин, син Мила (*dwфхfn wld тyлa*); ном. је вероватно *Миле*, а таква су имена имала у промени проширење *-eи-*. — Влкослав, син Радислава (*wlkwslaw wld radslaw*); можда *Радослав*. — Димитриј, син Степана (*dmфry wld vффан*). — Бранко, син Степана (*фрафко wld asффан*); може бити и *Брајко, Брајко*, па и *Трајко*. — Радислав, син Новака (*radslaw wld фwак*); опет неизвесно *Радислав-Радослав*. — Владислав, син Петрапа (*vwladslaw wld ффан*). — Радоје, син Ивана (*radwye wld vфван*). — Јован, син Тодора (*фван wld фwдр*). — Биле, његов брат (*byлa*); слабо је засведочено ово име те би се пре помишљало на основу *бѣл-*. — Радован Глумац (*radwan glwmx*). — Бољан, син Новака (*фwлан wld фwак*); може бити и *Толан*. — Богослав, син Брајана (*фgwslaw wld ффан*); овде се аутори нису определили за *Трајан*, како су најавили у предговору (долази у обзир и *Брајан*). — Пријо, син Милоша (*фрфw wld mlws*); могућно је и *Прибо*, па и *Тришо*. — Берислав, син Богдана (*фrslaw wld фgdan*). — Новак, син Сокића (*фwак wld gwкfq*); није познато име „Сокић” из других извора. — Радислав, син Новака (*radslaw wld фwак*), нећемо више понављати примедбу уз *Радислав*. — Влота, син Иђана (*wlkwфa wld vфqafа*). Није познато име „Иђан” и врло је хипотетично читање; неће нам помоћи ни слично транскрибовано име „Иђешко” *vqskw* (у селу Бурнику) да разаберемо структуру имена. Није сигурно ни *Влкоша-Влкоје*. — Радица, син Ниноја (*radфx wld ффwфa*). Ако сам добро разабрао графицију првог имена (без крајњег вокала), пре би било *Радици* (RADYС). Друго име пре ће бити *Неноје*. — Радоња, његов брат (*radwффa*). — Берислав, његов брат (*brslaw*). — Дабижив, син Бојца (*daфрфw wld фwфac*). — Трајче, син Прија (*фрафхa wld фрфw*); за друго име в. горе; за прво би основа могла бити такође *Брај-, Бран-, Брај-*, а суфикс *-че, -ча, -ица*. — Радислав, син Прибине (*radslaw wld фрф . . .*, не разазнајем крај графичје). — Тодор, син Васиља (*фwдр wld wasl*). — Петран, син Грубана (*ффан wld грwфан*). — Трајан, син Сокола (*фрафан wld skwl*); о избору *Трајан-Брајан-Брајан* већ смо говорили у одељку 4. — Вук, син Боговца (*wк wld фwгaww*); постојало је и име *Бојаван*, па нема разлога да *-aw-* из тефтера претварамо у *-ов-*. — Радислав, син Станимир(а) (*radslaw wld vсфaфmфr*). — Рашко, дошлац (*raшkw dwslx*). — Божидар, син Веселина (*фzдар wld wslfn*). — Радислав,

син Била (*radslaw wld ffla*), в. горе. — Радица, син Била (*radfxa* или *radfx wld ffle*), в. горе. — Милош, син Радислава (*mlws wld radslaw*). — Димитриј, његов брат (*dymfry*). — Ђурађ, син Стојина (*qwrq wld vsfwffn*). — Новак, син Бојца (*fwak wld fwfax*). — Оливер, син Димитрија (*wlfwr wld dymfry*). — Никола Сокић (*fkwlə swkfq*); по овоме као да већ поменуто „Сокић” није име него очинство. — Степан, син Маринчета (*vsffan wld marffxa*); у неутрализованом графичком тешко је разликовати *Марин-* и *Марџин-* (*marff-*: MARYN или MARTN). — Бранко, син Брајана (*frafkə wld frafan*), в. горе за оба имена. — Радоња, син Бољана (*radwffə wld fwlan*), в. горе за *Бољан*. — Стајихна, син ковача (*vsfafhfə wld kwac*). — Божидар, син Веселице (*frdar wld wslfxə*). — Грубац, син Радоње (*grwfax wld radwffə*). — Ђурађ, син Богослава (*qwrq wld fgwslaw*). — Раја, син Станише (*rafə wld vsfafə*). — Данче, његов брат (*dafxe*); може бити и *Дайч-*. — Степан, брат Божидара (*vsffan fradr fwzdar*). — Богдан, брат Новака (*fgdan fradr fwak*) — итд.

Ако сам и упао у неку грешку у разазнавању и транслитерацији графема, овај преглед показује колико загонетака морају решавати оријенталисти и пошто савладају чисто палеографски део посла. Део тих загонетки да се сигурно решити, али остаје други део где се може само боље или слабије погодити вероватноћа али се не може доћи до сигурног одговора.

9.

Да би задовољило све жеље и потребе корисника, у издању једног ономастичког списка из тефтера треба да постоје различите фазе и пројекције⁵:

1. Факсимил, јасна фотографска репродукција. Тиме се обезбеђује доступност споменика другим оријенталистима и палеографима и критичка провера поступка приређивача.

2. Графичко дешифровање и препис, као резултат палеографског дела посла. То значи препознавање словних фигура и лигатура, идентификација дијакритика које је употребио писар, а онда препис, предочавање нађенога нормалном графиком, али без икаквих необележених додатака од стране аутора издања, како би текст очувао карактер чисте репродукције података и стања у споменику, читког преписа у арабици.

2а. Транслатерација (буквална) тога текста, уз превођење пропратног турског текста, битно би проширила круг корисника. Колико год транслитерација била изван обичаја оријенталистике, тек би она увела споменик у опште ономастичке изворе и омогућила да даљи посао на тумачењу и интерпретацији грађе не буде везан само за оријенталисте. Ономастичари који нису оријенталисти у ствари би били најзаинтересованији управо за ову фазу, којом би се могли служити и без прве две,

⁵ В. и схематски приказ на приложеном цртежу, где сам указао и на граф. неутрализације које настају изостанком дијакр. тачака.

1. قورنه يوشانيچ

2. قريه قورنه يوشانيچ
ə x øøas w y ə nr w k

2a. k r ø ø
kwrnə ywsaøøxə

3. قريه قورنه يوشانيچ

(karye)
3a. KWRNE YWŠANYÇE

(село)
4. Горња Јошаница

(s): S~Š
c e
(k): K~F
k φ
(r)

(r): R~Z~Ž
p z ж
(x): X~Ç~C
x ç ц
ç (ч,ч)

(ø): B~P~T~N~Y
б п т н ј
и

као што се служимо глагољским споменицима издатим у ћириличној транслитерацији.

3. Стандардна нормализација у арабици, успостављање дијакритичких знакова које је писар изоставио или упрошћено применио. Ова је фаза више практичног него научног значаја, јер у ствари значи само примену и предочавање онога што истиче из поступака под 2 и 4. Транслитерација (3а) и овде би омогућила неоријенталистима да прате цео поступак, али нема онај значај као под 2а.

4. Транскрипција, лексичко идентификовање имена, утврђивање како је гласило име које је писар записао или симболизовао у неадекватној графици. С овим су скопчана сложена испитивања, убикација топонима, упознавање хронологије и географије ономастичких типова и фонетских и других структуралних појава које се одражавају на именима итд. Јасно је да ће се у овом послу поступно напредовати, зависно од општег развоја стручног апарата и ономастичке обраде. Поступак је ипак тесно повезан с претходним фазама, и саму графичку реконструкцију (а поготово нормализацију) приређивачи издања често врше на основу тога што су погодили (ако су погодили) које име записује писар. Приређивач издања ће, дакле, неизбежно урадити велики део овог поступка, али је исто тако неизбежно да ће његова обрада у знатној мери бити прелиминарна.

Тешкоће и неизвесности о којима сам говорио никако не треба схватити као генералну неверицу у употребљивост ономастичке грађе из тефтера. Има велики број имена за која је читање потпуно сигурно, било захваљујући топографској убикацији било јасноћи записа и одсуству лексема са којима би могло доћи до мешања, неутрализације. Са потребним опрезом третирана, ономастичка грађа из тефтера може бити драгоцен извор, а без тога опреза неминовно би одвела у лингвистичке и друге заблуде и мистификације.

Београд

Митар Пешикан

Resumé

Mitar Pešikan

SUR LA POSSIBILITÉ DE L'EMPLOI DES ÉLÉMENTS ONOMASTIQUES DES CADASTRES TURCS

Reconnaisable aux orientalistes qui publient un riche matériel onomastique des cadastres turcs, l'auteur examine les problèmes de l'identification précise des noms.

En s'adressant aux slavistes il présente dans la translittération (ad hoc) le matériel originel. Il prête son attention surtout au matériel contenu dans „Le cadastre de l'an 1485 de Sandjak de Shkoder” (S. Pulaha, Tirana

1974), dont l'appareil de publication (les reproductions, les registres) ouvre la voie de discours même aux linguistes non-orientalistes; une partie de matériel l'auteur compare avec la transcription des mêmes noms qui était réalisée par B. Djurdjev.

L'auteur propose un certain nombre de corrections de la transcription accomplie. Il pense que pour une identification précise des noms des cadastres un travail interdisciplinaire est nécessaire, et cela en collaboration des slavistes qui s'occupent de l'onomastique. Il est pour cette méthode de translittération et transcription qui permettrait la réalisation d'un tel travail, et pour une différenciation plus précise des phases: 1. reproduction (ce qui était écrit par le copiste de cadastre) 2. interprétation (reconstructions hypothétiques, les décisions et les conclusions de l'éditeur).

O NIEKTÓRYCH PREDYKATACH FAZOWYCH W JĘZYKU POLSKIM

- 1.0. Jedną z kategorii ściśle związanych z czasownikiem jest kategoria czasu. Taka a nie inna charakterystyka temporalna wypowiedzenia wywołuje wątpliwości i dyskusje w gronie językoznawców.¹ Przeważają jednak dyskusje nad czasem jako kategorią gramatyczną, co nie będzie stanowiło tematu tego artykułu. Zamierzam się w nim zająć niektórymi problemami dotyczącymi zagadnienia determinacji czasowej predykatów, a mianowicie predykatami z wbudowanym znaczeniem fazowości.
- 1.1. Przy tym termin „fazowość” stosuję tu trochę niezgodnie z jego przyjętym użyciem, zawężając go do predykatów denotujących jakościowe zmiany danego stanu czy procesu, a w szczególności ich zapoczątkowanie (przejście od braku stanu czy procesu do ich istnienia, obecności, względnie pojawienia się pierwszych momentów), nazywane dalej inchoatywnością oraz ich zakończenie, wygaśnięcie, a zatem moment końcowy, nazywane terminatywnością.²
- 1.2. Rozpatrzone zostały jedynie te konstrukcje, które w swym kształcie struktury powierzchniowej mają fazowość wbudowaną w sam predykat, bez użycia dodatkowych, zewnętrznych w stosunku do predykatu, wykładników fazowości, takich jak na przykład zaimek relatywny temporalny.³
- 2.0. Fazowość może być wyrażana w różny sposób, z zastosowaniem zarówno środków formalnych struktury powierzchniowej, jak i bez ich użycia. Nim przejdę do bardziej szczegółowej analizy semantycznej jednego z typów predykatów fazowych, uważam za celowe zasygnalizowanie różnorodności sposobów realizacji znaczenia inchoatywności i terminatywności w języku polskim.

¹ Por. m. in.: Charakterystyka temporalna wypowiedzenia. Materiały konferencji naukowej w Jadwisinie 1973, Wyd. PAN, Wrocław 1975.

² Nie stało się zatem przedmiotem obecnej analizy znaczenie kontynuacji czynności, ani tym bardziej inne wiążące się z fazowością zagadnienia jak duratywność czy pewne podkategorie limitacji czasowej, jakie wyróżnia np. A. Bogusławski, por.: A. Bogusławski, Prefiksacja czasownikowa we współczesnym języku rosyjskim, Wrocław 1963, s. 117—119.

³ Nie będzie tu zatem rozpatrywany przypadek, którym zajęła się np. T. Ampel w pracy: Zdanie podrzędne czasowe jako wykładnik charakterystyki temporalnej wypowiedzenia, w: Charakterystyka temporalna...

- 2.1. Inchoativa (terminativa) z wbudowanym w rdzeń znaczeniem fazowości (predykaty werbalne)
 np. Cmentarz, ledwie widoczny pod czapami śniegu, zaniesiona brama nie chciała się *otworzyć*.
 (inchoativum)
Umarł tak cicho jak żył.
 (terminativum)
- 2.2. Predykaty werbalne, które stały się inchoatywnymi (terminatywnymi) w wyniku zastosowania środków słowotwórczych (prefiksacja)
 np. Tryskały promienie słońca i jeszcze wyżej w niebieskich sadach *rozkwitwały* srebrzyste kule powoli wędrujących obłoków.
 (inchoativum)
 I wtedy właśnie *zaśpiewał*.
 (inchoativum)
 Pokój był chłodnawy, wieczorny wiatr *wydmuchał* ciepło z pieca.
 (terminativum)
- 2.3. Predykaty fazowe złożone z czasownika synsemantycznego⁴ jako komponentu werbalnego (V_s) i odprzymiotnikowego rzeczownika abstrakcyjnego (N) jako komponentu nominalnego (dalej oznaczane V_sN; analiza tego typu predykatów stanowi przedmiot dalszej części pracy).
 np. *Naszła* mnie *obojętność*.
 (inchoativum)
Zniknęła raptem *senność*.
 (terminativum)
- 2.4. Analityczna forma wyrażania inchoatywności (terminatywności), z wykładnikiem *zaczyna*⁵ (*przestaje, kończy*), jako dodatkowym elementem predykatywnym.
- 2.4.1. *zaczyna (przestaje, kończy)* + czasownik autosemantyczny (inf.)
 np. Teraz i psy się obudziły, *zaczęły czekać*.
 (inchoativum)
 Tylko Marta ponad babkę, która w młodości była jej ideałem, *zaczęła przekładać* prababkę.
 (inchoativum)
 Nie umiera się wtedy, gdy ciało pochłania suchy piasek, dużo, wcześniej . . . Wystarczy żebyś *przestał kochać*.
 (terminativum)

⁴ Za synsemantyczne uważam te czasowniki, które nie są zdolne do samodzielnego wyrażania treści i aby pełnić rolę predykatu wymagają komponentu semantycznie dopełniającego. Por. pkt. 3.

⁵ O semantyce czasownika *zaczyna* pod kątem jego roli jako wykładnika inchoatywności por. L. Kueva-Šverček, L. Laškova, *Niakoi ingresivni glagolni konstrukcii v bálgarski i polski*, w: *Kategorie werbalne w języku polskim i bułgarskim*, Wyd. UW Warszawa 1977.

2.4.2. *zaczyna (kończy)* + rzeczownik odsłowny

np. *Czytanie gazety zaczął*, jak zwykle, od ostatniej strony.
(inchoativum)

Kiedy *skończysz* to *pisanie*, przynieś mi pióro — dobiegło ją z drugiego pokoju.

(terminativum)

(w przypadku 2.4.1. terminatywność może być wyrażona zarówno wykładnikiem *skończyć* jak i *przestać*, w przypadku 2.4.2. natomiast oprócz *skończyć* co najwyżej można by użyć czasownika *zaprzestać*, jest to jednak problem powierzchniowej realizacji znaczenia na planie składni i jako taki wychodzi poza granice przeprowadzanej tu analizy).

2.4.3. *zaczyna (przestaje, kończy)* + V_sN

— V_sN bez wbudowanej fazowości

np. *zaczyna mieć możliwość*
zaczyna odczuwać przyjemność

— V_sN z wbudowanym odcieniem fazowości

np. *zaczyna ogarniać go senność*
zaczyna tracić cierpliwość

(por. dokładniej pkt 4.1.)

2.4.4. Szczególny przypadek stanowią wyrażenia takie jak

zaczyna|kończy się $\left\{ \begin{array}{l} \textit{film} \\ \textit{lekcja} \\ \textit{spektakl} \end{array} \right.$

Można je interpretować albo jako swoistą elipsę *zaczyna się film* ← *zaczyna *wysświetlać się|być wysświetlany film*, podobnie jak: *nauczyciel zaczyna lekcję* ← *nauczyciel zaczyna prowadzić lekcję* (a więc chodziło by o zjawisko dotyczące składniowej struktury powierzchniowej), albo też można interpretować *film*, *lekcję* jako rodzaj nominalizacji morfologicznej, np. *film* ‘wysświetlanie obrazu filmowego’, tj. jako szczególny typ zleksykalizowanego rzeczownika odsłownego (oczywiście tylko na planie semantyki i w ujęciu funkcjonalnym, formalnie bowiem taka interpretacja byłaby co najmniej trudna do przyjęcia, aczkolwiek na poparcie tej tezy można by przytoczyć konstrukcję *przedstawienie* ‘spektakl teatralny’ — formację będącą właśnie deverbativum, w tym znaczeniu zleksykalizowanym).

3. Właściwym przedmiotem analizy są w tej pracy wspomniane wyżej fazowe konstrukcje predykatywne typu V_sN .

Komponent nominalny N jest rezultatem zachodzącego w strukturze powierzchniowej procesu nominalizacji, jakiemu poddana zostaje konstrukcja z poziomu struktury głębokiej tekstu, typu:

X, [być Adj]

Jest to uporządkowana para elementów, gdzie X jest argumentem, (tj. nazwą osoby, przedmiotu lub zjawiska), któremu przypisujemy pewną właściwość, oznaczoną Adj, ze względu na to, że na powierzchni jest wyrażana z zasady przy użyciu przymiotnika, a nawias kwadratowy sygnalizuje, że na powierzchni, w wyniku aktualizacji wypowiedzi, element ten realizuje się w połączeniu z jednym z elementów paradygmatu czasownika *być*; natomiast semantycznie bardziej złożoną. Jest to albo czasownik rzeczywiście semantycznie „niepełny”, albo też jest z pochodzenia czasownikiem autosemantycznym, natomiast z chwilą wejścia do grupy V_sN zmienia niejako swoje znaczenie, staje się semantycznie uboższy, a w niektórych przypadkach zaczyna wręcz grać rolę copuli (por. np. *świecić* — *świecić czystością* ‘być bardzo czystym’). Zauważyła to, co prawda w odniesieniu do innych nieco, ale jednak semantycznie pokrewnych konstrukcji, D. Buttler, pisząc o procesach semantycznych, które obejmują takie czasowniki i „polegają na ich stopniowym przekształcaniu w słowa posiłkowe, stanowiące wykładnik kategorii werbalnych osoby, czasu, trybu oraz ogólnego znaczenia czynnego czy receptywnego, które charakteryzuje całą konstrukcję. W parze z tym następuje zatarcie ich szczegółowych cech semantycznych”⁶.

Proces tworzenia się konstrukcji V_sN można przedstawić w postaci uproszczonego wzoru

$$f([\text{być}(\text{Adj} + Z)]) = V_sN$$

gdzie Adj jest orzekaną cechą, Z dodatkowym elementem treściowym związanym z predykatem (może zająć szczególny przypadek, gdy $Z = \emptyset$, tj. predykat równy jest [być Adj]), a f funkcją nominalizująco-aktualizującą.

np. $V_sN = \text{Palila go ciekawość}$ rekonstruować można w przybliżeniu jako: $f([\text{być}(\text{ciekawość} + \text{bardzo, w przemożny i drażniący sposób})])$, a $V_sN = \text{Miał biegiłość}$ (np. w pisaniu na maszynie) jako:

$$f([\text{być}(\text{biegły} + \emptyset)]) = f([\text{być}(\text{biegły})])$$

W przypadku konstrukcji fazowych w strukturze głębokiej dodatkowo obecna jest informacja o inchoatywności, względnie terminatywności, co w umowny sposób można przedstawić jako

$$[\text{zacząć/przestać być}(\text{Adj} + Z)]$$

Istnieje szereg konstrukcji, w których oprócz wyżej wymienionych jest jeszcze jeden dodatkowy element. Są to wyrażenia z kauzacją. Dla potrzeb przeprowadzanej tu analizy nie ma konieczności ich wyodrębniania, gdyż ich charakter kauzatywny nie wpływa na inne cechy, istotne z punktu widzenia rozpatrywanych tu zagadnień. Zaslужują jednak na

⁶ D. Buttler, Połączenia typu „ulec zniszczeniu” w języku polskim, w: *Poradnik językowy* 7, 1968.

wspomnienie, gdyż nie mieszczą się w zaproponowanych wyżej schematach w sposób automatyczny. Można by je przedstawić jako

$$f(K + [\text{być}(\text{Adj} + Z)])$$

gdzie K jest wykładnikiem kauzacji, tj. w realizacji powierzchniowej parafrazy — elementem paradygmatu czasownika *sprawiać*. Znak + (po symbolu K) symbolizuje element łączący dwa główne komponenty predykatu i na powierzchni realizowany jest przez *że*, np. *Ten drobny zabieg przywrócił jej świeżość*. rekonstruować można jako: *Ten drobny zabieg sprawił, że zaczęła być znowu świeża*. i zapisać schematycznie:

$$f(\text{sprawić} + [\text{zacząć być}(\text{świeży} + \text{znowu})])$$

- 4.0. O ile interpretacja terminu inchoatywność u większości językoznawców pokrywa się przynajmniej w przybliżeniu, o tyle w przypadku zakończenia danej czynności (procesu, stanu) sytuacja jest bardziej złożona. W literaturze przedmiotu wyróżnia się nieraz terminativa i finitiva. Postępuje tak np. Bogusławski⁷, który terminatywność rozumie jako zakończenie procesu, uzupełnienie poprzedniego etapu tegoż procesu, aż do osiągnięcia pewnego kresu, normy, podczas gdy finitywnością nazywa przejście od trwania procesu (przez względnie długi okres czasu) do jego braku, zaprzestania, ewentualnie ustania procesu.

W przypadku omawianych tu konstrukcji podział wielokrotnie ulega zatarciu, trudno też dostrzec obiektywne kryteria, które by umożliwiły rozgraniczenie obu podklas predykatów. W zasadzie, próbując przeprowadzić taki podział, należało by się oprzeć chyba wyłącznie na własnej intuicji, stąd też mógłby on mieć charakter dość dyskusyjny. Zatem jedynie na uboczu mogę stwierdzić, że jako finitywa widziałabym te predykaty, w znaczeniu których zawarta jest ostra, podkreślająca moment przełomowej granica, poza którą dany stan już nie istnieje, np. *Zniknęła raptem senność, ludzie dopytywali się wzajemnie jaką miejscowość minęli, a jaką mają przed sobą*.

Pozostałe predykaty, gdzie nacisk (w dziedzinie znaczenia) byłby — moim zdaniem — położony na dochodzenie do pewnego kresu, nazwałabym terminativami (por. wypowiedzenie: *Mimo wszystko udało mu się stłumić senność*).

Podczas dalszej analizy rozgraniczenie przynależności do podklasy terminativów i finitivów, jako cecha w tym przypadku irrelevantna, zostanie pominięte, a rozpatrywane predykaty będą dalej nazywane terminativami.

- 4.1. Podobnie jak w przypadku predykatów werbalnych, także w wypadku predykatów typu $V_p N$ znaczenie fazowości może być wbudowane w strukturę predykatu w różny sposób.

⁷ A. Bogusławski, op. cit., s. 80—81.

I tak inchoatywność (terminatywność) może być wbudowana już w semantykę komponentu werbalnego.

— predykaty inchoatywne:

np. Kosteckiego opanowało paraliżujące zdumienie, a później *rozszałała się w nim wściekłość*.

rozszałać się 'zacząć szaleć'

Zmarł nad ranem, *nie odzyskując przytomności*.

odzyskać 'zacząć mieć — powtórnie'

Powstały wątpliwości, czy Brunner w samej rzeczy wyskoczył z oka, czy został z niego wypchnięty.

powstać 'zacząć istnieć'

— w przypadku terminativów, z minimalnymi wyjątkami, we wszystkich potwierdzonych przeze mnie w tekstach pisanych użyciach terminatywność wbudowana jest już w semantykę verbum.⁸

Przykłady:

Staram się *pozbyć* swej normalnej *nieśmiałości*.

Niezbale podał je dowódcy, ten zaś, ujrawszy nominację podpisaną przez gubernatora, machnął ręką na Kozaków, by *zaniechali ostrożności*.

Zdaje się, że mnie błagał, mówił: „proszę pana”, że nie stawiał oporu, nie próbował nawet się obronić, sflaczały jak ohydna glista, i że ta parszywa bezsilność *stłumiła* w końcu moją *wściekłość*.

Ale nazajutrz, kiedy pierwszy mu się ukloniłem, a potem w loggii podszedłem do niego, i on się rozgadał, *utracił tajemniczość*.

Ale niezastąpiona panna Teresa, gdy już wszyscy *stracili cierpliwość* słuchając tych fochów, znalazła radę.

Ten *nie stracił przytomności umysłu*.

Lokatorzy proszą mnie często o pomoc, jeśli dymi piec, albo kran *stracił szczelność*.

Możliwa jest także sytuacja taka, że komponent werbalny nie ma wyraźnego znaczenia fazowości, lecz jest ono wbudowane w całościową strukturę semantyczną predykatu V_nN, jak np. w wypowiedzeniu (inchoativum):

Należało natychmiast podjąć wąż, aby wzbogaciwszy go kilkoma szczegółami i pchnąwszy akcję o krok dalej, *przerzucić odpowiedzialność* za bieg wypadków na kolejnego narratora.

⁸ Kartoteka predykatów, poddawanych tu analizie, jest z pewnością zbyt szczupłą, by można było autorytatywnie twierdzić, że nieobecność określonych (oczekiwanych) formacji w jej zasobie jest równoznaczna z nieistnieniem danego zjawiska w języku, nawet tylko w wersji pisanej języka literackiego, na bazie którego skompletowana została kartoteka. Z całą pewnością natomiast nieobecność taka upoważnia do stwierdzenia, że dane zjawisko co najwyżej pojawia się rzadko w języku.

Terminativa takiego typu należą w zebranych przeze mnie materiale do rzadkości. Jednym z nielicznych przykładów jest:

Powlokłem się pod okno, gdzie padał cień od ściany i strzechy, ułożyłem się wygodnie, ale *senność* mi *przeszła*.

Istnieje też przypadek szczególny, niejako skrzyżowanie inchoatywności z terminatywnością, tj. komponent werbalny ma zabarwienie terminatywne, a jednak cały predykat to inchoativum,

np. Wolałbym jeszcze o tym nie mówić, dopóki nie *nabiorę pewności*. Wiedział, że wśród oczekujących nie dojrzy matki i ojca, o których śmierci na Powązkach *doszła go wiadomość* przez Międzynarodowy Czerwony Krzyż.

Przypuszczam, że to raczej studia zbyt pedantyczne nad filozofią w Monachium i Getyndze... *napelniły oschłością* jego wyobraźnię.

Odrębną grupę tworzą też predykaty nie mające znaczenia fazowego, mimo że komponent werbalny można zakwalifikować (w użyciu niezwiązanym) do czasowników fazowych. Wskazuje to raz jeszcze jak wielkim zmianom ulega semantyka czasownika w rozpatrywanych tu konstrukcjach analitycznych. Niektóre formacje są już przy tym na granicy leksykalizacji.

Przykłady:

A w skórę jest bity oczywiście zwykły, szary obywatel, zdany na łaskę i i niełaskę tej instytucji, która za nic *nie bierze odpowiedzialności*, natomiast chętnie bierze pieniądze.

Umyślnie zwolnił kroku, żeby *dać* grupie *możliwość* oderwania się od tropicieli.

Chociaż *nie osiągnął* jeszcze *doskonałości* swego nauczyciela, to jednak w porównaniu z ludźmi miast stąpał cicho jak kot.

Najwięcej *przyjemności* *sprawiało* nam grzebanie w różnych żelaznych odpadkach.

Tropy, którymi się posuwam, często *pozbawione są* logicznej *ciągłości*.

... jeśli będzie trzeba, ukarzymy, jeśli towarzysz Czwartek *łamał praworządność*, nadużył władzy, znajdziemy sposób, by go rozliczyć.

Jeśli *zaszłaby* taka *konieczność*, ty poprowadzisz jedną, a ja drugą. Zrozumiałe, że zakochała się z naiwnością dziecka. To *budziło* *litość*.

Oddzielny problem stanowi analizy predykatów typu:

zaczynam + $V_a N$

Połączenie możliwe jest tylko w przypadku, gdy komponent werbalny predykatu jest czasownikiem niedokonanym. Wynika to z semantyki *zaczynam* oraz semantycznego ładunku dokonaności.

Przypadek pierwszy to połączenie wykładnika fazowości z predykatem typu $V_a N$, który nie ma wbudowanego znaczenia fazowości, jak

np. *Zacząłem mieć się na baczności i pewnego dnia omal go nie schwytałem*, lub też znaczenie to jest słabo zaznaczone (tj. możliwe są dwie parafrazy — z uwypukleniem charakteru fazowego i bez), jak np. w wypowiedzeniu *Lekki szum gałęzi zaczął przyprawić go o senność*. W tym przypadku ładunek inchoatywności całego predykatu sprowadza się do inchoatywnego znaczenia czasownika *zacząć/zaczynać*, który pełni funkcję wykładnika inchoatywności całego predykatu.

Przypadek drugi to połączenie *zaczynam* z predykatem zawierającym już znaczenie fazowości.

a) Z predykatem inchoatywnym łączy się bardzo rzadko (było by to wszak zbędne powtarzanie raz już sygnalizowanej informacji). Wspomniane już wyżej autorki bułgarskie⁹ możliwość połączenia tego typu uważają za równoznaczne z pozornym charakterem inchoatywności danego predykatu. Moim zdaniem taka łączliwość istnieje w przypadkach, gdy inchoatywność co prawda zaznaczona; tak jest np. w przypadku predykatów, które nazywam eskalacyjnymi (por. niżej pkt 4.3.) np. *Niezadługo będzie dniało, odpocznijmy choć trochę przed świtem — zakończył rozmowę Wilmowski widząc, że senność znów zaczyna ogarniać jego towarzyszy*.

b) Istnieje natomiast sporo wyrażeni predykatywnych będących swoistym „skrzyżowaniem” inchoatywności z terminatywnością, tj. wykładnik *zacząć/zaczynać* łączy się z predykatem mającym odcień znaczenia terminatywnego, choć i w tym wypadku można by mówić o predykatkach eskalacyjnych.

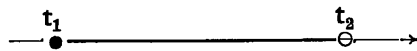
Przykłady:

Wnikliwa analiza (i testy weryfikujące) jednego z trzech Wikingowskich eksperymentów *zaczęła podważać pewność sceptyków*. Pod wpływem okropnego bólu znów *zaczął tracić przytomność*. „Całe szczęście, że pan wrócił z chorowania” — cieszy się dr Teresa Kluczyńska, która miała osiem dyżurów w tym miesiącu, ma chorą matkę i męża *zaczynającego tracić cierpliwość*.

Używając terminologii geometrii analitycznej (a omawiamy przecież stosunki w przestrzeni czasowej), można by powiedzieć, że w tym przypadku na osi czasu tworzy się pewien przedział

— lewostronnie domknięty w przypadku wykładnika *zacząć*

tj. $\langle t_1, t_2 \rangle$

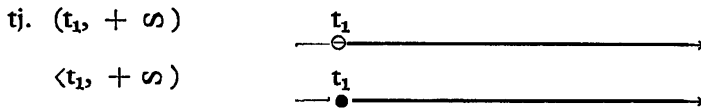
— obustronnie otwarty w przypadku wykładnika *zaczynać* tj.

tj. (t_1, t_2)

⁹ L. Kueva, L. Laškova, op. cit.

podczas gdy „normalne” inchoativa wyznaczają jedynie półprzedział (lewostronnie) — lewostronnie otwarty lub domknięty

a terminativa wyznaczają półprzedział domknięty prawostronnie

Domkniętość lub otwartość przedziału zależy od dokonanego lub niedokonanego aspektu werbalnego komponentu predykatu, a ściślej od aspektu czasownika *zacząć/zaczynać*.

Brak jest potwierdzonych w tekstach użyc konstrukcji

$$\text{przesta(wa)}\acute{c} + V_s N$$

choć takie konstrukcje można sobie bez trudu wyobrazić (oczywiście tylko z predykatami, których komponent werbalny jest czasownikiem niedokonanym), np.:

Anna *przestała darzyć* Jana *życzliwością*.

Na spacerze Jan *przestał odczuwać* *senność*.

W Dorocie *przestały budzić się* *wątpliwości*.

Jest to możliwe w przypadkach, gdy predykat nie jest fazowy, lub też jest słabo inchoatywny (komponent werbalny — aspekt niedokonany).

- 4.2. Istnieje kilka grup predykatów, którym można przyporządkować po dwie parafrazy, jedną ze znaczeniem inchoatywnym i drugą bez tego znaczenia.

Do najczęściej spotykanych w tekstach literackich należą predykaty z komponentem werbalnym *wzbudzić/wzbudzać* i *budzić* (pokrewne: *obudzić*, *zbudzić*, *rozbudzić* współtworzą predykaty fazowe) oraz *poczuć* — *uczuć* (pokrewne *czuć* jest zawsze pozbawione fazowości). I tak, po dwie parafrazy mogą mieć m.in. następujące konstrukcje ze *wzbudzić/wzbudzać*:

Nie skąpiłem mu informacji o sobie, bo nic tak *nie wzbudza* ludzkiej *nieufności*, jak zdawkowe zaspokajanie zainteresowania.

... sprawia, że ludzie są/zaczynają być nieufni

Cena niewspółmierna do wartości przedmiotu *wzbudziła* jej *podejrzliwość*.

... sprawiła, że była/zaczęła być podejrzliwa

Powoli, aby nieopatrzny ruchem *nie wzbudzić* *czujności* zasłuchanej Dobielowej, dotarł do wyjścia.

... aby nie sprawić, że będzie/zacznie być czujna

ale: Wszystko, co niemieckie, wciąż jeszcze *wzbudzało* mą *dociekliwość*, dlatego zainteresowałem się tą wystawą.

moim zdaniem znaczy tylko 'sprawiało, że byłem dociekliwy' (bez fazowości). Wydaje się, że oprócz aspektu komponentu werbalnego (wariant dokonany *wzbudzić* ma moim zdaniem wyraźniej zaznaczoną fazowość), na ewentualny fazowy charakter całego predykatu ma też pewien wpływ semantyka jego komponentu nominalnego.

Podobnie z czasownikiem *budzić*, np.:

Nie odpowiadało mu zainteresowanie się jego późnym powrotem mogące *budzić ciekawość* w najbliższych dniach.

... mogące sprawić, że będzie/zacznie być ciekawy
będą/zaczną być ciekawi

Hanysa nie podejrzewałem wprawdzie, ale bądź co bądź *budziła* *czujność* komitywa takich krewniaków.

... sprawiała, że byliśmy/zaczynaliśmy być czujni

(w tym przypadku możliwa jest też trzecia interpretacja, z podkreśleniem modalnego charakteru wypowiedzi. 'sprawiała, że musieliśmy być czujni')

ale: Było to już w początkach XIX wieku, ale — jeśli nawet chronologia *budzi wątpliwość* — wolno chyba przypuszczać, że ta skłonność do rubasznych nieco facecji stanowiła cechę rodzinną.

tylko: ... jest *wątpliwa/powoduje*, że wątpimy

Szczególą pozycję zajmują też predykaty, których komponentem werbalnym jest czasownik *poczuć (uczuc)*. Dadzą się tu wyróżnić dwa typy wyrażzeń:

I) 'poczuć coś'; dotyczy pewnych doznań psychicznych lub psychofizycznych i odnosi się do organizmu osoby podlegającej danemu stanowi (cały predykat wiąże wówczas jeden argument),

np. Po odwróceniu kilku zaledwie kart *uczulem senność*.

Za Florencją *poczułem* taką *senność*, że musiałem jej się poddać.

I *poczuł* okrutną *samotność*.

Inżynier *poczuł* nagłą *słabość*.

II) 'poczuć coś do/dla kogoś'; dotyczy emocjonalnego stosunku do elementu rzeczywistości zewnętrznej w odniesieniu do osoby podlegającej danemu stanowi (cały predykat wiąże dwa argumenty), np.:

Poczuł dla ambasadora prawie *wdzięczność*, że skupił na sobie uwagę ich małego światka.

Poczułem wtedy wielką *nienawiść* do autochtona.

Większość tych predykatów może mieć po dwie parafrazy (ze znaczeniem inchoatywności i bez), a część (zwłaszcza I) można sparafrazować

też jako 'x poczuł, że jest . . .' — a wówczas przestawałyby być przedmiotem niniejszego opisu, jako nie spełniające warunku synsemantyczności czasownika.

Przykładowo, jako predykaty niewątpliwie inchoatywne (a więc o jednej parafrazie) można wymienić:

Kosteckiego opanowało paraliżujące zdumienie, a później *rozszalała się w nim wściekłość*.

Okazało się jak zwykle, że jednak sprawozdanie należy uzupełnić, niektóre sformułowania nagle w czujnych oczach ambasadora *nabrały dwuznaczności*.

Powstały wątpliwości, czy Brunner w samej rzeczy wyskoczył z okna, czy został z niego zepchnięty.

Naszła mnie obojętność: cóż więcej można, jchać w tę noc i tyle.

W Dorocie *budziły się wątpliwości*.

Przy tym da się zauważyć, że aspekt niedokonany niejako „osłabia” inchoatywność, przesuwając ją w kierunku znaczenia eskalacyjności. W zasadzie predykaty sklasyfikowane tu jako inchoatywne, a charakteryzujące się aspektem niedokonanym komponentu werbalnego, można podzielić na dwie grupy:

I) o jednej parafrazie, eksponującej ich inchoatywność (parafraza z wykładnikiem *zacząć/zaczynać*), np.:

Stara, skazana na wyburzenie kamienica z zamkniętymi oknami, z tym staroświeckim wykrojem szczytowym, którym zeszlowieczni architekci *nadawali indywidualność* swoim budynkom.

Pierwsza substancja plimasiny, pyzibenzamina, znosi objawy reakcji uczuleniowej, lecz *wywołuje senność*.

W moim zawodzie *pewność uzyskuje się* tylko drogą bardzo żmudnych dochodzeń i wielostronnych dowodów.

Wprowadza ich to we wściekłość, którą wyładowują wałąc kolbami najbliższej maszerujących jeńców.

II) o dwóch parafrazach, z których jedna kładzie nacisk na ich inchoatywność, a druga na znaczenie eskalacyjne (z wykładnikiem *coraz bardziej*; o predykatkach eskalacyjnych por. niżej pkt 4.3.), np.:

A jeśli naprawdę tak było, musiałem mocno się strzec, bo usunięcie mnie z pola walki *stawało się dla nich koniecznością*.

Światła, które dawała niska smuga zachodu, było już tak małe, że barwy otoczenia *zlewały się w jednolitą szarość*.

. . . słowa delegatów były słyszalne i pojedynczo zrozumiałe, ale połączone w zdania czyniły wrażenie klekotu i szumu, *sprowadzającego senność*.

Nieszczęsny biały podróżnik z wolna *odzyskiwał przytomność*.

Wydaje się to wynikać z charakteru komponentu werbalnego predykatu. W pierwszym przypadku mianowicie są to czasowniki wprawdzie o aspekcie niedokonanym, ale denotujące czynności o charakterze bardziej momentalnym, natomiast w grupie drugiej występują czasowniki z wyraźniej wbudowanym znaczeniem duratywności i — niejako — etapowości przebiegu danego procesu.

Jeśli chodzi o terminativa, to w zasadzie wszystkie znajdujące się w mej kartotece konstrukcje tak sklasyfikowane należą do grupy predykatów nie budzących wątpliwości co do ich terminatywnego charakteru. Na pewną możliwość dwuznacznej interpretacji pozwala tylko jeden predykat:

Czy on tego nie rozumie, że *popsulby* nam całą *przyjemność*?

... sprawiłby, że przestało by być/nie było by przyjemnie choć cały przykład jest wątpliwy, bo *przyjemność* to chyba coś więcej niż nominalny odpowiednik przymiotnika *przyjemny*. Mamy tu mianowicie formację częściowo zleksykalizowaną.

Należy przy tym zauważyć, że o terminativach możemy mówić wyłącznie gdy komponent werbalny jest czasownikiem dokonanym, podczas gdy odpowiadające im predykaty z czasownikiem niedokonanym należą już do grupy predykatów eskalacyjnych.

Dadzą się zestawić pary predykatów, gdzie różnica aspektu powoduje zmianę znaczenia, np.:

Coraz silniej przekonywałem siebie, że naprawdę *straciła przytomność*, coraz mniej byłem tego pewny.

... nie była już przytomna, przestała być przytomna

(terminativum)

wobec:

Mogła poczuć zwiastuny i dlatego się zatrzymała, a kiedy weszła do pawilonu, *traciła już przytomność*.

... była coraz mniej przytomna

(predykat eskalacyjny)

Podobnie:

Uwierzyli w swoje istnienie dla siebie, świat poza nimi *stracił* dla nich *wartość*, istnieją tylko jako przeczuwalna możliwość radości lub bólu.

... nie jest już (nic) wart, przestał być (coś) wart

(terminativum)

wobec:

Bowiem poza bizonami, skóry wszystkich zwierząt *traciły swą wartość*, linały, świeciły gołymi plackami.

... były coraz mniej warte

a także:

Zniknęła raptem *senność*, ludzie dopytywali się wzajemnie, jaką miejscowość minęli, a jaką mają przed sobą.

... ludzie nie byli już senni, przestali być senni

wobec:

W czasie tego spaceru *znikało* też owo charakterystyczne dla porannych godzin zmęczenie i *senność*.

... był coraz mniej senny.

4.3. Kilkakrotnie już zostało wspomniane pojęcie „predykat eskalacyjny”. Nazywam tak predykat, który wprowadzie denotuje pewien stan wraz z zachodzącą w nim zmianą jakościową, ale nie jest ani „czystym” inchoativum, ani „czystym” terminativum, a da się sparafrazować z użyciem wyrażenia *coraz bardziej/mniej*. Wyraża on zatem zmianę intensywności występowania danej cechy i w sposób naturalny wiąże się z zagadnieniem inchoatywności/terminatywności, jako że każdy proces wzrostu implikuje punkt wyjścia (także w czasie), a proces zaniku — moment końcowy.

4.3.1. Dla klasyfikacji predykatów eskalacyjnych może się okazać przydatny następujący podział wstępny:

1. eskalacja dodatnia (wzrost intensywności występowania danej cechy, ozn. dalej jako E+)
2. eskalacja ujemna (spadek intensywności występowania danej cechy, ozn. dalej jako E—)

Podział ten przeprowadzony jest na podstawie kryterium czysto semantycznego, w oparciu o znajomość zjawisk rzeczywistości pozajęzykowej denotowanych przez interesujące nas predykaty.

Przykłady:

E +	{	<p>No to postaramy się wrócić do północy, do widzenia! — <i>zwiększył</i> gwałtownie <i>szybkość</i>.</p> <p>O, jaki spryciarz — myśli Wiktor. — Umyślnie przerywa teraz, żeby <i>podnieć ciekawość</i> ludzi.</p> <p>Całą ambasadę węgierską <i>ogarnęła</i> omdlewająca <i>senność</i>, drzemali nad papierami.</p> <p>Dziś nadciąga znowu od północy czarna ściana zasłaniająca połowę nieba, wyprzedza ją wiatr i chociaż to zwykła letnia burza, nerwy żywych stworzeń odbierają silniejsze niż kiedykolwiek bodźce, <i>narasta niepokój</i>.</p>
-----	---	--

- E — {
 Widziałem, jak oboje państwo Barth spoglądali ku starej damie przez stół, jakby usiłując *przytłumić* jej *ciekawość*, lecz nic sobie z tego nie robiła.
 Koordynator *zmniejszył szybkość* i skręcił do podnóża najbliższej maczugi.
 W miarę upływu czasu niebezpieczeństwo malało, a jego *intensywność* *blakła*.
Zatraca mi się świadomość czasu, w którym się poruszam.

Niezależnie od powyższego, rysuje się podział drugi, w oparciu o zróżnicowanie aspektualne (to kryterium określiłabym jako semantyczno — formalne).

Mamy więc:

1. predykaty eskalacyjno-duratywne (gdy komponent werbalny predykatu jest czasownikiem niedokonanym, oznaczane E_d)
2. predykaty eskalacyjno-terminatywne (gdy komponent werbalny predykatu jest czasownikiem dokonanym, oznaczane E_t)

Przykłady:

- E_d {
 Gdy słabnie charakter, *zamiera odporność* i wola, życie wprzęgnięte zostaje w chaos, prawda traci swój sens, wszystko się staje dwuznaczne i niepewne.
 Obok ciemnej kępy bzu ścieżka prowadziła w dół, *nabierała spadzistości*, wiodąc aż nad brzeg.
- E_t {
 Dopiero w pobliżu przystani *zmniejszył szybkość*, by zluźować napięcie liny holowniczej.
 Tam *nabrał szybkości* zbyt wielkiej dla DS, dystans między nami rósł niemiłosiernie.

Oba wyżej wymienione podziały krzyżują się, nie występuje też między nimi zauważalna zależność hierarchiczna.

Na tle takiego podziału pojawia się problem kryteriów, zgodnie z którymi predykat zostaje zaklasyfikowany, jako E_t - lub terminativum (odpowiednio $E_t +$ lub inchoativum). Wydaje się, że nie sposób tu zastosować formalnych kryteriów podziału, a można się jedynie odwołać do kompetencji językowej użytkownika czy badacza w dziedzinie odróżniania specyfiki znaczeń. W każdym razie decyduje tu semantyka komponentu werbalnego, podczas gdy przynależność danego predykatu do kategorii predykatów fazowych określa się na podstawie zawartości treściowej całego wyrażenia, tj. zarówno komponentu werbalnego jak i nominalnego razem wziętych.

Na marginesie warto zauważyć, że o ile predykaty inchoatywne i terminatywne dość często występują w postaci czysto werbalnej (tj. nie w połączeniu z elementami nominalnymi, lecz samodzielnie np. *zapomnieć, ograbić, zobaczyć, rozbliysnąć, usnąć* itp.), o tyle predykaty E w dużo większym stopniu wyrażane są w sposób analityczny; istnieje oczywiście szereg czasowników typu *pociemniało, pochłodziło, zacichać, przyspieszyć, zwolnić* itp., ale są one we współczesnych tekstach pisanych stosunkowo rzadziej używane.

Варшава

Jolanta Mindak

Резиме

Јоланта Миндак

О НЕКИМ ФАЗНИМ ПРЕДИКАТИМА У ПОЉСКОМ ЈЕЗИКУ

Чланак представља покушај семантичке анализе пољских предикатских конструкција $V_s N$, састављених од синсемантичког глагола V_s и апстрактне именице типа *nomen essendi* N , чије парафразе обухвата шема: *йочинье/йресийаје биийи (Adj+Z)*; *Adj* у тој парафрази означава придев који се након номинализационих процеса дубинске структуре *биийи Adj*, на површини реализује као N . Глаголски компонент V_s разматраних предиката непотпуног је значења у том смислу што у датој конструкцији игра углавном улогу споне и евентуално врши само једну модификацију особине изражене у именском компоненту N (чак ако у неком другом случају може да реализује потпуно значење, упор. пример из чланка: *świeci* 'сија' али *świeci czystością* — само: 'врло је чист'). У шеми парафразе ту евентуалну модификацију симболизује елемент Z .

Предикати који имају парафразу са елементом *йочинье* називани су у чланку инхоативни, док они са елементом *йресийаје* — терминативни.

У чланку се разматра релација фазног карактера читавог предиката и евентуалног фазног карактера самог глаголског компонента. Закључује се да су у принципу могући сви типови такве релације. Има предиката где је значење инхоативности (терминативности) уграђено већ у значење глаголског компонента, као и таквих где глагол није инхоативан (терминативан), а ипак је такво значење уграђено у семантичку структуру читавог предиката. Постоје такође предикати са значењем инхоативности иако глаголски компонент има терминативан карактер, као и они без фазног значења иако је у структуру глаголског компонента уграђено такво значење. Обраћа се пажња на један посебан тип предиката, који се у чланку зову „ескалациони”, а који се могу парафразирати по шеми: *биийи све више/све мање Adj*.

О ЈЕЗИКУ ВУКОВИХ СРПСКИХ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА*

У многострано обимној и разноврсној дјелатности Вука Ст. Караџића за историју српскохрватског језика и његов развој на народној основи једно од најзначајнијих мјеста припада *Српским народним пословицама*, објављеним 1836. године на Цетињу. Овим дјелом настаје ново доба у схватању гласовног система српскохрватског језика, а уз то — Пословице су једно од Вукових дјела у којима се онајбоље огледа прави народни израз, чисти дух народне мисли, живота и осјећања, форма изражавања на коју је својом реформом језика и правописа Вук онајмање дјеловао.

Народне пословице Вук је сматрао саставним дијелом цјелокупног духовног народног стваралаштва. И премда њиховој умјетничкој транспозицији није давао ранг до којег су доспјеле народне приповијетке, посебно народне пјесме, Вуку то није била сметња да пословице сматра довољно репрезентативним за изворни народни језик. Напротив, оне су му биле узор управо оног народног језика за који се залагао да се прихвати као књижевни.

Појава Вукових Српских народних пословица има посебан значај и у чињеници што се он тек у њима коначно определијелио за глас *х*, односно за писање знака за њега у језику који је изграђивао као књижевни.

Ако се у првом издању Пословица није колебао у погледу мјеста *х* у фонолошком систему, тада, међутим, Вук није био ријешено други, доста крупан проблем тог система. Тада је још досљедно писао *ћ* и *ђ* добијене у процесу јекавског јотовања, иако је још 1823. године, уз једно издање народних пјесама¹, говорио о *тје* и *дје* као о варошком начину изговарања (што се односило углавном на босанске вароши). Од јотовања ових сугласника он је одустао тек крајем четрдесетих година, када је утврдио да се у великом дијелу ијекавских говора који су му служили као узор за стварање књижевног језика, нарочито у дубровачком и

* На основу овог рада израђен јереферат за X научни састанак слависта у Вукове дане, одржан септембра 1980, *Осврћ на српске народне пословице са сјановишића Вуковој кодификовања језичке норме* и под тим насловом биће штампан у одговарајућем зборнику МСЦ.

¹ *Народне српске пјесме — скупио и на свијет издао Вук Сидефановић Караџић*, Лајпциг 1823.

неким хрватским, *m* и *đ* не јотују у позицијама пред јатом. Па и упркос томе, и у бечком издању Пословица (1849) Вук је, углавном, задржао ове гласове јотоваце са *j* од јата.

Није Вук без разлога управо као предговор Пословицама на скоро 50 страна (тачније, на 47) описао неке особине народних српскохрватских говора, нарочито када су у питању особине тзв. јужног нарјечја. Прије тога он је то чинио у Пјеснарици и Писменици 1814, у Пјеснарици 1815. и у Српској граматичкој штампаној уз Рјечник 1818. године, док уз друге радове, осим уз пјесме из 1823. године, то није чинио. Прикупљајући пословице и приређујући их за штампу Вук је, заправо, видио да прави народни говор нигдје тако сликовито није могуће уочити у његовој цјелини као у пословицама, па је нашао разлоге да управо уз њих и каже коју ријеч о њиховом језику, односно о народним говорима из којих потичу. И због тога је предговор Пословицама заиста у непосредној вези са њима, још боље — са народним говорима из којих су поникле².

Послије првог Вуковог боравка у Дубровнику и Црној Гори (1834) његове пословице су нарасле за око трећину³. И свакако, на тај пут Вук се није определио само зато што га је у Црну Гору позвао Његош, већ је управо Његошев позив искористио да се ближе упозна са народним стваралаштвом и у тим крајевима, односно да изближе упозна јужно нарјечје, којим је сам говорио али које му је било познато само на основу говора његовог завичаја. Вук није путовао у Црну Гору ни само због издавања пословица, а када је тамо дошао, видио је да их мора допунити, јер је у току путовања од Дубровника до Цетиња налазио много нових, од којих су многе биле потврда већ раније забиљежених (или узетих из литературе), али је било и не мало оних које раније није био чуо. Припрема пословица за издавање у Његошевој штампарији била му је истовремено и прилика да још нешто каже о народним говорима. Наиме, Вук је тек тада уочио да говори Дубровника, Боке и Црне Горе, премда су се у понечему разликовали од оних јужних говора које је он добро познавао (тј. од херцеговачких говора, односно ијекавских говора западне Србије), не може искључити из језгра које треба да чини нови књижевни језик Срба и Хрвата. Иначе, у периоду од 1834. до 1839. године Вук је много путовао по крајевима српскохрватске језичке територије и, вјероватно би се то могло рећи, у том периоду је коначно формирао своје погледе на српскохрватске дијалекте. „Обогаћен новим знањем и широким погледима на целокупни развитак и карактер дијалеката наших, он је унео и нове црте у свој књижевни језик и дао нову,

² Мирослав Пантић, у раду *Вук Стефановић Караџић и наше народне пословице* (поговор издању Српских народних пословица, „Просвета“ Београд, 1965, стр. 611), сматра да је Предговор тематски одвојен од пословица. Ако се то тако и може рећи, треба напоменути да је Вук у свакој згодној прилици желио да каже нешто ново о народним говорима (како их је ближе упознавао), јер о њима није приређивао посебне књиге.

³ Уп. М. Пантић, нав. рад, стр. 610.

последњу поделу српских дијалеката која је, после њега, добила необично велику и широку примену”, каже А. Белић о овом периоду Вукова рада⁴.

Вук је пословице сматрао најизворнијим дијелом народног језика, па им је, приређујући их за штампу, углавном, и задржавао аутентичну народну форму, најчешће ону коју је забиљежио непосредно у говорима. Одступања од тога су углавном у писању знака за глас *x* и у нешто већој употреби ијекавских рефlekса јата него што је то показивала дијалекатска стварност. Вук се радије опредјељивао да у своју збирку унесе све записане варијанте једне пословице, или макар оне које су му изгледале аутентично народне, него да их језички (фонетски, морфолошки, фразеолошки, стилски или како другачије) дотјерује. Гдје год је осјећао да би евентуално требало што поправљати — он је додавао своје биљешке, објашњења или напомене (посебно када су у питању различите варијанте пословица исте садржине односно исте поруке). Његове напомене и биљешке уз неке пословице су, у ствари, или лингвистичка објашњења, или навођење посебне варијанте пословице која у збирци стоји на мјесту које јој према азбучном реду припада.

Прво (цетињско) издање Вукових Пословица садржи нешто више од 4.000 примјера, тј. пословица прикупљених у народним говорима српскохрватског језика, истина нешто више на његовој источној и јужној територији, и узетих из различитих збирки народних пословица⁵, док их је у другом (бечком) издању, оном из 1849. г., укупно 6.370⁶.

За анализу у овом раду узели смо бечко издање, јер оно цјеловитије представља шире српскохрватске просторе, а уз то је штампано и у вријеме када је Вук већ био ријешо главна питања своје језичке реформе, односно књижевне норме српскохрватског језика.

Језик Вукових народних пословица садржи толико факата да би било разлога радити његову монографију. Ми ћемо се овдје, међутим, задржати само на главним особеностима тог језика, дајући их у једном општијем прегледу. Највећи недостатак је свакако тај што нијесмо у могућности да језик тих пословица у свим случајевима упоређујемо са говорима из којих су потекле, из простог разлога што за највећи број њих није могуће утврдити гдје су забиљежене. С друге стране, била би потребна доста обимна студија да се језик пословица упоређује са књижевним језиком предвуковског или Вуковог доба. А што се каснијег књижевног српскохрватског језика тиче — то није неопходно ни чинити, јер је позната чињеница да се многи писци служе језиком пословица, или макар њиховим фразеолошко-синтаксичким обртима.

...

Само уз неке пословице Вук је означавао из ког су мјеста. Записао је да их је прикупио: у Маџарској, у Срему, у Бачкој, у Вуковару, у

⁴ А. Белић, *О Вуковим пољедима на српске дијалекте и књижевни језик*, Глас СКА LXXXII, 184.

⁵ Уп. М. Панџић, нав. рад, 621—623.

⁶ О томе детаљније код М. Панџића, *Белешке о „Просветином“ издању Српских народних пословица*, Београд 1965, 653.

Хрватској, у Ресави, у Србији, у Црној Гори, у Бару, у Паштровићима, у Црници, у Кучима, у Кривошијама, у Грбљу, у Кртолама, у Морињу, у Будви, у Новоме, у Дубровнику, у Војводству итд., дакле — на широкој територији. За неке, одређујући их дијалекатски, истицао је да се чују: у Србији и Босни, у Босни и Херцеговини, у Херцеговини и околини, у Црној Гори и Приморју, у Херцеговини и Црној Гори, тј. утврђивао је, и истицао, да имају широку употребу. Одакле је која пословица, односно гдје се чује, Вук је означавао, с једне стране — да покаже њихову народну основу, тј. да нагласи особине одређеног говора, а с друге — да покаже универзалнију употребу неких. Истовремено, када је наводио шира подручја на којима се може чути одређена пословица, он је тиме желио да истакне и јединство заједничког језика. Често је било у питању и мјесто чије је језичке особине требало нагласити, због „уласка“ тих особина у заједнички језик. Зато су и Вукове информације о поријеклу појединих пословица значајне не само за нашу дијалектологију него и за заједнички књижевно-језички стандард, будући да је настао и на бази говора у којима је Вук прикупљао пословице (без обзира на то да ли је одређени тип говора дио уже књижевне основе или не).

Међу пословицама нашли смо око 450 њих које носе ознаку да су из неког од црногорских мјеста. Ту је још и преко 330 заклетви које је Вук прикупио у Црној Гори и унио их у бечко издање пословица. Уз оне које имају ознаке других српскохрватских крајева пословице из збирке са знаком поријекла омогућавају да се анализирају вишестрано, а посебно са становишта њиховог односа према говорима крајева у којима су забиљежене, и, у вези с тим — са становишта промјена које је Вук у њима, евентуално, чинио да би их више приближио „репрезентативном“ српскохрватском језику за који се борио.

Најопштија карактеристика језика Вукових пословица јесте њихов (и)јекавизам, без обзира на то одакле су потекле. То је вјероватно резултат Вукове жеље да се тзв. јужно нарјечје прихвати као књижевно (што је на Бечком договору и учињено). Отуда су теже препознатљиве пословице забиљежене у екавским крајевима, дакле тамо гдје су морале имати екавску форму. У издању које анализирамо Вук не само да је по правилу давао ијекавске ликове свуда гдје је у говорима постојала екавско-ијекавска опозиција, већ је скоро у цјелини досљедно давао ликове ријечи насталих јекавским јотовањем. Зато у пословицама налазимо: *лећети*, *проћеран*, *ућеха*, *ћео*, *шићерати*, *пошљедњи*, *шљеме* итд., затим: *ћевојка*, *ћеца*, *ћело* 'дјело', *кућеља*, *заћело* 'задесило', *оћенути*, *оћевен*, *вићео*, *наћео*, *ниће*, *сваиће*, *ониће*, чак: *ћетао* 'дјетлић', *ћетлићи* и сл. Само смо једанпут нашли записано *дјеца* (стр. 208), једанпут *деда* (762), и једанпут *слепачка* (344) (о екавизмима в. даље).

Друга општа карактеристика језика пословица јесте употреба гласа *х* (дакле, у пословицама — писање знака за тај глас), веома често и у пословицама које су из крајева у којим говорима нема овог гласа.

У погледу ове двије особине сматрамо да треба рећи следеће:

а) Иако се Вук већ крајем тридесетих година определио да у писању не јотује *t* и *d* испред јага, у бечком издању пословица том принципу није био досљедан, можда понајвише из практичних разлога, тим прије што му је изгледало да та појава не нарушава систем „опћените правилности”, а и што је тиме хтио да нагласи потребу досљедније примјене јужног нарјечја. Уз то, тиме се приближавао дијалекатској стварности ширег подручја, коју је у пословицама хтио што вјерније да представи.

б) Глас *x*, односно знак за њега, Вук је уносио свуда тамо гдје му је по етимологији било мјесто, али — понекад и гдје је осјећао да га треба унијети, без обзира на то са ког подручја пословица потицала (истина, у томе није претјеривао). Грађа показује да га је изостављао веома ријетко, само у случајевима гдје га изостављају и говори у којима се добро чува, ређе га замјењујући другим гласовима (односно знацима). Заправо, анализа бечког издања Пословица показује да је Вук *x* писао не увијек како га је чуо у народу, већ према својим фонетско-фонолошким резонима. На примјер, од 47 случајева које смо одабали за анализу, гдје Вук употребљава *x*, само је у једном случају назначено да је пословица са подручја за које се зна да је тада чувало *x* (код ријечи *махнито*, на стр. 267, примјер из Црне Горе — наравно, ријеч је о старој Црној Гори), док су сви други примјери из различитих крајева, што значи да треба претпоставити — и из оних у чијим говорима се тај глас не чује.

Стиче се поуздан закључак да је Вук сматрао веома значајним да се *x* у српскохрватском језику „рехабилитује”, јер тај глас живи на релативно малом простору, а књижевном језику ће бити потребан, док је мању пажњу посвећивао гласовним промјенама и осталим особинама говорног језика које су одступале од „опћените правилности”.

Вукове пословице, управо због сажетости њиховог стила, извјесне поетичности, емоционалности и церијетко необична израза, међутим, не представљају увијек народне говоре у чистој форми, нарочито не конкретне говоре. Многе од њих су научене, прихваћене са других подручја („увезене”)⁷, покаткад узете из народне пјесме или приче. Но, њихова лапидарност се у великој мјери поклапа са народним лаконским начином изражавања, без обзира на развијеност епског, кићеног казивања

⁷ О односу српских народних пословица према грчким и римским пословицама опширну студију налазимо у Раду ЈАЗУ (уп. Др Иван Касумовић, *Хрватске и српске народне пословице според грчких и римских пословица и крилатица*, I, Рад ЈАЗУ 189, 1911, 116—276, II, Рад ЈАЗУ 191, 1912, 68—264; исти, *Још једна руковет наших паралела к римским и грчким пословицама и пословичним изрицајима*, Рад ЈАЗУ 222, 1920, 30—72).

Аутор студије, Касумовић, на једном мјесту каже: „На размеђи између истока и запада наш је народ ударио кућиште своје; ту је био у живом саобраћају с истоком и западом па је с обадва краја добивао и културу. То обилато потврђују баш и народне грчке и римске пословице и којекакве реченице, по којима су настале многе и многе наше пословице” (о.с. 117). И даље: „И могу већ сада рећи, да ту готово нема појеле, која се обично поставља између културе Хрвата и Срба: да су тобоже Срби црпали културу с истока, а Хрвати је преносили са запада. Пословице баш показују, да је

у највећем дијелу народних говора. Зато су оне блиске свакодневном говору већине крајева у којима су прикупљане.

У даљем излагању осврнућемо се на поједине језичке особине пословица, како рекосмо, анализом бечког издања (1849. године).⁸

1. Фонетизам

а. Вокализам

1) У пословицама налазимо петочлани вокалски ситем (*а, о, е, и, у*). Вук уз пословице нигдје не назначавача да се рефлекси полугласника на неким подручјима у говору реализују као *е*, односно као *ā* (како се тај глас често обиљежава у дијалектолошкој литератури). Такав рефлекс полугласника, чак и стару вриједност овог гласа, Вук је могао срести на више мјеста гдје је прикупљао пословице (рецимо, у призренско-тимочком подручју, на Црногорском приморју, и другдје). О томе он говори у предговору Пословицама, сматрајући да је тиме читаоца довољно упутио у дијалектолошке карактеристике одређеног краја, што значи — и у говорну основу пословица.

2) Вук не означава ни лабијализацију самогласника *а* (тј. *ɑ*), на коју је наилазио у не малом броју говора, али и о томе пише у Предговору, истина наводећи да се такав глас чује само у Дубровнику.⁸

3) Група *-ао* у пословицама се по правилу задржава. Међутим, у неким од њих, посебно у онима са подручја Црне Горе, често налазимо и форму *-ā*, нарочито у везнику *као*. Анализирали смо стотинак примјера (из Црне Горе) ријечи *као* и завршетка радног глаголског придјева у мушком роду, па смо нашли: лик *као* се појављује 13 пута (у Рисну — 4 пута, у Црној Гори — 5 пута, у Котору — 2 пута, у Кривошијама и Бјелопавлићима — по једанпут), док се лик *ка'* појављује укупно 14 пута, од чега у Црној Гори 9 пута. Лик *к'о* се појављује свега два пута и то оба пута ван Црне Горе (258, 265). У Црној Гори се појављују и сљедећи ликови: *скитао, пропао, улегао, очајао, скакао, ћерао, дао, имао, допао, плувао, ископао, јечао, клањао, задерао, засјекао* итд.

грчка култура допирала и до Хрвата и остављала међу њима трагове своје, а напротив римска да је допирала и до Срба, код којих је такођер пало на плодну земљу много џезино зрно" (о.с. 117). Касумовић даље наводи да је у Даничићевом зборнику дубровачких пословица „помијешано пословично благо грчко и римско" (о.с. 117, напомена 1). У расправи Касумовић, даље, упоређује многобројне српскохрватске пословице са грчким и римским, групишући их око појмова (нпр. уз појам „змија" наводи 13 пословица из збирки В. Караџића, Ђ. Даничића и Ј. Мушкатиновића и њихове паралеле у грчком и латинском језику). Говорећи о свакодневним изразима, Касумовић истиче да их има у свих народа, те се они не морају преносити из народа у народ, тј. из језика у језик. Заправо, могуће су изреке о истим садржајима у више језика, неријетко и на истовјетан начин. Касумовићеве паралеле се односе на пословице гдје је веза са римским и грчким пословицама очита.

⁸ Предговор Пословицама, XXXVII.

Једанпут се јавља синтагма „помогао му ка' . . .” (254). На основу овога може се констатовати да се лик *ка'* јавља у пословицама и ван Црне Горе, али их је, истина, највише са тог подручја. Чудно је да су ријетки примјери са формом *к'о*, на коју је Вук у народу чешће морао наилазити. С друге стране, у пословицама из старе Црне Горе јавља се лик *као*, а врло добро је познато да се тај лик тамо не јавља.⁹

4) Што се рефлекса јата тиче, већ смо казали, у пословицама нема ничега што не би било карактеристично за Вука као ијекавца. Наиме, он све пословице, или готово све, биљежи у ијекавском лику. Код њега налазимо следеће стање:

а) дуго јат: *расцвијелити* (70), *уцвијелити* (167, 285), *развијевало* (305), *грјехове* (17). Сви ови примјери су из Црне Горе или из Боке; *клијет* (185), *тетријеб* (42) — није назначено одакле су примјери; *побјеснио* (131), *заповједих* (107), *заповједи* (императив, 255) *л'јена* (170). Само је први примјер из Котора, док за друге није записано одакле су. У прва три примјера огледа се дублетна краткоћа;

б) кратко јат: *сјео* (287), *просјео* (304), *подсјео* (251), *помрзјела* (298), *зјеница* (54), *свјештаћу* (282), *тјеме* (246); *хљеб* (131), *пошљедњи* (260), *пошљедња* (257), *пошљедње* (260), *шљеме* (201, 246), *жљео* (303), *пожљео* (122); *виђео* (87 и др.); *шићеривати* (279). Ни за једну пословицу у којима се налазе ови ликови није забиљежено одакле је. У једној пословици за коју је речено да је из Војводства имамо примјер *досјетљив* (67);

в) *p + Њ*: *горјеле* (302, 304), *грјехота* (100, 359), *грјехотѣ* (180), *грјешину* (314), али: *сагрјесио* (150); *одрјешује* (156), *стрјелач* (89). Ни за ове примјере није записано одакле су;

г) у замјеничко-придјевској деklinацији налазимо по правилу дуже облике, па имамо: *слијетијех* (333), *мојијем* (305), *с тијем* (287), *добријем* (19, 145), *мамијем* (72), *задњијем* (143, 252), *готовијех* (223), *змијех* (246), *поштенијех* (197), *мокријех* (204), *учињенијех* (21), *с једнијем* (287). Наравно, ово је само дио примјера овог типа. Налазимо и ликове са *и*: *с једним* (287, 3x), *с туђим* (167), *својих* (153), *твојих* (182), *мојих* (308), *готових* (232), *добрима* (216), и то су углавном сви ликови овог типа. Само је уз пословицу са ликом *мојих* записано да је из Црне Горе. Као што се види, многа су чешћи ликови са рефлексима јата *ије* него *и*;

д) *јат > и*: *дило* (125), *здила* (282), *млеко* (50, примјер је из Лике), *мрзити* (26), *приће* (144, 146, 262, 299, 300, 301), *сидјела* (298, 309, оба примјера су из Црне Горе), *сниваће* (291, али на истој страни налазимо лик *снџјева*), *стидити* (137, примјер је из Војводства), *биљега* (269); уп. и: *фришак* (339, 4x), *фришко* (361), *калижсио* (310, примјер је из Боке), гдје су у питању варваризми, код којих јат није типично;

ђ) *јат > е*: *дева* 'дјевојка' (58), *девом* (276), *колевка* (357), *слеме* (340), *процети* (214, Срем), *волела* (37, Срем), *цвећа* Гсг (260), *однеле* (35, у Војводству), *најпосле* (95), *време* (39, 95), *месѝ* (346, Срем). Од три примјера

⁹ Уп., нпр., код Милетића, *Црмнички јовор* (СДЗБ IX, 1940), стр. 272, гдје су наведени примјери: *дад*, *имдд*, *писдд*, *чџкад*, *чџдд*; како се види, у свим случајевима је на првом дијелу ове финалне секвенце кратки силазни акценат. Али, код њега налазимо и: *ка*, *жа*, *вика*, *бљџа* итд. (на истом мјесту).

на стр. 39 два имају лик *време*, од којих је један из Котарá (Време гради низ Котаре куле . . .).

Сигурније закључке о рефлексима јата у Вуковим пословицама могли бисмо донијети једино када бисмо имали податке о регионалном поријеклу сваког примјера. Међутим, како до тога није могуће доћи, остаје нам да констатујемо да Вук није увијек поштовао стање у народним говорима, рекло би се чак да је то само изузетно чинио (што се види по неким икавизмима и екавизмима, док према ијекавизмима, ма које врсте они били, није могуће дати сигурне судове). Тако, што се рефлекс јата тиче, Вукове пословице више одају слику његовог језика него дијалекатску стварност.

5) У Пословицама вокално *p* је увијек недевокализовано: *сврх* (9), *саврх* (5), *наврх* (24), *рват* 'рвати (се)' (13), *рђави* (21), *рђом* (26, 27), *грђи* (28), *крвници* (29), *преврни* (5) итд., итд. Познат је и Вуков однос према вокалном *p* испред самогласника, па у Пословицама налазимо форме: *предрџо* (43), *додрџо* (62), *одрџо* (235), *одадрџо* (231), *подупрџо* (252), *затрџо* (305), *умрџо* (55, 136, 141, 170, 242, 243, 246, 271, 308 и др.)¹⁰. Можда је Вука на овакво биљежење навела и стварност у неким старо-црногорским говорима. Тако, Милетић је у Црмници биљежио: *џмаро*, *раздаро*, *разастаро* и сл.¹¹

6) Од других вокалских појава биљежимо:

a : φ — по *ржаној* слами (328);

a : e — *кмијеште* (135);

a : u — *диље* (359);

a : o — *полача* (26), *палача* (94), *немогоше* (205), *не моглоше* (162), *карабље* (166), *самун* 'сомун' (302);

o : y — *узебло* (58);

o : e — *греб* (196, из Дубровника), *доцне је* (80);

u : o — *гонтунар* (43), *џомбос* (310), *капот* (269);

u : φ — *свачиј* (4), *божиј* (20), *волиј* (37, 38), *радиј* (268), *чиј* (347) итд., тј. свуда гдје је *u* испред *j* у секвенци *-ијј*;

u : e — *шешарка* (321);

u : j — *зеитину* (95).

Ове појаве не коментаришемо, али наглашавамо да их је Вук оставио онако како их је забиљежио (односно чуо) у народу.

Код Вука су најчешће форме: *четверо*, *деветеро* и сл., али налазимо и *четворица* (300). У овом погледу Вук се понашао према свом херцеговачком језичком осјећању.

¹⁰ О функцији њ више в. код А. Младеновића, посебно у раду *Однос Саве Мркаља према власитијој реформисаној ћирилици*, Зборник за филологију и лингвистику XXII/1 (Н. Сад, 1979), 95—109.

¹¹ Б. Милетић, нав. дјело, 277.

б) Консонантизам

Систем консонаната у Вуковим пословицама, изузимајући знаке за гласове *ћ* и *ђ* добијене јекавским јотовањем, представља и данашњи (и ондашњи Вуков) стандард. У Пословицама из 1849. године налазимо неке дијалекатске појаве које, рекло би се, нијесу знак Вукове непажње, већ његове жеље да форму језика пословица по могућности задржи изворно, како их је у народу забиљежио (без обзира на његов нешто другачији однос према гласу *x* и *јату*, односно његовим рефлексима).

1) Доста одступања од дијалекатске стварности у пословицама налазимо у писању графеме *x*. Како смо већ рекли, Вук је *x* писао не увијек према ономе што је забиљежио по слуху, већ више како је осјећао. У предговору Пословицама он на два мјеста говори о овом гласу, прво на странама XII до XIV, гдје објашњава да се у једним говорима чује а у другима не, да се негдје супституише и сл., а затим на стр. XXII—XXVI — гдје даје нове податке након боравка у Дубровнику, Боки и Црној Гори. На стр. XXV и XXVI Предговора Вук напомиње да је био, послвије боравка у Дубровнику, Боки и Црној Гори, наумио да *x* пише свуда тамо гдје је овом гласу по етимологији мјесто, али, изгледа, рукопис Пословица, углавном завршен до 1833. године, није успио да прилагоди том свом принципу. Рачунао је, вјероватно, да ће нешто поправити у коректури (он, или Његошев секретар Димитрије Милаковић, или чак сам Његош), али коректуру су, каже Вук, обавили штампари.¹² Зато је *x* на многим мјестима изостало гдје би га Вук иначе унио. У бечком издању је нешто поправљено, али изгледа не у потпуности како је Вук желио.

У Пословицама ситуација са *x* је сљедећа:

а) *x* у различитим позицијама: *хајат* (322), *хатар* (313), *хрсузин* (205, 235, у Рјечнику ЈАЗУ налазимо *рсуз*, уп. III, 675), *хоца* (267), *хрен* (192), *херат* (221), *хрти* (41), *буха* (152), *бухѐ* (106, 210), *буху* (178), *бухама* (156), *сахат* (149, 320), *ухо* (148), *чоху* (278), *глух* (192), *суха* Гсг (253), *суху* (193), *сухом* (231), *махнит* (298, 4х), *махнито* (267, из Црне Горе), *скухати* (289), *духати* (93), *духѐ* (71), *пухѐ* (125, 267), *опухѐ* (170), *кихаће* (134), *захука* (281), *махни* (286) итд., итд. Ту, даље, имамо ликове: *проху* 'проју' (185, 210), *прохѐ* (153, 267), *проха* Гпл (216), *прохиној* (240), али и: *проји* (271). Ову ријеч Вук је у народу вјероватно чуо са *j*, а у Црној Гори и Дубровнику ова лексема није у употреби.

Налазимо и придјев *трухлу* 'трулу' — Не стаје он на трухлу даску (209), и глагол *орохнути* — Дobar коњ или ће орохнути, или ођоравити (59, глагол *орохнути* направљен је према *хром*).

Ово што смо навели је, наравно, само мали дио ријечи које је Вук у пословицама забиљежио са гласом односно графемом *x*. Узети су само примјери у којима у народним говорима најчешће немамо овога гласа. Уз само један од свих ових примјера је забиљежено да је из Црне Горе.

б) *x > ф*: *ам* (235), *раст* 'храст' (186, 192), *растов* (41), *рт* 'хрт' (222), *рти* (238), *патријар* (41), *грија* Гсг 'гријежа' (145), *манити* (145),

¹² Предговор Пословицама, XXVI.

саморана (309), *удо* 'худо' (328), *оло* 'охоло' (43), *уче* 'хуче' (332), *ука* 'хуче' (281), *укао* (332), *поарчи* (79).

в) $x > k$: *кће* (293), *кћеше* (293), *некћеше* (205).

Ту су, затим примјери: *ћаше* 'хоћаше' (323), *ћело* 'хтјело' (50), *кужину* (316).

Група *хв* дала је *ф*: *фала* — супст. (23), *фали* 'хвали' (148).

Дакле и тамо гдје је у народним говорима, нарочито источног српскохрватског подручја, *в* или *ј*, а гдје иначе ови гласови у књижевном језику алтернирају са *х*, или су чак у предности над њим, — Вук пише *х* (рецимо, *проха*, *сух* и сл.). Ово наглашавамо због тога што је превага пословица са источног подручја наше језичке територије апсолутна.

2) Већ смо нешто рекли о јекавском јотовању у пословицама. Анализирали смо у њима и судбину лабијала пред јатом и нашли смо следеће стање:

бј : *бљ* — *бјен* 'бијен' (14), *бјени* (15), *бјелача* (59). Овдје је и *објашу* (28, лик помињемо због тога што се, аналогијом, и у овој лексеми врши јотовање гдје је та појава развијена);

вј : *вљ* — *невјешт* (36), *невјешта* (36), *вјешт* (36), *вјештица* (36), *вјетар* (36), *вјера* (36, 180, 337, 338), *невјера* (68), *невјерна* (78), *пливаје* (201), али: *живљети* (25), *живљело* (239), *живљео* (246, 268, 272), *наживљети* (49);

пј : *пљ* — *пјена* (286, 305), *пјешак* (249), *пјевају* (243), *пјевала* (249), али: *трпљети* (23, 24, 25), *трпљео* (194), *трпљен* (321). Имамо, затим, *капља* (137), *скапље* (312) — дакле, немамо обратног процеса, дејотовање раније јотованих сугласника:

мј : *мљ* — *мјера* (180), *мјером* (180), *мјери* (180).

Како се види, јекавско јотовање лабијала није често; у нашем корпусу је, заправо, везано искључиво са глаголима *трпјети* и *живјети* и њиховим облицима. Међутим, на многим ијекавским подручјима са којих су узимане пословице јекавско јотовање лабијала знатно је шире изражено него што се то види у Вуковим пословицама.¹³

¹³ Уп. на примјер, у црноречком говору (о.с. 343—344), у источнорногорском (М. Стевановић, *Источнорногорски дијалекти*, Библиотека ЈФ 5, 1935, стр. 36), у бјелопавлићком (Д. Ђупић, *Говор Бјелопавлића*, СДЗБ XXIII, 1977, 55—56), дјелимично у староцрногорским средњокатунским и љешанским говорима (М. Пешкићан, *Стироцрногорски средњокатунски и љешански говори*, СДЗБ XV, 1965, 108—109). На подручју Никшића и околине јотовање лабијала је скоро досљедно (уп. Д. Вушовић, *Дијалекти источне Херцеговине*, СДЗБ III, 1927, 25—26). Тај процес је, како нас обавјештава М. Станић (*Ускочки говор*, I, СДЗБ XX, 1974, 108—109), захватио и говор Ускока, док су у Пиви и Дробњаку јотовани примјери ређи, али не и необични (уп. Ј. Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*, ЈФ XVII, 1938—1939, 47). На подручју источне Херцеговине поред јотованих налази се и на нејотоване примјере (уп. А. Пепо, *Говор источне Херцеговине*, СДЗБ XIV, 1964, 64—65). У западнобосанским говорима јотовање лабијала је доста ријетка појава (уп. М. Дешпић, *Западнобосански ијекавски говори*, СДЗБ XXI, 1976, 162), а у Змијању је нешто раширенија (уп. Д. Петровић, *О говору Змијања*, Матица српска Н. Сад, 1973, 81).

Иако дијалекатска ситуација показује шароликост, ипак на свим ијекавским подручјима (макар на онима о којима смо говорили) налазимо на јотовање лабијала, те зато и кажемо да је оно у пословицама мање изражено него у говорима из којих су те пословице узете.

3) Старо вѣсъ у пословицама је свуда *вас* (уп., нпр. 32, 182 . . .), а вѣшѣ има лик *уш* (уп. 42).

4) Навешћемо још неке фонетске појаве везане за међусобне односе сугласника и њихове супституције:

а) промјена задњонепчаних сугласника: *бози* (188, 347), *бисази* (293), *мнози* (188, 347); *кашици* (51), *длаци* (35), *кавзи* (166), *друзи* 'други' супст. фем. (150), *снаси* (280), *пушици* (268), *планинци* 'планински' (341), *љусци* (286), али и: *даски* (81); *опаци* (69), *једнаци* (112, 282), али и *једнаки* (222); *печи* (247);

б) покретни вокали: *једному*, *другому*, *овому*, *тому*, *оному*, *кому*, *здравому*, али: *свакому* и *свакоме*, *првоме*, *зеленоме*, затим: *ником*, *мудром*, *лудом*. Записали смо и лик *малу* 'малом/е'. Тако је са дативом.

5) Именица *кћер* има сљедеће ликове: *кћер*, *кћи* (175, 255), *ићерца* (42, 361), *ићи* (229, 255), *кћерца* (326), а најчешћи су, и најбројнији ликови: *кћер*, *кћерка* и *ћер*. Изгледа да је Вук ове ликове биљежио онако како их је чуо (односно како су већ били записани, у случајевима гдје је пословице узимао из списка).

6) Упитна замјеница *ко* у пословицама најчешће се јавља у том лику (код *тко* на стр. 317 Вук упућује на *ко*), али се јављају и ликови *тко* (127, 317) и *сватко* (168, у пословици и у Вуковој напомени, 171, 273).

7) У пословицама се јављају партикуле: *пријед* (308, 310), *најријед* (158, 281), *тадар* (311), *кудијер* (144), *тогај* (148), *отклен* (15, 80), *доклен* (211), *валај* (31). Иначе, ове ријечи се јављају чешће без крајњих сугласника, односно без форми које их чине партикулама.

8) Односи међу консонантима:

в : *п* — *кљвко* (309), *овсеница* (27);

в : *ф* — *фајда* (156), *јуфка* (263), *навака* (261), *вуга* (290);

в : *љ* — *зацрљенити се* (26), *благосива* (323);

в : *б* — *бријеме* (69);

вѣ : *е* — *чоек* (свуда), *чоekom* (27), *чоече* (311), *чоества* (202) . . .;

в : *ф* — *онака*, *онаки* (123, 124), *така* (123), *таки* (124), *онаке* (124, 125), али и: *такаа* (125), *онаква* (124), *такови* (296), *такова* (125) итд.;

в : *ј* — *обривити* (324);

вн : *мн* — *гумно* (25, 221), *тавне* (302);

мн : *н* — *Црница* 'Црмница' (17);

вњ : *мњ* — *гламње* (14), *гламњама* (221), *тамњан* (193);

свр : *ср* — *сврби* (279, 283), *свраб* (322), *срби* (137);

н : *м* — *канџија* (269), *наком* (188, 297);

н : *њ* — *буњиште* (277), *буњишту* (13, 277), *мекиње* (164), *лањском*

(164), *лањски* (312), *сувишња* 'сувишна' (296), *вједогоња* (168), *вједогона* (108), *стришту* (164), *ибун* (181), *манка* (72); *мекињама* (347);

н > *ф* — *усправо* (259);

т > *ћ* — *самоћовати* (25);

ћн : *тњ* — *кутњи* (164), *злосретња* (331, 2х), *немотњик* (207);

л : *љ* — *брбла* (29), *шклоца* (175), *затилак* (305), али: *ждраљеви* (334, 335);

љ > *ф* — *страшиви* (296);

ј > *ф* — *божа* (335, 111 — у Црној Гори), *божја* (112), *божсија* (112), *не одбј* — 2. сг. импер. (207);

ј < *р* — *бакалај* (271);

ј > *и* — *шеитан* (351), *уиџа* (246), *зеитину* (95);

џџ > *ће* — *ћења* (324, јек. јотовање);

к > *п* — *проз* (302);

к > *т* — *жватати* (15);

к > *ћ* — *ћирија* (99);

с : *ш* — *с њим* (204), *шњим* (159);

з > *ж* — *жрака* (303), *жлобу* (43);

ж : *џ* — *сржба* (256), *џбун* (181);

г > *з* — *бисази*, *бози*, *мнози* итд.;

пт > *т* — *тица* (свуда), *тици* (92), *тичјег* (274), *тић* (317) итд.;

пш > *ш* — *шеница* (свуда);

дс > *ц* — *љуцки* (173);

стр > *штр* — *штројити* (361);

финално *д* : *ђ* : *ј* — *куд* (162, 163 — 21х, 348), *никуд* (105, 2х), *кућ* (28, 105), *ко је гођ* (141), *ко је год* (140), *коме гођ* (148), *кудијенгођ* (162), *когођ* (137, 2х), *кадгођ* (31, 162), *доклегођ* (65), *гостојина* (62). Отуда и аналошко *јеђи* (113).

Далеко би нас одвела анализа ових појава, па ћемо дати само неке напомене. Већица тих појава може да се сретне и у пословицама и у Вуковим објашњењима уз њих. То значи да се не ради само о језику пословица односно крајева из којих потичу, већ и о језику самога Вука. Треба, међутим, претпоставити да се у извјесним случајевима ради о томе да Вук није успио, последице допуњавања првог рукописа пословица које је донио на Цетиње, да довољно среди, тј. припреми за штампу рукопис који је предао Његошевој штампарији. Из истих разлога, дакле због брзине у раду, која је за Вука била карактеристична (а неријетко изузетна), и у издању из 1849. године имамо по нешто што Вук да је имао времена не би пропустио. На жалост, Вук није успио да припреми треће издање пословица.¹⁴

¹⁴ Уп. М. Панчић, *Вук Стефановић Караџић и наше народне пословице*, 646.

2. Неке морфолошке особености пословица

На основу онога што налазимо у збирци, изгледа да је у морфологији Вук понајвише поштовао форме које је налазио у народу, тј. ту је најмање интервенисао. Зато ово неколико напомена о морфолошким особеностима пословица дајемо не због значаја тих особености као језичких појава већ више због њихове диференцијалне вриједности у односу на данашње стање у књижевном језику.

а) Именице

У овој категорији ријечи биљежимо свега неколико појава:

1) На једном мјесту налазимо именицу *зачина*, у варијанти женског рода — И масло је *зачина*, али му се хоће *начина* (103, на стр. 83 налазимо *зачин*, м. род). форма је вјероватно условљена римовањем (са обликом *начина*), али се јасно види да се замјеница *му* односи не на *зачин* већ на ријеч *масло*. Именица *старјешина*, која и данас има овај облик (али је м. рода) има конгруенцију именице ж. рода у примјеру: Тешко кући на младој старјешини (дакле — која остане на младој старјешини, 315). Наилазимо на именице *лаж* и *лажа*, али су обје форме женског рода: Састала се *лажа* и *полажа* (275), Сан је *лажа* . . . (274), Ђе *лажа* омркла ту и осванула (75), али: *Лаж* се пређе прими него *истина* (165), *Лаж* чуо, *лаж* казао (165), На част *му* *лаж* (192), . . . *лијепа* *лаж* (169). Познато је да је у народним говорима ова именица час жењског час мушког рода, а наилази се на обје наведене форме у истим срединама.

Насупрот овоме, именица *глад* појављује се и у мушком роду: Није *глада* до Ђурђева дана (214, у Дубровнику). Исто је и са именицом *вечер*: Старије је јутро од *вечара* (294, у приморју). (На стр. 59 налазимо и: Добар *вече*!) У народним српскохрватским говорима, а и у књижевном језику, ова именица може имати сва три рода.¹⁵

У једном примјеру налазимо именицу *миљ* 'миља, мјера за дужину' — један *миљ* (287). Пословица, наиме, гласи: С једним се *колачем* може сто *миља* проћи, а су сто *колача* један *миљ*. Примјер је забиљежен у приморју.

2) У пословицама налазимо старе именске форме: *бози* (188, 347), *на роге* (255), *у коше* (280), *бијези* (12) итд. Именица *бози* у оба случаја која смо забиљежили, а једном и *рози*, појављује се као рима са ријечју *мнози*:

¹⁵ Да не наводимо примјере из народних говора, помињемо само стање у књижевном језику: „Именица *вече* (ген. *вечера*) изгубила је нејасним начином на крају *р* . . . ; у синг. је тај облик и мушког и средњег рода . . . ; у плур. је та именица женског рода . . .”, каже Т. Маретић у својој *Грамањници хрватској или српској књижевној језика* (уп. издање МХ Загреб 1963, 147), док М. Стевановић не помиње мушки род ове именице (в. М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, I, Научна књига Београд 1970², 288, 244).

На кога су мнози на тога су и бози (188), На кога су мнози на тогај су рози (188), Чиј су мнози онога и Бози (34). Даље налазимо старије, краће форме именица: *миши* (75, 76, 97, 119, 334, 342 итд.), *гроши* (213, 223), *воци* (243), *вуци* (76, 255), *краци* (234), *тијетли* (243), *млини* (37), *рти* (238), *хрти* (41), *лијеци* „љекови“ (78), *свати* (282), затим: *мише* (150, 155, 355 — 2х, 357), *мишима* (141), *с мишима* (316), *розима* (252), *у коше* (280), *у брке* (326). Једанпут смо забиљежили лик *зубови* (334).

3) У функцији именице јављају се придјиви *мало* и *веље*: Тако се од меце не личило мало и веље (310) и *бон* „болестан“: Тешко бону у дому голу (313).

4) Именица *камен* има прилошко значење у свега неколико случајева (у старој форми: *ками*): . . . лонцу *ками* свакојако (102), *ками* мајци (128), *Ками* ономе кога бију (128), *Ками* ономе ко туђ кам премеће (128), *Ками* ти у срце (128) и сл. Иначе, именица има ликове *камен*, *кам* и *кри* (уп. стр. 128).

5) Очекивало би се да наставак *-има* у мнoжинским падежима код Вука чешће има форму *-ма*. Међутим, на ту форму се у пословицама не налази често. Записали смо примјере: *зуб²ма* (70), *људма* (184, 302), на 22. стр. — и у Вуковој напомени, *чељадма* (87), *ријечма* (101), *коњма* (305). Исте ове ријечи, као и низ других из ове категорије, у пословицама најчешће имају наставак *-има*.

6) У пословицама, наравно, имамо седмочлану падежну систему. Оне су, међутим, у овом погледу обиљежене стањем стварности у народним говорима, дакле не само онима који имају развијену ту систему. У пословицама, нарочито онима које потичу са подручја Црне Горе, записано је много акузативских форми у значењу локатива. Наиме, од 34 примјера са подручја Црне Горе у којима треба да стоји форма локатива — у 17 се та форма и налази а у других 17 је облик акузатива (у питању су конструкције с предлозима *на* и *у* и глаголима мировања). Локатив и акузатив се мијешају на свим подручјима у данашњим границама Црне Горе. Вук, међутим, биљежи форму локатива и у старој Црној Гори у синтагмама у којима је у народним говорима нема (рецимо: *има на образу* — стр. 58, *на путу* — 67, *на трупици* — 86, у њему — 94, у *тикви* — 225, у *страшљивцу* — 225, *на Косову* — 253, у *жени* — 503, *на туђој земљи* — 315, у *свакој шеници* — 335, у *закону* — 335, у *стиду* — 337 итд.), а акузатив мјесто локатива биљежи, премда врло ријетко, и тамо гдје су ова два падежа по форми, наравно и по значењу, издиференцирана (нпр. Згрчио се као срп у планину — 89, Кривошије, гдје је, свакако, у питању утицај староцрногорских говора, као усталом и у низу других говора херцеговачког типа у Црној Гори).

Када је у питању локација, однос између акузатива и инструментала (за мјесто) нешто је другачији него однос између акузатива и локатива. У пословицама смо забиљежили један примјер замјене инструментала акузативом: Стан ти за црно море (293), а три гдје је инструментал са предлогом *под* задржао и форму и значење инструментала мјеста:

Кумим ти земљу под каменом (163), Не види се прст пред оком (196), Све сам купио и змију под каменом (281).

7) У деклинацији смо забиљежили облике: *по порукам* (Тешко вуку по порукам, 313), *с поточићи мј.* с поточићима (Свака вода с поточићи јака, 276), *ноћом мј.* ноћу (Свака крава ноћом црна, 276). Чудан је примјер синтагме „*да нас псу казује*” (Тако се од мене приказаније не учинило да пас псу казује!, 310), који нас подсјећа на онај француски превод Његошевог Горског вијенца у којему је именица *па* у значењу покољење, генерација, преведена као *пџс* — домаћа животиња. Интересантан је и локатив именице *јаје* — *у јају* (Нашао би длаку у јају, 192). Сви ови примјери нове су потврде схватању да Вук у пословицама није мијењао облике које је нашао у народу.

б) *Замјенице*

1) Енклитички облик личне замјенице другог лица множине у дативу гласи *ви*: Да ви чује здравље (48), Добре ви сиједете (60), Честит ви зет (346). Свега смо једанпут забиљежили облик *вам*: Клањам вам се (134). У акузативу енклитички облик ове замјенице је *ве*: Кумим ве за Бога сваком ствари (163). Али смо наишли и на облик *вас*: Орао вас однио (241). Код замјенице првог лица множине забиљежили смо само форму *нам*: Кожа нам се не дере, месо нам се не ије . . . (138).

2) Аналогно мијешању значења акузатива и локатива у конструкцијама с предлозима *на* и *у* ова два облика се мијешају и код замјеница. Заправо, у дативу и локативу имамо *тебе* мјесто *теби*: И ти, моја свекрво, спомени се да сам и ја *тебе* (подв. Д. Ђ.) лук и туколук (292). Тако је у пословицама досљедно. Чешће је и *себе* него *себи* (у облицима датива и локатива): Бог је најприје *себе* (подв. Д. Ђ.) браду оставио (18), али се нађе и форма *себи*: Ко је себи душманин (142), Просиx и просиx, па једва себи (испросиx — пр. Д. Ђ.) (264). Дативску форму *мени* нашли смо само у једном примјеру: Доћи ће и мени божић (69), док су све остале *мене*.

3) Показна замјеница мушког рода *тај* има искључиво форму *та'*, а замјеницу *овај* налазимо и у форми *ови*: Тако ми кости не горјеле као *ови* огањ (301).

в) *Глаголи*

1) У пословицама срећемо дужу и краћу форму инфинитива, тј. са финалним *и* и без њега: *стић* (9), *поклат* (56), *зобат* (57), *угњиват* (110), *доћ* (69, 5x) — и у свим таквим случајевима Вук мјесто изостављеног *и* ставља апостроф. У апсолутној су, међутим, преваги ликови са финалним *и*: *умријети* (107, 180), *купити* (119), *докрочити* (144), *путовати* (147), *закопати* (160), *закинути* (180), *исцијенити* (186), *извести* (194), *славити* (224), *оставити* (224), *претворити* (236) *уљести* (308) итд.

2) Наилазимо на особености промјене глагола према врстама:

*презент:*2. лице синг.: *хитиш* (163);3. лице синг.: *лискује* (4, 138, 170), *коштује* (60), *не требајује* (359); *дава* (83, 148, 349), *удава* (138), *помага* (253, 256, 319), *маха* (255), *штана* (300), али: *пуше* (276);*бјега* (208);*сти* 'спава' (153) — и, у складу са тим: *поспе* 3. л. пл. през. (Кад пси поспе 'поспу', 119), *спећи* (27) — сачувањ стари тип промјене;*сјаје* (88), *узимље* (360), *пливје* (201);*трчѐ* (144);*гледу* (42), али једном и *гледу* (244), у вези са спрегом *да греду* (244. Вук овдје каже: „Гледу је мјесто *гледе* само да би се сложило са *греду*. У Боци.”), али и *гледе* (Које очи зло чине оне и по свијету гледе, 142);*перфекат*: *пукнуо* (306), *изникнуо* (306), *останула* (307), *остануо* (308), *испанула* (307), *пануло* (307), *затануло* (85).Забилежили смо форме трпног придјева: *ткато* (161), *забијато* (161), *писато* (170), *обећато* (228), али: *попљувана* (232), затим аорист *омиље* (359), *футур бити ће* (358) и императив: *ђељај* (75), *посвири* (256), али и *посвирај* (256).У пословицама се веома добро одражава изванредно богатство перфективизације глагола које карактерише народне говоре. Забилежили смо: *дочети* (24), *дочувати* (218), *учувати* (165), *збести* (88), *објахати* (28), *обеселити* (120), *обрећи* (24, 68), *обругати* (233), *омучити* (139), *опросити* (123, 240), *убојити* (156), *умолити* (153), *унићи* (158). Интересантан је примјер *самоћовати* (Боље је самоћовати него срамотовати, 25, гдје је форма *самоћовати* настала вјероватно због римовања са *срамотовати*).г) *Непромјенљиве ријечи*

Код ове категорије ријечи нема неких појава које би пословице односно њихов језик чиниле особитим, нарочито не у односу на народне говоре. Неке појаве су забилежене у фонетском дијелу овога рада, или ће пак бити назначене код синтаксе, па о њима овдје нећемо говорити.

4. *Из синтаксе*

Синтакса пословица понајвише, чак више и од морфолошких категорија, одражава дијалекатску стварност, или — можда је боље рећи — богатство гномског начина казивања, нарочито наших епских средина.

Вук је најчешће задржавао народну синтаксу, јер је она одражавала правилност за коју се он иначе борио. С друге стране, Вук је уносио више варијанти истих пословица, чиме су се добро представљали говори различитих подручја. Чињеница што у народу и данас живи највећи број пословица које је Вук унио у своју збирку доказ је више за њихову добру синтаксичко-граматичку структуру. Истина, анализом препознајемо, ту и тамо, покоји старији обрт, данас мање изражен у народним говорима, али ријетко наилазимо на особине које синтакса данашњег српскохрватског стандардног језика не би прихватала. Зато ћемо рећи нешто углавном о обртима који су мање обични у савременом српскохрватском стандардном језику, али не увијек и у народним говорима, јер у њима ти обрти и данас често нормално живе.

Већ смо напоменули да се не само у пословицама из Црне Горе, а у њима нарочито, наилази на много примјера замјене локатива акузативом, тј. мијешање локације и (правца) кретања. Таквих примјера у Вуковој збирци је изузетно много. Познато је, међутим, да ово није појава карактеристична само за староцрногорске говоре. Њу налазимо и у другим српскохрватским говорима, па и у новоштокавским који су у развоју пошли најдаље, рецимо онима у Херцеговини и западним крајевима Црне Горе. Будући да је то шира појава, не помињемо је као „специфичност” у Вуковим пословицама.

У пословицама налазимо такође много примјера гдје је прави објекат (у акузативу) замијењен словенским генитивом, и то је изузетно честа појава, налазимо је у многобројним примјерима. У два случаја смо овај генитив нашли и ван негације: Отишао је ће ће наћи *лука за петка* (243, овдје и даље у сличним наглашеним случајевима подв. Д. Ћ.); *Чувај лонца к’о и оца* (350).

Даље ћемо се осврнути на поједине синтаксичке особености пословица.

1. У пословицама налазимо инструментал у слободној употреби у прилошком значењу у случајевима гдје је овај падеж употријебљен мјесто номинатива или (чешће) акузатива као објекта:

Боље је за годину *волом* него сто година *кравом* (бити) (23), гдје је у питању тзв. предикативни инструментал;¹⁶ *Дужан је и косом* на глави (71), у ком случају се инструменталом исказује допуна изразу *бити дужан*; Кад врба *грозђем роди* (116), гдје цео исказ означава вријеме у негацији (= никада) итд.

У примјеру *Он мора свуда носом забости* (239) имамо оруђник који би се могао замијенити акузативом (= забада нос . . .).

И у пословици *Ласно је покрај чаша јунаком бити* (167) имамо предикативни инструментал (= бити јунак).¹⁷

¹⁶ Уп. Милка Ивић, *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој*, САН Београд 1954, 149—152.

¹⁷ Исто.

Како се види, у једном дијелу примјера данас би био обичнији акузатив,¹⁸ јер је у њима ријеч о правом објекту (= бити дужан и косу на глави, забада нос, рађа грожђе . . . итд.).

Примјер *Девом вила а невом гњила* (58) има темпорално значење, али је ту изражена и квалификација. Ту је, у ствари, у питању номинатив (= када је била дева 'дјевојка', . . . сада када је нева 'невјеста' . . .)¹⁹.

Интересантнији од осталих је примјер *Нека бих коњем у гору утекла* (34). Да се инструментал *коњем* не би схватио као оруђник, или инструментал за начин, тј. да се ријеч *коњем* не би схватила као начин превоза, примјер захтијева шири контекст. У вези је са пословицом Вид'ла жаба ће се коњи кују, па и она дигла ногу (34). Ту пословицу Вук је записао на основу сјећања из Тршића, а 8. маја 1835. чуо ју је, каже, у Перасту, али у форми:

Јунак поткива коња храбрена,
Видјела га жаба зелена,
Подиже ногу, јунаку рекла:
Поткуј и мене, млади јуначе!
Нека бих коњем у гору утекла.

Дакле, ријеч је о томе да жаба утече (оде) у гору, тј. у планину брзо *као коњ*, а не на коњу. „Коњем”, значи, није средство већ начин глаголске радње.²⁰

2. Нијесмо нашли више примјера типа *На једном се вољу не може орати* (186), гдје је ријеч о замјени инструментала (= једним волом) локативом.

3. Интересантне су неке замјеничке супституције, као:

1) *Оно* ствар вриједи, по што се може продати (239), гдје је замјеница *оно* употребљена мјесто количинске замјенице *онолико*. Такве замјене се могу и данас срести у неким народним говорима (примјер из Загарача у Катунској нахији, према мојим подацима: Ваља *оно што* двојица кажу — ријеч је о процјени вриједности парчета земље).

2) *Трла баба лан, да је прође дан* (321) — неуобичајенији је примјер супституције, гдје је датив *јој* замијењен формом *је*, којој није лако одредити да ли представља замјеницу или је у питању спона. Наиме, такав примјер је могуће наћи у катунским говорима у Црној Гори (да је прође лудило = да *јој* прође лудило, нека је прође весеље = нека *јој* прође весеље и сл., према мојој грађи). Незгода је у томе што не знамо гдје су

¹⁸ То је тзв. зона директног или индиректног објекта, о којима говори М. Ивић (нав. рад, 264). Даринка Гортан-Премк у својој студији *Акузативне синтаме без предлога у српскохрватском језику*, Београд, 1971 (Институт за српскохрватски језик, Библиотека ЈФ, н. с. књ. 2, стр. 58 и даље), говорећи о акузативно-инструменталним паралелизмима, наводи доста примјера овог типа.

¹⁹ То је, тачније речено, категорија инструментала тзв. основне карактеристике, уп. М. Ивић, нав. дјело, 134.

²⁰ Овдје је у питању категорија инструментала у функцији одредбе, уп. М. Ивић, нав. дјело 238.

записане пословице овог типа, а било би их значајно упоредити са данашњим стањем у говору из којег потичу. Овако, остаје нам да тражимо сличности (односно истовјетности) и разлике између пословица и многих говора, а то није могуће ни у исцрпнијој синтаксичкој монографији.

3) И данас у народним говорима имамо колебање између акузатива и датива у примјерима какав је у пословици Ко боље може, да *га* Бог поможе (135). У својој студији о акузативу Даринка Гортан-Премк даје примјере рекције глагола *помоћи*, *помагати* с акузативом, али их нема из новије литературе,²¹ што би значило да данас таквих конструкција у књижевном језику нема. Познато је, међутим, да у народним говорима сличне конструкције живе. На располагању су нам подаци о рекцији других глагола у неким народним говорима: *плаћати*, гдје се јављају форме и *плаћају му* и *плаћају га*, затим: *лагати*, *савјетовати* и сл.²² По Пешикану, у староцрногорским средњокатунским и љешанским говорима ове односе налазимо у вези с глаголом *бојати се*,²³ а у црмничком говору налазимо конструкције *воља ти* и *воља те*²⁴ итд. Дара Гортан-Премк, у цитираној расправи, наводи двојну рекцију цијеле група глагола: *лагати* (некога, неком и сл., о. с. 40), *саветовати* (некога — 41, некоме — 41), *помагати* (некога, некоме — 43), *служити* (некога, некоме — 44—46), *сметати* (некога, некоме — 46—48)²⁵ итд. Истина, Д. Гортан-Премк нам даје највише података из литературе, како старије тако и новије, и на основу њих се може закључити да су двојне рекције овог типа и честе и да обухватају велики број глагола. И доста је чудно што таквих примјера код Вука нијесмо нашли више.

4) У пословицама налазимо обрте познате у народним говорима какви су: шта *га* пас *лаје* (352), у *близу* стајати (32, пословица гласи: Батра и слама не могу у близу стајати), затим замјене генитива акузативом типа *од шта* мјесто *од чега* (Од шта врећа од тог и узица — 236, Од шта земац од тог и вријеме — 236, Од шта кућа од тога и ручица — 236), па замјена инструментала генитивом (Нема крвника *над потурчењака* 'над потурчењаком' — 203). Наилазимо и на примјер Игледа као *озебао сунца* (97), гдје *изгледа* значи *шичекује*, а умјесто акузатива *сунце* узет је партитивни генитив („топлоте”). Пословицом, у ствари, хоће да се каже „Изгледа као онај који жели сунца” (тј. топлоте).

5) Наилазимо на употребу замјенице *свој* ређу у данашњим народним говорима (и стандардном језику), типа: Братићу мој *свој* си ми (28, примјер је из Рисна). Вук каже да се ово чује у разговору. Дакле, ријеч је о својти, а „своји смо” може да значи да смо *рођаци*, или пак да смо *орођени*. Можда ту долази и примјер Сваком *своја* *невоља* (278), док је други

²¹ Уп. Д. Гортан-Премк, о.с. 53.

²² Уп. Д. Ђупић, *Говор Бјелопавлића*, 112.

²³ М. Пешикан, *Староцрногорски средњокатунски и љешански говори*, 187.

²⁴ Б. Милетић, *Црмнички говор*, 522.

²⁵ Уп. о овоме и код М. Стевановића у *Савременом српскохрватском језику*, II, Научна књига Београд 1969, 371—380.

случај са примјерима: Сваком своје лијепо (278) и Сваком своје треба (278), гдје имамо предикацију (иако је у првом примјеру глагол изостављен),²⁶

б) У примјеру: ... *иди длака ти си лака* (109) номинатив *длака* употријебљен је мјесто вокатива, вјероватно римовања ради.

4. И примјери: Здрав *болесну не разумије* (= не вјерује, 89, али то може значити и „не разумије што говори“), Свак *себи воли* (279, уп. код Д. Гортан-Премк „волети + акузатив“, „волети + датив“, о. с. 96) припадају оној категорији двојне рекције о којој смо мало час говорили. Наишли смо на примјер Турци *нам неће разумјети* оно што говоримо (А Турци нам неће разумјети, 94), гдје би се рекло да је у питању погрешна рекција, настала случајно. Међутим, у неким санџачким говорима (Пљевља, према мојим подацима) глагол *разумјети* поред општег значења (разумјети, схватити, појмити и сл.) има и значење *замјерити*, истина у форми *разумити*. У том случају могли бисмо рећи да је рекција у датом примјеру добра. На основу формулације у Рјечнику ЈАЗУ: „докучити ш то умом или памећу, схватити, појмити, спознати; дознати, сазнати, чути; бити вјешт чему или у чему“, — није немогуће доћи и до значења „не замјерити“.²⁷ Код одреднице *разумити* у Рјечнику ЈАЗУ имамо слична значења — схватити²⁸ (= не замјерити).

5. Релативно је честа употреба негације *није* у значењу *немати*, односно у 3. лицу презента *нема*. Појављују се конструкције: *генитив + + није* и *није + генитив* — у свим случајевима у значењу *нема*. Ево неких, примјера:

Генитив + није: Залуду је град за динар, кад *динара није* (83)
Ту *га није* (321).

Није + генитив: До божића *није ни глади ни зиме* (59), Кад је *каше, није млијека*; а кад је *млијека није каше* (117, како видимо, овдје и потврдна форма глагола *јесам* значи *имати*, тј. *кад има*), Ко ме *није вијека није му ни мијека* (147), *Није га* (гријеха) у помишљеном, него у учињеном (213), *Није глада* до Ђурђева дана (214), *Није зиме* докле божић мине (215), *Није зиме ни зимнице* (215). Појављују се, даље, синтагме: *није коке* (216), *није краве* ... (216), *није вука* (216), *није штете* (216), *није племена* (216), *није грмена* (219), *није ћука* (219), *није кремена* (342) итд.²⁹

6. У пословицама доста често срећемо конструкције *тако ми + инфинитив*. Такве су конструкције:

²⁶ За наш први примјер уп. код М. Стевановића у раду *Употреба заменице свој*, Наш језик, н. с. II, 10, гдје наводи сличне примјере придјевске употребе ове заменице. (Иначе, у овом раду Стевановић је детаљније обрадио употребу заменице *свој*.)

²⁷ Рјечник ЈАЗУ, XIII, 725.

²⁸ Исто, 724.

²⁹ У свим овим случајевима рјеч је о правом објекту, тј. о објекту (у генитиву) уз одричне глаголе (уп. М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, II, 201).

Тако ми лако умријети (302), Тако ми умријети Бога зовући (306). „Нормалне” конструкције мјесто ових биле би, отприлике: Тако лако умро, Тако умро Бога зовући или сл., јер са *тако* глагол најчешће иде у радном глаголском придјеву, или овај глагол са генитивом именице (тип: Тако ми лаке смрти, Тако ми смрти уз . . .). Још су интересантније конструкције које са овим прилогом (*тако*) налазимо на стр. 307 Пословица: Тако ми што ведри и облачи, Тако ми што је данас, Тако ми што је од Бога, Тако ми што је међу нама, Тако ми што је сјутра, Тако ми што подијелити не можемо, Тако ми што си ми дао из твоје руке, Тако ми што сја, Тако ми што смо заједно изјели и попили . . ., Тако ми што смо проговорили. У свим овим примјерима у питању је објекатски однос, у којему, међутим, недостаје генитив „онога”. Ови спрегови су, свакако, необични и за народне говоре, да се о стандардном језику и не говори. Будући да се ради о заклетвама које је Вук забиљежио у Црној Гори, на подручју које нам је релативно добро познато, са сигурношћу можемо говорити о томе да овакве конструкције данас у народним говорима Црне Горе не живе. Познато нам је да, на примјер, заклетву коју овдје налазимо у конструкцији Тако ми умријети Бога зовући у народним говорима у Црној Гори налазимо у некој од форми: Тако, умро, . . . Тако лако умро, Тако могао умријети и сл.

7. У пословицама налазимо само једанпут конструкцију *за* + *инфинитив*, у примјеру: Нема крижа за пољубити (203). Одмах препознајемо конструкције какве налазимо у западним крајевима наше језичке територије и у литератури са тог подручја. Примјер који Вук наводи је из Дубровника. Иначе, у многим хрватским говорима (и не само у њима) често се срећу конструкције типа: *за попити*, *за појести* итд., које се код нас сматрају страним наносом,³⁰ и мјесто којих у стандардном српско-хрватском језику иза предлога *за* долази глаголска именица: *за јело*, *за тиће* и сл.³¹

8. У пословицама ће се наћи примјери са изостављеним предикатом: Волиј сам брата за крвника но туђица за господара (37), иза чега је сам Вук, у заградама, додао ријеч *имати*, односно објектом: Не забуди (= заборави) на којој си (198, тј. не заборави на чему си, на којој си ријечи). Договорна селу одговара (62). Вук, у заградама, додаје: *уредба*, *бесједа*, *ствар* . . . Данас би ова конструкција чешће била замијењена, рецимо конструкцијом типа: Договор селу одговара или сл.

9. У пословицама налазимо интересантан ред ријечи, какав је у примјеру: Ако је димњак накриво, управо дим излази (3), гдје се хтјело, свакако, рећи: Ако је димњак и крив, дим излази право. Одмах иза овог примјера налазимо друге исте врсте, гдје је ред ријечи на мјесту (нпр.: Ако је и го, али је соко, Ако је и зло, моје је, Ако је и змија, од срца је итд.). Ту је и примјер: Грлу не може се наћи дно, ако кад (чоек) умре (тј. Грлу се не може наћи дно, или сл.).

³⁰ Исто, 745.

³¹ Исто.

10. Као што у реду ријечи налазимо мало интересантнога у пословицама, тако је мало и необичних појава у слагању реченичних дјелова. Наишли смо само на два три необичнија случаја конгруенције, као: Моја је мати и његова на једном сунцу тарану сушила (181, гдје би биле боље конструкције: Моја мати и његова . . . , односно: Моја и његова мати су на једном сунцу тарану сушиле, или сл.), Рапоранилац и доцно-легалац *кућу тече* (270, = *кућу теку*, ако се именице рапоранилац и доцно-легалац не односе на једног човјека), Рало и мотика свијет храни (= хране, 269).

11. У пословицама уз глагол *мрзети* налазимо предлог *на*, те имамо конструкцију *мрзи на . . .*: Гост мрзи на госта, а домаћин на обадва (44), мрзи на то (178, конструкција у Вуковој напомени уз пословицу Милује као враг тамјан), . . . на кога мрзе (189, Вукова напомена уз пословицу На мрзилу кућа остаје), Пјешак на коњика (увијек) мрзи (249), Свака свекрва мрзи на снаху (276), С мога брата Николе мрзим и на светога Николу (290). И конструкције овога типа познате су и данашњим нашим народним говорима.³²

12. У вези са глаголом *мрзети* наишли смо на свега једну конструкцију која је данас жива не само у народним говорима већ и у књижевним дјелима на западној страни српскохрватске језичке територије: Кога се мрзи љубити (136). У другим говорима мисао из ове пословице обично се формулише: Кома је мрзно љубити, Ко мрзи да љуби или сл., дакле у активној конструкцији.³³

13. У пословици Бог дај господину (17) налазимо остатак опатива, који је у овом случају замјена за императивну конструкцију (= нека Бог да . . .).

14. У пословицама доста често налазимо употребу везника која је карактеристична нарочито за староцрногорске говоре (али не само за њих). Навешћемо неколико примјера:

— *али* у значењу *или*: Али ми свадбу, али брадву (дај или покажи, 9, у Црној Гори);

³² И не само у њима. У грађи *Речника српскохрватској књижевности и народној језика САНУ* налазимо ову конструкцију од Вука наомамо континуирано и код књижевника. Тако, поред примјера из Вуковог превода Новог завјета налазимо и примјере код других писаца: Ја на непоштење мрзим (Ј. Веселиновић, *Слике из сеоског живота*, I, 153), Ја целог века мрзим на канцеларије, протоколе, регистре . . . (П. Тодоровић, *Дневник добровољца*, Београд 1938, стр. 3), . . . и мржња на непријатеља народа (*Књижевне новине* Београд, број 46/1948, стр. 4) итд.

³³ У Рјечнику ЈАЗУ (уп. том VII, стр. 101, код *мрзџи*) налазимо мноштво примјера са оваквим конструкцијама; истина, више их је са западне територије нашег језика (из хрватске књижевности). Грађа *Речника САНУ* показује преимућство ових конструкција у литератури са хрватског подручја, али их има и на источној страни, нарочито у народним говорима. У *Речнику српскохрватској књижевности и језика МС* (уп. К-О, стр. 439, код *мрзџи*) даје се конструкција *мрзџи + некога, нешто и мрзџи + на некога, на нешто*, али се наглашава да се конструкција другог типа ређе употребљава. Не даје се ни један примјер са конструкцијом „мрзети на . . .”

— *али* у значењу *зар* (што се боље изражава перифрастичном конструкцијом): Али си ми прасицу шишао (10, Бока, = да ми, случајно, нијеси прасицу шишао, тј. да ми нијеси какав род . . .);

— *ада* у значењу *него*: Правда је у Бога, ада у кога? (258, без назнаке одакле је пословица);

— *е* у значењу *да*: Не бих те трпљео да бих знао е ћу сокола извести од тебе (194, из Црне Горе; оvdје је везник *е* употријебљен вјероватно из стилских разлога, тј. да се не понавља претходно *да*);

— *е* у значењу *јер*: Очисти се, е ћеш пити (244, без назнаке одакле је);

— *е* у значењу *што*: Поп попу није крив е му је поредац бир (255 без назнаке поријекла);

— *ма* у значењу *али*: Добро је свашта знати, ма није све творити (61, без назнаке поријекла), Ма ђевојци срећу губи (173, Рисан, Вук оvdје напомиње да *ма* значи *али*. Ријеч *ма* је оvdје истовремено и субјекат у реченици), Матица је невиђена болест, ма је тешка, убио је Бог! (175, из Црне Горе), Нијесам пијаница, ма ми је мила капљица (317, без назнаке поријекла), Све знам, ма не знам кад ћу умријети (280, без назнаке поријекла);

— *оли*, *ол'* у значењу *или*: Оли танко ол' дебело, теке даје (= да је) на вретено (238, без назнаке поријекла);

— *јд* у значењу *или*: Јд ја, јд он (107, без назнаке поријекла), Јд је чела, јд је брус, јд од мотике штене (107, без назнаке поријекла), Јд право, јд никако (109, без назнаке поријекла), Јд сад, јд никад (110, без назнаке поријекла), Јд умιο а не имао, јд имао а не умιο (110, у загради Вук додаје: *једно је*, без назнаке мјеста);

— *та* у значењу *да*, односно *или*: Та по шији, та по врату (312, без назнаке поријекла);

— *нека* у значењу *да би*: Нека бих коњем у гору утекла (34, Пераст).

15. Врло ријетко наилазимо на народске форме предлога *с*. Записали смо само: С једним се колачем може сто миља проћи, а су сто колача један миљ (287, Приморје), . . . ено чоeka су двије главе (303, Црна Гора), Удала би се и кћерца и мајка, но нема су чим, а нема за ким (326, Црна Гора).

16. На стр. 69 налазимо пословицу Драго је сам себи најприје врат сломио, гдје је прилог *драго* супстантивизиран. Примјер је из Црне Горе. У црногорским говорима такве конструкције данас нијесу ријетке, уп.: Дако је најгори човјек,³⁴ гдје се под *дако* подразумијева онај који стално помиње само оно што је могуће, а не оно што је сигурно.

17. У једној пословици налазимо синтагму *многи чоек*: Многи чоек није назадан Богом већ собом (181, без назнаке поријекла). Такви спојеви су чести у народној прози, чујемо их у народним говорима, а нијесу непознати ни савременом литерарном језику.³⁵

³⁴ М. Пешикан, нав. рад, 232.

³⁵ Довољно потврда за овакву конструкцију у књижевном језику даје *Речник српскохрватскога књижевног језика* МС (уп. К-О, 402, код *многи*).

Како пословице, најчешће, нијесу одраз одређеног говора, већ имају универзалнију вриједност у језику, тј. у овој или оној форми налазимо их на ширим подручјима, а садржину многим од њих налазимо и у другим језицима, и код других народа,³⁶ то би упоређивање њиховог језика, посебно њихових синтаксичких конструкција, са стањем у свим народним говорима, затим са стањем у литературама истог језика, као и са еквивалентима у другим језицима (нарочито територијално блиским) — тек дало драгоцене резултате. Међутим, такав приступ у анализи језика пословица могао би, а вјероватно и морао, бити предмет посебне расправе, којој у једном оваквом осврту на језик Вукових пословица нема мјеста.

5. Напомене о лексички пословица

Пословице, можда више него друге врсте народног стваралаштва, обилују богатом лексиком. Због њихове посебне природе у њима су каткад ријечима значења необична, форма више него у другим облицима народне књижевности зависи од контекстуалне околине. То је или римавање, или некакво друго слагање, или какав морфолошки односно синтаксички необичан обрт или слично. Ријеч се веома слободно понаша, као у неког пјесника који тражи свој посебан начин изражавања и хоће да буде необичан. Међутим, у пословицама ништа не испада необично, све је у „хармонији”, најчешће имамо реченицу која личи на добро исклесано вајарско дјело, ређи су неуобичајени или „неграматички” обрти. Ријеч се „прилагођава” форми пословице, њеном гномском изразу, па се и њоме траже најједноставнији путеви за изражавање пјеловите мисли. Овдје нема простора за перифрастичне, сликовите описе, слика мора да се сажме, како би се у што тјешњој форми довољно јасно изразила мисао, неријетко врло развијена.

Лексика је углавном народна и скоро је сву можемо наћи у другом издању Вуковог Рјечника. Што је интересантније, у пословицама имамо често необичне, „народске” форме ријечи, направљене у циљу звучног слагања са сусједнима. У пословицама *вельача* 'фебруар' *вельује*, а Мара 'марач' (= март) *опакује*; мјесто гдје се неко свађа је *исвадишите*, а мјесто помирења — *помиришите*; а да би се са ријечју *помиришите* слагао, *одар* 'кревет, лежај' постаје *одришите*. Налазимо и ријечи: *нећо* — онај који неће, *хоћо* — онај који хоће, *случо* — онај који случи, *недаша* — онај који не даје, *лежасак* — лијенштина, онај који жели да одмара више него што треба, *ласт* — лакоћа, *шет* — шетња, *умрће* — смрт, умирање, *умуз* — оно што се једанпут помуде, *даша* — давалац, поштен, пуноручан човјек итд. Још су интересантнији квалификативи типа: *гладиња смрт* — смрт изазвана глађу, *уторан* — онај који почиње уторком, *мрзећи* — онај ко је омражен, кога не воле; *чемерно* се изражава ликом *чемеце*, *четвороношке*

³⁶ Види напомену 7.

— почетворке. Скидање кајмака има глагол *окајмачити*, зарада је *течење*, трпљење — *трпеж*, доношење је *донос*, уништење — *затер*, ловац — *ловник* (у Црној Гори ће се за мачку која добро лови рећи да је добра *ловница*, а *ловница* је и ловачка пушка, а за доброг мачка ће се, али ређе, рећи да је добар *ловник*), *зличина* је онај који чини зло итд. Уз пословицу-клетву Узма те узела (стр. 331) Вук каже да значи „да ти се узму и ноге и руке, т. ј. да се укочиш?”* Познато је да у народним говорима ријеч *узма* стоји у клетви у значењу које јој и Вук даје, али имамо и податке из Катунске нахије (у Ц. Г.) гдје је ова ријеч и сама употребљена у значењу *јадан човјек*, *биједа*, *сиротиња*, *неспособан човјек*.

Интересантне су у пословицама сложенице типа: *восковарина* — восак, или празно саће, *водокрите/водокриће* — богојављење, *врбопуц* — прољеће, тј. када врбе „пуцају”, када цвјетају, *винобер* — вријеме бербе грождја, *плагидруг* — лош друг, кукавица, *пјевидруг* — добар друг, весељак у друштву, *чорболок* — изјелица, *долибаша* — онај који се стара у друштву да свакоме буде довољно јела или пића, *доцнолегалцац* — онај који касно лијеже, касно иде на спавање, *злоткаља* — лоша ткаља итд. Ове и сличне ријечи су интересантне по грађи, види се да су народне али их, наравно, послје Вука срећемо и у литератури.

У пословицама је мноштво идиоматских синтагми, које су праве снигме, а неријетко су дијалекатски обојене (рецимо, треба познавати природу одређеног говора, или групе говора, да би се схватило да синтагма „ко је витез” не значи то што ове три ријечи кажу, већ је то позив у помоћ, нпр. у Црној Гори, или да је „пусти глас” не „празан”, никакав глас, већ вијест о смрти итд.).

Иако наше народне пословице не припадају типу епске поезије, која је означавала посебан бунт народа у тешким временима, ипак и оне у великом степену откривају душу човјека који није свој господар, већ је у сталном сукобу са туђином. Па и оне пословице које су преузете из других народа нијесу чисте преведенице, и оне су прилагођене начину размишљања човјека овог поднебља и његовом начину живота и борбе. Зато је у њима лексика у највећем проценту народна, стране ријечи су ријетке. Као чешће забиљежили смо: *арчити*, *аспре*, *аферим*, *аичија*; *балија*, *балота* ’пушчано зрно’, *балта* ’сјекира’, *барета*, *бердо* ’војник’ (уп. *берданка* — врста пушке), *бешкот*, *бирићет/берићет*, *бирицауз*, *бујур* ’бујрум’; *гвардити* ’гледати’, *грабанцијаш* ’човјек немирна духа’, *густ* ’уживање’; *деспет* ’пакост, инат’, *диздарац* ’мали господар’, *дувар*, *егедуш* ’свирач, виолинист’, *есап* ’рачун’, *есатити*, *еснап* ’роба’; *заман* ’узалуд’; *машала*, *палача/палата*, *палош*, *педвесија* ’мука, невоља, болештина’; *саубија* ’чувар’, *селап* ’поздрав’, *сермија* ’стока’, *сефте* ’руковање, поздрав’; *телал*, *тепцар* ’котао’, *тигле* ’црепови’; *фаца* (у значењу *лице*), *фортица* ’тврђавица’; *хорјатство* ’угурсулук’, *хрсуз/хрсузин* ’лопов’, *челебија* ’окићен јунак’, „задрта делија”, *ченгија* ’играчица, плесачица’, *ченет* ’рај’ итд. Има, свакако, и других ријечи из страних језика, али оне нијесу тако честе.

* Знак питања овдје код Вука није довољно мотивисан.

...

Анализа језика Вукових народних пословица, сажето речено, показује следеће:

1) Пословице су израз оног народног језика који је Вук кодификовао као књижевни.

2) Пословице у збирци имају углавном ону форму коју је Вук налазио у народу. Та форма се огледа нарочито у морфолошким карактеристикама, народној синтакси и чувању лексике која је живјела у усменим пословицама.

3) Разноликост народних форми добро се огледа у варијантама пословица исте садржине, а варијанте је Вук веома често задржавао.

4) Извјесне интервенције Вук је чинио у фонетизму пословица, нарочито у употреби знака за глас *x* и у ијекавизму.

Драго Ђупић

О ЯЗЫКЕ СЕРБСКИХ НАРОДНЫХ ПОСЛОВИЦ ВУКА КАРАДЖИЧА

Автор обсуждает язык сербских народных пословиц собранных Вуком Караджичем (анализ проведен над вторым изданием, Вiena 1849). Он приходит к выводу, что язык пословиц народный, с так называемой „общей регулярностью” языка большинства сербов и хорватов, но содержащий и диалектные характеристики. Приготовливая пословицы к печати, Вук Караджич старался сохранить их подлинную народную форму, особенно когда речь идет о построении предложения. Воздействовал в последовательном писании знаке для согласного *x* и в иекавизировании слов с рефлексами *яь*.

В статье перечислены все основные языковые особенности пословиц, приведены типичные примеры для отдельных характеристик языка и сделаны необходимые обсуждения доступного языкового материала.

КРИЖАНИЋЕВИ ПОГЛЕДИ НА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК И ЊЕГОВЕ ДИЈАЛЕКТЕ

Мало је научних посленика са словенског југа из прошлих вјекова чија је животна стаза била тако трновита, а чије је животно дјело било тако многострано, и богато, као што је случај са Јурјем Крижанићем. Рођен у доста мутном времену (1617. или 1618. у „dvorcu Obrhu ili u drugom dvorcu ribničkog imanja, ali svakako u župi lipničkoj sv. Ilije”¹), и у крају гдје су се сучељавали не само различити дијалекти српскохрватског језика, него и различита царства и различити погледи на свијет, Крижанић је добар дио свога живота посветио и проблемима језика и његове структуре.

О Крижанићевом дјелу написане су читаве књиге². Чак су одржавани и посебни научни скупови на којима се расправљало о дјелу овога зачетника панславизма. Таквих радова, и таквих скупова, биће још. Крижанићево дјело нуди изобилје тема и за размишљање и за дискусију. Нас овом приликом интересују Крижанићеви погледи на српскохрватски језик, како ми данас називамо онај језички идиом који служи за међусобну комуникацију четирију јужнословенских народа: Срба, Хрвата, Црногораца и Муслимана, и његове дијалекте. А о овим питањима Крижанић нуди доста података у своме дјелу, понајвише у радовима који су нам познати под насловима:

1. Обяснѣнје вѣводно о писмѣ словѣнскомѣ (из 1661), и
2. Граматично исказанје об руском језику попа Јѣрка Крижанића, презванјем Сѣрбљанина, међж Кѣпојс и Вѣнојс риками во сјѣздех Бѣхца града, окол Дѣбовца, Озља и Рѣбника острогов. Писано в Сибири літа 1666.³

¹ Ivan Kukuljević Sakcinski: *Književnici u Hrvatah s ove strane Velebita, živuši u prvoj polovini XVII. vieka*, Rad JAZiU X, 1869, VI socijalno-politički pisci: Juraj Križanić Nebljuški, стр. 11—75, наведено мјесто на стр. 15.

² В. библиографију тих радова у књизи: *Život i djelo Jurja Križanića*, Biblioteka: Politička misao, Liber, Загреб 1974, стр. 259—277.

³ Москва 1848, издање О. Бодјанског, в. V. Jagić: *Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja*, Djela JAZiU, knj. XXVIII, Загреб 1917, стр. 152. О називу Сербљанин, и Бихаћу као његовом завичајном крају в. на стр. 11—13.

I

Крижанић се дуго бавио језичким проблемима. У Објасњењу виводном (постоји и Крижанићева исправка на: изводном) он истиче да се језичким проблемима бави „безмала тридесет” година (стр. 29), а у Граматици (Граматично изказанје) каже да „иже давније от двадѣсети лит, начал јесем дѣмат и трѣдѣтсе въ језѣка изправљѣнѣж” (V). Као што и сам каже, он је настојао да „поправља” језик. Због тога његова писана ријеч није вјерна слика ниједнога живог словенског језика. То је вјештачка творевина Јурја Крижанића којом се нико и никада није, осим њега, послужио. Истина, Крижанић је имао племените идеје када је стварао тај језик. Он је желио да обједини Словене, да их учини јачим и способнијим да се супротставе бројним непријатељима који настоје да их униште. Језик који је стварао Крижанић требало би, дакле, да буде нека врста општесловенског језика; заједнички за све Словене, а требало би га звати руским (отуда и назив његове граматике: Граматично изказанје об *руском* језику). Руски језик је, по Крижанићевом мишљењу, најстарији од свих словенских језика, управо њихова матица. У Предговору Граматике⁴ Крижанић обавјештава читаоца о свему томе. Ту читамо:

— Об језѣкѣ сѣм, об којем разправѣ овдѣ чинѣт, зѣ бѣжѣм посѣбѣом, намѣнѣном, наипѣрвѣе знѣт јест триби, коѣм ѣменом годѣтсе јего звѣт-

Погрешно га је звати словинским. По правди „морал би се зват Руским”, а то због тога што:

— Шестерѣ бо нѣкогда бѣаше краљѣство, и дѣже до днѣска шестерѣ јест лѣдѣство, и шѣст језѣчнихъ славѣнѣихъ отѣнѣ, въ нашѣм народѣ: рѣкши Рѣсјани, Лѣхи, Чѣхи, Болгѣри, Сѣрбљани, и Хервѣти —.

Послѣдња три словенска народа „ѣбѣщим себи ѣменом зовѣтсе Словѣнци, и Задѣнѣнци”.

Од свих словенских народа „наистѣрије, и остѣлним всѣм зачѣлно јест лѣдѣство и ѣме Рѣско”.

То је име било познато старим грчким и римским писцима. О њему се говори у старим књигама, а:

„остѣлна тѣ всѣ поколѣнѣја, кѣко сѣт из Рѣсјанѣв произѣшла, тѣко по нѣдѣже и ѣмеѣ ѣихѣва јестѣ млѣдѣжа од Рѣскогѣ ѣмена”, и, природно, нису могла бити позната старим писцима.

Тек касније страни писци (својерѣдних бо ми нѣмѣјем) спомиѣу Словѣнце који су прѣшли Дунав и појавили се у границама Римскогѣ царства. Овај диѣ словенског племена најприје је имаѣ зајѣдничко име СЛОВѢНЦИ, а тек касније су се раздѣјѣлили „на три краљѣства: и от војвѣд своѣихъ прозѣвани бѣше Болгѣри, Сѣрбљани, и Хервѣти”⁵.

⁴ Сви наводи из Граматике узимају се из франкфуртског издања: Juraj Križanić: *Gramatično izkazanje ob ruskom jeziku 1666*, Abdruck der Erstausgabe von 1848/59 besorgt von Gerd Freidhof, Frankfurt am Main 1976 — *Specimina Philologiae Slavicae*.

⁵ *Грамаиично изказанје, Предговорје, I*, као и: *Собрание сочинений, II* (1891), 20.

То су разлози који су условили појаву назива: *руски језик* за онај језик који је Крижанић давао у својим дјелима. Истина, он је свјестан да то није језик којим говоре Руси (уп. зашто оно, тј. његово писање, А. П., несхóдитсе во вѣсѣм со обичним Рѣским писмóм”). Његов језик би требало да буде неки заједничкословенски и „от всѣх Рѣского нарѣда поколѣнѣи и отмин” разумљив. То јест, тај језик ће бити разумљив не само Русима него и Словинцима и Пољацима и Чесима. Ово тим прије што у том његовом језику „странщѣинѣи . . . никаковиже нист: ни въ ричѣх ни въ составлѣнѣиѣ бесѣди”⁶.

Ма колико биле схватљиве његове намјере, поготово у вријеме када је живио, човјек не може да оцијени колика је то штета и за славистику и за сербокроатистику. За нас би, свакако, било значајније да нам је Крижанић оставио нешто записа на његовом „хрватском” језику. Овако смо принуђени да паљеткујемо по његовој обимној грађи и да на основу сакупљених детаља настојимо сачинити неку цјелину. Али, истици за вољу, ни то није тешко постићи. Крижанић нам нуди подоста грађе и за такав мозаик. Корисно је, уз то, што нам је његова грађа и временски и просторно тачно омеђена. Све то пружа лијепог материјала да се сагледају и наши међудијалекатски односи, а и њихово заједништво. Ти подаци, даље, могу да освијетле и понеку тамнију страну тих међудијалекатских односа. Као што ће се на основу његових примјера моћи закључити, ни тада, као ни данас, а ни иначе, није било чврстих граница између појединих наших дијалеката. У Крижанићевој писаној ријечи јављају се и особине које су типично штокавске, а има и типично кајкавских. То би значило да је тај говор и у XVII вијеку био прожет особинама различитих наших основних дијалеката, како је то, уосталом, и данас⁷.

II

У Објасњењу виводном о словенском писму⁸, које је настало у Сибиру 1661, Крижанић наводи шест словенских језика — завлаченја, уп.: „Јз јзѣиков творятсе завлѣченја: абовѣм једного ђбщего јзѣика рѣзлѣчѣни отмѣни, словѣт Завлѣченје, лѣубо завлѣченје; кѣкоти въ Словѣнском јзѣицѣ јест шестеро завлѣченје: Рѣско, Лѣшко, Чѣшко, Харвѣтско, Сѣрбско, и Болгѣрско”⁹.

У овом Крижанићевом дјелу сусрећемо се, први пут у историји српскохрватског језика, колико нам је до сада познато, и са подјелом тога језика на дијалекте, на штокавски и чакавски (ев. шћакавски!), уз то и везивање тих дијалеката, знатно прије Копитара и Миклошића,

⁶ Оп. цит. дио: Ко читательем предопоминѣтъ, 1.

⁷ В. Мате Храсте: *Prinosi poznavanju hrvatskosrpskog jezika J. Križanića*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, бр. 5, Загреб 1963, стр. 25—43.

⁸ Наслов оригинала, како га даје В. Колосов, јесте: *Објасњење виводно о ѣиѣмѣ Словѣнскомѣ*.

⁹ Стр. 30; м. Крижанићевог ј овдје се понекад пише *ј*, м. щ — щ, а м. ѣ често и у.

5. За *p* Срби имају гласовну скупину *-ap* „*смáрӣ, бáрз, шáрн*“. Хрвати ту имају *-er*: „*смéрӣ, бéрз, шéрн*“ (стр. 63). Он сам пише: *Серби и Харваџи (!)*.

6. Умјесто вокалног *л* Хрвати имају двојакe супституанте: — у и ол: *Вуја, вуна, вуk, дӯи, жуна, жӯи, жуc, муња, њун, суза, Буја́рин̄; односно Во́ља, во́лк, во́лна, до́ли, жб́лна, жб́лӣ, жб́лч, мб́лна, њб́лн, Болја́рин* (стр. 64). Ту недостаје поређење са изговором тих ријечи у говору Срба. Али је значајно што Крижанић и овдје види особину која је заједничка штокавским и чакавским говорима, тј. *л > у*.

7. И у акцентуацији постоје разлике између Срба и Хрвата, уп.: „Сéрбско завлáченје, гдѣ јест Дóлгӣ зáвлак, тáмо над об́ича̄ч непристо́јно дóлно склáди разтяжет, и кóсно изговáрает“. Говор Хрвата је другачији, и ту се једино чувају стари наши акценти, али не и свуда, „него лише межу Кóлпоју и Во́лпоју рѣ́кaми, вѣ Бихáцкомѣ љéздѣ; вѣ њѣкоих горováтих мѣстѣх“, а то због тога што се тамо, за вријеме турских напада „межу високи гóри и непрехóдна мѣста, сохрáнило . . . Харвáтское болѣ́рство : и коли́ко јещѣ досели Словѣ́нскоу чистá јзýка јест остáло, тáмо се обрѣ́тает“ (стр. 70).

Као што видимо, Крижанић нам и у овом граматичком дјелу даје подоста података о разликама између говора Срба и Хрвата. Све ће се те разлике поновити и у Граматици, а све оне, опет, упућују на закључак да је ријеч о разликама које постоје између штокаваца и нештокаваца-чакаваца (шћакаваца).

И у Предговору Граматичног исказанја Крижанић говори о некадашњих шест словенских држава и о шест словенских језика (уп.: Шестерó бо нýкогда бјáше крaљѣство, и дáже до днѣска шестерó јест лљдство, и шѣст језýчних славнѣӣхь отмӣн, вѣ нашѣм наро́ду: рѣ́кши Рýсјани, Лѣ́хи, Чѣ́хи, Болгáри, Сѣрбљани, и Хервáти; и овѣ тро̄ӣ послѣднѣӣ об́цӣм себи јме́ном зовýтсе Словѣ́нци, и Задунáици“ (Предговор, стр. I). А пошто је судбина језика тијесно повезана са судбином народа, државе, Крижанић је сматрао да је једино руски језик имао услова за нормални развитак јер је постојао континуитет руске државе.

(уп.: А гди јест крaљѣствено дѣло, и нарóдно законостáвје, во својем језýку устројено: тáмо језýк об́икајет бѣт об́илнѣӣ, и óт дне до дне творѣтсе стро́ӣнѣӣ (стр. III). Сви други словенски језици трпјели су велике утицаје са стране (Код Бугара се не́ма шта тражити. Тамо је језик изгубљен, да му се једва траг назире. Код Пољака је половина туђих ријечи, Нешто сличнó је и код Чеха „А Сѣрбљани пáк и Хервáти тáко сут изгубѣли своју дѣдинску бесѣду, да опрѣч домáшњего дѣла, ни об кáкóвомже њном дѣлу немо́гут кóјеје годнѣје пóвѣсти сотворит“, а неко је већ био написао да Срби и Хрвати свим језицима говоре „Пѣрва бо у њѣх рѣ́ч јест Рýска, втóра Вугѣрска, трѣ́тја Нѣмѣцска, четвѣрта Тљрска, пѣта Грѣ́цска, или Влáшска, или Арбáнáска“. Сви су ти говори искварени, натруњени туђицама, а што се тиче граматичких правила „нигдѣ нечљ́тсе завлáки глáса тáко прáвилни, ни рѣ́чѣ хóщ своѣӣх хóщ тљджих тáко чистó изрѣ́кáнје, ни об́лѣчје говорѣ́нја прѣ́днѣму и

извирному Рускому језику тако подобно и властито: како се чујет у Херватов”. Али ни ту не свуда „него лихо въ једином малом куту земљи: около Купи рикѣ, во ујезду Дубовца и Озля и Рибника острогов” а то због тога што се тамо, за вријеме турских прогона, и после је пада Бихаћа, између стрмих гора и непроходних ријека у тешко приступачна мјеста склонило српско и хрватско племство. И једино се тамо сачувао изворни говор који је Крижанић слушао у свом дјетињству, стр. III).

У посебном поглављу Граматике Крижанић указује на разлике између појединих „отмина” дијалеката = језика словенских. То поглавље почиње ријечима: Ужé смо досели на разних мѣстех иска́зали: а овди́ хо́щем на једно́м мѣстѣ изпречѣст: въ чѣм се разнѣт Словѣ́нскогo језика́ отми́ни: најпаче́ Руска, Херва́тска, и Сѣрбска” (стр. 147).

Ту се, прво, указује на особине које су заједничке језику Срба и Хрвата, а које тај језик одвајају од руског језика. Међу тим особинама налазе се и ове:

1. У генитиву једине, номинативу, вокативу и акузативу множине именица ж. р. на -а у руском језику је облички наставак -и, у српско-хрватском -е:

оѣи ѣлави, оѣи владѣи, овије ѣлави, ови владѣи, ђ ѣлави, ђ владѣи, кроз ѣлави:

оѣи ѣлаве, оѣи владѣе, ове ѣлаве, ови владѣе . . .

2. Локатив и датив синг. од именица тога типа у руском има облички завршетак — ѣ или -е, у српскохрватском је ту вокал -и:

ѣри ѣлавѣ, ѣри владѣѣ; ѣри ѣлавѣ, ѣри владѣе, ко ѣлавѣ, ко владѣѣ; ко ѣлавѣ, ко владѣе:

ѣри ѣлави, ѣри владѣи, ко ѣлави, ко владѣи.

3. Акузатив множине именица м. р. на сугласник у руском има облички завршетак -и, у српскохрватском -е:

кроз кнѣзи, кроз крѣљи

кроз кнѣзе, кроз крѣље.

4. У промјени придјевских ријечи генитив једине, номинатив и вокатив множине женскога рода и акузатив мушког и женскога рода у руском имају облички завршетак -ије или -и; у српскохрватском ти облици имају завршетак -е:

дља великије шцѣѣи, дља велики шцѣѣи, ѣри великије шцѣѣи ѣри велики шцѣѣи, кроз великије ѣради, кроз велики ѣради, кроз великије нѣжи, кроз велики нѣжи:

зарад велике шцѣѣе, ѣри велике шцѣѣе, кроз велике ѣраде, кроз велике шцѣѣе, или нѣдже.

5. Према вокалима -е или -о у руском језику, у примјерима типа *вѣѣер, оѣѣен, оѣѣенъ, лакаѣи* у српскохрватском имамо вокал -а: *виѣѣар, оѣѣи, оѣѣиъ, лакаѣи.*

2. Такав однос имамо и у примјерима:
шорчим : сшечим (209), *хвашам : хвшам* (205), *никогда : нида*; у српском је: *никада*; *днѣс : данас*; *нощѣс : ноцјас* (176);

дшц : шц; *дшци : дшцица* (28), *дѣн : дѣн* (27).

3. У руском је: *ја би јмал, ми би јмали, ви би јмали, они би јмали*; у хрв. је само: *ја бих јмал, ми бисмо јмали*, али: *ви бисте и ви би, они биху и они би-јмали* (78).

4. У руском постоји скупина *-рј*: *јоворјѣ*; у хрв. је само *-р*: *јоворѣ морѣ* (97), уп. и: *ош мѣрја, со мѣрјем*: *ѣри мѣрѣ, со мѣрем* (25).

5. У руском инструментал једнине именица ж. р. на *-а* има облички завршетак *-оју/-еју*: *со јлавѣѣ, со дшвѣѣѣ*. У српскохрв. језику тај облик гласи: *рибом, јлавѣм, бравѣм, земљѣм, диньѣм*, тј. облички завршетак је *-ом* (20—21).¹² Истина, у хрв. се могу јавити и ликови тога падежа са обличким завршетком *-у*: *својѣ рѣкѣ јо бијѣи; над всѣ земљѣ краљѣјѣи; клѣнѣиѣ дшвѣ*. Крижанић каже да те облике употребљавају „на врѣмена Херватѣ” (стр. 21).

IV

Крижанић и овдје посебно указује на особине које одвајају хрватски од српскога, а зближују хрватски са руским¹³. Ту налазимо следеће особине:

1. Судбина сонанта *л* на крају слога: *јисал, јривѣл, ходѣл; јѣѣл* у руском и хрватском: *јисао, јривѣо, ходѣо, јѣѣо* у српском.

2. Облик генитива множине у руском и хрватском гласи: *шшх брашѣв, краљѣв, ошѣи, рѣб, овѣи, лшц*. У српском тај облик има наставка *-а*: *шшх брашѣа, краљѣа, ошѣаца, рѣба, овѣаца, лшца*.

3. Руси и Хрвати могу „ако возхотѣт” употребљавати номинатив у служби вокатива: *О Иван, О Милош, О сѣшѣра*. У српском, као и у полском, постоји посебан облик вокатива: *О Иванѣ, О Милошу, О сѣшѣро*.

4. У руском и хрватском задњонепчани сугласници остају неизмијењени испред обличког наставка *-и*: *дрѣиш, шѣжѣки, Владѣи, драшшх, великшх, јлашх*. У српском се ти сугласници мијењају: *дрѣиш, шѣжѣци, Владѣи, драшшх, велишшх, јлашшх*.

5. У замјеничко-придјевској промјени Хрвати имају уопштене облике са *-и*: *шшх, шшм, шшми, добршх, добрим, великшх, великим, великими*. Срби имају у тим облицима *ѣ*: *шѣх, шѣм, шѣми, добрѣх, добрѣм, велишѣх, велишѣм, велишѣми*.

Истина, овдје постоји један несклад. У т. 2, када даје облике генитива множине, Крижанић и за српски даје замјеничке облике са *-и*: *шшх ошѣаца, шшх лшца*, а не *шѣх ошѣаца, шѣх лшца*, како би, према овоме његовом закључку, требало очекивати.

¹² Исп. о овоме код Кукуљевића, *ор. cit.* 71, Даничића, у раду: *Gramatika Gjurĝja Križanića*, Rad JAZU, књ. XVI, Загреб 1871, стр. 191, Јагића, у раду: *Život i rad Jurja Križanića*, стр. 462.

¹³ Наслов тога поглавља у Граматици гласи: *Чѣм се разниш Херватѣиска ошмина ош Сѣрбскиѣ: а шѣдѣјѣиѣе зѣ Рѣскојѣ* (149).

Крижанић ту још констатује да Руси „въ кнѣжнѣм писмѣ” чувају љ и њ у примјерима као: *кнѣзь, ѡлѣи; ѡбло, вѣра*. Срби мјесто *ѡ* имају *и*: *ѡиѣло, лиѣио, виѣра, сѣриѣла, сѣно*. Али не знају за љ. Хрвати „ни Јединије Двојгласници неуживајѣт нигдиже: него љѣбет рѣзво и о-тразно изрикѣнје”, то јест воле чисте вокале: *е* мјесто љ и *и/е* мјесто *ѡ*: *кнѣз, ѡѣи, свѣи; ѡило, лиѣо, сѣрила; вѣра, сѣно*.

Послије ових поређења долази и закључак. Наравно, најљепше је оно што је он понио из свога завичаја, уп.: „Ј по сѣб причѣне чинѣтсе Хервѣтска Отмѣна лиѣлѣа от остѣлних”, на исти начин као што је атички грчки дијалекат љепши од четири остала.¹⁴ (стр. 149—150).

На основу датих примјера могао би се извући сљедећи закључак: језик Срба и Хрвата има доста заједничких особина које тај језик одвајају од свих других словенских језика, али има и видних разлика између језика та два јужнословенска народа. Те разлике огледају се, према Крижанићу, у сљедећем:

1. Неједнаки рефлекси старог вокала *ѡ*: *и/е* -хрв.: *-је* -срп.
2. Неједнака судбина сонанта *л* у финалној позицији слога: *л* се чува у хрв., *л > о* у срп.
3. Различита вриједност резултаната старог јоговања оклузива *ѡ*: *ч'* у хрв.: *ноч' < ноць*: *ћ* у срп. *ноћь*.
4. Чува се стари акценат, у хрв.: новом акценту у срп.
5. Чувају се неизмијењени задњонепчани сугласници испред обличког наставка *-и* у хрв.: извршеној палатализацији — у срп.
6. Чува се стари облик ген. пл. -у хрв.: новом облику са наставком *-а* — у срп.
7. Вокатив = номинатив — у хрв.: посебан облик вокатива — у срп.
8. Облички наставци *-их, -им, -ими* у замјеничко-придјевској промјени у хрв.: наставцима *-ѡх, ѡм* у тим облицима -у срп.
9. Гласовна скупина *-ић* — у хрв.: скупина *ић* — у срп.
10. Вокално *л > ол/у* — у хрв.: *у* — у срп.

Ако се има на уму да је све ово изнесено прије више од три столећа, да је то написано, или бар оформљено у писаној форми, у далеком Сибиру, јасно је да је писац тих редова био изразито надарен и за језичке студије. Он је у својој граматици давао и нашу дијалектологију. На основу тих података долази се још до једнога закључка: штокавско-чакавска размеђа већ су у XVII вијеку била јасно издиференцирана. Иако све особине које нам овдје нуди Крижанић не могу да се узму као апсолутне разлике између ових двају наших дијалеката, оне, добрим дијелом, и данас имају диференцијални карактер.

¹⁴ Исп. о овоме код Даничића, *ор. cit.* 191—192. М. Могуш ове особине Крижанићевог хрватског сматра чакавским, а цијели овај одјељак Крижанићевог граматике гледа у свјетлости особина „које су заједничке чакавском и руском језику” (Milan Moguš: *Čakavsko narječje*, Školska knjiga, Загреб 1977, стр. 15—16.

V

Али, то нису и све особине „хрватског језика“ које нам нуди Крижанићева писана ријеч. А он је ту често указивао на стање какво је у његовом говору, како је у говору његовог родног краја. Ти подаци су за нас драгоцени. Они потичу, прво, од човјека који је имао развијен осјећај за језик; ти подаци, друго, увијек су дати у вези са сличним особинама из његовога „руског“ језика, и имају већу увјерљивост. Додајмо уз то да све те особине потичу из једног прилично мрачног времена које историји и нашега језика и његових дијалеката не нуди обиље материјала. Због свега тога Крижанићев подаци имају несумњив значај за нашу историју језика. Истина, ми те податке узимамо онаквим какве нам их даје Крижанић, узимамо их као слику говора, онога времена, његовог родног краја, око Дубовца и Озља. Друго је питање, а ни оно овдје није сувишно, колико су све те особине биле типичне за говор датог подручја; другачије речено, поставља се питање: колико је Крижанић био вјеран представник тога говора? На овакву сумњу упућује неколико момената: 1. Крижанић је врло млад напустио родни крај и није више са њим имао тјешњих веза. 2. Он је потицао из једног друштвеног слоја који никако није био типични представник хрватског народног језика у то вријеме. 3. Крижанић и сам, и не ријетко, указује на „кметске“ говорне особине које он не прихвата. 4. Још је Јагић констатово да Крижанић „хрватског језика, осим свога родног мјеста и дијалекта загребачке господе управо ни мало познавао није“ (Rad XIII, стр. 17—18, посебног отиска). 5. Крижанић је сам стварао граматику свога „руског = заједничкословенског“ језика, без обзира на стање које су нудили тадашњи словенски језици и није искључено да је и за свој „хрватски“ узимао понешто из тога језика. 6. У његовом хрватском има особина, нарочито у облицима, које то никако нису биле (нпр. *хоћеи, суи* и сл.). 7. Крижанић и сам каже да је понешто заборавио из свога матерњег језика. Што је сасвим разумљиво. Он, нпр., на стр. VI Граматике каже: „Ј да на взор что принѣсѣ, оовот’ ја помньѣ никоје рѣчи својео матерноо Словоинскоо језѣка, а что знаменѣѣт, незнаѣѣ: какооти јесѣт. *Пачнѣи, шврѣак, јешѣрѣа, зѣлѣа, свѣси лисѣак, жбрѣл, ѣросѣнеи, сѣчен, свибен, ошѣѣак, и иније*”, а има и ријечи из рускога језика које не разумије, као што су *биѣи, мечѣи, сберѣи, ѣрѣча себѣ, једноличен, ѣбдлинен*, и иних”, а има и ријечи из латинскога језика које не зна како треба да их преведе, то јест, како их „људи во ѣбѣенѣм и ѣбѣнѣм говорѣнѣѣ превѣдет, или изрѣкаѣт”. Све је ово и схватљиво и разумљиво. Ово би, исто тако, могло упућивати на закључак да је Крижанић могао заборавити и неке друге особине говора свога родног краја, па је доцније, као граматичар, тим особинама, тј. особинама свога матерњег језика, придодавао и понешто што није било својствено структури тога говора, тога језика. Таквих особина, несумњиво, нуди Крижанићева писана ријеч. Па ипак, и поред свих тих сумњи, које имају и своје оправдање, сигурно је и то да нам Крижанићева писана ријеч пружа подоста особина које су могле карактерисати говор његовог родног краја у првој половини XVII вијека. Списак тих особина, разбацаних по цијелом његовом Граматичном изказању, могао би досећи цифру изнад стотине. Ево неких од њих:

А. Фонетске особине:

1. Рефлекси *б* су двојаки: *и: ши́ло, мисѝо*; *-е: сено, вера* (стр. 26, 143).
2. Непостојано *-а: виѝал -виѝла, бубањ -бубња, Павал -Павла, оѝањ -оѝња, врабац -врабаца, оѝац -оѝца* (стр. 8).
3. За творбу топонима узима се морфем *-ец*: *Дубовец* (стр. 50).
4. Секвенце *-ки, -ѝи, -хи* остају неизмијењене у парадигматским облицима: *друѝи, ѝороки, Влахи; великих, драѝих, ѝихих* (стр. 12).
5. Секвенца **тј* и сл. даје *ч' -чъ: ноцъ, ѝечъ* (стр. 130).
6. Секвенца **дј* даје *ј: ѝвѝина, ѝвѝинка* — када је ријеч о људима, а: *ѝвѝица, овије ѝвѝици* — када је ријеч о пчелама (стр. 33), уп. и *ѝвѝи, ѝвѝи* (стр. 166), *ѝвѝица, ѝвѝина* (141), на Јџрјевџ (177).
7. Африката *ч' < ѝ'* је изразито палаталањ глас: *чъ -ч'*, за разлику од српскога *ћ -ѝв*.
8. Вокално *л* „Хервѝти двојѝко изриѝајџт” тј. мјесто тога сонанта имају или *у: Бѝѝарин, бѝѝа, вѝѝк*; или *-ол: Болѝарин, болѝа, волк* (стр. 135).
9. Сонант *л* се чува у финалној позицији слога у говору Хрвата *ѝейел, имал, вол*. У говору Срба ту је *-о*.
10. У облицима замјеничко-придјевских ријечи имамо уопштене наставке *-их, -им, -ими: ѝих, ѝим, ѝими*.
11. Гласовну скупину *ѝћ* имамо у примјерима типа: *иѝѝениѝ, оѝниѝиѝце, ѝребивѝалиѝце* (стр. 24., 25), от *иѝѝаѝа, оѝи иѝѝиѝаѝа* (31).
12. Гласовне скупине *ѝј, дј, ѝј, лј* и сл., у примјерима типа *браѝиѝја, здравје* (142), *дѝбје, орѝдје, биѝије, жѝиѝје* (140), *хранѝење* (96), *видѝење/видѝеѝење, сидѝеѝење/сидѝење* (100) тј. *< тѝј, ѝѝј, дѝј . . .*, остају неизмијењене.
13. Скупина *дј* старим јотовањем даје *и ѝј (дъ): видѝење* (100).
14. Ту је само *р* у примјерима типа: *море, ѝовору*.
15. Мјесто приједлога *въ* ту је *у: иди ѝ ѝрад, чеѝаѝ ме ѝ ѝрадѝ* (111, али се јавља и: *ѝдовиѝа* (156).
16. Мјесто ѝ Хрвати и Срби имају *е: ѝдѝи, дѝвеѝи, свѝи*. Истина, он има у тексту и: *ѝочаѝиѝа* (Собр. соч. II, 33), *зачаѝиѝо* (исто, 34, 35), али се ту може огледати и руски утицај.
17. Хрвати, Срби и Руси „јмаѝџт једино осопѝење Хѝр: и ѝво изриѝајџт сриѝдњим лагодним глаѝом. И потомѝ ми во своѝих и въ тѝдѝих риѝѝех, вездѝ прѝво мѝжем пиѝат Х”: *хеѝман, хајѝуѝк, Хисѝѝанин*; тако и: *хеѝла, хѝд, хѝѝроѝи* (131).
18. Мјесто вокалног *р* Хрвати имају у писму *-ер: ервем, ѝоервал*; Срби *-ар: арвем, ѝоарвал* (133), али је у говору и *р: крв, смрѝи, Србин*.
19. Хрвати, као ни Срби, Бугари и Чеси, немају *ы* (144).
20. Иза *и* једино долази „негласѝица“ *щ (ч')*: *иѝѝиѝи, оѝниѝиѝце(!)*. У говору Срба ту је *-ѝиѝ* (135).

61. Хрвати (заједно са Русима и Србима) имају: *како, какъв, камо, кѣлико, бишѣд, іди* или *кади* (114). У хрв. је: *дрѣиачје, неїд, неїо ми, неї, неїли; можебиїи; оїи чѣрака, оїи љредчѣрака, оїшовчѣра, јзїшари, изїѣрва, оїи сїх, иїи, онїх дѣб, оїи сејѣ, љојѣ, онїје доби* (115); *данас, учѣр, љред чѣраком, љо јѣїрику, јесенас, зимѣс* (116).

62. *Садї, овдї, ондї, овдѣ, ондѣ су*, такође, из његовога домаћег лексичког фонда. Али он ту не прихвата облике: *здѣс, здѣска, овдѣка, ондѣка, љїдмока, љїѣїока*, јер су то кметски облици (116).

63. Мада даје у тексту и облике двојине, он сматра да је тај број непотребан. Боље је рећи: *рукѣми, ноїѣми*, него *рукѣма, ноїѣма*. Крижанић каже да „Хервѣтски племенїти љѣди тѣ Двоїично говорѣње почитѣјѣт за Кметско, и за припрѣсто” и радије употребљавају множину него двојину (123).

Крижанић разликује кметске особине од безјачких, уп.: „Кметшцинојѣ зовѣт: кога ктѣ говорїт грѣбије, или застарѣни, и Отвїкњѣни рїчи: и сѣлским кметом, а нѣ племенїтим љѣдем обїични”. А „Безјашцина јѣст бесїда, или рїч какокобли скаженѣ; без обзѣра на тѣджиї језїк. Какот, Пѣгѣба, за Погѣба . . . Забвѣн, за Забївѣн: Вїжѣдъ (=вїжѣ!) за Вїди” (стр. 153). На другом мјесту читамо да су кметски и облици који су „из всегѣ нѣрѣда отвїкњѣни, и погѣбљѣни” као: брѣнје, . . . возкѣѣ, глаголѣѣ, дѣбер, жѣзел, клѣветѣ, клѣврѣт, обѣче, обрѣщѣ, пожрѣх жертвѣ, пїца, толкѣѣ . . . и нїкоје јнїје” (стр. 155).

У вези са наведеним примјерима могло би се рећи следеће:

1. Овдје су дате, углавном, оне особине за које Крижанић посебно истиче да су хрватске.

2. У његовој Граматици, међутим, има још много примјера који су из Крижанићевог матерњег језика, а које он није и посебно таквим означаио. Када би се сви ти примјери груписали на једно мјесто, добила би се читава једна књига.

3. Међу наведеним примјерима, за које Крижанић каже да су хрватски, сасвим разумљиво, има подоста и таквих који су заједнички и језику Хрвата и језику Срба, које су, данас бисмо то рекли, особине српскохрватског језика. Међу такве особине иду оне дате овдје под бројевима: 2, 4, 10, 14, 15, 16, 18, 19 — у фонетици и под бројевима: 1, 2, 5, 10, 11, 12, 13, 16, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 42, 44, 48, 50, 51, 52, 53, 56, 59, 60, 61, 62, 63 — у морфологији.

4. Наравно, када би се узимала у обзир цијела штокавска дијале катска област, број оваквих особина био би знатно већи. Крижанић, наиме, даје особине из једног временског пресека. То је прва половина 17. вијека, то јест вријеме када је он ове особине слушао у говору свога родног краја, и шире. У то вријеме су штокавци ијекавци, који су населили западније предјеле наше језичке области, тј. западније од Уне, свакако носили у свом систему новоштокавске облике деklinације, и акцентуацију прогресивнијих штокавских говора. Чакавски говори копча, па и Крижанићевог завичаја, нису били, ни тада, типични представ-

ници чакавског дијалекта. Јесте, они су у поређењу са новоштокавским говорима показивали више архаичности, али су и они већ знали за по-неку особину која је постала општија у штокавским говорима. Да то покажемо на неколико примјера.

а) Крижанић истиче као хрватску особину облик лок, синг. им. м. р. на -у: *боју, краљу* (стр. 9). Из историјске граматике нам је познато да је овај облик наслиједио тројаке наставке: *ѣ, -и, -у*: *ѣрадѣ, мужи, сину*. Зна се и то да је већина штокавских говора врло рано почела да уопштава наставак у у овом падежу. Од XVI вијека. (в. Белић: Речи са деklinацијом, Београд 1969, стр. 10—11). У чакавским говорима, опет, чувају се различити наставци: чакавски сјевер зна за тројаке облике: *grāde, gradū, kon'z*; у новљанском имамо „само *и*” (*čāsi, nā mosti, na rogi*); у жмињском (Истра) ту је наставак *-e*; *va grāde, na stolē, na rogē, na kāmike*), у јужночакавским говорима је наставак *-y*; као у штокавским говорима (Белић, *op. cit.* 11).

Према томе, Крижанићево -у у локативу сингулара ових именица није типична особина чакавских говора сјевернијих области. Није искључено да се и ту огледа ближа веза са штокавцима тих крајева.

б) Интересантно је што Крижанић уз дативске облике „*кровови, другови*” примјећује да је то „*кметска*” особина. Белић у својој Историји облика каже да се облици типа *синови* у дативу једине „у нашем језику уопште нису сачували” (исто, стр. 8). Крижанић нам, међутим, потврђује постојање таквих облика у народним говорима његовог завичаја још у XVII вијеку.

ц) На обличко двојство Крижанић указује и код инструментала мн. именица м. р.: *брајми* и *браши, краљми* и *краљи*. Употреба тих облика може бити и синтаксички условљена уп.: *со (= са) брајми : зѣ двѣми брајми* 15). На архаичније облике ових именица наићи ће се и у неким штокавским говорима.

5. У промјени именица ж. р. Крижанић иде више са чакавским југом него са чакавским сјевером. Он има ген. синг на *-e*, датив и локатив на *-и*: *жене, жени*. А искључиво за такве облике знају штокавски говори који се налазе у сусједству и Крижанићевог завичајног говора и јужнијих чакавских говора. Истина, он потврђује и облике гент. једн. на *и*: *ѣри мали* (т. 40), а то објашњава акценатским разликама, а дати примјер је из псалми.

6. У инструменталу синг. ових именица Крижанић констатује као обичне облике са наставком *-ом*: *рибом, дињом*, али указује и на постојање облика на *-у*: *своју руку*. Ово је особина сјевернијих чакавских говора (исп. код Белића, *op. cit.* 40—41). То значи да и овдје имамо превагу наставка *-ом* који је својствен штокавским и јужночакавским говорима.

Све ово говори да је Крижанић много размишљао о језику и његовој норми. Он је стварао стандардни језик засновањ на одређеним принципима. Истина, ти принципи су били мало вјештачки, без сигур-

нијег ослонца на било коју живу словенску ријеч, али су, ипак, били принципи. Тачно је и то да су ти принципи, дати у форми какву им је дао Крижанић, били неприхватљиви за било који словенски језик, али је тачно и то да је од онога што је остало иза Крижанића, могло лако, без великих потешкоћа, да се крене ка радикалнијој реформи језика, поготово његовог матерњег језика. Он је био на путу да у XVII вијеку да правопис који ће нашем језику дати Вук и Гај, али читава два стољећа касније. Другачије речено, Јурај Крижанић је знатно прије Вука и Илираца желио увести фонетски правопис у словенску писану ријеч. Штета је, свакако, што у вријеме Вука и Гаја Крижанићево дјело још није било доступно читалачкој публици.

VI

У савременом говору Крижанићевог родног краја проф. М. Храсте забиљежио је ове особине, као карактеристичне:¹⁵

1. $\acute{e} < i/e$: *grīh, brīg; Nēmac, tēlo, dēlo.*
2. $\text{ь} = a$: *vēran, pās, rēkal.*
3. $tj = t'$: *sviča, sriča.*
4. $stj = šc'$: *ščāp, prišč, klēšća.*
5. *kadi.*
6. *razdilit, dēlat, vūčit.*
7. *h: hiža, na mīkah||rāst, orihi|oriži.*
8. *va rūkah, va rūki*

То би биле чакавске особине овога говора.

Од kajkavских особина ту налазимо:

1. десоноризацију на крају ријечи: *nōš, miš, grāt.*
2. протетично *v*: *vūho, vūčitelju, vūčit, vūra.*

А од особина које су својствене и чакавским и kajkavским говорима налазимо сљедеће:

1. *rēkal, dōšal*
2. *črv, črivo.*
3. *brigi, vūki.*
4. ген. пл.: *težākof, puno žen.*
5. дат. пл.: *dāl sam težākim jīst.*
6. лок. пл.: *po brigih, po sēlih, va rūkah.*
7. инст. пл.: *s mōjim rūkam*

Према Храсти, подручје које се налази између Обрха и Рибника прије провале Турака било је „svakako čakavsko, iako na periferiji toga dijalekta. Danas je ono u svojoj osnovi također čakavsko s više kajkavskih osobina jer na njegovu sjeveroistoku žive kajkavci, a na zapadu preko rijeke Kupe žive Slovenci”¹⁶

¹⁵ М. Храсте: *Prinosi poznavanju hrvatskosrpskog jezika J. Križanića*, Radovi Zavoda za slav. filologiju, 5, Загреб 1963.

¹⁶ Стр. 28.

У акцентуацији говора Крижанићевог завичаја проф. Храсте на-лази и штокавских особина. Истина, „ne kao sistem” него као новију ино-вацију која долази „s prodiraњem štokavskog književnog jezika” (op. cit. 30).

VII

Крижанићеви примјери из „хрватске отмине” несумњиво пока-зују његово чакавско поријекло. Али ту ће се наћи и понека штокавска и kajkavska особина.

Постојање штокавизама у Крижанићевој писаној ријечи знатно раније су констатовали и Шахматов и Белић и Храсте. Проф. Храсте, и не без разлога, истиче да је „malo vjerojatno” да Крижанић „štokavski dijalekat baš nikako nije poznao”. Тачно је да је он добро познавао не само „govor svoga rodnog kraja koji je u osnovi i danas čakavski” и не само „kajkavski dijalekat, jer je učio u Zagrebu”, а једно вријеме „služio je kao svećenik od 1642—1646. u kajkavskoj sredini: u Nedelišću u Međumurju i Varaždinu” (Hraste, op. cit. 31), него је био упознат и са говором својих сусједа штокаваца. То потврђује и Граматика. Без солидног увида у структуру штокавских говора тешко би се у овом Крижанићевом дјелу могло наћи онолико штокавских особина, било да их он посебно истиче као такве или их само даје у тексту. У прилогу овоме ишла би и чињеница да се Крижанић спремао да ради у штокавским мјестима, међу „Власима” (Јагић, *Život i djelo* . . . стр. 8 и даље), да је имао у плану рад на сједињену црква, а све је то изискивало и прилагођавање средини у којој је мислио радити.

Поред штокавских особина Крижанићева писана ријеч зна и за kajkavizme. Можда је то био и разлог што се Крижанић сматрао kajkavцем (уп. код М. Могуша: „I kad se govori o Križanićevu dobru poznavanju svoga, kajkavskoga dijalekta ‘okoli Kupi riki’, onda to ne bi trebalo romantičarski okvalificirati kao tobožnje nastojanje pisaca onoga vremena da pišu ‘gotovo isključivo jezikom svoga rodnog mjesta ili kraja’” (Kolo, Загреб 1968, књ. 10, стр. 360). У једном другом раду проф. Могуш Крижанићево „хрватску отмину” једначи са чакавским најрјечјем (уп.: Тако нпр. у 17. stoljeću Juraj Križanić u svojoj *Gramatici* . . . posvećuje jedan odjeljak osobitostima koje su zajedničke čakavskom i ruskom jeziku”, *Čakavsko narječje* . . . , стр. 15, а видјели смо, то поглавље код Крижанића носи наслов — Чим се разнит Херватска отмина от Сербскије: а згадркајетсе зв Рѣскојс, Граматика, стр. 149), што је сасвим тачно.

Истина, ми бисмо могли поставити и овакво питање: Да ли Крижанићева „хрватска отмина” одражава слику говора његовог родног краја као цјелине или је у питању слика говора одређене друштвене средине? Није, наиме, без основа ни помисао да у Крижанићевој писаној ријечи имамо заступљен говор „племенитих људи” мјеста и времена када је Крижанић учио свој матерњи језик. Овдје је већ речено да се Крижанић неповољно односи према „кметшћини” и „безјашћини”. Он, исто тако, одбацује говор „селског кмета” као „искварен” а за узор узима

говор „племенитих људи”. Другачије речено, у Крижанићевој „хрватској отмини” могли бисмо имати образац говора његове класе, говора феудалаца XVIII вијека. Видјели смо да нешто слично за Крижанићев језик констатује и Јагић (в. оvdје на стр. 160). Све то упућује на закључак да Крижанићева ријеч, каква је до нас стигла, није морала бити слика пучког говора његовог родног краја, није морала бити слика основног говора његовог родног краја.

А које се особине Крижанићеве ријечи могу сматрати нечакавским? (Наравно, искључују се особине које је Крижанић сам стварао у жељи да његова писана ријеч поприми карактер неког заједничкословенског језичког обрасца). Да би се на постављено питање могло одговорити, потребно је знати које се особине узимају као типичне за чакавске говоре, које се сматрају релевантним за одређивање припадности некога говора чакавским.

Постављено питање је старо колико је стара и наша наука о језику. Видјели смо које особина истиче Крижанић као диференцијалне између говора Срба и Хрвата, тј. између штокавског и чакавског дијалекта. У прошлом вијеку ово је питање постало врло актуелно, а о њему се пише и у наше дане. Од Антуна Мажуранића па до наших дана траје се ваљани докази за ово дијалекатско размеђавање¹⁷. Ми ћемо овом приликом поћи од фонетских особина које М. Могуш и Б. Финка узимају као релевантне за чакавске говоре и упоредити их са особинама које Крижанић даје под одредницом „хрватски”, тј. које је он сматрао типичним за његов хрватски језик. Истина, има мишљења да и једна изоглоса може да буде довољан доказ о припадности некога говора чакавском дијалекту, наравно, ово посматрано у склопу сличних особина. Истина је, и несумњива, да су у оваквим питањима пресудни снопови изоглоса које су релевантне за један дијалекат, или говор. Може се, наима, десити, а неријетко се и дешава, да нека изоглоса, овим или оним путем, дубоко продре у дубину другог дијалекта или говора. Ипак, то још никако не значи да су крајње границе њенога допирања у исто вријеме и крајње границе дијалекта у којем та изоглоса чини дио система. Другачије речено, може се десити да, рецимо, у дубини штокавске територије наиђемо на примјере типа *млаји, њреја*, тј. са *j*: штокавском *ћ* (такав је случај, нпр. у говору Муслимана Зенице). Али то никако не говори да је тај говор чакавски. То само говори да се та изоглоса на неки начин дубоко пробила у штокавску територију, ово тим прије што су све друге особине, релевантне за ова разграничавања, штокавске.

¹⁷ Исп. о овоме код мене: *Поводом најновијих радова о истарским говорима*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. XXXVI, св. 1—2, Београд 1970, стр. 41—47, као и *Прејлед српскохрватских дијалеката*, Научна књига, Београд 1978, стр. 141—142, затим М. Могуш: *Їакавско нарјече*, *Ѕколска књига*, Загреб 1977, В. Финка: *О чаковском идентитету*, *Ѕвремена лингвистика*, Загреб 1973, св. 7—8, В. Финка и М. Могуш: *Карта чакавског нарјечеја* у наведеној књизи М. Могуша, Б. Финка у књизи *Језик*, енциклопедија: *Ѕколски лексикон*, стр. 29—34.

	Могуш (Финка)	Крижанић
1.	ča, роč, заč	ча, нича, нич (стр. 67)
2.	va, v < vь	у (стр. 111), али: вовести (132)
3.	Vazan-Vazma	на Вазем (177)
4.	kade/kadi/kede	кади, гди (177)
5.	mane < тьнѣ	мени
6.	manon/manun < тьнојѡ	меноју, мноју (64)
7.	pas-pasa	сап-сна, папар-папра, витал- -витла, Павал-Павла (8)
8.	дифтонгизација	В нашем језику јест једино пет гласниц: а, е, и, о, у (138)
9.	r = r/ar/er	р/ер/ар (133—134)
10.	ě > i/e, i, je	и, е (26, 143), о овоме исп. ниже
11.	ę > e//ja, ča,ža, ša	е, али и: жедјам (197), језик: јазик, уз: початка (Собр. соч. II, 33) зачато (35)
12.	ď > j: meja, mlaji, rojen, иако и: rod'en, rođen	ј (166, 228)
13.	t' > ć, али и č'	ч' (130)
14.	-al	-ал (149)
15.	-om > on	-м
16.	stj, skj > šć	шћ (шц, 24, 25)
17.	zďj > zj; zgj > zj (možjani, Финка)	ждь (5, 10), зджь (198), дж (82, 198)
18.	čr-	черн, чертам (189)
19.	dž > ž	—
20.	njadra	надра (вь моя надра прешел, Собр. соч. II, 43)

7. Од кајкавских говорних особина, које нам нуди Крижанић у својој писаној ријечи, да укажемо на следеће: њ = е, тип *venec, pes, Kranjec, Verhovec, rekel sem*; протетично в: *Vnoja, vzel, vshesa* (Грамматика, 25), *вујец* (Собр. соч. II, 14) на *вулицях* града (ор. cit. 33), камен *вујолны* (исто 38) *Вујри* (исто, 47).

Цијело ово разматрање потврђује једно: Крижанић је био упознат и са особинама других наших дијалеката, осим његовог родног чакавског. Могуће је да је неке од тих особина он носио у својој граматичкој структури, да их је понио из родног дома,¹⁸ а није искључено да је неку и свјесно уклопио у тај систем. Било како било тек је чињеница да је Крижанић зачетник нашега језичког заједништва. Он је у своју писану ријеч тако лијело уткао особине сва три наша основна дијалекта и на томе је градио својеврсни наш језички стандард. Штета је, и не мала, што је његово дјело касно откривено. Да је оно било доступно у првој половини 19. вијека, можда би се многи проблеми лакше рјешавали, и без велике жучности.

VIII

На крају овога разматрања Крижанићевих погледа на српскохрватски језик и његове дијалекте да кажемо неколико ријечи и о томе како су гледали на овога нашег граматичара и језичког реформатора неки од познатијих слависта.¹⁹

1. О Крижанићевој граматичкој мисли код нас се први, детаљније, позабавио Ђура Даничић. У већ поменутом његовом приказу Крижанићеве Грамматике, у закључку, читамо и ове редове.

„Vidjesmo da je Križanić htio načiniti jezik za sve Slovene. Taj se posao može činiti vrlo zaslužan ljudma koji misle da se jezik može načiniti” и да је потребно „samo da se nagje jedan ili više ljudi koji bi htjeli i umjeli načiniti jezik”, па да све буде како они желе. Пошто он, Ђуро Даничић, не мисли тако, пошто он сматра да о језику „odlučuje vaskoliki život narodni”, он сматра да и овај Крижанићев посао припада „megju one poslove od kojih ne može ništa biti, i kojih se za to um čovječji samo onda može latiti kada zastrani” (Rad XVI, 197).

Даничић замјера Крижанићу што је, по својој вољи, избацивао из језика неке особине да би их замијенио другима које је сам стварао или узимао из других језика, без ознаке из којих.

Као закључак свога разматрања Крижанићевог граматичког рада, Даничић каже следеће: „Vidi se iz gramatike Križanićeve da mu nije nedostajalo ništa čim bi mogao biti veliki čovjek u svoje vrijeme: ni razuma ni znanja. Ali nije umio upraviti svoga znanja, a nije umio za to što mu je fantazija bila jača od razuma. Fantazija ga je podizala iznad stvari kojima

¹⁸ исп. о томе и код Могуша у раду: *Križanićevi naglasci, Život i djelo Jurja Križanića*, стр. 245—246. Ту читамо да су кајкавизми ту јасни, иако малобројни, и да је у питању утицај кајкаваца на чакавце икавце.

¹⁹ Потпунију библиографију радова о Ј. Крижанићу в. у књизи *Život i djelo Jurja Križanića*, стр. 259—277.

mu je trebalo raditi, te je mislio da može njima raditi ne po njihovoj naravi ili po njihovijem zakonima nego po svojoj volji". Због свега тога он сматра да је проглашавање Крижанића „осет компаративне граматике словенске" ... исто тако ... фантастично као и Крижанићева граматика.

2. Ватрослав Јагић је у два наврата опширније писао о овом свом земљаку. Први пут се огласио у Radu ЈА (Осјена životopisa Križanićeva који piše P. Bezsonov, Rad XVIII, 1892). У том приказу налазимо подоста података о Крижанићу, као и суд о његовој граматизи. Тај суд завршава се ријечима:

„Meni se na priliku čini, da je Križanić najviše vrijedan kao teolog, premda upravo u toj struci najslabije poznat njegovu radnju; nasuprotiv po mojem uvjerenju najmanje mu vrijedi radnja gramatička, jer je osnovana na posve krivih premisah, kao da se smije jezik samovoljno graditi, prepoređivati itd.". Дакле, у Даничићевом духу. Истина, Јагић ту примјећује да Крижанић у овом подухвату није био усамљен. То је било вријеме када су и неки други радили на стварању општесловенског језика (Мајар ипр.). Па ипак, Јагић је ту одлучан у суду да Крижанић не заслужује назив „otac slovenske filologije ili komparativne gramatike" (стр. 41, посебног отиска).

Али ово није било и коначно мишљење В. Јагића о Крижанићу. Изгледа да је он цијело вријеме од појаве ове рецензије, 1872, па до 1917, када је објавио студију о животу и раду Јурја Крижанића, а поводом тристогодишњице његовог рођења, размишљао о Јавканици, његовом животу и раду (исп. код Јагића у: Спомени мојега живота, књ. I, 125—126). Мада је и даље задржао критичко мишљење о неким Крижанићевим подухватима у области језика, нови Јагићев суд о овом нашем несрећном земљаку је нешто блажи. Јагић је увидио да је Крижанић много урадио, да његове идеје и нису тако лоше и да он може служити „на част Хрватима" (Спомени, II, 305). У књизи: Život i rad — читамо и ове редове: „bez svakog pretjeravanja smije (se) reći, da je Križanićev jezik vrlo bogat, obiluje riječima, poznatim i nepoznatim, ispravnim i neispravnim ... pisac ima jezik u svojoj vlasti, pokoravajući ga bezobzirce svojim mislima, nemilice ga šibao i gonio preko svih gudura i litica, ne mareći ni malo, kako će kod toga biti čitatelju na duši" (стр. 462—463). А све ово је, опет, резултат чињенице да је Крижанић „osjećaо u sebi toliko snage, da je raskinuo lance koji mu sapinjahu misli: misao je održala pobjedu nad jezikom, dakako, na štetu njegove popularnosti". Јагић уз то каже да ми можемо „kao što je činio pokojni naš Daničić, osuđivati (Крижанића, А. П.), за тај његов не покушај, već upravo smjelo provedeni čin" то јест, што је створио „sebi за своје vrlo bogate misli poseban, svoj jezik", али је чињеница и то да нема „mnogo ljudi, koji bi se odlučili na takav korak, koji se ne bi bojali, da će ih upravo nesavršeni jezik sapeti u okove" (стр. 467). Све је то, на крају, последица Крижанићевог увјерења „da ima puno pravo zarovijediti jeziku da se pokori njegovoj volji i potrebi" без обзира на то да ли ће на том путу и, у таквом подухвату, остати усамљен (стр. 471). Јасно, Јагић уздише, заједно са свима који се баве питањима историје словенских језика, над злом судбином овога сића Словенског југа; ... („boli čovjeka

još i danas duša, što je takav umnik toliko godina stradao u onoj duševnoj pustinji u Tobolsku” (стр. 168).

Овај Јагићев суд, исказан послјиде детаљнијег проучавања животног пута и дјела Јурја Крижанића, који није препун похвала и ласкавих ријечи, него је заснован на свеобухватном погледу на рад Јурја Крижанића, свакако је прихватљивији од онога који је изречен у оцјени Безсоновљевог рада. Стоји чињеница да Крижанић није отац словенске филологије, чињеница је и то да је он створао свој језик од кога није било користи ни славистици ни југославистици, али је чињеница да нам се у том језику нуде многи детаљи који су и те како вриједни за историју словенских и јужнословенских језика. Наравно, за ту научну област би било од непроцењиве вриједности једно дјело из прве половине XVII вијека да је написано, читаво, на говору Крижанићевог завичаја. Оно би било значајније, за нашу науку, него многа друга Крижанићева дјела. Али, ми смо му захвални и за ово што нам је оставио.²⁰

3. Руски слависта А. А. Шахматов посветио је Крижанићевим акцентима читаву једну студију. Ту је Шахматов дао цјеловит увид у Крижанићеве акценте. Његови закључци обилато су коришћени у нашој литератури (в. код Белића у Акцентским студијама). Сасвим разумљиво, Шахматов је морао да се позабави и другом компонентом Крижанићеве ријечи, Крижанићевим језиком. Ево шта о томе читамо код Шахматова:

„Но вообще о языкѣ Крижанича слѣдуетъ замѣтить, что хотя онъ и искусственъ, но только на столько, что представляетъ соединение живыхъ особенностей произношения различныхъ славянскихъ говоровъ — русскихъ и хорватскихъ”. Крижанић је сам упозорио читаоце да жели писати „општим језиком” разумљивим свим Словенима, али, иако је тај језик вјештачки „выдуманнаго въ этомъ языкѣ ничего нѣтъ, искусственныхъ формъ или словъ мы въ немъ не находимъ”. И управо због тога Крижанићев језик пружа драгоцјеног материјала историчарима и руског и српскохрватског језика. И даље: „Язык Крижанича — это богатая сокровищница, гдѣ изслѣдователь русскаго языка найдетъ столько же важнаго для себя материала, какъ изслѣдователь языка сербско-хорватскаго; каждое звуковое явление въ его языкѣ, каждая грамматическая форма отражаетъ живую форму или дѣйствительно существовавшее явление въ языкѣ хорватскомъ или русскомъ”. А што се тиче Крижанићевих акцената, ту нема ничега вјештачкога. Крижанићеви акценти засновани су на живом говору (А. А. Шахматов: Юрий Крижаничъ о сербско-хорватскомъ ударении, Варшава 1895, стр. 3—5).

4. Проф. Белић је говорио о Крижанићу као акцентологу у склопу ширих разматрања проблематике словенских акцената. Поред констатације да Крижанићеви акценти одражавају „акцентуацију његова родног краја” као што је то раније уочио руски слависта А. Шахматов, ту читамо да се за Крижанићев говор „може . . . , с поузданошћу, рећи . . .

²⁰ Исп. о овоме Т. Eckman: *Vatroslav Jagić, and Križanić*, у књизи *Juraj Križanić (1618—1683) Russophile and ecumenic visionary*, A Symposium, edited by T. Eckman and A. Kadić, 1976, Mouton, The Hague—Paris, 303 и даље.

да по својим основним акценатским особинама представља штокавски говор старијега типа, и то, у главном, онако као зетски говор или косовско-ресавски или данас познати нам говори босански" (Акценатске студије, I, Београд, СКА, 1914, стр. 23).

Дакле, за Белића је Крижанићев говор, онакав какав нам он нуди у својој писаној ријечи, штокавски икавски са старијом акцентуацијом која је већ попримила особине новоштокавске политоније (уп. владал: нарџд, стр. 25).

5. Од новијих проучавалаца Крижанићевог граматичког дјела указујемо на мишљење проф. Hamma. У раду: *Prozodijski sistem Kražanićeva govora*, указује се и на однос који је постојао између Крижанићевог говора и језика који налазимо у његовим дјелима. Ту се, и са разлогом, констатује постојање разлике између та два језичка остварења. „Nema sumnje, пише проф. Hamm, да је међу њима (тј. језика и акцента у „Политици" и у говору краја у коме се Крижанић родио, А. П.) bilo i moralo biti razlike, da njegov ribničko-obrški govor nije mogao biti jednak govoru „Politike", kao što i kod većine nas koji smo rodом sa sela govor našega sokaka, kraja, zaseoka ili stana nije jednak govoru kojim se u riječi i pismu služimo danas". Те разлике су и схватљиве и објашњиве. Управо би супротно било несхватљиво. Крижанићев језик, према Hammu, није плод никаквог хира, нити је он последица пишчеве тежње да „svrati na sebe rozornost". И управо због тога је Крижанићев језик данас привлачнији и занимљивији за проучавање него „recimo, jezik Marinettiја, ili Hlebnikova, ili Tutusa Czyżewskoga, ili kojega od suvremenih jezičnih nonkonformista" (Život i djelo Jurja Križanića, стр. 215).

IX

Нама је данас схватљив Даничићев суд о Крижанићевој граматици. То је било вријеме када се битка била за вуковски језички образац и свако одступање од тога значило би напуштање одређеног језичког смјера. Даничић, као вјерни Вуков сарадник, који је први дигао глас против вјештачких творевина у језику, није могао прихватити ни Крижанића, иако му од њега није пријетила никаква опасност. Ипак, ми данас морамо рећи да Даничић није до танчина схватио Крижанића, па ни вриједност онога што нам је он оставио у својим граматичким радовима. То је, свакако, био и разлог зашто се Јагић по други пут враћао Крижанићу. Први његов суд о Јавканици био је преоштар. Требало је то ублажити. Јер, када неко може служити на част своје народу, он заслужује да се сагледа у цјелини.

Крижанићево граматичко дјело је велико. Велико би било и да се појавило у многољуднијој језичкој заједници, а камоли у заједници коју је у вријеме настанка Крижанићевих дјела чинило неколико милиона људи, и то разједињених и покорених. А не треба заборавити ни то да је он, како рече Крлежа, писао „понајвише по реминисценцијама своје богате лектире" и то у сибирском прогонству када је био и без књига и без икаквих помагала, па и подстицаја са стране. У таквим условима, да опет појемо са Крлежом, Крижанић је „код свјетла уљенице, када је вани урлао вјетар и пуцала зима од педесет ступњева, замotan у своје

крзну . . . петнаест година сањао о Славенству и о Побједи Славенства”²¹, а све те његове мисли, па и оне граматичке природе, показују његову генијалност и познавање материје о којој говори. Да, и нама смета његов вјештачки језик, али схватамо разлоге због којих је Крижанић то чинио, због тога смо му захвални што нам је оставио обиље дијалекатског материјала који је вјерно биљежио, што нам је оставио у својој писаној ријечи подоста података корисних за историју језика, а за које се тешко налазе потврде у језику старијих писаца. Додајмо још и то да је Крижанић реформисао ћирилицу по начелима за која ће се два стољећа касније борити и изборити Вук Караџић, а и његови погледи на однос говорне и писане ријечи у основи имају исте принципе на којима ће и Вук засновати свој књижевни језик.

Београд

Асим Пецо

Резюме

Аим Пецо

**ВЗГЛЯДЫ КРИЖАНИЧА НА СЕРБСКОХОРВАТСКИЙ ЯЗЫК
И ЕГО ДИАЛЕКТЫ**

В этой статье дается более широкая трактовка грамматических трудов Юрия Крижанича с особым взглядом на его отношение к сербскохорватскому языку и его диалектам. Хотя он был чакавцем, хотя его материал преимущественно чакавский, в нем все-таки находим данные касающиеся штокавских и кайкавских говоров. Если взять весь его материал касающийся нашей языковой территории, находящийся в его грамматических трудах, иногда и вне их, получается ясная картина такоже и диалектных отношений на нашей языковой территории во второй пол. XVII века.

Отдельно стоит вопрос, об этом в статье говорится, чья языковая структура представлена в трудах Крижанича, т.е. какая структура кроется за его термином „хрватский” язык. Автор не исключает такоже существование различий в языке отдельных общественных слоев XVII в. и принадлежность языка Крижанича обществу „благородных” людей а не „крепостному” и „сельскому люду”.

²¹ Miroslav Krleža: *Eseji*, VI, Зора, Загреб 1967.

НЕКЕ СЛАВЕНОСРПСКЕ ОСОБИНЕ У ЈЕЗИКУ ДИМИТРИЈА ИСАЈЛОВИЋА 1816. ГОДИНЕ

У *Историји трговине* Димитрија Исајловића, у делу које је овај аутор превео и 1816. штампао у Будиму, налази се на првих четнаест страна предговор који је у најновије време фототипски и критички издат.¹ Поменути предговор, односно предсловије како стоји у књизи, представља оригиналан текст аутора, што за филолошка истраживања има посебну вредност, и то како за испитивање српског народног језика у том тексту, тако исто и славеносрпског. Овај језички слој, славеносрпски тип књижевног језика, у поменутом Исајловићевом предговору присутан је у одређеном степену, иако је текст о којем је реч писан у највећој мери српским народним језиком. Уопште гледано, присуство славеносрпског природно је и очекивати у српским текстовима друге деценије XIX века, без обзира на то што се поједини тадашњи писци труде да пишу што је могуће чистије народним језиком. Образовање наших људи поменутог времена у пуној је мери почивало на славеносрпским основама којима је, опет, база био рускословенски и руски књижевни језик XVIII и првих деценија XIX века. Сам Исајловић, као човек који је, поред других школа, завршио гимназију у Сремским Карловцима где је од 1808—1813. био и професор,² поседовао је, наравно, у свом образовању и славеносрпску компоненту коју је, као и други његови савременици, снажно упио у себе и која је свој одраз налазила и у писаним текстовима на народном језику какав је и његов предговор *Историји трговине*. У овом прилогу задржаћемо се на анализи језичких црта које не припадају српском народном већ ондашњем нашем књижевном језику, славеносрпском.³

1. Поступак делимичног србизирања одговарајућих речи огледа се и код Исајловића у србизацији њихове граматичке и фонетске стране али не и лексичке. Поменућемо следеће случајеве.

¹ Уп. код мене: *Поједи Димитрија Исајловића на српски књижевни језик 1816. године*. — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1974, књ. XVII-1, 121—151 и посебно 140—147, са 16 факсимила (овде скраћено: Млад. Исај.).

² Уп. М. Ђ. Милићевић, *Поменик знаменитих људи у српској народа новијега доба*. — У Београду, 1888, 184, 185; осталу литературу о Д. Исајловићу уп. код мене: Млад. Исај. 121 нап. 1.

³ Неке од ових црта поменуте су укратко у мом раду: *О неким питањима и особинама славеносрпског шта књижевног језика*. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1978, књ. XXI-1, 110 (овде скраћено: Млад. Пит.).

а) у *возделавану* („у обрађивању“) 2,⁴ *возделанију* („напреднији“) 2, *возделавати* („обрађивати“) 9.⁵ Овде је србизирање извршено у јотовану завршетка -њу, у грађењу итеративног глагола формантом -ава- и у наставку за компаратив -ији,⁶ при чему је рускословенски одн. руски префикс *воз-*, на лексичком нивоу, остао непромењен. Иначе, у овом Исајловићевом тексту долази: глаголска именица *возделанија* 1, 2 (*воздбланија народног* 1, *воздбланија Србског* 2), *возделанију* 14 (*кои се о воздбланију рода свога труде и књиге пишу* 14), инфинитив *возделати* 5 (*да се трудимо мало по мало воздблати га* 5), радни глаг. придев *возделали* 8 (*и ког су одь скоро учени Немци изнашли, воздблали и договорили се да њимъ пишу* 8), затим прилог *возможно* („могуће“) 7, 12 — и то све, као што видимо, несрбизирано, бар што се префикса *воз-* тиче.⁷

б) *советно* (прилог: „упутно“) 1. Овде је префикс такође остао непромењен, али је извршено екавизирање у другом слогу: према рускословенском или руском -ѣ- (= -је-) Исајловић има српско народно -е-.

в) *се состоји* (3. једн. през.: „састоји се“) 3, *се . . . состоји* 3, — *соопштавамо* (1. мн. през.: „саопштавамо“) 3,⁸ — *совршенију* („савршенији“) 5, *совршеније* (прилог: „савршеније“) 3, *совршен* 5 (х 2), *совршенство* (имен.) 5, *совршено* (прил.) 10, 11, — *сочинио* („сачинио“) 3, *сочињава* (3. једн. през.: „сачињава“) 10, *сочињавају* (3. мн. през.) 4. Овде је задржан несрпски префикс *со-*, али је остало србизирање ових облика доследно спроведено, и то како на морфолошком (наставак - \emptyset у 3. л. једн. през., -мо и -ју у 1. и 3. л. мн. през., -о у радном глаг. придеву м. рода, -ији, -ије у компаративу), тако и на фонетском плану (уношење вокалног -р- место -ер- у придеву *совршен* и у именици *совршенсѣво*).⁹ У неким примерима *со-* егзистира заједно са целом несрбизираним лексемом: *сојузити* (инф.: „спојити“) 8, *сојуза* („савеза“) 12, у *пристојном сојузу* (лок. једн.)

⁴ Примери се овде доносе транслитерирано и транскрибовано у складу са критички издатим текстом овога Исајловићевог предговора (уп. Млад. Исај. 140—147), као и у складу са принципским решењима изнетим у мом раду: *Напомене о њранскрипцији и кријичком издавању сѣарих српских њексѣова из XVIII и XIX века*. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1979, књ. XXII-2, 95—129 (овде скраћено: Млад. Тран.). Уз овај рад треба додати следећу напомену: због штампарске грешке пример *вјера христѣјанска* (стр. 100, 101) не одговара Рајићевом тексту, али је коментар уз поменути пример, принципски посматрано, сасвим тачан.

⁵ Док први пример у оригиналу долази са -е-, догле друга два имају -ѣ- иза -д-. Ми узимамо да -ѣ- у њима треба читати са -е- (уп. Млад. Исај. 147).

⁶ Уп. Млад. Пит. 101—102.

⁷ Примери са *воздѣ-* у оригиналу могли би се транскрибовати са *воздје-*, а не само са *возде-* како сам то је учинио (уп. Млад. Исај. 140, 142, 146), јер је њихов изговор на рускословенски начин у Исајловићевом језику сасвим могућ. Наравно, то се не може са пуном сигурношћу тврдити, али се нпр. приређивач критичког издања овог Исајловићевог текста може одлучити да поменуто *воздѣлавиши* чита са -е- (због српског -ава-), а поменуто *воздѣлаши* или *воздѣланију* — са -је- (због подударности ових речи са рускословенским).

⁸ Овај пример у оригиналу долази са -иѣ- а ми га читамо са -иши- јер узимамо да је србизирање захватило овај облик не само у делу -авамо већ и у делу -ишиавамо. Наравно, није сасвим искључен ни изговор -ишавамо (уп. Млад. Исај. 148; Млад. Тран. 113).

⁹ У поменутиим примерима компаратива: *совршенију*, *совршеније* србизирање је извршено и морфолошки (-ији, -ије) и фонетски (-р-).

13, *сојединити* (инф. ‚сјединити‘) 9, *о . . . сосједном кочијашу* („суседном“) 12,¹⁰ *сочиненије* („дело“) 13.

г) Поцекад је Исајловић србизирао изговор вокалног *р* али у доста специфичним случајевима, као што су: *усрдије* („срдачност“ „љубазност“ „услужност“) 1 (ориг. *усрдје*), поред *усердије* 1 (ориг. *усердије*),¹¹ затим *по совршенију дела* („по извршењу, остварењу дела“) 2 (ориг. *по совршенију дѣла*). У првом примеру изменом *-ер-* у *-р-* србизирање се не своди на српски народни језички ниво већ на српскословенски, јер одсуствује, као што видимо, фонетизам ове речи са новим јотовањем: *усрђе*, што је, свакако, било страном и Исајловићу и нашем књижевном језику друге деценије XIX века.¹² Што се тиче примера *усрдије* тешко се, за сада, може поуздано одговорити на питање: да ли је Исајловић до поменутог фонетизма ове речи дошао случајним или намерним поступком као што је, на пример, Јован Рајић крајем XVIII века низ рускословенских речи србизирао на српскословенском језичком нивоу.¹³ У вези са делимичним србизирањем горњег другог примера: *совршенију*, где је место *-ер-* уведено *-р-*, остаје нам да закључимо: србизација и овде није захватила префикс *со-* који је и даље остао у рускословенском одн. руском духу; остатак речи: *-вршенију* одговарао би такође српскословенском језику који се, као и рускословенски, одликује нејотованим завршетком. Увођење *-р-* место *-ер-* одговарало би не само српскословенском већ и српском народном језику, и оно је могло бити вршено у овом примеру у складу са таквим истим поступком оствареним у већ горе помињаним Исајловићевим случајевима: *совршен*, *совршено*, *совршенију* и сл. Чињеница је, дакле, да је Исајловић поштедео од србизирања завршетак поменутог примера и да није направио облик са српским народним фонетизмом у наставку: *совршењу*, препуштајући тако цео други део ове речи (*-вршенију*) — намерно или не? — српскословенском језичком нивоу.

¹⁰ Овде у придеву долази *-к-* у оригиналу, и ми га транскрибујемо са *-је-* а не са *-е-*, јер сматрамо да је овај облик Исајловић тако и изговарао. Ово треба са сигурношћу претпоставити полазећи од почетног *со-* (а не од домаћег *су-*), које је, наравно, рускословенско одн. руско, па због тога треба узети да се у овој речи и *-к-* изговарало са *-је-*.

¹¹ У оригиналу грешком стоји *усердио*: треба *усердије*.

¹² Судећи по материјалу у *Рјечнику хрвајскога или српскога језика* (Загреб, ЈАЗУ, 1967—1971, књ. XIX, 944; овде скраћено: РЈА), реч *усрђе*, са таквим фонетизмом, продукт је средине и друге половине XIX века. У првом издању Вуковог *Српског рјечника* (Беч, 1818, 872) поменута лексема није регистрована; у другом издању овога дела (Беч, 1852, 790) долази *усрђе* заједно с придевом *усрдан*.

¹³ Уп. Вуков чланак: *Главне разлике између данашњег Славенскога и Српског језика*, 54—57, у књизи: *Сабрана дела Вука Караџића. Књига осма: Даница 1826, 1827, 1828, 1829, 1834.* — Београд (Просвета), 1969; А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића.* — Нови Сад (Матица српска), 1964, 52—53, 54, 55, 56, 58—59 — овде скраћено: Млад. Рајић; А. Албијанић, *Српскословенски и рускословенски елементи у „Собранију“ (1793) Јована Рајића.* — Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења, Београд (Међународни славистички центар СР Србије), 1977, књ. 6, св. 1, 165—174; исти: *Прилози познавању судбине српскословенских елемената у језику у тисаца из Војводине пређуковског доба.* — Зборник за филолгоју и лингвистику, Нови Сад, 1976, књ. XIX-2, 35—53; исти: *Прилози проучавању српскословенског елемената у делима српских тисаца осамнаестог и прве трећине деветнаестог столећа.* — American Contributions to the Eighth International Congress of Slavists, Columbus, 1978, Volume 1: Linguistics and Poetics, 11—25.

Непотпуну србизацију Исајловић је спровео и у облику *потврждаваш* („потврђујеш“) 4 (2. једн. през.), чему одговара руска форма *потврждаеш*. Србизирање је реализовано на фонетском плану изменом *-ер-* у вокално *-р-* и итеративне основе *-ае-* у *-ава-*. Међутим, рускословенска група *-жд-* није захваћена србизацијом већ је остављена непромењена. Сличних облика, комбинованих особинама различитих језика, има у делима и других наших писаца славеносрпског периода: *наслаждава се*, *расуждавајући*, *возбуждава* и сл., тако да Исајловићев језик у томе не представља никакав изузетак.¹⁴

д) Рускословенску реч *жертва њиова 2*, *велику жртву ову 2*, која је и у оригиналу донета са *-ер-*, Исајловић није србизирао већ ју је, као реч превасходно књижевнојезичког, славеносрпског порекла, оставио с тим фонетизмом. Ова се реч и код појединих других српских писаца прве половине XIX века, нпр. код П. П. Његоша, употребљавала са руским фонетизмом.¹⁵

Придев *искрен* Исајловић једино и има: *искрене благодарности 2*, *искрено* (прил.) 10, што значи, прво, да је одсутна стара српска реч *искрњи*, и, друго, да је прихваћен поменути облик с руским фонетизмом.¹⁶ Овај русизам, не би, строго узевши, спадао у славеносрбизме Исајловићевог књижевног језика, али га ипак овде спомињемо због тога што је заједно са другим цртама руског језика одликовао језик поменутог писца, без обзира на то што је придев *искрен*, са руским изговором (*-ре-*), продужио своје присуство у нашем књижевном језику од XVIII и XIX века до данашњег дана.

Место домаћег *мудрац*, *мудараци*, *мудри* (уп. РЈА VII 122, 124, 129—125) код Исајловића налазимо руску лексему *мудрец*: дела славни[х] ови[х] *мудреца* и *писатеља његови[х]* 6. Употребљена овако, у српском генитиву множине (*-а*), поменута руска реч открива нам своју блискост Исајловићевом књижевном језику 1816. године, те у овој падежној форми лексема *мудрец* представља свакако славеносрбизам.

ђ) Српски суфикс *-(а)н* присутан је у придевима који су руског одн. рускословенског типа: *вразумителан* („разумљив“) 2—3, *свободан* („слободан“) 3, *свободан превод* 10¹⁷ (уп. прилог *слободно* 12 са српским фонетизмом).

Наставак *-(а)и* срећемо у именицама: г(осподин) Михаил Кривоац, житељ и *купац* румски („трговац из Руме“) 2, г(осподин) Константин Станковић, *великокупац 2*, *Немац* 12 (х 2), што је, наравно, у духу нашег језика. Међутим, у придевима изведеним од тих именица не срећемо се са српском већ са руском језичком ситуацијом. Тако нпр. придев

¹⁴ Уп. код мене: Млад. Пит. 107—108.

¹⁵ Уп. Млад. Исај. 148.

¹⁶ Према материјалу и констатацији у РЈА III руска реч *искрен* „примљена је од наших писаца од XVIII вијека (и Вук је употребљава, али је нема у рјечнику)“ (898), док је српска реч *искрњи* широко потврђена у нашем старом језику (902—903). Уп., интересантно, крајем XVIII века код Ј. Рајића примере са вокалним *-р-*: *искрносит*, *искрносрдачни* (Млад. Рајић 67).

¹⁷ Уп. исто и код других славеносрпских писаца: Млад. Пит. 109.

купечески (,трговачки’) налазимо у називу конкретног трговачког друштва у Будимпешти: *Купеческог содружества пештанског 2*, поред, интересантно, и нашег придева *трговачки* употребљеног у синтагми *трговачке компаније 1*. Исто тако, руски придев *немецки* (,немачки’) Исајловић редовно употребљава (а никако *немачки*) подвргавајући га морфолошким законитостима нашег језика: *немецки књижевни језик 8*, *учени ил књижевни језик немецки 8*, *немецки језик 8*, *језика немецког 12*, *немецког језика 8*, *с немецим (језиком), 8*, *у немецком (језику) 11*, *предели немецки 8*, *народа немецога 8*, *немецког народа 8*, *у немецком . . . оригиналу 10*, *слога немецког 10*, *слог немецки 11*. Док је, као што видимо, руски придев *немецки* према српској именици *Немац* једина језичка могућност коју Исајловић употребљава, јер одсуствује српска форма *немачки*, дотле овај писац, према именици *купац*, зна за два придева: *купечески* и *трговачки*, који су функционално диференцирани. Први се употребљава у називу тачно одређеног трговачког друштва у Будимпешти, а други — уз заједничке именице. Да ли је именица *купац* (,трговац’) у Исајловићевом језику србизирана руска лексема *купец* (,трговац’), или је *купац* продужетац старог стања у нашем језику¹⁸ — тешко је овом приликом сасвим поуздано рећи.

Суфикс *-(ац)* среће се и у примеру: *земледелац 3 (х 3)*, *земледелцу 3*,¹⁹ који упућује на исту лексему регистрованоу у РЈА XXII 775—776, али из новијих извора: из дела Д. Обрадовића, Ј. Рајића и из Вукових народних песама. Изгледа да је у питању србизирање руског *земледѣлецъ*.²⁰

е) Руски придевски суфикс *-ески* присутан је у чисто славеносрпском примеру, дакле у случају који не одликује ни српски народни, ни руски, ни рускословенски језик: *рода човеческог* (ген. једн.: *рода човечјег’*) 2. Док први (*човеч-*) и последњи део овог придева (*-ог* или с покретним *-а: -ога*) припадају српском језику, дотле је средњи његов део (*-еск-*) одлика руског одн. рускословенског језика. Овај типични славеносрбизам јасно показује колико су наши писци предвуковског и вуковског периода, а међу њима и Исајловић, снажно упили, поред осталог, и грађење придева овога типа помоћу руског форманта *-еск-* тако да је таква творба у то време имала и одређен нормативан карактер.²¹ По-

¹⁸ Уп. у нашем старом језику *купац* у значењу онога који купује, и онога који продаје: РЈА V 791—792.

¹⁹ У мом издању овога Исајловићевог предговора горњи примери прочитани су са *-ље-* (Млад. Исај. 147), мада би грађија оригинала (*-ле-*) могла упућивати на изговор са *-ле-*, што би било на нивоу славеносрпског изговора.

²⁰ Уп. *Словарь русскоџ языка XI—XVII вв.* — Москва (Академия наук СССР. Институт русског језика), 1978, Вып. 5, 373.

²¹ Уп. о томе код мене: *Норма и книжњий јзык у сербов во вџторой половине XVIII — первых десятилетий XIX вв.* — Проблемы нормы в славянских литературных языках в синхронном и диахронном аспектах, Москва (Академия наук СССР. Институт русског језика. Советский комитет славистов), 1976, 121—122 — овде скраћено: Млад. Норма (уп. исти рад и на нашем језику: *Прилоџ познавању односа између српскоџа и славеносрпскоџа језика у друџој половини XVIII и у првим деценијама XIX века.* — Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења, Београд (Међународни славистички центар СР Србије), 1977, књ. 6, св. 1, 160 — овде скраћено: Млад. Прилог).

менуца форма ген. једн. *купеческог* (в. т. *ћ*) такође представља славено-србизам, тј. облик лексички и фонетски дат у руском или рускословенском лику, а морфолошки — у духу српског народног језика. Исајловић, интересантно, употребљава српски придев *грчки* (језик) 4, а не, евентуално, форму са руским фонетизмом (*греческ-*). Придев у ном. мн. *азијатически* (ориг. *азиатическии*, 'азијатски' 'азијски') 4 употребљен је у овом Исајловићевом предговору потпуно у руском духу, без икаквог србизирања.

Именички суфикс *-ество* такође је присутан у примерима који чине одлику руског одн. рускословенског језика: *књижевства* (књижевности) 1, *величество* (величанство) 4, *Купеческог содружества пештанског* (Трговачког друштва пештанског) 2, знаменит[х] *опишества наши[х]* (друштава) 1 (ген. мн.), при гди којим *опишествама* (лок. мн.) 1. Наравно, ово су лексички русисзми, али употребљени у духу нашег језика (ген. мн. на *-а*: *опишества*, лок. мн. на *-ама*: *опишествама*²²), они улазе у ред славеносрбизама. Интересантно је истаћи да Исајловић употребљава и реч *друштво* (ориг. *дружство*) са српским фонетизмом, а не, евентуално, *дружество*: за *мало друштво твоје* 3, за *себе и мало друштво твоје* 11, *друштва* 3, *друштву* 3 (х 2), при чему је српска лексема *друштво* семантички диференцирана од русизма *опишество* у Исајловићевом језику: прва се употребљава да означи „мало друштво”, приватни круг људи, док се друга односи на вишечлање заједнице, на трговачка или друга струковна удружења (у сличном значењу, у имену одређеног трговачког друштва, употребљена је, како видимо из горњих примера, и руска лексема *содружество*).²³

ж) У духу славеносрпског изговора Исајловић употребљава примере са *-ле-*, *-не-* и *-л-*, а не са *-ље-*, *-ње* и *-љ-*: *објавленије* (објава' оглас') 1 (х 2), *удивленија* (дивљења') 2, *ујодобленије* (упоређење' поређење') 8, — *сравненија* (упоређења' компарације') 11, *сравненијама* 13, *склоненијама* (деклинацијама') 13, *распространенију* (распрострањењу') 1, *не-сравнена срца њиова* (неупоредива') 2, *сочиненије* (дело') 13, *склонени* (спремни' трп. прид.) 2, — *признателности* (захвалности') 2, *доказателством* (доказом') 12, *чувствителнији* (осећајнији') 2, *употребителна* (која се употребљава') 13, *опстојателствама* (оконостима' условима') 14. Познато је да се поменути славеносрпски изговор оваквих случајева стабилизовао код наших писаца XVIII и првих деценија XIX века захваљујући, пре свега, писању одговарајућих примера са *-ле-*, *-не-*, *-л-*. Овакво писање у складу је са рускословенском ортографском (а не и изговорном) нормом, јер су се поменути случајеви у рускословенском и руском језику XVIII и XIX века изговарали са *-ље-*, *-ње-* и *-љ-*.²⁴

²² Наставак *-ама* за датив, инструментал и локатив множине именица, у првом реду, средњег рода, али и мушког и, наравно, женског рода, чинио је једним делом одлику језика наших писаца предвуковског и вуковског периода (уп. код мене: Млад. Рајић 89, 90, 95—97).

²³ О присуству речи са суфиксом *-ество* у славеносрпском језику в. код мене: Млад. Норма 121—122; Млад. Прилог 160.

²⁴ Уп. код мене: Млад. Тран. 118—124.

У примерима: *вразумителан* („разумљив“) 2—3, *земледелац* („земљорадник“) 3 (х 3), *земледелцу* 3 налазимо -л- (-лан, -ле-) у складу са таквим изговором тих случајева у славеносрпском језику.²⁵

з) Славеносрпску појаву представљају, наравно, примери који на лексичком и фонетском плану припадају рускословенском или руском књижевном језику, а на морфолошком — српском народном језику. Неки од њих поменути су у досадашњем излагању, а на неке ћемо овде указати:

— ген. једн.: из *повседневног* искуства („свакодневног“) 1, на олтар *отиче* ползе („опште“) 2, *немецког* народа (в. т. ђ), *посредственог* језика („посредног“, мешовитог“) 11²⁶, *истиног* мњенија („истинитог“) 14,

— ном. једн. компаратива: *возделанији*, бољи и *чувствителнији* Србљин 2,

— ген. мн.: *ови[х]* мудреца и *писатеља* 6²⁷ (в. и т. д), *писатеља* наши[х] 10, 13, *полезни[х]* и . . . *нужни[х]* књижица 14,²⁸

— дат. мн.: *остојателствама* оним („околностама“) 14,

— ак. мн.: *изрјадне* . . . узоре 2 („изванредне“),

— инстр. мн.: *склоненијама*, *сравненијама* и *сопрјаженијама* 13,²⁹ *над предрасуженијама* („над предубећењима“) 14,

— 3. л. мн. през.: *ћолзују* („користе“) 14, *сочињавају* („сачињавају“) 4,

— прилог: боље, сличније и *совршеније* („савршеније“) 3.

Као што видимо, ради се о русизмима који су ушли у фонд Исајловићевог књижевног језика на народној основици, и својим истовременим двоструким карактеристикама, и руским одн. рускословенским и српским, представљају свакако мешовите облике типичне за славеносрпски језик.

и) Облик инструментала једине *с радостију* („с радошћу“) 9 одлика је, са таквим фонетизмом, и славеносрпског језика, што потврђује велика фреквентност употребе оваквог типа инструментала у књижевном језику на народној основици низа наших писаца преддуковског и вуковског периода.³⁰

²⁵ За пример *земледелац* в. овде т. ђ.

²⁶ *Посредствен* „посредан“ је русизам (уп. РЈА XI 17) и Исајловић га употребљава да означи славеносрпски, мешовити тип књижевног језика.

²⁷ *Писатељ* „писац“ је руска позајмљеница (уп. РЈА IX 873).

²⁸ Придев од основе *полезн-* (уп. рус. *полезный* „користан“) припада свакако руском одн. рускословенском језику јер има -е- место старог -ь-. О тој основи се не може говорити као о српкословенској јер овде бисмо очекивали фонетизам *полезн-*. Придев од основе *нужн-* (у ориг. стоји *нуждн-*) у принципу не би морао бити русизам јер га има и српкословенски језик, тако да би овај облик улазио у састав тзв. неутралних језичких јединица, заједничких и рускословенском и српкословенском. О основама *полезн-* и *нужн-* в. РЈА X 590; РЈА VIII 272.

²⁹ То јест: „деклинацијама, компарацијама и конјугацијама“ (уп. нап. 22 у овом раду).

³⁰ Уп. код мене: Млад. Норма 121; Млад. Прилог 159—160.

ј) Именица *љубов*: *пламена љубов* 2, *љубови* 14³¹ долази, као што видимо, са -о-, што није одлика српског народног језика. Ова реч са поменутиим фонетизмом карактерише, наравно, рускословенски језик, али се не може једино на тај начин тумачити њено присуство у језику српских писаца предвуковског и вуковског периода. Не сме се сметати с ума чињеница да лексема *љубов* одликује и српкословенски језик, и то почев од најстаријих времена егзистирања код Срба овог књижевног и црквеног језика,³² тако да је она својим ранијим многовековним присуством ушла и у XVIII век када је дошло до усвајања рускословенског језика.

Глагол *ободрити* јавља се у овом Исајловићевом тексту у облику радног глаголског придева *ободрила* 2, и то, као што видимо, са руским -о- а не са српским -а-. С овим руским фонетизмом поменути глагол је, наравно, новијег порекла у нашем језику, и преузет је из руског у предвуковском и вуковском периоду, чему је, свакако, помогло и замењивање, у то време, српског придева *бадар*, *бадра*, *бадро* руским *бодр*.³³

ј) Групу -жд- Исајловић није ни једном србизирао у -ђ-. Истина, она се најчешће јавља у лексемама које одликују, пре свега, рускословенски језик, при чему не треба губити из вида ни њихову српкословенску традицију: *предрасудденија* („предубеђења“) 3, *над предрасудденијама* 14, *по мом расудденију* („по мом суду“, „по мојој процени“) 10. У синтагми *право гражданства* 6 такође је изостала замена групе -жд- српским -ђ- свакако због семантичке маркираности ове групе речи. Та замена је изостала и онда када је Исајловић био њој најближи у већ помињаном примеру *потврждаваши* (в. т. г), где је -ер- свео на -р- и основу -ае- на -ава-, а где је -жд- задржао да би тај елеменат у овој речи чувао њен „виши“, „књижевни“ карактер, славеносрпски.³⁴

к) Понекад Исајловић употребљава, у истом значењу, и руске и српске лексеме. Тако се нпр. руски прилог *истинно* (ориг. *истинно*) у значењу *заиста*’, *стварно*’ јавља једном: онај . . . који укус и обичај века садашњег и с њим потребе рода свог *истинно* познаје 3, а српска модална речца *заиста* у истом значењу долази често: иначе, бадава ти труд твој, народ те ни читати, ил ако и ушчита, *заиста*, разумети неће 3; уп. *заиста* и на странама: 7, 8 (х 3), 9, 10. И модалну речцу *истина* срећемо код

³¹ Овај пример одштапан је погрешно са -а- (*љубави*) у мом издању овог Исајловићевог текста (уп. Млад. Исај. 147).

³² Уп. *љубов* нпр. у Мирослављевом јеванђељу, српкословенском споменику с краја XII века (С. М. Куљбакин, *Палеографска и језичка истијивања о Мирослављевом јеванђељу*. — Сремски Карловци (Српска краљевска академија. Посебна издања књ. 52. Философски и филолошки списи књ. 13), 1925, 25).

³³ У РЈА VIII 298 наводе се свега две потврде употребе глагола *ободриши* из Вуковог језика, односно из изворника каснијих по свом постанку од овог Исајловићевог текста. У Рајићевом српском преводу рускословенског *Сабранија* (1793) налазимо *бадро*, *бадар*, *бадри*, *бадросиј*, *бадросијује*, што показује да је крајем XVIII века појединим нашим писцима још било познато српкословенско *бадр*- (уп. Млад. Рајић 56—57).

³⁴ Уп. код мене: Млад. Пит. 107—108.

Исајловића (в. т. л). Оваква употреба поменутих форми, у једном истом значењу облика: *истино, заиста, истина*, иде у прилог лексичком богатству Исајловићевог књижевног језика.

л) Рускословенски облик *сирјеч* Исајловић употребљава у значењу „дакле”: има, истина, случајева гди морамо гдикоју реч, код нас употребљајемо, одбацити, такову, *сирјеч*, која је посве варварска и ружна 7 (уп. *сирјеч* и на странама: 2, 3, 6, 8, 9, 12 (х 2); у том истом значењу Исајловић употребљава и домаће *дакле*: не речи, *дакле*, но лепо слагање речи и величество предмета лепоту и важност буди каквог списанија сочињавају 4 (уп. *дакле* и на странама 7, 8). У значењу „то јест” Исајловић углавном не употребљава поменућу форму *сирјеч* већ: *то јест* 7, 10, 12, 13 (в. под *сирјеч*).

љ) У презимену *Станкович* 2 (уп. и *Исајловичемъ* у наслову ове књиге) налазимо -ч место српског -ћ, што одговара познатој и устаљеној пракси русификовања оваквих речи у нашем књижевном језику друге половине XVIII и прве половине XIX века. Ова, и сличне њој лексеме, улази свакако у случајеве који се састоје и од српских и од руских језичких елемената, те чине, самим тим, одлику славеносрпског типа књижевног језика.

2. У овом Исајловићевом тексту постоји, наравно, низ русизама или црта рускословенског језика — а неки од њих чине истовремено и одлику српкословенског — непоменутих у нашем досадашњем излагању. Овде ћемо неке од њих регистровати (а и неке о којима је већ било речи), с напоменом да они у свом непромењеном, несрбизираним облику, улазе у лексички фонд Исајловићевог књижевног језика који своју комплетност добија једино у заједништву поменутих лексема, с једне, и српских, по пореклу, народних речи, с друге стране. Тиме се одликовао језик низа дела и других наших славеносрпских писаца. У историјскојезичким проучавањима са свим тим речима које не припадају српском народном језику мора се рачунати као са јединицама које су, већим својим делом, једно време биле присутне не само у Исајловићевом већ уопште у српском књижевном језику предвуковског и вуковског периода, у којем су оне своју лексичко-семантичку службу у пуној мери остваривале. Те лексеме морамо третирати, принципски гледано, равноправно са речима преузетим у српски и из других језика.³⁵ Ево тих примера (са значењем које имају у Исајловићевом контексту):

³⁵ У нашој науци и данас још одјекује ехо Вуковог времена да све оно што је руски или рускословенски, одн. славенски, представља „ненародне” језичке елементе које треба искључивати. Заборавља се, при том, да је наш језик трпео лексички утицај и других језика. Ту је у праву Н. И. Толстој када, говорећи о Вуковом раду, истиче да је борба била усмерена против славенизама, да је њих требало посрбити, а да „турцизам во многих случаях отдавалось предпочтение перед славянизмами” (уп. *Литературный язык у сербов в конце XVIII — начале XIX века.* — Национальное возрождение и формирование славянских литературных языков, Москва (Академия наук СССР. Институт славяноведения и балканистики. Научный совет по комплексным проблемам славяноведения и балканистики), 1978, 326).

- благогласије* — гласовна хармонија (в. *оконченије*)
- будушчи* — *будући* (нек . . . *будушча* стољетија благодаре 2)
- вкус* — укус (који *вкус* и обичај века садашњег и с њим потребе рода свог истинно познаје 3)
- воопшче* — уопште (речи, дакле, све мораш све онако узети и употребити као што и[x] Србљин *воопшче* употребљава 12)
- впрочем* — у свему осталом (*впрочем*, препоручујући се љубови и благонаклоности твојој, остајем твој всепокорни издатељ 14)
- всепокоран*³⁶ — у пуној мери покоран (в. *впрочем*)
- званије* — звање (тешког *званија* мог 2)
- изјатије* — изузетак (сам, дакле, Србљин оће неко *изјатије* да чини, он један неће рођеним својим и красним језиком да пише него славенским 5)
- изрјадан* — изванредан (мила и драгоцена ми имена њиова с пуним правом заслужују да и[x] овде с топлим благодарности и живе признателности чувствованијем именујем, и позном потомству нашем као *изрјадне* и вечног удивленија достојне узоре за подражаније оставим 2)
- истин-* — истинит (*истиног* мњенија 14)
- критик* — критичар (в. *сочиненије*)
- кромје* — осим, сем (да се сви други данашњи језици европејски при нашем српском, што се писања тиче, за пример узети могу, *кромје* једног јединог језика немецког 12)
- мисл* — мисао (има такођер случајева кад морамо гдикоју ствар или *мисл* [ориг. *мысль*] нашу славенском речију изразити 7)
- мњеније* — мишљење (по мом *мњенију* 3).
- намереније* — намера (в. *получити*)
- нарочно* — парочито (за двеста, дакле, и неколико књига да целу тисјашчу печатати дам и да се на ужасној скупоћи овој у толики трошак упуштам, нисам за советно држао, знајући *нарочно* из повседневног искуства како се код нас књиге изваң пренумерације продају 1)
- настојашичи* — садашњи (ја ово исто о *настојашичем* делу мом рећи заиста не могу 10)
- небреженије* — немарност (извини ме за погрешке, којих ћеш може бити довољно у њему наћи, припиши и[x] не толико *небреженију* мом колико опстојателствама оним која су ме окружавала кад сам дело ово преводио 14)
- од части* — једним делом (и Немци, вели, другојачије говоре, а другојачије књиге своје пишу. Јест, *од части* истина, ал уподобленије ово ни најмање места код нас нема 8)³⁷

³⁶ Ова и сличне речи дају се овде са српским суфиксом *-а(н)* зато да би се придев навео у свом неодређеном виду, чиме се задовољава одређени лексикографски узус. То, наравно, не значи да ми можемо тврдити да је поменуто реч, и сличне њој, Исајловић изговарао са *-а(н)*, али то можемо са сигурношћу претпоставити.

³⁷ Ђ. Даничић истиче да је Вук у Срему чуо *од чести* са српским фонетизмом у значењу 'мало нешто', а и сам је Даничић чуо ту исту реч 1847. у Новом Саду (уп. *Рай за српски језик и правопис*. — У Будиму, 1847, 54).

- оконченије* — наставак (да реч такову, колико је год възможно, колико благогласије трпи, и по оном постојаном правилу посрбимо, то јест да јој српско *оконченије* дамо 7)
- опстојателство* — околност, услов (в. *небреженије*)
- опиш* — општ (сви благо *опише* умножавају 14)
- отликовати се* — разликовати се (књига *се*, вели, мора од кујинског језика *отликовати* 12)
- печатати* — штампати (в. *нарочно*)
- печатња* — штампарија (обојица су ми знатну суму новаца у помоћ дали, а овај је последњи јошт к тому с целим имањем својим за мене у *печатњи* добар стао да ће, сирјеч, по совршенију дела, оно што заостало буде, драговољно додати и допунити 2)
- повседневан* — свакидашњи (в. *нарочно*)
- подразганије* — угледање (в. *изрјадан*)
- получити* — добити (уколико сам ову жељу и намереније моје *получио*, то нек онај одсуди који, од сваког предрасуденија чист и свободан, право и зрело расудити зна 3)
- поне* — бар, барем (јер који славенски писати желе, пишу језиком такoвим који се, ако не међу људма, то *поне* у књигама налази 10)
- поњатије* — схватање (да је од славенског произишао, то није само теби него сваком Србљину познато, ал што кажеш да је покварен, знак је да немаш јасног *поњатија* о језику 4)
- послушаније* — вест; контекст указује на ово значење као најближе: између тридесет и неколико знаменити[x] општчества наши[x], којима сам објавленије заједно с прикљученом молбом и препоруком послао, само и[x] десет до дванајст има од који[x] сам услишан био и прилично число пренумеранта добио. А од други[x] ни гласа, ни *послушанија*, ни одговора, ни пренумеранта 1)
- посредствен* — посредан, средњи, мешовит (дај да узмемо буди какав слог немески и да видимо како би га такав *посредствени* писатељ превео 11)³⁸
- постојан* — чврст, сталан (в. *оконченије*; уп. и РЈА XI 47)
- почитајем* — поштовац (*почитајем* читатељу 1)
- почитаније* — поштовање (о, да ретки[x] и сваког *почитанија* достојни[x] народољубаца! 2)
- преводител* — преводилац (јербо се *преводител* није слепо држао слога немеског него је на својство језика свог пазио 10)³⁹

³⁸ *Посредствени писаиел* код Исајловића значи посредни писац, писац који пише средњим језиком, мешовитим, славеносрпским.

³⁹ У РЈА XI 798 не каже се да је то русизам већ само да је ова реч регистрована у два речника, у Шулековом и Поповићевом, с напоменом: „у наше вријеме слабо се говори (с назначеним акц.) и пише”. Ова реч можда не би била директно прузета из руског јер В. Даљ наводи *переводийель* са другим значењем: „переведший, кого, что, съ мѣста на мѣсто”, при чему је за значење „кто переводить что на другой язык” резервисана лексема *переводчик* (уп. *Толковый словарь живаго великорусскога языка*. — С. Петербург — Москва, 1882, т. III, 39). Реч *переводийель* су могли наши писци направити према речи *превод* или према сличној речи у рускословенском где *е*, по правилу, присутан префикс *пре-* без полногласија.

- предрасуденије* — предубеђење, предрасуда (в. *получити*)
- предсловије* — предговор (*предсловије* 1)
- призреније* — тачка гледишта (дакле се прво из овог *призренија* немечки језик с нашим сравнити не може 8)
- признателност* — захвалност (в. *изрјадан*)
- принадлежити* — припадати (то они *не принадеже* једном друштву 3)
- произношеније* — изговор (а друго, као што реко[х], међу толиким струкама немечког народа налази се, заиста, и такови који онако исто, тј. оним *произношенијем* речи говоре као што се књиге пишу 8)
- расположеније* — расположење (од твоје ће благонаклоности, с којом га примиш, зависити будушће *расположеније* и воља моја 14)
- распространеније* — распрострањење (и да су све наше трговачке компаније ону ревност и оно усрдије к ползи народној и *распрострањенију* књижевства српског показале 1)
- рачител* — љубитељ (ни сад се, заиста, јошт не би[х] усудио био у ово сиње мора запливати да ме нису у том два ревносна Србљина, два благородна *рачителја* блага и возделанија народног поткрепила 1)
- сирјеч* — дакле (Талијанац ту исту реч и пише и изговара другим неким, *сирјеч*, својим сопственим начином 6 — в. т. 1 л; истина, овде је блиско и значење „то јест“)
- склањати* — деклинирати (гдикоју славенску реч, опет велим, узети је слободно, кад сирјеч равне у српском језику немамо, али је морамо, колико је год възможно, посрбити или, ако је и целу задржимо; морамо је српски премењивати, то јест *склањати* и сопргавати 12)⁴⁰
- склоненије* — деклинација (ово ће сад, мислим, доста бити за открити писатељем нашим мњеније и увереније моје да Србљин Србљину ни славенски ни мешовито писати не сме, но право српски, то јест оним *склоненијама*, сравненијама и сопрјаженијама која су у народу обична и употребителна 13)
- сопргавати* — конјугирати (в. *склањати*)
- сопрјаженије* — конјугација (в. *склоненије*)
- сочиненије* — дело (она пак важнија својства књижевна, која смо мало пре избројили и која би требало да ти *сочиненије* твоје од беседе ку[х]инске отликују, бадава ће, може бити, искусни критик у књизи твојој тражити 13)
- стисаније* — дело, оно што је написано (не речи, дакле, но лепо слагање речи и величество предмета лепоту и важност буди каквог *стисанија* сочињавају 4).
- сравненије* — компарација, поређење (в. *склоненије*)
- сравнити* — поредити (в. *призреније*)⁴¹

⁴⁰ У РЈА XV 239 дају се потврде само из Вуковог језика и све се односе на граматички термин *деклинираиши*. Очигледно је да се ради о русизму *склоняишь*.

⁴¹ Према РЈА XVI 183 у овом значењу поменути глагол долази од XIX века у нашим споменицима и представља русизам.

- стољеџије* — столеће, век (в. *странствованије*)
- странствованије* — путовање по свету, лутање (ја мислим боље је и похвалније да пут који нас к једном благородном намеренију води, лакши и краћи, дакле, бољи, изберемо, место онаковог који ће нас Израилћаном подобно по пустињама и *странствованију* пола стољеџија задржати 14)
- тепл-* — топао (в. *изрјадан*)
- тисјашча* — хиљада (в. *нарочно*)
- увереније* — уверење (в. *склоненије*)
- удивленије* — дивљење (в. *изрјадан*)
- утодобленије* — упоређење, поређење (в. *од части*)
- употребителан* — који се употребљава (в. *склоненије*)
- употребљајем* — који се употребљава (има, истина, случајева гди морамо гдикоју реч, код нас *употребљајему*, одбацити, такову, сирјеч, која је посве варварска и ружна 7)
- художествен* — уметнички (лепота и правилност писања . . . се састоји у лепом и достојном избору мисли наши[x] и предмета оног о ком пишемо, у сличном, *художественном* и правилном слагању речи они[x] које народ употребљава 3)
- част* — део (налази се и налазиће се у напредак, може бити, јошт за неко време писатеља наши[x] који су и који ће противног мњеџија бити и зато језиком ил славенским ил посредственим књиге нам писати; ал већа и[x] *част*, надам се, и сад јошт српски и право мисли 13)
- число* — број (в. *послушаније*)
- чувствителан* — осећајан (нек им онда — кад се десет јошт нараштаја рода човеческог у пра[x] и пепео оброте — возделанији [напреднији], бољи и *чувствителнији* Србљин достојну искрене благодатности сузу принесе и посвети! 2)
- чувствованије* — осећање (в. *изрјадан*).

3. Из горњег излагања види се да славеносрпски елементи у Исајловићевом предговору његовој *Историји трговине* (1816), у тексту који је писан у највећој мери српским народним језиком, заузимају своје одређено место. Ту треба, као и код других славеносрпских писаца преддуковске и вуковске епохе, разликовати два случаја: прво, када је реч о славеносрбизмима, гј. о делимично србизираним руским или рускословенским лексемама, и, друго, када су у питању руске или рускословенске позајмљенице употребљене у свом оригиналном, несрбизираним лику. Србизација првих поменутих случајева захватала је граматичку и, не редовно, фонетску страну одговарајућих речи, док је на лексичком нивоу одређени пример остајао најчешће непромењен (нпр. у *возделавању*, *возделанији*, *сочињава*, *свободан* и сл.). Овај поступак приближавања руских и рускословенских речи српском народном језику настао је давно пре појаве Д. Исајловића у нашој култури. Њега је прокламовао још З. Орфелин у свом *Славеносрпском магазину* (Венеџија, 1768) истакавши

да ће се „по српски управљати” оне руске речи и изрази који се српским читаоцима покажу „невразумителни” (уп. Млад. Пит. 98—99). Тога поступка, србизације руских и рускословенских лексема, придржавали су се, неко више а неко мање, сви славеносрпски писци после Орфелина. То је чинио и сам Исајловић који у поменутом свом предговору говори о потреби посрбљивања славенских (рускославенских и руских) речи о чему каже: „има такођер случајева кад морамо гдикоју ствар или мисл или нашу славенском речију изразити, онда, сирјеч [„дакле”], кад за мисл или ствар такову никакве, заиста, сличне речи у нашем језику немамо. Но и у том случају старати се морамо да реч такову, колико је год възможно, колико благогласије трпи, и по оном постојаном правилу посрбимо, то јест да јој српско оконченије дамо како ће се с другим речма српским сложити и успоредити моћи” (уп. Млад. Исај. 128, 143). Колико је и како је Исајловић тај поступак србизирања славенских речи спроводио у свом тексту који је овде испитиван, показала су претходна излагања у овом раду. Она су указала на то да су у Исајловићевом књижевном језику присутне и такве црте које можемо сматрати чисто славеносрпским, тј. продуктом нашег литерарног језика предвуковске и вуковске епохе. Ту спадају примери као што је придев *човеческог* рода (ген. једн.) или речи: *објавленије, сравненије, признателност* и сл., које се изговарају са *-ле-, -не-* и *-л-* а не са очекиваним *-ље-, -ње-* и *-љ-*, — што је горе детаљније објашњено.

У вези са славенизмима, са руским и рускословенским лексемама преузетим и употребљаваним у њиховом непромењеном, несрбизираним лику, треба рећи да са њима морамо рачунати као са јединицама које улазе у лексички фонд Исајловићевог књижевног језика. По свом пореклу неке од њих чине истовремено одлику и српкословенског језика — због заједничке, старословенске основе и овог, старог српског књижевног, и рускословенског језика — тако да је понекад и немогуће третирати неку реч искључиво на рускословенском нивоу (нпр. *намереније, стисаније, увереније* и сл.). Посебно је питање — и ствар детаљнијег лексичког истраживања — да ли је Исајловић морао у одређеним случајевима употребити баш славенску реч кад је имао на располагању и домаћу. Таква испитивања би показала да овај писац није био принуђен употребљавати нпр. облике *сирјеч* или *истино* — јер је имао на располагању форме *дакле* и *заиста, истина* — али ми их ипак срећемо у овом његовом тексту. Зашто је употребио нпр. *получити* а не своје домаће *добити* — то је питање на које се одговор пре може тражити на социolingвистичком неголи на филолошком нивоу. Самим тим, детаљнија истраживања лексике и свих питања везаних за њу, и то не само Исајловићевог књижевног језика већ и других наших славеносрпских писаца, представља значајан, крупан и хитан задатак који се поставља пред нашу науку.

Београд

Александар Младеновић

Резюме

Александар Младеновић

**НЕКОТОРЫЕ СЛАВЯНОСЕРБСКИЕ ОСОБЕННОСТИ В ЯЗЫКЕ
ДИМИТРИЯ ИСАЙЛОВИЧА В 1816 ГОДУ**

В этой статье автор исследует славяносербские черты в литературном языке Димитрия Исаяловича, вернее в его предисловии к *Истории торговли* (Будим, 1816), написанном в основном на сербском народном языке. Автор в особенности задерживается на исследовании частично сербизированных русских и русско-славянских лексем, особенно выделяя слова употребляемые Исаяловичем в их неизменном, несербизированном виде.

МОРФОЛОШКИ СИСТЕМ У „ЖИТИЈУ СВ. СИМЕОНА” ОД СВ. САВЕ

Старе српске биографије као врхунска дела средњовековног књижевног стваралаштва код нас, битан су извор за утврђивање српско-словенске језичке норме. Њихова особеност је и у томе што су оригинални састави, те се у погледу језика директно не ослањају на туђе, било старословенске, или редакцијске предлошке.

Савино дело, чији ћу морфолошки систем изложити, није сачувано у оригиналу који је временски близак Мирослављевом и Вукановом јеванђељу, већ у позном препису из 1619. године.¹ Један од задатака овог сврта ће стога бити и раздвајање старијег језичког стања од новијих напона од стране преписивача.

ДЕКЛИНАЦИЈА ИМЕНИЦА. Осврнућу се прво на падежне наставке главних именичких врста, а закључке ћу извести на основу целокупног материјала који нећу у потпуности излагати, уколико не одступа од класичне старословенске норме, оне коју дају старословенске граматике.

Именице са осном на о/јо. У падежима једине од класичног обрасца одступају само следећи примери у локативу: по редоу 84а/9, на помену 1015/19.

Цео списак именица са старословенским наставком у том падежу јесте: вѣ рачѣ 815/10, на прѣстоуѣ 88а/6, на кѣзѣцѣ 905/2, вѣ мирѣ 905/2, вѣ мирѣ 905/4, на прѣстоуѣ 905/14, вѣ мирѣ 103а/2, гдѣиѣ 114а/17, вѣ гробѣ 108а/2, 1105/19, 1125/16, 114а/10, вѣ вѣрѣ 111а/11-12, 115а/17, на бѣрѣ 116а/4, о хѣиѣ 117а/15, вѣ мѣсте 79а/18, 98а/4, ѡ вѣдѣствѣ 84а/7, вѣ начѣлѣ 855/8, оу вѣдѣствѣ 88а/7, ѡ дѣлѣ 88а/14, вѣ раниѣ 925/5, вѣ вѣдѣствѣ 115а/14; на старѣци 108а/14-15, о ѡци 114а/16, ѡ мѡужѣ 1145/11; ѡ наследѡвани 79а/1, ѡ житѣи 79а/5, вѣ вѣговѣрѣи 84а/6, вѣ вѣдѣствѣи 88а/14, ѡ наказанѣи 895/17, вѣ вѣговѣрѣи 945/8, вѣ еуѣри 95а/2, вѣ ѡчѣствѣи 955/5-6, вѣ срѣдѣци 1025/1, на оутѡврѣждѣни 109а/17-18, на лици 1095/9, вѣ исхожѣдѣни 110а/5, вѣ оутѡврѣждѣни 110а/7, по оупени 1145/18, вѣ видѣни 116а/6, на ликѣствованѣи 116а/9-10.

¹ Рад је рађен са снимака. Рукопис чини део Студеничког типика и чува се у Библиотеци националног музеја у Прагу. Почива на страни 79а, а завршава на 117а, има 19 редова на страни. Издање је приредио P. J. Safárik, *Památky dřevního písemnictví jihošlovanského*, Prag 1873.

У промени *о* основа запазили смо два случаја са наставком *й* основа:
 дѣгови 85а/10, вѣи 112б/8, 115б/18.

Сви остали примери где бисмо теоријски могли очекивати и тај наставак јесу: стефану 79а/16, къ вѣу 80б/15, 82б/14, 85б/16, 97а/5, 113а/10, 115а/12, хѣу 85а/13, хѣу вѣ 93б/9, вѣкѣнѣ 112а/10, стефанѣ 112а/8, симешноу 115б/3.

Напомињемо да се само у: кѣрѣ 82б/3, еп|с|пѣ 92а/11, дѣъ 107б/13, 109б/7, сачувао облик акузатива који је једнак номинативу. Иначе је, када је у питању биће, изједначен са генитивом (63 пута), као: г|д|на 79б/8, стефана 82б/7, помошника 86а/15-16; ѿца 83а/17, врат'ца 90б/18, моужа 97б/19 итд.

У вокативу једине се поред облика на *-е* среће и *-у*.

У генитиву множине се само у гѣхѣвѣ 96а/14 и дѣзовѣ 105а/5 среће проширење основе, а у свим осталим примерима (укупно 24) је класични наставак *-ъ* (никада два *јера*): чѣрънѣъ 101б/2, цѣвѣтъ|ц| 106а/9; ѿцѣ 107а/9; лѣтъ 80б/5, чѣдѣ 92б/7 итд.

У акузативу множине се *-е* налази само у игоумене 113б/6, док је у осталим примерима *о* основа м. рода: ѣлы 89а/4, начѣт'кы 89б/11, по|д|вигы 98б/18, 101б/10, 110а/2, 115б/19, трѣуды 98б/19, пѣвды 100а/9, гласы 100б/15, гѣы 102а/15.

У инструменталну множине само пример гѣдѣвѣ 80а/1—2 има проширену основу, али стари наставак. У осталим случајевима јесте: чѣкы 79а/7, 88б/12, сѣсѣды 82а/2-3, оуѣвѣты 87а/11, чѣловѣкы 89а/14-15; дѣлы 105б/1; сѣ чѣрънѣы 113б/7 (цео списак).

Издвојили смо примере са меким *р* који су услед отврдњавања *р* могли добити и тврде наставке. Именице *цар* и *пастыр* у В јд. имају наставак *јо* осн.: цѣоу 97а/5, пастырю 87а/19.

У осталим облицима ових речи правопис онемогућује увид: оу цѣа 98б/7 Г, цѣа 82б/2, 87б/19, 91б/18 А, пастырь 96б/11×2, 87а/13 Н, пастыра 92б/13×2 Г.

Именица *манастыр* има више облика који сасвим сигурно спадају у меку промену: вѣ монастыри 95а/15, о монастыри 97б/11, 101б/15 Л јд., мѣнастыре|м| 81б/11, 101б/17 Д мн., монастыре 80б/18, 81б/4 А мн.

Једино се у две именице налази аналошки наставак *-ије* у Н мн.: цѣје 87а/7, иверје 110б/9.

Напомињем да у тексту изостају облици В мн. *о* осн. м. рода, Л мн. *јо* осн. м. рода, Д мн. *о* осн. ср. рода и В јд., Д, В, И и Л мн. *јо* осн. ср. рода. Од двојинских облика употребљен је само А *о* осн. ср. рода и има стари наставак (лѣ|т|(ѣ) 95а/16).

Именице са основом на *а/ја*. Сви примери *ја* промене имају старословенски наставак. Недостаје потврда за В мн., а од двојинских падежа употребљен је само Н. Друкчије је стање у *а* основама.

У јединици има иновације у Г (присутни су у тексту облици свих падежа јединице): пастве 876/5-6, славѣ 97а/6, лезје 986/7-8.

Потпун списак са старим наставком јесте: ѿ дѣдины 80а/15, николи 816/6, из гавини 846/14-15, вѣры 86а/4, оутѣхы 87а/10, изъ оутровы 88а/4, влѣкы 926/2, вѣры 93а/6, горы 99а/7, прѣжде мочы 1056/6, горы 106а/3 воды 1066/4, силы 109а/18, 110а/8, 10.

У А мн. је из народног језика са наставком -е: рѣке 80а/8, поред класичног: икони 82а/2, книги 82а/3, ризи 82а/4, мѣвы 836/14, злѣвы 906/12, слоужѣвы 109а/1.

Примера у двојини је мало, али сви одговарају старословенском језику: ншѣк 896/2 Н, оустнѣ 103а/8 Г, ншгана 1026/14, къ ншгана 1056/9-10 Д, оустнѣ 1026/8, роуцѣ 104а/2, 1046/7, 107а/1 А, на ншгоу 105а/3 Л.

Именице са осномом на ѝ. Именице на ѝ ж. рода су нешто чешће употребљене у тексту од оних у м. роду, што је разумљиво јер су и продуктивније. У њиховој промени нема одступања од старословенске парадигме. Правило српскословенског језика да се место -ѣмъ и -ѣхъ доследно спроводи -ѣмъ и -ѣхъ је присутно; звѣре|м| 79а/11, дѣтемъ 84а/4, квѣтемъ 896/9, къ заповѣ|д|(ѣ)|м| 976/10, моце|м| 115а/9; ѡ прѣмоудростѣ|х| 89а/17, на швитѣ|ле|х| 116а/8.

Нема у тексту В јд. и мн., а нисам запазила ни двојинске облике.

Од именица м. рода најчешћа је *Госѿод* и јавља се у падежима: ѣъ 90а/1, 1046/10, 108а/8 Н, ѣа 876/8, 896/5, 92а/9, 1056/16, 1066/7, 1156/9, ѣа 91а/15, ѣа ради 112а/18 Г, ѣа 896/10, 1106/3, на ѣа 906/8 А, ѣи 87а/16, 107а/8, 1156/7 В, ѣи 117а/5 и о г|с|дѣ 1096/8 Л, у Г мн. је г|с|дѣ 96а/19.

Преглед примера показује да је именица *Госѿод* увелико подлегла основама.

Друга реч је *ѿуш* код које се на основу нађених облика у јединици не може утврдити парадигма (Н и А), а у мн. се већ види колебање: поутѣ 896/1, 906/3 и поутѣ 906/3 Н, поутѣ 1026/14, 1026/17-18 и поутѣ 103а/16, А, поутѣ|х| 89а/18-19 Л.

Именице са осномом на ѿ. У тексту се среће само *син*, *чин* и *дом*. Оба примера за *дом* су у А јд. и на основу њих се не да ништа закључити о судбини промене (вѣ домъ 81а/7, домъ 836/6).

Насупрот томе, сасвим се јасно види да се *син* и *чин* деклинирају по о основама: сѣъ 96а/15, 1136/2, Н, сѣа 896/16 Г, сѣоу 976/7 Д, сѣа 826/6, 83а/19, 876/17, 88а/10, 886/14, 90а/3, 92а/16, 96а/6, 97а/19 А, сѣе 102а/14, 103а/3, 10, 11 В. У мн. су сѣы 96а/4 А, у дв. сѣа 114а/2 Н и сѣа 89а/2, 91а/13 В; чина 796/2, 95а/18 Г, чиноу 92а/4 Д.

Именице са осномом на ѿ. Само је мали број именица које су се деклинирале по овим основама заступљен у тексту, али се јасно показује да се старо стање чува: мѡвы 85а/6, 91а/2, 92а/10 Н, крѣве 1066/7, срѣдѣ

цркви 110а/15, цркви 114б/6 Г, љубви 111б/1-2 Д, љубовь 81а/3, 92а/7, 107б/1, 17 А, вѣ цркви 82а/7, 114а/9 Л. У мн. су: црквѣмь 92б/15 Д, цркви 80б/7, 91б/18 А и ѿ црква|х| 88б/4 Л.

Консонантске основе. У примерима мушког рода чува се консонантска промена: днѣ 106а/5 Н, ѿ корѣнѣ 100б/10, днѣ 106б/2, до днѣ 111а/5 Г, вѣ днѣ 82б/14, 94а/10, 102а/2, 106б/9, 114а/14, 115б/5, днѣ 97б/6, 98а/7, 105б/18, на днѣ 106б/5, 111а/6, на степень 95б/1, корѣвнѣ 88б/3 А. У мн. су: вѣ днѣ 87б/3, 107б/8, помени 101а/19 А.

Сачуван је старији облик Н јд. камы 108б/12.

Именице на *-шељ* и *-ин* (на *-ар* смо приказали стање, множину има само *цар*) у тексту ретко долазе у падежима множине.

У Н је вѣлгарѣ 110б/10 по консонантској и латинѣ 111б/15 по њ основи.

Једини пример у Г је сѣлѣ 88б/5, ту се наставци подударaju (писање *јера* више нема дистинктивну улогу).

У Д је наставак *о* основа: хр|с|т|ѣ|н|ш|м| 80б/13.

У А се среће нови наставак из народног језика који је ретко употребљен и у *о* основама: вѣлгарѣ 85а/17-18.

У В је заступљен облик консонантске промене: властѣлѣ 91б/2-3, вѣлгарѣ 91б/3.

У И је по *о* основама: властѣли 97б/2-3, вѣлгари 97б/3, сѣ вѣлгары 113б/7.

Именица *маши* је употребљена са наставцима консонантске промене: мати 81а/12-13 Н, матерѣ 103а/10-11 Г, вѣмѣри 111б/2 Д, мѣрѣ 83а/17, 83б/9, 96а/17 А, ѿ мѣи 115б/9 В. У мн. је Г мѣрѣ 91б/6.

Реч дѣци наша сам само у А јд.: дѣцѣрѣ 82б/5, 83а/19.

У промени средњег рода на *с* може да се губи и проширење основе, што посебно морамо пратити.

У тексту нема много именица средњег рода са осномом на *с*. Међу њима тѣло и дрѣво су без проширења основе и са наставком *о* основа: тѣла 106б/7 Г, тѣлоу 89б/8, дрѣвоу 100а/17 Д, вѣ дрѣва 100а/8 А мн.

Проширену основу доследно имају нево и слово. У Г јд. нѣси 97а/7 наставак је изједначен са Д, као што је код осн. на *ѣ*. У Л мн. се јавља *-ѣхѣ* по *о* промени: на нѣсѣхѣ 116а/6, на нѣсѣх|х| 117а/1.

Остали примери који одговарају консонантској врсти јесу: нѣса 116а/16 Н, слѣвѣсѣ 84а/11 Г, слѣвѣсѣмь 102а/16, 103а/5 Д, слѣвѣса 102а/12 А, слѣвѣсы 87б/12 И.

И двојински облици одговарају консонантској промени, тичу се именице *око*: очи 86б/1, 102б/9-10 Н, очию 104а/10 Г.

Само је једна именица са осномом на *т* и у свим примерима чува консонантске наставке: ѿвѣ 87б/4 Н, ѿвѣте 96б/12 Г, ѿвѣ 88б/2, 97а/3, 98а/15, 100б/8 А.

Цео списак именица са осномом на *п* је такође кратак: врѣмѣ 83а/10, 94б/17, име 94а/6, 15, врѣмѣ 104а/13 Н, имени 81б/2, имени ради

†

836/9, сѣмени 107а/11 Г, ^ѣимени 816/2, врѣмени 836/18, 846/19, 109а/11, 1106/13 Д, име 816/1, вѣ име 816/16, на рано 966/14, 98а/17, врѣме 986/1, 1126/10, сѣме 1076/5 А, именець 86а/7-8, 976/19, 1016/4, 111а/15 И, по врѣмени 1116/8 Л.

Упадљиво је да је и у овом списку изједначен наставак Г и Д јд. као код именице *небо*. У примеру *овчѣше* 966/12 јавља се старије стање. Изједначење није извршено ни у м. и ж. роду. Наставак -ѣмъ је свугде замењен са -ем, што је одлика редакцијског језика.

Појрешни облици именица. Изузетно је мало погрешно употребљених облика.

У примеру *покоа|х|* 856/14 слово *х* је надредно и врло је јасно написано. Над следећом речју је такође надредно *х*: ни *покоа|х| да|х| сѣвѣ*, па је можда забуном стављено.

Уместо Н мн. употребљен је грешком облик *страноу* 1086/8: *бѣахоу се и трепетахоу вѣсе староу*.

Неуобичајена је употреба предлога *к* у апсолутном дативу: *кѣ вѣ|ч|(ѣ)ю вѣшоу гла* 1076/15. Питање је да ли је забуна и у слагању предлога са именицом и партиципом, јер је написано *вечерю*. То може да буде и само правописни проблем, али је могуће да је у питању А од *вечери* и предлог *вѣ*.

ДЕКЛИНАЦИЈА ЗАМЕНИЦА. Осврћу се прво на промену личне заменице азъ. Ни у једном падежу нема одступања од старословенског стања, у Д и Л се не јавља *менѣ*, а мешања *јаѣа* и *е* (ѣ и ѣ) нема ни у Г. Енклитички облици Д *ми* и А *ме* су заступљени: азъ 1056/11, 1106/17 Н, мене 83а/18, 946/13 Г, мнѣ 916/9, 104а/7, ми 856/17, 102а/11 Д, мене 856/7, 97а/12, ме 104а/14, 108а/1 А, мною 856/3, 906/13 И, на мнѣ 97а/15 Л итд.

Са оваквим стањем потпуно се слаже промена заменице другог лица у којој такође нема мешања слова ѣ и ѣ у Г, Д и Л јд., а енклитички облици Д и А се јављају: ты 906/14 Н, те|в|(ѣ) 876/9, 105а/6 Г, теѣѣ 103а/9, ти 876/5, 110а/1 Д, тебе 1036/7, те 97а/16, 1046/10 А, ты 1156/7 В, тобою 87а/16, 17 И, о теѣѣ 886/10 Л итд.

Повратна замена се у тексту среће у свим падежима. Изнећу примере енклитике у Д, пошто је она касније у народном језику ишчезла из употребе: си 85а/16, 17, 886/13, 936/16, 17, 956/4, 96а/13, 966/15, 18, али и сѣвѣ 826/1, 8, кѣ сѣвѣ 85а/19, сѣвѣ 856/14, 86а/16, 98а/19, 102а/1, 1036/3, 114а/12.

У осталим падежима нема колебања у наставцима, ни мешања ѣ и ѣ: ѿ себе 1026/7, 9 Г, себе 94а/2, 1036/5, на се 83а/6, 946/12 А, собою 806/15, меж|д|оу собою 906/11 И, о сѣвѣ 846/4 Л итд.

Двојинских облика личне заменице 1. и 2. лица је врло мало, а одступања у промени нема: наю 104/13, ваю 846/4, 89а/2×2, 8, 9×2, 12, 14, 15 Г, вама 89а/7, 91а/13 Д, ва 91а/12, 14, 18 А, на ваю 91а/17 Л.

У падежима множине нема примера за И од заменице *мы* и Г од *вы*. У Д и А се срећу по два облика: *мы* 79б/4, 84а/17, 112б/1, 2, 113а/14, *вы* 91б/2 Д, *мы* 80б/12, *вы* 86а/3, 91б/5, 6, 9, 12, 13 А, поред *намы* 79б/5, 94б/10, 108а/12, 112а/16, 115б/17, 116б/15, *вамы* 79а/9, 85а/17, 86б/5, 90б/9, 96а/2, 114а/15 Д, *на|с|* 87а/16, 101а/18, 112а/9, 112б/4, *ва|с|* 85б/15, 92а/1 А.

У промени заменице 3. л. у једини старословенском правилу не подлежу облици *мв* 85а/5, 113б/3 у Д. У истом падежу се *ѣмоу* налази 48, а *нѣмоу* 3 пута. Поред старог облика А м. рода, среће се и нови: *и* 80а/2, 81а/9, 85а/14, 88а/12, 114а/8 али *ѣо* 84а/9, 88а/8×2, 88б/15, 16, 90б/19, 96а/5, 98а/11, 17, 106б/10, 107б/5, 110а/7, 8, 109а/17, 109б/3, 4, 114б/8.

Сажетих облика у Г јд. ж. рода нема: *ѣв* 90а/17, 18, 19, 90б/3, 4, 6.

У свим осталим падежима једине заступљено је старословенско стање. Доследно је спроведено правило да се уз предлоге употребљава облик са почетним *ъ-*.

У м. роду у јд. нема у тексту В, у ср. роду Н. В и И, у ж. роду Н и В.

Двојинских облика је мало и они су без иновација: *ѣо* 70б/2 Г, *има* 89а/2, 97б/1, 107а/19, 107б/3 Д, *и* 88б/19 А (све у м. роду).

У множини је у Н једини пример *ѣне* 91б/19 са новим наставком из мекких основа.

Поред старословенских облика у А се у м. роду јавља и *их*: *и* 85а/19, 102б/1, 3, (м. р.), 89а/10, 112б/2, (ж. р.), *и|х|* 87а/12, 87б/12 (м. р.).

И у падежима множине је доследно чувано правило о иницијалном *ъ-*.

У тексту се заменица 3. лица не среће у ср. роду у множини, а у м. роду нису заступљени Н и В, у ж. роду Д, В и И множице.

Промена заменица *кто*, *что*. Изложићу цео списак из којег се види да иновације у промени нема: *никто* 82а/9, *кто* 98б/16 Н, *ни ѿ* кого 80б/6-7 Г, *нѣкого* 101б/3, *кого* 109/19 А; *что* 80б/8, 92б/8, *ничтоже* 90а/12 Н, *вѣ* *что* 85а/3-4, *ни* *вѣ* *чтоже* 87а/11-12 А, *ничим* 113а/18 И, *вѣ* *ничесомже* 88б/10 Л.

Промена ѣридевских заменица. Следеће заменице се у тексту употребљавају више пута: *вашь*, *вѣсакъ*, *вѣсачьскъ*, *вѣсь*, *инь*, *ѣговь*, *каковь*, *которьин*, *кѣи*, *мои*, *нашь*, *онь*, *самь*, *свои*, *съ*, *таковь*, *твои*, *тѣ*.

Само по једанпут се налазе: *коликъ* 84а/14 Н м. р., *ѣинкоу* 85б/12-13 А ж. р., *такъ* 92б/3 А м. р., *вѣ* *тѣж|д|ѣ* 94а/10 А м. р., *тоинкоу* 99а/13 Д ср. р., *о* *сикои* 109б/12 Л ж. р., *каж|д|ѣ* 116б/2-3 Н ж. рода.

Пратећи облике тврде заменичке промене закључила сам да никакве разлике у односу на старословенски језик нема, те примере и нећу наводити. На жалост, потпуну парадигму нисам могла успоставити ни

када сам све заменице узела у обзир. У м. и ср. роду у јд. недостаје В, у ж. роду Г, Д, В и И. У двојини је само једна заменица (сама 114а/5), а у множини нема Н сва три рода, а недостаје и А м. и ж. рода. Изостала је и потврда Л множине.

Заменица *вѣсь*, која се деклинира по мешовитој промени, чува старословенско стање, сем у Д и Л. ж. рода где је написано *ѣ: вѣсѣи* 1106/15 Д, 1006/16 Л. У Д. мн. се налази облик И у реченици: *ѣмоу по'д| главою вѣсѣи кланѣмоу* 1086/13.

У падежима множине *јѣи* није замењено са *ѣ*, а прецизно је начињена разлика и између И и Л јд.: *вѣсѣи* 89а/16 И, *вѣсѣи* 936/2, 1076/6 Л. У Г јд. ж. рода нема сажимања: *вѣсѣ* 79а/15.

Потпуна парадигма се не може реконструисати пошто у једнини сва три рода изостаје В, а у ж. и ср. роду и Н. У множини изостаје такође В, а у ж. роду нема И и Л, у ср. Г и Л.

Иновацију у односу на класични језик представља заменица *јѣюв* која је увек у књишком облику без иницијалног *ъ*:- *ѣвоу* 1106/11 Н, *ѣвоу* 112а/9 Д м. р., *ѣвоу* 1166/10 А, *ѣвоу* 826/5 А, *ѣвоу* 82а/10 А мн. ср. рода.

Уколико све нађене примере посматрамо као целину, мека заменичка промена се у потпуности може реконструисати у једнини и у множини.

Једина иновација, ако изузмемо заменицу *съ*, јесте сажимање у Г јд. ж. рода: *твоѣ* 97а/8, 103а/12, *наше* 816/17, 856/12, 117а/7, али *люѣ* 88а/5, *своѣ* 80а/14.

Сви остали наставци у потпуности се слажу са старословенским, што се односи и на следећи списак примера у двојини: *мои* 866/2 Н ср. р., *твои* 1026/9-10 Н ср. р., *твои* 1026/10, 1026/11 Н ж. р., *любоу* 104а/10 Г ср. р., 103а/8 Г ж. р., *твоима* 1026/12, 1056/10 Д ж. р., *свои* 104а/2, 1046/7 А ж. р., *моа* 91а/13 В м. рода.

Показна заменица *съ* има иновације у Н и А м. и ср. рода у једнини: *сы* 79а/8, 806/2, 816/13, 826/9, 85а/1, 936/18, 946/3, 96а/2, 7, 9, *сын* 836/14, 95а/13 Н м. р., *сы* 796/19, *си* 94а/14 А м. р. Поред овог облика у А се јавља и *сѣо* 796/2, 8, 806/8, 88а/1, 2, 5, 1096/13. У ср. р. у Н су: *се* 87а/1, 1146/10, *сѣ* 86а/1, 114а/13, у А је *се* 97а/17, 1096/5, 1146/17 и *сѣ* 97а/15, 117а/1.

У Г, Д и Л јд. м. и ср. рода нема иновације, а В и И нису употребљени.

Списак примера ж. р. у једнини је врло кратак. Ни ти облици се не издвајају од класичних: *сы* 1046/2 Н, *се* 85а/5 Г, *сѣо* 906/8 А, *сеи* 114а/9 Л.

Од двојинских падежа среће се само Н м. рода: *сѣа* 1136/19 и он одговара старословенском језику.

У тексту нема свих падежа множине. Недостају Н и А м. и ж. рода, а у ср. роду прежеже нови облик: *сѣа* 93а/17, 1156/10 Н, *сѣа* 80а/12, 95а/5, 13, 1166/14, али *си* 866/12 А.

Остали падежи немају одступања од старословенског стања, нема чак ни писања *иѣ* - (*сѣиѣхъ*) које се среће у неким рукописима: *си|хъ* 96а/7, 1026/5 Г, *сѣиѣ* 87а/13, *сѣиѣ* 1036/18 Д, *сѣиѣ* 87а/11 И, *вѣ* *сѣиѣ* 1166/17 Л итд.

Заменице које се јављају и са наставцима сложене промене придева јесу: *вѣсакъ*, *вѣсачьскъ*, *каторьи*, *таковъ*.

Падежни наставци одговарају класичним: *вѣсакъ* 836/5 Н јд., *вѣсакъ|мъ* 88а/11 И; *вѣсачьскыиъ* 1156/7-8 Д м. р. *вѣсачьскаа* 101а/15 А ср. р.; *никоторьи* 956/4-5 Н јд., *каторьи|мъ* 926/18 И, ни *вѣ* *каторьки* 100а/3-4 Л м. р., *некоторое* 826/12 А, *нѣко т(о)ринъ* 85а/11 И ср. р.; *таковаго* 926/2 Г м. р., *таковаа* 108а/15 А ср. р.

Поред наведених, ове заменице имају и облике: *вѣса|къ* 87а/2, 1066/5 Н, на *вѣсакъ* 111а/5-6, *вѣсакогъ* 90а/2-3 А м. р., *вѣсакъ* 90а/14 Н, *вѣсакогъ* 816/1, 896/6 Г, *вѣсацъки* 1026/3-4 И, *ѡ* *вѣсакыиъ* 946/7 Л ср. р.; *вѣсачьска* 866/19 Н ж. р.; *таково* 1096/18 А.

Упитна заменица *кыи* се среће врло ретко и има облике: *нѣкогю* 1006/4-5, 111а/14 А м. р., *нѣкогъи* 111а/12 Л м. р., *никогю* 906/10-11, Г ж. р. (извршено је сажимање), *нѣкогю* 1056/12 А ж. рода.

ДЕКЛИНАЦИЈА ПРИДЕВА. Пратићу прво оне особине које спадају у одлике редакцијског језика или сам их уочила и у другим српским рукописима.

У Д јд. м. и ср. рода доследно је спроведен наставак-омоу, -емоу: *бѣженномуу* 83а/14, *прѣма|сѣ|тивомуу* 836/15-16, *сѣтомуу* 85а/11, *линишскомуу* 92а/3-4, *хѣ|о|новномуу* 1006/6, *праведномуу* 1036/11, *бѣжнѡи* 109а/14, 111а/7-8, *вѣчномуу* 111а/9, *грѣшномуу* 111а/11-12, *вѣлемомуу* 112а/10, *бѣженномуу* 1156/1-2 м. р., *сѣтомуу* 976/18, *нѣ|с|номуу* 996/11, *цѣков'номуу* 109а/12-13, *прѣвинномуу* 1096/4-5, 110а/9, *вѣчномуу* 1156/6 ср. р.

У Г, Д, И и Л мн. сва три рода (осим примера *вражѣи* 956/17 који и не може имати други облик) редовно је заступљен одређени вид. Као пример дајем: *сѣ|хъ* 99а/16, *безвѣжнѣхъ* 111а/19 Г, *ницииъ* 81а/5, *дѣ|овными* 946/10 Д, *прѣ|моу|дръими* 876/11-12, *зѣими* 1056/1 И, *людьскы|хъ* 84а/15, *вѣчны|хъ* 116а/8 Л.

Наставак народног језика који не улази у систем књижевног, а разликује се од старословенског, налазимо у Г јд. ж. рода: *вѣсѣмѣт'нѣ* 97а/6-7.

Сви остали падежи имају облик као у старословенском. Неодређени вид изостаје у Г, В и И јд. м. рода и у А мн. м. рода, док се у Н мн. не види јасно вид (могло је доћи до сажимања). У ср. роду у јединици само В нема неодређен вид (у одређеном је само један придев *сладкое* 102а/13), у множини нема Н, а у А се јављају облици и на -а и на -аа.

У Н јд. ж. рода списак је следећи: *бѣ|а* 83а/1-2, *хѣ|ва* 85а/6, *слад'ка* 906/11-12, *бѣ|а* 936/1, *вѣла* 97а/14, *гѣла* 1036/15, *овца* 1046/2, *грѣшна* 107а/16, али *бѣ|аа* 1006/11, *чѣ|с|тнаа* 102а/5.

У Г, осим већ наведеног облика, нема примера у неодређеном виду: ѿ грѣчскыѣ 80а/3, прѣславныѣ 101а/7, светыѣ 106а/2 итд.

Потпун списак Д јд. јесте: срѣв'сцѣ 94а/12; в'селенѣи 93а/5, прѣѣтѣи 93б/10, 113а/11, сѣѣи 94б/3, 95б/15, обыч'нѣи 110б/15.

У А је највише случајева, али се на основу правописа са -оу или -оуо не може закључивати о виду. Два пута је више примера са -оуо (укупно 24): сѣоу 81б/7, тоуж'д'ш 96б/3; милоуо 100б/5, малоуо 105б/13, прѣж'д'нюо 107а/18-19 итд.

У В јд. су: ѣтаа 107а/3, прѣп'ѣтаа 115б/8.

Инструментал нема иновација: срѣ'скою 79б/10, в'ж'ю 79б/15, 82а/13, 85б/11, великою 98а/10-11, сѣ великою 110б/6, 113б/11, 114а/8, 115а/5-6.

Дајем цео списак и Л: златопечат'нѣи 82а/5-6, вѣ сѣѣи 98а/9, 98б/10, сѣѣи 98б/15, 100б/16, 106а/10, 114а/9, краснѣи 100б/13, грѣшнѣи 104а/4, светѣи 115а/1-2.

У Н и А мн. ж. рода је врло мало примера, већина је у одређеном виду: члѣскыѣ 86б/7 Н, илѣвы 87а/11, сладкыѣ 100а/10, поу'ст'инолю-вныѣ 100б/2-3, прѣкизовилныѣ 100б/18-19, послѣд'нѣе 106б/18-19, обычныѣ 110а/19, ч'ѣтныѣ 112б/1, чѣстныѣ 113а/6-7 А.

Намерно је дато више података о ж. р. (број примера), јер се у тој промени могло јавити више измена.

У облицима двојине иновације нема. Потпун списак јесте: моудра 89б/4, вѣоввраз'наа 114а/1-2 Н м. р., прѣч'ѣстныма 105б/9 Д ж. р., вѣнд'ливѣ 102б/8, прѣч'ѣтѣи 104а/7 А ж. рода.

Појреши облици. У реченици не хоте члѣскон гыѣѣи 79б/78 употребљен је придев са наставком Д из народног језика, а Д се не слаже са одричним обликом глагола уз који се очекује Г. Именица има једнак наставак у Г и Д.

Комѣарашив. Парадигма се не може реконструисати пошто је списак примера мали. Упада у очи колебање у основи у Н јд. м. рода: мѣни 96а/10-11, старѣи 99а/18, прѣк'моудрѣи 103б/10, али дражаниш 90а/9, мѣн'ши 96а/4-5, 10-11.

Потпун списак осталих падежа не разликује се по грађењу и наставцима од старословенске норме: вышѣи 95а/19, моучѣи 101а/11 А јд. м. р., вол'ша 79б/7, мн'ѣжаниша 93б/7-8 А ср. рода.

ГРАЂЕЊЕ И ДЕКЛИНАЦИЈА ПАРТИЦИПА. Посебно ћу се осврнути и на грађење партиципских облика којих је у тексту много (укупно 298 примера) да бих показала да ли је чешћи старији или новији начин, односно да ли има неког одступања.

Парѣициѣ ѣрезентиѣ ѣасивни. Од партиципских облика партицип презента пасивни се и у црквеним текстовима среће најређе, а такво је стање и у Савином рукопису. Њему је обично својствен неодређени вид, што је условљено његовом употребом у реченици. Што се грађења и

наставака тиче, нема никаквих одступања од класичног, старословенског. Потпуна парадигма се не може успоставити, а малобројне примере изложићу у целини: *обличаеми* 89б/19, *незамоучими* 99а/11, *обличаеми* 105а/18-19, *моучими* 105б/7, *видими* 108б/8 (м. р.), *вѣдомо* 79б/4-5, 85б/19, *невѣдимо* 84а/2-3, *неповѣдию* 84а/2, али *гнѣмо* 83а/16-17, *въздыхаемо* 84б/15 (ср. р.), *видима* 85а/6 (ж. р.) Н јд., *любимаго* 88б/13-14, *неисповѣдиаго* 93б/12-13 (м. р.) Г јд., *клангаемоу* 108б/13-14 (м. р.) Д јд. *любимаго* 87б/16-17, *жељаемаго* 98а/14, 100б/3-4 (м. р.), *невѣдимо* 112б/14-15, али *гнѣмо* 95б/13, *любимо* 97а/2, *гнѣмо* 110б/3, *жељаемо* 112б/5-6 (ср. р.), *незамоучиму* 104б/18, али *гнѣмоу* 112а/11-12 (ж. р.) А јд., *любимо* 88а/19 (ср. р.), *любима* 108б/5, *любима* 116б/15 (ж. р.) В јд., *сѣжегои* 116б/18 (м. р.) Н мн., *невидими|х|* 91а/19, *видими|х|* 91а/18 (м. р.) Г мн., *ѡсилаемо* 116б/13 (м. р.) Д мн., *любима* 87а/8-9, 91б/13-14 (ср. р.) В мн., *ѡ гнѣми|х|* 115б/16 (ср. р.) Л мн.

Ретки примери Г и Л мн. имају одређени вид као и придеви, али је у Д мн. употребљен именички наставак: или *грѣшникѡ|м| ѡсилаемо* въ вѣчною моукѣ 116б/13.

Из прегледа парадигме изостао је партицип *невѣдими* 91б/10 (въ неувѣдими сѣхрани|х|) зато што његово обличко решење илуструје појаву новог наставка у А. То је уједно и једини случај одступања од норме.

Партицип ѡрѣтерийа ѡсавни. У тексту је српскословенска норма у Д јд. одређеног вида доследно спроведена, а облика Г, И и Л мн. уопште нема, док су сви примери у Д мн. у именичком облику, што се не слаже са стањем код придева, а подударом са јединим случајем Д мн. у претходној грађи.

У једини се не може у потпуности реконструисати ниједна парадигма. У Н јд. у м. и ср. роду има примера оба вида, а у ж. се јављају само на -а. У Г нема ж. рода, а у м. и ср. је искључиво -аѡ. У Д такође нема примера ж. рода, а у м. и ср. се срећу оба вида. У А м. и ср. рода су заступљена оба вида, а у ж. роду је увек -оу (-ѡ). Облика В нема, у И је једино данноу 79б/16 (ж. р.), а у Л *ѡвѣтованѣ|м|* 114а/10 (м. р.).

Нема одступања од старословенских наставка, а потпун списак Д на -оу по српскословенској норми јесте: *просвѣщеному* 116а/15-16 (м. р.), *дарованому* 88а/6-7 (ср. р.).

Двојинских облика нема, а од множинских сасвим изостају Г, И и Л. У Н м. р. је увек облик на -и (-ѡ), што не даје увид у вид, у ср. -а, а исти је случај и са А ср. рода. Једини пример А м. р. је *изврани* 85а/17. У В је само -а ср. рода, а м. и ж. нема.

Сва три партиципа у Д мн. су у именичком облику: *и дѣтели* его бѣгородными въскрѣшенѡ|м| соуши|м| въ бѣговѣри 84а/5-6, *сиаже* сѣврѣшеномъ бывшимъ ѡцъ нашъ гдѣнь приде 94а/16-17, и *сѣбранѡ|м|* бес числа чрѣнцемъ та|ж| и начеше ѡвѣчнѣ пѣ|с|(ны) пѣти 110а/17-18.

У питању је конструкција апсолутног Д у којој се и у старословенском употребљавао именички облик. Прва два примера су истог типа, трпни придев са именичким наставком и активни партицип са придевским,

док у трећем конструкција није сложена. То показује да се не ради о случајној особини.

Партиципий ирезениа активени. У време Саве Немањића то је била жива категорија, међутим у доба преписивача партиципска функција је већ замењена прилошком. У тексту нема погрешно грађених облика (у примеру пријемоуца 1166/11 случајно је испуштено л), а нисам запазила ни неправилну конгруенцију, сем у партиципу лежачь 1086/11 (тъ ви|д| (и)мь вѣ . . . лежачь).

Интересантно је да су сви примери у Н јд. м. р. грађени од глагола 3. и 4. презентске врсте. Чешћи је неодређен вид: не хоте 796/7, походе 976/16, имѣе 856/13, покрывае 91а/17-18.

У одређеном виду јављају се: творен 796/6, любен 83а/17, 19, 91а/1, 3, воден 886/2, хотен 99а/18, полагаен 876/1, влѣдчаствен 906/17, 1136/2, кажен 1036/2, имѣен 104а/18.

У малобројним партиципима ж. р. у Н јд. је стари наставак: плачюци 926/6-7, не могъци 926/7-8, измѣняюци 1006/15.

У ср. р. је облик А, који би могао бити и одређен вид са сажетим е: глѣюце 956/2-3.

Једини случај у Г јд. има стари наставак: имоуцаго 84а/18.

У Д јд. нема ж. р., а сви примери м. и ср. р. су у именичком облику, што је условљено конструкцијом апсолутног датива.

У једнини се још јавља А у коме је увек наставак -а: прѣкываюца 926/18, имоуца 101а/13, работаюца 101а/14, вѣдаюца 110а/1-2, приемоуца 1166/11 (м. р.), што се слаже са продирањем облика Г у именичку промену.

У двојини нема разлике у односу на старословенски, а цео списак је следећи: оуповаюца 89а/15-16, не имоуца 906/11, ра|д|у|юца се 114а/4, ве|с|(е)лца се 114а/5, носеца 114а/5-6.

У падежима множине су сви примери у Г, Д (изузев једног), И и Л у одређеном виду: живоуци|х| 93а/15-16, цвѣтеци|х| 106а/10, вшеци|х| 113а/1 (м. р.), воудѣци|х| 117а/3-4 (ср. р.) Г, рыдаюци|м| 87а/14, прихвѣци|м| 986/6 (укупно 18, м. р.), живоуци|м| 99а/1, днвѣци се 99а/2-3 (ж. р.), соуци|м| 84а/6 (ср. р.) Д, соуци|м| 976/2, съ живоуци|м| 100а/6 (м. р.) И, ѡ слоужѣци|х| 886/5 (м. р.) Л.

У Д мн. је и имоуци|м|е 117а/1 где је до грешке вероватно дошло под утицајем писања осталих речи са -ѣ у његовом суседству: ѡко житѣ на нѣсѣ|х| имоуци|м|е сѣ житѣ мрѣно прѣкываюце . . .

Једини облик именичке промене у Д. мн. је у конструкцији апсолутног Д: вѣсѣмь же намь зрѣци|м| и плачюци|м| се гор'ко зрѣченъ на сѣмь вѣженемь стар'ци такова неизрѣч|(е)н'наа вѣја смотренѣ 108а/13.

У Н мн. нема ж. и ср. р., а у м. р. се наставак -е јавља 26 пута, а сложени облик на -еји 2 пут: имѣюце 92а/3, приходеце 1096/12, плачюци се 996/7, вшеци се 1106/3.

У А мн. је цео списак: соуцше 1026/17 (м. р.), поуше 100а/10 (ж. р.).

Партиципий ирештерийа активни. Највише је облика у једнини, а неки се падежи у тексту ни не јављају. У грађењу нема одступања од старословенског језика, сем у Д одређеног вида, где је заступљен наставак -ому. Глаголи са основом на -и- имају много чешће новији начин грађења (29 пута према 7). Као илустрацију дајем: испствивъ 1096/7, приложившоу 85а/13, оугодившимъ 1126/17, али съхранъ 84а/3, наставльшомоу 85а/14, приключ'шъ се 846/19 итд.

У Н јд. највише је примера у м. р. и они су сви са именичким наставком. У ср. р. нема партиципа, а у ж. р. су 3 случаја са именичким наставком, без иновације.

У Г су два глагола: завѣгшаго 966/13, вывшаго 107а/13 (ср. р.).

У Д м. и ср. рода је обичан именички облик, али се потврђује и наставак -ому: испльнившъ 846/10, вывшоу 1116/19, зачывшюу 109а/11, али наставльшомоу 85а/14 (м. р.). У ж. р. јесу: вывши 1086/17, кончавши 110а/16, 1106/14.

У јд. се јавља још само А: заблуж'д'ѣше 97а/3, 98а/14-15, вывше 1006/7 (ср. р.), погывшоую 796/18, 80а/13, вывшоу 1116/16 (ж. р.).

Множине и двојине партиципа претерита активног је још мање у тексту.

Цео списак двојинских облика јесте: съвъкоупивша 1136/4-5, прѣлша 114а/13 Н, съвъкспившема 97а/19 Д м. рода.

У множини се поред облика Н м. р. који је увек на -е, среће Д и И у придевском облику: прѣлше 106а/13, опѣвше 106а/19, възьмше 110а/14, пѣвше 1106/8, цѣловаше 1106/15, пришь'д'ше 1116/14, 1136/10 (м. р.) Н, против'шимъ се 1086/17-18, вл'с'вив'шимъ се 1086/18, оучившимъ 1096/14, съвъкоупльшимъ 111а/2-3, оугодившимъ 1126/17-18 (м. р.), выв'шимъ 94а/17 (ср. р.) Д, оугож'д'ѣшимъ 826/13-14 (м. р.) И.

У два примера није у реду конгруенција: пришь'д'шоу же къ ннмоу миръ и вл'с'веніе прѣлше 106а/11-12 (очекује се пришь'д'шимъ же ннъ), полоуноци же выв'шоу 109а/7-8 (полоуноци же выв'ши).

ДЕКЛИНАЦИЈА БРОЈЕВА. Бројеви су у рукопису или исписани речима или су употребљена слова у бројној вредности. Она су узета у обзир само када је уз њих означен и падежни наставак.

Просийи бројеви. Број *једин* (еднь се не јавља) у Г јд. ж. р. има наставак из народног језика: едине 97а/6, ни едине 1086/1. Остали падежни наставци се слажу са старословенским: единъ 84а/12, 96а/4, 1086/9, 109а/4 (м. р.), вина 113а/5 (ж. р.) Н, единомоу 97а/9 Д.

У А м. р. се среће два 80а/3, 89а/1.

Редни бројеви. У промени редних бројева иновација која одговара српскословенском језику у Д јд. је спроведена: второмоу 936/19, лѣ момоу 846/11.

У осталим падежима стање се слаже са старословенским: прѣваго 936/18 Г, прѣвое 115а/1 А; другоу 816/6 А јд. м. р., другоуе 956/19, 966/19, друго 1146/9 А; второу 81а/15 Н јд. м. р., второуе 976/3-4, 115а/8 А; ѿ ѿ го 1066/2; ѿ го 111а/5 Г.

Збирни бројеви. Запазила сам само број двије 1146/12, 15, 19 у А.

ИНФИНИТИВ И СУПИН. У тексту је инфинитивни облик заступљен 83 пута. Одступања од старословенске основе нема. Као илустрацију наводим: вѣдѣти 79а/9, реци 81а/13, оучити 88а/12, погыбноути 97а/12 итд.

Супинских облика нема, а уз глаголе кретања среће се инфинитив: подвизаше се послѣдовати 83а/4, вѣсилаше не лишити 836/16, вѣслаетъ послушати 886/6, чисти 886/8, наведѣти 886/8-9, вѣждѣлѣти поискати 966/12, штидоше творити 109а/1-2, придше поклонити се 1106/5-6, шдати 1106/7.

ПРЕЗЕНТСКИ ОБЛИЦИ. Овај се облик у рукопису 92 пута гради од несвршених, а 79 пута од свршених глагола. Разматрају их уједно јер су иновације, уколико их има, једнаке, без обзира на глаголско време. Овога пута нисам поклањала пажњу томе да ли је сваки свршени глагол са наставком презента задржао футурско значење, то ће бити предмет другог рада.

У целој грађи нема асимилације и сажимања у основи, а врло је мало одступања од старословенског и у наставцима.

У 1. л. јд. јавља се старословенско стање: идоу 87а/10, повѣдаю 103а/9, слаблю 107а/4; рекоу 100а/18, испоушоу 1076/13; исповѣ|м| 96а/1 итд.

Исто тако је и у 2. лицу: хоушиши 95а/9, говориши 1096/1; боудеши 103а/14, поидеши 104а/18; еси 104а/17 итд.

У 3. л. јд. наставак *-и* се у многобројним примерима чува: идеть 836/4, любитъ 90а/1; посѣтитъ 108а/8 (укупно 83 пута, убројала сам и скраћеницу *ѣ*).

У двојини нема 3. л. које је у овом прегледу управо значајно. Цео списак јесте: разлоучаенѣ се 1046/3; вѣселивѣ се 986/13, стѣвѣкоупивѣ 1046/4-5; не имата 896/2-3, хушета 91а/11, послушаета 91а/9, не хушета 91а/11, не послушаета 91а/11-12; швѣшета 89а/12-13.

У 1. л. мн. нема наставак *-мо*: течень 866/14, мѣинь 112а/17, слышинь 1166/10; нареч(е)нь 806/8, летень се 866/13, пришвѣщень 87а/5, вѣселень се 87а/6.

Код атематских глагола нисам нашла *-мы*: исповѣмь 846/8.

У 2. л. мн. не очекује се иновација, а примери су: швѣшете 83а/8-9, 946/15, не боудете 996/1, вѣсмѣете се 996/8 итд.

У 3. л. мн. не изостаје ниједанпут наставак *-и*: истачають 896/15, высетъ 91а/7; соутъ 1026/2; погыбноутъ 866/12, приложетъ 1036/19, прѣидоутъ 1166/17 итд. (19 пута).

АОРИСТ. Као особина српскословенског језика истиче се у стручној литератури одсуство асигматског аориста, што се у рукопису потврђује². Остаци асигматског типа могу се наћи у архаичној богумилској писмености, која у односу на остале крајеве има ипак перифернији значај.³

Млађи сигматски тип имају само следећи облици: *приѡвѣѡто|х|* 85б/9, *ѡтидох* 96б/2, *ѡвѣѡто|х|* 112б/13, *придо|х|* 113а/15, *обидѡше* 86а/6, *ѡтидоше* 108б/19, *придоше* 110б/5, *вѣмѣзѡше* 111б/17, *вѣзметѡше* се 112а/13.

Старији сигматски тип среће се врло ретко код глагола који могу аорист градити на више начина: *да|х|* 85б/14, *рѣх* 109а/19, *вѣсташе* 86а/5-6, 111б/3, *рѣше* 87а/3.

Сви остали глаголи могу имати искључиво старији сигматски начин грађења и сви су, сем *ілаіолаіи* и *иіи* свршеног вида. Фонетски старије стање са *с* место *х* и *ш* се не јавља. У рукопису није заступљено 2. л. ни јд., ни мн., а ова лица се и у јеванђељу врло ретко употребљавају у аористу. У наставку 1. л. нема иновације, а у 1. л. јд. је и не очекујемо. У 3. л. се у мн. старословенски наставак подудара са народним, а у једнини се јављају измене које ћу изложити.

Наставак *-и* се у неким облицима чува, док у другима изостаје. Цео списак јесте: *начетъ* 85б/1, 88а/11, 102а/3, 11, 104а/5, 8, 107а/2, *пріетъ* 94а/13, 114б/16, 19, 115а/13, 16, али *вѣзе* 82б/4-5, *пріе* 114б/13.

Глагол *вити* је у 3. л. јд. аориста увек скраћен са надредним *с*: *вѣ* 79а/6, 85а/6, 114а/13 итд.

Глагол *дати* има и старије и новије облике: *прѣдат(тъ)* 88а/1, 17, *прѣдастъ* 92а/14, *подастъ* 101б/18, *дастъ* 106а/14, 108а/18, али *изда* 81а/15, *прѣда* 95а/2, *прѣда* 98а/2.

ИМПЕРФЕКАТ. У биографији је имперфекат доста ретко употребљен (33 пута) и не налази се управо у оним лицима (1. мн. и 3. дв.) у којима се може очекивати нов наставак.

Од глагола *вити* у рукопису се јављају оба начина грађења: *вѣше* 93а/18, 99а/12; *вѣ* 93б/1, 108б/6, 9, *вѣху* 79а/2.

Уместо инфинитивне основе *имѣ-* у једном примеру је *има-*: *имаше* 95а/1-2, али се зато јавља и *имѣху* 92б/4, *имѣше* 96а/3.

Пажњу задржава и појава сажимања у основи. Основа *-ѣ-* се налази само у *рѣстѣаше* 85а/7, а *-ѣ-* у: *имѣше* 96а/3, *имѣху* 92б/4, *живѣху* 98а/8-9.

² Петар Ђорђевић, *Старословенски језик*, Матица српска 1975, 222.

³ Вера Јерковић, *Палеографска и језичка исијивања о Чајничком јеванђељу*, Нови Сад 1975, 171—173.

Несажето -аа- има у свега 6 облика: по|д|визаше се 82б/11-12, 83а/3, раз|гарааше 85а/7-8, заповѣдааше 88б/3, дивагадоху се 109б/15, прихожд|а-аху 99а/5.

Сажимање је извршено у 17 примера, те илустрације ради наводим: прѣвываше 94б/6, любиваше 96а/6, глаше 104б/9, трепетахъ 108б/7 итд.

ПЕРФЕКАТ. И у тексту јеванђеља је од претериталних времена аорист најчешћи, затим имперфекат, док је перфекат редак. У биографији је такође врло редак, а облика двојине и множине нема. Потпун списак је следећи: слышала есмь 106б/16, еси ва|с|вилъ 106б/16-17, изрекль еси 110а/4, 12, е|с|(тъ) оуготовалъ 86б/2-3.

Иновације у грађењу нема.

ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ. У малобројним примерима помоћни глагол има облик имперфекта: изгывль вѣ 96б/7, вѣ повелль 110б/19, вѣше сътвориъ 114а/11, 12-13.

Помоћни глагол по типу грађења варира, а партицип одговара старословенском и увек је у једини м. рода.

СЛОЖЕНИ ФУТУР. Запазила сам свега 3 примера, а помоћни глагол је хотѣти : имѣти хоцете 86а/14-15, хоцетъ пріети 116б/2, 3.

ПОТЕНЦИЈАЛ. И овај је облик веома ретко употребљен. Пример у 1. л. јд. има помоћни глагол у аористу: вы|х| слычилъ 105б/11, 14, а оба случаја у 3. л. су са ви : ви полуучилъ 82б/15-16, ви 82б/19.

У другом примеру је испуштено било : ви мощно емоу въспрѣти.

Облик ви и правописно одговара оптативу, а вероватно је да *јери* није случајно замењено, пошто је у вы|х| двапут правилно писано.

ИМПЕРАТИВ. Императив се у биографији јавља 111 пута, а 53 случаја су у 2. л. једине. У грађењу тих облика нема разлике у односу на старословенски: оутврѣди 80б/9, боуди 90б/16, не остави 97а/12, послѣ 105б/19, оустрои 107б/19 итд.

Од глагола који граде ово лице наставком -ѣ потврђује се даждь : 97а/16, 106б/19.

У 3. л. јд. не губи се -ѣ: да влюде|т| 89а/4, да любитъ 91а/4, да воудеть 99а/19, 103а/3, 116а/5 итд.

Глагол выти се налази и као: вѣди 91а/14, 91б/2, 4, 6, 92а/12.

У 1. л. двојине нема примера, а у 3. л. се не среће колебање у наставку: да видитѣ 86б/1, да зритѣ 102б/10, да помаваетѣ 102б/11-12.

Интересантно је, ипак, да ни уз *да* није писано -ѣе како би се очекивало.

У 2. л. нема иновације у основи: не забываита 89а/3, привежита 89а/9-10, напишита 89а/11, помышлѣита 89а/13-14, боудѣта 89а/15, не величаита се 89а/18, знаита 89а/19, не боудѣта 89б/3-4, вшита 89б/5, оуклѣшита се 89б/5-6, данита 89б/11, прѣнемаганита 89б/16-17, славаѣита 89б/18, иманита 107а/19 (грађено од имати).

У множини се прво лице не јавља у тексту. У 2. л. је доста случајева, а основа увек одговара старословенској: *слышите* 82а/11, *възмиѣте* 83а/11, *не забывайте* 86а/11, *имѣите* 88а/2, *любите* 90б/10, *чѣтѣте* 91б/18, *възмиѣте* 94б/11 итд.

У 3. л. мн. није испуштено *-ѡ*: да *прѣстаноуѣтъ* 87б/13, да *молет* |*сѣ* 88б/9, да *не штавляюѣтъ* 89а/8-9, да *испальнет се* 89б/13, да *просвѣтетѣ* 92а/1, да *молет се* 92а/5-6, да *прѣидоу|тѣ* 106а/3, да *воудоу|тѣ* 115б/10, да *не шскоудѣюѣтъ* 102а/18.

Од глагола *быти* се не среће 1. л. јд.; забележила сам 2. и 3. л., а мн. и дв. такође нисам нашла.

У целој грађи се показује колебање код глагола *имѣти*, од којег се граде облици на два начина, на старословенски од *имѣ-* и нов, српски, на *има-*.

З а к љ у ч а к

Преглед речи са деклинацијом и конјугацијом у „Житију св. Симеона” од св. Саве показује да је у морфолошком погледу текст веома чист. Заслуга за то припада првенствено св. Сави, који је српскословенску норму добро познавао и поштовао. Нађене црте се могу овако груписати:

1) Доследно је спроведено губљење асигматског аориста и супина. Наставак *Д* у одређеном виду придева, редних бројева и партиципа је увек *-ому/-ему*. Не среће се наставак именица *-ѡмѣ* и *-ѡхѣ*, увек је *-ѡмѣ* и *-ѡхѣ* у основама на *ѣ* и на консонант. У потпуности је спроведено изједначење облика *А* са *Г* код именица м. рода које означавају бића.

2) Преовлађују облици одређеног вида у придевској промени у *Г*, *И* и *Л* множине. Неодређени вид у множини има *Д*, и то обично у конструкцији апсолутног датива која је и иначе књишка. Изједначење 2. и 3 лица двојине није извршено. У презенту се у 3. л. чува наставак *-ѡ*.

3) Непродуктивне именичке врсте показују тенденцију губљења, што је констатовано већ у споменицима старословенског канона.

4) Спорадично унете црте су у тексту изузетно ретке. То су у *о* основама наставак *-у* у *Л* јд., *-е* у *А* мн., у *јо* основама се јавља *-ије* у *Н* мн., у *а* основама *-е* у *Г* јд. и *-е* у *А* множине. У заменичкој промени од класичног одступају облици *му* у *Д*, *јеѡ* у *А* и *их* у *А* м. рода. Сажимање у *Г* јд. ж. рода је ретко, а нешто је раширенији облик *ни* и *ви* у *Д*. Јавља се заменица *јеѡв*, никад *њеѡв*. Заменица *сѣ* се недоследно налази у редакцијском облику (*се: сије, си: сија*). У компаративу придева се у *Н* јд. колеба краћа и дужа основа. У конјугацији нових наставака нема. У 3. л. јд. аориста јавља се несигурност у употреби наставак *-ѡ*.

На прво место издвојене су оне особине које су у току развоја српскословенског језика добиле статус норме.⁴ У споменицима раног периода и у богумилским књигама које су по језику архаичније, неке од наведених црта још нису доследно спроведене⁵. Нормализација у *Житију* могла је потећи од св. Саве, али није искључено да је извештај удео имао и позни преписивач. Ипак, стиче се утисак, да је сигурност у књишким облицима деклинације и конјугације морала постојати и у предлошку.

Преовлађивање наставака одређеног вида у множини (Г, И, Л), сем у конструкцији апсолутног датива, као и неизвршено изједначење 2. и 3. лица двојине, такође упућују на оригинал.⁶

Све спорадично унете црте су веома старе и нису специфичне само за ужу територију. Налазе се у већој или мањој мери у свим српскословенским споменицима⁷. Према томе оне су могле настати и у оригиналу.

Ако се издвоје сва одступања од књижевне норме (како је ми данас познајемо), може се закључити да је аутор *Житија* одлично владао књижевним језиком. Само би таква дела, која представљају највиши домет свога времена, и требала да репрезентују језичку културу и служе као основа за доношење суда о функционисању одређеног система.

Не сме се, међутим, потценити ни култура преписивача, јер ни са његове стране није дошло до кварења језика уношењем црта из народног језика, а извесна уравнивања (супин, асигматски аорист) можда је он и довршио.

Нови Сад

Вера Јерковић

⁴ Петар Ђорђевић, II *Књижевни језик. А) Књижевни језик на основима старословенског језика*, Енциклопедија Југославије 4, Загреб 1960, 513.

⁵ Стјепан Куљбакин, *Палеографска и језичка испитивања о Мирослављевом јеванђељу*, Ср. Карловци 1925, 55—58, Јосип Врана, *Вуканово еванђеље*, Београд 1967, 60—63, В. Јерковић, *Палеографска и језичка испитивања о Чајничком јеванђељу*, 169, 173.

⁶ Александар Белић, *Историја српскохрватског језика*, Књ. II, св. 1. *Речи са деклинацијом*, Београд 1962, 140, 145.

⁷ Стјепан Куљбакин, *Грамајика старословенског језика*, Београд 1930, 73—94, исти, *Палеографска и језичка испитивања о Мирослављевом јеванђељу*, 47—53, Јосип Врана, *Вуканово еванђеље*, 61—64.

Zusammenfassung

Vera Jerković

**DAS MORPHOLOGISCHE SYSTEM IN DER „LEBENSDESCREIBUNG
DES HEILIGEN SIMEON“ VON HEILIGEN SAVA**

Der Verfasser forschet alle Formen der Deklination und Konjugation in der „Lebensbeschreibung des Heiligen Simeon“ von Heiligen Sava in der Abschrift aus dem Jahre 1619 und stellt fest, daß die serbischkirchenslavische Sprachform fast kosequent geachtet wurde. Die Charakteristiken, die aus der Volkssprache fakultativ eingetragen sind, sind nicht spezifisch und könnten wie von Heiligen Sava so auch von dem Schreiber stammen. Auch nach den morphologischen Eigenschaften repräsentiert die Abschrift des Werkes von Heiligen Sava eine Sprachkultur und zeigt, daß die Schriftsprache der Serben, die auf altkirchenslavischen Grund entsprungen ist, feste Regeln und eine Tradition gehabt hat.

СЛОЖЕНА РЕЧЕНИЦА У СТАРОСРПСКОМ ЈЕЗИКУ

— АНАЛИЗА РЕЧЕНИЧКИХ КОНСТРУКЦИЈА У ЗАКониКУ ЦАРА ДУШАНА
(СТРУШКИ СПОМЕНИК) —

Намера нам је да у овом чланку подвргнемо анализи сложене реченице у Законнику цара Стефана Душана. Као полазна тачка послужиће нам синтаксичке концепције В. А. Белошапкове и савремена граматика зависности.

Прво ћемо се бавити проблемом класификације оних типова сложених реченица који су заступљени у Струшком споменику, а затим проблемом њихове учесталости. Да бисмо имали синхроничну основу поређења, добијени подаци ће бити супротстављени подацима из млађег Атонског преписа.

Материјал је скупљен из књиге *Законик цара Стефана Душана, књига 1, Струшки и Атонски рукопис*, уредник академик Мехмед Беговић, Београд 1975.

1. Метод.

Проста реченица, која мора бити полазна тачка за сваки покушај дескрипције синтаксе реченице, овде се сматра хијерархијом зависних конституената са једном релацијом (предикатом) као јединим недетерминисаним чланом. Реченица је схваћена као дрво зависности, где су сви елементи опредељени тако да или детерминишу или су сами детерминисани оном функцијом коју имају у односу на друге чланове реченице. Дакле, опис сложене реченице се заснива на теорији граматичке зависности у вези са простом реченицом.

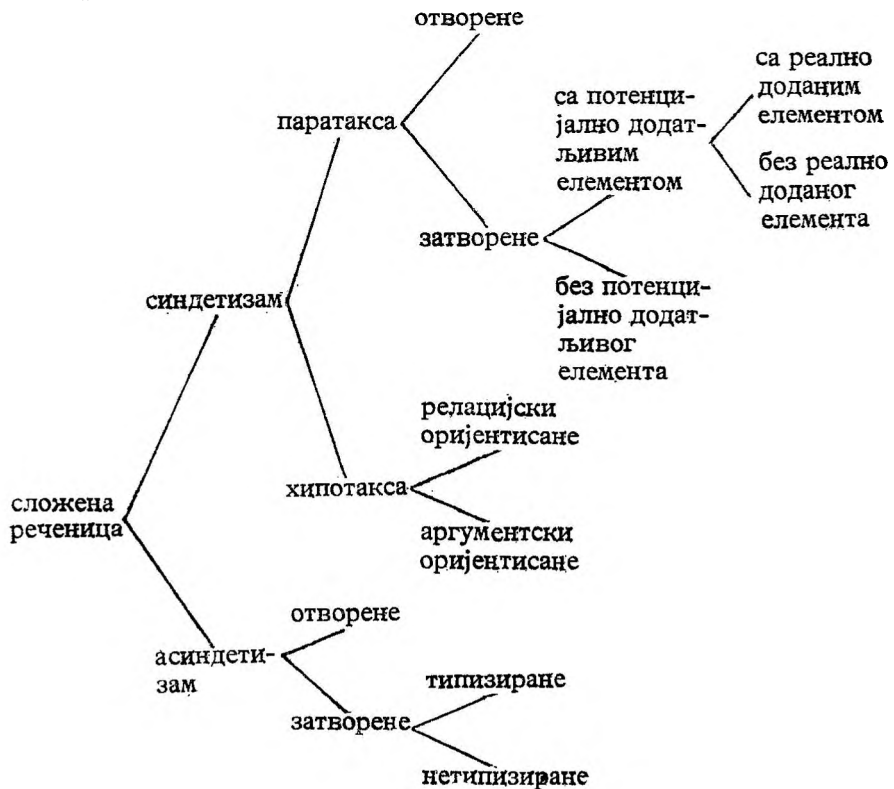
У граматичкој теорији зависности основне су две релације: паратакса и хипотакса. Паратаксичким релацијама се везују елементи — у овом случају реченице — тако да имају исту функцију у односу према неком трећем елементу, у нашем случају према трећој реченици. Ако се, дакле, две просте реченице координирају, оне заједно стоје у истој релацији према трећој реченици, као кад би и саме стајале свака за себе.

Под паратаксом у сложеној реченици подразумева се комбинација двеју равноправних реченица. Ова комбинација може да буде заснована на међусобним односима различите семантичке природе. Тако разликујемо саставне и раставне отворене конструкције, и затворене конструкције са додатљивим или реално доданим везничким елементима.

У вези са феноменом хипотаксе у сложеној реченици могу се извести два основна типа зависних реченица: оне зависне реченице које се односе на трећу, спољну реченицу преко релације (предиката) и оне зависне реченице које се односе на трећу, спољну реченицу преко једног од аргумената релације. У РЕЛАЦИЈСКИ ОРИЈЕНТИСАНЕ ЗАВИСНЕ РЕЧЕНИЦЕ се убрајају последичне, намерне, допусне, узрочне, погодбене, временске, месне, начинске и поредбене, релацијски односне, као и изричне реченице. У АРГУМЕНТСКИ ОРИЈЕНТИСАНЕ ЗАВИСНЕ РЕЧЕНИЦЕ убрајамо аргументски односне и аргументски суодносне (корелативне) и експликативне реченице. У зависно сложеним реченицама се не разликују специфични типови отворених и затворених конструкција, јер су све затворене, тј. двочлане.

Асиндетске реченице овде се не сматрају подврстом синдетских реченица. Да не би биле занемарене посебне црте које се могу уочити у асиндетским комплексима, феномен асиндетизма је овде добио своје властито место, па је обрађен независно од синдетских конструкција. Анализа споменутих комплекса заснива се на методу В. А. Белошашкове, онако како је он изложен у њеној руској синтакси.

Према томе, анализа сложених реченица у Струшком споменику биће приказан у оквиру следећег модела:

После овог формалног приказа следи класификација према семантичким принципима.

2. Класификација синдетских реченица.

2.1. Паратаксичке конструкције.

2.1.1. Отворене паратаксичке структуре.

Ове структуре обухватају два основна типа, саставне и раставне реченице. У принципу, отворене структуре могу обухватити бесконачан низ координираних реченица, али су обично ограничене на две или три координиране релације.

2.1.1.1. Саставне реченице.

а) Реченице са и

— изражавају истовременост:

и тизи доуховници (...) кои соу благословени шт светителя и (...) в'сакъ (...) да се ижденоутъ и да ихъ вѣдѣв'са ц(...)кба по законуу. 98,21. оу недели да работаю два дѣни пронигароу. и да моу даи оу годишти перьпероу царевоу. и заманицьми да моу косе сѣно дѣнь јединъ. и винограда дѣнь јединъ 102,21 — и овде има полисиндетску функцију. Где се шбретаю жоупе смесне села црковна или царства ми или властельска. и воуде смесна села. и не воуде надъ том'зи жоупомъ једнога господара. 118,15 — и овде координира више месних реченица са погодбеном нијансом.

— изражавају временски редослед:

(...) калоугерие и калоугерие кои се построизаю тере живоу оу своихъ коукѣхъ. да се ижденоутъ и да живоу по манастирехъ. 100,13. кѣда га поиште. и не шврѣте га шнѣдзи оу дворе тѣ часъ да приде 106,24. тези книге да ѣзмоу сѣдио (...) да ихъ принесоу прѣдъ царство ми. 110,10 (Атонски споменик: тези книге да оузмѣ сѣдѣ. и да ихъ принесѣ прѣдъ цара. 186,28). да га оузимаю оу вратѣхъ црковнихъ шт шг'на, и да га постави на светои трапезѣ. 116,24.

б) Реченице са тере

— које изражавају временски редослед и, евентуално, последичност:

Кто јестъ дошль нахвалицими по силѣ тере в оучинилъ оувиство да плати. ѣ. перьперь 106,12. Яко ли се шврѣте властелинъ или (...)ластеличникъ повегльць. и инъ (...)то любо царства ми. тере оустаноу на гравление школьна села (...) жоупа на вговоу коукю и на яговь довитѣхъ 116,1. ако пишоу за што любо, за гоусарѣ и тати. или за коие любо шправданне соуд'но. тере прѣслоуша книгоу соудни царства м(...) или црковъ или властелинъ. или кто любо

чловѣкъ. тизи в'си да се всоуде јако и прѣслашници царства (..) 116,13. ако ли се згоди тебе што изгоубе да имъ несть порота вѣровани чловѣци. 120,7. Често реченице са тебе имају значење које је врло блиско значењу аргументски оријентисаних односних реченица.

в) Реченице са а

— изражавају истовременост или безвременост:

Кои властелинъ оумре а има едно село оу жоупѣ. или мегю жоупалин. што се зло оучини .. 102,2 — са истом функцијом као и аргументски оријентисана реченица. оу којем' се селѣ наиде татъ или гоусаръ. този село да се расипе. а гоусаръ да се вѣкси стрѣмоглавъ. а татъ да се вѣлпи а господаръ села тоган да се доведе свезанъ къ царствѣ ми, да плакнѣ в'се што не оучинилъ гоусаръ и татъ шт испрѣва. и пакты да се каже како татъ и гоусаръ. 116,7. за велико дѣло. да соу .бд. порот'ци. а за помъни дѣлѣ .би. а за мало дѣло .с. порот'ци. 116,28. да соу велинъ властеломъ вѣли властале прот'ци. а сред(..)мъ людемъ противоу ихъ дрѣжини. а севердигамъ ихъ дрѣжина да соу порот'ци. 116,35. Примѣчује се јасно контрастивно значење полисиндетског а.

— изражавају временски редослед и, евентуално, последиичност: да моу несть в'сега довол'но нь да вѣдоује или вѣчера. а да гурѣде напруѣда оу ина села. 112,27 — може се, заједно са нь, схватити као полисиндетска веза. Друга је могућност, да а схватимо као иницијални везнички елемент у једној самосталној (некомбинованој) главној реченици. . . . да моу се оузме држава. а шњиши што воуде стрѣуль да все плати вѣд своје коукѣ. а да се каже како и прѣвѣгльца. 114,29.

г) Реченице са ни

И да се не наведе приставъ на женоу къди несть моужа дома ни да се (..)зива жена везъ моужа. 110,4. а вѣке потомъ да несоу тизи порот'ци вѣровани ни да се кто вѣд нихъ ни моужки ни жени. 118,6.

2.1.1.2. Раставне реченице.

а) Реченице са или

И кто зло оучини . . . в'се да плати господаръ коукѣ. или да дасть кто не зло оучинилъ 104,1. да моу несть в'сега довол'но нь да вѣдоује или вѣчера. а да гурѣде напруѣда оу ина села. 112,27. или раставља вѣдоује и вѣчера. Дакле, реченице са хомогеним *ифредикацијима* овде сматрамо сложеним док реченице са хомогеним *арѣуменијима* сматрамо простим проширеним реченицама.¹ и тизи порот'ци да нѣсоу вол'ни никога оумирити. развѣ да

¹ Нпр. као хомогени објекти у аргументски оријентисаној, односној, погодбеној реченици: и кто се нагне поставивъ по митѣ митрополита, или њпископа, или игоумна да несть проклетъ. 100,5.

шправе, или пакы да шкриве. 116,29. да ко боуде потворь приставомь вре боудоу ино оучинили него што пише книга или ако боудоу прѣписали книгѣ на инь шбразь . . 120,20.

б) Реченице са вола

(..)и кто оужеке изьвьнь села гоум'но или сено да плати школина вола да даде пожеж'цоу. 108,21. ако ли боуде такова гнига што не може шньзи сьвршти (..)ола нема да дасть ть чась да грѣде (..)петь с книгомь къ царьствоу (..) да шповѣ царьство ми. 114,6.

2.1.2. Затворене паратаксичке структуре.

Ове структуре обухватају типове који су карактеристични по томе што или дозвољавају или забрањују присуство везничког елемента. Нисмо регистровали ниједан случај другог типа².

2.1.2.1. Реченице са потенцијално остварљивим везничким елементом.

2.1.2.1.1. Супротне реченице.³

а) Реченице са нь (на)

И калоугерне кон се соу постригли топици изь метохиѣ тези цркви. да не живоу оу тези цркви. нь да грѣдоу оу ине манастире, да им' се дае храна. 100,15. и да им' се продае жита и вина и мяса за динарь, што иномѣ за два. нь граганинь този да моу продае а инь никто. 102,13. . . в'ска плата кога приходи да плакѣю в'си заед'но. на люди како платоу плакѣю и работоу работаю. такози и землю да држе. 102,18. тизи гоусарине и тати да се не помилѣю. нь да се шслѣпе и шслѣсе. 116,21.

б) Реченице са а

— а често супротставља појединачне елементе (аргументе и релације, односно вихове делове):

. . да им' се даде дѣль шт коуке. а шнь да се штжне. и што оуработа мѣроп'хь този в'се да стѣжи. а ино прѣзь законь ништо да мѣ се не ѣзме. 102,24. да се тизи хрисоволи раздероу а шньзи веке да нема баштине. 114,14. И ако кто пошиште соудомь гоусара и тата а не боуде шбличенига. да имь несть шправ'данине. желѣзо, што . . . 116,23.

в) Реченице са развѣ⁴

оу тоизи книзе и оу том'зи милостникоу ништа да нѣсть. развѣ да се соуде по законуу царьства ми нь виноу да оупросе царьства ми. 104,22. Градовомь

² Видети у књизи В. А. Белошапкове с. 211—214. Реченице које дозвољавају један од додатљивих везничких елемената садрже везнике широког, апстрактног значења, док диференцирани везници (као не *только . . . но и, а именно* и др.) то не дозвољавају.

³ У супротне реченице убрајамо и искључне. Искључно значење се изражава везником развѣ, нпр. мѣроп'хонь вь земли царьства ми. да мѣсть вољнь ниѣднѣ господарь прѣзаконь ништа развѣ што несть царьство ми записало оу законници този да моу работа и дава. 114,15, као и везником тькълю.

⁴ Везник развѣ треба разликовати од предлога развѣ „сем, осим”. Развѣ као предлог налазимо нпр. у реченици *Село с' селомь да пасе коуде едно село тоуде и дрѣго развѣ забель законитихь. и ливадоу да не пасе никто.* 104,7.

да несть приселице развѣ кто нде да доходи к станганиноу. 112,1. и тизи порот'ци да нѣсоу вол'ни никога оумидити. развѣ да шправе, или пакгы да шкриве. 116,29. да не оузимаю властеле приселице ни иноу кю платоу развѣ да плакаю шт коуке. 118,12.

г) Реченице са тькьмо⁸

Соудви да не за котль ни шправѣ никакве. кто се шправи да не дава соудинамь шправѣ, роуке на соуде да нѣсть и шправ'даниа. и оудавѣ. тькмо да се соуде по закону. 106,7.

2.1.2.2. Реченице са реално доданим везничким елементом.

Класификација се овде заснива на карактеру доданог елемента.

2.1.2.2.1. Са раставним елементом.

ако кто изнесе милостию книгоу а или рече милостника имамь.. 104,21 — овде би се а могло, евентуално, протумачити као емфатична речца⁵.

2.1.2.2.2. Са погодбеним елементом.

да акѣ не слоуша. и не оусх(..)кѣ исправити се заповѣдню доухов'но(..) потому да штаоучит' се. 98,3. и не воуде надь том'зи жоупомь једнога господара ноу ако воудоу кефалине и соудие царьства ми. конхъ в поставило царьства ми. 118,16.

2.1.2.2.3. Са аргументски суодносним погодбеним елементом.

.. да моу косе сѣна дньнъ јединь. и виноградаь дньнъ јединь. а кто не има виноградаь. а шни да моу работаю ине работе дньнъ јединь. 102,23.

2.2. Хипотаксичке конструкције⁶.

⁵ Претпоставља се да је функција *a* супротно-контрастивна, тако да дисјункција *a* . . . или одговара или . . . или.

⁶ Поље допусног значења још увек није развило свој властити израз, тј. добило свој везник. Због тога се категорија допусности изражава помоћу других хипотаксичких комплекса. Допусна нијанса може се, евентуално, нагласити лексички, нпр. са развѣ, любо и емфатичким и. Наведимо неколико примера:

а) допусне реченице са месним везником (коуде и где): Соудие коу(..) грѣдоу по земли цареве и своени(..)власти да несть вол'нь оузет(..)врока по силе. 110,23. Поклисарь . . . где при(..) (..) ко оу чие село да моу се чини чьсть. 112,25. Книга царьства ми да се не прѣслоуша где приходи. или къ господжи царици. или къ краю. или къ властеломь. великимь и малимь и в'сакомоу чловѣ-коу. 114,3. развѣ коуде ихъ послаю соудие да имь пишуу книге. 120,17.

б) допусне реченице са погодбеним везником (ако): Где се шврѣте оувиство шньзи ковно воуде зарывалъ да несть кривъ ако се и оувие. 106,15.

в) допусне реченице са аргументски односним везником (што и кон): што имь пише да имь нѣсть вољнь потворити ни господинь царь ни... 114,10. Повелѣнѣ царьско соуд'амь. ако се шврѣте велико дѣло. и не оузимоу разсѣдити и исправити. кои любо сѣдъ великъ воудеть. да гредеть шт соуд'и јединь сь швѣма шнѣмази пьр'цema прѣд цара. 204,27 (Атонски споменик).

У одељку 6 све примере смо набројили под њиховим примарним типом. Дакле, нпр., месне реченице са допусном нијансом убројили смо у месне реченице.

2.2.1. Релацијски оријентисани типови.

Релацијски оријентисани типови су зависне реченице које су само релацијом главне реченице везане са спољним реченицама. Разликују се релацијски оријентисане реченице са семантичким везницима и релацијски оријентисане реченице са формалним, асемантичким везницима. Међу последњима налазимо само релацијски односне (предикатски односне) реченице, док остале имају семантичке везнике, тј. значење читаве зависне реченице зависи од значења везника.

2.2.1.1. Погодбене реченице.

а) Реченице са ако

ако ли се не крѣсти да моу се оузме жена и дѣт'ца. 98,15. ако ли га не да село прѣдъ соудне што покаже соудъ да плати село този. 108,3. Яко оубие властелинъ себра оу градоу или оу жоупе или њ катоуноу да платни тисѣштоу перьпрѣ. ако ли себрѣ властелина оубие да моу се шбе роуцѣ шдсекоу и да плати .ѣ. прѣпрѣ. 108,7.

б) Реченице са акѣ

акѣ ли се кто шворѣте прѣслашавъ и не (..) ѡзвративъ' се въ христитан'ство. да се (..) же како пише оу законѣ светыхъ отьцѣхъ. 98,6.

2.2.1.2. Временске реченице.

а) Реченице са кьда (кьди, кьга)⁷

кьда га поиште. и не шворѣте га шнѣдзи оу дворе тѣ часъ да приде. 106,24. И да се не наведе приставъ на женоу кьди несть моужа дома. 110,4. И кьга си поиде шнѣзи гостъ да моу прѣда стананинъ ... 112,3. Господинъ царь кьди име сына же(..) или крѣштенине и боуде моу (..) потрѣвоу дворѣ чинити и кѣ(..) да ... 112,10 — са погодбеном нијансом.

б) Реченице са до где (докле)

да моу се постави роукъ до г'де шнѣзи приставъ приде. 106,29. оу томъзи моужѣ да нѣсть кривъ до где моу даде гласъ. 110,6. (..) калоугерѣ кон сврѣже расе. да се дрѣжи оу тѣм'ници. докле се шврати ш(..) в(..) послоу(..). 100,18. а да моу се не вѣроује ни оу чинѣ што говори до где моу не исправи. 120,15.

2.2.1.3. Месне реченице.

а) Реченице са где

Где се град швори или коула да га направѣ граждана ... 112,8 — са погодбеном нијансом. Книга царѣства ми да се не прѣслоуша где приходи. или

⁷ И кьда и кьга су развијена од кьгда. У речнику ЈАЗУ стоји: „... у нашем језику, као и у великој већини других, изабацио се један од сугласника *i* или *đ* ради еуфоније (*đ* само у старија времена и то доста рјетко)“.

къ господи царици, или къ краљу, или къ властелинь, великимъ и малимъ и в'сакомоу чловѣкоу. 114,3 — са допусном нијансом. Где се шбрѣтаю жоупе смесне села црковна или царства ми или властельска, и боуде смесна села... (. .)а поставе страже по всехъ (. .)оутехъ. 118,15 — са погодбеном нијансом.

б) Реченице са коуде

Залогѣ коуде се шбрѣтаю да се шткзпоую. 106,22. Гоудно коу(. .) грѣдоу по земли цареве и своени (. .)власти да несть вол'нь оузет(. .)брока по силе. 110,23 — са допусном нијансом.

в) Реченице са камо

и оу поротѣ камо се векїи кльноутъ и кога векїи шправе тизн да соу (. .)ѣровани. 116,23.

г) Реченице са корелатом у главној реченици.

Царга в'саки да диче коудѣ камо грѣде. 102,9. Село с' селомъ да пасе коуде едно село тоуде и друго развѣ забель законитихъ. 104,7.

2.2.1.4. Начинске (поредбене) реченице⁸.

а) Реченице са како (као)

.. или ако ихъ оухвате оу гоусѣ или оу крагъи, или ихъ прѣда жоупа или села, или господари, или властелие кон соу над ними, како несть в'ше оуписано. 116,19. да шблегоу оу селоу коуп'ци, по законуу царства ми како несть оу закон'це. 118,29.

б) Реченице са антецедентом у главној реченици.

I Са што

.. и рѣчи прѣлагане на ино што не повѣлео царство ми. 114,13 — облику што одговара ино у главној реченици.

II Са како

на люди како платоу плактаю и работоу работаю, такози и землю да дрѣже. 102,19 — облику како одговара такози у главној реченици.

2.2.1.5. Намерне реченице.

Реченице са да

да моу прѣда конь и станъ всь да га съблюде станганинь, с' всемъ. 112,2. да когоси (. .) оукраде, или конѣ зло оучи(. .) ть часъ да грѣдоу къ кеѣфа-

⁸ Начинске реченице су у исто време и поредбене. М. Стевановић овако описује ове конструкције (*Савремени српскохрватски језик* II, с. 885): „Када начин вршења или извршења радње једне реченице објашњавамо радњом друге, када то јест тврдимо да се једна врши као друга, — ми смо, одређујући тако начин вршења главне реченице, упоредили оно што се њоме казује радњом зависне реченице. А из тога је јасан закључак да су начинске реченице и поредбене у исто време.”

Како и *као што* су у савременом српскохрватском језику задржали значење реалног поређења, док се *као да* остварује у иреалним поређењима.

лигамъ да имъ плаќаю ѿд своје коўки. а кефалине страж(.) да иштѣ и гвсарѣ и тати. 118,20 — у овом примеру имамо различите субјекте у главној (они) и у зависној реченици (кефалине). . . да грѣдоу тизи в'си къ царьствоу ми да имъ плати царьство ми што боуду изгоубили. 120,2. И vsаки гостъ и тръгов'ць и латининъ да ходи къ пръвнимъ стражемъ што имаа и носи да га провагакъ. 120,5.

2.2.1.6. Узрочне реченице.

Реченице са *јере*

. . да несть простѣ ѿт тогази дльга за кон виль позванъ ѿре ѿнъзи позвавъ дома седи. 106,20. . . да га вправи по(.)та по законуу ѿре не коупил(.) оу тоуждон земли. 112,22. ѿнъзи господаръ и владальць и село все да платѣ ѿре ихъ н(.) оу селоу оупоустили. 118,31.

2.2.1.7. Последичне реченице.

Реченице са што

ако ли боуде такова гнига што не може ѿнъзи съвршити (.)ола нема да дастѣ тѣ часъ да грѣде (.)петѣ с книгоми къ царьствоу (.) да шповѣ царьство ми. 114,6.

2.2.1.8. Релацијски односне реченице.

Реченице са што

. . да имъ несть шправ'данне. желѣзо што не положило царьство ми. 116,24.

2.2.1.9. Изричне реченице.

а) Реченице са да

ако ли моу оучини што безаконно повѣлева царьство ми да несть вољни в'саки мероп'хъ прѣти се своимъ господаремъ или съ царьством' ми. . . 114,17.

б) Реченице са како да⁹

да га оуем'чи соудни царь(.) како да плати господаръ в'се мероп'хоу на рокъ. 114,23.

в) Реченице са *јере*

што рекоу доушомъ ѿре соу из'гоубили съ ѿнемъзи порот'ци то (.)и да имъ плати кефалига и стражи. 120,8. (.) шбретоу ѿре соу (.)рили соудъ да имъ се (.) и ѿзик оуреже. 120,23.

⁹ Изричне реченице са како да су хибридног карактера, јер како изражава и изричност и поредбеност. О овом питању видети П. А. Дмитриев, *Придаточные предложения с двусторонними синтаксическими связями*, Јужнословенски филолог XXIX, с 243—274.

2.2.2. Аргументски оријентисани типови.

Аргументски оријентисане типове сачињавају зависне реченице које се преко једног аргумента у релацији главне реченице односе на спољње реченице. Разликујемо, прво, аргументски односне и аргументски суодносне реченице, зависно од тога да ли односни везник претпоставља заменички корелат у главној реченици, и, друго, експликативне реченице.

2.2.2.1. Аргументски односне и аргументски суодносне реченице.

2.2.2.1.1. Аргументски односне реченице.

а) Реченице са односном заменицом кон у функцији везника, заменицом, која конгруира са надређеним елементом (аргументом или делом аргумента) главне реченице у роду и броју:

(.) калоугерине и калоугерице кон се постризаю тере живоу оу своихъ коукиахъ. да се ижденоутъ и да живоу по манастирехъ. 100,13. (...) калоугеръ кон сврже расе. да се дрѣжи оу тѣм'ници. 100,18. в'сака плата кога прихѣди да плакѣю в'си заед'но. 102,18. Сирота кога нѣ така прѣти, или штпирати. да дае пѣр'ца. кон кѣ за ню прѣти. 100,27. Книге цареве кон се приносе прѣдъ соудне за што любо... 110,8. ..ноу ако воудоу кефалине и соудне царѣства ми. конхъ в поставило царѣства ми. 118,17. и царѣство ми да иште кефалине и властеле кониъ воуде поутъ прѣданъ и страже прѣдане. 120,4.

б) кон + речца -но у служби наглашавања везничке функције а не заменичке¹⁰:

За мене сельске да даде шѣои конно иштоу свѣдоке... 104,29. .. каквено соу дали приставомъ конхъно соу послали да ис(.)не по земли. 120,19.

в) Реченице са односном заменицом што у функцији везника, заменицом која је индиферентна према номиналним категоријама:

паинине што соу по земли царѣства ми... 104,31. ни ино што любо (.)звѣ поклона што мо тко пок(.)шд свога хотенига. 110,24. ..да га направѣ граждане тогаси града и жоупа што естъ тогаси (.) 112,8. Поклисаръ што грѣде (.)ге земле къ цароу... 112,25. Е'саке соудне што соуде да (...) 120,25.

Надређени елементи главне реченице у косим падежима могу у зависној реченици имати, евентуално, одговарајуће падежне облике личне заменице 3. лица:

(.) земли. и ш людехъ цр'ковнихъ што имаю с нимъ соудъ цр'кви. ако кто изнесе милостню книгоу а или рече милостника илмамъ оу тоузи книзе и оу том'зи милостникоу ништа да нѣстъ. 104,20.

¹⁰ Ирена Грицкат-Радуловић (Законик ..., с. 150): „Што се тиче партикуле *но*, ретке у тексту, очигледна је, а и позната, њена служба обележавања релативног функционисања упитних по пореклу заменица: ...”

г) Реченице са посесивно-односном заменицом чин у функцији везника:

и тези пот'ке цароу половина. а господароу половина чие вѣде село. 104,17.

д) Реченице са квалитативно-односном заменицом каквоу у функцији везника:

а соудне да дрѣже такоде какво соу дали приставомь. 120,18 — Атонски споменик: а соудѣ да дрѣжетъ такодеже книге. какво соу дали приставомь. 200,30. Какво има као главну надређену реч у главној реченици аргумент (книге) као *шакав*, и, према томе, функционише као кон. Обично, реченица са каквоу одређује само део аргумента, тј. његов квалитет.

2.2.2.1.2. Аргументски суодносне реченице.

Антецедент има овде функцију аргумента главне реченице.

а) Реченице са експлицитним антецедентом:

I Реченице са оњзи као антецедентом и кои као консеквентом:

Где се вѣрѣте оубиство оњзи коино воуде зарѣвала да несть кривь 106,15. оњзи коино га дав. да моу се постави рокь. 106,29. . . а половина ономоузи на кога соу напѣхали. 108,24. онези книге кое потвори (. . .)оудѣ тези книге да вѣмоу сѣдне. 110,10. онези кои този оучине. да (. . .)жоу. . . 116,4. и ако се по тоизи вправе вѣрѣте поличине истиньно оу оногоси вправьчине кои соу вправили порот'ци. 118,3.

II Реченице са тѣзи/кои

и тизи доуѣв'ници (. . .) кои соу благословени от светителѣ и (. . .) в'сакь (. . .) да се ижденоутъ. . . 98,21. кои приде от нихъ тѣзи да отпира. 100,24. (. . .) несть този осоудженне кое и онеоњзи кои би цара прѣслоушали. 112,13.

III Реченице са овои/кои

За мене сельске да даде овои коино ништоу свѣдоке 104,29.

IV Реченице са никто/кто

Пронию да нѣсть вол'нь никто продати ни кспити, кто не има вѣштине. 102,6.

V Реченице са в'се/што

и да моу в'се оузме што имаа. 110,16. да моу прѣда станганинь в'се што моу воуде прѣвѣл. 112,4. да плакта в'се што не оучинилъ гоусарь и татъ от испрѣва. 116,10. и ваки гостъ и трьгов'ць и латининь да ходи къ прѣвильнъ стражемиь што имаа и носи. 120,5. — У Атонском споменику: . . . съ в'скань што имаа и носи. 200,17.

VI Реченице са ништо/што

а да моу се не вѣроуе ни оу чимь што говори. 120,15.

VII Реченице са косим корелацијама.

да коуде рекоу сведоци. тоговози да несть. 104,30 — месни антецедент а посесиван, релативан консеквент. Кои властелин оумре а има едно село оу жоупѣ. или мегю жоупали. што се зло оучини зло томизи селоу, поже(. .) или ининь чинь любю. шномизи селоу в'сѣ този зловѣ да (. .)лати школина. 102,2. ако ли се шбрѣте едно село оу шномизи жоупе оу кога любю властелина. или несть царства ми или црков'но село или властелиника шномизи селоу никто да не заврани пасти да пасе коуде и жоупа. 104,9. У два последња примера је реч о корелацијама које се не остварају у свом властитом (суодносном) комплексу, него у погодбеним зависним реченицама и оним главним реченицама (са консекутивним значењем) које следе иза њих.

б) Реченице са имплицитним антецедентом:

I Реченице са кто као консеквентом

. . или да дасть кто не зло оучинилъ. 104,2. Где се изнесета две кнize царевѣ за едноу ипотеть за землю кто съга дрѣжи. до сивгази доба звор'наго тогова да несть. . . 106,4. . . комоу запише село да несть логофетоу .л. пер'прѣ. за хунсоволь. а комоу жоупоу шд всакога села по .л. пер'прѣ. а диакѣ за писанние .б. пер'прѣ. 112,29.

II Реченице са што као консеквентом

и да им' се продане жита и вина и меса за динарь, што иномѣ за два. 102,13. што покаже соудѣ да плати село този. 108,3. никто да не прѣчюне што пише книга царѣства ми. 114,5. да несть вольнъ ниеднъ господарь прѣ-законъ ништа развѣ што несть царѣство ми записало оу законици този да моу работа и дава. 114,15. да имь плати царѣство ми што воуду изгоу-вили. 120,3.

III Реченице са колико као консеквентом

да шладаю (. .)воде колико и царь. 112,12. да несть вольнъ коупитѣ шт тогази пѣна колико и оу тѣгон земли. 112,21.

2.2.2.1.3. Аргументски суодносне реченице са погодбеним значењем.

У 2.2.1.2. и 2.2.1.3. изнели смо неколико примера са погодбеним елементом значења. У њима ако није изражено експлицитно. Могло се, међутим, приметити да су ти примери тесно везани са контекстом у којем се налазе. Али другачији је случај са аргументски суодносним реченицама, где се погодбено значење систематски изражава без везника ако. Има примера који показују паралелна значења у обичном погодбеном типу са ако и аргументски суодносном типу; тако нпр. следећи реченички комплекси имају двоструку протазу, састављену од ова два типа погодбених реченица:

И кто се вврѣте оу једнои коукѣи. или вратѣн'ци, или штыць сзновзи. или инь кто штдѣленъ хлѣвомъ и иманиемъ. и ако боудоу на једномъ шгништи, а тѣм'зи штдѣлени да работаю тако и ини людие. 102,29. И кто рече вавоуньскоу речъ ако боуде . . . да плати . . . 106,10. Кто несть дошль нахвалицимъ по силѣ тере в оучинилъ оубиство да плати .ѣ. перьперь. ако ли боуде пришьль нахвалицомъ да моу се швѣ роуце шдсекоу. 106,12. ако ли не оузлиодоу стражоу што се оучини оу томзи врьдоу оу поустоши четета или гоуса или крагга или конъ зло да плакаю школ'на села кои несть речень блюсти поуць. 118,24.

а) Реченице са кто

— антецедент је у свим случајевима имплицитан,

И кто се вврѣте вретигъ живе въ срѣстиганехъ. да се жеже . . . 98,17. и кто се наге поставивъ по митѣ митрополита, или епископа, или игоулина да несть проклетъ. и шн'зи кои га не постав(.). 100,5. . . да моу косе сѣна дньнъ јединъ. и виноградъ дньнъ јединъ. а кто не има виноградъ. а шни да моу работаю ине работе дньнъ јединъ. 102,23. И кто зло оучини вратъ или сзньнъ или родинъ кои соу оу једнои коукѣи. в'се да плати господаръ коукѣи. 104,1. Кто проведи друж'наго чловека оу тоуждоу землю да моу га да самосед-мога. 108,5. Кто шп'соувъ светителя или калгера или попа да плати .ѣ. перьперь. 108,10. Кто се вврѣте шскоувъ врадѣ властелиноу или довроу чловекоу да се томоузи швѣ рвцѣ шдсекоу. 108,15, Црѣковъ кто швори на воисце да се оубиє или швеси. 112,16.

б) Реченице са што

— антецедент је или имплицитан или експлицитан,

. . што се на нон гоуси или оукраде да плати в'се този школина. 112,6. што се оучини оу томзи врьдоу оу поустоши . . да плакаю школ'на села. . . 118,24.

в) Реченице са кои

Кои властелинъ оуиє а има једно село оу жоупѣ. или мегю жоупами. што се зло оучини . . . 102,2. оу коєм' се селѣ нанде татъ или гоусаръ. този село да се расипе. 116,7. Кои се порот'ци кльноу и шправе. шногаси по законоу . . . ако . . . да оузме царьства ми . . . 118,3.

2.2.2.2. Експликативне реченице.

а) Реченице са да

нь да си да жена моужоу гласъ да грѣде на соудъ. 110,5.

б) Реченице са неге

да ко боуде потворъ приставомъ вѣе боудоу ино оучинили него што пише книга или ако боудоу потписали книге на инь шобразъ (. .)прав'даниє да грѣдоу (. .) соудине и ако се вврѣт(. .) боудоу саврѣшили (. .) оу соудине книзѣ ко(. .) дръже да соу прави. 120,20.

3. Класификација асиндетских реченица.

3.1. Отворене структуре.

Асиндетске реченице отворене структуре се јављају само у саставном значењу:

..нѣ да гредоу оу ине манастире, да им' се даѣ хрѣна. 100,16. да боуде такози да дрѣжи ѡс(. .)нѣ црѣковнога. 104,27. да моу се постави рока да г'де ѡнѣзи приставаѣ приде да га да прѣдѣ соуднѣми. 106,29. Ако се ѡбрѣте оу чинѣмъ хрисоволѣ слово ѡж'но прѣписано ѡбрѣтѣ се словеса прѣтворена и рѣчи прѣлагане на ино што не повѣтелео царѣство ми. да се тизи хрисоволи раздероу... 114,12.

Насупрот савременом српскохрватском језику, конструкције са асиндетизмом и закључним „и” су веома ретке у старосрпском језику. Следећи примери са асиндетизмом међу аргументима у једној *просиој* реченици могу то илустровати: И ѡ издавѣ сикоси да боуде издава ѡд зем'лѣ приставоу .ѣ. перьпере. ѡд села .ѣ. перьпере. ѡд града конѣ и свитѣ. ѡд винограда .ѣ. перьпере. ѡд конѣ перьпера. ѡд кобиле .ѣ. динарѣ ѡд говедета .ѣ. динари. ѡправе .ѣ. динара. 110,17.

3.2. Затворене структуре.

3.2.1. Типизирани конструкције.

3.2.1.1. Реченице са незаузетим синтаксичким местом.

Синтаксичко место, које није заузето, одговара релацијски оријентисаним изричним реченицама са глаголима говорења (в. 2.2.1.9.) и аргументски оријентисаним експликативним реченицама (в. 2.2.2.2.). Парѣнак ова два синдетска типа чине асиндетске реченице, где се једна компонента наводи у директном говору:

а) после глагола говорења:

да приде и рече дати кю врата старѣнега на соудѣ. 100,25. ..ако рече ѡдинѣ ѡд нию инаѣмъ пристава ѡвѣдези на двоуроу. царевоу ако ли на соудиноу да га даа. 106,23. да приде на соудѣ и рече не наидоуѣ пристава. 106,25.

б) после именице¹¹:

Иѣроп'хѡмѣ законѣ по в'сен земли оу недели да работѡу два дѣни пронигароу. и да моу даѣ оу годишти перьпероу царевоу ... 102,21. Како нестѣ взиѣл законѣ (. .) дѣда царѣства ми оу светаго краѣга. да соу велиѣмъ властелѡмъ вѣли властеле прѡт'ци а сред(. .)мѣ людемѣ ... 116,34.

в) после заменице:

И ѡ издавѣ сикоси да боуде издава ѡд зем'лѣ приставоу .ѣ. перьпере. ѡд села .ѣ. перьпере ... 110,17—2. део елиптичан.

¹¹ Међу асиндетским комплексима са именицом као главном речју у првом делу, узимају се конструкције са елиптичким првим делом, нпр. Повелѣнѣ царѣскѡ_никто ничиѣга чловѣка да не прѣиме. ни цар. ни царица. ни црѣква. ни властелин. ни прочѣи кто ѡубо чловѣкѣ. да не прѣиме ничиѣга чловѣка без' кнѣге цареве. такози да се каже. кто ѡубо како и невѣрникѣ. 194,13 (Атонски споменик). Цртица означава асиндетску везу.

3.2.2. Нетипизирани конструкције.

а) Супротне реченице:

Жоупа жоупе да не пасе довит'комь ништа. ако ли се шврѣте едно село оу шноизи жоупе оу кога любо властелина. или несть царства ми. или црков'но села или властелиника шномьзи селоу никто да не забрани пасти да пасе коуде и жоупа 104,9 — цртица означава место где се састављају две супротне реченице.

4. Карактеристичне конструкције које нису обухваћене класификацијом.

4.1. „Оглашавајуће” конструкције.

Термин „оглашавајући” изабрали смо као најпогоднији из следећег разлога: неки делови сложене реченице премештени су, наиме, из свог природног подручја зависности на почетак реченице где наговештавају, тј. „оглашавају”, тему о којој се говори у реченици. Овај тип се на први поглед може чинити непотпун и често анаколутски у својој структури. Али његова учесталост наговештава типификацију, тј. једну системску разрађеност. Међутим, овај тип не можемо убројити у сложене реченице, јер овој првој, „оглашавајућој” компоненти недостаје предикат. У савременом српскохрватском језику сличне конструкције могу почети изразом „што се тиче . . .”¹².

Отроци и мер'п'си кои се заједно оу једномь селоу. в'сак плати кога приходи да плаќаю в'си заједно. 102,18 — реченица је разбијена при истицању сегмента отроци и мер'п'си у „оглашавајућој” функцији. Да је синтагма в'сак плати у акузативу, реченица би била сасвим исправна са отроци и мер'п'си као субјектом. шнази коино га дае. да моу се постави рокь. 114,26. Градъска земля што несть около града што се на нои гоуци или оукраде да плати в'се този околина. 112,6. Властеломь и властелиникомь кониь несть дадо царство ми. землю и градове. ако несть тко шд нихь . . . да моу се оузме држава. 114,26 — „оглашавајућа” конструкција је у дативу (примаоца). Коуп'ци кои приходе ноштию на лежиште ако ихь не припоусти владальць или господарь села тог(. .) да шлегоу оу селоу коуп'ци. 118,28.

4.2. Партиципске конструкције аргументски односног карактера.

Употреба партиципа је врло честа у Законику. У савременом језику следеће конструкције (а, б, в) су замењене односним реченицама оних типова које смо већ описали:

а) Конструкције са партиципом перфекта активног (или глаголским прилогом прошлим):

¹² Значење израза „што се тиче . . .” може бити остварено помоћу предлога за, као нпр. у реченици за градозиданине где се град шбори или коула да га направѣтѣ граждане тогаси града и жоупа што несть тогаси (. .) 112,8.

ако се нагје полоуѣвѣрьць оузьмѣ христиницоу. 98,14. ако несть тко wd ни хъ
 вѣрѣте шпленивъ села или люди и затрѣвъ прѣзь законъ ... 114,27. И ако
 се вѣрѣте гоусаръ вѣдшьдѣ прѣзь дръжавоу краштника и плени где годѣ и
 шпет се врати с' пленомъ да плаки краштникъ самосед'но. 114,32 — ту је
 координацијом партиципа са финитним глаголима подвучеца његова
 могућност да сам организује реченицу.

б) Конструкције са партиципом презента активног (или глаголским
 прилогом садашњим):

И кто се вѣрѣте ѳретигъ живе въ христинехъ. да се жеже... 98,17. ..да
 не стане дрѣга за нине грѣде. 106,2. дрѣга по нон грѣдоуки да не падне. 114,1.

в) Конструкције са партиципом перфекта пасивног:

..или инъ кто шдѣленъ хтѣвомъ и иманиемъ. 102,30. Яко се вѣрѣте ...
 слово лъж'но прѣписано вѣрѣтѣ се словеса прѣтворена и рѣчи прѣлагане...
 114,12.

4.3. Паратаквичке конструкције аргументски односног карактера.

Паратакса се понекад употребљава у одредбеној функцији, што је
 иначе резервисано за односне реченице и односне партиципске конструк-
 ције (као у 4.2.):

а) са тере

Кто несть дошьль нахвалицимъ по силѣ тере е оучинилъ оувиство да плати .т.
 перьперь. 106,12. Книга цареве конѣ се приносе прѣдъ соудив за што любо.
 тере ихъ потвори законикъ царьства ли ... 110,8.

б) са а

Кон властелинъ оумре а има едно село оу жоупѣ. или мегю жоупами. што се
 зло оучини ... 102,2.

4.4. Сложене реченице са двоструком протазом.

Сложене реченице са две погодбење зависне реченице су веома
 честе у Законнику. Те конструкције су понекад анаколутске, пошто је
 прва погодбења реченица граматички одсечена од следеће. Семантички
 гледано, реченице са двоструком протазом су врло блиске „оглашава-
 јућим” конструкцијама, јер прва погодбена реченица има исту функцију
 „оглашавања” као и типови које смо навели у 4.1., будући да обе припре-
 мају тематику за идућу реченицу.

а) Конструкције без везника између двеју погодбених реченица:

I конструкције са ако - ако

(..) ако се нагне полоубвѣрць оузьмь християницоу. ако оузливи да се крь(..)и оу християн'тсво. 98,14. ако к'то дасть милостъ цареву. и рече даль ми в господинь царь како естъ дръжалъ мои дръгъ прѣге мене ако милостъ царев(..) да воуде такози да дръжи вс(..)нь цръковнога. 104,25.

II конструкције са кто - ако

И кто рече вавоуњскоу речъ ако воуде властелинь да плати .ѣ. перьперь. ако ли воуде себръ да плати .ѣи. перьперь. и да се вине стапи 106,10. Кто се нанде соудню шрамоти(..) ако воуде властелинь да моу (..) 110,26.

III конструкције са къда - ако

Къда се прита два ако рече единь ѡд нию... да га дла. 106,23.

IV конструкције са къда-кто

Къди се прѣ властеле кто се оу што оупри да дава вьмце. 106,17.

V конструкције са кон-што

кон властелинь оумре а има едно село оу жоупѣ. или мегю жоупани. што се зло оучини зло томѣзи селоу, може(..) или инимь чимь любв. шномѣи селоу в'сѣ тоузи зловѣ да (..)лати школина. 102,2.

б) Конструкције са везником између двеју граматички повезаних погодбених реченица:

I реченице са ако - тере

Ако ли се шврѣте властелинь или (..)ластеличикъ побегльць. и инь (..)то любо царьства ми. терѣ оустану на гравление школина села (..) жоупа на вговоу коукю и на иговъ добитъкъ што воуде встави(..)ъ. шнизи кон този оучине. да (..)жоу као и невѣрци царьства ми. 116,1. Ако се где слоучи комоу любо (..)ви или трьговцоу или к(..)роу тере моу оузме што г(..) или татъ. или кога годе з(..) да грѣдоу тизи... 120,1. ако ли се згоди тере што изгоуде да имь естъ порота вѣровани чловѣци. 120,7¹³.

II реченице са кон-и ако

Кон се порот'ци кьноу и шправе. шногази по закону. и ако се по тоизи шправе шврѣте поличине истиньно оу шногаси шправьчине... да оузме царьство ми на теу'зи порот'цѣхъ враждоу по тисоуштоу перьпръ. 118,3.

¹³ Ирена Грицкат (*Синдије ...*, с. 184—6) такође наводи примере 120,1 и 120,7, указујући на то да паратакички везник тере ту има функцију („изричног”, ХКАМ) хипотаксичког везника, јер се налази иза глагола дешавања. Конструкције са тере (в. 4.3.) чине, по њеном мишљењу, прелаз од партиципских конструкција (в. 4.2.) према конструкцијама са финитним облицима са истом функцијом као и партицип. Овакве конструкције одговарају акузативу с инфинитивом у другим језицима.

5. Учесталост конструкција.

У овом одељку наводимо податке о нумеричкој расподели појединих конструкција нађених у Струшком и Атонском препису Законика цара Стефана Душана. Међутим, нису узете у обзир све описане конструкције. Изостављени су, наиме, подаци о следећим типовима: саставне реченице са *и* и *а* (2.1.1.1.а. и в.), супротне реченице са *а* (2.1.2.1.1.б), паратаксички везник са реално доданим везничким елементом (2.1.2.2.), асиндетске реченице отворене структуре (3.1.), асиндетске реченице нетипизирани конструкције (3.2.2.) и све конструкције у одељку 4. Нећемо изнети прецизне нумеричке податке о споменути типовама због тога што *одсутство доследне иницијалности* чини такве податке крајње несигурним, а тиме и неупотребљивим. (Када је нпр. *а* или *и* паратаксички везник између двеју састављених реченица, а када исти везници имају иницијалну функцију?)

	С	А
саставне реченице (2.1.1.1.)		
са <i>тѣрѣ</i>	6	12
са <i>ни</i>	2	1
раставне реченице (2.1.1.2.)		
са <i>или</i>	8	23
са <i>вола</i>	2	1
супротне реченице (2.1.2.1.1.)		
са <i>нъ</i> (<i>на</i>)	9	10
са <i>развѣ</i>	7	14
са <i>тѣкълю</i>	1	5
погодбене реченице (2.2.1.1.)		
са <i>ако</i>	54	96
са <i>акѣ</i>	1	0
са <i>аштѣ</i>	0	16
временске реченице (2.2.1.2.)		
са <i>къда</i> (<i>къди, къга</i>)	8	11
са <i>до где</i>	3	0
са <i>докле</i>	1	5
месне реченице (2.2.1.3.)		
са <i>где</i>	5	9
са <i>коуде</i> (<i>ту и тоуде/коуде</i> у 2.2.1.3.г.)	4	7
са <i>камо</i> (<i>ту и коудѣ/камо</i> у 2.2.1.3.г.)	3	4
начинске (поредбене) реченице (2.2.1.4.)		
са <i>како</i> (<i>као</i>) (<i>ту и тако/како</i> у 2.2.1.4.б.)	5	17

са јко	0	3
са ино/што	1	1
са ино/него што	0	1
намерне реченице (2.2.1.5.)		
са да	6	21
узрочне реченице (2.2.1.6.)		
са ње	3	3
последичне реченице (2.2.1.7.)		
са што	1	1
релацијски односне реченице (2.2.1.8.)		
са што	1	1
изричне реченице (2.2.1.9.)		
са да	1	3
са како да	1	1
са ње	2	3
аргументски односне реченице (2.2.2.1.1.)		
са кои	24	51
са што	8	20
са чин	1	1
са каковъ	1	1
аргументски суодносне реченице (2.2.2.1.2.)		
са тѣзи/иже	0	1
са онъзи/кон	3	2
са обон/кон	1	1
са никто/кто	1	1
са в'се/што	4	5
са ништо/што	1	1
са ино/што	0	1
са този/што	0	7
са коуде/тоговъ	1	1
са кои/тоговъ	0	1
са кто/тоговъ	0	1
са онъзи/чин	0	2
са /кто (кои)	3	2
са /што	13	9
са /колико	2	2
аргументски суодносне реченице са погодбеним значењем (2.2.2.1.3.)		
са /кто	30	31
са /ко	0	1

са што	4	11
са /кон	3	11
са /где	0	2
експликативне реченице (2.2.2.2.)		
са да	1	2
са ње	1	1
асиндетске реченице са незаузетим синтаксичким местом (3.2.1.1.)		
после глагола говорења	9	7
после именице	3	5
после заменице	2	2

6. Инвентар реченичких везника у Струшком споменику.

а: 2.1.1.1.в., 2.1.2.1.1.б., 2.1.2.2.3., (4.3.б.).

акне (ако): 2.1.2.2.2., 2.2.1.1., (4.4.).

вола: 2.1.1.2.б.

где: 2.2.1.3.а.

да: 2.1.2.2.2., 2.2.1.5., 2.2.1.9.а., 2.2.2.2.

до где (докле): 2.2.1.2.б.

ње: 2.2.1.б., 2.2.1.9.в.

и: 2.1.1.1.а., (4.4.б.).

или: 2.1.1.2.а., 2.1.2.2.1.

како (као): 2.2.1.4.а., 2.2.1.4.б., 2.2.1.9.б.

какова: 2.2.2.1.1.д.

камо: 2.2.1.3.в., 2.2.1.3.г.

кон: 2.2.2.1.1.а., 2.2.2.1.1.б., 2.2.2.1.2.а., 2.2.2.1.3.в., (4.4.а., 4.4.б.).

колико: 2.2.2.1.2.б.

кто: 2.1.2.2.3., 2.2.2.1.2.а., 2.2.2.1.2.б., 2.2.2.1.3.а., (4.4.а.).

коуде: 2.2.1.3.б., (2.2.1.3.г.), 2.2.2.1.2.а.

къда (къги, къга): 2.2.1.2.а., (4.4.а.).

ни: 2.1.1.1.ї.

њь (на): 2.1.2.1.1.а., 2.1.2.2.2.

развѣ: 2.1.2.1.1.в..

тере: 2.1.1.1.б., (4.3.а., 4.4.б.).

тѣкљо: 2.1.2.1.1.ї.

чни: 2.2.2.1.1.ї.

што: 2.2.1.4.б., 2.2.1.7., 2.2.1.8., 2.2.2.1.1.в., 2.2.2.1.2.а., 2.2.2.1.2.б., 2.2.2.1.3.б., (4.4.а.).

Доминантна значења свуда су подвучена.

7. Дијахронички коментар о везницима које не налазимо у савременом књижевном језику.

Већина везника који су употребљени у Струшком и Атонском препису одржали су се до данас у српскохрватском језику. Међутим, има и неких везника који су ишчезли из савременог стандардног језика, и ми ћемо их пропатити кратким коментаром, на основу података из следећих речника:

Бура Даничић, *Рјечник из књижевних сјарина српских*, Београд 1863 (Дан.).

Речник српскохрватској књижевној и народној језика (Српска академија наука и уметности), Београд 1959 — (САНУ).

Речник српскохрватској књижевној језика (Матица српска и Матица хрватска), Нови Сад/Загреб 1967—76 (МС).

Рјечник хрватској или српској језика (Југославенска академија знаности и умјетности), Загреб 1880—82 — (ЈАЗУ).

Рјечник хрватској језика, скупили и обрадили др Ф. Ивековић и др Иван Броз, Загреб 1901 (Р х. ј.).

Ови везници су променили облик, али су мање-више задржали исто значење и исту употребу: *каковъ > какав, кѣда > када, нѣ, на > но, теѣ > те*.

Следећи везници су или ишчезли из језика или су прилично променили своје значење:

акѣ, аѣ, аштѣ "si" (Дан.),

ЈАЗУ: „*сопј*. значење којег је и *ако*. Стара ријеч, која долази само до краја XIV вијека, и тада ријетко, између рјечника само у Даничићеву. У *кајкаваца* и данас, само је у њих отпало *а*, а *ћ* је у њих *ч*, те гласи *че*.”

вола "vel" (Дан.),

Р х. ј.: „у говору се *кашто* узима као мјесто *или*”. Пример овог речника је узет из народних пословица, што и наговештава једну посебну и ограничену употребу. Ни МС ни САНУ не наводи *вола* = *или*, па се овај везник мора сматрати изгубљеним у савременом језику.

до гдѣ "quousque" (Дан.),

Дан. наводи за везник *иде* временско значење („*quando*”) примећујући да се испред њега може ставити *до* такође са временским значењем. Мешање термина за време и простор није необично — и ЈАЗУ наводи временски прилог/везник међу значењима *идје*: „*ubi, quum, dum*”. Данас је *докле* (< **do-kle* < **do-kole*), које пре свега има временско значење, потпуно заменило *до гдѣ*.

иже "qui" (Дан.),

ЈАЗУ: „Ријеч је праславенска, али се налази само у књигама писанима црквенијем језиком и код писаца који иначе пишу народнијем језиком кад наводе свето писмо.” (в. и у одељку 8).

развѣк „solum, praeter” (Дан.),

Ова реч је сасвим ишчезла из савременог језика, како у функцији прилога, тако и у функцији предлога. У функцији везника заменили су га супротни везници *а, него, али, већ, но и само*.

твѣкмо „solum, praeter” (Дан.),

Нестало је из савременог језика. Замењено је са *али, само* и др.

иже „uti” (Дан.),

ЈАЗУ: „У нашем језику није народна ријеч него је замјењује (интерогативно) *како* . . . не зна се од којег доба . . .”. (в. и у одељку 8).

иже 1) „quod” (Дан.), изрични везник,

2) „quod, quia” (Дан.), узрочни везник,

Прво иже је у стандардном језику замењено пре свега везницима *да* и *што*. САНУ наводи да је *јер* данас покрајинска реч.

Друго иже је сачувано у савременом језику као узрочни везник.

8. Закључак.

Основни задатак овога рада био је да — полазећи од резултата граматике зависности — укратко опише синтаксу сложене реченице у Законику цара Стефана Душана. Указали смо на два основна облика међуодноса у сложеној реченици: облик паратаксе и облик хипотаксе. Хипотаксу је могуће описати као специфичан начин развијања (проширења) „сателитā” релације (предиката) главне реченице. Дефиниција паратаксе захтевала би, међутим, увођење неке шире, надређене, текстуалне јединице, тј. јединице која би прешла границе појединачних реченица. Покушај прецизног дефинисања феномена паратаксе и хипотаксе одвео би нас предалеко, јер би захтевао да више пажње посветимо методу истраживања него самој анализи језичке грађе. Зато смо од тог покушаја овде одустали.

Уобичајени синтаксичко-семантички називи појединих комплекса реченица овде су задржани. Међутим, било је потребно наћи извештајни број прикладних термина који би јасно приказали о каквом се синтаксичком везивању зависних реченица ради.

Текст Законика је обимом ограничен, али нам ипак пружа довољно чињеничког материјала за доношење, с једне стране, закључака о неким њему својственим стилистичким особинама, а, с друге стране, закључака о степену језичког развитка у време када је тај текст настао.

Намена текста нужно је утицала на његову структуру, што се нпр. види из обиља погодбених конструкција. Стари кодекси обично откривају многе језичке црте карактеристичне за говорни језик свога времена, па ни овај текст није у томе изузетак. У њему можемо нпр. уочити једну, за говорни језик типичну тенденцију избегавања сувишног гомилања информативно прегнантних елемената, тј. тенденцију информативне центрифугалности. Елементи са релативно великом информативном вредношћу налазе се на половима релације, штавише и изван саме „схеме сателита” реченичке релације. Дobar пример за то су споменуте „оглашавајуће” конструкције.

Уопште говорећи, текст показује типове конструкције који се знатно не разликују од савременог језичког стања. Облици различитих типова конструкције били су, наравно, подвргнути променама како фонолошког тако и морфолошког и семантичког карактера.

Резултати анализе у главним цртама потврђују закључке др Ирене Грицкат изложене у њеном коментару уз издање Законика и у књизи *Сјудије из историје српскохрватског језика*. Ту мислимо нпр. на њен закључак о постојању опште тенденције ширења заменица *k*-типа на рачун заменица *i*-типа. Међутим, не можемо подржати њену тврдњу да у тексту Законика нема изричног да. У Струшком споменику регистровани смо један такав пример (2.2.1.9.а.) а у Атонском споменику три (172,22; 184,28; 194,5). Признајемо да у свим примерима има у исто време и волунтативног значења. Ваља ипак рећи да се тај везник често не да лако одредити, како због широког спектра свога значења, тако и због — гледано са стањовишта савремене ортографије — непотпуне и недоследне интерпункције у тексту, па је често остављено читаоцу да сам просуди да ли да треба протумачити као иницијални или хипотаксички везник, као показатељ оптатива или, евентуално, нечег другог.

Орхус (Данска)

Ханс Кристијан Микелсен

ЛИТЕРАТУРА

- В. А. Белошашкова, *Современный русский язык. Синтаксис*, Москва 1977.
 Ирена Грицкат, *Сјудије из историје српскохрватског језика*, Београд 1975.
Законик цара Сјефана Душана, књига 1, Сјрушки и Атонски рукопис, уредник академик Мехмед Беговић, Београд 1975.

Резюме

Ханс Кристиан Микелсен

СЛОЖНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ В СТАРОСЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ**— анализ конструкций предложениа в Кодексе царя Душана —**

На основе материала из Кодекса царя Стефана Душана в настоящей статье дается описание сложных предложений в древнесербском языке. Метод описания в основном разработан на фоне классификации сложных предложений В. А. Белошапковой, и, что касается подклассификации подчинительных предложений, на фоне современной грамматики зависимостей (депенденциальной грамматики).

В статье приведены примеры на все представленные типы союзных и бессоюзных конструкций, после чего следует информация о частоте отдельных конструкций. В конце работы комментируется судьба тех союзов, которых нет в современном литературном сербохорватском языке.

Описаны и некоторые синтаксические конструкции, которые, с современной точки зрения, являются специфичными. Среди них имеется тип, названный по своей функции „объявляющий”, который в советских работах по лингвистике выступает под названием „именительная тема” (см. например О. А. Лаптева, *Русский разговорный синтаксис*, М. 1976, с. 137—183). Другими словами, здесь речь идет о черте функциональной разновидности литературного языка, а именно разговорной.

ОБЛИК КУЋИ У АДВЕРБИЈАЛНОЈ ФУНКЦИЈИ

(СА ИСТОРИЈСКОГ И САВРЕМНОГ ГЛЕДИШТА)

0. У савременом српскохрватском језику облик *кући* се јавља: а) као члан парадигме именице *кућа* (за датив—локатив) и б) у адвербијалној функцији. Као адверб може имати два значења. У реченицама типа *Идем кући* облик *кући* означава правац кретања (руски еквивалент 'домой'), а у реченицама типа *Он је кући* означава место (руски еквивалент 'дома'). Реченице првога типа су одлика књижевног језика, док другима нормативна граматика (видећемо с колико права) не признаје статус књижевне употребе.

У овом раду биће речи о двама прилошким функцијама облика *кући* и о пореклу овог облика у тим функцијама.

1. У нашој лексикографији адвербијално *кући* најпре је забележено, према Вуковим белешкама, у трећем издању *Српској рјечника*, и то у значењу лат. *domi*, са ознаком „у Далм[ацији]” и примерима: *био сам кући, он је кући*.¹ Ивековић и Броз преузимају одредницу *кући* у потпуности из Вуковог *Рјечника*.²

Обрађујући именицу *кућа* П. Будмани у *Рјечнику ЈАЗУ* издваја датив без предлога *кући* „*što stoji gotovo adverbijalno*” са два значења: а) „*za primisaње*”, најстарија потврда с почетка XVII века: *Kada godi se iz kćme rijan kući vraćaše* (М. Divković), и б) „*za stajaње*”, „*od XV vijeka*”, са три потврде, не рачунајући примере из Вуковог *Рјечника*: *Pilatovi kući tako me izgrane* (М. Marulić). *Ovce vaļa čuvat da se kući ojađe* (Ј. S. Reļković). *Pa tude si i ostala sama? jer ti mīlo nije kući bilo* (Osvetn.).³

У *Речнику* Матице српске и Матице хрватске наводи се прилог *кући* (у значењу 'код куће') са ознаком „покр[ајинско]” и примером из језика С. М. Љубише: *Говоре кући српски*.⁴ У рукопису *Речника српскохрватској књижевној и народној језика САНУ* обрађен је прилог *кући* (у значењу 'код куће, у кући, дома') са ознаком „некњ[ижевно]”.

¹ Вук Стеф. Караџић, *Српски рјечник исцумачен немачкијем и латинскијем рјечима*, 3. изд., Београд, 1898, стр. 329.

² F. Iveković i Ivan Broz, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, 1901, sv. I, str. 597.

³ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* ЈАЗУ, V dio, Zagreb, 1898, str. 727.

⁴ *Речник српскохрватској књижевној језика* Матице српске и Матице хрватске, књ. III, Нови Сад—Загреб, 1969, стр. 143; исто и у: *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika* Matice hrvatske i Matice srpske, knj. II, Zagreb—Novi Sad, 1967, str. 797.

2. Карактеристично је да наши речници не дају прилог *кући* у значењу руског 'домой', са изузетком *Рјечника ЈАЗУ*, који на исти начин третира *кући* у значењу 'дома' и *кући* у значењу 'домой' — као датив без предлога именице *кућа* који „стоји готово адвербијално”. Зато се као прво намеће питање: да ли је облик *кући* у реченицама типа *Идем кући* прилог или датив без предлога именице у слободној употреби. Да бисмо покушали да одговоримо на ово питање најпре ћемо навести неколико примера из грађе за *Речник српскохрватској књижевној и народној језика* (чува се у Институту за српскохрватски језик у Београду):

Онда је [кобилу] он зауларц и узјаше па *кући* а ждребе уз кобилу. (*Српске народне приповијешке*, скупико их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић, Беч, 1853, стр. 30). — Кад буде пред ноћ, царев син крене овце као и пре, па *кући* свирајући у гајде. (Ив., стр. 59). — Записаше га, и пустише *кући*, да сврши посла, па после подне да дође. (Л. К. Лазаревић, *Приповијешке*, св. II, Београд, 1899, стр. 221). — Ја сам још у првој половини септембра предлагао да та влада иде *кући*, кад ништа не предвиђа < . . > (Стојан Протић, *Три докуменћа или један лист. Из историје наших дана*, Београд, 1921, стр. 26). — < . . > *đavo bi ga znao, kud ćeš s bataljonom dospjeti, a glavu kići ne ćeš donijeti.* (Jaroslav Hašek, *Doživljaji dobrog vojaka Švejka za svjetskog rata*, [knj. II], prev. Ljudevit Jonke, Zagreb, 1953, str. 352).

Ако се овим примерима додају још два из *Рјечника ЈАЗУ*:

S tijekom se rasta sila nejednaka, *kići* Turci, u goru hajduci. (Osvetn.). — Појубљена *kići* дошла. (Nar. pjes. vuk).⁵

могли бисмо закључити да је облик *кући* у наведеним примерима и значењу у толикој мери адвербијализован да га с правом можемо сматрати прилогом. Аргументи за овакав закључак су: 1^о Облик *кући* не може се заменити дативом неке друге именице сродног значења (нпр.: према *Дошла је кући* не би могла стајати реченица **Дошла је сићану*, него само *Дошла је у сићан*). 2^о У паралелној употреби облику *кући* одговара конструкција у + *акузатив* (в. горе пример: *кући* Турци, у *јору* хајдуци).

Вега облика *кући* за парадигму именице *кућа*, међутим, још је веома чврста, што се види по могућности употребе посесивног придева, посесивне заменице или посесивног генитива. Пример из грађе за *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*:

— Ибро, иди *Севића кући* па ми зовни Милоша. (Јанко В. Веселиновић, *Хајдук Сићанко*, Београд, 1896, стр. 217).

Примери из *Рјечника ЈАЗУ*:

Da će carev sin doći i *nihojoj kići*. (Nar. prip. vuk). — *Svojoj kići* ne dohode. (Nar. pjes. vuk).⁶

3. У реченицама типа *Он је кући* није спорна прилошка функција облика *кући*. Употреба овог облика у значењу руског 'дома' далеко је раширенија него што би се то могло закључити на основу наших речника.

⁵ В. нап. 3.

⁶ В. нап. 3.

У грађи за *Речник САНУ* нашли смо следеће примере:

Кад дођоше кући, Боже, отац весео, весео, грли синове, а жао му, жао до Бога, што му најмлађег и најмилијег сина нема кући. (*Српске народне њриповейке*, књ. I, уредио Веселин Чајкановић, Српски етнографски зборник, књ. XLI, Београд—Земун, 1927, стр. 196). — *Rugo je kući, 'di sukña vlada.* (*Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, IX, Zagreb, 1904, str. 230). — *Bokezi su pagolo Srbi, govore kući srpski, a u svijetu nauče lako tugj jezik < . . >* (Šćeran Mitrov Ljubiša, *Priповijesti crnogorske i primorske*, Dubrovnik, 1875, str. 7). — Сваки путник хтио је да понесе са светице неко обилежје, да га кући храни. (Стјепан Митров Љубиша, *Причања Вука Дојчевића . . .*, књ. II, Београд, 1903, стр. 120). — Ну ово бављење кући у брзо ми је постојало досадно. (Борисав Станковић, *Из старој јеванђеља*, Београд, 1899, стр. 66). — Зар нису с вама деца и жена? Кући су, каже, остали. (Милан Кашанин, *Трокошуљник*, Београд, 1930, стр. 100). — А на вратима ме, кући, чека мати / опет, и благо као некад кара < . . > (Радослав Драгутиновић, *Азурна земља*, Београд, 1930, стр. 90).

У дијалектолошким радовима најчешће се не наводи употреба прилога кући у значењу 'код куће', чак ни у описима оних говора у којима се таква употреба свакодневно може чути. На њу се указује, на пример, у опису говора села Буне у централној Херцеговини: ено га кући, је л кући бабо, би'о сам кући целии дан.⁷

Као што се из наведених примера, као и из грађе у Вуковом *Рјечнику* и *Рјечнику* ЈАЗУ, види, прилог кући у значењу руског 'дома' посведочен је на широком терену штокавских и чакавских говора и тешко је претпоставити да је могао настати као дијалекатска иновација семантичким преображајем облика кући у значењу 'домој'.

Како је онда могао настати?

4. Ми мислимо да облик кући у месном значењу уопште није датив, ни са савременог гледишта ни по своме пореклу, како је то објашњавао Будмани, него — стари локатив без предлога, и чак: сигуран остатак локатива без предлога у српскохрватском језику.

До оваквог закључка долазимо на основу следећег.

1⁰ Прилози *доле* (ек.), *доље* (јек.), *доли* (ик.) < *dolě* и *iope* (ек. и јек.), *iope* (јек.), *iori* (ик.) < *gorě*⁸ такође означавају и место и правац ('внизу' и 'вниз', 'наверху' и 'наверх'). Ови прилози, према В. Н. Топорову, воде порекло од локатива без предлога.⁹ Истог порекла мора бити и адвербијално кући < *коти*. Разлика је само у томе што су се облици

⁷ Асим Пецо, *Говор села Буне. Прилој њроучавању говора центриалне Херцеговине*, Зборник за филологију и лингвистику, I (Нови Сад, 1957), стр. 178.

⁸ В. примере у: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика САНУ*, књ. III, Београд, 1965, стр. 479—481 и књ. IV, Београд, 1966, стр. 497.

⁹ В. Н. Топоров, *Локатив в славянских языках*, Москва, 1961, стр. 219.

dolě, gorě у адвербијалној функцији — у књижевном језику — одвојили од парадигме именица *dola, gora* (*a*-основе су у дативу и локативу уопштите наставак *-i* некадашњих *ja*-основа), док је адвербијално *кући* нестанком беспредложног локатива остало хомоформно само са дативом именице *кућа*.

2⁰ Прилог *дома* у српскохрватском језику означава и место ('код куће, у кући, у дому') и правац ('кући; у кућу, у дом'),¹⁰ док у већини других словенских језика означава само место.¹¹ Зато се може претпоставити да је примарно месно значење овог прилога, док се у српскохрватском значење правца развило као последица слабљења (па и губљења) опозиције место—правац.

3⁰ Прилошка одредба *код куће*, чије је примарно значење месно, у неким српским говорима у румунском Банату уопштила се и у значењу правца: „*иду код куће, дођиду код куће, рогећ идем дома*”.¹² У другим српским говорима у румунском Банату (у банатској Клисури) употребљава се у оба значења облик *кући*.¹³ Мада је и у румунском језику исти прилог *acásă* и у значењу 'домой' и у значењу 'дома',¹⁴ овде је несумњиво пресуднија унутрашња тенденција развоја српскохрватског језика.

4⁰ У процесу слабљења опозиције место—правац прилози за место *иде, неће* све више се употребљавају за означавање правца (у реченицама типа *Где идиш? Неће је оишла*), а обрнуто, прилози за правац (*куд, некуд; камо, некамо*) не показују, колико је нама познато, тенденцију развијања месног значења.

Мислимо да су наведени аргументи довољни да нас увере да је прилог *кући* у месном значењу, као и прилози *gorě, dolě* у истом значењу, по своме пореклу облик локатива без предлога.

Облик *кући* за означавање правца — као и паралелни облици *gorě, dolě* у томе значењу — можда води порекло од датива без предлога (или од датива са предлогом *kъ* упрошћавањем двају сугласника *k* после губљења полугласника: *kъ kuci* → *kkiuci* → *kuci*), али је могао настати семантичким ширењем облика *кући* у месном значењу по новој интерпретацији језичког осећања (везивања облика *кући* за датив).

5. У првој потврди облика *кући* „за стајање” у *Рјечнику ЈАЗУ — Pilatovi kuci tako te izgrane* — без контекста није јасан облик *Pilatovi*. Да ли је то номинатив плурала masculinum-а посесивног придева у супстантивној служби, или је овде посведочен локатив сингулара femininum-а посесивног придева — атрибута уз именицу *кућа*? Погледајмо шири контекст.

¹⁰ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ, књ. IV, Београд, 1966, стр. 508.

¹¹ *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, под ред. О. Н. Трубачева, вып. 5, Москва, 1978, стр. 66.

¹² Victor Vescu, *Govor Banatske Crne Gore*, Зборник за филологију и лингвистику, XIX/1 (Нови Сад, 1976), стр. 157 (и нап.).

¹³ Према усменом саопштењу проф. Војиславе Стојановић.

¹⁴ *Русско-румынский словарь*, изд. 2-е, Москва, 1967, стр. 181.

- „Sad moreš viditi zdravo moje tilo,
 „kako rozu liti, i kako žulj bilo:
 „u tvoje ga krilo hoć mrtva prijati,
 „zranjena nemilo, plaćna tužna mati.
- „Na njem hoćeš najti ti rane tolike,
 „velik jim broj znati, male i velike;
 „kako no i rike, krvju izvirući,
 „spominak va vike, veće šest tisući.
- „*Pilatovi kući* tako me izrane,
 „bići fruštajući ljuto po sve strane,
 „da mi ne ostane nigdir zdrava uda:
 „to prvo ner stane, sve učini Juda.

(Svrh muke Isukrstove)¹⁵

На основу контекста закључујемо да је облик *Pilatovi* атрибут уз облик *kući*, тј. цела синтагма *Pilatovi kući* је у локативу без предлога. Употреба посесивног придева уз именицу сведочи да се облик *кући* још није био потпуно адвербијализовао — осећао се још као члан парадигме именице *кућа*. Испитујући остатке беспредложног локатива у словенским језицима, Топоров је закључио да „надежњих примеров б[ес]пр[едложног] лок[атива] места в древнейших сербохорватских памятникaх нет.”¹⁶ Наша анализа показује да је у језику чакавског икавског писца Марка Марулића (1450—1524) посведочен сигуран пример локатива без предлога, и то у месном значењу, и још не адвербијализованог.

6. Остаје да размотримо питање с колико права нормативна граматика искључује из књижевне употребе прилог *кући* у месном значењу. Категоричан одговор на ово питање не бисмо могли дати све док нам лингвистичка географија не стави на увид податке у којим српскохрватским говорима је још жива употреба прилога *кући* за означавање места, а у којима је та употреба избледела или сасвим нестала. Али и на основу онога што нам је познато, чини нам се да би локативно значење прилога *кући* требало признати за књижевно. У његову одбрану могу се навести најмање три аргумента: 1⁰ У историјској перспективи *кући* (= 'дома') није дијалекатска него општејезичка појава. 2⁰ Прилог *кући* по својој семантици ('дома', 'домой') у потпуности се уклапа у систем прилога за место и правац, и чини део тог система. 3⁰ Замена које се предлажу (најчешће: *код куће*) не преносе у целини семантичку вредност прилога *кући* или је искривљују (упореди синтагму *сиаваџи кући* са синтагмама *сиаваџи код куће* и *сиаваџи у кући*).

Београд

Радмилу Маројевић

¹⁵ *Pjesme* Marka Marulića, skupio Ivan Kukuljević Sakcinski, (= Stari pisci hrvatski, knj. I), Zagreb, JAZU, 1869, str. 176.

¹⁶ Цит. дело, стр. 217.

Резюме

Радмило Маројевић

**ФОРМА КУЋИ В АДВЕРБИАЛЬНОЙ ФУНКЦИИ
(с исторической и современной точки зрения)**

Сербскохорватское наречие *kuћи* < *koći* в значении 'дома' представляет собой окаменевшую форму древнего беспредложного локатива, аналогичную формам *доле* < *dolě*, *горе* < *gorě*.

Автор приводит обнаруженный им надежный пример беспредложного локатива места в языке чакавского икавского писателя Марко Марулича (1450—1524): *Pilatovi kući* ('в доме Пилата', 'дома у Пилата') *tako me izrane* (*Pjesme* М. Marulića, Zagreb, 1869, 176).

„ДЕВЕТБРАТЊА СЕСТРА” У НАРОДНОЈ ПЕСМИ
О ЈЕДНОМ ТВОРБЕНО-СЕМАНТИЧКОМ ТИПУ СЛОВЕНСКИХ
ПОСЕСИВНИХ ПРИДЕВА

Недавно је Владета Р. Кошутић објавио неколико народних лирских песама из околине Калне, међу њима и ову:

Овај гора разговора нема,
Павал мину, гору разговори.
Гора Павлу потијо говори:
„Да л си, Павле, жењен ил нежењен?”
— „Нес’м жењен, ал ћу да се женим,
ћу да узмем *деветбрајњу сесџру*.”
Кад дочуше Марићина брајћа,
саградише кулу од кремена,
заградише Марићу девојћу.
Додоше јој јагње за разговор,
дадоше јој свилу да преприда.
Проговара Марића девојћа:
„Грмни гrome, трескај те трескове,
па разломи кулу од кремена,
да искочи Марића девојћа,
да си види Павла младожењу.”¹

Одмах пада у очи необичан придев у синтагми *деветбрајња сесџра*. Није га тешко семантизовати: <...> ћу да узмем *деветбрајњу сесџру* (= *сесџру која има девет брајћа*). Поставља се, међутим, питање како овај придевски облик, облик *feminiŋum*-а *деветбрајња*, ваља разумети са творбено-семантичке стране и у историјској перспективи.

Придев *деветбрајњи* није лексикографски забележен. Посведочен је придев *bratŋi* у старим српским споменицима XIII и XIV века

¹ Владета Р. Кошутић, *Овчар је џуџа џолема*. (Народне лирске џесме из околине Калне), Расковник, Београд, 1980, VII, бр. 24, стр. 18—19. У варијанти ове песме коју је забележила Оливера Младеновић нема синтагме „деветбратња сестра”. Исп.: *Овај џора разговора нема ...* (Народне џесме из околине Калне), Развитак (Зајечар), 1977, XVII, св. 1, стр. 82.

(исп. примере у: Rječnik JAZU I, 605), као и придеви *zetni* (ib., XXIII, 791), *sinovni* (ib., XV, 36) и *miševni* (ib., VII, 190—191). У прасловенском језику и у првим фазама развоја појединих словенских језика посесивни придеви типа *bratŕňŕ* били су семантички хомогена група: извођени су од заједничких именица са значењем породично-сродничких односа. Најбоље су посведочени у староруским споменицима, као и у руском језику XV—XVIII века.²

Основно значење придева типа *bratŕňŕ* је било 'који припада особи од чијег имена је изведен посесивни придев'. Тако је у синтагми *bratŕňŕa žena* (*žena* = супруга) придев *bratŕňŕ* имао значење 'који је братов', а цела синтагма — 'братова жена'. То значи да су ови придеви, као и придеви са другим посесивним суфиксима, извођени од именица које у посесивним синтагмама означавају субјекат посесивности.

Поред наведеног основног значења, придеви на *-ňŕ* су, што треба да докажемо, могли имати и значење 'који има особу од чијег имена је изведен посесивни придев'. Тако у синтагми *bratŕňŕa seštra* придев *bratŕňŕ* је имао значење 'који има брата', а цела синтагма — 'сестра која има брата'. А то опет значи да су ови придеви, за разлику од придева са другим посесивним суфиксима, творбено могли бити у вези са именицама које у посесивним синтагмама означавају — по данашњем језичком осећању — објекат посесивности. Кажемо: по данашњем језичком осећању, јер у прасловенском језику посесивна значења нису била тако издиференцирана као у савременим словенским језицима.³

Овај други семантички тип посесивних придева на *-ňŕ*, тип 'који има кога', потврђују следећи примери.

1⁰ *tržňňŕ*: *femininum tržňňŕa* 'која има мужа'

Овај придев је у наведеном значењу посведочен у руском споменику из друге половине XVI века:

не спалъ ли еси <...> с мужнею женою. или съ вдовою
Требник, 59 (Карт. РЯ XI—XVII вв.)

² Види примере у: Р. Маројевић, *Посесивне категорије у руском језику (у своме историјском развоју и данас)*, докторска дисертација, Београд, 1979, стр. 45—80, 234—249, 300—334.

³ Према тачном Потебњином запажању у прасловенском језику „само прилагателное притяжательное и относительное более конкретно, чем в позднейшем: то, что определение и приложение относится к этому прилагательному так, как если бы на месте его стояло существительное <...>, объяснимо лишь тесноо связью этого прилагательного с существительным, от коего оно произведено, иначе говоря, тем, что прилагательное немедленно восстанавливает в мысли субстанцию, к коей оно относится” (А. А. Потебня, *Из записок по русской грамматике*, т. III, Москва, 1968, стр. 410). Посесивни придеви су „заменявали” именицу од које су изведени и то не само у значењима генитива, него и у значењима других падежа (види као илустрацију примере у: А. А. Потебня, цит. дело, стр. 412; Н. С. Валгина, *Из истории притяжательных прилагательных (на материалах русских памятников XVI—XVII вв.)*, Научные труды МЗПИ, 1955, вып. III, стр. 82—84; Б. М. Гриншпун, *Притяжательные прилагательные с суффиксами -ин, -ов в современном русском языке*, АКД, Москва, 1967, стр. 18; Р. Маројевић, цит. рад, стр. 51—53, 55—72).

У истом облику је придев употребљен и у примеру:

горевать ты меня покидаешъ, ни вдовою ни *мужнею женою*
Рдщв Пут. 371 (Карт. РЯ XVIII в.)

На основу инструментала *мужнею* може се реконструисати номинатив *мужня* и *мужняя*, али је несумњиво овде етимолошки облик именичке деклинације, дакле *трѣѣна жена*. У савременом руском језику придев има у потпуности сложену придевску деклинацију:

женщина образованная, *мужняя жена* (Сл. СРЛЯ VI, 1347—1348)

У синтагми *мужняя жена* придев *трѣѣн* се лексикализовао. У слободној употреби ово значење се није одржало па је придеву (по аналогји са прилозима *замуж*, *замужем*) ради функционалног појачања придодат префикс *за-*:

замужня сестра Котош., 151. 1666—1667 гг.

дочери замужняе ib., 148 (цит. по: Соснон, 125)

Са префиксом *без-* придев је добијао супротно значење (*безтрѣѣна* 'која нема мужа'):

и просят жалованья, как и прежде *безмужня* давано 1707
ПБП VI 174 (Сл. РЯ XVIII в., рук.)

У Доментијановом *Живойу свейоѣа Саве* посведочен је овај придев у адвербијалној функцији:

въ оутробѣ дѣвы Маріе *безмоужно* выплыть се (Даничиѣ
Рјечник I, 3)

Да је у српскохрватском језику постојао придев *трѣѣн* чији је *femininum* значио 'која има мужа' потврђује именица *муѣанство*, посведочена само у примеру:

Al' jedan joj muž i *муѣанство*. Osvetn. (Rječnik JAZU VII, 188)

Маретић за ову потврду каже „*sasma nepouzdanu*”, не наводећи разлоге за овакву оцену.

Именица *муѣанство* је, по нашем тумачењу, изведена од посесивног придева *муѣан* < *трѣѣн*. Значење ове именице ('стање оне која има мужа', тј. живот жене у браку)⁴ добијено је из значења придева *муѣна* 'која има мужа'.⁵

2⁰ *materѣн* 'који има мајку'

Посведочен је у староруском споменику само придев са префиксом *без-*:

безѣтрянъ азъ есмъ и *безъ оѣа* ФСт XIV, л. 114 г (Карт. РЯ XI—XIV вв.)

⁴ Значење ове именице по Маретићу је „isto što brak” (Rječnik JAZU VII, 188). Семантичка и релациона вредност именица *брак* и *муѣанство* није, међутим, истоветна.

⁵ Именица *муѣанство* са творбене и семантичке стране паралелна је у чешком језику именица *dětnost* 'stav, že někdo má děti' у синтагмама типа *otázka dětnosti* (*Slovník spisovného jazyka českého*, I, Praha, 1960, 309). Разлика је у томе што је у чешком именица изведена суфиксом *-ostъ* од основе придева *dětnъ* (или *dětnъ*, ул. 1. напомену на крају рада), који је морао имати и значење 'који има дете (децу)'. На ово значење упућује, поред изведенице *dětnost*, и придев *bezdětný* 'nemaající děti' (ib., 108).

У XVIII веку овај придев је лексикографски забележен у облику:
безматерний ВЛ 428 (Сл. РЯ XVIII в., рук.)

3⁰ *отъиъ и отъсьиъ (отъсьиъ)* 'који има оца'

И ови придеви су сачувани само са префиксом *безъ-*.

Придев *безъотъсьиъ* (од именице *отъсь*) посведочен је у неким староруским споменицима црквенословенске оријентације у облику *безотченъ* (исп. примере у: Сл. РЯ XI—XVII вв. I, 125).

Придев *безъотъиъ* (од **отъ* 'отац') сачуван је у мурманском говору: *Я-то безотня* (Меркуръев, 267).

4⁰ *дружьиъ (дружьиъ)* 'који има пријатеља'

У староруском споменику из XI века посведочен је придев *бездружьиъ* у значењу 'не имеющий друга':

яко *бездружьиъ* и яко не имы своего Патерик Син., 271.
(Сл. РЯ XI—XVII вв. I, 108)

5⁰ *братъиъ* 'који има брата'

Придев потврђују: а) синтагма *девейбраиѣна сестра* из народне песме коју смо навели у почетку; б) именица *безбратница* 'женско чељаде које нема брата'⁶, посведочена у стиховима народне песме:

Вижah sestra od tri brata,
od tri brata ka' tri kraja,
a sad ostah bez nijednog;
kuku sestri *безбратници!*

(Rječnik JAZU I, 266)

Из синтагме *сестра безбраиѣница* јасно се види како је настала именица *безбраиѣница*: изведена је суфиксом *-ица* од основе придева *безъбратъиъ* (или *безъбратъиъ*), овим суфиксом је обележена супстантивација придева.

На основу наведених примера може се реконструисати опозиција: *братъиа sestra* 'сестра која има брата (браћу)' — *безъбратъиа sestra* 'сестра која нема брата (браће)'.⁶

6⁰ *родъиъ (родъиъ)* 'који има родбину'

На овај придев упућују: а) придев са префиксом *безъ-* у старим руским споменицима:

сеи Мелхиседѣкъ наречется безъотченъ и безъитренъ, и *безъроденъ* Палея Ист., 29. XII в., сп. XV в. (Сл. РЯ XI—XVII вв., I, 125, безотченъ)

⁶ На основу примера Даничић је одредио значење именице *безбратница* речима: „žensko čeljade kome je umro brat te ostalo bez brata” (Rječnik JAZU I, 266). Чини нам се да се, чак и на основу јединог примера који *Рјечник* наводи, реч може нешто шире семантизовати.

а погрести тѣла его [конюха] мѣѣ холопу вашему нечѣмъ,
а *человѣкъ онъ безродной* Арх. бум. Петра, I, 106. 1690 г.
(ib., 126)

и б) именица *bezrodnica* ’жена која нема рода’, посведочена у нашој народној песми:

Ја нијесам всего *безродница* (Вук Рјечник, 21; види и: Рјечник JAZU I, 276)

Именица *безродница* је постала на исти начин као и именица *безбрајница*.

7° *čedьnъ (čedьnъ)* ’који има чедо’

Придев са префиксом *bezъ-* налазимо у једном српском летопису:
Владиславъ краљ оумрѣ *безчеднъ* (Даничић Рјечник I, 38)

и као црквенословенизам у руском језику XVIII века:

жену безмужну и безчадну Хрс. Кадр. 215 (Сл. РЯ XVIII в., рук.)

8° **děťnъ* ’који има дете’

Femininum *bezgděťna (bezgděťna)* ’која нема дете’ имамо у примерима:

Brezditne porod daše. P. Knežević.

Bezdetna Rahiļa. J. Rajić. (Рјечник JAZU I, 267, 633)

Уп. и пример:

Posinovjeđe ... biva kada su *bezdjegni* i prišli u starost. V. Bogišić.
(ib., 267)

А у примерима:

I do malo vremena ona ostane *deťna*. nar. prip. vuk.

Žena je *djetna*. S. Ćubiša. (Рјечник JAZU II, 457)

посведочен је femininum *děťna* ’која има дете’. Придев *djetnъ*, по нашем тумачењу, развио се из придева **děťnъ* (основа *dět-* + суфикс *-nъ*). Исп. другачије тумачење: „*Postaje od osnove dět kolektivnoga imena dijet dvostrukijem posesivnijem sufiksom in-(i)j.*” (П. Будмани, Рјечник JAZU II, 457).

Две напомене. 1. Међу примерима које смо навели има неколико са депалатализованим *nъ*, тј. *n*. Зато се може мислити да ти придеви настављају некадашњи суфикс *-nъ*. — За нашу анализу ова могућност друкчијег тумачења нема значаја. Јер: прво, сам суфикс *-nъ* је и настао додавањем посесивног суфикса *-jъ* старом посесивном суфиксу *-nъ* ради функционалног појачања (Бошковић, 271); друго, и у руском и у српскохрватском језику запажа се тенденција депалатализовања консонанта *nъ* у кругу придева са суфиксом *-nъ*, нарочито уколико су ти придеви развијали односно и квалитативно значење, па је оваква тенденција разумљива и код придева овог творбено-семантичког типа; и треће, суфикс *-nъ* могао је у извесним дијалектима, нарочито јужно-

словенским, и да не буде функционално појачан суфиксом -јъ, тј. да сачува свој стари облик.

2. Придеви типа *bratъñъ* нису имали искључиво индивидуално-посесивно значење: они су могли означавати припадност множини. Отуда је разумљиво што је придев *bezъbratъñъ* могао да значи, поред: 'који нема брата', и: 'који нема браће', а *bratъña sestra* је значило 'сестра која има брата' или 'сестра која има браћу'. Тако је било могуће рећи и: *devetъbratъña sestra*, а ова синтагма се сачувала до наших дана у стиху народне песме, послуживши као повод овој расправи.

Закључак.

Придеви типа *bratъñъ* у значењу 'који има брата' резултат су експанзије посесивних придева у прасловенском језику у време формирања специфичног словенског система посесивних категорија. Имали су, према траговима у руском и српскохрватском језику, ограничену употребу. Сачувани су, прво, у споју са префикском *без-*, где су имали значење 'који нема лице од чијег је имена изведен придев', и друго, у синтагмама у којима основно посесивно значење није долазило у обзир: *bratъña sestra* 'сестра која има брата' (не реализује се значење *братова сестра), *мрѣñña žena* 'жена која има мужа' (не реализује се значење *мужева жена), *дѣтѣña* 'женска особа која има (носи) дете' (не реализује се значење *дететова жена).

Београд

Радмило Маројевић

ИЗВОРИ

- Бошковић — Р. Бошковић, *Слѣдствена адјектива посесивна на њñъ*, Наш језик, н. с., 1973, XIX, св. 4—5, стр. 265—272.
- Вук Рјечник — В. Караџић, *Срѣпски рјечник испуњачен њемачкијем и латинскијем рјечима*, 3. изд., Београд, 1898.
- Даничић Рјечник — Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних сѣларина срѣпских*. I—III. Београд, 1863—1864.
- Карт ДРЯ XI—XIV вв. — картотека *Словаря древнерусского языка XI—XIV вв.* (Москва). Скраћенице извора и податке о изворима в. у: *Словарь древнерусского языка XI—XIV вв. Введение, инструкции, список источников, пробные статьи*, под ред. Р. И. Аванесова, М., 1966, 90—169.
- Карт РЯ XI—XVII вв. — картотека *Словаря русского языка XI—XVII вв.* (Москва). Податке о изворима в. у: *Словарь русского языка XI—XVII вв. Указатель источников*, М., 1975.
- Карт. РЯ XVIII в. — картотека *Словаря русского языка XVIII в.* (Ленинград). Податке о делу извора в. у: *Словарь русского языка XVIII века. Проект*, Л., 1977, 143—144, 155—161.
- Cocron — F. Cocron, *La Langue russe dans la seconde moitié du XVIIe siècle. (Morphologie)*, Paris, 1962.
- Меркурьев — И. С. Меркурьев, *Притяжательные и притяжательно-относительные прилагательные в мурманском говоре*, Программа и краткое содержание докладов Научно-методической конференции Северо-западного объединения кафедр русского языка [1969], Л., (1968), 267—268.

Rječnik JAZU — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I—XXIII. Zagreb, 1880—1976.
Сл. РЯ XI—XVII вв. — *Словарь русского языка XI—XVII вв.* I—VI. М., 1975—1979.
Сл. РЯ XVIII в., рук. — *Словарь русского языка XVIII века* (Ленинград), рукопись.
Сл. СРЛЯ — *Словарь современного русского литературного языка*. I—XVII. М.—Л., 1950—1965.

Резюме

Радмило Маројевић

„ДЕВЕТБРАТЊА СЕСТРА“ В НАРОДНОЙ ПЕСНЕ

Об одном словообразовательно-семантическом типе славянских притяжательных прилагательных

В работе доказывается, что в праславянском языке, помимо притяжательных прилагательных типа *bratъnъ* 'принадлежащий брату' (в словосочетаниях типа *bratъna žena* 'жена брата'), имелись притяжательные прилагательные типа *bratъnъ* 'имеющий брата' (в словосочетаниях типа *bratъna sestra* 'сестра, имеющая брата').

Прилагательные типа *bratъnъ* 'имеющий брата' явились результатом широкого развития притяжательных прилагательных в праславянском языке в период образования специфичной славянской системы possessивных категорий. Их следы засвидетельствованы в русском и сербскохорватском языках, во-первых, в сочетании с приставкой *bezъ* в значении 'не имеющий кого' (нпр.: *bezъtožъna* 'не имеющая мужа'), и во-вторых, в словосочетаниях, не передающих основное possessивное значение (*bratъna sestra* 'сестра, имеющая брата/братьев', *tožъna žena* 'женщина, имеющая мужа', *dětъna* 'женщина, имеющая ребенка, т.е. беременная').

АКЦЕНАТСКО ПУТОВАЊЕ ПО УСКОЦИМА У ЛЬЕТО 1980. ГОДИНЕ

Ја сам досад написао више чланака и радова о ускачком говору. Аутентична грађа у свим тим чланцима и радовима акценгована је. Тај се акценат односи на ускачки говор 20-тих година нашег вијека.

Како је отада прошло око педесетак година, хтио сам да видим да ли се слика акценатског система ускачког говора, до тада до данас, изменила и ако јесте — у којој мјери и у којим правцима.

Констатовао сам сад (у јулу 1980) следеће:

1. — Стандардни ускачки изговор у глагола категорије *доћи* био је овај:

ддћи, ући, идћи, заћи, наћи, ирйћи, ирбћи, сићи, иррћи, ддћ, ддј, ућ, уј, наћ, нај итд.

То је стаје остало, тако рећи, нетакнуто и дан-данас. Забиљежио сам само два случаја: *ддћи* и *наћи*. Могла би се различито тумачити ова појава. Она је последица или све јачег утицаја књижевног језика (раније је било књижевно само *ддћи*, а *ддћи* је третирано као покрајинско; 1960. и изговору *доћи* призната је књижевна вриједност), или је сасвим случајна, или, најзад, она представља клице једног новог акценатског процеса у ускачком говору.

2. — У категоријама као:

а) *мислийи, леддйи, ирдиледдйи, инуји, лануји* итд.;

б) *иррāv, либāv, бљās, иррвās, шаррнкās, ийељās* итд.;

в) *кућāма, локвāма, јāmāма, мивадāма, учийељицāма, свддбāма, мдйкāма, сйарјешинāма* итд.

— раније се чврсто држала стара дужина. Она се тако држи и данас.

Исто је тако чврста и дужина у присвојним придјевима на *-ов*, *-ев* и *-ин*:

Пейррōв, бāбōв, Јаидишēв, учийељēв, бāбйн, Мйличйн, сндйн итд.

3. — Раније је нивелисан акценат 3. л. мн. презента глагола типа *сиаваши*:

сиавају, чувају, мйеају, ирйчају, ирйидви'едају, решавају, мй'ењају, ирелисийавају, ойрйчавају, разидвају итд.

— мјесто књижевног:

сјавају, чувају, иричају, мијешају, ирелисиавају, разиоварају

итд.

Стање се ни данас није измијенило. Форме као *сјавају, изиоварају* и сл. могу се данас чути само од оних Ускока који долазе овамо да проведу годишњи одмор, односно лето. Ова ситуација може да утиче на ускочко акценатско стање, али досад изговор *сјавају* није ухватио коријена у ускочком говору. Међутим, треба имати на уму да је утицај књижевног језика (радио, телевизија, предавања, изговор оних који у Ускоке долазе „из свијета”, циркулација становништва итд.) све интензивнији и да су могуће промјене и у овој као и у другим акценатским категоријама.

4. — Проклизијско-енклизијска слика и данас се добро држи:

седан шовара сјена, ид старбси, у иланину, од себе, за ме, иредд се, ниа ше итд.,

— али су све чешће и појаве непреношења акцента на проклитику, што је последица утицаја изговора у источним крајевима.

5. Раније се овдје говорило:

крканицја, куревенда, конверенција, социјалистички, социјализам

итд.

Изгледа да је ова категорија најпогоднија за промјене. Данас се, поред тих форми, могу чути и ове:

конверенција и конференција, крканицја, социјализам, социјалистички итд.

Наведене и сличне ријечи данас су у врло честој употреби и тако рећи свакодневно допиру — са радија, из телевизора — у уво ускочкога човјека, па је онда и разумљиво што се акценат ове категорије ријечи брже мијења од акцента у неким другим категоријама.

6. — Именице као *мајка* имају у књижевном језику краткосилазни акценат у ген. мн.:

мајка̄, илдвака̄, чавак̄, идрба̄ итд.

У ускоцима те именице задржавају $\hat{}$ и у ген. мн.:

мајка̄, илдвака̄, јадака̄, чавак̄, идрба̄, ћурка̄ итд.

Тако је било у ускочком говору, тако је и данас. Али морам додати да сам, приликом овог испитивања, забиљежио форме *идрба̄* и *шорба̄*.

Поставља се питање да ли се тиме почиње мијењати једна релативно чврста категорија система ускочког акцента или је то случајна појава.

Ја бих рекао нешто треће. Ријеч *шорба* много акценатски варира од једног до другог нашег народног говора. Карактеристична је колебљивост акцента у овој ријечи коју је забиљежио Гојко Ружичић у свом *Акцентном систему илвалањског говора: шорба, идрба, шорба и идрба* (стр. 139), дакле сва четири акцента наше модерне акцентуације. Може бити да ни у Ускоцима сви не изговарају *шорба*, већ може бити *идрба* или *шорба*, па би онда били разумљиви и акценти које сам сад чуо (*ишраба̄* и *шорба̄*, поред *идрба̄*).

7. — Редовном акценту глаголских именица типа *одношење* сад се придружио и изговор *дондшење*, и поред тога што није очврсно.

8. — Раније се редовно говорило:

млãдбс, сѣдѣбс, мѣлбс, врѣднбс, блãдбс итд.

Данас се могу чути у тој позицији и скраћене дужине (полудужине), особито у именицама које нијесу под краткосилазним акцентом, па чак и редуковане дужине, тј. краткоће. Мора бити да брзи темпо живота чини своје и у овом крају, у којем су се дужине врло добро чувале.

9. — Поново сам констатовао ' мјесто \wedge у тзв. хипокористичком вокативу именица типа *Пѣро, Дујо, Дãно* итд.:

Нѣмо ѣдãкб, мѣј Дујо. — Дѣђерãј бвце, мѣј *Пѣро*, — Донѣси ми кãбб вѣдѣ с ѣзвора, мѣја *Жѣја*, итд.

10. — И даље се држи дужина типа:

ѣвѣѣ, нãшѣѣ, сѣдѣвѣѣ итд.

11. — Алтернира акценат у дат., инстр. и лок. мн. именица типа *сѣрана*:

сѣрãнама и сѣрãнама, ѣлãвама и ѣлãвама, вѣнама и вѣнама, ѣрѣдама и ѣрѣдама, влãкама и влãкама и сл.

12. — Придеви типа *кѣлãв* задржавају ову дужину и у одређеним придјевским формама:

кѣлãвã гѣведа

— или прву дужину скраћују:

Шѣ дѣље, гãде *кѣлавѣ!*

Слично је и са именицама типа *слѣнãвчãд, блѣзãнчãд* итд.

Прије свега, те се именице изговарају тако, тј. са двије дужине. Али прва дужина може бити и редукована:

блѣзãнчãд, слѣнãвчãд и сл.

У ген. мн. појављују се и три дужине:

слѣнãвчãдѣ, блѣзãнчãдѣ итд.

— па се и овдје, још прије, скраћује једна од дужина, она прва:

блѣзãнчãдѣ, слѣнãвчãдѣ и сл.

Појаву *блѣзãнчãди* или *блѣзãнчãди* нијесам констатовао. *Блѣзãнчãди* или *блѣзãнчãди* постоји, али само као једински облик, али не и множински.

13. — Придјеви типа *кривуљав* изговарају се углавном овако, сагласно придјевима типа *ѣдрãв*:

кривуљãв,

— тј. са акцентом на коријену, али нијесу искључени ни изговори са повученим акцентом:

кривуљãв, кривуљãв, кривуљãв и сл.

Ако је у питању краткосилазни акценат, онда је редовна дужина на ултимима (*кривуљãв*), а ако то није случај, већ је краткоузлазни акценат на пенултимима, онда су могућа оба случаја: *кривуљãв* и *кривуљãв*; очигледно је да је дужина у овом другом случају аналошка.

Слично је и *масѣлãвã* дѣвке и *масѣлãвã* дѣвке.

14. — И даље се одржава алтернација:

омлиџавиџи — ђмлиџавиџи, одаламџи — одџламџи, оћоравиџи — дћоравиџи, оћелавиџи — дћелавиџи (поред дћелџи), обалавиџи — ђбалавиџи (поред ђбалџи и ђбалџи), оџиџомџи — оџиџомџи и сл.

15. — И даље су форме:

држџмо — држџиџе, чџиџмо, волџмо, ѣребџмо, џиџџмо, идџмо итд.

— у превази над формама:

држџмо, чџиџмо, волџмо, ѣребџмо, џиџџмо итд.

16. — У ускочком говору нијесу позната повлачења типа *Јовџновиџ, Перуновиџ, Тодџровиџ, Комџеновиџ* и сл. Овдје је редовно:

Јџвановиџ, Пџрџновиџ, Тџдџоровиџ, Кџмџненовиџ и сл.

Зато ме донекле изненадио изговор *Црџноџбраџ* (поред редовног *Црџноџџораџ*) који сам сад чуо. Он је, тај изговор (*Црџноџбраџ*), дошао, свакако, у Ускоке из источних крајева путем радија, телевизије и сл.

Као што се види, ускочки говор је углавном задржао своју ранију акценатску слику, али су се, разумије се, одиграла и извјесна помјерања у правцу нивелисања српскохрватског акцента.

Београд

Милија Стџаниџ

S u m m a r y

Milija Stanić

TRAVELING THROUGH USKOK IN RESEARCH FOR ACCENT IN 1980.

The author has done earlier research work on the accent of Uskoks speech in the twenties. Now he would like to know has there been any changes in the last fifty years and if there was any changes in what manner and in what direction. He has found out that besides the standard pronunciation *dôci* you can also hear *dôci*; the same with *prênošênje* there is also *prêndôšênje*; sometimes there is *spâvajû* instead of the standard *spâvajû*, *konverênci'a* instead the ordinary *konvêrênci'a*, *soci'âlistički*, today and *soci'âlistički*; double: *omlitâviti* and *ômilitâviti*, *oçelâviti* and *ôçelâviti*. To transpose the accent to proklitika it was earlier the ordinary thing. Today they don't always do it. Author has noticed that the Uskoks speech today is somewhat faster then before and the lenght is shorter on account of dynamic and fast development in the Uskoks society. The influence of literary language is stronger every day.

О ХИПОКОРИСТИЦИМА НА -И У МЕТОХИЈСКОМ (ПЕЋКОМ) ПОДГОРУ

Потребно је, пре него што се пређе на излагање материје, рећи да се у овом раду говори о хипокористцима типа *Мики*, *Зоки* и сл. код становништва Метохијског Подгора¹ чији је матерњи језик српскохрватски. Реч је, наиме, о Србима староседеоцима², новијим досељеницима православно вероисповести³, углавном из Црне Горе, и „Бошњацима“⁴. Рад је настао на основу грађе коју сам од 1976. до 1978. године сакупио у оквиру програма Српске академије наука и уметности.⁵

Иако ће овде бити говора само о једној појави — о хипокористцима поменутог типа⁶, није сувишно поменути нека уопштена запажања о антропономији Подгора. Чињеница је, пре свега, да код православног живља основу антропономског фонда чине српска народна имена, али није мали број ни оних која су у наш језик ушла преко хришћанства. Присутне су, истовремено, и неке преведенице, док у последње време, стицајем различитих околности, у овај фонд све више продиру имена

¹ Под овим именом подразумева се подручје у северном делу Метохије, од Пећи на западу до села Рудника на истоку, које се простире испод Жљеба и Мокре горе према нижем делу котлинске равни, углавном до пута Пећ—Косовска Митровица.

² Србима староседеоцима називам оне породице које у Метохији живе „одвајкада“, или су се у ове крајеве доселиле до балканских ратова, а новијим досељеницима оне које су у Метохију дошле после балканских ратова.

³ За ономастичка испитивања битна је, наравно, вероисповедна традиција, која у највећој мери одређује фонд имена, а не активно верништво — те у том смислу треба разумети и моје податке о вероисповедној припадности.

⁴ Овако у овим крајевима називају становништво муслиманске вероисповести које се доселило, углавном, из Полимља и то после другог светског рата, осим незнатног броја породица које су у ове крајеве дошле између 1878. и 1944. године.

⁵ У поменутом периоду сакупио сам комплетну ономастичку грађу код становништва Метохијског Подгора (материјал није сакупљан једино у Пећи и Витомирици, великом селу уз овај град) чији је матерњи језик српскохрватски. Део те грађе већ сам објавио — уп. *Ономастичка источної дела Метохијској (Пећкој) Подгору*, Ономастолошки прилози, књ. I, Београд (Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику), 1979, 237—380 + карта Метохијског Подгора. Остатак, који се чува у Одбору за ономастику Српске академије наука и уметности, биће објављен у другој и трећој књизи исте публикације.

⁶ Овим радом, наравно, нису обухваћени придевски облици (*Добри*, *Драји*, *Жуји*, *Црни* и сл.) у функцији хипокористика и надимака.

из разних језика. Забележено је, поменимо и то, и неколико особа с именима оријенталног порекла, која се овде дају или као заштитна или, једноставно, због изгубљене верске обојености дате лексеме.

Мотиви давања имена су, као и другде у народу, различити. Свако име има своју „историју” и свакако би било интересантно изложити све оно што се у вези с овим може чути на терену. То је, међутим, неисцрпна тема па ћемо се овде задовољити излагањем само неких запажања.

У овом крају, пре свега, име најчешће даје кум, али углавном у договору с родитељима и ближњом родбином новорођенчета. Дете ће најчешће добити оно име које се, једноставно, некоме од њих допадне. То су већином она имена, домаћа или страног порекла, која су популарна и у другим нашим крајевима.

Нису ретки ни случајеви да дете добије име неког истакнутијег (обично преминулог) претка, најчешће дедино или прадедино (за женска имена је то ређе). Стричево име може се дати једино после његове смрти, а теткино и за њезица живота. Очево име се у овој средини не даје. Мајчино име, међутим, даје се „од невоље”. Ова појава није ретка и забележена је у доста породица у којима су се родиле три или више девојчица једна за другом. Давање мајчиног имена везано је за веровање да ће се после рађати мушка деца. Но, из истих разлога, тј. са жељом да се „стане” с рађањем женске деце (или да се каже да је девојчица „доста”) и почну рађати мушка, чешће се дају имена као *Сћана*, *Сћанија*, *Сћаница*, *Сћанка*, *Сћаномирка*, *Досћана* и сл. Оваква имена дају се често, из истих разлога, и другој девојчици у породици, а понекад и првој. Због тога у овој средини има породица у којима се ова имена нижу све дотле док их не прекине мушко или мајчино име (уколико и мајци није име нпр. Достана или Станка). Захваљујући овој појави, у Подгору је неупоредиво више женских него мушких имена на *Сћан*-; женска су и далеко фреквентнија, а нека чак и веома честа.

Понекад се испољава паралелизам (иста [основа] имена брата и сестре, нпр. *Рајко* — *Рајка*, *Ранко* — *Ранка*, *Душан* — *Душанка*, *Звездан* — *Звезданка*, *Сћојан* — *Сћојанка* и сл.

Као и у другим нашим крајевима, није редак случај да дете добије име свеца на чији се дан радило. (Ово се, пре свега, односи на најпознатије празнике.) Ево, нпр., неколико таквих имена: *Ђорђе*, *Јован*, *Лука*, *Петар*, *Ранђел* и сл.

Треба поменути и давање имена по личностима из националне историје. Навешћемо, примера ради, да су неке кумове и родитеље инспирисали цар Душан, Милош Обилић, царица Милица, Ђорђе Петровић (Карађорђе) и друге личности. Нарочито је интересантан случај да се једно презиме из наше новије историје да за лично име: у Истоку је 1955. године један дечак добио име *Принцип* (млађи брат му се зове *Гаврило*). Додајмо овде да је у Подгору презиме, овај пут једног државника, још једном послужило за лично име: у Ђураковцу је 1968. године једном дечаку дато име *Косићин*.

Инспирације код давања имена, као што је већ речено, могу бити веома разноврсне. Тако је, нпр., једном дечаку у Добруши дато име

Блаујин да би се имена браће завршавала на -ин (браћа му се зову *Милујин* и *Драујин*), а једном у Ђураковцу *Сањин* (1973) да би му име почињало истим словом као и старијој сестри (*Слађана*) и двојици старије браће (*Славша* и *Срђан*). У Црколезу се 1971. године, у пролеће, кад је листала гора, родио *Листијоран*. У истом селу је једној девојчици дато име *Лейјана*, наравно, са жељом да буде лепа. Напоменимо и то да је наш први послератни филм „Славица” учинио да име *Славица* у овом крају постане веома популарно, као и да је траг у антропонимији Метохијског Подгора оставила и популарна песма с краја педесетих година „Марина”. Ни лет прве жене у васиону није у овом крају остао непримећен (у Ђураковцу је 1964. године једна девојчица добила име *Валентијина*), као што ни популарност глумице Силване Мангано (а ни наше певачице Силване Арменулић) није прошла без трага (више девојчица у Подгору добило је име *Силвана*).⁷

Веома су занимљива и имена „Бошњака” у Подгору. Основу антропонимског фонда у овој средини чине имена оријенталног порекла, али се у новије време често јављају и тзв. неологизми, као и антропоними страног (несловенског и неоријенталног) порекла. Посебну пажњу заслужују словенска народна имена код „Бошњака”, од којих нека, свакако, у овој средини живе још од времена пре примања ислама. О именима код „Бошњака” није потребно овде опширније говорити, пошто сам о њима већ писао у два маха.⁸

Новију појаву у антропонимији Метохијског Подгора, и код становништва православне вероисповести и код „Бошњака”, свакако, представљају хипокористици типа *Мики*, *Зоки* и сл.⁹ Њих, засад, из разумљивих разлога, чешће добијају мушке особе, али се њихов број брзо повећава и код жењске деце. Хипокористике овога типа дају, углавном, једно другоме деца, а ређе родитељи, који се, иначе, радије опредељују за „права” хипокористичка образовања (нпр. *Миша*||*Мишо*, *Раде*; *Зора*, *Рада* и сл.). У говору младих, међутим, далеко је „отменије” звати се *Мики* него *Мика* или *Миша*, *Жики* него *Жика*, па чак и *Љики* него *Љиља*.

Иако се не може са сигурношћу рећи откад се ови облици јављају у Подгору, зна се да овде не постоји ниједна старија особа с оваквим хипокористиком. Јасно је и порекло ових облика: унети су у наш језик, разним путевима, из енглеског језика, а касније своје место нашли и у Метохијском Подгору. Њих је, свакако, у односу на друге типове хипокористика мало, али, ипак, и својим бројем и (неки) фреквенцијом за-

⁷ Потврде за све о чему је досад било речи могу се наћи у мом поменутом раду, као и у мојој грађи која се чува у Српској академији наука и уметности.

⁸ В. Прећлед антропонимских ишова код „Бошњака” у Метохијском (Пећком) Подгору, Јужнословенски филолог, књ. XXXVI, Београд, 1980, 113—119, и О антропонимима изведеним од назива за боје код „Бошњака” у Метохијском (Пећком) Подгору, Јужнословенски филолог, књ. XXXV, Београд, 1979, 177—188.

⁹ Ови хипокористици увек имају краткосилазни акценат на првом слогу. Други слог је у говору Срба староседелаца увек кратак, док се у говору осталих, углавном, изговара с дужином.

служују да буду забележени.¹⁰ Даћемо их азбучним редом, и то прво оне који се јављају код становништва православне вероисповести, а затим оне који су записани код „Бошњака”. У загради се увек даје име особе о чијем је хипокористику реч, име села у којем та особа живи, као и број особа с тим именом, ако их је у једном селу више. Посебно се дају, ради бољег прегледа, хипокористици мушких а посебно женских особа, иако би се разлика видела на основу имена.

I. Хипокористици код православног становништва

а) Облици у функцији мушких хипокористика

Биби (*Велибор*, Исток)
Боби (*Небојша*, Исток; *Ранко*, Ђураковац)
Боји (*Бојдан*, Љевоша; *Бојић*, Ђураковац)
Боки (*Божидар*, Црни Врх; *Бојан*, Исток)
Буци (*Сјанимир*, Исток)
Ваки (*Владо*, Бања)¹¹
Види (*Вилко*, Исток)
Вики (*Славиша*, Ђураковац)
Воки (*Војкан*, Бања Р.)
Вуџки (*Вукосав*, Сига)
Гаји (*Гаврило*, Исток; *Драјан*, Суво Грло¹², Бања; *Драјослав*, Рудник, Драгољевац)
Гоји (*Горан*, Ђураковац, Бања, Исток; *Горољуб*, Исток)
Гоки (*Горан*, Г. Суво Грло, Рудник, Драгољевац; *Гордан*, Г. Суво Грло)
Гоћи (*Гојко*, Исток)
Гоци (*Горан*, Љубовица)
Даји (*Миодрај*, Суви Лукавац)
Даки (*Далибор*, Прекале; *Здравко*, Ковраге)
Деки (*Дејан*, Ковраге; *Десимир*, Љевоша)
Диди (*Саша*, Љевоша)
Дуки (*Душко*, Љевоша; *Радуле*, Драгољевац)
Беки (*Жељко*, Љевоша)
Жаки (*Жарко*, Исток, Ђураковац)
Жики (*Живорад*, Драгољевац)

¹⁰ Ово потврђује моја поменута грађа.

¹¹ Име *Бања* носе два села у Метохијском Подгору. Једно се налази на територији источке општине, око дванаест километара североисточно од Пећи (у овом раду: Бања), а друго на територији србичке општине, код села Рудника, четрдесетак километара североисточно од Пећи (у даљем тексту: Бања Р.).

¹² Име *Суво Грло* носе два села у Метохијском Подгору. Дели их речица Кујавча. Једно припада источкој општини (у народу познато и као *Шайиће* — у овом раду: Суво Грло), а друго србичкој (у народу познато и као *Горње Суво Грло* — у даљем тексту: Г. Суво Грло).

- Зоки* (*Звонко*, Исток, Драгољевац; *Зоран*, Љевоша, Добруша, четири пута, Србобран, два пута, Љубово, Брестовик, Црни Врх, Бураковац, пет пута, Ново Село, Бело Поље, Драгољевац, пет пута, Верић, Суви Лукавац, Исток, једанаест пута, Г. Суво Грло, Укча, Ракош)
- Секи* (*Звездан*||*Свездан*, Исток)
- Сони* (*Звонко*||*Свонко*, Љевоша)
- Ији* (*Ијор*, Исток, Бураковац)
- Лаџи* (*Драјан*, Исток)¹³
- Љаки* (*Ранко*, Суви Лукавац)
- Маки* (*Марко*, Драгољевац)
- Маџи* (*Срђан*, Љевоша)
- Мии*¹⁴ (Исток; *Миодрај*, Исток, Ковраге, Томанце)
- Мики* (*Гмишар*, Србобран; *Драјомир*, Бураковац, Мужевине; *Маринко*, Исток; *Марко*, Исток; *Миладин*, Исток; *Милан*, Ковраге, Брестовик, Бегов Лукавац, Суви Лукавац, Љевоша; *Миливоје*, Исток; *Милован*, Исток, Бегов Лукавац; *Милорад*, Томанце, два пута, Исток, Драгољевац, Љубово; *Милосад*, Исток, Суви Лукавац, Прекале, Бураковац; *Мишо*, Добруша; *Милун*, Бања Р., Исток; *Милушин*, Добруша; *Миљко*, Драгољевац; *Миодрај*, Исток, Брестовик, Бураковац; *Миомир*, Љевоша, Верић, Љубожда, Бураковац; *Мирко*, Бања, Србобран; *Мирољуб*, Суви Лукавац; *Мирослав*, Дубрава, Љевоша; *Младен*, Бело Поље; *Свейислав*, Драгољевац)
- Миски* (*Милисав*, Рудник)
- Моми* (*Момчило*, Бураковац)
- Наки* (*Драјан*, Брестовик; *Милисав*, Исток)
- Нани* (*Сањин*, Бураковац)
- Неји* (*Нејослав*, Жаково)
- Ноки* (*Новица*, Исток)
- Оли* (*Оливер*, Исток)
- Пики* (*Драјослав*, Брестовик)¹⁵
- Таки* (*Сйрахуња*, Бураковац)
- Туки* (*Вукмир*, Суви Лукавац)
- Ђаки* (*Часлав*, Мужевине)
- Цаки* (*Сјанко*, Брестовик)
- Цани* (*Небојша*, Црни Врх)
- Циџи* (*Прициј*, Исток)
- Цици* (*Ненад*, Исток)
- Џуби* (*Љубомир*, Љевоша)

¹³ Овај облик направљен је од презимена *Лацмановић*.

¹⁴ Један дечак у Истоку, рођен 1965. године, носи „право” име *Мии*, док се у осталим случајевима, као што се види, исти лик употребљава у функцији хипокористика од имена *Миодрај*. Ово је, иначе, једино „право” име из ове морфолошке категорије у Метохијском Подгору, док су сви остали облици хипокористици или надимци.

¹⁵ Надимак је направљен према презимену *Пикасо*, а носи га дечак који лепо црта.

б) Облици у функцији женских хипокористика

Веки (Весна, Драгољевац, Ковраге, Прекале)
Вики (Виолеја, Бело Поље, Бураковац)
Гоји (Гордана, Исток)
Зоки (Зорица, Прекале, Љубово, Добруша, Томанце)
Сири (Горица, Љевоша)
Јоки (Јордана, Прекале)
Леки (Александра, Бураковац)
Љики (Љиљана, Дубрава)
Мики (Емилија, Ковраге; Јефџимија, Исток; Миланка, Прекале;
 Милена, Томанце; Милијана, Љубово; Миљка, Прекале)
Мими (Миланка, Бураковац)
Моки (Момира, Брестовик)
Моми (Момирка, Верих)
Наки (Нада, Ново Село)
Наџки (Нада, Каличане)
Ники (Сјанка, Бураковац)
Оји (Оља, Црколез)
Саки (Сшојана, Бураковац)
Сузи (Сузана, Доњи Исток, Бања, Србобран)
Таки (Тамара, Бураковац)
Ћаки (Свејлана, Суви Лукавац)
Цаки (Лидија, Бураковац)
Џики (Сјанка, Љубовица)
Џуки (Косовка, Рудник)
Шики (Миланка, Рудник)¹⁶

II. Хипокористици код „Бошњака“

а) Облици у функцији мушких хипокористика

Баји (Бајро, Радавац)
Еки (Емин, Добруша)
Зуки (Зуфер, Бањица; Зухдо, Добруша)
Мики (Мирсад, Бураковац, Добруша, два пута, Сига, Брестовик;
 Мисин, Бањица; Сенад, Бураковац)
Паки (Пајазий, Верих)
Рики (Рифај, Добруша)
Руки (Руждија, Добруша)
Секи (Селман, Добруша; Селмо, Бања)
Хаки (Хајро, Добруша)
Џеки (Џеад, Бањица; Џемаил, Добруша; Џемал, Добруша)
Џери (Џимсо, Добруша)
Џими (Џемал, Добруша)
Шеки (Шемсо, Добруша; Шефћей, Бањица)

¹⁶ Облик представља надимак, који носи „шиљав“ (мршава) девојчица.

б) Облици у функцији женских хипокористика

Баки (*Бахџа*, Добруша)
Еки (*Елвира*, Брестовик)
Зеки (*Зелиха*, Добруша)
Ики (*Илка*, Добруша)
Меки (*Мејрема*, Добруша)
Мики (*Нејма*, Добруша)
Секи (*Ерсида*, Добруша; *Семија*, Добруша)
Уки (*Улфејта*, Добруша)
Фики (*Фикрејта*, Добруша)
Џеки (*Џемила*, Добруша)
Џони (*Шемса*, Ковраге)

Одмах треба истаћи да ниједан од облика из ових спискова не доносе ни Речник српскохрватског књижевног и народног језика Српске академије наука и уметности ни Рјечник хрватскога или српскога језика Југославенске академије знаности и умјетности. За форме забележене код „Бошњака” консултовао сам речник Исмета Смаиловића Муслиманска имена оријенталног поријекла у Босни и Херцеговини (Сарајево, 1977), али ниједну нисам нашао. Ова категорија хипокористика забележена је, међутим, у Речнику личних имена код Срба Милице Грковић (Београд, 1977), где, међу мушким именима, налазимо четири облика: *Боји* (с потврдама, поред осталих, и из краја који је тема овога рада), *Воки* (с једном потврдом из Београда), *Зоки* (с потврдом из Вечерњих новости из 1973. године) и *Мики* (с великим бројем потврда из разних крајева, а такође и из краја о којем се у овом раду говори).

Ако погледамо спискове ових хипокористика (међу којима, свакако, има и надимака), видећемо да је код мушких особа становништва православне вероисповести записано четрдесет девет, а код женских двадесет четири. Ради се, међутим, о укупно шездесет четири лика, пошто се девет форми (*Вики*, *Гоји*, *Зоки*, *Мики*, *Моми*, *Наки*, *Таки*, *Ђаки* и *Џаки*) јавља у улози и мушких и женских хипокористика.

Код мушких особа у средини становништва муслиманске вероисповести записано је тринаест, а код женских једанаест облика. Овде се четири форме (*Еки*, *Мики*, *Секи* и *Џеки*) јављају и као мушки и као женски хипокористички, што значи да се ради о укупно двадесет ликова.¹⁷

Интересантно је да само један лик (*Мики*) налазимо и код становништва православне вероисповести и код „Бошњака”, и то у функцији и мушких и женских хипокористика, док остали облици егзистирају само у једној или другој средини. Овако различити инвентари ових хипокористика резултат су, углавном, различитих антропонимских фондова двеју испитиваних средина.

¹⁷ Ликови о којима говорим свакако су резултат новијег утицаја, а не евентуално наслон на скраћене варијанте муслиманских имена типа *Авди*- уместо *Авдија*, *Али*- уместо *Алија*, *Дели*- уместо *Делија*, *Фазли*- уместо *Фазлија* и сл., којима, вероватно, припада и име *Баки* у Андрићевој Травничкој хроници (Београд, Просвета, 1962, 215, 217—219).

Треба посебно истаћи да је облик *Мики* најфреквентнији, што је и нормално кад се, с једне стране, има у виду да је Мики Маус, захваљујући телевизији и стриповима, постао омиљени јунак малишана, и, с друге, да бројна имена у нашем језику почињу са *Ми-* или ова два гласа садрже унутар свог фонетизма. Овај лик, поменимо и то, могуће је добити и као хипокористик од надимка по боји *Мрки*, који, истина, у Подгору није забележен.¹⁸ Ова хипокористичка форма је у Подгору, иначе, толико популарна да је постала општа именица у шaljивом обраћању младића непознатој девојци.

Изложени облици најчешће су грађени од имена особа на које се односе, а само мањи број представља хипокористике изведене од других имена или надимке. Њихова творба не представља посебан проблем, па о томе неће ни бити говора. Ове се форме, у принципу, могу градити од свих имена, али грађа ипак показује да се оне чешће изводе од појединих модерних антропонима, као што су *Зоран* и *Зорица* (*Зоки*), *Горан* (*Гоји* и *Гоки*), *Весна* (*Веки*), *Виолеџа* (*Вики*), *Сузана* (*Сузи*) и сл.

Треба нешто рећи и о деклинацији ових облика. О њој, колико је мени познато, није посебно писано.¹⁹ Јасно је, међутим, да се ове форме у књижевном језику деклинирају као именице страног порекла, о чијој промени Милка Ивић, између осталог, каже: „Од пет фонемских вредности које сачињавају вокалски систем српскохрватског језика две су, дакле, искључене из позиције наставачке фонеме номинатива сингулара: у и и. Према томе, јасно је да свака страна именица која уђе у изражајни инвентар нашег језика, уколико задржи у ном. синг. завршетак -у или -и, носи у свим осталим парадигматским облицима тај завршетак као део основе, тј. улази у категорију оних наших именица којима је номинативни наставак -џ: *инијереју/инијерејуа*, *жири/жирија* и сл.”²⁰ Значи, према књижевнојезичкој норми биће *Мики*, *Мики-ја*, *Мики-ју* итд. У Подгору, међутим, ситуација је шаролика. Пре свега, ови хипокористички су делимично право грађанства добили у говору младе генерације, која, иако не доследно, и прихвата њихову промену према норми књижевног језика. У говору старијих особа једино се може чути номинатив (и њему једнаки вокатив), и то углавном у функцији хипокористика мушке особе. У косим падежима, међутим, старији се (ако не знају „право” име дотичне особе) служе придевском променом (*Микоја*, *Микоме* итд.),

¹⁸ У овом крају уместо вокалног *р* у имену често долази *и* у хипокористичку (поменимо, нпр., облике *Кџка* и *Кџко* у Брестовику, изведене од имена *Крџо*).

¹⁹ Овде, међутим, треба напоменути да постоји једна узгредна констатација Михаила Стевановића, дата у одељку о придевима, која гласи: „И у промени именица се, наиме, али само именица страног порекла облик са завршетком на -и допушта као основа; исп. *Хелсинки*, *Хелсинкија*, *Хелсинкију*; *Виши*, *Вишија*, *Вишију*; *Манџони*, *Манџонија*, *Манџонију*. А затим се од страних презимена (па и од наших надимака) ове врсте, од *Вињи*, *Кенеди*, *Маркони*, *Гарибалди*, *Мики*, *Тони*, *Тихи* и сл., у нашем језику праве придеви на -ев: *Вињијев*, *Кенедијев*, *Марконијев*, *Гарибалдијев*, *Тихијев*, *Микијев*, *Тонијев* итд.” (Уп. М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*. (Грамајички системи и књижевнојезичка норма), I, друго издање, Београд, Научна књига, 1970, 266.)

²⁰ Уп. Милка Ивић, *Обележавање именичкој рода у српскохрватском књижевном језику*, Наш језик, н. с., књ. X/7—10, Београд, 1960, 194—195.

или уводе разне суплетивне облике. Тако се, према номинативу *Миџи*, могу чути разни облици у косим падежима: од *Миџоја*, од *Миџице*, од *Миџица*, *Миџоме*, *Миџици*, *Миџицу* итд. За женску особу старији ће већ у номинативу рећи, нпр., *Миџица* и на тај начин оспособити реч за деklinацију.

У закључку овога рада може се рећи да хипокористике типа *Миџи*, *Зоки* и сл., који се, иначе, чују и у свакодневном говору Београђана, млада генерација уноси и у средину о којој је досад било говора. Ово је, свакако, социолингвистички проблем, који долази с продором градске цивилизације и културе, а форме о којима је говорено творевина су нове генерације, која, између осталог, гледа телевизију и чита стрипове.

Није лако говорити о будућности ове антропонимијске категорије. Време ће показати да ли поменути хипокористици представљају моду која ће после извесног времена проћи или нови тип имена одмила која ће добити трајније место у нашем језику. Свакако, они постоје и није их наодмет забележити.

Београд

Светозар Стијовић

Резюме

Светозар Стијовић

ОБ ИМЕНАХ ЛАСКАТЕЛЬНЫХ НА -И В МЕТОХИЙСКОМ (ПЕЧСКОМ) ПОДГОРЕ

Автор исследует некоторые новые явления в антропонимии населения говорящего по сербскохорватски в Метохийском (Печском) Подгоре. После вводной части, в которой речь идет о том чем руководствуются крестный отец и мать и родители новорожденного при выборе имени, подробно разбираются имена ласкательные с окончанием на -и (тип *Миџи*, *Зоки* и т. п.), которые могут получить и мальчики и девочки. Этот новый тип имен ласкательных, попавший в наш язык из английского языка, отчасти вошел в обиход в молодом поколении, как у православных так и у мусульман, а более старое поколение пока что его не усвоило.

КОНСТРУКЦИЈЕ ТИПА *ШТА ЧИНЕ С ОНЕ ЂЕЦЕ* У ГОВОРИМА ИСТОЧНЕ БОСНЕ

1. Када се и овлашно погледа наша већ прилично обимна дијалектолошка литература, одмах се уочи да у њој дијалекатска синтакса још није заузела оно мјесто које јој реално сљедује. Није мали број обимнијих расправа и монографија из области науке о народним говорима у којима читалац, обично на крају, налази углавном само кратке, понекад чак успутне, напомене о синтаксичким појавама, најчешће под насловом „Из синтаксе”, „Из синтаксе и творбе” и сл. С друге стране, није мали проценат ни оних прилога у којима синтакса уопште и нема свога кутка. Један од разлога за такво стање лежи у самој природи, специфичности рада на пољу дијалекатске синтаксе. Наиме, сваки озбиљнији, шири захват у овој дисциплини подразумева дуготрајан рад на терену, јер ни најбоље владање одређеном синтаксичком проблематиком¹ не поштеђује истраживача стрпљивог, а уз то и неизвјесног, „чекања” да се одређена конструкција „појави”. Јер, у највећем броју случајева овдје се искључује могућност сакупљања грађе непосредним постављањем питања информаторима. Синтаксичар на терену мора бити свјестан чињенице да и поред дужег задржавања на пункту који испитује не може „дочекати” да чује све релевантне синтаксичке особине локалног говора, све карактеристике које заслужују да буду забиљежене. Зато су пожељна повремена „враћања” истој теми и истом подручју, с реалним изгледима да се у сваком новом покушају дође до нових резултата и нових сазнања. Све ово објашњава зашто у неким релативно испитаним говорним и дијалекатским крајевима нису уочење интересантне, карактеристичне и важне синтаксичке особине. Тако, на примјер, истраживачи говора у источној Босни, колико ми је познато, нису запазили једну, за ту област карактеристичну и прилично живу генитивну конструкцију с приједлогом *c(a)* која, опет, у себи обједињује (односно замјењује) једну аблативну генитивну везу с приједлогом *od* и једну конструкцију социјативног инструмента уз глаголе типа *чинилии*. О каквим је конструкцијама ријеч?

¹ Солидну основу за сагледавање и изучавање наше дијалекатске синтаксе представља рад Милке Ивић *Рейерто ар синтаксичке проблематике у српскохрватским дијалектима*. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад (Матица српска), књ. VI, 1963, 13—30.

2. На 220. страни књиге М. Стевановића *Савремени српскохрватски језик II* између осталог стоји: „С аблативним генитивима којима се казује да је нешто начињено од онога што је означено именом у генитиву, иста ова предлошко-генитивна веза додирује се и функцијом својом и значењем у случајевима где се њом казује да је нешто постало од појма с именом у генитиву, да се нешто десило с њим”.² Слиједи примјери типа Ко зна шта би било *од хришћанске вере*; Трипче изиђе из куће . . . да види шта му је било *од жене*; Она пусти овце да раде *од ње* шта му је драго и сл. Аутор, затим, примјеђује „да се у истим оваквим реченицама, у истој функцији с овом, очевидно аблативном предлошко-падежном везом, употребљава и падеж заједнице, инструментал с предлогом *с(а)*”.³

На другој страни, по мишљењу Милке Ивић „На крњем социјативном односу заснована је свакако и употреба социјативне конструкције [инструментала] уз глаголе типа *чиниши* — *иша чиниш с њом* . . . Глаголи типа *чиниши* у оваквој конструкцији изазивају представу . . . о акцији која се врши над неким (нечим), којом је неко (нешто) обухваћен”.⁴ Ауторка потом доноси примјере наведене конструкције „како из старог тако и из новог језика”: *Scijeňahu imat što činit s ovijem zemaľskijem gujami koje mi ližu zemľu*; И да гледају шта ће чинити са женама и с дјецом; *Аман, шта ћиниш већерас са мном*. М. Ивић одмах затим каже да уз наведене примјере иде „и употреба исте конструкције уз глаголе типа *дојодиши се, збиши се*, односно уз *биши* у значењу *дојодиши се, збиши се*. Према *иша се учинило с њим* добили смо и *иша се дојодило с њим* односно *иша је с њим*”.⁵ Уз ову констатацију долазе примјери типа: Кад чује шта је са женином кћерју било; А да видиш што ће бити с њима; А шта је, дијете моје, с капетаном било — и сл. Потврде из старијег језика нису нађене, на основу чега ауторка изводи закључак да је сама конструкција „новијег порекла у српскохрватском”.⁶

3. Примјетио сам да на мјесту двију наведених конструкција (шта се учинило с њим; шта му је било од жене) у народним говорима источне Босне (уз једну потврду са подручја западне Србије; в. ниже у т. За) стоји конструкција *с(а) + ģениши* (шта учинише с њѣа; шта му би са жѣне). Конкретно, са овом појавом сам се срео у говору Вијаке (Горње и Доње)

² М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик. (Грамањички сисѣми и књижесвојезичка норма)*, II, Београд, 1969.

³ М. Стевановић, *нав. дјело*, 221.

⁴ Милка Ивић, *Значења српскохрватској инѣструментала и њихов развој. (Синѣтаксичко-семантичка студија)*. Београд (САНУ, Посебна издања, књ. ССХХVII, Институт за српски језик, књ. 2), 1954, 175—176.

⁵ Милка Ивић, *Значења српскохрватској инѣструментала . . .*, 176—177.

⁶ Милка Ивић, *Значења српскохрватској инѣструментала . . .*, 177.

код Вареша (католици)⁷, Кладња (муслимани)⁸, кладњанских православних села Ковачића, Куле (Мале и Велике), Коњевиха, Вучинића, Врановића и Старича, те у говору Дрецеља (Доњег и Горњег; православци), смјештеног недалеко од границе Олова и Кладња („на оловској страни”), и Жеравица (православци), лоцираних на обронцима планине Соколине.⁹ Потврду ове генитивне конструкције забиљежио сам уз глаголе *биши* (у значењу глагола *дојидиши се, збиши се*), *(у)чиниши*, *(у)радиши*, *(на)йравиши*, *десиши се* и (само једном) од глагола *сйвараши се*. Да погледамо материјал:

ВИЈАКА: Шта ће бит *ш нѣи*? — Шта ће *ш нѣја* урадит у нѣдиљу? Шта урадите *са жѣнѣ*, бѣни били; Нѣч’е сад свѣтко радит *ш нѣја* шта му је вѣла; Шта ч’е, драги Бѣже, урадит *ноч’ас ш нѣвоијѣ* синова и другѣ дјецѣ; Свашта су *с нѣс* радили, не питај ме, сѣне; Шта су тјѣли то су *с нѣкије жѣна* и радили.

ДРЕЦЕЉ: Шта би било *с крѣвѣ* да нѣје Нѣкола нѣнишѣ; Шта би *с вѣлѣва* и *оној шѣлѣта*?; Шта би *с нѣкѣ цѣрѣ*, ако за милѣга Бѣга знѣш?; Шта би *с вѣс* читав дѣн?; Нѣко нѣ знѣ шта би *с нѣѣовѣ канѣијѣ* и *шѣрбѣ*;

⁷ Досадашњи истраживачи говора Вијакѣ не помињу ову особину: Slavko Pavešić, *Izveštaj o proučavanju govora u selu Očeviji i Vijaci u Bosni*. — Ljetopis JAZU, Zagreb, књ. 67, 1963, 298—304; Herta Kuna, *Povodom Izveštaja Slavka Pavešića o proučavanju govora u selu Očeviji i Vijaci u Bosni*. — Filologija, књ. 6, Zagreb 1970, 357—358; Dalibor Brozović, *Izveštaj o dijalektološkim istraživanjima u srednjoj Bosni. (Okolica Kraljeve Sutjeske i Vareša i lijeva obala Krivaje)*. — Ljetopis JAZU, Zagreb, књ. 65, 1961, 334—351; Božidar Finka i Slavko Pavešić, *Izveštaj o istraživanju govora u području između planine Zvijezde i rijeke Krivaje u Bosni*. — Ljetopis JAZU, Zagreb, књ. 68, 1963, 291. Ни у другим радовима који освјетљавају проблематику ијекавско-пѣнакавског источнобосанског дијалекатског подручја нема података о овој интересантној црти: уп. нпр.: Ivan Brabec, *Govor Tuzle i okolice*. Докторска дисертација у рукопису, Загреб 1955, Свеучилишна библиотека, стр. 223 + 2 дијал. карте; Dalibor Brozović, *O problemu ijekavskočakavskog (istočnobosanskog) dijalekta*. — Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb (Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti), књ. 2, 1966, 119—208; Dalibor Brozović, *Izveštaj o istraživanju govora u dolini rijeke Fojnice*. — Ljetopis JAZU, Zagreb, књ. 62, 1957, 375—380; Dalibor Brozović, *Izveštaj o dijalektološkim istraživanjima u dolini rijeke Fojnice (nastavak)*. — Ljetopis JAZU, Zagreb, књ. 63, 1959, 431—438; Dalibor Brozović, *Govor u dolini rijeke Fojnice*. Докторска дисертација (рукопис у Архиви Филозофског факултета у Загребу). I—XXV + 220 + XXVI—XLVII; Милорад Симић, *Govor sela Obadi u bosanskom Podriњу*. — СДЗб XXIV, 1—124; Dr Jovan Vuković, *Govorne osobine [Žepe]*. — Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Etnologija, sv. XIX, Sarajevo 1964, 45—62.

⁸ О фонетским и морфолошким особинама говора православног живља у кладњанском крају писао сам у раду *Фонетске и морфолошке карактеристике говора Срба у Кладњу и околини*. — Прилози проучавању језика. Издјеје Катедра за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, књ. 6, 1970, 104—133. Говор, пак, муслиманског становништва у Кладњу и сусједном селу Гојсалићима испитивао је И. Брабец у оквиру своје докторске дисертације.

⁹ Дрецељ се налази на старој цести која повезује Кладња и Олово (село је отприлике на средокраћу између ових вароши), а Жеравице — 15-ак km југоисточно од Кладња, на територији СО Хан Пијесак. У језику Дрецеља, Жеравица и кладњанских „ерских” села (Ковачићи, Кула, Коњевихи и Вучинићи) нема готово никаквих разлика. То исто вреди и за обичаје, ношњу, фолклор, као и поријекло њихових становника.

Шта је било, сине, с *оваца*? — Шта су шћели то су ти, напомене,¹⁰ и радили с *народа*; Они *ш њија* радѣ шта им је гђђ вђља и кѣиф; Направићѣ *ш њија* шта дѣш; — Ко ђѣца, рѣде мој, шта учинишѣ с *кућѣ*, а ћаћа ѣм се њије ни оладијо у грѣбу; Њико им не мере и не треба помоћ, па нек чинѣ са *својѣ њивѣ* шта им је вђља.

ЖЕРАВИЦЕ: Шта би с *јарца* и *шукѣ*, ма̀лоприје ѣг *вићок нѣнди*; Бѣк те питѣ шта је било с његовије *ѣпанѣка*; Слобо, шта би с *шавѣа факулѣѣѣа* и *ѣдсла*? (тј. јеси ли завршио студије и јеси ли се запослио); — Шта су душмани урадили с *нашѣи сѣла* љз рато?; Шта су урадили с *накѣ жѣнѣ*?; — Шта свѣ *ш њија* нећѣ направит онѣ нељеби; — Шта чинѣ с *ѣара*, бићѣ жѣљни лѣба; Шта су *ѣд њѣ* учинили, да *ѣд Бога нађу*?¹¹ Шта гђђ учинѣ с *јањади* бѣлѣ ѣм је већ да иг зазимѣ.

КЛАДАЊ: Јеси л ћула шта је било с *Мујинѣ жѣнѣ*?; Шта би с *јана*, с *оније крмади*?; Нит ја видје шта би с *кравѣ*, нит ја видје шта би , *онѣ шѣнѣади*,¹² ни с *мѣдједа*, сѣмо се ѣбодо крох ћизму; — Упитѣј хин ти шта су урадили с *оније Сирѣћа*; Шта су урадили с *накије хлѣмѣва*?;¹³ Радѣ, брѣте, ш њѣ шта хин је вђља; — Шта су ућинили с *њѣѣова ѣахѣѣа* и *друѣије сѣѣади*, не мере ти се доказат.

КУЛА: Шта ти би с *мајчинѣ*?¹⁴; Бѣк те питѣ шта ће на̀потглије бит *ш њија*; Шта ти сѣм мѣреш с *ѣѣ ѣранѣ* урадит?; Шта „Ајдук“ уради с „*Парѣизѣна*“! (ријеч о нашим познатим фудбалским екипама); Шта би, ђѣцо, с *ѣѣ вѣшѣ вѣдѣ*, дѣете л је јѣднѣм донѣсит?; — Шта су свѣ с *нѣсрећника* радили, а ни ријечи им њије рѣкѣ; Они ће *ш њѣѣа* будѣлу направит; — Шта свѣ не чинѣ с *мајситѣра*, да то нијѣси њије ни видијо ни ѣ сну ѣснијо; Шта сте, вѣсели ми били, учинили *ш чѣка*, а њишта вам њије смѣтѣ.

КОЊЕВИЊИ: Шта би с *нѣлкије бѣлѣѣнѣ*?; Шта би свѣ било *ш њѣ* да ми нијѣсмо ѣс Кладња наљегли; Шта би сѣ *шљивѣ*, је л ѣстала кѣја ил ѣг је свѣ мрѣз сљѣштијо?; — Неће бѣ *ш њѣ* њишта мѣћ урадит, ни пѣра јѣ не мере ѣдбит, сѣмо *ѣѣбѣ дангубѣ*; Да ти је сѣмо виђет шта ће фѣурмани¹⁵ урадит са *шкрѣбања*¹⁶ ако ѣм не признају ѣмбермаст;¹⁷ На-

¹⁰ *Напомѣ* || *наѣамѣ* замјењује изразе типа *чује се*, *ѣрича се*, *ѣричају*, *кажу*, *вѣле* и сл.

¹¹ Израз *Да ѣд Боѣа нађѣ*, доста чест у овдашњем говору, треба схватити као благ прекор починиоцу одговарајућег дјѣла.

¹² *Тѣнѣад* (код јѣдног дијѣла становништва муслиманске вјероисповијѣсти *шѣнѣад*) означава *ѣѣѣ дрѣво*, *ѣѣѣж*, *ѣѣѣ ѣранѣ* или било које друго парче тањег дрѣвета.

¹³ *Лѣм м* — исјечене, окресане гране „израђѣног“ стабла, сложѣне на гомилу по одговарајућим прописима.

¹⁴ *Мајчина ж* — аугм. и пеј. од мајка. Синоними: *мајкара* и *маѣрѣѣшина*.

¹⁵ *Фѣрман м* — чѣвјек који са коњима или воловима „извози“ трупце из шуме.

¹⁶ *Шкрѣбањ* и *шкрѣбањ м* — лице које „на лагеру“, тј. на складишту „прѣма“ (евидентира, записује) дѣвезѣну грађу. Синоним: *ѣримѣч*.

¹⁷ *ѣмбермаст ж* — дио трупца „вишак“ који прѣлази његову званичну, официјѣлну дужину под којом се „прѣма“ (увѣјек се, наѣме, остави 10—30 см „ѣмбермасти“, преко нормалне дужине да се због неопходног рубљѣња трупца не би добила оштећѣна даска).

сокоџак мбј, каплари радили с војника шта су шћели; Шта урадиш, људи, с нације влбв; Шта су урадили с ндлкој меса?; Шта је урадила с ндлқије уар, па сад нма за шта ћци кйлу љба узет. Шта су урадили са ширјубока,²³ а ни ешту нє возє нуда; Шта су ш нџа урадили а сирма није крив; Шта су ми урадила нџија крмад ш ћурий!;²⁴ — Шта си то направико с одијела, вєселнйче?; Шта су ш нџа направико — нє мереш й познат; Шта си направико с шє косуринє, права си сатвар,²⁵ — Шта су људи учинили с ндлкє сйлє и цимениа; Шта се чини с народа ка се будале дссину ракије; Бдже, Бдже, да видиш садє шта се чини сд свијетиа и дуналука; Шта, чинє с онє ћецє?; Нек чинє, брате, с шєбє шта гдђ оћє, ка те Бог није ни за шта дао; — Е, шта се свє нє ствара с онє нйовє ћецє, кумим те лйјепијем Бдгом.

У неколико случајева изостаје основни глагол: Шта ћемо ш нџа? (тј. шта ћемо с ным, јер управо полазимо у одређеном правцу); Шта ћеш с оца ако пбћеш на вашер? (тј. код кога ћеш, коме ћеш, оставити оца у том случају); А шта ћє с нас кад одє војска? (овдје је обичнија конструкција шта ће с нас бити); А шта ћемо с оваца и з идвєди? (тј. одлазимо, па не знамо гдје или код кога ћемо стадо оставити); А шта ћеш са сестјара и јџирвє? (тј. хоћеш ли их са собом водити или ћеш их, пак, оставити) и сл. Не треба посебно напомињати да су сви ови примјери извађени из ширег контекста и да ове конструкције у тренутку у којем настају поседују пуну, неокрњену информативност.

За. На крају наводим податак да сам у селу Шљивови²⁶ код Крушња записао реченицу: Шта је било ш нџ? Ријеч је, нема сумње, о конструкцији за коју смо навели бројне потврде са источнбосанског дијалекатског подручја. Иначе, већ приликом првог контакта са говорима овога дијела западне Србије (Азбуковица, Рађевина, Јадар) учавају се изразите, очигледне сличности (међу којима има доста баш синтаксичких, као што је, уосталом, и ова) са приликама у источној Босни. Темелитија и детаљнија језичка истраживања овога подручја, која су управо у току, даће

²³ Ширјубок м — за превоз трупца специјално направљена нека врста дрвене цесте од попречно поређаних расцијепљених облутака.

²⁴ Ћуриа ж — врста бундеве.

²⁵ Сатвар ж — страшило, плашило, наказа; неко (или нешто) што тако лоше изгледа да плаши околину.

²⁶ Наука је обавјештена да се у овом рађевском селу, као и у широј околини, говори икавски (Милош С. Московљевић, *Икавски говор у СР Србији*. — Јужнословенски филолог, Београд, књ. XXVI/1—2, 1963—64, 471—509). Дужим испитивањем говора на подручју сјeverозападне и западне Србије дошао сам до сазнања да данас, у ствари, на прилично пространом терену који обухвата дио Шумадије и Посавине, Тамнаву, Колубару, ваљевску Подгорину, дио Рађевине (и Шљивову, наравно) и Азбуковице јат чува своју фонолошку вриједност. У свим говорима наведеног ареала, између којих свакако има ситнијих и крупнијих разлика, вокалски систем садржи шест фонема + р. О том открићу поднио сам на X научном скупу слависта у Вукове дане у Београду саопштење под насловом *Пишање икавизама шумадијско-војвођанској дијалектиа у свијетљу иштерде фонолошкој јайа у неким србијанским говорима*. Осврт на научни скуп и мој реферат читалац ће наћи у „Политици“ од 25. октобра 1980 (стр. 14) из пера Д. Петровића: *Редак шренујак наше дијалектиолоије*.

нам, надамо се, прецизнија обавјештења о ширини и домету тих паралела.

4. Већина примјера генитивне конструкције наведених у т. 3 могла се несумњиво реализовати као социјативни инструментал типа *Шта би с њом* или, пак, као аблативна генитивна конструкција типа *Шта би од ње*. Обје последње конструкције се могу срести на нашем терену, с тим да су ипак рјеђе, а при том се не може искључити могућност да су у говор ушле из књижевног језика. Примјере које наводим биљежио сам у Ковачићима: *Шта ти би ж хџејетом?*; *Шта то би с швдијем хџдом?*; *Шта је било с швдјом илџџом?*; *Шта су учинили с идрама?*; *Шта сам урадила с децама и овном — питаш ме; Шта то чините с крџвм?*; *Шта радџ она хџчина од јањадџ?*; *Оће л бит шта од наше мдлбе?*; *Нџшта, хџцо, нџ би од ваше ирџче.*

5. Дobar дио наших примјера могао би се, исто тако, замијенити слободним дативом, јер и овдје, бар у неким случајевима „сама је ситуација таква да се јавља као релевантна и психолошка компонента, тј. моменат намене вршења радње од стране лица-субјекта датоме појму (исп. *шта чини с њом са шта чини њој*).“²⁷ Тако се дошло до тога да, на примјер, реченица *Шта чине с оне ћеце* може имати још три реализације:

Шта чине од оне ћеце?

Шта чине с оном хџцом?

Шта чине оној хџци?

Становницима Ковачића, чији говор и познајем најбоље и одакле и јесте већина примјера наведених у овом раду, ниједна од четири поменутих могућности није непозната, али им је она прва и најобичнија и у њиховом говору — најчешћа.

6. Умјесто закључка износим претпоставку да је генитив типа *с оне ћеце* у реченици *Шта чине с оне ћеце*, по свему судећи, контаминација генитивне конструкције *од оне ћеце* (*Шта чине од оне ћеце*) и крњег социјативног инструментала *с оном хџцом* (*Шта чине с оном хџцом*); из прве конструкције преузет је генитивни облик, а из друге приједлог *с*.

Београд

Слободан Реметић

Zusammenfassung

Slobodan Remetić

KONSTRUKTIONEN TYPUS *ŠTA ČINE S ONE ĐECE* IN DEN MUNDARTEN VON OSTBOSNIEN

Im Gebiet von Ostbosnien (Katholiken im Gegend von Vareš, Moslems und Orthodoxen von Kladanj-Gegend, auch Orthodoxen in weiteren Umge-

²⁷ М. Ивић, *Значења српскохрватској инструментала*..., 176.

bung von Han-Pijesak) hat der Verfasser einen interessanten, bisher unmerkten syntaksischen Zug innegeworden. Nämlich, dort, wo in den Literatursprache ein Ablativgenitiv (in den Beispielen vom Typ *Šta je bilo od njega*) oder Instrumentalkonstruktion (*Šta je bilo s njim*) steht, kommt, nach der Regel, in dem bezeichneten Areal Genitiv mit der Preposition *s(a)* (*Šta je bilo s(a) njega*) vor. Ein Beleg für die erwähnte Konstruktion bringt der Verfasser aus Rađevina mit. (Im Šljivova Dorf bei Krupanj wurde der Satz: *Šta je bilo s nje?* aufgezeichnet).

Nach der Meinung des Verfassers entstand Genitiv Type *s(a) njega* (*Šta je bilo s(a) njega*) durch die Kontamination der Genitivkonstruktion *od njega* (*Šta je bilo od njega?*) und eines Soziativusinstrumental *s(a) njim* (*Šta je bilo s njim?*). Aus der ersten Konstruktion wurde die Genitivform, und aus der zweiten — Die Preposition *s(a)* übernommen.

НОВ ДОПРИНОС НАШОЈ ОНОМАСТИЦИ
(*Ономатолошки прилози*, књ. I, САНУ Београд, 1979)

Породици лингвистичких публикација на српскохрватском језику придружила се још једна. То је I књига *Ономатолошких прилози* (1979. г.), које је покренуо Одбор за ономастику Одељења језика и књижевности Српске академије наука и уметности. Појава ове публикације долази скоро 75 година након заснивања Српског дијалектолошког зборника, публикације чијом је првом књигом (тј. Белићевом расправом Дијалекти источне и јужне Србије) отпочела српскохрватска дијалектологија новијег доба на овом подручју. Помињемо дијалектологију и Српски дијалектолошки зборник зато што се на српскохрватском језичком подручју ономастика као лингвистичка грана почела развијати управо у крилу дијалектологије и из ње се извила у самосталну лингвистичку дисциплину. Истина, ономастиком су се код нас први почели бавити историчари, етнолози, географи и други људи који су описивали историју, живот, обичаје и друге карактеристике народа. Међутим, тим испитивањима, која су неријетко била и узредна, у скупљању и интерпретирању ономастичке грађе недостајао је лингвистички приступ.

Прва ономастичка публикација у Југославији, *Ономастика југо-славика*, појавила се неколико година по оснивању Међуакадемијског одбора за ономастику (при ЈАЗУ) — 1969. године. То је годишњак чију девету књигу очекујемо. Након одржавања I југословенске ономастичке конференције у Тивту (октобра 1975) Црногорска академија наука и умјетности штампала је (1976) зборник радова са те конференције; штампан је и зборник са II конференције (која је одржана у Скопљу 1977), а у штампи су и прилози са III конференције (Дубровник 1979). На тај начин југословенска ономастичка наука добила је двије сталне публикације, а сада се, ево, појавила и трећа. Ако знамо да се ономастичком проблематиком баве и Хрватски дијалектолошки зборник и новосадски Прилози проучавању језика, да не помињемо друге лингвистичке и ванлингвистичке публикације на српскохрватском језику које повремено објављују ономастички материјал (грађу, расправе и др.) — онда могућности публиковања радова из ове области код нас већ нијесу мале. Тиме ономастика, а свакако и дијалектологија код нас добијају нове подстицаје (дијалектологију помињемо поново посебно због наглашавања значаја теренског истраживања ономастичких и дијалектолошких

чињеница, јер оно што у овим областима настаје на основу писаних података није ургентно).

Ономастолошки прилози у I књизи објављују 21 рад различитог карактера. Уводни чланак *Фануле Пајазоџу* посвећен је успомени на академика *Милана Будимира*, нашег истакнутог ономастичара, једног од оснивача Одбора за ономастику Србије (1973) и покретача ове публикације. У ствари, овај број Прилога у цјелини је посвећен Будимиру. На крају публикације налазе се индекси ријечи, имена и аутора Прилога, којим су обухваћени сви радови изузев оних којима су аутори В. Стевановић и С. Стијовић, који, сами за себе, и на неки начин, поред осталог представљају и индексе.

Главни уредник Ономастолошких прилога је академик *Павле Ивић*.

Послије уводног чланка радови би се могли класификовати у двије велике групе: једни су настали прикупљањем и обрадом грађе са терена а други — екскерпиром грађе из писаних извора и њиховом интерпретацијом. Међутим, чини нам се функционалнијим да класификацију извршимо по другим критеријумима, по блискости тематике. Тако посматрани, радови би могли да чине следеће цјелине: а) антропономастика, б) топономастика, в) општа ономастичка тематика (услован назив за четири међусобно различита рада који се не би могли уклопити у тематику под „а” и под „б”).

У даљем излагању задржаћемо се на прегледу радова по наведеним цјелинама, дајући углавном информативне податке о њима.

1.

Прву тематску цјелину чине радови којима је предмет разматрања лично име. Два рада међу њима баве се упоредном словенско-грчком антропонимијом.

Љиљана Црејчајц говори о грчким моделима српскохрватске антропонимије, обрађујући низ словенских имена, претежно мушких, српских посебно, која имају сличност са грчким „на какву ће наилазимо у другим индоевропским језицима” (стр. 70). Једну групу чине имена везана за хришћанство, типа: *Божидар*, *Бојобој*, *Бојољуб*, *Т(е)одор*, *Теофил(о)*, *Сисаоје* итд., друга имају везу са паганским божанствима, као: *Видослав*, *Световид* и сл., трећа су двочлана имена за која аутор каже да могу бити преводи са грчког или су идиоглотски словенски антропоними, каква су: *Првослав*, *Дарослав*, *Добромисл*, *Светозар* и др. У свим категоријама успостављене су паралеле са одговарајућим грчким именима, односно значењима која она носе, на основу чега се аутор одређује за квалификативе „преведеница” или идиоглотски антропоним.

Светлана Слашак пише о *Пејки* и *Недељки* као антропонимским преведеницама са грчког, са чиме повезује цијелу групу имена постањем везаних за Петку и Недељку, као персонификоване дање у седмици.

М. Д. Пејрушевић говори о поријеклу српскохрватских имена у чији састав је ушао „појам-елемент” *слава* (ивр. **klewes*). Истиче да је

„у грчким и словенским језицима (. . .) овај елеменат доживео велику распрострањеност, и продуктивност током целог свог дугог развоја” (35). Анализира имена *Лейосава*/*Љейосава*, *Бојослав*, *Будислав*, *Драјослав*, *Милсав*, затим: *Ћелсав*, *Ћелсавиџа*, *Ћелсавка*, па: *Анасџас* (хипок. *Насџа|с|*), *Насџо*, *Насџе*, *Тасо*, *Часлав* итд.

Радосав Бошковић у раду *Белешка о имену Немања* осврће се на досадашње етимологије овог имена (Миклошичеву, Маретићеву, Јагићеву, Јиречкову) и закључује да је у питању хипокористик, „који треба раставити на ове деривационе чиниоце Не-ма-ан-јъ-а” (5). Све те чињенице проф. Бошковић анализира и доказује.

Милица Грковић говори о поријеклу личних имена у романима Милована Видаковића. Констатује да је В. за своје романе узимао најчешће имена људи које је он познавао из свог родног краја (Неменикуће, у Србији). Преко његових романа та су имена прешла у Војводину, а будући да је вријеме када је Видаковић стварао вријеме националног препорода — у Војводини су се радо прихватала имена из Србије, нарочито ако су била још и словенског поријекла.

Никола Родић, говорећи о имену *Бојдан*, каже да се ово тефорично име врло често среће код Словена, а нарочито код Срба, Македонаца и Бугара. Прихвата мишљење да је у питању словенизирани облик грчког имена *Θεόδωτος*. Даље говори о томе гдје се све у Словена ово име налази, као и имена и презимена настала на његовој основи.

2.

Другу тематску цјелину чине радови који третирају *џојономасџику*. И овдје два рада припадају упоредној словенско-грчкој односно словенско-романској топонимији. То су радови П. Илиевског (*Неколико њаралела из словенске и грчке џојонимије*) и К. Илиевске (*Романски елементи у македонској џојонимији 13. и 14. века*).

Петар Илиевски анализира топониме типа *Зао/ум*, *Поо/ум* и констатује да су изведени од основе *хлџмџ* и префикса *за(д)* и *по(д)*. Говори о промјенама насталим у овом типу топонима и анализира топониме из ове „породице”, какви су: *Заум*, *Забрда*, *Забрђе*, *Забрце*, *Зајора*, *Зајорје*, *Захум*, *Захумље*, *Захумско*, *Зад Бреј*, *Зад Венец*, *Зад Голеш* итд., затим: *Поум*, *Порече*, *Поморавље*, *Поморје*, *Полужје*, *Подрадец* и др. У народној свијести, имена *Наум* и *Заум* осјећају се као да су настала од *на-+ум* и *за-+ум*, а ради се, међутим, о конструкцијама *на+хум*, *за+хум*. Са овим типом Илиевски упоређује новогрчки топоним *’о/φινωχόρια*, састављен од *’οπιονία* и *χωρία*, и Ре-га₃-ко-га-и-ја, и након анализе показује „да је начин образовања топонима исти, само са различитим лексичким фондом, како у словенској тако и у грчкој топонимији од микенске епохе до данас” (22). Аутор наглашава да нијесу тачне тврдње да Словени у Грчкој при именовању локалитета откривају своју „сиромашну имагинацију”, јер су и у грчкој топонимији, као и у словенској,

„од најстаријих времена до данас употребљавани исти обрасци и иста средства за образовање имена места као у словенској топонимији” (23).

Красимира Илиевска анализира десетак романских етимологија углавном изгубљених назива из хрисовуља Ђорђа Скопског (Барбарас, Бинеч, Глендула, Виргино брдо, Капица, Крабулин до, Мартин крст, Пурпут, Церебулска пештера). Већица тих назива, односно имена „представља хибридна образовања са романским и словенским елементима” (65). У језику су се, каже Илиевска, задржали само такви називи и облици „који могу да се уклопе у систем нашег (македонског — Д. Ђ.) језика, односно који су могли да се адаптирају” (65).

Аџанасије Урошевић, у раду *Неки детаљи из прошлости Косова*, расправља о називима који су везани са траговима Саса, Дубровчана, Кумања (турски номадски народ на Балкану) и Влаха на територији данашњег Косова. За Сасе веже називе: *Хајново коло* и село *Хајновици*, *Шаиковац* (село), *Кижница* (поток), *Дечки њојок* (= **Тудески њојок*); за Дубровчане — махалу *Нишино Коло*; за Влахе села: *Власе*, *Влашићца*, *Ситанишор*, *Лашкобара* (код Урошевца), *Маџура* (код Липљана) и микро-топоним *Мајора*, *Косјадиновици*, затим: ороним *Чичавица*, презимена *Мусељак* и *Королеја*, ктетик *Бласи Косјадиновици* и имена *Бајдух* и *Бенчук*. У раду се говори и о положају *Врхлаба* (једног од двораца српских краљева у 13. и почетком 14. вијека).

Блаже Конески пише о називу *Слейче*, имену два села у Македонији. То име Конески доводи у везу са глаголом *слейиши*, односно именицама **сълѣиѣкъ* или **сълѣиѣць*.

И. Дуриданов говори о имену лијеве притоке Белог Дрима *Клина*. Утврђује да је старији облик *Книна*, а данашњи облик (који потиче вјероватно од 16. вијека) настао је дисимилацијом *н-н* : *л-н*. Ово име Дуриданов доводи у везу са старијим обликом *Тнина* (иевр. **Тепіпа*, литв. *tenė* „место у реци, крај обале, које водена струја не покреће” /стр. 49/, односно од иевр. *(*s*)*ten*, „јечати, тутњати, стењати” /стр. 49/).

Гавро Шкриванић пише о именицама *усѣа* и *врх* у топономастици код нас. Наводи имена: *Усѣиколина*, *Усѣишрача*, а у вези са овим, и дио имена Бока которска „*Volha*”, што значи „уста”. Према *врх* наводи: *Врхлаб*, *Врлика*, *Врхбосна*, *Врхбрзница* и др. За ово последње каже да се и данас тако зове изворни дио ријеке Ђехотине. Међутим, *Врхбрзница* је назив изворишта *Брзнице*, речице која извире испод падина на којима се налази манастир Св. Тројица, сјеверозападно од Пљеваља, и протиче кроз Пљеваља, уливајући се у Ђехотину као њена десна притока.

Мајте Шимундић нас упознаје са значењима назива *Ђаково* и ђаковштинских села. Име *Ђаково* Шимундић изводи од грчке ријечи *diákonos* „слуга, послушник”, од које је латинско *diaconus* „писар, богослов у католичкој цркви пред заређењем”. Од лат. *diaconus* постало је *ђак*, а од ове именице, док је означавала писара, постало је име *Ђаково*. Шимундић разматра и преко 60 имена села у околини *Ђакова*. У вези са објашњењем имена *Слајина* треба напоменути да се на српскохрватској

територији *слајино* најчешће назива извор које било воде, не само киселе. У Црној Гори (Бјелопавлићи и Васојевићи) име *слајина* односи се на врло јаке изворе, богате водом. (Постоји и неколико ојконима са овим именом.)

Момчило Злајановић обавјештава о значењима преко 130 микро-топонима и географских термина у Брањској котлини, махом апелативског поријекла, нешто ређе фитонимског или зоонимског.

Овој тематској цјелини припада и рад нашег рано преминулог колеге *Владимира Стевановића* под насловом *Микротопонимија ошћинине Трговишће*. Стевановић је овдје дао исцрпну грађу о хидронимима овог подручја (ријеке и потоци, извори и чесме) и о махалама, а у оквиру махала и о микротопонимима. Тако смо добили грађу од преко 4.500 микротопонима, топонима и хидронима Трговишта, у Горњој Пчињи (на крајњем југоистоку Србије). Грађа је прикупљена непосредно на терену, транскрибована према локалном изговору и акценатована. Стање на терену је упоређено са катастарским књигама. Рад је дио ширег испитивања језичке стварности Горње Пчиње, које је пок. Стевановић започео прије више од 10 година. (Надајмо се да ће од рукописа пок. Стевановића бити припремљена и дијалектолошка студија о говору Горње Пчиње.)

Светозар Стијовић, у раду *Ономастика источної дела мейохијској (џећкој) Подіора*, који по садржају припада објема претходним тематским цјелинама радова у Прилозима (антропонимији и топономастици), врло исцрпно (на преко 140 страна) обавјештава нас о топонимији и антропонимији источног дијела мейохијског Подгора, обухватајући 18 села, од укупно педесетак њих. Рад је студија у којој су на почетку дати општи подаци о крају о којему је ријеч, о његовим географско-етнографским и историјским карактеристикама, као и о главним дијалекатским особинама. Испред ономастичке грађе за свако село су дати географски подаци, састав становништва, његово поријекло, садашњи друштвено-економски положај и друго што може бити од значаја за потпуније поимање ономастичких података који слиједе (истовремено, ту су и вриједни етнографски подаци). Ономастичку грађу Стијовић разврстава на сљедеће дјелове: 1. топонимија, 2. антропонимија, а антропонимију дијели на: а) антропонимију становништва православне вјероисповијести и б) антропонимију становништва муслиманске вјероисповијести. У структури антропонимије даље налазимо: презимена, мушка имена, женска имена, мушке хипокористике, женске хипокористике, мушке надимке, женске надимке. Све је то обрађено за свако село посебно. За свако презиме дати су подаци о броју домаћинстава која носе то презиме, о поријеклу породице, о расељавању, о слави и малој слави. Код имена дати су подаци о сваком носиоцу, а у заградама налазимо податке о броју лица у селу која имају одређено име. Уписани су, наравно, и акценатски дублети (нпр. Живомир и Живџмир). Хипокористици и надимци су наведени уз конкретна имена.

На овај начин добијени су исцрпни и врло тачни подаци цјелокупне ономастике овог краја. То се могло постићи само зато што је Сти-

јовић веома прецизно, и редом, не заобилазећи ништа, узимао податке не само у сваком селу, и за свако село, већ и у свакој кући, у свакој породици. Податке је вишеструко провјеравао (в., нпр., податке о информаторима у сваком селу, односно у свакој породици). Сви подаци су забиљежени вјерно, оцако како су их дали, тј. изговорили информатори. Тако, овдје имамо не само драгоцјену ономастичку грађу, већ и мноштво ваљаних лингвистичких података, нарочито фонетско-фонолошких.

Колико нам је познато, ово је до сада један од најцјеловитијих приступа, ако не и најцјеловитији, у прикупљању ономастичке грађе на источној страни наше језичке територије. За даљу обраду остају евентуалне етимологије и даља, тј. систематска лингвистичка обрада, што није било могуће постићи у раду ове врсте. Радом смо, што је јако значајно, добили драгоцјен материјал, зналачки сређен и, за радове ове врсте, у довољној мјери лингвистички „обојен“.

3.

Као тематски посебне издвојили смо радове В. Михајловића, З. Павловић, В. Симића и Н. Богдановића.

Велимир Михајловић, у врло интересантном раду о *Кемзи-воденом духу*, начине лингвистичку расправу о једном од многобројних питања из демонологије. Кажемо „начиње“ стога што су се овим питањима, послје Вука Караџића, код нас бавили углавном етнолози, а не и лингвисти (ни Вук Караџић се овим питањима није бавио као лингвиста, или макар не првенствено као лингвиста). Свакако, постоје не мали научни разлози да се лингвисти баве питањима језичке структуре, семантике и основе у тзв. гаткама, причама о духовима, злим очима, аждајама и сличним демонима. Упоредна етнологска истраживања, која нијесу честа, обично дају ареалне податке, а прапојаву демона и њихових имена боље од других даће упоредна лингвистичка истраживања.

Звездана Павловић говори о суфиксалном творбеном моделу *-шишца* и његовим варијантама у српскохрватској хидронимији. Истичући да је овај суфикс „карактеристичан за јужнословенско језичко подручје“, нарочито у називима водених токова, аутор наводи три групе хидронима који се творе овим суфиксом. Билежи 40-так назива са овим суфиксом, затим називе са суфиксом *-шћца* односно *-шчца* (са примјерима које назива секундарним творевинама) и *-шница* (<*-шишца*). Са овим другим суфиксима З. Павловић је нашла и преко 60 топонима. Даје распоред по суфиксима и по територијама српскохрватског језичког подручја. Југоисточни дио те територије обилује већим бројем образовања са *-шишца* него остала подручја. У Босни и Херцеговини преовлађују нове форме *-шница*, а у Црној Гори старије *-шишца*.

В. Симић говори о топонимима насталим на основу терминологије у рударству и у преради гвожђа у власинском крају. Обрађује 90-так имена везаних за називе рудаче, за уређаје за њено експлоатисање, за машине, за технологију обраде и др.

Недељко Бојдановић пише о називима и именима брава у околини Сврљига. Називе разврстава према боји, према тјелесним ознакама (уши, рогови, реп, длака и др.), према узрасту, према квалитету и понашању, према плодности и мљечности, према времену млађења, према болестима, према звуку итд. Посебну групу, коју Бојдановић сврстава у „остала имена”, чиње имена која су добијена према осталом животињском или према биљном свијету, према дјеловима тијела који су код појединих брава карактеристични, нека имена су апелативног поријекла итд. Рад показује изванредно богатство назива и имена, снажну стваралачку моћ Народног језика и његову особину да све назове „његовим именом”.

Индекс речи, индекс имена и индекс аутора саставио је *Александар Лома*. *Индекс речи* је направљен за сљедеће језике: индоевропски пражезик, прасловенски, старословенски, српскохрватски, македонски, словеначки, бугарски, руски, чешки, пољски, литавски, индоирацки (језици), микенски грчки, грчки, латински (са романским језицима), келтски, њемачки, албански, семитски (језици), мађарски, старотурски и турски (језици). *Индекс имена* је ћирилички, латинички и грчки. Тако је урађен и *индекс аутора*.

* *

И према садржини, и према структури, и према свим другим карактеристикама *Ономастолошки прилози* су на почетку самог по ознаци броја књиге, по свему другоме — то је публикација високог домета и она издавачу, а нарочито уређивачком одбору, служи на част. Својим првим бројем она је стала у ред лингвистичких публикација највишег домета на српскохрватском језику.

Београд

Драго Ђујић

DŽONATAN KALER, **Sosir** — **osnivač moderne lingvistike**, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Biblioteka XX vek, knjiga 43, urednik Ivan Čolović, preveo sa engleskog dr Boris Hlebec, Beograd, 1980, 149 str.

Švajcarac Ferdinand de Sosir (Saussure), začetnik strukturalizma u lingvistici, barem u onoj evropskoj, ali i u nekim drugim područjima duha i nauke o čoveku, svojim intelektualnim postignućem osigurao je, posmrtno, mesto među velikim misliocima dvadesetoga veka. Sosir je, ujedno, uz Romana Jakobsona i Noama Čomskog (Chomsky), u lingvističkom svetu novijega doba i u modernim vremenima, nesumnjivo, najpoznatije ime. Pri tom je i njegova naknadno konstruisana knjiga *Kurs opšte lingvistike* (*Cours de linguistique générale*, 1916), pored *Sintaksičkih struktura* Čomskog (*Syntactic Structures*, 1957), jedna od dveju prelomnih, pa i najviše prevedenih knjiga u lingvističkom svetu uopšte. Sve to, međutim, nimalo nije u nesaglasnosti s podacima da je Sosir rođen 1857, a živeo do 1913. godine, te da je pretežni deo svoga života, dakako i onog stvaralačkog, proveo, zapravo, u devetnaestom veku. U stvari, kako to obično biva, znatniji intelektualni domašaji po pravilu ne slede i relativnu hronologiju istorijskih činjenica. Upravo je Sosirova posthumno napisana i objavljena knjiga *Kurs opšte lingvistike* u punoj meri ovo načelo i potkrepila. Naime, bilo koja monografska studija o Sosiru, te i ova kojoj se prikaz posvećuje, doista može, barem u podnaslovu, sadržavati sintagmu: „Osnivač moderne lingvistike” (u ovom slučaju, ta etiketa trebalo je, izgleda, da glasi „Rađanje moderne lingvistike”, prema ideji urednika Biblioteke, a i u saglasnosti sa vizuelnom simbolizacijom čina iskazanog na koricama knjige). Ujedno, i pojavljivanje jednog ovakvog monografskog dela, nakon onih o Čomskom, Levi-Strosu (Lévi-Strauss), Mekluenu (McLuhan), Malinovskom (Malinowski), i Bartu (Barthes), baš u Biblioteci XX vek postaje jasnim razlozima motivisano.

Dodajmo tome i znanje da je kasnije razgranati strukturalizam, vodeći i najpostojaniji pravac u lingvističkoj teoriji i metodologiji dvadesetoga veka, ponikavši neposredno iz Sosirovog, posredno iz nekog sosirovskog, ili pak iz nekog drugog ali ne i presudno drugačijeg ishodišta (na primer, relativno autohtoni američki strukturalizam), uticao i na čitav krug lingvistici srodnih i susednih disciplina, među njima izrazitije na one preokupirane kulturom, društvom i čovekom, u prvom redu: na antropologiju, etnologiju, folkloristiku, sociologiju, poetiku, semiologiju, teoriju informacija, komunikologiju, ali i na

druge, — a samoj lingvistici konačno osiguraao status naročite naučne oblasti i pribavio joj dobar ugled među njenim susedama. Nije prilika da se detaljno sučeljavamo i sa ne malim manama strukturalističkih teorijskih polazišta u lingvistici i drugde. No, recimo, ipak, toliko da se ukupna novija lingvistika u poslednjih tridesetak godina, a svakako i najrecentniji interdisciplinarni smerovi mišljenja o jeziku u njenim okvirima (na primer: psiholingvistika, sociolingvistika, savremena antropolingvistika, filosofija jezika, pragmalingvistika, tekstualna lingvistika, pa čak i sama generativna gramatika) najčešće obrazlažu, motivišu i definišu upravo postuliranjem programske kritike epohe i ideja strukturalizma, i određivanjem vlastitoga mesta u odnosu na njih (ispravljajući, dabogme, mnoge njihove greške i grehove, recimo one tipa „formalizma”, „izolacionizma”, „neosetljivosti na značenje i kontekst” i sličnih, ali čineći počesće i neke nove).

Začudo, iako je knjigâ o strukturalizmu u lingvistici i izvan nje već podosta napisano i publikovano, ne obilujemo i monografskim prikazima Sosirove ličnosti, njegovog učenja i dela, osobito ne onima koji bi mogli poslužiti i nekoj svrsi koja bi premašila strogo shvaćenu zapreku esnafski akademizovane ili pak pozitivistički shvaćene „naučne upotrebe”.* Našoj čitalačkoj publici, pogotovo nelingvistima, na srpskohrvatskom jeziku ništa iz tog i inače osudnog spiska do sada nije bivalo nuđeno. Čak je i sam Sosirov *Kurs* napokon preveden više od pola veka nakon njegovog prvobitnog izlaženja (u prevodu i sa predgovorom Sretena Marića: Nolit, Beograd, 1969. i 1978).

Džonatan Kaler (Jonathan Culler), teoretičar u oblastima literature i lingvistike, sačinio je sažet, pristupačno i zanimljivo pisan pregled problematike koja se iz ravni zbivanja u lingvistici i semiologiji sedamdesetih godina pokazuje relevantnim značajkama Sosirovog ukupnog dela (prevod je rađen prema: *Saussure*. — William Collins Sons and Co, Glasgow, 1976). Knjiga počinje kratkim predgovorom: *Uvod*, 5—11, napisanim sa stanovišta da „Sosirova razmišljanja o znaku i sistemima znakova utiru put opštem proučavanju načina na koji je ustrojeno ljudsko iskustvo” (10), da smo „Kada govorimo o čovekovoј tendenciji da stvari organizuje u sisteme pomoću kojih se prenosi značenje, sasvim (. . .) blizu sosirovskog načina mišljenja” (7), te da je Ferdinand de Sosir „začetnik moderne lingvistike, čovek koji je u toj meri preuredio sistematsko proučavanje posebnih jezika i jezika uopšte, da je omogućio lingvističke tekovine XX veka” (5). Poglavlje *I Sosirova ličnost i njegov kurs*, 13—18, biografsko je stručni osvrt na Sosirovu „fascinantnu” i „zagonetnu” ličnost, na njegov „neuzbudljivi život”, školovanje i rad, na pojavljivanje i načelne nedostatke prvoga izdanja *Kursa opšte lingvistike*, a

* Na primer: L.—J. Calvet, *Pour et contre Saussure. Vers une linguistique sociale*. — Payot, Paris, 1975 (knjiga se razlikuje od ove ovde prikazivane naročito zbog toga što autor u njoj ima unapred izgrađeno „nesosirovsko”, sociolingvističko teorijsko polazište, te i nije samo monograf-teoretičar, nego i monograf-kritičar); E. F. K. Koerner, *Ferdinand de Saussure. The Origin and Development of His Linguistic Thought in Western Studies of Language*. — Vieweg, Braunschweig, 1973 (od istog autora i: *Bibliographia Saussuriana*. — Scarecrow Press, Metuchen, N. J., 1972); G. Derossi, *Segno e struttura linguistici nel pensiero di F. de Saussure*. — Del Bianco, Udine, 1965. Treba pogledati i prevod sakupljenih Sosirovih radova na ruski jezik, opremljen kritičkim monografskim studijama i neophodnim bibliografskim uputstvima: *Ф. де Соссюр, Труды по языкознанию*. — Ред. А. А. Холодович, Прогресс, Москва, 1977.

sve uz zapažanja koja nam danas izgledaju pomalo paradoksalnim, da se radilo o čoveku „koji je putovao malo i retko, i reklo bi se da se zaparložio u ugodnoj provincijskoj zabitosti” (15) i koji je pisao „sve manje” i „nerado” — uzbudivši, međutim, lingvistički svet još kao dvadesetogodišnji student — o čoveku, dakle, relativno oskudne bibliografije, reducirane biografije, a s velikim međunarodnim ugledom i istorijskim prestižom teorijskog i metodološkog graničnika između dva veka, između „moderne” i „tradicionalne” lingvistike. Najveći deo knjige Kaler namenjuje prikazivanju, analizi i kritičkom razmatranju osnovnih terminoloških, pojmovnih i teorijskih uporišta Sosirove lingvistike, u poglavlju: *II Sosirova teorija jezika*, 19—62, sa odeljcima — *Proizvoljnost znaka* (21—26), *Priroda jezičkih jedinica* (26—33), „*Languē*” i „*Parole*” (33—40), *Sinhronična i dijahronična perspektiva* (40—53), „*La languē*” — *analiza* (54—60), *Jezik kao društvena činjenica* (60—62), sa, čini mi se, nedovoljno razvijenim poslednjim odeljkom, i neprekidno, barem dvosmisleno, naslovnjenim preposlednjim, kojem bi u sistemu Sosirovih pojmova i termina najbolje pristajala dihotomija etiketa tipa *sintagmatika/paradigmatika*. U trećem poglavlju knjige, i njenom središnjem delu, pokreću se pitanja o evoluciji naučnog mišljenja pre, u vreme i nakon Sosira, s pokušajem da se ovom pronađe tačno mesto među intelektualnim nitima koje Sosirovu opštelingvističku teoriju i njegovo poimanje jezika stavljaju u vezu s istorijom filozofije i antropologije, zatim s mladogramatičarima i, najšire shvaćeno, s psihološkim i sociološkim učenjima Sosirovih savremenika, Frojda (Freud) i Dirkema (Durkheim): *III Mesto Sosirovih teorija*, 63—107, sa odeljcima — *Lingvistika pre Sosira* (64—77), *Mladogramatičari* (77—84), *Frojd, Dirkem i metod* (84—95), *Uticaj* (95—107). Nedovoljno je, izgleda, pri tom pažnje Kaler obratio „kazanjskoj” lingvističkoj tradiciji i poznatim odnosno mogućim Sosirovim korespondencijama sa njom, kao i koicidentnim slaganjima Sosirovog tumačenja koncepcije o proizvoljnosti jezičkog znaka i o njegovoj ulozi u strukturiranju sveta sa čuvenim Sapir-Vorfovim (Whorf) postavkama o lingvističkom relativizmu. Istovremeno je, izgleda, valjalo i pažljivije naglasiti kako su Frojd, Dirkem i Sosir, znači utemeljivači „moderne psihologije”, „moderne sociologije” i „moderne lingvistike”, suštinskije bili povezivani u osnovi strukturalnim načinom mišljenja i gledanja na pojave nego, recimo, naglašavanjem uloge „nesvesnog” u funkcionisanju objekata njihovih opservacija, ili pak uloge distinkcije individualno/kolektivno i kategorije konvencionalnog u tom smislu. U četvrtom poglavlju knjige Kaler se bavi Sosirovim semiološkim preokupacijama: *IV Semiologija — Sosirovo zaveštanje*, 109—143, u odeljcima — *Područje semiologije* (113—125), *Semiološka analiza* (125—129), *Anagrami i logocentričnost* (129—139), *Zaključci* (139—143). To je, istovremeno, i priznanje jednoj od ključnih odrednica u sistemu Sosirovih teorijskih promišljanja, budući da je on i danas ostao jedan od osnivača nauke o znaku — semiologije (odnosno semiotike) kao samostalne naučne discipline, posebno u Evropi i među svima onima zainteresovanim za jezičku problematiku, ali i među onima koji su ovu smatrali uzorom i za istraživanja u ostalim domenima ljudskoga društva, kulture, psihe i stvaralaštva. Up. o ovome i eksplicitne tvrdnje Levi-Strosa, čuvenog francuskog antropologa i strukturaliste, na koje se i Kaler posredno poziva (*Strukturalna*

antropologija. — Stvarnost, Zagreb, 1977, 41 i 43): „U skupu društvenih znanosti kojemu ona neprijeporno pripada, lingvistika zauzima ipak iznimno mjesto: ona nije društvena znanost kao ostale, već ona koja je postigla kudikamo najveće uspjehe; nesumnjivo jedina koja može zahtijevati ime znanosti i koja je, ujedno, uspjela formulirati jednu pozitivnu metodu i upoznati prirodu činjenica podvrgnutih njezinoj analizi”. „Fonologija mora, prema društvenim znanostima, odigrati istu preporoditeljsku ulogu kakvu je nuklearna fizika, na primjer, odigrala za sve egzaktne znanosti zajedno”. Možda je pri tom u ovom poglavlju prenaplašena pažnja pridata jednoj „neuspeloj epizodi” iz perioda „pred kraj života” o kojoj se sam Sosir „nikad nije usudio da išta objavi” (129) — priči o „anagramima”. Istovremeno, i zaključci ovoga završnoga poglavlja deluju pomalo oskudno i nedovoljno razrađeno s obzirom na celokupnu sadržinu knjige. Slede: koristan stručno-biografski koncipiran *Hronološki pregled*, 145, i *Literatura*, 147—149, kojom su eslektivno obuhvaćena „Sosirova dela”, dela „o Sosiru”, „o istoriji lingvistike” i „o semiologiji” zatim — konačno *Sadržaj*, 151.

U celini gledano, i nakon svega rečenog, dobre osobine ove knjige naći ćemo i u tome što Kaler izlaganje o Sosiru ne zasniva samo na, za modernu lingvistiku, istina, toliko presudno uticajnom „kanonskom” izdanju *Kursa*, već i na drugim, katkad objektivnom a znatiželjnom čitaocu ne manje važnim, ali manje dostupnim, Sosirovim spisima. I upravo zbog toga, možda se u ovoj knjizi premalo upozorava na neka novija saznanja o nedovoljnoj verodostojnosti posthumnog izdanja *Kursa opšte lingvistike* iz 1916. godine (po istraživanjima R. Englera, T. de Maura i R. Godela pre svega — koja Kaler, očigledno je, i poznaje i navodi i komentariše, v. npr. str. 18, ali i drugde). Tako bi se, između ostalog, na primer, lepo mogla predočiti i teorijska kontradikcija, nesumnjivo ne slučajna, između jednog od uvodnih i programskih Sosirovih postulata po kojem bi lingvistika kao „*nauka koja bi ispitivala život znakova u društvenom životu* (. . .) bila deo društvene, pa, prema tome, i opšte psihologije; mi ćemo tu nauku nazvati *semiologijom* . . .” (*Opšta lingvistika*. — Nolit, Beograd, 1969, 25, prevod Sretena Marića) i načelnog suda koji obavezuje, budući izrečen i istaknut kao poslednji iskaz *Kursa*, a koji glasi: „*jedini i pravi predmet lingvistike jeste jezik posmatran sam po sebi i sam za sebe*” (278). A radi se, zapravo, o kontradikciji u kojoj se iskazuje i suštinski sukob između sociolingvistike, psiholingvistike i sličnih savremenih pravaca rada i mišljenja s jedne i „ortodoksnog” strukturalizma u lingvistici s druge strane. Ujedno, za manje upućenog čitaoca, dragoceno bi bilo raspolagati i nekom vrstom sistematizovanih završnih opaski, kao rezimeom sadržine i stavova izloženih u knjizi.

Knjigu je preveo Boris Hlebec, pokazavši, kao i ranije, ne samo odličnu kompetentnost kada su u pitanju engleski i srpskohrvatski jezik, već i dobru stručnu i opštelingvističku pripremljenost za poslove ovakve vrste (sećamo se, na primer, i njegovih prevoda niza tekstova teorijske prirode u časopisu *Kultura*, br. 25 za 1974. godinu, posvećenom sociolingvističkoj tematici). Nekima će, možda, zasmetati to što Hlebec, pored terminološkog sistema kojom je sam kao prevodilac pribegao, u citiranim mestima iz Sosirovog

Kursa prenosi prevod (pa i terminologiju) Sretena Marića. Njima neka je na razmišljanje opaska o tome da bi lingvistički ponajmanje korektno bilo služiti se dvostepeno prevođenim terminima (francuski → engleski → srpskohrvatski).

Sigurno nije slučajno ni to što je ova Kalerova knjiga za kratko vreme doživela već nekoliko visokotiražnih izdanja kod uglednih svetskih izdavača. Njeno pojavljivanje na srpskohrvatskom jeziku u poznatoj i veoma čitanoj Biblioteci XX vek Beogradskog izdavačko-grafičkog zavoda značiće puno za našu širu i opštu teorijsku lingvističku i humanističku naobrazbu, samim tim i za postojane i pouzdane pratiocce napora koje ova Biblioteka i njen urednik ulažu s ciljem da, između ostalog, deo svoga programa namene lingvistici, i monografskim prikazima ideja značajnih mislilaca o čoveku i kulturi našega vremena.

Novi Sad

Milorad Radovanović

**А. А. ЗАЛИЗНЯК, Грамматический словарь русского языка,
Словоизменение, Москва 1977.**

Ово је први граматички речник рускога језика. Он садржи фонд од око 100 000 речи из савременог руског књижевног језика са информацијама о њиховим карактеристикама релевантним за творбу граматички правилних реченица, односно са подацима, пре свега, да ли је реч променљива или непроменљива, а затим, ако је променљива, на који се начин, према коме се датом обрасцу мења по деклинацијама или конјугацијама. Подаци о синтаксичким особинама речи у овом се речнику углавном не дају, изузев оних који су у функцији промене речи; такође се не дају ни подаци о значењима речи, сем код хомонима; исто је и са стилистичким ознакама, са ознакама о употребној сфери речи — и оне су дате само у случајевима када условљавају посебне облике, посебан парадигматски тип.

Речник А. А. Зализњака, нагласимо ово, има искључиво нормативну оријентацију; у њему су дати само они облици који одговарају књижевној језичкој норми, а не и који други (нпр. они који одговарају норми разговорног језика); од варијантних облика, такође, дати су само они који су признати као нормативни; исто је и са акценатским варијантима. Књижевнојезичка норма и нормативне препоруке имају за основу податке из четири описна речника рускога језика¹ (уз њихову критичку анализу), као и податке из многих специјалних речника, пре свега из речника *Русское литературное произношение и ударение*, Москва 1959.

Основни извор грађе за овај речник представља *Обратный словарь русского языка*, Москва 1974, који је рађен на основу четири описна речника руског језика² и који уз сваку регистровану реч даје податак из кога је од ових речника реч преузета, чиме се и за речник о коме говоримо индиректно пружа могућност да се добију информације о семантичкој и синтаксичкој вредности речи (што у многоме отклања недостатак ових података). Додатни извори су текућа штампа и специјални речник *Новые слова и значения*, Москва 1971. У овоме су речнику, ре-

¹ *Словарь современного русского литературного языка*, т. I—XVII, Москва—Ленинград 1948—1964; *Словарь русского языка*, т. I—IV, Москва 1957—1961; Ожегов С. И., *Словарь русского языка*, изд. 9-е, испр. и доп., Москва 1972; *Толковый словарь русского языка* под ред. Д. Н. Ушакова, т. I—IV, Москва 1935—1940.

² В. напомену 1.

цимо и то, речи поређане по инверзном реду, што је и разумљиво, с обзиром на то да промена речи зависи од њених крајњих, а не почетних графема.

Осјовна подела речи у овоме речнику је подела на граматичке категорије, односно на традиционалне врсте речи; једина је разлика у томе што се овом приликом све непроменљиве речи сврставају у једну категорију. Под категоријом речи А. А. Зализњак подразумева групу речи код којих је количина јединица које образују парадигму једнака, тј. једнак је број јединица и њихових назива. Нпр. све именице образују једну граматичку категорију, један парадигматски систем, с обзиром на промену и по падежима и по бројевима. Исто важи и за непроменљиве именице типа *пальто*, јер се код њих признаје хомонимичан облик за све падеже и за оба броја, једнину и множину.

Све врсте речи које имају парадигматску промену (именице, заменице, придеви и бројеви, заједнички названи именима), ако нормално имају и једнину и множину, у левој страни речника дате су у облику номинатива једнине (придевске речи, подразумева се, у облику мушког рода). У јединској форми регистроване су и речи које се чешће употребљавају у множини (као имена етника или речи као *сисар*, *водоземац* и сл.), што је, свакако с разлогом, уобичајен поступак и у описним речницима, руским као и другим словенским (нпр. велики описни српско-хрватски³). У множинском облику дате су само речи тзв. плуралија тантум, уз тумачење да се ови облици само с морфолошког гледишта убрајају у множину; њима се може означити и један појам и више појмова исте врсте (нпр. *многие сутки* : *одни сутки*), што, даље, значи да у оваквим случајевима имамо хомонимију бројева. Карактеристика је ових речи у руском језику, за разлику, нпр. од српскохрватског, та што се у њима не може одредити род (ни посредно у конгруенцији с придевским речима), те се оне не убрајају ни у један од три граматичка рода (мушки, средњи и женски), већ образују, према А. А. Зализњаку, четврти род (који би се, мислимо, могао назвати општим или неутрализованим). Уз овакве речи наместо показатеља рода *м*, *ж* или *с*, стоји само ознака *мн*.

Придеви су регистровани само у дужем облику, изузев оних који се јављају само у краћем (нпр. *рад*, *јоразд*), уз напомену о томе да немају дужег облика. Компаративни облици, мада се не сматрају саставним делом придевске парадигме, имају индикаторе творбе у десној страни речника (што значи да по правилу нису дати као одреднице, сем у посебним случајевима, нпр. кад је у питању хомонимија са другим речима). Суперлативи су укључени у речник као одреднице у већем броју, према посебном избору.

Заменице су у овај речник укључене као самостална категорија речи, мада их савремена лингвистика не сматра за такве. Додуше, уз њих је дато, да тако кажемо, као неко средње, помирљиво решење — ознака *мс*, што, у преводу, значи заменица-именица (или, како би у српскохрватском језику било, именичка заменица). Ознака *мс* значи да реч

³ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, т. I—X, Београд.

припада категорији која образује парадигму само опозицијом по падежима (нпр. *я, ты, он* и сл.; сваки од ових облика има посебну одредницу у левој страни речника).

Од речи које се традиционално убрајају у бројеве одреднице имају само основни и збирни бројеви (нпр. *один, двое* и сл.). И ту се парадигматска опозиција јавља само према падежима; разумљиво да опозиција према броју изостаје.

Глаголи су у речнику регистровани у облику инфинитива. У глаголску парадигму укључене су и променљиве и непроменљиве форме; партиципи нису дати као посебне одреднице, сем у случајевима посебне семантичко-функционалне вредности, нпр. као што је случај са партиципима типа *уверенный, разводный*. Подаци о видским паровима у десној страни речника дају се само када су у питању чисти видски парови, као *решишь — решать, преишь — преишать*. Остали се видски парови дају као посебне одреднице, без међусобног повезивања, нпр. као *писать и записать*. У парадигму несвршених транзитивних глагола укључени су и пасивни облици на *-ся*, и лични и безлични. Рефлективни глаголи дати су као посебне одреднице само онда када не означавају пасив, или када га претежно не означавају.

Посебан је проблем овога речника, као и свих граматичких речника, означавање потенцијалних парадигматских облика, тј. оних који се не употребљавају, али се могу употребити. Поред њих стоји ознака *затрудн.* (што би у преводу било „тешко“, „отежано“), а то значи да се они образују само у посебним и ретким семантичко-синтаксичким ситуацијама.

Непромењиве врсте речи забележене су у свом једином лику. Напоменимо ипак, као непотпун податак, недостатак информације о употребној вредности парова типа: *весной — весною, спьяну — спьяна* и сл. (Ови парови у речнику нису повезани никаквом ознаком за упућивање.)

Информативан је одељак под насловом „Како користити речник“. Доста детаљно се објашњава читава техничка страна обраде речи која указује и на теоријске поставке, нпр. све се речи дају у свом основном, речничком облику (речи које се деклинирају дају се у номинативу, глаголи у инфинитиву а непроменљиве врсте речи у свом једином облику); речи су акцензоване — поред основног, примарног акцента (‘) даје се и споредни, секундарни ('): *рѐмпластѝнка, фѝтопластѝнка* и сл.; код једносложних речи знак за главни акценат се не даје: *раб, штаб, гриб, воз*, итд., али у предлошким конструкцијама он се бележи: *воз — на вѝз // на́ воз*. Да не би дошло до забуне око тога које су једносложне речи са акцентом или без акцента, поред неакценгованих стоји ознака *без удар.* или *нормално без удар*. Прва ознака информише о томе да је дата реч увек без акцента: *ведѝ* (без удар.) союз; част., *средѝ* (без удар.) предл.; друга означава да реч нормално нема акцента: *при* (нормално без удар.) предл.; *ни* (нормално без удар.) союз; част., и сл.

После напомене да је ред речи у речнику инверзни, истиче се да се као један исти знак третира а) слово са акценатским знаком или без њега: *подмѝа, ноѝа*, б) слова *е, ѐ: отицѝнка, копѝнка, хатѝнка, шатѝнка*,

итд., в) обичне речи и полусложенице: *травá, разрѣив-травá, притрѣва, сон-травá*, и сл., одн. са цртицом или без ње.

Даље је објашњен начин формирања десне стране речника, која се састоји од: а) основног словног симбола (који је дат директно код свих речи, осим код именица и глагола), који је у ствари словна скраћеница за означавање врсте речи (код именица се, индиректно, основни словни симбол састоји од симбола рода, категорије жив-нежив или симбола *мн.*, итд.) и б) индекса (он се налази само код променљивих врста речи и изграђен је од више елемената, од којих наводимо само неке: број, од 0 до 8. код именица и од 1. до 16. код глагола), који представља деклинациони или конјугациони тип; наредна звездица или кружић поред броја указује на присуство одређених алтернација у основи — у неким случајевима се обе ознаке појављују истовремено; латиничко слово (или два слова одељена косом цртом), без дијакритичког знака или са њим, итд. Ова три наведена елемента (постоје и други) индекса зову се *основни део индекса*.

Следе допунска објашњења, у којима су дата разрешења одређених ознака и њихова употреба. Нпр. ознаке Π_2 , P_2 могуће су само уз именице и информичу о томе да дата именица поседује нарочите облике — тзв. други локатив и други датив. (На 69. страни дата су детаљнија објашњења ове две ознаке и наглашено је да ознаку Π_2 могу имати углавном именице мушког рода које означавају нежива бића и да се после предлога *в* и *на* употребљава нарочити облик који се разликује од обичног лок. једн. а по словном саставу једнак је дат. једн. исте речи, с тим што је акценат увек на наставку: *бѣрег*, дат. једн. *бѣрегу* — Π_2 (*на*) *берегу* и сл.) Осим ових именица ову ознаку могу имати именице женског рода на -ь, а у средњем роду само именице *забытьѣ, полузабытьѣ*. Ознака P_2 такође се може јавити само уз именице мушког рода које означавају нежива бића и које поред обичног облика за ген. једн. имају и тзв. други генитив који се по спољашњем лику поклапа са дат. једн.: *сáхару, чаѣ, китяток* и сл., у P_2 : *сáхару, чаю, китятку*.

Такође су објашњени особени случајеви формирања десне стране речника, објашњени су скраћени записи облика, хомоними, речи ограничене конгруенције, начин означавања варијаната (како кад су у питању облици лок. сг. *лошадѣми* || *лошадѣми*, тако и кад су у питању предлошке конструкције: *зá реку* || *за реку* и сл.

Најзад су дата упутства како треба формирати потребне облике. Они се, наиме, могу формирати помоћу образаца — тип деклинације или конјугације — и помоћу индекса. Тај се начин заснива на томе што је сваки индексни елемент носилац самосталног морфолошког значења.

Одељак „Грамаичке информације” нарочито је интересантан; он садржи *Деклинацију* и *Конјугацију*. У одељку *Деклинација* дати су словни симболи и индексни елементи код именица, њихове основне синтаксичке и морфолошке карактеристике. Следе даље шематски прикази стандардних наставака именичке, придевске и заменичке промене. Објашњени су индексни бројеви, звездица и кружић уз број, латиничко слово; наведени су акценатски модели (основни и секундарни) све три промене, дата

су упутства која се односе на пуне и скраћене парадигме, скреће се пажња на особености које се јављају у категорији жив-нежив, објашњен је начин реконструкције изостављених парадигматских облика, начин тражења одговарајућег обрасца, итд.

Одељак *Конјугација* обрађен је по сличном принципу као и претходни — објашњено је значење словних симбола, индексни број, итд.; дати су акценатски модели за садашње и прошло време као и допунска акценатска правила; наводе се упутства за грађење глаголских облика према индексу и словним знацима. Посебно су дати конјугациони модели за личне и безличне глаголске облике, указано је на особеност повратних глагола као и на начин реконструкције глаголских парадигми које су дате у непотпуном облику. Овај у великој мери компликован систем захтевао је од аутора и неопходна упутства, наиме — како тражити потребни конјугациони модел а онда и како мењати глагол према томе моделу. Она постоје, али утисак сувишне сложености остаје.

Да завршимо. Граматички речник идентификује систем промене речи; инверзни речник (који му је основа) идентификује језички творбени систем; оба речника заједно идентификују језички тип савременог руског књижевног језика.

Београд

Гордана Јовановић — Дафинка Горџан-Премк

KLAUS TROST, Untersuchungen zur Übersetzungstheorie und -praxis des späteren Kirchenslavischen, Die Abstrakta in der Hexaëronübersetzung des Zagreber Zbornik von 1469, Forum Slavicum 43, Wilhelm Fink Verlag, München 1978, 381 стр.

У својој књизи Клаус Трост обрађује категорију апстрактних именица у Шестодневнику Василија Великог у Загребачком зборнику, који је преписао Владислав Граматик 1469. године.

Основну проблематику, као и главне црте и начин обраде аутор је одредио у уводном излагању (Vorwort, стр. 10—12, Einleitung, стр. 13—22). Словенске апстрактне именице којима се преводила одређена грчка филозофско-геолошка терминологија у загребачком Шестодневнику углавном нису наслеђене из ранијег периода црквенословенске књижености. Да би се грчки предложак превео у одговарајућем стилу, требало је створити терминолошку лексику црквенословенских апстрактних речи. Црквенословенски преводи били су изложени све јачем утицају грчког језика, а нарочито у 14. и 15. веку. Главни циљ овог испитивања апстрактних именица је идентификација теорије и праксе преводјења црквенословенских текстова у 14. и 15. веку. Грчки оригинал Шестодневника аутор налази у издањима: Giet, St., Basile de Césarée, Homélie sur l'Hexaëron, 2e édition, Paris 1698 и Migne, J. P., Caesareae Cappadociae Archiepiscopi, Opera omnia quae exstant, vel quae sub ejus nomine circumferuntur, Petit Montrouge 1857. Ради поређења, одређена област изражавања испитује се и у неким ранијим црквенословенским текстовима. Самој анализи преводјења Трост приступа на основу савремених сазнања о преводилаштву. Она му омогућују прилично конкретно и прецизно свођење резултата истраживања. По њему, разматрање праксе преводјења подразумева одређивање технике и стила преводјења. Техника одређује цео процес преводјења и посматра се као динамична компонента праксе преводјења. Стил се манифестује у нарочитим слојевима готовог превода и може се означити као статична компонента у преводјењу. Техника и стил повезују праксу са теоријом преводјења. Чување садржинског идентитета између два текста (текст са којег се преводи и текст на који се преводи) има пресудни значај за успелост превода. Под садржинским идентитетом подразумева се фактички идентитет и смисаони идентитет. Методе и начин технике преводјења, углавном, зависе од владајућих теоретских схватања у преводјењу. По овим схватањима главни

циљ превођења може бити постизање формалног изражајног идентитета, када се садржински идентитет потискује у други план, или пак остварење уједначеног изражајног и садржинског идентитета. Стил превођења одређују факултативне варијанте (говорни елементи и структуре). Оне се могу мењати, додавати и испустити у оквирима синонимичног изражавања у тексту, а да се садржина не мења.

Основна начела теорије превођења су у мањој или већој мери израз духовних и интелектуалних кретања одређене епохе. Ово се нарочито огледа у преводилачкој пракси словенског средњег века. Ова пракса се очигледно мењала у разним епохама. Стил превођења словенског средњег века само је у мањој мери био индивидуалног карактера, а у већем је обиму био одређен заједничким духовним и интелектуалним кретањима епохе. У том смислу превод загребачког Шестодневника носилац је основних начела технике превођења 14. и 15. века. Да би се указало на разлике у техници превођења по епохама, апстрактне именице у загребачком Шестодневнику упоређују се са истим именицама (или синонимичним изражајним средствима) у Шестодневу Јована Егзарха, као и са одговарајућим материјалима из најранијих црквенословенских превода (класични старословенски текстови).

У првој глави (*Die geistes- und übersetzungsgeschichtliche Einordnung der Hexaemerübersetzung im Zagreber Zbornik von 1479*, стр. 23—74) дају се основни подаци о Загребачком зборнику Владислава Граматика. Садржина и језик овог зборника потврђују да је у њему заступљен текст са типичним обележјима црквенословенске преводилачке књижевности 14. и 15. века. Ова обележја су карактеристична за Јефтимијеву трновску школу. Принципи технике превођења у Загребачком зборнику само се донекле слажу са принципима у ранијим преводилачким текстовима. Неке разлике су само квантитативног карактера. У превођењу речи и синтаксе аутор разликује еквиваленте, којима се преводи оригинал уз чување сопствених језичких особина, и калкове, којима се копира оригинал уз мање или веће негирање сопствених језичких особина (редослед речи, квантитативни идентитет семантичких и функционалних јединица). У превођењу најранијих црквенословенских текстова осећа се извесно колебање у погледу употребе еквивалената и калкова. У Шестодневу Јована Егзарха ово колебање је још јаче и појављују се факултативне варијанте, а понекад се губи садржински идентитет са грчким оригиналом. У техници превођења Загребачког зборника такође има ових колебања. Међутим, доследно је примењен принцип чувања садржинског идентитета, па и формалног идентитета са оригиналом, а то омогућује да се преузме и његова реторичка структура. Оваква имитација грчког предлошка у оригиналним и преведеним црквенословенским текстовима створила је специјални начин језичког и књижевног изражавања у *илешенију словес*. Словоплетеније је резултат дужег духовног и интелектуалног, као и књижевноисторијског развоја, који је свој врхунац достигао крајем 14. века. У духовном и интелектуалном развоју нарочито су значајни античка традиција и исихастички покрет који су допринели, између осталог, јачању утицаја грчког језика на црк-

венословенске текстове. Ипак, аутохтоност словенског језичког система очувана је у многим областима изражавања (нпр. чување аутохтоних особина словенског глаголског система). С друге стране, узорак грчког оригинала, при превођењу, активирао је једну продуктивну адаптациону способност у словенском језичком систему.

У другој глави (*Die Abstrakta in der Zagreber Hexaameronübersetzung*, стр. 75—295) дефинишу се и анализирају апстрактне именице у загребачком Шестодневнику и у неким ранијим већ набројаним споменицима, указује се на промене у теорији и пракси превођења на основу упоређених материјала. Истраживање обухвата старије словенске апстрактне именице, као и апстрактне именице које су изведене од глагола, придева и именица. Иако суфикси имају одређену улогу у класификацији апстрактних именица, основни критеријум њиховог дефинисања и поделе је семантички. Значајно је за анализу и класификацију творбених типова апстрактних именица у коликој мери оне зависе од грчког предлошка. Тако се издвајају речи чија је творба независна од оригинала, речи чија творба на разне начине зависи од оригинала и стране речи (грецизми). Нарочито детаљно и прецизно су разрађене формално-семантичке категорије речи, чија творба зависи од грчког оригинала. Именице су на основу продуктивности суфикса подељене на следеће групе: 1. апстрактне именице са непродуктивним суфиксима (суфикси *-ъ -jъ -ajъ -vъ -kъ -slъ -mъ -nъ -sz -otъ -chъ -ъcbъ -lo -slo -to -a -ja -oba -va -tva -ъda -na -ra -ъ -slъ -elъ -nъ -znъ -snъ -tъ -û- -en- -es- -men-*), 2. апстрактне именице са мање или средње продуктивним суфиксима (суфикси *-ъba, -ina -ota -eta -ynji/-ynja- -ica -ostъ*), 3. апстрактне именица са продуктивним суфиксима (суфикси *-ije -nije -tije -ъstvo -ъstvije*). Поред опширне формалне и семантичке анализе ових група, аутор даје квантитативне податке о појединим категоријама у групама, као и о степену формалне и семантичке зависности словенских именица од грчког оригинала. Ова зависност је најјаче изражена у последњој групи апстрактних именица. На основу паралелних испитивања аутор констатује да се у загребачком Шестодневнику доследно спроводи принцип чувања не само садржинског идентитета, већ и формална квантитативна и позициона корелација са грчким оригиналом. У Шестодневу Јована Егзарха чува се садржински идентитет, али се формалне корелације не остварују доследно и појављују се разна одступања. Јављање грецизама у оба споменика је минимално (свега три) и показује да је у оба споменика исте садржине постојала тенденција да се садржинска компонента грчке речи изрази на словенском, сопственим језичким средствима. У овој тенденцији загребачки Шестодневник показује већу сигурност и самосталност.

На крају аутор закључује (*Schluss*, стр. 295) да је на основу испитивања апстрактних именица у Шестодневнику Владислава Граматика за теорију и праксу превођења у 14. и 15. веку карактеристично следеће: чување садржинског и формалног идентитета, ограничавање ланчаног примењивања семантичких калкова, честа употреба калкова, постављање квантитативног корелационог и позиционог идентитета у парафрастичном превођењу вишечланих израза, избегавање слободног па-

рафразирања и употребе грецизама, као и тенденција ка остварењу грчко-словенске корелације 1 : 1.

После закључка наводи се богата литература (266 библиографских јединица) и скраћенице (*Literatur- und Abkürzungsverzeichnis*, стр. 296—314). На крају књиге се налази словенско-грчки и грчко-словенски регистар испитаних апстрактних именица и конкорданца места у словенском и грчком тексту (*Anhang*, стр. 315—381).

Примењујући резултате савремених истраживања у области теорије превођења, аутор је успешно и на нов начин анализирао и описао прилично непознату црквенословенску теорију и праксу превођења у 14. и 15. веку. За разлику од досадашњих испитивања црквенословенске преводилачке делатности, где је основни критеријум анализе био махом формални, у овом раду, поред формалног, уведен је семантички критеријум као најважнији за анализу и класификацију. Комбиновани семантичко-формални критеријум пружа аутору изванредну могућност да се уоче и измере и најсуптилнији односи, т.ј. да се идентификују разни степени слагања између оригинала и превода апстрактних именица које се испитују. Поред детаљне филолошке и лингвистичке анализе, а и у вези са њом, одређена област језичког изражавања посматра се и објашњава у ширим културноисторијским оквирима. Најзад, рад даје добру инспирацију и методолошку подлогу за даља испитивања и превођења технике превођења у многобројним црквенословенским преводима разних времена.

Београд

Димитрије Стефановић

НАУЧНИ СКУП О ЛЕКСИКОГРАФИЈИ И ЛЕКСИКОЛОГИЈИ

У Београду је у времену од 3. до 5. децембра 1980. године одржан Научни скуп о лексикографији и лексикологији. Скуп су организовали Институт за српскохрватски језик у Београду, Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду, Одсек за јужнословенске језике Филолошког факултета у Београду, Матица српска у Новом Саду и Одељење језика и књижевности Српске академије наука и уметности. У Београду се окупило близу 100 лингвиста, међу којима је највећи број оних који се професионално баве управо лексикографијом и лексикологијом. Поднијето је 69 реферата тако да се у већем дијелу тродневног засједања морало радити по секцијама (а. Секција за општа лексикографско-лексиколошка питања; б. Секција за дијалекатску лексикографију и лексикологију и ономастику; в. Секција за лексикографију у дијахронији). Отуда учесници нису могли саслушати сва саопштења али је таква организација, с друге стране, омогућила темељитије и шире расправљање појединих питања у кругу тематских комплекса.

На пленарној сједници првог дана засједања саслушани су сљедећи реферати: Драго Ђупић, *Новија српскохрватска лексикографија*; Јанко Јуранчић, *Конфронтиција словенскога и српскохрватскога језика у лексикографији*; Далибор Брозовић, *О садржају јојма норма у лексикологији*; Мартин Ахлин, *Рогојна slovenska leksikografija*; Тодор Димитровски, *Неки актуелни задаци македонске лексикографије*. Учесници Скупа су послуже своја саопштења излагали у секцијама:

I. ОПШТА ПИТАЊА: Милка Ивић, *О „резуларној полисемји“ у лексиколошкој теорији и лексикографској пракси*; Стјепан Бабић, *Синглеске одреднице у нашим рјечницима*; Јелка Матијашевић, *О синонимији и синонимима*; Димка Митева, *За неутрализацијама на деминутивностиа кај некои категорији во македонскиот јазик*; Бранка Тафра, *Синонимија у лексикографији*; Татјана Батистић, *О компроненитној анализи значења*; Асјм Пецо, *Акцентии у нашим речницима*; Марјета Хумар, *Synotiti in njihova funkcija v Slovarju slovenskega knjižnega jezika*; Егон Фекеге, *Нешто о проблему творбе кшеишка и њиховој обради у савременим речницима*; Слободанка Бошков, *Придевска нејација префиксима (не-, а-, без-, дис-)*; Милорад Дешић, *Из српскохрватске полисемје*; Драгица Малић, *Рјечник ЈАЗУ као показатељ јединствености хрватскохрватској дијасисциема и јо-себности књижевних варијаната*; Митар Пешиќан, *Селекција речи у опис-*

ним речницима; Јакоб Милер, *Slovarsko pomenoslovje samostalnikov*; Миле Мамич, *Сврхични називи у ојћим рјечницима*; Дара Гортан-Премк, *О семантичком садржају лексикографске дефиниције*; Нада Вајс, *О лексикографској дефиницији (од лексикографије до семантике)*; Милица Радовић-Тешић, *Архаизми и њихова обрада у РСАНУ*; Смиљка Васић, *Дойринос других наука лексикографији*; Ђорђе Костић, *Проблеми лексике савремене поезије*; Драгана Мршевић-Радовић, *О кријеријумима који одређују место обраде фразеологизама у речнику*; Маја Братанић-Чимбур, *Једна метода вредновања формалне сврхичуре рјечника*; Матеј Роде, *Фразеологија у двојезичним речницима*; Милосав Тешић, *Речник језика исца у односу на ојћии речник*; Мирко Пети, *О проблематици израде рекцијској рјечника*; Милан Шипка, *О изради рјечника Кочићева језика на основу комјунитерске конкорданце*; Имре Пато, *Рачунарско конвертирање двојезичних енциклопедијских речника (лингвистичко-лексикографски аспекти)*; Иштван Кишмире, *Конвертирање енциклопедијских речника помоћу рачунара (рачунарски аспекти)*.

II. ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА И ОНОМАСТИКА: Драгољуб Петровић, *Дијалекатска лексикографија — проблеми и перспективе*; Светлана Зајцева, *Дијалекатски рјечници као база за савремена лингвистичка истраживања*; Петар Шимуновић, *Пролејмена за њовјесни њононастички рјечник Хрватске*; Олга Пенавин: *Регионални дијалектолошки речник Мађара у Југославији*; Трајко Стаматовски, *Рад на ономастичким речницима у Македонији*; Милица Грковић, *За речник њрезимена*; Мате Шимундић, *Нацрт рјечника особних имена*; Мирослав Николић, *О речима означеним као дијалектизми или њокрајинизми у нашим ојћиним речницима*; Љубиша Рајковић, *Лексичко бојатство њмочко-лузничкој њовора*; Драгомир Вујичић, *Прилој њознавању њононастичке и друје лексике у дурмиторском крају*; Звездана Павловић, *Неки лексичко-семантички односи ѡрмењени у ономастички*; Драгиша Витошевић, *Појлед на језичко блајо Грузје*; Мато Пижурица, *Романизми у њовору колашинске зоне*; Милица Станић, *Из лексике Ускока*; Јован Кашић, *Неке њојаве у вези са ословљавањем (на мајеријалу Вуковој Рјечника)*; Слободан Реметић, *Из шумарске ѡтерминологије кладањској краја*; Саво Пујић, *Поријекло српско-хрватске ѡчеларске лексике*; Барбара Фалињска, *Улоја ѡеографској фактѡра у дефинисању значења*.

III. ЛЕКСИКОГРАФИЈА У ДИЈАХРОНИЈИ: Александар Младеновић, *Најомене о речнику славеносрпској ѡија књижевној језика*; Божидар Финка, *Повјесни кајкавски рјечник ѡрема Рјечнику ЈАЗУ*; Валентин Путанец, *Анексни рјечници у дјелима Шиме Будинића и Ивана Бандуловића*; Франце Новак, *Впрашања помenske анализе лексике старејших обдобиј*; Димитрије Богдановић, *Небиблијска ѡраћа у Речнику старословенској језика српске редакције*; Јасна Винце, *Рад на Рјечнику ојћеславенској језика хрватске редакције (л: ѡ, н: ѡ и њихова ѡрафија у хрватскојлајољским рукојисима)*; Вангелица Десподова, *Сѡецифичније методолошки ѡроблеми ѡри израбојката на Речником на македонскије црквенословенски ракојиси*; Гордана Јовановић, *О кријеријуму избора јеванђељских ѡексѡва српске редакције за ѡраћу црквенословенској речника*; Димитрије

Стефановић, *Неки аспекти испитивања трецизма и њихових словенских еквивалената у црквенословенским текстовима*; Невенка Гошић, *О неким лексичким особинама босанских јеванђеља (14—15. в.)*; Ксенија Режић, *Проблеми нормализације Рјечника ојћеславенској књижевној језика хрвајској ишиа — примјери с ирефиксацијом*; Зденка Рибарова, *Проблемаишкаа на иодитоовиелниие работи за Речником на македонскиие црквенословенски ракописи*; Марија Хосу, *Проблеми нормализације Рјечника ојћеславенској књижевној језика хрвајске редакције*; Милан Михаљевић, *Проблеми нормализације у вези с иолуласом (рад на Рјечнику ојћеславенској књижевној језика хрвајске редакције)*; Роберт Цет, *Извештај о раду на библиографији црквенословенских речника и лосара*.

За Скуп се пријавило још 14 референата, али му, спречени болешћу или другим обавезама, нису присуствовали, па остаје нада да ће се текстови њихових саопштења прикључити осталом материјалу за штампу. Ријеч је о следећим рефератима: Божо Видоески, *Развишак македонске лексикографије*; Мевлида Караџа-Гарић, *Проблеми хомонимије, синонимије и иолисемије у срјскохрвајском језику*; Милан Могуш, *Нацрт за чакавски рјечник*; Јован Јерковић, *Лексика војвођанских иисаца II иоловине XIX века*; Михаило Стевановић, *Синијакса у лексици*; Ирена Гришкат-Радуловић, *Лексикографски иосиуиак у речницима САНУ и ЈАЗУ (иоказан на илаиолима са ирефиксом за-)*; Мијо Лончарић, *О неким иишањима односа дијалектолоије и лексиколоије*; Душан Јовић, *О лексичким слојевима у модерном срјском роману*; Драгутин Рагуж, *Рјечник и ирамаишка у хрвајскоме или срјскоме ио вриједносном иденишииешу*; Стане Сухадолник, *Аvtorski slovar*; Жељко Бујас, *Комијуиерска конверзија у двојезичној лексикографији*; Наила Ваљевац, *Из срјскохрвајске дијалекатске лексике — шабачка лексика у Високом*; Велимир Михајловић, *Из наше милолоије: Мехосирах*; Гордана Вуковић, *Из ироблемаишке срјскохрвајских хремаишонима*.

Списак реферата говори да се у Београду расправљало о широком кругу питања наше лексикографије и лексикологије. Размијењена су искуства у досадашњем раду на различитим лексикографским пословима, процијењене су кадровске могућности у свим срединама за прихватање и извршавање задатака из области лексикографије, а нису изостале ни идеје за унапређивање лексикографско-лексиколошког рада на текућим и будућим пројектима.

Цјеловит увид у материју која је презентирана у току тродневног засједања моћи ће се стећи тек онда када реферати буду публиковани. Тада ће се, свакако, моћи мјеродавније и компетентније опјењивати и допринос Скупа развоју лексикографије и лексикологије код нас, а овдје ће се рећи која ријеч више о раду Секције за дијалекатску лексикографију и лексикологију и ономастику, секције у чијем је раду судјеловао и аутор ових редова.

Више референата је нагласило да се код нас опасно заостаје у прикупљању и обради дијалекатске лексике. Стицајем бројних неповољних околности (недостатак средстава, кадрова, методологије и традиције у

раду, квестинара за сакупљање ријечи у народу и сл.) ми смо још увијек практично без дијалекатске лексикографије. Научна јавност већ готово пет деценија чека други дијалекатски рјечник са штокавског подручја, да свјетлост дана угледа бар једно дјело те врсте на ијекавском терену итд. С друге стране, дочекали смо дословце посљедњи час и посљедњу прилику за спасавање тог народног блага од неповратног и ненадоднадивог губитка и пропадања. Наиме, свјedoци смо наглог и неминовног ишчезавања дијалеката, које савремена цивилизација, уз издашну помоћ средстава јавног информисања, све више потискује и пријети им потпуним уништењем. Данас се и у најзабаченијим селима Југославије тешко налазе „чисти” носιοци локалног говора, такви који су релативно слободни од утицаја књижевног језика. И не само то. Лексикографија је у неповољнијем положају и у односу на неке друге дијалектолошке дисциплине. Савремена урбанизација и послијератне миграције на релацији село — град снажно су и из темеља измијениле живот у сеоским насељима. Преконоћ је нестало појединих привредних грана и облика привређивања, чиме се изгубила и потреба за „чувањем и његовањем” бројних ријечи и термина. Губљењем некадашњих заната и разних грана кућне радиности (грнчарство, прерада вуне и тежине, вез, сточарство, сјетва, жетва, старинско справљање јела и др.) обичаја (свадбе, славе, вјерски празници и обреди и сл.) неповратно губимо народну лексикку, највјернију пратиљу и огледало живота и рада појединца и заједнице. Данас сакупљање ријечи у народу све више клизи из синхроне равни, неизбјежно задире у дијахронију и подразумева методу извјесне „реконструкције”. Наиме, истраживач ће на терену морати уз помоћ разних скица и цртежа и најпоузданије и најстарије информаторе „подсјећати” на некадашњи живот и тако од њих добијати жељене податке. Најсрећнија је комбинација када се и сам испитивач може „присјећати” тога прохујалог времена, из чега произилази закључак да се највише наде може полагати у истраживања у свом, матерњем, или, пак, сусједном, сличном говору. Из изложеног је јасно колика одговорност лежи на нашој генерацији. Јасно је и то да оно што не буде урађено у најскоријој будућности никада неће бити ни урађено. На нашој генерацији управо лежи одговорност пред покољењима. Имајући у виду све те забрињавајуће чињенице, чланови Секције су дали иницијативу да се предложи одговарајућим републичким и покрајинским научним институцијама да што прије формирају одборе за дијалекатску лексикографију или друга слична тијела која би била квалификована за организацију рада у овој области.

На завршној пленарној сједници је закључено да треба и убудуће одржавати овакве скупове, с тим да се организују за ужа тематска подручја, каквих у лексикографији и лексикологији има доста. Истина, није предложено ни мјесто ни вријеме одржавања сљедећег састанка, а није одређена ни тематика за тај сусрет. Учесници првог научног скупа о лексикографији и лексикологији разишли су се с увјерењем да неће дуго чекати прилику да једни другима саопште шта су на том пољу у

међувремену урадили у својим срединама и центрима, јер београдски сусрет је показао: а) да у оквиру наведених дисциплина има доста проблема и задатака око којих се треба договарати и консултовати и б) да наша наука располаже снагама заинтересованим и квалификованим да се носе са проблемима и из једне и из друге области.

Београд

Слободан Реметић

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиографија за 1979. годину

расправа и дела из словенске и индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Југославији

Ову библиографију израдили су: за СР Србију: *Олга Банковић-Тодоровић, Радојка Дринчић, Радмила Ковачевић, Радмил Маројевић, Васа Павковић, Милица Радовић-Тешић, Светозар Стијовић*; за САН Војводину: *Љиља Спасић*; за САН Косово: *Мехди Бардхи*; за СР Црну Гору: *Смиљка Зубер*; за СР Босну и Херцеговину: *Невенка Новаковић-Стефановић*; за СР Хрватску: *Јосип Вончина*; за СР Македонију: *Радмила Баскић*; за СР Словенију: *Марко Крањец*.

Скраћенице

АНУ ВиН	у појединим скраћеницама: Академија наука и умјетности ВиН
АП	Археографски прилози, Београд
ASLR	Anali Societății de limba română, Zrenjanin
АФФ	Анали Филолошког факултета, Београд
БВ	Библиографски вјесник, Цетиње
BZL	Bilten Zavoda za lingvistiku, Zagreb
БН	Бјелополске новине, Бијело Поље
Бо ЗБРНКУ	Бока, зборник радова из науке, културе и умјетности, Херцег-Нови
Бо лист	Бока, лист ССРН, Котор
BPFF	Buletini i Punimeve i Fakultetit Filozofik (Zbornik radova Filozofskog fakulteta), Priština
BSDPLJ	Bilten Saveza društva za primenjenu lingvistiku Jugoslavije
ВиО	Васпитање и образовање, Титоград
ГЗБФФУС	Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот, Скопје
ГЗБФилолФУС	Годишен зборник на Филолошкиот факултет на Универзитетот, Скопје
Гл	Гласник Црногорске академије наука и умјетности, Титоград
ГлЕИ	Гласник Етнографског института, Београд
ГПА	Годишњак Педагошке академије, Никшић
ГПМ	Годишњак Поморског музеја, Котор
Građa	Građa za povijest književnosti hrvatske, JAZU, Zagreb
ГФФНС	Годишњак Филозофског факултета, Нови Сад

GjASShF	Gjurmime Albanologjike. Seria e Shkencave Filologjike (Albanoška istraživanja. Serija filoloških nauka), Priština
ЖА	Жива антика, Скопје
ЖЈ	Живи језици, Београд
ЗБВПШП	Зборник радова Више педагошке школе у Призрену
ЗБИК	Зборник историје књижевности, Београд
ЗБМСКЈ	Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад
ЗБМСС	Зборник Матице Српске за славистику, Нови Сад
ЗБМСФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад
ЗБФФ	Зборник Филозофског факултета, Београд
ЗБФФП	Зборник Филозофског факултета, Приштина
ZESCCP	Zagreb, English-Serbocroatian Contrastive Projekt
ZZSŠ	Zbornik Zagrebačke slavističke škole, Zagreb
ZR	Zadarska revija, Zadar
ИЧ	Историјски часопис, Београд
ISJK	у појединим насловима: Institut za strane jezike i književnosti, Novi Sad
JAZU	у појединим насловима: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
JiS	Jezik in slovstvo, Ljubljana
ЈФ	Јужнословенски филолог, Београд
КЖ	Културен живот, Скопје
КњЈ	Књижевност и језик, Београд
Ковчежић	Ковчежић, прилози и грађа о Доситеју и Вуку, Београд
ЛЗБ	Литературен збор, Скопје
ЛМС	Летопис Матице српске, Нови Сад
Мак	Македонистика, Скопје
МЈ	Македонски јазик, Скопје
MR	Macedonian Review, Skopje
МС	Матица српска, Нови Сад
МФ	Македонски фолклор, Скопје
МН	Matica hrvatska, Zagreb
НЈ	Наш језик, Београд
н.с.	у појединим насловима: нова серија
НССУВД	Научни скуп слависта у Вукове дане, Београд
НСтв	Народно стваралаштво, Београд
NT	Naše teme, Zagreb
NU	Narodna umjetnost, Zagreb
Ов	Овдје, Титоград
Од	Одзиви, Бијело Поље
ОЈ	Opomastica Jugoslavica
ОП	Ономатолошки прилози, Београд
ПД	Просветно дело, Скопје
ПК	Преводна књижевност, Зборник радова, Београд
ПН	Пљеваљске новине, Пљевља
Пос. изд.	у појединим насловима: посебно издање
PPShLP	Përmbledhje punimesh. Shkolla e Lartë Pedagogjike, Prishtinë (Zbornik radova. Viša pedagoška škola, Priština)

IP	Просвјетни рад, Титоград
Прил.	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд
Прил. МАНУ	Прилози на Македонската академија на науките и уметностите, Скопје
Прил. ФФНС	Прилози проучавању језика, Филозофски факултет, Нови Сад
PrNShJK	Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti, Banja Luka
Radovi ANU BiH	Radovi Akademije nauka i umjetnosti BiH, Odjeljenje društvenih nauka, Sarajevo
Раз	Разгледи, Скопје
Разв	Развиток, Битола
RZJ	Rasprave Zavoda za jezik, Zagreb
RZSF	Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Zagreb
RSI	Radovi Staroslavenskog instituta, Zagreb
RFFZ	Radovi Filozofskog fakulteta, Zadar
SAZU	у појединим насловима: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana
САНУ	у појединим насловима: Српска академија наука и уметности, Београд
СДЗБ	Српски дијалектолошки зборник, Београд
SJ	Strani jezici, Zagreb
SL	Suvremena lingvistika, Zagreb
SMNHSJ	Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika, Zagreb
SNGjLKSh	Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare (Medunarodni seminar za albanski jezik, književnost i kulturu)
Сов	Современост, Скопје
Спо	Споне, Никшић
SR	Slavistična revija, Ljubljana
СС	Славистички студии, Скопје
Ст	Стварање, Титоград
Стр	Стремеж, Прилеп
SCSCI	Studi contrastivi serbocroato-italiani, Zagreb
UR	Umjetnost riječi, Zagreb
FP	Filološki pregled, Beograd
HDZb	Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb
ХСРКИ	Хорватскосербско-руские контрастивные исследования, Загреб
HFD	Hrvatsko filološko društvo, Zagreb
ЦАНУ	у појединим насловима: Црногорска академија наука и уметности, Титоград
ČR	Čakavska rič, Split

I. Општи теоријско-методолошки проблеми

1. **Bibović Ljiljana**, Opšta lingvistika i lingvistička terminologija, SJ VI, br. 4 (1979, Zagreb) 206—216.

2. **Bobbio Norberto**, Pravna znanost i analiza jezika, Dometi XII, br. 6 (1979, Rijeka) 11—22.

3. Бопков Дана, Ruth M. Kempson, *Semantic Theory*, Cambridge Textbooks in Linguistics, Cambridge, London, New York, Melbourne 1977, str. 1—216, JF XXXV (1979) 223—237.

Приказ.

4. Bratanić-Čimbur Maja, Prilog za dvojezičnu leksikografsku teoriju, *Jezik* 27, br. 1 (listopad 1979, Zagreb) 1—9.

Rezime na engleskom.

5. Brozović Dalibor, *Jezik, teorija i praksa* (Sociolingvistička i usporedna razina pri istraživanju jugoslavenskih (standardnih) jezika u (južno)slavenskim, evropskim i općim okvirima, *Odjek*, XXXII, 24 (1979, Sarajevo) 8.

6. Brozović Dalibor, Sociolingvistička i usporedna razina pri istraživanju jugoslavenskih (standardnih) jezika u (južno)slavenskim, evropskim i općim okvirima, *Jezik* 27, br. 2—3 (listopad [= prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 47—54.

Rezime na ruskom.

7. Van Dijk Teun A., Tekstualne gramatike i narativne strukture, *Revija* 19, br. 2 (ožujak-travanj 1979, Osijek) 76—101.

8. Wróblewski Jerzy, Semantika i pravno tumačenje, *Domesti XII*, br. 6 (1979, Rijeka) 35—46.

9. Gacov Dimitrija, Die Gastarbeiter und ihre semantische Schattenseite. Ein Soziolinguistisches Potpurri, ГЗБФФУС, кн. 4 (1978) [1] + 520—532.

Резиме на македонски.

10. Гацов Димитрија, За некои проблеми од текстлингвистиката, ЛЗБ XXVI, кн. 2 (1979) 49—57.

Примери од македонскиот јазик.

11. Гацов Димитрија, Лексички модалитети на човековото однесување. Семантичка анализа, ГЗБФилолФУС, кн. 4 (1978) стр. [1] + 266—269.

Резиме на германски.

Експозе кон кобилитациониот труд „Lexikalische Modalitäten des menschlichen Verhaltens“ одбранет на Филолошкиот факултет во Скопје на 21. VI. 1978 год.

12. Derrida Jacques, O gramatologiji, prevela s francuskog Ljerka Šifler-Premer, predgovor Nikola Milošević, izd. „Veselin Masleša“, biblioteka „Logos“ (1976, Sarajevo) 522.

13. Dubrovski D. I., Postoji li vanjezička misao? (O složenoj uzajamnoj vezi procesa mišljenja sa unutrašnjim govorom), preveli Gordana Stojković-Badnjarević, Aleksandar Badnjarević, *Odjek*, XXXII, 13—14 (1979, Sarajevo) 29.

14. Đorđević Radmila, Dvosmislenost kao psiholingvistički problem, *FP* 1—4 (1979) 77—94.

Резиме на енглеском.

15. Žižek Slavoj, Govorica pri Avguštinu in J. St. Millu. *Anthropos* (1979) št. 1/2 str. 366—389.

16. Jahić Dževad, Joshua A. Fishman: Sociologija jezika, Biblioteka „Lingvistika-Poetika“, „Svjjetlost“, Sarajevo 1978, str. 282, *Pregled*, LXIX, 10 (1979, Sarajevo) 1231—1234.

Приказ.

17. **Jovičević R. Radojica**, Klasici marksizma o odnosu jezika i društva, КњГ XXVI, 1 (1979) 4—15.

18. **Karlaravis Bogomil**, Teorija i primjena semiotike (Povodom II kongresa Međunarodnog udruženja za semiotiku u Beču), Odjek, XXXII, 17 (1979, Sarajevo) 13.

19. **Katalinić-Udovčić Palma**, Naučni funkcionalni stil, SJ VI, br. 1—2 (1979, Zagreb) 74—82.

20. **Kempson Ruth M.**, в. бр. 3.

21. **Клибарда Ристо**, Социологија намјерног вишесмисленог изражавања, Спо год XI, бр. 25—26 (1979, Никшић) 49—65.

Разматрају се и проблеми синтаксе.

22. **Knezović Zlata**, Platon: O jeziku i saznanju, Izdavačko preduzeće „Rad“, Beograd, 1977, Dometi XII, br. 1—2 (1979, Rijeka) 146—148.

Приказ.

23. **Којен Леон**, Нова формулација категоријалне граматике (I), ЗБМСФЛ XXII/2 (1979) 7—55.

Резиме на енглеском.

24. **Корубин Благоја**, Литературните јазици денеска — од аспектот на прашањата на правописот и на литературно-јазичната норма, ЛЗБ XXVI, кн. 6 (1979) 3—17.

Реферат под наслов „Неки проблеми правописа и књижевнојезичке норме у нашим данашњим друштвеним условима“ беше прочитан на научното советување во Бихаќ на темата: „Правописната проблематика на БиХ-во светлината на колебањата и стабилизацијата на ортографската норма на српскохрватското јазично подрачје“.

25. **Кремзер Никола**, Основи језичке културе, (Grundlagen der Sprachkultur -Beiträge der Prager Linguistik zur Sprachtheorie und Sprachpflege, Teil 1, Akademie Verlag Berlin 1976, str. 74—85), FP 1—4 (1979) 136—139.

Приказ Зборника.

26. **Kristeva Julia**, Ekspanzija semiotike, Revija 19, br. 2 (ožujak-travanj 1979, Osijek) 102—114.

27. **Lisac Josip**, O lingvistici kao sociolingvistici [Milorad Radovanović: Sociolingvistika, BIGZ, Beograd, 1979.], Jezik 27, br. 2—3 (listopad [= prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 92—94.

28. **Malmberg Bertil**, „Moderna lingvistika“, prevod s engleskog Drinka Gojković i Jasmina Lukić, izd. „Slovo ljubve“, Biblioteka „Eidos“ (1979, Beograd) 265.

Prevod dela „New trends in linguistics“.

29. **Maricki-Gadanski Ksenija**, в. бр. 41.

30. **Milošević Nikola**, в. бр. 12.

31. **Minović Milivoje**, в. бр. 58.

32. **Михаиловић Љубомир**, Перцепција и продукција говора, ЖГ XXI, 1—4 (1979) 5—12.

Резиме на енглеском.

- 33. Mišeska-Tomić Olga**, в. бр. 69.
- 34. Мишеска-Томић Олга**, Каде оди современата синтакса? ЛЗБ XXVI, кн. 3 (1979) 23—28.
- 35. Mišeska-Tomić Olga**, Univerzalna gramatika i realistična gramatika, FP 1—4 (1979) 65—76.
Резиме на енглеском.
- 36. Moguš Milan**, в. бр. 60.
- 37. Momirović Konstantin**, в. бр. 60.
- 38. Olivecrona Karl**, Pravni jezik i zbilja, Dometi XII, br. 6 (1979, Rijeka) 23—34.
- 39. Perić Aleksandar**, Jezik kao društvena osnova i društvena nadgradnja, FP 1—4 (1979) 95—107.
Резиме на енглеском.
- 40. Perić Aleksandar**, O matematici i logici u lingvistici, ЖЈ XXI, 1—4 (1979) 80—85.
Резиме на енглеском.
- 41. Platon**, O jeziku i saznanju, izbor Ksenija Maricki-Gadanski, prevod s grčkog Ksenija Maricki-Gadanski i Ivan Gadanski, pogovor Ksenija Maricki-Gadanski, izd. „Rad“, Biblioteka „Reč i misao“ (1977, Beograd) 152.
- 42. Половина Весна**, R. Freudenstein (ed.); Language Learning, Individuals Needs, Interdisciplinary Cooperation Bi-and Multilingualism, Bruxelles, 1978, AIMAV, Didier, 229 страна, FP 1—4 (1979) 153—157.
Приказ.
- 43. Potrč Matjaž**, Uganka govornice. Anthropos (1979) št. 3/6 str. 325—330.
Ocena dela: Leonard Linsky, Names and Descriptions. Chicago and London 1977.
- 44. Prenz Juanan Octavio**, Čovjek je jezik, prevela Branka Vidaković, Odjek, XXXII, 18 (1979, Sarajevo) 6.
- 45. Prokopijević Miroslav**, Umetnost kao pitanje — jezik kao odgovor, Delo XXV, 5 (1979, Beograd) 82—113.
- 46. Pupovac Milorad**, Jezik i politika, NT XXIII, br. 7—8 (juli-august 1979, Zagreb) 1383—1402.
- 47. Radovanović Milorad**, в. бр. 27.
- 48. Radovanović Milorad**, Gramatika neotuđive posesije: neki slučajevi s impli-citnim determinatorom u srpskohrvatskom jeziku, ЗМСФЈ XXII/1 (1979) 17—23.
Резиме на енглеском.
- 49. Radovanović Milorad**, Sociolingvistika, BIGZ (1979, Beograd) 160.
Biblioteka „XX vek“.
Literatura [149] — 160.
- 50. Rančigaj Željka**, Generativna semantika u suvremenoj talijanskoj lingvistici, SJ VI, br. 4 (1979, Zagreb) 217—225.

51. **Ризовски Живко Ст.**, Dubravko Škiljan: Dinamika jezičnih struktura, Zagreb, 1976, 159 стр. ЛЗБ ХХVI, кн. 1 (1979) 103—106.
Приказ.
52. **Rudan Pavao**, в. бр. 60.
53. **Секулић Владимир**, Лингвистичке компоненте у процесу комуникације, Ов год XI бр. 125 (1979, Титоград) 23—24.
54. **Секулић Владимир**, Пут ка комуникацији: интеракција језичке компетенције и дјелатности, Ов год XI бр. 119 (1979, Титоград) 11—12.
55. **Секулић Владимир**, Релација: ријечи објекти значења и појмови, Ст год XXXIV бр. 6 (1979, Титоград) 1091—1010.
56. **Štrbu Richard**, L'antonymie comme manifestation des relations de système dans le lexique. *Linguistica XIX* (1979) str. 157—169.
Povzetek v slovenščini.
57. **Szirovicza Lajos**, в. бр. 60.
58. **Skubic Mitja**, Dr. Milivoje Minović: Uvod u nauku o jeziku. *Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII* (1979) št. 2 str. 77—81.
Ocena.
59. **Solecka Kazimiera Maria i Termińska Kamilla**, Próba definicji semantycznych, *ЈФ XXXV* (1979) 55—64.
Резиме на српскохрватском.
60. **Sujoldžić Anita, Szirovicza Lajos, Momirović Konstantin, Finka Božidar, Moguš Milan, Šimunović Petar, Rudan Pavao**, Primjena taksonomskih algoritama na nenumeričke varijable u proučavanju lingvističke mikroevolucije, *RZJ 4—5* (1979, Zagreb) 61—68.
Rezime na francuskom. 1 slika.
61. **Suško Mario**, Intenzitet jezika (Iz knjige „Duh i glina“), *Odjek, XXXII*, 5 (1979, Sarajevo) 9.
62. **Termińska Kamilla**, в. бр. 59.
63. **Томовски Душан**, За дејствувањето на аналогијата, *ГЗБФФУС*, кн. 4 (30) (1978) [1] + 584—590.
Резиме на англиски.
64. **Filipović Rudolf**, Transmorfemizacija — najčešći oblik supstitucije na morfološkom nivou, *Filologija*, knj. 9 (1979, Zagreb) 177—183.
Rezime na engleskom.
65. **Finka Božidar**, в. бр. 60.
66. **Fishman A. Joshua**, в. бр. 16.
67. **Freudenstein R.**, в. бр. 42.
68. **Hajdeger Martin**, Jezik, preveo Božidar Zec, *Lica, IX (XII) 5* (1979, Sarajevo) 49—59.
69. **Hadži-Jovančić Dušanka**, Olga Mišeska-Tomić, Generative Syntax in Theory and Practice, *SJ VI*, br. 4 (1979, Zagreb) 301—302.

70. **Helbig Gerhard**, Tendencije razvoja suvremene teorije valentnosti, SJ VI, br. 1—2 (1979, Zagreb) 2—23.
71. **Humboldt V. Wilhelm**, Karakter jezika. Poezija i proza, preveo Dušan Travar, Pregled, LXIX, 10 (1979, Sarajevo) 1215—1222.
72. **Chabrol Claude**, O nekim problemima narativne i tekstualne gramatike, Revija 19, br. 2 (ožujak-travanj 1979, Osijek) 41—60.
73. **Šimunović Petar**, в. бр. 60.
74. **Škiljan Dubravko**, в. бр. 51.
75. **Škiljan Dubravko**, Govor realnosti i realnost jezika, izd. „Školska knjiga” (1978, Zagreb) 179.
76. **Škiljan Dubravko**, Devet teza za diskusiju o lingvistici i marksizmu, NT XXIII, br. 7—8 (juli-august 1979, Zagreb) 1327—1333.

II. Примењена лингвистика

а) Питања превођења, учење језика и сл.

77. **Бабих Милица**, Трагом Јејтсове песничке речи, Мостови X, 2 (1979, Београд) 153—157.
О преводима Милована Данојлића (В. Б. Јејтс, *Кула*, Београд, 1978).
78. **Berić-Đukić Vesna**, Neka pitana prevodenja nemačkih infinitivskih konstrukcija na srpskohrvatski, Zbornik radova ISJK 1 (1979) 101—106.
Резиме на немачком.
79. **Bertolino Nikola**, Previdi i prividi (Umetničko i neumetničko prevodenje poetskih dela), Odjek, XXXII, 12 (1979, Sarajevo) 10.
80. **Berce Sonja**, Primer obdelave pete pesmi pri pouku angleškega jezika v srednjih šolah. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII (1979) št. 1 str. 63—66.
81. **Besse Henri**, Primjena diskurzivnih parafraza u audiovizuelnoj nastavi, SJ VI, br. 3 (1979, Zagreb) 193—202.
82. **Bolta Marija**, Some problem areas for Slovene students of English. Acta neophilologica XII (1979) str. 39—57.
83. **Bratanić-Čimbur Maja**, Prvi jugoslavenski znanstveni skup „Kompjuterska obrada lingvističkih podataka — dosadašnji rezultati, potrebe i perspektive”, BZL 3 (1979, Zagreb) 44—46.
84. **Васић Смиљка**, в. бр. 132.
85. **Volos Renata**, Geste u ruskom jeziku u usporedbi s hrvatskim, SJ VI, br. 4 (1979, Zagreb) 240—251.
86. **Demirović Hamdija**, Šop u prevodu, Odjek, XXXII, 7 (1979, Sarajevo) 20.
Поводом превођења Николе Шоп на талијански језик (Nikola Šop: „In cima alla sfera”. (Antologia poetica) a cura di Mladen Machiedo, Edizioni abete, Roma, 1977.)

87. **Dimitrijević Naum**, Prilog proučavanju čitanja na maternjem i stranom jeziku učenika osnovne škole i gimnazije, Zbornik radova ISJK 1 (1979) 271—329.
Резиме на енглеском.
88. **Dobrenov Marija**, O nekim problemima prevodenja kao nastavnog predmeta, Zbornik radova ISJK 1 (1979) 353—359.
Резиме на немачком.
89. **Берћеку Енвер**, Превођење — један од најважнијих видова прожимања култура, Стремљења 2 (1979, Приштина) 202—207.
90. **Žepić Stanko**, Treba li jezik struke posebno proučavati?, SJ VI, br. 1—2 (1979, Zagreb) 39—46.
91. **Zaina Elisa**, в. бр. 147.
92. **Игњачевић Светозар М.**, Наши преводи Голсвордијевих трилогија, Мостови X, 3 (1979, Београд) 213—220.
93. **Игњачевић Светозар М.**, Српски преводи Керолове *Алисе у земљи чуда*, ПК III 46—57.
94. **Izaković Vesna**, O timalna nastava stranih jezika, SJ VI, br. 1—2 (1979, Zagreb) 59—62.
95. **Илић Алекса Ч.**, О преводу једног Хамлетовог епитета, Мостови X, 2 (1979, Београд) 109—115.
Епитет *politic* (у синтагми *politic worms*).
96. **Jereb Elza**, Un Niveau-Seul in poizkus aplikacije v našem pouku. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII (1979) št. 1 str. 44—56.
97. **Jerman Frane**, O prevajanju filozofske literature, ПК III 92—97.
98. **Јовановић Младен**, Ана Ливија по четврти пут на српскохрватском [I], Мостови X, 3 (1979, Београд) 226—232.
Прилог теорији превођења на примеру српскохрватских превода Џојсове *Ане Ливије*.
99. **Јовановић Младен**, Ана Ливија по четврти пут на српскохрватском (II), Мостови X, 4 (1979, Београд) 294—303.
За почетак в. бр. 98. Завршетак у: Мостови XI, 1 (1980, Београд) 52—61.
100. **Jonke dr Ljudevit**, Kratka gramatika hrvatskosrpskog jezika za audio-vizuelni tečaj, izd. „Jugoton” (1979, Zagreb) 40.
101. **Jurišić Šimun**, Andrićev prijevod *Pjesme Sunca* Franciska iz Asizija, ПК III 152—155.
102. **Јуришић Шјмун**, Иво Андрић као преводилац Жупанчића, Мостови X, 1 (1979, Београд) 60—62.
103. **Карановић Вукосава Н.**, Вукове песме на румунском, Мостови X, 3 (1979, Београд) 253—256.
104. **Каранфиловски Максим**, Учењето на рускиот јазик и лингвистиката и психологијата, под редакција на Станислав Сјатковски. (*Naucznie języka rosyjskiego a językoznawstwo i psychologia, pod redakcija Stanisława Siatkowskiego-wydawnictwa szkolne i pedagogiczne-Warszawa 1976*), СС II (1979) [1] + 106—108.
Приказ.

105. Kvapil Miroslav, Na marginama prijevoda Kočićeve djela u Češkoj, Zbornik radova o Petru Kočiću, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za književnost (1979, Sarajevo) 399—405.

Резиме на енглеском.

106. Klepač Mira — Seaton Ian, Projekt „kreativno učenje” — neka iskustva, SJ VI, br. 3 (1979, Zagreb) 170—176.

107. Klinar Stanko, O konverziji. (Nadaljevanje, ki skuša odgovoriti na vprašanje, če je mogoče uspešno sloveniti konvertirane besede v leposlovnih tekstih). Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII (1979) št. 1 str. 7—23.

108. Kovac Kešeresh Marta, Visoka sadržajna i stilska vrednost, Mostovi X, 3 (1979, Beograd) 251—253.

O Kišovom преводу *Борске белезнице* Миклоша Раднотија (Бор, 1979).

109. Kos Milena, Indirektna vprašanja. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII (1979) št. 1 str. 39—43.

110. Kostiћ Страхиња К., Наши рани преводи дела Кристофа Мартина Виланда, ПК III 135—142.

111. Кошутић-Брозовић Невенка, Прилог проблему преводјења турцизама у Андрићевим дјелима, Mostovi X, 3 (1979, Beograd) 177—189.

112. Kremzer Nikola, Mogućnosti analitičko-ascijativnog pristupa u nastavi stranih jezika, ЖЖ XXI, 1—4 (1979) 95—104.

Резиме на немачком.

113. Križnar Mirko, Strukturalistična analiza besednih umetnin in učenje jezika. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 8 str. 230—231.

114. Кројцигер Вернер, Преводјење једне далматинске ренесансне комедије као задатак језичког актуализовања, прев. Дринка Гојковић, Mostovi X, 1 (1979, Beograd) 29—36.

На примеру Држићевог *Дунда Мароја*. У прилогу: Б[ранимир] Ж[ивојиновић], Белешка о писцу (стр. 36).

115. Kulenović Tvrtko, Danteov „Pakao” u prepevu Vladete R. Košutića, Godišnjak Odjeljenja za književnost Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VIII (1979, Sarajevo) 347—357.

116. Kunaver Dušica, Angleščina v osnovni šoli — dramatizacije lekcij. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII (1979) št. 2 str. 69—72.

117. Kunaver Dušica, English tenses and words — no problem. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII (1979) št. 1 str. 67—70.

118. Kundanović Milena, Teaching Foreign Languages to the Very Young Pupils from seven countries on work with 4-to 8-year-olds Edited by Reinhold Freudenstein, Oxford, Pergamon Press, 1979, str. 97, ЖЖ XXI, 1—4 (1979) 111—113.

Приказ зборника.

119. Лалевих Мiodраг С., Питања нашег језика (V), Mostovi X, 4 (1979, Beograd) 315—317.

O неправилностима и грешкама у преводима.

120. Lilova Anna, Sur les fonctions sociales de la traduction, ПК III 103—110.

121. Ličen Marina, Der Modus im Bedingungsgefügekonfrontative Analyse des Deutschen und Serbokroatischen, Zbornik radova ISJK 1 (1979) 65-77.

Резиме на српскохрватском.

122. Marković Branka, O učenju stranih jezika u vannastavnim aktivnostima, ЖЈ XXI, 1—4 (1979) 87—94.

Резиме на француском.

123. Маројевић Радмило, „Пред огледалом”, Мостови X, 2 (1979, Београд) 157—163.

О преводу Милице Николић Кавериновог романа *Пред огледалом* (Београд, 1977).

124. Mikeš Melanija, Lingvistika u društvenoj praksi (Uz drugi broj „Godišnjaka” Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije), Odjek, XXXII 20 (1979, Сарајево) 18.

125. Милинковић Милован, Учење страног језика у светлу савремених идеја, Pregled, LXIX, 9 (1979, Сарајево) 1077—1085.

126. Мирјић Душанка, Превођење номиналних конструкција финитним глаголским облицима са руског на српскохрватски језик, Прил. ФФНС 15 (1979) 1—32.

127. Mitrofanova O. D., Jezik znanstveno-tehničke literature, SJ VI, br. 1—2 (1979, Загреб) 68—73.

128. Михаиловић Љубомир, Годишњак савеза друштва за примењену лингвистику Југославије број 1 (1977) ЖЈ XXI, 1—4 (1979) 105—106.

Приказ.

129. Михаиловић Љубомир, Годишњак савеза друштва за примењену лингвистику Југославије број 2 (1978) ЖЈ XXI, 1—4 (1979) 107—108.

Приказ.

130. Molnár Csikós László, A szerbhorvát nyelvről magyarra való fordítás mondatani problémái (Sintaksički problemi u prevodenju sa srpskohrvatskog na mađarski jezik), Hungarológiai Közlemények XI, 35—40 (1979, Нови Сад) 95—105.

Резиме на српскохрватском и енглеском.

131. Mrzović Pavica, Sprachtheorien und ihre Anwendung im Sprachunterricht, Zbornik radova ISJK 1 (1979) 107—124.

Са литературом.

Резиме на српскохрватском.

132. Николовска Елица, Атанас Николовски, Смиљка Васић: Говор у разреду, Институт за педагошка истраживања, „Просвета”, 1977, Београд, ЛЗБ XXVI, кн. 2 (1979) 120—122.

Приказ.

133. Николовска Елица, Атанас Николовски, Советување за проблемите на културата на говорот во училиштето, ЛЗБ XXVI, кн. 6 (1979) 145—147.

Приказ за Советувањето одржано во Белград на 5—6 април 1979 во организација на Институтот за фонетика и патологија на говорот при Српската академија на науките и уметностите.

134. Papp György, A kontrasztív elemzés szerepe a társadalmi-politikai terminológia fordításában és fordítási módszereinek kialakításában (Uloga kontrastivne analize u

prevodenju društveno-političke terminologije i u stvaranju prevodilačkih metoda), *Hungarológiai Közlemények* XI, 39—40 (1979, Novi Sad) 81—94.

Резиме на српскохрватском и енглеском.

135. Петровић Александар-Саша, Ореол речи или конотације и превођења, ПК III 98—102.

136. Пипер Предраг, „Дијамантни мој венац“ и „дијаманти“ његовог превода, *Москови X*, 1 (1979, Београд) 68—71.
Критика превода Р. Бајалског Катајевљевог дела *Алмазний мой венец*.

137. Radó György, An universal history of translation a fantasy, a reality, a project, ПК III 113—114.

138. Raifi Mensur, Između revnosti i nedorečenosti (O kontinuitetu prihvatanja Rimbauda u srpskohrvatskim prevodima), *Odjek*, XXXII, 6 (1979, Sarajevo) 12.

139. Reiser Vesna, Uloga „nastavnih paketa“ u učenju njemačkog jezika, *SJ VI*, br. 3 (1979, Zagreb) 162—164.

140. Renčelj Ana, Vokalni zastavek v nemškem jeziku. *Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII št. 2 str. 1—12.*

141. Renčelj Ana, K pouku nemške fonetike in intonacije. *Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII (1979) št. 1 str. 57—62.*

142. Rogošić Ksenija, Jezik struke, *SJ VI*, br. 1—2 (1979, Zagreb) 83—86.

143. Rogošić Ksenija, Kako pristupiti obradi naučno-tehničkog teksta *SJ VI*, br. 3 (1979, Zagreb) 148—159.

144. Rode Matej, Teorija kritike prevajanja. *Naši razgledi XXVIII (1979) št. 19 str. 553.*

145. Rode Matej, Teorija prevajanja. *Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII (1979) št. 1 str. 1—6.*

146. Rode Franka, Igre in vaje pri skupinskem pouku. *Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII št. 2 str. 51—68.*

147. Rossi-Hace Franka, Elisa Zaina, L'Italiano per Lei: parte prima: corso audio-visivo, 3. preradeno izd., „Škola za strane jezike“ (1978, Zagreb) 238.

148. Savić Svenka, Kako blizanci uče da govore, doktorska disertacija, Filozofski fakultet (1978 [1979], Novi Sad) 280.

149. Санду-Тимок Кристја, Поводом румунског превода Вукових збирки [„Српске народне песме“ Вук Стефановић Караџић, Издавачка кућа „Минерва“ (1977, Букурешт)], *НСтв св. 69—70 (1979) 53—55.*

150. Seaton Ian, в. бр. 106.

151. Секулић др Владимир, Основни правци истраживања у настави страних језика, ПР бр. 10 (1979, Титоград) 8.

152. Секулић др В[ладимир], Савремени методи учења страних језика, ВиО бр. 2 (1979, Титоград) 59—75.

153. Siatkowski Stanislaw, в. бр. 104.

- 154. Сламниг Свевлад**, Један насмијани литерарни — Бах, Мостови X, 1 (1979, Београд) 63—66.
О Кишеву пријеводу Кеноових *Стилских везби* (Београд, 1977).
- 155. Stoberski Zygmunt**, Prevođenje u procesu svestrane integracije, prev. s poljskog Milivoj Slaviček, ПК III 87—91.
- 156. Stojnić Mila**, Neki metodološki problemi prevođenja, ЖЖ XXI, 1—4 (1979) 13—24.
Резиме на руском.
- 157. Стојнић Мила**, Превођење уметничке прозе, (Уводне напомене), Мостови X, 4 (1979, Београд) 273—287.
Одломак из књиге *О превођењу књижевног текста* (Сарајево, 1980).
- 158. Sušić-Mehmedagić Naida**, Bašagićevi prijevodi arapske poezije na naš jezik, Godišnjak Odjeljenja za književnost Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VIII (1979, Sarajevo) 159—201.
Резиме на енглеском.
- 159. Umek Fedora**, Govorna komunikacija — smoter pouka tujega jezika. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII št. 2 str. 40—50.
- 160. Umek Fedora**, Manipulacijske in komunikacijske vaje v pouku tujega jezika. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII (1979) št. 1 str. 24—38.
- 161. Хамбургер Михаел**, Искуства једног преводиоца, прев. с немачког Милорад Софронијевић, Мостови X, 2 (1979, Београд) 119—125.
- 162. Хаџиосмановић Ламија**, Књижевни преводи с турског језика у Босни и Херцеговини, ПК III, 130—134.
- 163. Hadžiosmanović Lamija**, Osvrt na Bašagićeve prevode s turskog jezika, Godišnjak Odjeljenja za književnost Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VIII (1979, Sarajevo) 203—221.
Резиме на њемачком.
- 164. Hoberg Rudolf**, Stručni jezici i opći jezik, SJ VI, br. 1—2 (1979, Zagreb) 24—34.
- 165. Cvetkovski Vladimir**, The Foreign Language Teacher and some Linguistic Problems in a Plurilingual Class, ГЗБФФУС, кн. 4 (30) (1978) [1] + 592—596.
Резиме на македонски.
- 166. Škarić Olga**, Hipertrofija vizuelnih pomagala u nastavi stranih jezika, SJ VI, br. 3 (1979, Zagreb) 186—192.

б) Контрастивна проучавања језика

- 167. Bratanić-Čimbur Maja**, Seminar o kontrastivnoj analizi na Ljetnom lingvističkom institutu Lingvističkog društva Amerike, BZL 3 (1979, Zagreb) 54—57.
- 168. Вукановић Јованка**, Премощавање језичких граница, Стремљења 2 (1979, Приштина) 217—219.
- 169. Vukomanović Slavko**, Dodiri i simbioze (Jezički kontakti u sinhronoj i dijahronoj perspektivi), Odjek, XXXII, 24 (1979, Sarajevo) 10—11.

170. Букомановић Славко, Језички контакти у синхроној и дијахроној перспективи, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 309—323.

171. Vučetić Zorica, Pridjevi koji znače mogućnost ili sklonost (u hrvatskom i talijanskom jeziku), BZL 3 (1979, Zagreb) 24—29.

172. Vučetić Zorica, XIII međunarodni kongres Talijanskog lingvističkog društva na temu „Kontrastivna lingvistika”, BZL 3 (1979, Zagreb) 48—53.

173. Derganc Aleksandra, II. mednarodni simpozij „Kontrastivno preučevanje in opis ruščine in drugih jezikov” Beograd, 26.—28. okt. 1978. JiS XXIV (1978/79) št. 5/6 ov. III—IV.

174. Žepić Stanko, Kontrastivna analiza hrvatskog i njemačkog književnog jezika, BZL 3 (1979, Zagreb) 43.

175. Žiletić Zoran, Welche Existenzformen von Sprache können für konstitutiv erachtet werden in der Geschichte der deutschen Gemeinsprache und bei der Einteilung dieser Geschichte in Epochen, Zbornik radova ISJK 1 (1979) 3—12.

Резиме на српскохрватском.

176. Jerković Jovan, Srpskohrvatski kao jezik društvene sredine, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 365—374.

177. Miklič Tjaša, Dovršniki in nedovršniki v slovenščini v primerjavi s perfektom in imperfektom v italijanščini. JiS XXIV (1978/79) št. 7 str. 202—208.

178. Можеева В. О., в. бр. 181.

179. Salnikov Nikolaj, K izražanju modalnosti v ruščini in slovenščini. SR XXVII (1979) št. 3/4 str. 451—457.

Povzetek v ruščini.

180. Surdučki dr Milan, Srpskohrvatski i engleski u kontaktu, rečnik i morfološka analiza engleskih pozajmljenica u standardnom srpskohrvatskom jeziku i jeziku Srba i Hrvata iseljenika u Kanadi, izd. MS, Odeljenje za književnost i jezik (1978 [1979], Novi Sad) 370.

181. Танасић Срето, Контрастивно изучавање руског и српскохрватског језика (В. О. Можеева: Выражение обстоятельственных отношений в русском языке. Конструкции со значением места, времени, причины и цели действия. — Москва, издательство „Русский язык, 1977, стр. 288), Књижевни jezik, VIII 3 (1979, Сарајево) 51—55.

Приказ.

III. Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика

182. Анђелковић Ивана, Разлике у употреби глаголског вида у руском и српскохрватском језику, ЖЈ XXI, 1—4 (1979) 43—62.

Резиме на руском.

183. Babić Stjepan, Stanje slavistike u SR Hrvatskoj, Jezik 27, br. 2—3 (listopad [— prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 39—47.

Rezime na engleskom.

184. Бабовић Милосав, Поводом изабраних расправа Радосава Бошковића, Ов год. XI бр. 119 (1979, Титоград) 13.
Приказ.

185. Богдановић Димитрије, Славјански рѣкописи, документи и карти за бугарската историја од Ватиканската апостолическа библиотека и Секретниот архив на Ватикана (IX—XVII век), изд. Наука и изкуство, Софија 1978, 149 + 2 стр. са LXXIII таблице, 8°, АП 1 (1979) 261—263.
Приказ.

186. Бошковић Радосав, в. бр. 184, 209, 210, 273.

187. Бошковић Радосав, Основи упоредне граматике словенских језика, изд. „Научна књига“ (1978, Београд) 108.
Књ. 1 Фонетика.

188. Булатова Р. В., Работы советских исследователей по славянской исторической акцентологии на материале древних памятников письменности, ЗбМСФЛ XXII/1 (1979) 73—85.

Резиме на српскохрватском.

Рад садржи библиографију и преглед истраживања совјетских лингвиста, објављених у последњих двадесетак година.

189. Варга Ђура, в. бр. 221.

190. Weiss Daniel, в. бр. 208.

191. Vermeer Willem, Proto-Slavonic *u in kajkavian, ЗбМСФЛ XXII/1 (1979) 171—177.

Резиме на српскохрватском.

192. Volos Renata, Ruske geste pojačavanja i njihova klasifikacija, RZSF, knj. 16 (1979, Zagreb) 61—68.

193. Wróbel Henryk, Południowosłowiańskie i polskie derywaty od nazw barw, во: Зборник на тудовите од V научна дискусија, [1] + 42—46.

194. Гавела Босиљка, в. бр. 283.

195. Grepl Miroslav, Zasedání Mezinárodní komise pro studium gramatické stavby slovanských jazyků ve Skopji, во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за... на словенските литературни јазици, стр. 229—239.

Осврт.

196. Grochowski Maciej, O tzw. kondensacji [Na przykładzie konstrukcji wyrażających cel], во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за... на словенските литературни јазици, стр. 159—164.

197. Грубетић Вера, в. бр. 262.

198. Dabić L. Bogdan, Teorijski pristup izučavanju evropeizama u slovenskim jezicima, Pregled, LXIX, 3 (1979, Sarajevo) 329—342.

199. Давидов Ангел, в. бр. 200.

200. Damjanović Stjepan, ANGEL DAVIDOV, Rečnik — indeks na Prez-viter Kozma. BAN, Sofija 1976, 6—375, Slovo 29 (1979, Zagreb) 151—152.

Приказ.

- 201. Даже Ласло**, О типологических вопросах конденсации во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 215—219.
- 202. Дыбо В. А.**, Реконструкция системы акцентных парадигм в праславянском (Конспект), ЗбМСФЛ XXII/1 (1979) 37—71.
Резиме на српскохрватском.
- 203. Dudok Miroslav, Ján Horecký**: Základy jazykovedy, Bratislava 1978, Nový život XXXI, 5 (1979) 476—477.
Приказ.
- 204. Žaža Stanislav**, K projektu mluvnice spisovné horní lužičtiny, во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 101—103.
- 205. Жуковская Л. П.**, в. бр. 241.
- 206. Zaręba Alfred**, Tendencje rozwojowe we współczesnym języku polskim, JФ XXXV (1979) 99—111.
Резиме на српскохрватском.
- 207. Ивић Милка**, Предикатска кондензација у граматичком опису словенских језика, во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 117—122.
- 208. Jerković Vera, Daniel Weiss**, Syntax und Semantik polnischer Partizipialkonstruktionen im Rahmen einer generativ-transformationellen Sprachbeschreibung, Slavica Helvetica, Band 10, 1978, JФ XXXV (1979) 219—222.
Приказ.
- 209. Јерковић Јован**, в. бр. 221.
- 210. Јовићевић Радојан Р.**, Изузетна књига, Ов год XI бр. 119 (1979, Титоград) 13.
Приказ књиге Радосава Бошковића „Одабрани чланци и расправе“.
- 211. Јововић Радоје**, Радосав Бошковић, Одабрани чланци и расправе, БВ год VIII бр. 2 (1979, Цетиње) 189—193.
Приказ.
- 212. Иомдин Л. Л.**, Фрагмент модели руского поверхностного синтаксиса. Определительные конструкции JФ XXXV (1979) 19—54.
Резиме на енглеском.
- 213. Kawka Maciej**, в. бр. 959.
- 214. Каролак С[танислав]**, в. бр. 962.
- 215. Karolak Stanisław**, Transformacje zdań nieosobowych z wyrazami kategorii stanu a kondensacja formalnej struktury wypowiedzenia, во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 135—150.
- 216. Kowalska Anna**, Typy słowotwórczych podziałów terytorialnych. (Na materiale północno-wschodniopolskim), ЗбМСФЛ XXII/2 (1979) 65—84.
Резиме на српскохрватском.

217. Кодухов В. И., Три типа семантик и описательная грамматика славянских языков, во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 195—200.

218. Komárek Miroslav, K některým otázkám morfologické části gramatiky, во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 31—36.

219. Kořenský Jan, Проблема интерпретации морфологических категорий с точки зрения грамматик 'семантика-грамматика-выражение (смысл-текст)', во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 59—62.

220. Kortlandt Frederik, Three Problems of Balto-Slavic Phonology, ЗбМСФЛ XXII/2 (1979) 57—63.

Резиме на српскохрватском.

221. Кочаши Микола М., Лингвистични работи, увод Митар Пешикан, Јован Јерковић, Андреј Чипкар, позберал, систематизовал и до друку приготвил Ђура Варга, изд. „Руское слово“ (1978, Нови Сад) 291.

Текст делом ћирилицом, делом латиницом.

222. Kráľ Abel, в. бр. 270.

223. Kržišnik Erika, Sinonimi v povesti Dostojevskega „Dvojniki“. ЈиС XXIV (1978/79) št. 3/4 str. 86—92.

224. Laskowski Roman, Gramatyka języka polskiego — fleksja [Конспект], во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 9—29.

225. Lisac Josip, Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas, Vstupitel'nyj vypusk, Obščie principy / Spravočnye materialy, Izdatel'stvo „Nauka“, Moskva, 1978, Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 235—241.

Приказ.

226. Лопатић В. В., Принципы грамматического описания морфемике (Тезисы), во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 37—40.

227. Марков Борис, в. бр. 977.

228. Марковић Марија, в. бр. 262.

229. Маројевић Радмило, О „посесивном придеву“ зятнинов у руском језику, ЈФ XXXV (1979) 135—140.

Резиме на руском.

230. Маројевић Радмило, О староруским именима Рацлалъ и Горисланицъ, ЗбМСФЛ XXII/2 (1979) 85—88.

Резиме на руском.

231. Menas Antica, Rusistički simpozij u Beogradu, BZL 3 (1979, Zagreb) 47—48.

232. Миладиновић Максим, Конспект практического урока по русскому языку, SJ VI, br. 4 (1979, Zagreb) 286—288.

233. Миркуловска Бистрица, Jezik in slovstvo, XXIV, 1978/79, ЛЗБ XXVI, кн. 6 (1979) 148—149.

Приказ.

- 234. Михајловић Велимир**, О неким међусловенским језичким паралелама, ЗбМСФЛ XXII/2 (1979) 89—93.
- 235. Michalk Frido**, в. бр. 277.
- 236. Михневич А. Е.**, Синтаксическая омонимия и скрытая грамматика, во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за . . . на словенските литературни јазици, стр. 201—207.
- 237. Мишковски Оливера**, в. бр. 262.
- 238. Моллова Меркјуре**, По етимологијата на някои турцизми в български език, ЈФ XXXV (1979) 113—134.
Резиме на српскохрватском.
- 239. Muzalevski Aleksandar**, Klasifikacija glagola u ruskom jeziku, Zbornik radova ISJK 1 (1979) 13—36.
Резиме на руском.
- 240. Найческа-Сидоровска Мариа**, в. бр. 992.
- 241. Nedeljković Olga**, Л. П. Жуковская, Текстология и язык древнейших славянских памятников, Издательство „Наука“ Москва 1976, str. 368, Slovo 29 (1979, Zagreb) 145—150.
Приказ.
- 242. Nedeljković Olga**, Славянская филология в трудах итальянского слависта профессора Риккардо Пиккио, Slovo 29 (1979, Zagreb) 97—132.
- 243. Nechvatil Veno, J.** Prokop: Lexikálne a gramatické minimum slovenského jazyka, Nový život XXXI, 6 (1979) 563—564.
Приказ.
- 244. Несторов Љубица**, в. бр. 262.
- 245. Николић Вера, Ружица Станојевић**, Руски пословни језик, 9. изд., „Савремена администрација“ (1979, Београд) 258.
- 246. Остојић Јован**, Ваздухопловна фразеологија на руском језику. Авиационна фразеологија на руском језику, „Авиогенекс“ (1978 [1979], Београд) 95.
- 247. Пашоска Маргарита**, в. бр. 996.
- 248. Пешикан Митар**, в. бр. 221.
- 249. Пиккио Риккардо**, в. бр. 242.
- 250. Piper Predrag**, Nahtigalov zbornik. Prispевki z mednarodnega simpozija v Ljubljani 30. junija — 2. julija 1977, Zbornik radova ISJK 1 (1979) 373—377.
Приказ.
- 251. Piper Predrag**, Funkcija ponavljanja reči u ruskom jeziku, Zbornik radova ISJK 1 (1979) 79—86.
Резиме на руском.
- 252. Pisarkowa Krystyna**, О kondensacji w wykonawczych aktach mowy, во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за . . . на словенските литературни јазици, стр. 123—127.

- 253. Познановић Љиљана**, в. бр. 262.
- 254. Poljanec R. F.**, Pregled grammatike ruskog jezika. Očerk grammatiki ruskogo jazyka, 9. izdanje, izd. „Školska knjiga” (1979, Zagreb) 191.
- 255. Poljanec Radoslav F.**, Ruska gramatika za svakoga. Russkaja gramatika dlja každygo, 4. neizmenjeno izdanje, izd. „Školska knjiga” (1979, Zagreb) 267.
- 256. Pranjković Ivo**, Koordinacija u nekim poznatijim južnoslavenskim gramatikama, Jezik 27, br. 2—3 (listopad [= prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 55—64. Rezime na njemačkom.
- 257. Prokop J.**, в. бр. 243.
- 258. Radovanović Milorad**, Slovansko jazikoslovje: Nahtigalov zbornik, Ljubljana 1977, ЗбМСФЛ XXII/2 (1979) 247—250. Приказ.
- 259. Реферати од X заседање на Меѓународната комисија за изучавање на граматичката структура на словенските литературни јазници**, изд. Македонска академија на науките и уметностите, (1979, Скопје) 243 стр., 8°. На Заседанието, одржано во Скопје од 22. IX. до 4. X. 1975, произнесените реферати беа поделени во пет тематски круга: I. Морфологија и морфематика; II. Концепција на горнолужичката граматика; III. Кондензација и номинализација; IV. Надреченична синтакса; V. Прашања на синтаксичката семантика; пропратени со дискусија, уведен збор и осврт.
- 260. Rojs Jurij**, Ruski jezik nekdaј in danes. Dialogi XV (1979) št. 4 str. 243—247.
- 261. Ружичка Рудолф**, Кондензација — исклучение в семантике? во: Реферати од X заседање на Меѓународната комисија за . . . на словенските литературни јазици, стр. 129—133.
- 262. Руски језик за војне академије**, саставиле: Вера Грубетић, Марија Марковић, Оливера Мишковиќ, Љубица Несторов и Љиљана Познановић, изд. „Војноиздавачки завод” (1979, Београд) 216.
- 263. Sawicka Irena**, Uwagi z zakresu typologii dystrybucji fenomów, ЗбМСФЛ XXII/1 (1979) 25—36. Резиме на српскохрватском. У чланку се говори о структурама слога типичним за европско подручје, а српскохрватски, пољски и италијански одабрани су као најрепрезентативнији представници трију структурних модела.
- 264. Sławińska Joanna**, Iz primerjalne slavistike na Poljskem. Besedilo, jezik, poetika. SR XXVII (1979) št. 2 str. 302—303. Poročilo o delu: Tekst, jezyk, poetyka. Wrocław 1978.
- 265. Sławińska Joanna**, Slovanska primerjalna metrika. SR XXVII (1979) št. 2 str. 304—305. Poročilo o knjigi: Słowiańska metryka porównawcza. Słownik rytmiczny i sposoby jego wykorzystania. Wrocław 1979.
- 266. Солеска М[ариа]**, в. бр. 962.
- 267. Станојевић Ружица**, в. бр. 245.
- 268. Stefaniја Dragi**, Politična lingvistika. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 10 str. 308.

O članku Enotnost bolgerskega jezika v preteklosti in danes (Blgarski ezik 1978, št. 1).

269. Tandarić Josip, Slovansko jezikoslovje. Nahtigalov zbornik. Prispevki z mednarodnega simpozija v Ljubljani 30. junija — 2. julija 1977. Uredil Franc Jakopin. Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta. XIII. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana 1977, 530, Slovo 29 (1979, Zagreb) 158—161.
Приказ.

270. Tyr Michal, Abel Kráľ: Průručný slovník slovenskej výslovnosti, Bratislava 1979, Nový život XXXI, 5 (1979) 478—480.
Приказ.

271. Topolińska Zuzanna, Wokół nominalizacji, во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 111—115.

272. Toriћ Božo, Derivacija moćionim sufixima у јужнословенским језицима, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 253—262.

273. Toriћ Božo, Radosav Boškoviћ: Oдабрани чланци и расправе, Титоград 1978, стр. 491, КњЈ XXVI, 1 (1979) 175—177.
Приказ.

274. Toriћ Božo, Творба назива за женска бића у јужнословенским језицима, Књјжевни језик, VIII, 3 (1979, Сарајево) 31—41.
Резиме на њсмачком.

275. Тушић др Драго, Блиставе лингвистичке странице, ПП бр. 3 (1979, Титоград) 11.
Приказ поводом издања књиге Радосава Бошковића „Одабрани чланци и расправе“.

276. Uličný Oldřich, Pořadová interpretace primárních předložek a předložkových ráďů v češtině, во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 53—58.

277. Fasske Helmut, Frido Michalk, Deskriptivna gramatika hornjoserbskeje spisowneje řeče přitomnosće, во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 73—99.
Текст делумно на германски.

278. Hausenblas Karel, Gramatická syntax v textu, во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 175—182.

279. Horecký Ján, в. бр. 203.

280. Чипкар Андреј, в. бр. 221.

281. Шведова Н. Ю., Трудные вопросы представления семантической структуры предложения в описательной грамматике [Тезисы], во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 189—193.

282. Šimunović Petar, IX. međunarodni slavistički kongres, Kijev, rujan 1983, Jezik 27, br. 1 (listopad 1979, Zagreb) 28—30.

283. Шпис Лидија, Босилка Гавела, Руски у 100 лекција, 6. изд., „Просвета“ (1978, Београд) 287.

IV. Етимологија, историја речи, тумачење речи, ономастика, збирке речи

284. Alerić Danijel, Problem desnoga i lijevoga u jugoslavenskoj toponomiji, RZJ 4—5 (1979, Zagreb) 135—212.

Rezime na francuskom.

285. Antoljak Stjepan, Orahovac (Boka Kotorska), Bo ЗБРНКУ бр. 11 (1979, Херцегнови) 53—198.

Садржи и објашњење о поријеклу имена.

286. Babić Stjepan, Rad na rječniku naseljenih mjesta i njihovih etnika i kćetika, BZL 3 (1979, Zagreb) 38—40.

287. Балибегово брдо, ПН год XX бр. 455 (1979, Пљевља) 9.

Рубрика „Из народних ризница”.

Цртица о поријеклу имена по легенди у области сјеверне Црне Горе.

288. Bezlaј France, в. бр. 319, 325.

289. Bezlaј France, Slovensko, kajkavsko in čakavsko kača „serpens”. JIS XXIV (1978/79) št. 3/4 str. 65—67.

290. Birila M. V., в. бр. 339.

291. Bjelanović Živko, в. бр. 360.

292. Bjelanović Živko, Obiteljski nadimci u sjevernoj Dalmaciji, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 75—92.

Rezime na njemačkom.

293. Богдановић Недељко, Називи и имена брва у околини Сврљига, ОП I (1979) 155—165.

Резиме на руском.

294. Бошковић Радосав, Белешка о имену *Немања*, ОП I (1979) 5—8.

Резиме на руском.

295. Будимир Милан, в. бр. 358.

296. Burić Antun, Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj, Društvo za zaštitu prirodne, kulturne i povijesne baštine Gorskog kotara, Rijeka 1979.

297. Vajs Nada, Zoomorfski elementi u nazivima biljaka, RZJ 4—5 (1979, Zagreb) 89—104.

Rezime na francuskom.

298. Valjevac Naila, Antroponimi i akcenat na primjeru govora visočkih Muslimana, Književni jezik, VIII, 4 (1979, Sarajevo) 47—53.

Резиме на енглеском.

299. Valjevac Naila, Podsticajni rezultati (Povodom Treće jugoslavenske onomastičke konferencije), Odjek, XXXII, 24 (1979, Sarajevo) 7.

300. Vujičić Dragomir, Antroponimi (patronimici) u nomenklaturi naziva voda u lijevom slivu Drine, Književni jezik, VIII, 4 (1979, Sarajevo) 21—26.

Резиме на енглеском.

- 301. Vujičić Dragomir**, Neki aspekti tumačenja hidronima Drina i prefiksално-суфиксалног модела Podrinje, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 39—46.
Резиме на француском. 1 карта.
- 302. Глибановић-Вајзовић Ханка**, О тумачењу ријечи оријенталног поријекла у дјелу Петра Кочића, Зборник радова о Петру Кочићу, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за књижевност (1979, Сарајево) 463—467.
Резиме на енглеском.
- 303. Gošić Nevenka**, Jezička adaptacija grčkih ličnih imena u bosanskim evanđeljima (XIV—XV vijek), Književni jezik, VIII, 4 (1979, Sarajevo) 27—33.
Резиме на енглеском.
- 304. Gošić Nevenka**, Treća jugoslovenska onomastička konferencija, Književni jezik, VIII, 4 (1979, Sarajevo) 57—60.
Хроника.
- 305. Грвјешни прелаз**, ПН год XX, бр. 449 (1979, Пљевља) 8.
Цртица о поријеклу имена по легенди у сјеверној Црној Гори.
- 306. Грковић Милица**, Порекло личних имена у романима Милована Видаковића, ОП I (1979) 143—153.
Резиме на руском.
- 307. Dabić L. Bogdan**, Grčki elementi u srpskohrvatskom književnom jeziku, Književni jezik, VIII, 1 (1979, Sarajevo) 21—35.
Резиме на руском.
- 308. Dabić Bogdan**, Latinski elementi u srpskohrvatskom književnom jeziku, Književni jezik, VIII, 3 (1979, Sarajevo) 17—29.
Резиме на руском.
- 309. Doria Mario**, Toponomastica longobarda a Trieste e sul Carso. *Linguistica* XIX (1979) str. 79—98.
Povzetek v slovenščini.
- 310. Duridanov I[van]**, Der Flussname *Klina* und Verwandtes, ОП I (1979) 45—49.
Резиме на српскохрватском.
- 311. Ђавоље лази**, ПН год XX, бр. 453 (1979, Пљевља) 9.
Цртица о поријеклу имена по легенди у области сјеверне Црне Горе.
- 312. Ђаковић Лука**, Prilozi za demografsku i onomastičku građu Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (1979, Sarajevo) 1696.
Knj. 1: Na osnovu popisa katoličkog stanovništva 1743. godine.
- 313. Zareba Alfred**, Antroponimi i njihovo mesto u jezičkom sistemu, ЗБМСФЛ XXII/1 (1979) 7—16.
Резиме на француском.
Ово је мало модифицирана варијанта инаугурационог предавања представљеног на енглеском језику на отварању XIII међународног ономастичког конгреса у Кракову. Предавање ће бити у целости објављено на енглеском језику у Књизи радова Конгреса.
- 314. Златановић Момчило**, Називи географских термина у Врањској котлини, ОП I (1979) 129—141.
Резиме на француском.

- 315. Златна натра**, ПН год XX бр. 147 (1979, Пљевља) 11.
Цртица о поријеклу имена по легенди у области сјеверне Црне Горе.
- 316. Иванова Олга**, Да ли е Штип осамотен ојконим?, ОЈ, vol. 8 (1979, Zagreb) 33—37.
Rezime na engleskom.
- 317. Илиевски Петар Хр.**, Неколико паралела из словенске и грчке топонимије (македонско-словенски *Зао/ум*, *Поо/ум*, новогрчки *Ὀψινοχώρια* и микенско-грчки *Re-ra₃-ko-ra-i-ja*), ОП I (1979) 9—25.
Резиме на енглеском.
- 318. Илиевска Красимира**, Романски елементи во македонската топонимија од XIII и XIV век (според хрисовулите на Горг Скопски), ОП I (1979) 59—67.
Резиме на енглеском.
- 319. Jakopin Franc**, Bezlajev etimološki slovar slovenskega jezika, A—J, izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik, založila Mladinska knjiga, Ljubljana 1976, str. XXX 235, ОЈ, vol. 8 (1979, Zagreb) 171—174.
Prikaz.
- 320. Jakopin Franc**, Tretja jugoslovanska onomastična konferenca v Dubrovniku. ЈИС XXV (1979/80) št. 1 str. 31—32.
- 321. Janković Srđan**, Onimička interpretacija dubletnih oblika naših muslimanskih imena, Književni jezik, VIII, 4 (1979, Sarajevo) 5—19.
Резиме на руском.
- 322. Како је Тиват добио име**, Бо лист год IX бр. 177 (1979, Котор) 8.
- 323. Калић Јованка**, Назив „Рашка” у старијој српској историји (IX—XII век), 36ФФ књ. XIV—I (1979) 79—92.
Резиме на француском.
- 324. Камена чобаница**, ПН год XX бр. 452 (1979, Пљевља) 9.
Цртица о поријеклу имена по легенди у области сјеверне Црне Горе.
- 325. Keber Janez**, Priimki v Skokovem in Bezlajevem etimološkem slovarju, ОЈ, vol. 8 (1979, Zagreb) 125—136.
Rezime na njemačkom.
- 326. Kiss Lajos**, в бр. 351.
- 327. Knappová Miloslava**, в. бр. 332.
- 328. Козица**, ПН год XX бр. 457 (1979, Пљевља) 9.
Цртица о поријеклу имена по легенди у области сјеверне Црне Горе.
- 329. Конески Блаже**, Слепче, ОП I (1979) 51—53. Тумачи се назив *Слейче*, који носе два села у СР Македонији, и пореди с топонимима *Прилеј* и *Прилејец* у истој републици.
Резиме на руском.
- 330. Kronsteiner Otto**, Slovani v Avstriji iz vidika krajevnih imen. Slovenski vestnik XXXIV (1979) št. 1 str. 7, št. 2 str. 7.
Članek se nadaljuje z prejšnjega letnika.
- 331. Kurent Tine**, The Vitruvian symmetria means „modular sizes”. Linguistica XIX (1979) str. 65—78.
Povzetek v slovenščini.

- 332. Lađević Milica**, Iz savremene češke antroponomastike, Miloslava Knappová: JAK SE BUDE JAMENOVAT, Československá akademie věd, Malá jazyková knižnice, sv. 1, Praha 1978, str. 329, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 177—178.
Prikaz.
- 333. Lisac Josip**, Goranska prezimena kroz povijest (Antun Burić, „Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj”, Društvo za zaštitu prirodne, kulturne i povijesne baštine Gorskog kotara, Rijeka, 1979), Istra 17, br. 8—9 (1979, Pula) 97—102.
Prikaz.
- 334. Максић Мирјана**, Из ономастике Краљеваца и Добринаца у Срему, Прил. ФФНС 15 (1979) 149—154.
Грађа.
- 335. Маројевић Радмило**, О постанку топонима МОРАЧА, ЗбМСФЛ XXII/2 (1979) 213—215.
- 336. Маројевић Радмило**, Шурњаја, ЈФ XXXV (1979) 189—192.
Резиме на руском.
- 337. Mastrelli Carlo Alberto**, Etimologia del contesto — latinismi ecclesiastici. Ital. visibilio, strabiliare e trasecolare. Linguistica XIX (1979) str. 119—132.
Povzetek v slovenščini.
- 338. Matijevics Lajos**, Egy Petrovits — tanulmány névtani vonatkozásairól (O onomastičkoj građi jedne Petrovićeve studije), Hungarológiai Közlemények XI, 39—40 (1979, Novi Sad) 185—190.
- 339. Menac Mira**, „Bjeloruska onomastika”. Zbornik „BJELORUSKA ONOMASTIKA” izdao je 1977. u Minsku Institut za lingvistiku Akademije nauka Bjeloruske SSR, a uredio ga je akademik M. V. Birila, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 175—176.
Prikaz.
- 340. Миловић др Јевто М.**, Двије-три ријечи о наслову Његошеве пјесме „Ноћ скупља вијека”, БВ год VIII бр. 1 (1979, Цетиње) 219—224.
- 341. Митева Димка**, Виден напредок и постојан научен подем на југословенската ономастика, III југословенска ономастичка конференција, Дубровник, 10—13 X 1979, ЛЗБ XXVI, кн. 6 (1979) 160—163.
Хроника.
- 342. Михајловић Велимир**, Да ли је адверб *болан* семантички хибрид, ЗбМСФЛ XXII/2 (1979) 212—213.
- 343. Миајловић Велимир**, Egy magyar-kajhorvát szóról (O jednoj hibridnoj mađarsko-kajkavskoj reči), Hungarológiai Közlemények XI, 39—40 (1979, Novi Sad) 183.
- 344. Михајловић Велимир**, Из проблематике наших пуризама XVIII и XIX века (Авангарда, адвокат, академија-универзитет, атом), Књижевни језик, VIII, 1 (1979, Сарајево) 13—19.
Резиме на руском.
- 345. Михајловић В[елимир]**, Кемза — водени дух (прилог проучавању српскохрватске демонологије), ОП I (1979) 311—117.
Резиме на руском.
- 346. Миајловић Велимир**, Презиме Šunjevarić, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb), 121—124.
Резиме на енглеском.

- 347. Моллова Меркюре**, в. бр. 238.
- 348. Molova Mefküre**, Noms orientaux en Europe orientale, Prilozi za orijentalnu filologiju, 27/1977, Orijentalni institut u Sarajevu (1979, Sarajevo) 1—59.
Резиме на српскохрватском.
- 349. Moszyński Leszek**, Ali je ime Slovani res nomen originis? JiS XXIV (1978/79) št. 5/6 str. 129—136.
- 350. Немања**, ПН год XX бр. 459 (1979, Пљевља) 9.
Цртица о поријеклу имена по легенди у области сјеверне Црне Горе.
- 351. Novak Vilko**, Iz madžarske toponomastike, Kiss Lajos: FÖLDRAJZI NEVEK ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRA. Akadémiai kiadó, Budapest 1978, str. 726, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 179—180.
Prikaz.
- 352. Oliva Karel**, K charakteristice vlastního jména ve srovnání s apelativem, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 11—15.
Rezime na hrvatskom.
- 353. О осврту на натукницу „Црногорци“** (коју је у титоградском листу „Овдје“ објавио Димо Вујовић), Ов год XI бр. 120 (1979, Титоград) 7—8.
Аутор: Уредништво III издања Опће енциклопедије Југословенског лексикографског завода.
- 354. Orešnik Janez**, Krajevno ime Laibach v Nemčiji, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 47—49.
Rezime na nemačkom.
- 355. Отгловиће**, ПН год XX бр. 460 (1979, Пљевља) 9.
Цртица о поријеклу имена по легенди у области сјеверне Црне Горе.
- 356. Pavlović Zvezdana M.**, Tvorbene mogućnosti sufiksa -ska/-ski u hidronimiji, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 51—58.
Rezime na francuskom.
- 357. Павловић Звездана М.**, Суфиксални творбени модел *-шница* и његове варијанте у српскохрватској хидронимији, ОП I (1979) 119—127.
Резиме на руском.
- 358. Папазоглу Фагула**, Уместо предговора, ОП I (1979) 1—4.
Говори се о научном раду Милана Будимира, иницијатора оснивања Одбора за ономастику Српске академије наука и уметности и његове публикације Оноματοлошки прилози.
- 359. Пашинац**, ПН год XX, бр. 451 (1979, Пљевља) 9.
Цртица о поријеклу имена по легенди у области сјеверне Црне Горе.
- 360. Pečić Milenko**, Značajna monografija o Bukovici, Živko Bjelanović: IMENA, STANOVNICA MJESTA BUKOVICE, izd. Čakavski sabor, Split, 1978, str. 202, OJ vol. 8 (1979, Zagreb) 181—182.
Prikaz.
- 361. Петрушевски М[ихаил] Д.**, О поријеклу и постанку српских, односно хрватских имена на *-сав(а)*, ОП I (1979) 35—43.
Резиме на француском.

- 362. Petruševski M. D.**, *Hom. ἰδῶρα (idōra)*. *Linguistica XIX* (1979 str. 57—63. Povzetek v francoščini.
- 363. Polák Václav**, *Considérations sur la toponymie balkanique, IV*, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 25—32.
Rezime na hrvatskom.
- 364. Попор**, ПН год XX, бр. 450 (1979, Пљевља) 9.
Цртица о поријеклу имена по легенди у области сјеверне Црне Горе.
- 365. Pujić Savo**, *Srpskohrvatska antroponimija pčelarskog porijekla*, *Književni jezik*, VIII, 4 (1979, Sarajevo) 35—42.
Резиме на руском.
- 366. Putanec Valentin**, *Osnove idionimne teorije i odnos idionima i koinonima*, RZJ 4—5 (1979, Zagreb) 213—218.
Rezime na francuskom.
- 367. Пустосела**, ПН год XX бр. 458 (1979, Пљевља) 9.
Цртица о поријеклу имена по легенди у области сјеверне Црне Горе.
- 368. Raguž Dragutin**, *Vlastita imena u frazeologiji*, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 17—23.
Rezime na francuskom.
- 369. Радосављевић Озрен М.**, *Презимена и породични надимци у селу Црвеној Цркви у Банату*, Прил. ФФНС 15 (1979) 165—172.
- 370. Родић Никола**, *О имену Богдан*, ОП I (1979) 75—80.
Резиме на руском.
- 371. Савине воде**, ПН год XX бр. 454 (1979, Пљевља) 9.
Цртица о поријеклу имена по легенди у области сјеверне Црне Горе.
- 372. Sekereš Stjepan**, *Slavonski ojkanimi izvedeni od osobnih imena*, ЗбМСФЛ XXII/1 (1979) 193—207.
Са картом.
Резиме на руском.
- 373. Симић В[асилије]**, *Рударство и прерада гвожђа у топономастици и терминологији власинског краја*, ОП I (1979) 87—96.
Резиме на руском.
- 374. Сићова чекалица**, ПН год XX, бр. 461 (1979, Пљевља) 9.
Цртица о поријеклу имена по легенди у области сјеверне Црне Горе.
- 375. Станковска Љубица**, *За етимологијата на ојковимот вешала*, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 59—62.
Rezime na francuskom.
- 376. Слапшак Светлана**, *Петка и Недељка, две антропономичке преведенице*, ОП I (1979) 81—85.
Резиме на енглеском.
- 377. Срдаков гроб**, ПН год XX бр. 456 (1979, Пљевља) 9.
Цртица о поријеклу имена по легенди у области сјеверне Црне Горе.

- 378. Стевановић Владимир**, Микротопонимија општине Трговишта, ОП I (1979) 167—236.
Резиме на руском.
- 379. Стевановић Владимир**, Прилог познавању антропонимије у говору Враћа прве половине XIX века, ЗбМСФЛ XXII/1 (1979) 143—148.
Резиме на руском.
- 380. Стијовић Светозар**, О антропонимима изведеним од назива за боје код „Бошњака” у Метохијском (Пећком) Подгору, ЈФ XXXV (1979) 177—188.
Резиме на руском.
- 381. Стијовић Светозар**, Ономастика источног дела Метохијског (Пећког) Подгора, ОП I (1979) 237—380 + карта.
Резиме на руском.
- 382. Тапоски Франђо**, Je li punica izvedena od pridjeva, pun?, Jezik XXVI, br. 4 (travanj 1979, Zagreb) 117—118.
- 383. Томановић др Васо**, О топонимима типова: Лепетане, Каменаре, Баошиће, Бо ЗБРНКУ бр. 11 (1979, Херцеговини) 281—286.
- 384. Ћерић Снежана**, Iz mikrotoponimije Podveležja, Književni jezik, VIII, 4 (1979, Sarajevo) 43—46.
Резиме на енглеском.
- 385. Ћупић Драго**, Prezimena s sufiksom -ac/-ica u crnogorskoj antroponimiji, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 93—100.
Rezime na ruskom.
- 386. Udolph Jürgen**, в. бр. 398.
- 387. Урошевић Атанасије**, Неки детаљи из прошлости Косова (по топонимима), ОП I (1979) 27—34.
Резиме на руском.
- 388. Svetko Varja**, Zur Frage der Deutung der Archaismen und Innovationen anhand einiger arisch-baltoslawischer Beispiele. Linguistica XIX (1979) str. 275—285.
Povzetek v slovenščini.
- 389. Colić Ante**, Još o imenu mjesta Tijesno/Tisno, Jezik XXVI, br. 5 (lipanj 1979, Zagreb) 151—153.
- 390. Препајац Љиљана**, Прилог проучавању грчких модела српскохрватске антропонимије, ОП I (1979) 69—74.
Резиме на немачком.
- 391. Ћор Душан**, Nekaj manj znanih narečnih posebnosti v krajevnih imenih Zgornje Gorenjske, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 63—74.
Rezime na njemačkom.
- 392. Šimundić Mate**, Značenje naziva grada Đakova i dakovštinskih sela, ОП I (1979) 97—111.
Резиме на немачком.
- 393. Šimundić Mate**, Značenje nekolikih osobnih imena iz Sumpetarskoga kartulara, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 115—119.
Rezime na njemačkom.

- 394. Šimundić Mate**, Motivacija životinjskih naziva, *Filologija*, knj. 9 (1979, Zagreb) 211—220.
Rezime na engleskom.
- 395. Šimundić Mate**, Nepoznata osobna imena u „Spisima šibenskog notara Slavogosta”, *OJ*, vol. 8 (1979, Zagreb) 101—113.
Rezime na engleskom.
- 396. Šimundić Mate**, Osobno ime i jedan oblik njegove neutralizacije, *Književni jezik*, VIII, 1 (1979, Sarajevo) 37—40.
Резиме на њемачком.
- 397. Šimundić Mate**, Osobno ime (Jedan oblik njegove neutralizacije), *Odjek*, XXXII, 2 (1979, Sarajevo) 23.
- 398. Šimunović Petar**, Iz slavenske hidronomastike, Jürgen Udolph, *STUDIEN ZU GEWÄSSERNAMEN UND GEWÄSSERBEZEICHUNGEN*, Beiträge zur Namensforschung 17, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1979, 640 str. sa 119 karata, *OJ*, vol. 8 (1979, Zagreb) 183—184.
Prikaz.
- 399. Šimunović Petar**, Tipološko-strukturalni ogled istarske ojkonomije, *RZJ* 4—5 (1979, Zagreb) 219—249.
Rezime na francuskom. Sa 9 karata.
- 400. Шкриванић Гавро А.**, Именице уста и врх у топономастици, *ОП I* (1979) 55—57.
Резиме на руском.
- 401. Šupuk Ante**, Antroponimna građa XV stoljeća iz šibenskih matrikula sv. Marije i sv. Duha, *OJ*, vol. 8 (1979, Zagreb) 137—170.
Rezime na njemačkom.

V. Несловенски језици

- 402. Ajeti dr Idriz**, в. бр. 554.
- 403. Ajeti Idriz**, Albanistika jugosllave dhe disa probleme të saj, *SNGjLKSh* 5 (1979, Prishtinë) 15—26.
- 404. Bagi Ferenc**, A magyar nyelvét kõrnyezetnyelveként tanuló diákok ragozás-tani ismereteinek vizsgálata három névszói viszonyrag használatá alapján (Usvajanje nekih morfoloških osobina mađarskog jezika kao jezika društvene sredine), *Hungarológiai Közlemények* XI, 39—40 (1979, Novi Sad) 49—68.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
- 405. Badallaj Imri**, Reflektimi i nazalizmit ndër disa toponime e mikrotoponime të lokalitetit të Zhurit, *Onomastika e Kosovës*, 331—334.
Резиме на француском.
- 406. Baylon Christian**, в. бр. 526.
- 407. Bakran Eva**, Vocabulary Games, *SJ* VI, br. 4 (1979, Zagreb) 292—294.
- 408. Bardhi Mehdi**, в. бр. 454.
- 409. Bardhi Mehdi — Ismajli Rexhep**, Kursi i gjuhës shqipe, izd. Universiteti i Prishtinës, Fakulteti Filozofik, Dega e Gjuhës Shqipe (1979, Prishtinë) 8°, 1—218.

- 410. Bartolić Ljerka**, Imenske složenice u tehničkom engleskom jeziku, SJ VI, br. 1—2 (1979, Zagreb) 47—58.
- 411. Begolli Menduh**, в. бр. 562.
- 412. Bejta mr. Murat**, в. бр. 473.
- 413. Berani Shaqir**, Drejtshkrimi i emrave të përveçëm të lakimit të parë të gjuhës serbokroate në gjuhën shqipe, Onomastika e Kosovës, 221—231.
Резиме на француском.
- 414. Berani Shaqir**, Tiparet fonetike të së folmes së lokalitetit të Klinës, GJASShF VIII—1978 (1979, Prishtinë) 147—181.
Резиме на француском.
- 415. Berisha Anton**, Qeniet mitike të traditës gojore në funksion artistik të krijimeve të shkruara, Onomastika e Kosovës, 431—442.
Резиме на француском.
- 416. Bislimi Daut**, в. бр. 568.
- 417. Bytyçi Ajet**, Mbi disa shtrembërime të antroponimeve të gjinisë femërore, Onomastika e Kosovës, 373—375.
- 418. Boškov Vančo**, Jedan originalan nišan Murata I iz 1386. godine u manastiru svetog Pavla na Svetoj Gori, Prilozi za orijentalnu filologiju, 27/1977, Orijentalni institut u Sarajevu (1979, Sarajevo) 225—246.
Резиме на њемачком.
- 419. Blaganje Dana, Ivan Konte**, Modern english grammar, 1. izd., „Državna založba Slovenije” (1979, Ljubljana) 591.
- 420. Bobrati S.**, в. бр. 563.
- 421. Boškov Vančo, Boris Nedkov**: Osmano-turska diplomatika i paleografija II. Dokumenti i rečnik. Sofija 1972. Državno izdatelstvo Nauka i izkustvo, str. 534., Prilozi za orijentalnu filologiju, 27/1977, Orijentalni institut u Sarajevu (1979, Sarajevo) 311—313.
Приказ.
- 422. Brada Riza**, в. бр. 519.
- 423. Brada Riza e Nushi Musa**, Gjuha jonë. Gramatikë e gjuhës shqipe për klasën III të shkollës fillore, botim i dytë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës 1979, Prishtinë) 8°, 1—116.
- 424. Brisku Bahri**, Disa shtresime gjuhësore në toponiminë e regjionit të Ulqinit, Onomastika e Kosovës, 189—196.
Резиме на француском.
- 425. Bubani L.**, в. бр. 563.
- 426. Budi Pjetër**, в. бр. 537.
- 427. Будимир др Милац, Љилана Црепајац**, Stoicheia Ellēnika: osnovi grčke glotologije, 2. izd., (13), izd. „Универзитет” и „Научна књига” (1979, Београд) 473.

- 428. Vasić Vera**, A gyermeknyelvről (Деџи говор), *Hungarológiai Közlemények* XI, 39—40 (1979, Novi Sad) 7—14.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
- 429. Вербер Еуген**, О јидишу, јеврејским језицима и о Ј. Башевису Зингеру, Ст год XXXIV бр. 1 (1979, Титоград) 79—82.
- 430. Vidović Vojislav**, *Engleski glasovi, naglasak, ritam i intonacija*, 2. izdanje, izd. „Univerzitet” i „Naučna knjiga” (1979, Beograd) 309.
- 431. Vidoeski Bozhidar**, Formimi i dialekteve të maqedonishtes, *GjASShF VIII—1978* (1979, Prishinë) 131—136.
- 432. Vinca Nuhi**, Venerime të përgjithshme onomastike në regionin e Strugës, *Onomastika e Kosovës*, 425—430.
Резиме на француском.
- 433. Voronina Irina**, Rreth stilit dhe kompozicionit të poemës së N. Frashërit „Bagëti e Bujqësija”, *SNGjKLSH 5* (1979, Prishtinë) 239—247.
- 434. Vučetić Zorica**, *Suvremeni talijanaki jezik: tvorba riječi. Italiano contemporaneo: formazione delle parole*, izd. „Liber” (1979, Zagreb) 131.
- 435. Gazić Lejla**, Sulejman Bajraktarević i njegov rad u oblasti orijentalistke, *Prilozi za orientalnu filologiju*, 27/1977, Orijentalni institut u Sarajevu (1979, Sarajevo) 287—292.
Резиме на енглеском.
- 436. Gantar Kajetan**, *Klasična filologija. Anthropos* (1979) št. 3/6 str. 149—154. *Razprava o konceptu stroke 7. 6. 1979 na FF v Ljubljani.*
- 437. Gashi Skënder**, в. бр. 568, 573.
- 438. Gashi Skënder**, Prania e etnosit shqiptar në Kosovë gjatë shekujve XIII—XIV në dritën e burimeve kishëtare serbe, *Onomastika e Kosovës*, 59—104.
Резиме на француском.
- 439. Gega Xhevat**, Një vështrim mbi abetaren e Sami Frashërit, *SNGjLKSh 5* (1979, Prishtinë) 269—277.
- 440. Globevnik Darja**, *Syntaxe et/ou sémantique a propos du subjonctif français. Linguistica XIX* (1979) str. 223—242.
Povzetek v slovenščini.
- 441. Gorski Oton**, в. бр. 442.
- 442. Gortan Veljko, Oton Gorski, Pavao Pauš**, *Latinska gramatika*, 5. izd., „Školska knjiga” (1979, Zagreb) 365.
- 443. Goçi Ibrahim**, Emrat vetjakë të gjuhës sonë me origjinë nga bota shpirtërore, *Onomastika e Kosovës*, 353—357.
Резиме на француском.
- 444. Goçi Ibrahim**, Fjalë të rralla shqipe, *GjASShF VIII—1978* (1979, Prishtinë) 233—240.
- 445. Guberina Petar**, в. бр. 475.
- 446. Dako N.**, в. бр. 563.

- 447. Desnickaja V. A.**, Çështja e koinesë së Veriut në kuadrin e përgjithshëm të historisë së gjuhës shqipe, GJASShF VIII—1978 (1979, Prishtinë) 95—110.
- 448. Dobruna Exhiale**, Mbi disa toponime të kohës antike në Kosovë, Onomastika e Kosovës, 27—46.
Резиме на француском.
- 449. Doda Ismail**, Rreth identifikimit të disa toponimeve të Krajës, Onomastika e Kosovës, 173—187.
Резиме на француском.
- 450. Doçi Rexhep**, Antroponimia paraislame e Llapushës në dritën e mikrotoponimisë, Onomastika e Kosovës, 137—153.
Резиме на француском.
- 451. Doçi Rexhep**, Antroponimia paraislame e shqiptarëve të Llapushës (Prekorupës) në dritën e burimeve të shkruara dhe të mikrotoponimisë, GJASShF VIII—1978 (1979, Prishtinë) 183—202.
Резиме на француском.
- 452. Doçi Rexhep**, Përgjasime midis antroponimeve të vëllezërve Frashëri dhe të burimeve shkrimore mesjetare, SNGJLKSht 5 (1979, Prishtinë) 279—290.
- 453. Drini Sulejman**, Derivatet semantike-strukturore në onomastikën shqipe të Kosovës, Onomastika e Kosovës, 233—241.
Резиме на француском.
- 454. Drini Sulejman — Bardhi Mehdi**, Mësojmë shqip për klasën IV të shkollës fillore, izd. Enti e Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1979, Prishtinë) 8°, 1—148.
- 455. Gjurmime albanologjike. Seria e shkencave filologjike VIII—1978**, izd. Instituti Albanologjik i Prishtinës (1979, Prishtinë) 8°, 1—286.
- 456. Đokić Danka**, Engleski kroz razgovor, 10. prerađeno izdanje, izd. Kolarčev narodni univerzitet (1979, Beograd) 210.
- 457. Đokić Danka**, Engleski u 50 lekcija, doštampano 3. izdanje izd. „Kolarčev narodni univerzitet” (1979, Beograd) XV + 349.
- 458. Eichhoff Jürgen**, в. бр. 517.
- 459. Elezović Glisha**, в. бр. 480.
- 460. Ždralović Muhamed**, Arapski masdari i participi u sastavljenim glagolskim oblicima suvremenoga turskog jezika, Rad JAZU, knj. 376 (1979, Zagreb) 277—305.
- 461. Žepić Stanko**, Lernschwierigkeiten in der deutschen Aussprache, hrg. W. D. Ortman, SJ VI, br. 4 (1979, Zagreb) 302—304.
Prikaz.
- 462. Žepić Stanko**, W. D. Ortman, Hochfrequente deutsche Wortformen, München, 1975, SJ VI, br. 4 (1979, Zagreb) 304—306.
Prikaz.
- 463. Zymberi Abdullah**, Fjalëformimi dhe leksiku në mikrotoponiminë e Hasit të Prizrenit, Onomastika e Kosovës, 335—341.
Резиме на француском.

- 464. Zymberi Abdullah**, Fjalorth i fjalëve të rralla, izd. Rilindja, Redaksia e botimeve (1979, Prishtinë) 8°, 1—200.
- 465. Ismajli Rexhep**, в. бр. 409.
- 466. Ismajli Rexhep**, Disa çështje të onomastikës mesjetare, Onomastika e Kosovës, 47—57.
Резиме на француском.
- 467. Ismajli Rexhep**, Platoni dhe mendimi mbi gjuhën në antikë, Përparimi, Revistë shkencore 4 (1979, Prishtinë) 649—665.
- 468. Jakobsz Németh Ilona**, в. бр. 493.
- 469. Јанура Петро**, Интерпретација на кирилицата во албанскиот јазик, во: Зборник на трудовите од V научна дискусија, [1] + 66—69.
- 470. Jarovinski Aleksandr**, Szókészlet és mondatalkotás a koragyermekkori két-nyelvűség esetén (Rečnik i sintaksa dvojezične dece na predškolskom uzrastu), Hungarológiai Közlemények XI, 39—40 (1979, Novi Sad) 15—36.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
- 471. Jernej Josip**, в. бр. 475.
- 472. Junger Ferenc**, Az igevezetok szerbhorvat-magyar kontrasztív vizsgálatának néhány sajátos kérdése (Neka specifična pitanja mađarsko-srpskohrvatske kontrastivne analize rekcijiskih odnosa u glagolskoj sintagmi), Hungarológiai Közlemények XI, 39—40 (1979, Novi Sad) 115—121.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
- 473. Kadriu Iljaz**, Mr. Murat Bejta: Fjalor frëngjisht-shqip, Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSAK, Prishtinë 1978, fq. 620, GJASShF VIII—1978 (1979, Prishtinë) 262—264.
Повољан приказ.
- 474. Kálózi Aranka**, Az igevezetok használatá (Upotreba rekcijiskih odnosa), Hungarológiai Közlemények XI, 39—40 (1979, Novi Sad) 145—151.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
- 475. Carnecca dr Domenico**, Josip Jernej, Talijanski: audio-vizuelna metoda, predgovor Petar Guberina, Paul Rivenc, „Jugoton” (1978 [1979], Zagreb) Dio 1, 115.
- 476. Kelmendi Ahmet**, в. бр. 503.
- 477. Kelmendi Ahmet**, Disa toponime e entronponime të Rugovës, Onomastika e Kosovës, 303—317.
Резиме на француском.
- 478. Kelmendi Ahmet**, Dr. Eqrem Çabej: Studime gjuhësore I—VI, Rilindja, Prishtinë 1978, GJASShF VIII—1978 (1979, Prishtinë) 256—262.
Приказ врло повољан.
- 479. Kelmendi Hasan**, Rreth emërtimit dhe përbërjes strukturore të toponimisë së lokalitetit të Turigëvcit dhe të fshatrave përreth, Onomastika e Kosovës, 287—301.
Резиме на француском.
- 480. Kelmendi Hasan — Mulaku Ragip**, Disa vërejtje për fjalë shqipe në Fjalorin e Glisha Elezoviçit, GJASShF VIII—1978 (1979, Prishtinë) 203—216.
Резиме на француском.

- 481. Klajn Ivan**, Pascoli e la fine del linguaggio aulico, FP 1—4 (1979) 43—64.
Резиме на српскохрватском.
- 482. Konte Ivan**, в. бр. 419.
- 483. Kravar Miroslav**, Uloga vida u latinskom glagolskom sistemu, ŽA XXIV, sv. (1979) 75—89.
Резиме на француском.
- 484. Krasniqi Mark**, Antroponimet e Kosovës në dritën e shkencës etnografike. Onomastika e Kosovës, 377—415.
Резиме на француском.
- 485. Krasniqi Bajram**, Funkzioni poetik i toponimeve dhe i antroponimeve në poezinë tonë, Onomastika e Kosovës, 443—450.
Резиме на француском.
- 486. Kruhan Mira**, Simulationen im kreativen Fremdsprachenunterricht, SJ VI, br. 4 (1979, Zagreb) 296—299.
- 487. Kuzmanović Emilija**, в. бр. 495.
- 488. Lleshi Qazim**, Për ruajtjen e trajtave autentike të emërtimeve të lokaliteteve të Kosovës, Onomastika e Kosovës, 197—201.
Кратак резиме на француском.
- 489. Luboteni Gani**, Libri i gjuhës shqipe si gjuhë joamtare për klasën I të arsimit të mesëm të orientuar, botim i dytë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1979, Prishtinë) 8°, 1—132.
- 490. Matrënga Lekë**, в. бр. 555.
- 491. Matulina Željka**, O kvalitativnom atributu i njemu sličnim konstrukcijama u njemačkom jeziku, SJ VI, br. 4 (1979, Zagreb) 226—230.
- 492. Mehdiu Feti**, Prezantimi i Sami Frashërit në gjuhën serbokroate, SNGJLKSh 5 (1979, Prishtinë) 259—268.
- 493. Mikeš Melanija — Jakobsz Németh Ilona**, Adalékok a korai kétnyelvűseg szociolingvisztikai vizgálatához (Prilog sociolingvističkom ispitivanju rane dvojezičnosti), Hungarológiai Közlemények XI, 39—40 (1979, Novi Sad) 37—46.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
- 494. Mihailović dr Ljiljana**, Gramatika engleskog jezika: morfologija i sintaksa, izd. „Naučna knjiga” (1979, Beograd) VIII + 274.
- 495. Mihailović dr Ljiljana**, Engleski u 100 lekcija, (fonetski deo Emilija Kuzmanović), izd. „Prosveta” (1978, Beograd) 306 + 38 (ključ, prevod i rešenja).
Fototipija knjige iz 1972 godine.
- 496. Mihajlović Mladen**, Uslovi naporednog vezivanja rečenica u engleskom jeziku, ЖЈ XXI, 1—4 (1979) 63—70.
Резиме на енглеском.
- 497. Mitkov Marinko**, Forma e brendshme e toponimeve dhe disa hulumtime të gjertanishme etimologjike, Onomastika e Kosovës, 203—208.
Кратак резиме на француском.

498. Mihevc Gabrovec Erika, Klasična filologija na ljubljanski univerzi. Anthropos (1979) št. 3/6 str. 143—148.

Razprava o konceptu stroke 7. 6. 1979 na FF v Ljubljani.

499. Morina Tefik, Disa të dhëna mbi evidentimin e mirkotoponimeve të Kosovës në librat kadastralë, Onomastika e Kosovës, 209—219.

Резиме на француском.

500. Mujić A. Muhamed, Adverbijalne oznake za način u savremenom arapskom jeziku, Prilozi za orijentalnu filologiju, 27/1977, Orientalni institut u Sarajevu (1979, Sarajevo) 165—182.

Резиме на француском.

501. Mulaku Latif, Mbi disa toponime mesjetare shqipe të Kosovës, Onomastiika e Kosovës, 163—172.

Резиме на француском.

502. Mulaku Latif, Realizimet e studimeve dialektologjike shqipe në Jugosllavi, SNGjLKSh 5 (1979, Prishtinë) 65—71.

503. Mulaku Latif e Kelmendi Ahmet, Libri i gjuhës sonë (gramatikë) për klasën VI të shkollës fillore, botim i dytë (i përmirësuar), izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1979, Prishtinë) 8°, 1—172.

504. Mulaku Latif — Sulejmani Fadil, Akademia e Shkencave e RP të Shqipërisë: Fonetika dhe gramatika e gjuhës së sotme letrare shqipe II, Tiranë 1977, f. 400, GjASShF VIII—1978 (1979, Prishtinë) 246—250.

Приказ.

505. Mulaku Ragip, в. бр. 480.

506. Mulaku Ragip, Patronimet shqiptare të katundeve të luginës së Samodrezhës, Onomastika e Kosovës, 359—366.

Резиме на француском.

507. Munishi Zijadin, Mbi tipet dhe mbi disa veçori të strukturës leksiko-gramatikore të mikrotoponimeve të katundit Gmicë të Gollakut, Onomastika e Kosovës, 319—330.

Резиме на француском.

508. Murati Qemal, Apelativat toponimikë në toponiminë e Kërçovës, Onomastika e Kosovës, 343—351.

Резиме на француском.

509. Mustafa Myzafere, Antroponimet dhe toponimet në strukturën e poezisë gojore shqipe, Onomastika e Kosovës, 451—457.

Резиме на француском.

510. Mufaku Muhamed, в. бр. 409.

511. Muftić Teufik, Osobenosti upotrebe „kunye”, Prilozi za orijentalnu filologiju, 27/1977, Orientalni institut u Sarajevu (1979, Sarajevo) 133—164.

Резиме на енглеском.

512. Muhaxheri Agim M., Vërejtje dhe sqarime rreth disa termave juridike, E drejta, Revistë për çështje juridike e shoqërore 3—79 (1979, Prishtinë) 433—452.

513. Nga Fjalori terminologjik i së drejtës, E drejta, Revistë për çështje juridike e shoqërore 1—79 (1979, Prishtinë) 145—171.

514. Nga Fjalori terminologjik i së drejtës, E drejta, Revistë për çështje juridike e shoqërore 2—79 (1979, Prishtinë) 333—348.

515. Nga Fjalori terminologjik i së drejtës, E drejta, Revistë për çështje juridike e shoqërore 3—79 (1979, Prishtinë) 489—501.

516. Nedkov Boris, в. бр. 421.

517. Neuländer Marina, Jürgen Eichhoff, Wortatlas der deutschen Umgangssprachen, SJ VI, br. 4 (1979, Zagreb) 300—301.
Приказ.

518. Nushi Musa, в. бр. 423.

519. Nushi Musa e Brada Riza, Gjuha jonë. Gramatikë e gjuhës shqipe për klasën IV të shkollës fillore, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1979, Prishtinë) 8°, 1—132.

520. Onomastika e Kosovës, izd. Instituti Albanologjik i Prishtinës (1979, Prishtinë) 8°, 1—628.

521. Ortmann W. D., в. бр. 461, 462.

522. Osmanaj S[ylë], Kongresi i Studimeve të Evropës Juglindore, Përparimi, Revistë shkencore 5 (1979, Prishtinë) 817—819.
Осврт.

523. Papić Marko, Struktura nominalne sintagme u francuskom, ЖЈ XXI, 1—4 (1979) 25—41.

Резиме на француском.

524. Pauš Pavao, в. бр. 442.

525. Penavin Olga, A proverbiumokról (O porverbijama), Hungarológiai Közlemények XI, 39—40 (1979, Novi Sad) 155—180.

Резиме на енглеском и српскохрватском.

526. Petrović Nada, Baylon Christian, Fabre Paul. — Grammaire systématique de la langue française, avec des travaux pratiques d'application et leurs corrigés. 2e éd. rev. et corr. — Paris, Nathan, 1978. (Coll. Nathan — Université), ЖЈ XXI, 1—4 (1979) 109—110.

Приказ.

527. Pirraku Muhamet, Alfabeti dhe ortografia si preokupim i revistës Albania, Përparimi, Revistë shkencore 5 (1979, Prishtinë) 755—775.

528. Pirraku Muhamet, Ndihtmesë për hartën arkeologjike të pjesës qendrore të Kosovës në bazë të mikrotoponimisë akreologjike konstruktive, gjetjeve dhe burimeve të tjera, Onomastika e Kosovës, 475—539.

Резиме на француском.

529. Pllana Shefqet, Toponimet shqipe të Kosovës në veprat e B. Nushiqit Onomastika e Kosovës, 417—423.

Резиме на француском.

530. Pogačnik Vladimir, Vloga artiklov oziroma predeterminantov v francoskih „locutions verbales”. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII št. 2 str. 20—39.

- 531. Pogačar-Zavrl Irena**, Formalni pogoji zaporedja stavčnih členov v nemškem stavku. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti ŠRS) XIII (1979) št. 2 str. 13—19.
- 532. Puratić Željko**, Značajna povijesna komponenta (Nekoliko primjera iz latiniteta u Bosni i Hercegovini), Odjek, XXXII, 12 (1979, Sarejevo) 23.
- 533. Puratić Željko**, Nekoliko primjera iz latiniteta u Bosni i Hercegovini, ŽA XXIX sv. 1 (1979) 157—165.
- 534. Rančigaj Željka, Pavao Tekavčić**, Tanto iniziale di frase e parole affini. Considerazioni semantico-sintattiche. Linguistica XIX (1979) str. 199—222.
Povzetek v srbohrvaščini.
- 535. Reffle Gyöngyi**, Bankügyviteli kifejezések és terminusok kontrasztív elemzése (Kontrastivna analiza izraza i termina bankovnog poslovanja), Hungarológiai Közlemények XI, 39—40 (1979, Novi Sad) 107—114.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
- 536. Rivenc Paul**, в. бр. 475.
- 537. Riza Selman**, Vehtësia dhe veprat të Pjetër Budit (1566—1622), GjASShF VIII — 1978 (1979, Prishtinë) 111—120.
- 538. Riza Selman**, Diftorët e shqipes dhe historiati i tyre, Studime albanistike I, 417—475.
- 539. Riza Selman**, Emrat në shqipe — Sistemi i rasavet dhe tipet e lakimit, Studime albanistike I, 1—146.
- 540. Riza Selman**, Nyjat e shqipes, Studime albanistike I, 147—218.
Резиме на француском.
- 541. Riza Selman**, Pronorëet e shqipes, Studime albanistike I, 219—415.
Резиме на француском.
- 542. Riza Selman**, Studime albanistike I, izd. Rilindja, Redaksia e botimeve (1979, Prishtinë) 8°, I—VII, 1—478.
- 543. Rizaj Skënder**, Disa të dhëna antroponimike e troponimike mbi popullsinë e Kosovës në shekujt XIV—XV në dritën e burimeve osmane, Onomastika e Kosovës, 155—161.
Резиме на француском.
- 544. Savić Momčilo D.**, L'uso dei tempi passati nei quotidiani pubblicati nelle lingue romanze con particolare riguardo all'italiano. Linguistica XIX (1979) str. 171—197.
Povzetek v srbohrvaščini.
- 545. Sadiku Zeqir**, Nbi sinoniminë e kohëve të shkuara të shqipes, GjASShF VIII — 1978 (1979, Prishtinë) 137—145.
Резиме на француском.
- 546. Sejdiu Shefki**, Fitonimia shqipe e Kosovës, izd. Instituti Albanologjik i Prishtinës (1979, Prishtinë) 8°, 1—242.
Резиме на француском.
- 547. Sekulić Vladimir**, Udžbenik engleskog jezika I. A. textbook of english I, 5. izdanje, izd. „Pobjeda” (1979, Titograd) 329.

548. Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare 5, izd. Universiteti i Prishtinës — Fakulteti Filozofik (1979, Prishtinë) 8°, 1—302.

549. Silling István, Összehasonlító kutatás a magyar és a szerbhorvát igenovzatok köréből (Kontrastivna istraživanja rekcijjskih odnosa u glagolskim sintagmama mađarskog i srpskohrvatskog jezika), *Hungarológiai Közlemények* XI, 39—40 (1979, Novi Sad) 123—143.

Резиме на српскохрватском и енглеском.

550. Simoniti Primož, Srednjelatinska in novolatinska filologija. *Anthropos* (1979) št. 3/6 str. 155—156.

Razprava o konceptu stroke 7. 6. 1979 na FF v Ljubljani.

551. Skubic Mitja, Oracions subordinades amb infinitiu en el català antic. *Linguistica* XIX (1979) str. 243—255.

Povzetek v slovenščini.

552. Stojanović Smiljka, Kongruencija u broju između zamenice i njenog antecedenta u savremenom engleskom jeziku, *ЖЈ XXI*, 1—4 (1979) 71—79.

Резиме на енглеском.

553. Sulejmani Fadil, в. бр. 504.

554. Sulejmani mr. Fadil, Dr. Idriz Ajeti: Kërkime gjuhësore, Rilindja, Prishtinë 1978, GJASShF VIII — 1978 (1979, Prishtinë) 252—256.

Приказ.

555. Sulejmani mr. Fadil, E mbsuame e krështerë e Lekë Matrëngës, izd. Instituti Albanologjik i Prishtinës (1979, Prishtinë) 8°, 1—296.

Резиме на француском.

556. Sylejmani Fadil, Toponomia e Malësisë së Tetovës, Onomastika e Kosovës, 253—286.

Резиме на француском.

557. Tanasković Darko, Pierre Cachia: The monitor — A Dictionary of Arabic grammatical terms Arabic — English, English — Arabic, Beirut, Librairie du Liban 1974, 8°, 198, Prilozi za orijentalnu filologiju, 27/1977, Orijentalni institut u Sarajevu (1979, Sarajevo) 294—295.

Приказ.

558. Tekavčić Pavao, в. бр. 534.

559. Tekavčić Pavao, La morfositassi nell' individualità dell'istroromanzo. *Linguistica* XIX (1979) str. 143—156.

Povzetek v srbohrvaščini.

560. Tërnavë Muhamet, Popullsia e Prishtinës në gjysmën e dytë të shekullit XVI në bazë të të dhënave antroponomike të një defteri turk, Onomastika e Kosovës, 105—136.

Резиме на француском.

561. Томовски Душко, Отворениот и затворениот слог во правописот на немскиот јазик, ГЗБФилолФУС кн. 4 (1978) (1) + 120—127.

Резиме на англиски.

562. Topçiu Vedita — Begolli Menduh, Gjuha jonë. Gramatika e gjuhës shqipe për klasën V të shkollës fillore, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1979, Prishtinë) 8°, 1—172.

563. Totoni M., Bubani L., Dako N., Bobrati S., Gjuha jonë. Gramatikë e gjuhës shqipe për klasën VII të shkollës fillore, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1979, Prishtinë) 8°, 1—80.

564. Trako Salih, Pet starih manuskripata iz zbirke Orijentalnog instituta u Sarajevu, Prilozi za orijentalnu filologiju, 27/1977, Orijentalni institut u Sarajevu (1979, Sarajevo) 247—275.

Резиме на енглеском.

565. Uka Sabit, Shtresa gjuhësore turke e toponimeve në rrethinën e gjerë të Prishtinës dhe në vende të tjera të KSA të Kosovës, Onomastika e Kosovës, 367—371. Резиме на француском.

566. Ushaku Ruzhdi, Ulqini dhe rrethina në dritën e disa makro e mikrotoponimeve, Onomastika e Kosovës, 9—26. Резиме на француском.

567. Fabre Paul, в. бр. 526.

568. Fetahu Emine, Bislimi Daut, Gashi Skënder, Bibliografi e punimeve onomastike të Kosovës (1945—1976), Onomastika e Kosovës, 607—620.

569. Frashëri N[aim], в. бр. 433.

570. Frashëri Sami, в. бр. 439, 492.

571. Hazai G., в. бр. 584.

572. Halimi Mehmet, Mbi disa toponime të tipit perifrastik, Onomastika e Kosovës, 243—251.

Резиме на француском.

573. Halimi Mehmet — Gashi Skënder, Leksiku i pasivizuar i shqipes në të folme popullore (III), GJASShF VIII—1978 (1979, Prishtinë) 217—232.

574. Hamp Eric P., On Ljubljana Old High German glosses. Acta neophilologica XII (1979) str. 59—60.

575. Hamp Erik P., Fjala *javë*, reduktimi i saj fonetik dhe sintaksa, GJASShF VIII — 1978 (1979, Prishtinë) 121—129.

576. Hasimja Mazllum, Rreth shprehjes së raporteve sintaksore midis fjalive, PPSLP 3 (1979, Prishtinë) 27—54.

577. Hafiz Nimetullah, Specifičnosti prizrenskog turskog govora, Prilozi za orijentalnu filologiju, 27/1977, Orijentalni institut u Sarajevu (1979, Sarajevo) 61—100.

Резиме на енглеском.

578. Heusinger Siegfried, Rezension zu Inger Holmlander: Zur Distribution und Leistung des Pronominaladverbs. — Das Pronominaladverb als Bezugselement eines das Verb ergänzenden Nebensatzes/Infinitivs. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala 1979. Acta neophilologica XII (1979) str. 61—64.

579. Hoxha Gani, Bazat e gjuhës italiane, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1979, Prishtinë) 8°, I—VIII, 1—320.

Универзитетски учебник.

580. Hoxha Gani, Rreth fjalorit të Institutit Albanologjik, Përparimi, Revistë shkencore 4 (1979, Prishtinë) 611—648.

- 581. Horvat-Vukelja Željka**, Jeux avec les nombres dans les premières années de l'apprentissage de la langue étrangère, SJ VI, br. 4 (1979, Zagreb) 294—296.
- 582. Христова Дорана**, La relation predicative avec „il ua”, ГЗБФилол ФУС кн. 4 (1978) (1) + 130—133.
Резиме на македонски.
- 583. Cachia Pierre**, в. бр. 557.
- 584. Cviko Fazileta, G. Hazai**: Das Osmanisch-Türkische im XVII Jahrhundert. Untersuchungen an den Transcriptionstexten von Jakob Nagy de Harsány, Akadémiai Kiadó, Budapest 1973 (Bibliotheca Hungarica XVIII), Prilozi za orijentalnu filologiju, 27/1977, Orijentalni institut u Sarajevu (1979, Sarajevo) 293—294.
Приказ.
- 585. Čerrebregu Muharrem**, Toponomia e Kosovës sipas burimeve hartografike, Onomastika e Kosovës, 541—556.
Резиме на англиском.
- 586. Csehné Szabó Márta**, A jár és a megy igék jelentéstanai összehasonlító vizsgálata (Semantičko-kontrastivno ispitivanje glagola jár i megy), Hungarológiai Közlemények XI, 39—40 (1979, Novi Sad) 69—80.
Резиме на српскохрватском и англиском.
- 587. Crevatin Franco**, Pagine di storia linguistica istriana: VII. Linguistica XIX (1979) str. 133—141.
Povzetek v slovenščini.
- 588. Црепајац Љиљана**, в. бр. 427.
- 589. Çabej Dr. Eqrem**, в. бр. 478.
- 590. Çabej Eqrem**, Disa aspekte të kulturës popullore shqiptare në vështrimin gjuhësor, Përparimi, Revistë shkencore 1 (1979, Prishtinë) 3—22.
- 591. Çabej Eqrem**, Nga leksiku i dialekteve arbëreshe të Kalabrisë, Përparimi, Revistë shkencore 5 (1979, Prishtinë) 745—754.
- 592. Shala Demush**, Onomastika në këngët kreshnike shqiptare, Onomastika e Kosovës, 459—473.
Резиме на француском.
- 593. Šamić Jasna**, Tendencije u savremenom turskom jeziku, Prilozi za orijentalnu filologiju, 27/1977, Orijentalni institut u Sarajevu (1979, Sarajevo) 101—132.
Резиме на француском.
- 594. Šare Milan**, Francuski u 100 lekcija, praktičan tečaj francuskog jezika, 10. izd., „Prosveta” (1978, Beograd) 279 + 34 [ključ, prevod i rešenja zadataka].
- 595. Cherel Albert**, Španski bez muke, izd. „Nolit” (Beograd, 1979) VIII + 373.
- 596. Shields Kenneth**, The origin of the ie endingless locative. Linguistica XIX (1979) str. 257—274.
Povzetek v slovenščini.
- 597. Škerlj dr Stanko**, Italijanski u 100 lekcija, 7. izd., „Prosveta” (1978, Beograd) 287 + 31 [ključ, prevod, rešenje zadataka].
- 598. Shkurtaj Gjovalin**, Zbunimi si shkak i lindjes së trajtave të dyta të emrave vetjakë, Përparimi, Revistë shkencore 4 (1979, Prishtinë) 666—682.

VI. Балканологија

599. **Зборник на трудовите од V Научна дискусија**, в. бр. 954.
600. **Илиевски П[етар] Хр.**, в. бр. 956.
601. **М. Е.**, Четврти конгрес балканолога у Анкари, *Pregled*, LXIX, 11—12 (1979, Сарајево) 1400—1402.
Хроника.
602. **Миниси Нуло**, в. бр. 980.
603. **Мишеска-Томиќ Олга**, в. бр. 990.
604. **Солеска Казимвера Мариа**, в. бр. 1009.
605. **Намр Eric P.**, в. бр. 1024.

VII. Старословенски језик

606. **Aitzetmüller Rudolf**, в. бр. 619, 624.
607. **Вујошевић Рајко**, Псалтир поново на Цетињу — поводом пронађеног примјерка псалтира из штампарије Ђурђа Црнојевића, Ов год XI бр. 118 (1979, Титоград) 19.
Псалтир је друга по реду штампана књига у Ободској штампарији код Цетиња.
608. **Драгићевић Ристо Ј.**, Слова Црнојевића — Отисци слова са Обода истоветни су са одговарајућим словима из „Октоиха”, Ст год XXXIV бр. 5 (1979, Титоград) 887—890.
О проналажењу три слова Ободске штампарије из 1492 године.
609. **Kantor Marvin**, в. бр. 613.
610. **Ковачевић Радмила**, в. бр. 612.
611. **Constantini Lionello**, в. бр. 613.
612. **Матичин аностол (XIII век)**, приредили Радмила Ковачевић и Димитрије Е. Стефановић, увод и опис рукописа написао Димитрије Богдановић, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа САНУ, I одељење, књ. XXIX (1979, Београд) 1—361 + 3 факсимила текста.
Резиме на енглеском.
613. **Nedeljković Olga**, LIONELLO CONSTANTINI, *Slavo Ecclesiastico e volgare nella Grammatika Italskaja di Vikentije Ljuština. Studia historica et philologica III. Sectio slavo-romanica 1*, Licosa editrice, Firenze 1976, pp. 207, *Slovo 29* (1979, Zagreb) 153—157.
Prikaz.
614. **Nedeljković Olga**, The VITA of Constantine and the VITA of Methodius, Translated with commentaries by MARVIN KANTOR and RICHARD S. WHITE; Introduction by ANTONÍN DOSTÁL, *Michigan Slavic Materials N° 13*, Ann Arbor, University of Michigan, Department of Slavic Languages and Literatures, 1976, pp. XVI + 96, *Slovo 29* (1979, Zagreb) 141—145.
Prikaz.

- 615. Pantelić Marija**, Kalendar II novljanskog brevijara iz 1495. god., Slovo 29 1979, Zagreb) 31—82.
Rezime na njemačkom. 1 slika.
- 616. Пешикан Митар**, Колико је писара писало Вуканово јеванђеље?, ЈФ XXXV (1979) 147—159.
Резиме на руском.
- 617. Радошевић Нинаслава**, Словенски превод византијске беседе у заштити икона „Adversus Constantinum Caballinum”, ЗбФФ књ. XIV—1 (1979) 53—57.
Резиме на енглеском.
- 618. Радошевић Нинаслава**, Шестоднев Георгија Писиде и његов словенски превод, изд. Византолошки институт САНУ, Пос. изд. књ. 16 (1979, Београд) стр. 152.
Резиме на енглеском.
- 619. Režić Ksenija**, RUDOLF AITZETMÜLLER, Belegstellenverzeichnis der altkirchenslavischen Verbalformen, Monumenta Linguae Slavicae Dialecti Veteris, tom XI, U. W. Weiher — Würzburg 1977, str. 772, Slovo 29 (1979, Zagreb) 157—158.
Prikaz.
- 620. Стефановић Е. Димитрије**, в. бр. 612.
- 621. Таковски Јован**, Црквенословенска граматика, изд. Богословски факултет „Свети Климент Охридски” (1979, Скопје) 94 с., 8°.
- 622. Tandarić Josip**, Ordo missae u Pariškom zborniku slave 73, Slovo 29 (1979, Zagreb) 5—30.
Rezime na francuskom.
- 623. Тошовић Бранко**, Црквенословенизам као елемент историјске стилизације у роману А. Н. Толстоја „Петар Први”, Прил. ФФНС 15 (1979) 33—55.
Са литературом.
- 624. Угринова-Скаловска Радмила**, R. AITZETMÜLLER, Altbulgarische Grammatik als Einführung in die slavische Sprachwissenschaft, U. W. Weiher — Freiburg i. Br. 1978, Monumenta linguae slavicae XII, Slovo 29 (1979, Zagreb) 162—165.
Prikaz.
- 625. Угринова-Скаловска Радмила**, Старословенски јазик: Граматика. Текстови. Речник кон граматиката и текстовите, Изд. Универзитет „Кирил и Методиј”, (1979, Скопје), 168 + 10 с. прил., 8°.

VIII. Српскохрватски језик

а) Фонетика (експериментална, физиолошка) фонологија

- 626. Babić Stjepan**, Procijep ili procjep?, Jezik 27, br. 1 (listopad 1979, Zagreb) 21—22.
- 627. Damjanović Stjepan**, Vokal *a* u korizmenjaku Koluničeva zbornika, Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 73—83.
Rezime na engleskom.

628. Ђорђевић Бранивој, Систем акустичких сигнала у српскохрватском говорном изразу, Књ.Ј XXVI, 1 (1979) 43—56.

Резиме на руском.

629. Ivšić Stjepan, Prilog za kvantitetu u hrvatskom jeziku. Priredio, napisao predgovor i popratio bilješkama Božidar Finka, Rad JAZU, knj. 376 (1979, Zagreb) 5—39.

630. Mulić I. Malik, O naglasku imenica koje se tvore pomoću sufiksa (-bba)-ba, Književni jezik, VIII, 2 (1979, Sarajevo) 17—28.

Резиме на руском.

631. Симић Радоје, Варијативност језичког израза и фоностилистика, Књ.Ј XXVI, 1 (1979) 87—98.

б) Граматика и граматичка питања

632. Анђелковић Ивана, в. бр. 182.

633. Babić Stjepan, Instrumental i pridjevi imenica na -io, Jezik 27, br. 2—3 (listopad [= prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 87—89.

634. Babić Stjepan, Kako se mijenjaju imena naseljenih mjesta, Jezik XXVI, br. 5 (lipanj 1979, Zagreb) 153.

635. Babić Stjepan, Sufiksi s morfemskoga gledišta, Jezik 27, br. 1 (listopad 1979, Zagreb) 10—13.

Резиме на енглеском.

636. Babić Stjepan, Tvorba imenica sufiksima na -stvo, Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 155—167.

Резиме на енглеском.

637. Baotić Josip, Iz problematike veza „enklitičkih“ oblika ličnih zamjenica sa prijedlozima, Književni jezik, VIII, 2 (1979, Sarajevo) 5—16.

Резиме на руском.

638. Barić Eugenija, в. бр. 669.

639. Barić Eugenija, Dosadašnje proučavanje složenica u hrvatskom i srpskom jeziku, RZJ 4—5 (1979, Zagreb) 17—29.

Резиме на немачком.

640. Batistić Tatjana, O aspektu vršenja, izvršenosti glagolske radnje dopunskih predikata obilježenih vršiocem upravnog glagola, ЈФ XXXV (1979) 65—97.

Резиме на енглеском.

641. Белић Александар, в. бр. 647.

642. Godowska Hanna, Uwagi o semantyce i składni czasownika *treba* [w języku serbskochołowackim], во: Зборник на трудовите од V научна дискусија, [1] + 60—63.

643. Zečević Vesna, в. б. 669.

644. Znika Marija, в. бр. 669.

645. Ивић Милка, O српскохрватским прилозима „за начин“, ЈФ XXXV (1979) 1—18.

Резиме на енглеском.

- 646. Junger Ferenc**, в. бр. 472.
- 647. Капић Јован**, Зборник радова о Александру Белићу. Српска академија наука и уметности. Посебна издања, књ. CDXCVIII. Одељење језика и књижевности, књ. 28, Београд 1976, 469 стр., ЈФ XXXV (1979) 193—200.
Приказ.
- 648. Киршова Маријана**, Нека питања методике рада на творби речи, НЈ н.с. XXIV, св. 1—2 (1979) 82—91.
- 649. Ковачевић Милош**, Важан прилог синтакси српскохрватског језика (Милорад Радовановић: Именица у функцији кондензатора, Посебан отисак из Зборника за филологију и лингвистику, књ. XX/1, 63—144, и XX/2, 81—160, Нови Сад, 1977, 162 стр., Књижевни језик, VIII, 1 (1979, Сарајево) 59—62.
Приказ.
- 650. Koszinowski Klaus**, в. бр. 672.
- 651. Krile Ivo**, О значењској опозицији *konkretno/apstraktno* Језик XXVI, бр. 5 (липанј 1979, Загреб) 129—134.
Rezime na engleskom.
- 652. Krile Ivo**, Podudarnost formalnih i značenjskih sadržaja u prefiksnoj i sufiksnoj tvorbi nekih glagolskih oblika, Filologija, knj. 9 (1979, Загреб) 169—175.
Rezime na engleskom.
- 653. Krile Ivo**, Poimanje ljudskoga rada u sadržajima glagola (u)raditi — (u)činiti — (na)praviti, Језик XXVI, бр. 4 (travanj 1979, Загреб) 102—108.
Rezime na engleskom.
- 654. Lončarić Mijo**, в. бр. 669.
- 655. Malić Dragica**, в. бр. 669.
- 656. Menac Antica**, Slavenski genitiv u suvremenom hrvatskom književnom jeziku, Језик XXVI, бр. 3 (ve jača 1979, Загреб) 65—76.
Rezime na ruskom.
- 657. Милановић Бранислав**, Два „неправилна” глагола VIII (Белићеве) врсте, НЈ н.с. XXIV, св. 1—2 (1979) 21—33.
- 658. Мршевић-Радовић Драгана**, О фразеолошким јединицама, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 457—462.
- 659. Pavešić Slavko**, в. бр. 669.
- 660. Peti Mirko**, в. бр. 669.
- 661. Peti Mirko**, Predikatni proširak, izd. „Liber” (1979, Загреб) 180.
„Znanstvena biblioteka hrvatskog filološkog društva” 6.
- 662. Peti Mirko**, Pristup sintaksi višestruko složene rečenice, RZJ 4—5 (1979, Загреб) 31—40.
Rezime na njemačkom.
- 663. Пецо Асим**, Глаголи типа *кренути-кренем* у српскохрватском језику, ЈФ XXXV (1979) 141—145.
Резиме на руском.

664. **Пецо Асим**, Српскохрватско *врхти/врти*, ЈФ XXXV (1979) 169—176. Резиме на руском.
665. **Поповић Љубомир**, О значају зависне употребе реченица за испитивање реченичних конструкција (На материјалу српскохрватског језика), во: Реферати од X заседање на Међународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 209—213.
666. **Поповић Љубомир**, О неким појавама амбивитета у вези са комбиновањем детерминације и координације, НЈ н.с. XXIV, св. 1—2 (1979) 3—20.
667. **Pranjković Ivo**, О неким navodnim sintaktičkim pogreškama u vezi s glagolom trebati, Jezik XXVI, br. 5 (lipanj 1979, Zagreb) 144—147.
668. **Pranjković Ivo**, Rečenica u govoru i jeziku, RZSF, knj. 16 (1979, Zagreb) 53—60.
669. **Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika**, sastavili: Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika, izd. „Zavod za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku” i „Školska knjiga” (1979, Zagreb) 527.
670. **Radovanović Milorad**, в. бр. 649.
671. **Радоваћ-Тешаћ Милица**, Дистрибуција наставака генитива множине именица женског рода с осном на групу сугласника, НЈ н.с. XXIV, св. 1—2 (1979) 40—55.
672. **Rammelmeyer Matthias**, Koszinowski Klaus: Die von präfigierten Verben abgeleiteten Substantive in der modernen serbokroatischen Standard-sprache, München 1976, ЗБМСФЛ XXII/1 (1979) 235-239.
Приказ.
673. **Rosandić dr Dragutin**, в. бр. 679.
674. **Rosandić dr Dragutin — Silić dr Josip**, Osnove morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika, Priručnik za nastavnike, Školska knjiga (1979, Zagreb) 244 str.
675. **Rosandić dr Dragutin — Silić dr Josip**, Radna bilježnica iz morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika, Školska knjiga (1979, Zagreb) 86 str.
676. **Silling István**, в. бр. 549.
677. **Silić dr Josip**, в. бр. 674, 675.
678. **Silić Josip**, Od rečenice do teksta (Teorijsko-metodološke napomene), UR XXIII, br. 2 (1979, Zagreb) 79—92.
Rezime na njemačkom.
679. **Silić dr Josip — Rosandić dr Dragutin**, Osnove morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika, udžbenik, Školska knjiga (1979, Zagreb) 132 str.
680. **Стевановић Михаило**, Савремени српскохрватски језик: граматички систем и књижевнојезичка норма, Сиптакса, 3. издање, изд. „Научна књига” (1979, Београд) VIII + 942.

в) Нормативна питања и питања развоја књижевног израза

681. **Aleksić Radomir**, в. бр. 736.
682. **Alerić Danijel**, О „rogatim” frazama, riječima i gestama u značenju pejorativnom, Rad JAZU, knj. 376 (1979, Zagreb) 133-158.
Rezime na francuskom.
683. **Babić Stjepan**, Zašto se kaže: naći se u nebranu grožđu?, Jezik XXVI, br. 5 (lipanj 1979, Zagreb) 147—148.
684. **Babić Stjepan**, Kako se kaže kad je žena sudac?, Jezik 27, br. 2—3 (listopad [= prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 86—87.
685. **Baotić Josip**, в. бр. 725.
686. **Belić Aleksandar**, в. бр. 736.
687. **Brozović Dalibor**, О jednom zračno-svemirskom okršaju na starom poprištu rata protiv jezika i smisla, Jezik XXVI, br. 3 (veljača 1979, Zagreb) 88—90.
688. **Validžić Mirko**, Suvremeni hrvatski jezik, Marulić XII, br. 4 (srpanj-kolovoz 1979, Zagreb) 378—379.
Prikaz knjige: Karlo Kosor, Bilješke o jeziku suvremenih hrvatskih pisaca, 2. izd. Split 1979.
689. **Vasić Ivona**, Govorno ponašanje predstavnika savremenog srpskohrvatskog jezika u situaciji obraćanja, Прил. ФФНС 15 (1979) 57—70.
690. **Vasić Smiljka**, Употребна вредност jezika, НЈ н.с. XXIV, св. 1—2 (1979) 66—68.
691. **Vince Zlatko**, Zašto bi nam mjeseci bili bezimени?, Jezik 27, br. 1 (listopad 1979, Zagreb) 26—28.
692. **Vince Zlatko**, I jezična čistoća i funkcionalnost (Ravnoteža između zahtjeva za jezičnom čistoćom i pravilnošću te raznolikih funkcionalnih potreba književnog jezika), Jezik 27, br. 2—3 (listopad [= prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 65—79.
Rezime na engleskom.
693. **Vince Zlatko**, Putovima hrvatskoga književnog jezika: lingvistično-kulturno-povijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora, „Liber” (1978 [1979], Zagreb) 629.
694. **Витошевић Драгиша**, Кочићева језичка борба и њена актуелност, Зборник радова о Петру Кочићу, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјелјење за књижевност (1979, Сарајево) 425—429.
Резиме на француском.
695. **Vuković Zrinka**, Stop za non stop, Jezik XXVI, br. 5 (lipanj 1979, Zagreb) 150—151.
696. **Vuković Jovan**, в. бр. 736.
697. **Vukušić Stjepan**, Naglašavanje pridjeva u hrvatskoj uporabnoj normi, Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 149—154.
Rezime na njemačkom.
698. **Живкович Драгиша**, в. бр. 714.

- 699. Znika Marija**, O sustavu jedinica vremenske mjere, RZJ 4—5 (1979, Zagreb) 69—88.
Rezime na njemačkom.
- 700. Janković Srđan**, Novi pristupi, Odjek, XXXII, 10 (1979, Sarajevo) 17—18.
Поводом Савјетовања о правописној проблематици у БиХ одржаног у Бихаћу априла 1979.
- 701. Јерковић Јован**, Однос дијалекта према књижевној норми у језику Проте Матије Ненадовића, ЗбМСФЛ XXII/1 (1979) 125—142.
Резиме на руском.
- 702. Jernej J.**, O lažnim parovima [II], BZL 3 (1979, Zagreb) 20—23.
- 703. Jonke Ljudevit**, в. бр. 736.
- 704. Kalmeta Ratimir**, Elzas-Elzašanin, Elsass-Elsašanin, Alzas-Alzašanin ili Alsace-Alsašanin, Jezik 27, br. 1 (listopad 1979, Zagreb) 22—23.
- 705. Kalmeta Ratimir**, *Filter 160* i prijedlog *iz*, Jezik 27, br. 2—3 (listopad [= prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 91.
- 706. Karadža-Garić Mevlida**, в. бр. 725.
- 707. Клајн Иван**, в. бр. 714.
- 708. Knežević Bogić**, Funkcija radio-televizije u bogaćenju jezičke kulture naših javnih diskusija, Obележја 3 (1979, Приштина) 161-165
- 709. Ковачевић Милош**, Бихаћко савјетовање о правописној проблематици, Књижевни језик, VIII, 2 (1979, Sarajevo) 53—58.
Хроника.
- 710. Korubin Blagoja**, Pravopis i književnojezička norma, Odjek, XXXII, 10 (1979, Sarajevo) 18—19.
- 711. Kosor Karlo**, Bilješke o jeziku suvremenih hrvatskih pisaca, 3. nepromijenjeno izdanje, изд. „Vjenceslav Glibotić” (1979, Split) 111.
В. бр. 688.
- 712. Lalić Radovan**, в. бр. 736.
- 713. Lončarić Mijo**, Prilog diskusiji o pisanju složenica i polusloženica, Jezik XXVI, br. 5 (lipanj 1979, Zagreb) 138—144.
Rezime na njemačkom.
- 714. Марковић М.**, Др Драгиша Живковић, Прави пут и странпутице у писању, изд. Београдски издавачко-графички завод, Београд 1978; Др Иван Клајн, Разговори о језику, изд. „Вук Караџић”, Београд 1978, БВ год VIII бр. 2 (1979, Цетиње) 222—223.
Приказ.
- 715. Melvinger Jasna**, Atribucije s pridjevom na -ski, Jezik XXVI, br. 4 (travanj 1979, Zagreb) 108—116.
Rezime na francuskom.
- 716. Menac Antica**, Iz problematike frazeološke sinonimije u ruskom i hrvatskom književnom jeziku, Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 185—191.
Rezime na ruskom.

- 717. Menac Antica**, Hrvatska frazeološka problematika, BZL 3 (1979, Zagreb) 42.
- 718. Миновић Миливоје**, Петар Кочић и књижевни језик у Босни и Херцеговини у доба аустроугарске окупације, Зборник радова о Петру Кочићу, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за књижевност (1979, Сарајево) 409—424.
Резиме на њемачком.
- 719. Mogaš Milan**, Plakati kao (ljuta) godina, Jezik XXVI, br. 3 (veljača 1979, Zagreb) 90—91.
- 720. Molović Jordan**, Dva, dve i dvoje, Jezik 27, br. 2—3 (listopad [= prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 91—92.
- 721. Molović Jordan**, Zaspali — zaspim, Jezik XXVI, br. 4 (travanj 1979, Zagreb) 118—119.
- 722. Molović Jordan**, Nevolje s genitivom, Jezik XXVI, br. 4 (travanj 1979, Zagreb) 119.
- 723. Моловић Јордан**, Русоов, а не Русовљев, НЈ н.с. XXIV, св. 1—2 (1979) 81.
- 724. N. M.**, Razrada i dogradnja, Odjek, XXXII, 10 (1979, Sarajevo) 17.
Поводом Савјетовања о правописној проблематици у БиХ одржаног у Бихаћу априла 1979.
- 725. Naš jezik u praksi**, izd. Odjeljenje za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, Priručnici, knj. 2 (1979, Sarajevo) 326. str.
Уредили: Josip Baotić, Mevlida Karadža-Garić, Nikola Nikić, Milan Šipka.
- 726. Nikić Nikola**, в. бр. 725.
- 727. Nyomárkay Istvan**, Neka pitanja sintaktičke prilagodbe stranih riječi u hrvatskosrpskom jeziku, Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 193—210.
Rezime na njemačkom.
- 728. Novosel Pavao**, Birokratski jezik — i kako se boriti protiv njega, NT XXIII, br. 7—8 (juli-august 1979, Zagreb) 1369—1382.
- 729. Pavešić Slavko**, в. бр. 736.
- 730. Pavičić Josip**, Ako je istina, Jezik XXVI, br. 5 (lipanj 1979, Zagreb) 148—150
- 731. Pavličević Dunja**, Nije li upotreba glagola vršiti prevršla mjeru?, Jezik 27, br. 2—3 (listopad [= prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 89—90.
- 732. Peti Mirko**, Interpunkcijski znakovi s pravopisnoga gledišta, Jezik XXVI, br. 5 (lipanj 1979, Zagreb) 134—138.
Rezime na njemačkom.
- 733. Пецо Асим**, Неки проблеми савремене језичке културе, НЈ н.с. XXIV, св. 1—2 (1979) 63—66.
- 734. Пешпакан Митар**, Путеви и услови сређивања наше језичке норме, НЈ н.с. XXIV, св. 1—2 (1979) 68—80.
- 735. Popović Marija**, Meteorološka maštovitost?, Jezik 27, br. 2—3 (listopad [= prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 90—91.

736. Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika sa pravopisnim rečnikom, izradili Radomir Aleksić, Aleksandar Belić, Jovan Vuković, Ljudevit Jonke, Radovan Lalić, Slavko Pavešić, Pavle Rogić, Mihailo Stevanović, Josip Ham, Miloš Hadžić, Mate Hraste, izd. MS i MH, (1960 [1979], Novi Sad — Zagreb) 829.

Fototipsko izdanje.

737. Ptičar Adela i Tafra Branka, Još o okolini, okolici i okolišu, Jezik 27, br. 1 (listopad 1979, Zagreb) 14—16.

Rezime na francuskom.

738. Радошевић Наталија, О језичком контакту у процесу формирања српскохрватског књижевног језика, ЗбМСС 15 (1978) 63—77.

Резиме на руском и енглеском.

739. Радошевић Наталија, У трагању за нормом нашег стандардног језика, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 333—340.

740. Rogić Pavle, в. бр. 736.

741. Симић Милорад, Незнање које се јавно препоручује, НЈ н.с. XXIV, св. 1—2 (1979) 80—81.

742. Симић Радоје, Скраћенице — њихова структура, графика и говорна репродукција, Књижевни језик, VIII, 2 (1979, Сарајево) 29—37.

743. Smailović Ismet, Jezik Hasana Kikića, izd. „Glas” (1979, Banjaluka) 205. Biblioteka „Osveltjanja”.

744. Stevanović Mihailo, в. бр. 736.

745. Tafra Branka, в. бр. 737.

746. Finka Božidar, Načelna riječ o riječima i posebno o riječima okolina, okolica, okoliš, Jezik 27, br. 1 (listopad 1979, Zagreb) 16—21.

Rezime na francuskom.

747. Ham Josip, в. бр. 736.

748. Hadžić Miloš, в. бр. 736.

749. Hraste Mate, в. бр. 736.

750. Čižmek Miroslav, Jezik Vilima Korajca, Rad JAZU, knj. 376 (1979, Zagreb) 41—109.

751. Šimundić Mate, Jezik narodne balade „Asanaginice”, Rad JAZU, knj. 376 (1979, Zagreb) 111—131.

752. Šipka Milan, в. бр. 725.

753. Šojat Antun, Standardni jezik i dijalekt u urbanim sredinama SR Hrvatske, RZJ 4—5 (1979, Zagreb) 119—123.

Rezime na francuskom.

г) Дијалекти

754. **Baotić Josip**, в. бр. 786, 788.
755. **Baotić Josip**, Akcenatski sistem sela Kostrča u bosanskoj Posavini, Bosansko-hercegovački dijalektološki zbornik, knj. II, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1979, Sarajevo) 161—267.
756. **Barac-Grum Vida, Zečević Vesna**, Arealni i granični dijalekatski kontakt, RZJ 4—5 (1979, Zagreb) 105—108.
Rezime na francuskom.
757. **Барјактаревић др Данило П.**, Govor Srba у Метохији, изд. Јединство (1979, Приштина) 8°, 1—336.
758. **Bjelanović Živko**, O jednoj dijalektološkoj monografiji: Dr Dragoljub Petrović, Govor Banije i Korduna, Novi Sad — Zagreb 1978, Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 227—229.
Prikaz.
759. **Brozović Dalibor**, в. бр. 766, 788.
760. **Булатова Р. В.**, Драго Ђупић: Govor Бјелопавлића, СДЗБ књ. XXIII, ЗбМСФЛ XXII/1 (1979) 239—246.
Приказ.
761. **Vargić Zlatko**, Fonetske osobine u govoru sela Punitovaca (kod Đakova), Прил. ФФНС 15 (1979) 121—135.
Са картом.
762. **Vidović Radovan**, в. бр. 764.
763. **Vujičić Dragomir**, в. бр. 766, 788.
764. **Gabrić-Bagarić Darija, Radovan Vidović**; Čakavske studije, izdavač Čakavski sabor, Split, 1978, Književni jezik, VIII, 1 (1979, Sarajevo) 53—57.
Приказ.
765. **Gerersdorfer Vera**, Romanizmi u dubrovačkom govoru, ZR XXVIII, br. 1, (siječanj-veljača 1979, Zadar) 1—19.
766. **Govori sjeverozapadne Bosne**, obradili Dragomir Vujičić, Milorad Dešić Asim Peco, Dalibor Brozović, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, knj. II, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1979, Sarajevo) 7—157.
767. **Dešić Milorad**, в. бр. 766.
768. **Zečević Vesna**, в. бр. 756.
769. **Ивић Павле**, Белешке о биограчићком говору, Расправе и грађа, СДЗБ XXIV, Институт за српскохрватски језик (1979) 125—176.
770. **Ivić Pavle — Lehiste Ilse**, Akustički opis akcenata u jednom kajkavskom govoru, ЗбМСФЛ XXII/1 (1979) 179—192.
Резиме на енглеском.
Прелиминарна верзија овог рада била је прочитана (на енглеском језику) 2. III 1978. у Чикагу на Конференцији о балканској лингвистици, књижевности и фолклору.

- 771. Јахић Дžевад**, Asim Peco: Pregled srpskohrvatskih dijalekata, Pregled, LXIX, 3 (1979, Sarajevo) 388—393.
Приказ.
- 772. Јовић Душан**, Sociolingvistički faktori jezičkih promena u župskom govoru, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 243—251.
- 773. Јуричевић Иван**, Прилог проучавању говора села Ковача код Дувна, Прил. ФФНС 15 (1979) 101—120.
Са картом.
- 774. Lehiste Ilse**, в. бр. 770.
- 775. Lisac Josip**, O fonologiji čakavskoga narječja (Milan Moguš, Čakavsko narječje — fonologija, Zagreb, Školska knjiga, 1977), ZR XXVIII, br. 1 (siječanj-veljača 1979, Zadar) 112—115.
Приказ.
- 776. Lončarić Mijo**, Naglasni tipovi u kajkavskom narječju, RZJ 4—5 (1979, Zagreb), 109—117.
Rezime na njemačkom.
- 777. Moguš Milan**, в. бр. 775.
- 778. Nyomárkay István**, Hadrovics László: Schrifttum und Sprache der Burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert, Gemeinschaftsausgabe des Verlages der Osterreichischen Akademie der Wissenschaften und des Akadémiai Kiadó-Budapest 1974, ЗбМСФЛ XXII/1 (1979) 217—221.
Приказ.
- 779. Петровић др Драгољуб**, Говор Баније и Кордуна, изд. МС и „Просвјета” (Нови Сад и Загреб, 1978) 205.
В. и бр. 758.
- 780. Петровић Драгољуб**, Др Асим Пецо: Преглед српскохрватских дијалеката, Београд 1978, ЗбМСФЛ XXII/1 (1979) 222—235.
Приказ.
- 781. Петровић Наталија**, Главније фонетске особине неких српских говора у Мађарској, Прил. ФФНС 15 (1979) 71—99.
- 782. Peco Asim**, в. бр. 766, 771, 780, 788.
- 783. Peco Asim**, Mesto dijalekata u savremenom srpskohrvatskom jeziku, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 225—231.
- 784. Пецо Асим**, Слика западнобосанског говора у писаној ријечи Петра Кочића, Зборник радова о Петру Кочићу, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјелјење за књижевност (1979, Сарајево), 431—440.
Резиме на енглеском.
- 785. Пешпикан Митар**, Један општи поглед на црногорске говоре, ЗбМСФЛ XXII/1 (1979) 149—169.
Резиме на руском.
- 786. Registar leksema obuhvaćenih Upitnikom za ispitivanje bosansko-hercegovačkih govora**, pripremio J. Baotić, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, knj. II, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1979, Sarajevo) 311—347.

787. Симић Милорад, Говор села Обади у босанском Подрињу, Расправе и грађа, СДЗБ XXIV, Институт за српскохрватски језик (1979) 1—124.
Резиме на руском.

788. Spisak govornih osobina obuhvaćenih Uпитником за испитивање босанско-hercegovačkih govora, pripremili A. Peco, D. Brozović, D. Vujičić, J. Baotić, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, knj. II, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1979, Sarajevo) 269—310.

789. Теžак Стјепко, Sjeverni govori čakavsko-kajkavskog međunarječja u karlovačkom četvororiječju, RZSF, knj. 16 (1979, Zagreb) 37—52.
Резиме на енглеском.

790. Ђурић Драго, в. бр. 760.

791. Filipović Rudolf, Proučavanje hrvatskih dijalekata u SAD, BZL 3 (1979, Zagreb) 4—19.

792. Finka Božidar, O novim tendencijama i pojavama u čakavskom narječju Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 145—148.
Резиме на енглеском.

793. Hadrovics László, в. бр. 778.

794. Šojat Antun, O zagrebačkom kajkavskom govoru, RZJ 4—5 (1979, Zagreb) 125—134.
Резиме на француском.

д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд.

795. Birkfellner Gerhard, Serbisches Mittelalter. Altserbische Herrscherbiographien. Band II — Danilo II. und sein Schüler: Die Königsbiographien /übersetzt, eingeleitet und erklärt von STANISLAUS HAFNER/. Slavische Geschichtsschreiber 9. Graz — Wien — Köln 1976. 336 S., 1 Karte, Slovo 29 (1979, Zagreb) 152—153.
Prikaz.

796. Богдановић Димитрије, Крмчија светога Саве, Сава Немањић — Свети Сава (историја и предање), САНУ, научни скупови књ. VII, Председништво 1 (1979, Београд) 91—99.
Резиме на француском.

797. Богдановић Димитрије, Ђирилска палеографија и кодикологија у Југославији, АП 1 (1979) 39—44.

798. Bogišić Rafo, Pastoralna Savka Gučetića Bendeviševića, Croatica, god. IX, sv. 11—12 (1978, Zagreb) 169—238.
Rasprava i tekst „Raklice“.

799. Вошков Ванчо, Dragocjeni rukopisi (Turski dokumenti u franjevačkim samostanima u Bosni i Hercegovini), Odjek, XXXII, 1 (1979, Sarajevo) 14.

800. Бошков Мирјана, О српској редакцији хронографског текста о паду Цариграда, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 273—284.

801. Васиљев Љупка, Ново датирање српских рукописа у Ватиканској библиотеци, АП 1 (1979) 45—79.

- 802. Гроздановић-Пајић Мира**, Беновљанска хартија у српским рукописима XV века, АП 1 (1979) 167—187.
- 803. Damjanović Stjepan**, Korizmene propovijedi Broza Kolunića, Croatica, god. IX, sv. 11—12 (1978, Zagreb) 33—51.
- 804. Đamić Antun**, Dvije pjesme Antuna Ivanošića, Croatica, god. IX, sv. 11—12 (1978, Zagreb) 239—248.
 Rasprava i tekst pjesama. S faksimilom.
- 805. Јовановић-Стипчевић Биљана**, Спис о убијеним Бугарима Теодора Студита (Препис из српског рукописа XIII века), АП 1 (1979) 81—101.
- 806. Куна Херта**, О Зборнику крстјанина Хвала, Pregled, LXIX, 6 (1979, Сарајево) 763—766.
- 807. Мано-Зиси Катарина**, Српске инкунабуле из београдских збирки АП 1 (1979) 189—199.
- 808. Маринковић Радмила**, Историја настанка Живота господина Симеона од светог Саве, Сава Немањић — Свети Сава (историја и предање), САНУ, научни скупови књ. VII, Председништво књ. 1 (1979, Београд) 201—213.
 Резиме на француском.
- 809. Milanović Branko**, Bosanskohercegovački listovi u XIX vijeku, Godišnjak Odjeljenja za književnost Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VIII (1979, Сарајево) 373—376.
 Приказ књиге Тодора Крушевца: Босанскохерцеговачки листови у XIX веку, изд. Библиотеке „Културно наслеђе БиХ”, Веселин Маслеша, Сарајево, 1978.
- 810. Младеновић Александар**, Записи у минеју из XIV века манастира Грачанице (Текст и филолошки коментар), АП 1 (1979) 119—131.
- 811. Младеновић Александар**, Напомене о транскрипцији и критичком издавању старих српских текстова из XVIII и XIX века, ЗбМСФЈ ХХII/2 (1979) 95—129.
 Резиме на руском.
- 812. Мошин Владимир**, Правни списи светог Саве, Сава Немањић — Свети Сава (историја и предање), САНУ, научни скупови књ. VII, Председништво 1 (1979, Београд) 101—126.
 Резиме на руском.
- 813. Радовановић Јанко**, Једна варијанта спанеаса, АП 1 (1979) 211—227.
- 814. Синдик Нада Р.**, Служабник јеромонаха Михаила из 1676. године, АП 1 (1979) 229—241.
- 815. Станковић Радоман**, Једна апокрифна молитва од зубобоље. (Зборник апокрифа Народне библиотеке Србије у Београду из 1570/80. године), АП 1 (1979) 201—209.
- 816. Трифуновић Ђорђе**, Запис инока Исаје у испису грофа Ђорђа Бранковића, АП 1 (1979) 243—246.
- 817. Hafner Stanislav**, в. бр. 795.
- 818. Церњић Луција**, Писари Грачаничког (Липљанског) пролога-минеја (Атрибуција рукописа као могућност реконструкције грађе скрипторија), АП 1 (1979) 133—166.

819. Чађеновић Јован, Матавуљева редакција „Примјера чојства и јунаштва”, Гл бр. 2 (1979, Титоград) 89—99.

820. Штављанин-Ђорђевић Љубица, Један нови (непотпуни) препис службе српском архиепископу Арсенију, АП 1 (1979) 103—118.

ђ) Историја српскохрватског језика

821. Албјанић Александар, Деклинација страних личних имена у „Новинама српским” XXII/1 (1979) 111—123.

Резиме на енглеском.

822. Албјанић Александар, Појава наставка -им у дативу и локативу једине придевско-заменичке промене у делима неких старих српских писаца, ЗБМСФЛ XXII/2 (1979) 131—141.

Резиме на енглеском.

823. Албјанић Александар, Прво издање Релковићевог „Сатира” ћирилицом: језичка анализа Рајићевог славеносрпског превода (1793), ЗБМСФЛ XXII/2 (1979) 171—189.

Резиме на енглеском.

824. Babić Stjepan, Korijeni hrvatskoga književnog jezika, Jezik 27, br. 1 (listopad 1979, Zagreb) 23—26.

О knjizi: Zlatko Vince: Putovima hrvatskoga književnog jezika, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1978.

825. Babić Stjepan, Nova i cjelovita slika povijesti hrvatskoga književnog jezika, Jezik XXVI, br. 4 (travanj 1979, Zagreb) 119—123.

Rubrika „Osvrti”. Prikaz studije: Dalibor Brozović, Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti, u knjizi: Hrvatska književnost u evropskom kontekstu, Liber, Zagreb 1978.

826. Becker Lee A., A Contribution to an Explanation of the Neo-Štokavian Accent Retraction, ЗБМСФЛ XXII/1 (1979) 87-94.

Са литературом.

Резиме на српскохрватском.

827. Birkfellner Gerhard, Die „O-Antiphonen” Altkroatisch, Slovo 29 (1979, Zagreb) 83—92.

Rezime na hrvatskom.

828. Bratanić-Čimbur Maja, Kompjutorska analiza tekstova starije hrvatske književnosti, BZL 3 (1979, Zagreb) 40—41.

829. Brozović Dalibor, в. бр. 825.

830. Brozović Dalibor, O Barakovićevu jeziku u zadarskom književnom krugu, Posebno izdanje ZR (1979, Zadar) 23—37.

831. Vince Zlatko, в. бр. 824, 856, 864, 871.

832. Vince Zlatko, Značajno djelo o Antunu Mažuraniću, Jezik XXVI, br. 4 (travanj 1979, Zagreb) 123—124.

Rubrika „Osvrti”. Prikaz knjige: Milan Moguš, Antun Mažuranić, Zagreb 1978.

- 833. Vince Zlatko**, Izvještaj o dovršenoj temi „Povijest hrvatskoga književnog jezika 19. stoljeća”, BZL 3 (1979, Zagreb) 30—35.
- 834. Vince Zlatko**, Povijest hrvatskoga književnog jezika s kraja 19. i početka 20. stoljeća, Jezik XXVI, br. 3 (veljača 1979) 76—88.
Rezime na francuskom.
- 835. Vončina Josip**, в. бр. 842, 846.
- 836. Vončina Josip**, Vrančićev rječnik, Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 7—36.
Rezime na engleskom.
- 837. Vončina Josip**, Dešićev „Raj duše” kao književni i jezični spomenik, Croatica, god. IX, sv. 11—12 (1978, Zagreb) 53—78.
Sa 4 slike.
- 838. Vončina Josip**, Dimitrija Demeter prema jeziku starije hrvatske književnosti, Mogućnosti XXVI, br. 2/3 (veljača/ožujak 1979, Split) 332—253.
- 839. Vončina Josip**, Došenova „Jeka planine” i jezično-pravopisna problematika, Forum XVIII, br. 1—2 (januar-februar 1979, Zagreb) 115—123.
- 840. Vončina Josip**, Jezični izbor za pjesništvo u „Danici ilirskoj”, RZSF, knj. 16 (1979, Zagreb) 1—11.
Rezime na engleskom.
- 841. Vončina Josip**, Jezičnopovijesne rasprave, Sveučilišna naklada Liber (1979, Zagreb) 315 str.
- 842. Габрић-Багарић Дарија**, Јосип Вончина: Анализе старих хрватских писаца, Чакавски сабор, Сплит, 1977, Književni jezik, VIII, 3 (1979, Sarajevo) 45—50.
Приказ.
- 843. Грицкат Ирена**, О науци у средњовековним српским списима, АП 1 (1979) 9—30.
- 844. Гудков Владимир П.**, Језичке индикације о ауторству закључне напомене у Јулиничевом „кратком уводу у историју српског народа”, ЈФ XXXV (1979) 161—167.
Резиме на руском.
- 845. Damjanović Stjepan**, Otkrivanje zasute baštine, Zlatko Vince, Putovima hrvatskoga književnog jezika, Zagreb 1978, Revija 19, br. 1 (siječanj-veljača 1979, Osijek) 107—109.
Приказ.
- 846. Damjanović Stjepan**, Pažljivo čitanje, smiono zaključivanje (Josip Vončina, Jezičnopovijesne rasprave, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1979, str. 315), UR XXIII, br. 3 (1979, Zagreb) 221—224.
Приказ.
- 847. Damjanović Stjepan**, Refleksi jata u korizmenjaku Kolunićeva zbornika, RZSF, knj. 16 (1979, Zagreb) 13—31.
Rezime na engleskom.
- 848. Derossi Julije**, Prilozi hrvatskom leksiku Marka Marulića, Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 139—144.
Rezime na francuskom.

849. Ивић Павле, О језику у списима светог Саве, Сава Немањић — Свети Сава (историја и предање), САНУ, научни скупови књ. VII, Председништво књ. I (1979, Београд) 167—175.

Резиме на француском.

850. Јерковић Вера, Напомене о проучавању ортографије и језика српских редакцијских споменика, АП I (1979) 31—38.

851. Kalenić Vatroslav, Iz sociolingvistične problematike jezika hrvatske književnosti 19. stoljetja. Jis XXV (1979/80) št. 3 str. 72—80.

852. Kalenić Vatroslav, Lingvokontigviteta v hrvaški književnosti razsvetljenstva. Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (1979) str. 343—358.

Povzetek v angleščini.

853. Караџић Вук Стефановић, О језику и књижевности: изабрани списи, приредио: Берислав Николић, поговор: Берислав Николић, изд. „Просвета” (1979, Београд) 254.

Ово издање представља фототипију књиге коју је 1960. објавила „Просвета”. Поговор стр. 235—252.

854. Kosor Karlo, Pogled u leksičko blago Grabovčeva „Cvita”, Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 37—72.

Rezime na engleskom.

855. Kuna Herta, Grafijsko-ortografski uzusi iliraca i književna franjevačka tradicija u „Bosanskom prijatelju”, Književni jezik, VIII, 3 (1979, Sarajevo) 5—16.

Резиме на њемачком.

856. Куна Херта, Златко Винце: Путовима хрватскога књижевног језика, Književni jezik, VIII, 1 (1979, Sarajevo) 43—47.

Приказ.

857. Kuna Herta, Udio Dositejevih prosvjetiteljskih ideja u oblikovanju njegovog literarnog jezika. Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (1979) str. 359—370.

Povzetek v ruščini.

858. Lisac Josip, Refleksi jata u jeziku J. Barakovića u usporedbi s jezikom P. Zoranića, Posebno izdanje ZR (1979, Zadar) 39—60.

859. Младеновић Александар, Неке напомене уз Банашевићево издање „Горског вијенца”, ЗБМСФЛ XXII/2 (1979) 225—247.

Приказ.

860. Младеновић Александар, О данашњем проучавању језика митрополита Петра I Петровића, ЈФ XXXV (1979) 201—218.

Приказ књиге *Бранислава Остојића*, Језик Петра I Петровића, Титоград 1976, стр. 302 са 8 факсимила.

861. Младеновић Александар, Однос Саве Мркаља према властитој реформисаној ћирилици, ЗБМСФЛ XXII/1 (1979) 95—109.

Резиме на руском.

862. Младеновић Александар, Потврда суфикса *-иц* у језику владике Данила, ЗБМСФЛ XXII/2 (1979) 211—212.

863. Moguš Milan, в. бр. 832, 868.

864. Mogaš Milan, Knjiga o putovima hrvatskoga književnog jezika, RZSF, knj. 16 (1979, Zagreb) 95—97.

Приказ о knjizi: Zlatko Vince, Putovima hrvatskoga književnog jezika, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1978.

865. Недељковић Олга, Свети Сава и рашка правописна школа, Сава Немањин — Свети Сава (историја и предање), САНУ, научни скупови књ. VII, Председништво књ. 1 (1979, Београд) 177—188.

Резиме на енглеском.

866. Николић Берислав, в. бр. 853.

867. Никчевић Војислав, О језику и писму словенских оригинала, Ст год XXXIV бр. 10 (1979, Титоград) 1591—1603.

868. Окука Милош, Милан Могуш: Антун Мажуранић, Свеучилишна наклада Либер, Загреб, 1978, 54 стр., Književni jezik, VIII, 1 (1979, Sarajevo) 49—52. Приказ.

869. Остојић Бранислав, в. бр. 860.

870. Поповић Миленко, О билежењу једног алофона у Marulićevoj Juditi, RZSF, knj. 16 (1979, Zagreb) 33—36.

871. Pranjković Ivo, Nezaobilazan prilog proučavanju povijesti standardne novostokavštine i hrvatskog jezikoslovlja, Zlatko Vince, Putovima hrvatskog književnog jezika (Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora), Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1978, Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 221—225.

Приказ.

872. Sekereš Stjepan, Jezik najstarijih osječkih gradskih protokola, ЗМСФЛ XXII/2 (1979) 143-169.

Резиме на руском.

873. Тушевски Ванчо, За две книги на Вук Ст. Караџић во Македонија, ГЗБФилолФУС, кн. 4 (1978) [1] + 258—263.

Резиме на германски.

За „Сокровиште христјанское” и два примероци „Примјери српскославенскога језика” што се чуваат во Народната и универзитетска библиотека во Скопје.

е) Стил

874. Арутјунова Н. Д., Синтаксичке функције метафоре, Стремљења 2 (1979, Приштина) 135—153.

Са руског превела Јелена Матијашевић.

875. Арутјунова Н. Д., Функционални типови језичке метафоре, Стремљења 4 (1979, Приштина) 119—134.

Са руског превела Јелена Матијашевић.

876. Bendelja dr Neda, Bilješke za lingvističkostilističku analizu odlomaka novele „Bitka kod Bistrice Lesne” u osnovnoj školi, SMNHSJ IV, br. 1 (1979, Zagreb) 38—44.

Rezime na engleskom.

877. Bošnjak Branimir, Jezik romana sa suvremenom tematikom. Unificirana tekstualna proizvodnja, Treći program Radio-Sarajeva, VIII, 25 (1979, Sarajevo) 391—395.

878. Gošić Nevenka, Leksičko-semantičke i stilističke karakteristike imenica sa značenjem lica u jeziku Kočićeve proze, Зборник радова о Петру Кочићу, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјелјење за књижевност (1979, Сарајево) 441—446.

Резиме на француском.

879. Vuković Đorđije, „Književni jezik“ i savremeni roman, Treći program Radio-Sarajeva, VIII, 25 (1979, Sarajevo) 377—390.

880. Vuletić Branko, Eksperimentalna stilistika na primjeru poezije Silivija Strahimira Kranjčevića, UR XXIII, br. 4 (1979, Zagreb) 275—282.

Rezime na francuskom.

881. Damjanović Đuro, Semantika zareza u poeziji Miloša Crnjanskog, Savremeni, XXV књ. XLIX, св. 5(1979, Beograd) 405—433.

882. Љубеновић Крста Б., Морфостилистичка анализа лирске песме „Сиво суморно небо“, КњЈ XXVI, 1 (1979) 69—81.

883. Milićević Blažo, Stilističke vrijednosti jezika u Kočićevoj priči Mrguda, Зборник радова о Петру Кочићу, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјелјење за књижевност (1979, Сарајево) 455—462.

Резиме на енглеском.

884. Petrović Miodrag, Povodom lingvostilističkih interpretacija, КњЈ XXVI, 1 (1979) 82—86.

885. Rajković Ljubiša, Neke odlike Šantićeve poezije, КњЈ XXVI, 1 (1979) 57—68.

886. Simić Radoje, Gramatička kumulacija sa lingvističkoga i stilističkoga gledišta, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 201—211.

887. Simić Radoje, Neke strukturno-tipološke odlike iskaza u mikrokompoziciji poetskog teksta, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 449—455.

888. Težak dr Stjepko, Krležina umjetnost riječi u funkciji jezičnonastavnog izvorišta, SMNHSJ IV, br. 1 (1979, Zagreb) 27—37.

Rezime na engleskom.

889. Трифуновић Ђорђе, Удвајање и понављање као начело књижевног дела светог Саве, Саве Немањић — Свети Сава (историја и предање), САНУ, научни скупови књ. VII, Председништво књ. 1 (1979, Београд) 189—199.

Резиме на енглеском.

890. Feverej Zečковић Lela, Struktura složenih sintaktičkih cjelina, Croatica, god. IX, sv. 11—12 (1978, Zagreb) 151—168.

ж) Метрика

891. Kravar Zoran, Pavao Pavličić, Sesta rima u hrvatskoj književnosti, „Rad JAZU“ 380, Zagreb, 1978, str. 77—226, UR XXIII, br. 4 (1979, Zagreb) 289—292. Prikaz.

892. Kravar Miroslav, Prilozi povijesti hrvatske klasičke metrike, II. Tip kvantitativnoga stiha, Croatica, god. IX, sv. 11—12 (1978, Zagreb) 79—105.

Rezime na njemačkom.

893. **Pavličić Pavao**, в. бр. 891.

894. **Franičević Marin**, Rasprave o stihu, Biblioteka znanstvenih djela, 7, Čakavski sabor (1979, Split) 279 str.

з) **Методика наставе књижевног језика**

895. **Дешић Милорад**, Акцент у настави српскохрватског језика, КњЈ XXVI, 1 (1979) 158—164.

896. **Dimitrijević dr Radmilo**, Problemi nastave književnosti i maternjeg jezika izd. „Naučno delo” (1978, Beograd) 270.

897. **Дошлић мр Мишо**, Српскохрватски језик, уџбеник за II разред средњег усмереног образовања са наставом на албанском и турском језику, изд. Завод за уџбенике и наставна средства САН Косова (1979, Приштина) 8°, 1—180.

898. **Илић Miroslav A.**, Psihološka i logička osnova govorne i jezičke kulture nastavnika, ZbVPŠ (1979, Priština) 55—72.

899. **Илић Pavle**, Programi i praktično izvođenje nastave jezika i književnosti, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 409—416.

900. **Лалевих [Мнодраг] С.**, Нека запажања о настави српскохрватског језика, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 357—363.

901. **Лалевих М. С.**, Помозимо младима да пишу: приручник онима који уче и који поучавају, изд. „Прес Клипинг” (1978, Београд) 152.

902. **Lukežić Iva**, Zavičajna riječ kao sadržaj rada u njihov učeničkim društinama, SMNHSJ IV, br. 2 (1979, Zagreb) 106—113.

903. **Лучић Милован**, Читанка и граматика у основним школама треба да буду један уџбеник, ПР бр. 16 (1979, Титоград) 8.

904. **Мијатовић Данило**, Развој рјечника и реченице у II, III и IV разреду основне школе, ВиО бр. 6 (1979, Титоград) 41—52.

905. **Mladenov Marin**, O nekim pitanjima sadašnjih i budućih programa nastave maternjeg jezika u našim školama, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 385—394.

906. **Николић Видан В.**, Фонологија у заједничкој основи усмјереног средњег образовања, ВиО бр. 1 (1979, Титоград) 77—82.

907. **Pašić Nedžad**, Neka mišljenja o Prijedlogu nastavnog plana i programa srpsko-hrvatskog-hrvatskosrpskog jezika za prvu fazu srednjeg usmjerenog obrazovanja, PrNShJK VIII, 11 (1979, Banjaluka) 17—24.

908. **Savjetovanje o novim programskim osnovama i inovacijama u nastavi**, PrN. hJK (1979, Banjaluka) 65—66.

Биљешка Редакције.

909. **Planinc mr Ivančica**, Činioci koji utječu na dječji jezični i literarni izraz, SMNHSJ IV, br. 2 (1979, Zagreb) 161—171.

910. **Сибиновић Вера**, Минатото време од српскохрватскиот јазик во наставата, ЛЗБ XXVI, кн. 6 (1979) 121—126.

911. Станојчић Живојин, О тачности и сврсисходности неких приступа језику у школи, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 427—448.

912. Težak dr Stjepko, Ciljevi, načela, sadržaji, oblici i metode rada u slobodnim aktivnostima jezično-izražajne usmjerenosti, SMNHSJ IV, br. 2 (1979, Zagreb) 85—95.

Rezime na engleskom.

913. Трајковић Велимир, в. бр. 914.

914. Цветановић Владимир — Трајковић Велимир, Српскохрватски језик, уџбеник за I разред усмереног образовања са наставом на албанском или турском језику, треће издање, изд. Завод за уџбенике и наставна средства САП Косова (1979, Приштина) 8°, 1—144.

и) Терминологија

915. Vinja Vojmir, Hrvatska imena za divlju ribu (Chondroichtyes) u mediteranskom prostoru i vremenu, Rad JAZU, knj. 376 (1979, Zagreb) 217—276.

916. Вуковић Г., в. бр. 920.

917. Гудков Владимир, О појави термина *речник* и његовој афирмацији у српској лексикографији, НЈ н.с. XXIV, св. 1—2 (1979) 34—39.

918. Зајић Бојана, Терминологија ђурђевданског обичаја код Срба, Прил. ФФНС 15 (1979) 155—163.

919. Михајловић В., в. бр. 920.

920. Пујић Саво, В. Михајловић—Г. Вуковић: Српскохрватска лексика рибарства, Институт за лингвистику у Новом Саду, 1977, Књижевни језик, VIII, 2 (1979, Сарајево) 41—45.

Приказ.

921. Пујић Саво, Номинација цвјетног праха у стручној и народној пчеларској терминологији, НЈ н.с. XXIV, св. 1—2 (1979) 56—62.

922. Putanec Valentin, Značenje riječi psaltir „bukvar“, prilog za stariju nastavnu terminologiju u Hrvata, Slovo 29 (1979, Zagreb) 93—96.

Rezime na francuskom.

923. Strugar Novak, Leksika društveno-političke i samoupravne terminologije: srpskohrvatsko-engleski, „Aktuelna pitanja socijalizma“ (1979, Beograd) 89.

924. Škrbina Zlata, Terminologija tkanja i obrade lana i konoplje u selima Bilogore s naromenama o likalnim govorima, Прил. ФФНС 15 (1979) 137—148.

Са картом.

ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.)

925. Вујачић Боро, Образ изнад свега: Црногорка у анегдотама и причама, изд. „Слово љубве“ и „Младинска књига ООУР Београд“ (1979, Београд) 233.

926. Delorko Olinko, в. бр. 930.

927. Јањић Јован, Пословички вид изражавања као структурна компонента партизанске народне песме, КњЈ XXVI, 2—3 (1979) 325—331.

- 928. Јуначке народне pjesme**, priredio Tvrтко Čubelić, 14. izdanje, izd. „Školska knjiga” (1979, Zagreb) 143.
- 929. Караџић Стефановић Вук**, в. бр. 935.
- 930. Maglajić Muhib**, Pjesnička baština otoka Hvara (Narodne pjesme otoka Hvara, priredio Olinko Delorko), Život, XXVIII, 4 (1979, Sarajevo) 461—463.
Приказ.
- 931. Mićović Dragutin**, Muslimanske epske pesme MH, NStv sv. 71 (1979) 180—190.
- 932. Mićović dr Dragutin**, O jednoj malo poznatoj zbirci (Muslimanske narodne junačke pjesme Esada Hadžiomerspahića), NStv sv. 69—70 (1979) 56—60.
- 933. Пантић Мирослав**, в. бр. 934, 935.
- 934. Српске народне пословице**, (приредио и поговор написао Мирослав Пантић), изд. „Просвета” (1979, Београд) 389.
Ово издање представља фототипију књиге коју је 1969. године издала „Просвета” Београд.
Поговор 355—[390].
- 935. Српске народне приповијетке**, скупио их и на свијет издао Вук Стефановић Караџић (приредио и поговор написао Мирослав Пантић), изд. „Просвета” (1979, Београд) 238.
Ово издање представља фототипију књиге коју је 1969. године издала „Просвета” Београд.
- 936. Стевановић Михаило**, Питање значења последњих стихова народне песме Бановић Страхиња, Глас СССХIV, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 10 (1979, Београд) 231—264.
- 937. Težak Stjepko**, в. бр. 940.
- 938. Franić Ante**, Usmene pjesme iz okolice Prozora, ZR XXVIII, br. 1 (siječanj-veljača 1979, Zadar) 355—360.
Uvod i 7 pjesama.
- 939. Čubelić Tvrтко**, в. бр. 928.
- 940. Šaljive narodne pripovjetke**, priredio Stjepko Težak, 11. izdanje, izd. „Školska knjiga” (1979, Zagreb) 103.

IX. Македонски језик

а) Филологија

- 941. Андоновска Јелица**, Женски лични имиња во македонските народни песни, Мак 2 (1979) [1] + 248—274.
Резиме на француски.
- 942. Бицевска Кята**, Македонистика, 1, 1977, Slovo 29 (1979, Zagreb) 166—170.
Приказ.
- 943. Видоески Божо**, в. бр. 1001.

944. Видоески Божо, Развојот на македонската лингвистика во повосниот период, ЛЗБ ХХVI, кн. 1 (1979) 23—30.

945. Видоески Божидар, Фонолошки опис на говорот на селото Плевна (Серско), ГЗБФилолФУС кн. 4 (1978) [1] + 38—46.
Со резиме на француски.

946. Димитровски Тодор, в. бр. 1001, 1003.

947. Димитровски Тодор, Кон пренесувањето на дел од зборот во печатните изданија, ЛЗБ ХХVI, кн. 4 (1979) 13—18.
Прилог кон македонскиот правопис.

948. Димитровски Тодор, Поглед врз лексиката на македонскиот литературен јазик во годините на НО борба, во: Предавања на XII семинар за македонски јазик . . . стр. [1] + 82—86.

949. Димитровски Тодор, Употребата на збирните множински форми на *-је* во современата македонска поезија, Мак 2 (1979) [3] + 196—245.
Со преглед на користените извори (стр. 231—242) и резиме на руски.

950. Englund Birgitta, в. бр. 1010.

951. Za makedonski jezik, prevela Kornelija Šenfeld-Oljača, Odjek, XXXII, 10 (1979, Sarajevo) 6, 7, 12.

952. За македонскиот јазик, ЛЗБ ХХVI, кн. 1 (1979) 43—55.
Од книгата „За македонскиот јазик“ излезена во одицијата Посебни изданија, кн. 11, на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

952. За македонскиот јазик, Сов. ХХIX, бр. 4 (1979), [1] + 3—16.
Статија од книгата: „За македонскиот јазик“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 1978, посебни изданија, кн. 11.

954. Зборник на трудовите од V научна дискусија, Охрид, 28—31. III. 1978, (Уредник Томе Саздов), изд. Универзитет „Кирил и Методиј“ — Семинар за македонски јазик, литература и култура (1979, Скопје) 235.

Научна дискусија во рамките на XI семинар за македонски јазик, литература и култура од областа на лингвистиката на тема: „Лексиката на македонскиот јазик во балканистички аспект“ и „Развитокот на писмените јазици на Балканот во 19. и 20. век“ и од областа на литературата на тема: „Митот во современите балкански литератури“ и „Проблеми на периодизацијата на балканските литератури од 19. и 20. век.“

Со увод и преглед на учесниците.

955. Иванова Олга, Месните имиња на областа по сливот на Бреглиница. Докторска дисертација, изд. Универзитет „Кирил и Методиј“ — Филолошки факултет (1979, Скопје), 351 + [2] л., 4°.

Шапирографско издание.

956. Илиевски П[етар] Хр., Неколку лексички балканизми од претсловенскиот балкански јазичен сојуз во македонскиот јазик (босилек, карпа, рофја, талас), во: Зборник на трудовите од V научна дискусија, [1] + 48—52.

957. Јашар-Настева Оливера, Лексиката на македонските тајни јазици од морфолошки и семантичко-стилистички аспект, ГЗБФилолФУС кн. 4 (1978), стр. [1] + 48—76.

Резиме на француски.

958. Јашар-Настева Оливера, Лексикографската работа на Марко Цепенков, во: Предавања на XII семинар за македонски јазик ... стр. 87—96.

959. Kawka Maciej, Некои прашања за синтактичкосемантичкиот речник на глаголите во полскиот и македонскиот јазик, во: Зборник на тудовите од V научна дискусија, [1] + 84—98.

960. Каранфиловски Максим, Предминатото време во преводите од руски јазик, СС II (1979) [1] + 34—36.

Анализирани се македонските преводи: „Мајка“ од Максим Горки, „Кројцерава соната“ и „Отец Сергеј“ од Лав Толстој и неколку раскази на А. П. Чехов. Резиме на руски.

961. Каровски Лазо, Прашањето за литературен јазик во преродбата и неговиот одраз во уметничката поезија (К. Миладинов, Р. Жинзифов и Г. Прличев), во: Школството, просветата и културата во Македонија во времето на преродбата, стр. [1] + 68—78.

Резиме на англиски.

962. Каролак С[танислав] и М[арија] Солеска, Од проблематиката на де-номиналните глаголи во македонскиот јазик во споредба со другите словенски јазици, во: Зборник на трудовите од V научна дискусија, [1] + 72—75.

963. Kiselinovski Stoyan, The Status of the Macedonian Language in Aegean Macedonia between the two World Wars, IX, Nr. 1 (1979) 71—74.

964. Киш Маријана, Изразување на семената 'калеми' во македонските говори, ЛЗБ, кн. 3 (1979) 29—34.

965. Конески Блаже, в. бр. 1003, 1019.

966. Koneski Blazhé, A general Survey of Phonological Development in Macedonian, MR IX, Nr. 3 (1979) 255—260.

967. Конески Блаже, Анализа на песната „Ленка“ од Кочо Рацин (по повод 40-годишнината од излегувањето на збирката „Бели мутри“); Скица за предавање, во: Предавања на XII семинар за македонски јазик ... стр. [1] + 14—15.

968. Конески Кирил, в. бр. 1001.

969. Конески Кирил, Употребата и значењето на формите ќе бидам-ќе сум, ЛЗБ XXVI, кн. 3 (1979) 3—22.

970. Конески Кирил, Употребата на формите на негирано идно време, ЛЗБ XXVI, кн. 6 (1979) 19—34.

971. Коробар-Белчева Марија, Структура на личните имиња во Македонија до XVI век. — Магистерски труд —, изд. Универзитет „Кирил и Методиј“ — Филолошки факултет (1979, Скопје) [2] + 227 л.

Шапирографско издание со речник, белешки и библиографија.

972. Корубин Благоја, За некои кондензатори на релативната фраза во македонскиот литературен јазик, во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за ... на словенските литературни јазици, стр. 151—158.

973. Корубин Благоја, Збирната множина во македонскиот литературен јазик, во: Предавања на XII семинар за македонски јазик ... стр. [1] + 68—80.

974. Mareš František Václav, Anomální přízvuk v spisovně makedonštině, во: Зборник на трудовите од V научна дискусија, [1] + 6—12.

975. Марков Борис, Выражение причинных и целевых отношений в русском языке и их соответствие в македонском, ГЗБФФУС кн. 4. (30) (1978) [1] + 540—564.

Резиме на македонски.

976. Марков Б[орис], Именски сложенки без составен вокал во македонскиот јазик, ЛЗБ XXVI, кн. 4 (1979) 3—12.

977. Марков Борис, О соотвествии предлогов русского языка с компаративным значением в македонском языке, СС II (1979) [1] + 6—12.

Резиме на македонски и кратенки.

978. Марков Борис, Префикси и префиксносуфиксни образувања во македонскиот јазик, ГЗБФилолФУС кн. 4 (1978) [1] + 78—106.

Резиме на руски.

979. Марков Борис, Турцизми во зборообразувањето на македонски јазик, во: Предавања на XII семинар за македонски јазик... стр. [1] + 28—44.

Резиме на руски.

980. Миниси Нуло, Македонскиот вокализам во рамките на балканскиот вокализам, во: Зборник на трудовите од V научна дискусија, [1] + 36—40.

981. Минова-Ѓуркова Лилјана, Македонски јазик за странци (Морфолошко-синтаксички и лексичкостилистички вежби), изд. Универзитет „Кирил и Методиј“ — Семинар за македонски јазик, литература и култура, (1979, Скопје) 120 с., 8°. Со вежби и текстови.

982. Миовски Мито, Македонскиот јазик и неговата улога во демократизирањето на просветата во почетокот на преродбата, во: Школството, просветата и културата во Македонија во времето на преродбата, стр. [1] + 378—380.

Резиме на англиски.

983. Миовски Мито, Улогата и функцијата на народната лексика во текстовите на Кирил Пејчиновиќ, ГЗБФилолФУС кн. 4 (1978) [1] + 108—111.

Резиме на руски.

984. Митева Димка, Достоен одговор на еден памфлет против нашиот јазик (Книга „За македонскиот јазик“ во изданието на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ — Скопје 1978), ЛЗБ XXVI, кн. 2 (1979) 116—119.

Приказ.

985. Митева Димка, Лексемите *бог* и *господ* во нашата народна поезија, ЛЗБ XXVI, 5 (1979) 27—35.

986. Митева Димка, Монографија за струшкиот говор во минатиот век (Крум Тошев. Струшкиот говор [според некои материјали од XIX век]. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ — Скопје. Посебни изданија, книга 12, Скопје 1979, стр. 3—115), ЛЗБ XXVI, кн. 5 (1979) 107—110.

Приказ.

987. Митева Димка, Напоредна употреба на синонимни зборови во јазикот на македонската народна поезија, ЛЗБ XXVI, кн. 4 (1979) 19—28.

988. Матков Маринко, Теоретските погледи на статусот на сопствените имиња во науката за македонскиот јазик, ОЈ, vol. 8 (1979, Zagreb) 3—10.

Rezime na njemačkom.

- 989. Михајловски Драги**, в. бр. 1010.
- 990. Мишеска-Томиќ Олга**, Лексиката како инструмент на функционалната перспектива во македонскиот и другите балкански јазици, во: *Зборник на трудовите од V научна дискусија*, [1] + 78—81.
- 991. Mulić I. Malik**, „Za makedonskiot jazik” — izd. Institut za makedonski jezik „Krstе Misirkov” Skopje, 1978 (Posebna izdanja, knj. 11, str. 95), *Književni jezik*, VIII, 2 (1979, Sarajevo) 47—52.
Приказ.
- 992. Најческа-Сидоровска Марија**, Выражение определения имени существительного другим именем в форме дательного падежа или его синтаксического эквивалента в македонском языке в сопоставлении с сербскохорватским, русским, и болгарским языками, *СС II* (1979) [1] + 14—24.
Резиме на македонски.
- 993. Orzechowska Hanna**, Złożone formy futuralne w „Nedelniku” (1806) Sofroniego z Wracu i w tekstach (1814, 1817, 1919) Joakima Krčovskiego, во: *Зборник на трудовите од V научна дискусија*, [1] + 26—33.
Прилог кон историјата на македонскиот и бугарскиот јазик.
- 994. Паноска Ружа**, Графичка нагледност при обработка на реченицата, *ЛЗБ XXVI*, кн. 2 (1979) 97—105.
Од наставата по македонски јазик.
- 995. Паноска Ружа**, Методско-педагошките достигнувања во македонистиката, *XXVI*, кн. 1 (1979) 39—42.
Краток историски осврт по повод на 25-годишнината од основањето на Друштвото за македонски јазик и литература.
- 996. Пашоска Маргарита**, Искажување на субјектот во рускиот, спрскохрватскиот и македонскиот јазик со помошта на синтагми, *СС II* (1979) [1] + 38—42.
Резиме на руски.
- 997. Пашоска Маргарита**, Согласувања на глаголскиот предикат со субјект во рускиот јазик со некои паралели во македонскиот, *ГЗБФилолФУС кн. 4* (1978) [1] + 114—117.
Со резиме на руски.
- 998. Пеев Коста**, Дојрнаскиот говор, *Мак 2* (1979) 1—191.
Резиме на руски.
- 999. Поповски Аритон**, Дистрибуција на некои балканизми од сточарската лексика на македонската јазична територија, *ЛЗБ XXVI*, кн. 2 (1979) 21—28.
- 1000. Поповски Аритон**, Реканскиот говор со посебен осврт на неговата лексика, Докторска дисертација, изд. Универзитет „Кирил и Методиј” — Филолошки факултет (1979, Скопје) [9] + 556 + [5] л.
Шапираграфско издание.
- 1001. Правопис на македонскиот литературен јазик со правописен речник**. (Редакциски одбор: Божо Видоески, Тодор Димитровски, Кирил Конески, Крум Тошев, Рада Угринова-Скаловска), Второ неизменето издание, изд. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков”, Просветно дело (1979, Скопје) 610 + [1], 8°.
- 1002. Предавања на XII семинар за македонски јазик, литература и култура**. Скопје и Охрид, 11. VIII—31. III 1979, изд. Универзитет „Кирил и Методиј” — Семинар за македонски јазик, литература и култура (1979, Скопје) 351 стр.

Содржи реферати за македонскиот јазик и литература; историја, историја на уметноста, архитектура, сликарство, музика и државноправна историја на Македонија. Со воведен дел и адреси на учесниците, предавачите, лекторите и членовите на Управата.

1003. Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања. Второ неизменето издание. I: А—Н. Редактор Блаже Конески. Составувачи: Тодор Димитровски, Благоја Корубин, Трајко Стаматоски, изд. Институт за македонски јазик (1979, Скопје), XIII + 510 стр.

Со предговор, објасненија и кратенки, на македонски и српскохрватски, стр. V—XIII.

1004. Robovski Nikifor, The Macedonian Language in Czechoslovakia's Slavic Literature, MR IX, Nr. 3 (1979) 324—326.

1005. Силјаноски Велко, За фонемниот статус на некои македонски согласки, ГЗБФФУС кн. 4 (30) (1978) [1] + 566—573.

Резиме на англиски.

1006. Синтакстичко-генеративен речник на македонските глаголи — Пробна свеска —. (Раководител на работата над проектот и изработувач на пробната свеска: Благоја Корубин), изд. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ — Одделение за современ јазик (1979, Скопје) VIII + 98 + [1] стр., 8°.

1007. Современите состојби во македонскиот јазик, КЖ XXIV, 9—10 (1979) 12—18.

Искажувања на Александар Цукески, Развојот на македонската лексика во текот на НОБ; Тодор Димитровски: Нашата јазична ситуација денеска и Благоја Корубин, Од речнички заемки до интернационалната (културната) лексика во македонскиот јазик.

1008. Солеска М[арна], в. бр. 962.

1009. Солеска Казимера Марна, Удвојување на предлозите во македонскиот јазик од гледна точка на нормата на литературниот јазик (во споредба со другите балкански јазици), во: Зборник на трудовите од V научна дискусија, [1] + 54—58.

1010. Спасов Људмил, Драги Михајловски, Birgitta Englund, Yes/no — Questions in Bulgarian and Macedonian Form. (Формите на да/не прашањата во бугарскиот и во македонскиот јазик).

Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Slavic Studies, Almqvist and Wiksell International, Stockholm, 1977.

(Докторска дисертација одбранета на Катедрата за словенски и балтиски јазици на Универзитетот во Стокхолм, 1977) ЛЗБ XXVI, кн. 1 (1979) 113—116.

Приказ.

1011. Спасов Људмил, Користењето на лексеми и синтагми од народната поезија во приказните од Зборникот на народни приказни собрани од Стефан И. Верковиќ, ЛЗБ XXVI, кн. 2 (1979) 41—47.

1012. Спасов Људмил, Лексиката на македонската народна поезија, ГЗБ-ФилолФУС кн. 4 (1978) [1] + 272—278.

Со резиме на француски.

1013. Стаматоски Трајко, Стандардизација на македонската ојконимија, во: Предавања на XII семинар за македонски јазик... стр. [1] + 46—55.

1014. Томовски Душко, За некои фонемии и алофони во литературниот македонски јазик, во: Предавања на XII семинар за македонски јазик ... стр. [1] + 58—65.

1015. Томовски Душко, По повод македонскиот превод на „Песната за Нибелунзите“ (Проблеми и дилеми), ЛЗБ XXVI, кн. 3 (1979) 55—65.

За македонското издание (Скопје, „Мисла“, 1979) во препев на авторот. Со 12 референци во фусноти.

1016. Тополињска Зузана, Граматичкиот статус на формациите со суфиксот *-лија* во македонскиот литературен јазик, во: Зборник на трудовите од V научна дискусија, [1] + 14—19.

1017. Тополињска Зузана, Кон дефиницијата на членот, Прист. пред., прил. и библ. — МАНУ, V (1979) 33—40.
Резиме на англиски.

1018. Тошев Крум, в. бр. 1001.

1019. Тошев Крум, Струшкиот говор (Според некои материјали од XIX век), изд. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ (1979, Скопје), Посебни издања, кн. 12, стр. 111.

Со предговор од редакторот Блаже Конески, стр. 5—6.

1020. Угринова-Скаловска Рада, в. бр. 1001.

1021. Угринова-Скаловска Радмила, За изворите за речникот на македонските црковнословенски текстови, во: Предавања на XII семинар за македонски јазик ... стр. [1] + 18—25.

1022. Ugrinova Skalovska Radmila, Morphological Forms of the Church Slavonic Language in old Macedonian Manuscript, MR IX, Nr. 3 (1979) 249—254.

1023. Усикова Рина, За системот на модално-темпоралните глаголки форми во јазикот на К. П. Мисирков, во: Зборник на трудовите од V научна дискусија, [1] + 100—103.

Прилог кон историјата на македонскиот јазик.

1024. Hamp Eric P., Лексиката како балканистички аспект на граматиката, во: Зборник на трудовите од V научна дискусија, [1] + 22—23.

Со примери од македонскиот, влашкиот и албанскиот јазик.

1025. Целосен опс на македонската синтакса. Разговор со Зузана Тополињска, КЖ XXIV, 2—3 (1979) корична стр.

1026. Чангуле Илија, Застапеност на консонантот „х“ во лексичкиот фонд на македонскиот литературен јазик, ЛЗБ XXVI, кн. 5 (1979) 37—40.

1027. Чундева Нина, Дали таканаречените секундарни вокали се навистина секундарни? СС II (1979) [1] + 26—31.

Врз база на материјалот што го дава македонскиот и рускиот јазик дополнети се теоретски поставки во прилог на тезата во славистичката литература.

Резиме на руски.

1028. Чундева Нина, Нови книги за македонскиот јазик во СССР, СС II (1979) 115—116.

Приказ кон трудовите на Николај Иванович Ковалов: „Методски препораки за изучавање на фонетиката на македонскиот јазик“ (1976) и „Македонски јазик-прирачник за студентите од филолошкиот факултет“ (1977).

1029. Шапкалиска Теодора, Лексикостилемски примери во прозата на некои современи македонски писатели, ЗбМСФЛ XXII/2 (1979) 191—210.
Резиме на српскохрватском.

1030. Школството, просветата и културата во Македонија во времето на преродбата. Материјали од Симпозиумот одржан во Титов Велес и Штип од 22 до 24. XII. 1977. (Редакциски одбор: Љубен Лапе, Манол Пандевски), изд. Македонска академија на науките и уметностите (1979, Скопје) 717, 8°.

1031. Школарова-Љоровска Германија, Предлогот *в*, *во* во јазикот на македонската народна поезија, ЛЗБ XXVI, кн. 2 (1979) 29—40.

б) Фолклор

1032. Белила платно Биљана: Македонске људске песни. (Избрал, уредил ин спремно беседа напишал др. Харалампие Поленаковиќ. Преведел Вено Тауфер). изд. Младинска књига (1979, Љубљана) 156 + [1], 8°.

1033. Вроцлавски Книшптоф, Македонскиот народен раскажувач Димо Стенкоски. I. фолклористичка монографија. (Превод од полски јазик Танас Бражиновски). Со напоредно заглавие на француски јазик и 76 референци во фусноти. изд. Институт за фолклор (1979, Скопје), 251 + [3], 8°. Посебни изданија, књига 5.

1034. Каровски Лазо, Звуквата организација (фониката) на поетскиот јазик на македонската народна песна, Сов XXIX, бр. 7—8 (1979) 18—43.
Со 28 референци во фусноти и скратеници.

1035. Каровски др Лазо, Фоничкиот слој на јазикот на народната песна за илинденскиот период, НСтв св. 72—73 (1979—1980) 41—56.

1036. Китевски Марко, Дојде време партизан да одам, Сов XXIX, бр. 4 (1979), 98—100.

Приказ кон книгата: „Македонската народна песна за Народноослободителната борба“ од Лазо Каровски, Скопје; Современост, 1978, Б-ка. Современост, кн. 44.

1037. Китевски Марко, Си бил еден цар: (Портрет на раскажувачот на македонски народни приказни Илија Николов Кочовски), изд. Современост (1979, Скопје) 47 стр., 8°. (Библиотека „Современост“, кн. 53) Содржи предговор, стр. 5—17 и 6 приказни, стр. 21—47.

1038. Силјаноски Стојан, Заоран со два вола близнаци (Раскажува Стеван Попески, од Прилеп, стар 85 години), Стр. XXIII, 2 (1979) 199—202.
Народни кажувања забележал С. С.

1039. Силјаноски Стојан, Крава продава, амбар и ливада не продава (Раскажува Трајко Адамчески, роден во Кадино село, Прилепско, сега живее во Прилеп, стар 80 години), Стр XXIII, 7 (1979) 670—675.
Народни кажувања забележал С. С.

1040. Силјаноски Стојан, Многу работа, мала печалба, Раскажува Ѓоре Мицески-Амало, од Прилеп, казанција, стар 77 години, Стр XXIII, 8—9 (1979) 799—801.
Народни кажувања забележал С. С.

1041. Силјаноски Стојан, Од лошо полошо, Раскажува Борис Тале Јованоски-Мијаоски, од село Радобил, Прилепско, сега живее во Прилеп, земјоделец, стар 68 години, Стр XXIII, 10 (1979) 928—933.
Народни кажувања забележал С. С.

1042. Силјаноски Стојан, Повели сивче облаче, Раскажува Васка Таскова Стефаноска, од село Горно Крушје, Македонски Брод, стара 70 години, Стр XXIII, 3—4 (1979) 334—339.

Народни кажувања забележал С. С.

1043. Силјаноски Стојан, Се врти како прилеп, Раскажува Киро Иваноски, од Прилеп, пензионер, стар 78 години, Стр XXIII, 1 (1979) 105—109.

Народни кажувања забележал С. С.

1044. Силјаноски Стојан, Се мачеле како грешни гаоли, Раскажува Методија Трајкоски, од село Горносело, Прилепско, стар 78 години, пензионер; сега живее во Скопје, Стр XXIII, 5 (1979) 466—473.

Народни кажувања забележал С. С.

1045. Силјаноски Стојан, Сонце на дирек свети, Раскажува Пане Напески, од Прилеп, стар 71 година, пензионер, Стр XXIII, 2 (1979) 195—198.

Народни кажувања забележал С. С.

1046. Силјаноски Стојан, Шо ќе награјш, то ќе најш, Раскажува Киро Газиноски, од Прилеп, роден на 13 март 1903 година, Стр XXIII, 6 (1979) 574—583.

Народни кажувања забележал С. С.

1047. Стефаноски др Гоце, Значаен прилог кон македонската фолклористика, (Македонски народни приказни за живот, издав. Инст. за фолклор на Македонија, Скопје, 1977), НСтв св. 72—73 (1979) 104—107.

Х. Словеначки језик

а) *Sodobna knjižna slovenščina, slovnica, fonetika, pravorečje, pravopis, metrika, stil, metodika, pouka*

1048. Ahačič Draga, Vprašanja žive knjižne govornice. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 20 str. 580, št. 21, str. 615—616.

1049. Bajec Anton, O našem knjižnem jeziku. Obzornik XXVII (1979) št. 2 str. 137—139, št. 3 str. 207—208.

1050. Bratina Irena, Nives Bogdan, K polemiki o sodobnem pouku slovenščine. JiS XXIV (1978/79) št. 3/4 str. 128—ov. IV.

K polemiki med R. Bordonom in J. Toporišičem v sobotni prilogi Dela 11., 18. in 26. XI. ter 9. XII. 1978. pod nasl. Beda našega jezika v šolski rabi.

1051. Cedilnik Danica, Od jezikovnega pouka k sporočanju. JiS XXV (1979/80) št. 3 str. 93—94.

1052. Černelič Kozlevčar Ivana, O glagolih premikanja zlasti glede na glagol iti in stavčne vzorce. JiS XXV (1979/80) št. 2 str. 45—47.

1053. Danojlić Milovan, O besedah, ki poganjajo strah v kosti. Problemi XVII (1979) št. 188 str. 95—96.

1054. Dular Janez, Javno o slovenščini v javnosti. (Ob posvetovanju v Portorožu 14. in 15. maja 1979). 2000 (1979) št. 13 str. 84—86.

1055. Dular Janez, Jezik v filmu Praznovanje pomladi. Ekran (1979) št. 1 str. 9.

1056. Dular Janez, Jezikovna kritika prispevkov v Mentorju. Mentor (1979) št. 2 str. 1—2.

1057. Dular Janez, O definicijah funkcijskih zvrsti in njihovi formalizaciji v šoli. JiS XXV (1979/80) št. 3 str. 80—85.

1058. Dular Janez, Zavest o zvrstnosti slovenskega jezika pri urejanju šolskih glasil. Mentor (1979) št. 1 str. 61—64.

1059. Fišer Srečko, Jezik znanosti in jezik književnosti v noveli „Blaž Strniša“ Bogomira Magajne. Primorska srečanja III (1979) št. 13 str. 27—30.

1060. Forstnerič France, Nekateri (jezikovni) problemi novinarskega psoročanja. Dialog XV (1979) št. 7/8 str. 450—452.

1061. Gjurin Velemir, „Pomaranča, za katero sem bil prepričan, da jo je res on napisal in na kateri bi moralo biti njegovo ime“. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 19 str. 553—554.

Kritika Miklavčevega prevoda knjige Anthonyja Burgessa *A Clockwork Orange*.

1062. Gnamuš Olga, Prispevek tvorbeno-pretvorbne slovnice ki didaktiki in psihologiji jezika. JiS XXIV (1978/79) št. 5/6 str. 155—162.

1063. Golias Janko, Pravilnega zdravljenja ne smemo zamuditi. Obveščanje in odločanje II (1979) št. 3 str. 70—73.

O slovenščini v javnosti.

1064. Janež Stanko, Zapiski o našem jeziku. Nekaj ugotovitev. Obzornik (1979) št. 1 str. 57—59.

1065. Jug-Kranjec Hermina, Semantika in vloga ključnih besed v romanu Bogovec Jernej. JiS XXV (1979/80) št. 1 str. 8—14.

1066. Jug-Kranjec Hermina, Slovenščina za tujce. 2., pregledani natis. Ljubljana, Filozofska fakulteta, 1979, 210 str. 4°.

1067. Kališnik Štefan, Javnost, šola, slovenščina. Ob začetku šolskega leta. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 17 str. 478.

1068. Kolar Marija, Smiselno branje umetnostnega jezika v osnovni šoli. JiS XXIV (1978/79) št. 3/4 str. 92—101.

1069. Korošec Tomo, Družbenopolitična vsebina v sredstvih javnega obveščanja. Obveščanje in odločanje II (1979) št. 2 str. 63—68.

1070. Kotnik Stanko, Slovnični pouk ob literarnem besedilu. JiS XXIV (1978/79) št. 3/4 str. 79—85.

1071. Kožuh Milena, Sonet v poeziji med obema vojnama. Njegova pogostnost in oblikovne posebnosti. SR XXVII (1979) št. 2 str. 207—213.

Povzetek v ruščini.

1072. Kravar Miroslav, Klasička metrika u slovenskom pjesništvu. I Kvantitativni pokušaji. Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (1979) str. 319—341.

Povzetek v nemščini.

1073. Kunst-Gnamuš Olga, Jezik kot pomemben dejavnik smiselnega jezikovnega učenja. Sodobna pedagogika XXX (1979) št. 1/2 str. 46—65.

- 1074. Moder Janko**, Materinščina. Rodna gruda XXVI (1979) št. 1—12.
- 1075. Müller Jaka**, Knjiga slovenske fonologije. SR XXVII (1979) št. 3/4 str. 477—486.
Ocena dela: Jože Toporišič, Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika. Maribor 1978.
- 1076. Nives Bogdan**, В. бр. 1050.
- 1077. Olof Kla[u]s Detlef**, Reimstrukturen und Klangfiguren bei Simon Jenko. SR XXVII (1979) št. 3/4 str. 363—373.
Povzetek v slovenščini.
- 1078. Pirnat Mar[t]ja**, Izgovor črke 1 (u, w ali v) kot u. SR XXVII (1979) št. 2 str. 215—229.
Povzetek v ruščini.
- 1079. Pogorelec Breda**, Slovenski jezik: jezikovna politika in praksa. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XV (1979) str. 3—29.
- 1080. Pogorelec Breda**, Slovenski jezik v ekonomski prepagandi. JiS XXIV (1978/79) št. 5/6 str. 162—165.
- 1081. Pogorelec Breda**, Slovenski knjižni jezik, zgodovina slovenskega knjižnega jezika in stilistika. Anthropos (1979) št. 1/2 str. 204—208.
Poročilo o stanju stroke na PZE za slovanske jezike in književnosti Fil. fak. v Ljubljani.
- 1082. Pogorelec Breda**, Toporišičevi glosi o slovenščini v javnosti na rob. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 15 str. 441.
- 1083. Pretnar Tone**, Oblikovanje verzne norme v slovenskem razsvetljenstvu. Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (1979) str. 291—318.
Povzetek v poljščini.
- 1084. Rigler Jakob**, В. бр. 1117.
- 1085. Rotar Janez**, O vzgoji materinščine in ob njej. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 5 str. 136—137.
- 1086. Sporočila posvetovanja o slovenščini v javnosti**. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 17 str. 479—482.
- 1087. Švajncer Janez**, Sporazumeti se ali ne. Dialogi XV (1979) št. 9 str. 575—576.
O slovenščini v javnosti.
- 1088. Toporišič Jože**, Cvetje z vrtov svete preproščine. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 5 str. 141.
O postavljanju vejice.
- 1089. Toporišič Jože**, Dogovarjanje v jezikovnih zadevah. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 4 str. 105.
- 1090. Toporišič Jože**, Dosledna nedoslednost in zmešnjava. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 18 str. 521.
- 1091. Toporišič Jože**, Družbena pogojenost norme in predpisa slovenskega jezika. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XV (1979) str. 31—44.

1092. **Toporišič Jože**, Esej o slovenskih besednih vrstah, во: Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за . . . на словенските литературни јазици, стр. 47—51.
1093. **Toporišič Jože**, Jenkova rima. SR XXVII (1979) št. 3/4 str. 345—361. Povzetek v ruščini.
1094. **Toporišič Jože**, Jezikoslovje iz prakse za prakso. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 11 str. 333.
O pisavi z veliko začetnico.
1095. **Toporišič Jože**, Jezikovna divjanja. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 12 str. 361.
O samosvoji, nepravilni, rabi prvin jezikovne zgradbe.
1096. **Toporišič Jože**, Jezikovne in nejezikovne napake v Krajevnem leksikonu Slovenije. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 21 str. 621.
1097. **Toporišič Jože**, Kako besede „umiramo“. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 22 str. 649.
1098. **Toporišič Jože**, Kratična poimenovanja. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 20 str. 585.
1099. **Toporišič Jože**, Nadloge obilnosti. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 17 str. 493.
O slovnični in metrični terminologiji.
1100. **Toporišič Jože**, Ne bod' mo šalobarde, Kranjci moji. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 7 str. 206.
O pretirani uporabi tujih besed in besednih zvez.
1101. **Toporišič Jože**, Nekaž o osebnih zaimkih. JiS XXIV (1978/79) št. 7 str. 230—231.
1102. **Toporišič Jože**, Nesmiselno poudarjanje. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 2 str. 45.
1103. **Toporišič Jože**, O kopičenju ločil. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 15 str. 441.
1104. **Toporišič Jože**, O osebnih zaimkih v SSKJ. JiS XXIV (1978/79) št. 8 str. 297—301.
1105. **Toporišič Jože**, Pogovori o jeziku. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 1 str. 17.
1106. **Toporišič Jože**, Pogovorom o jeziku za sklep. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 24 str. 713.
1107. **Toporišič Jože**, Poskus slovenske slovnice C. Vincenota. SR XXVII (1979) št. 2 str. 262—291, št. 3/4 str. 486—496.
Ocena dela: Claude Vincenot, *Essay de grammaire slovène*, Ljubljana 1975.
1108. **Toporišič Jože**, Pouk slovenščine v srednji šoli. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 13 str. 394.
1109. **Toporišič Jože**, Prevajalske jezikovne in stilne malomarnosti. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 19 str. 557.

- 1110. Toporišič Jože**, Prvotno domače in prevzeto. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 8 str. 233.
O asimilaciji besed, prevzetih iz drugih jezikov.
- 1111. Toporišič Jože**, Slovenski knjižni jezik in stilistika. *Anthropos* (1979) št. 1/2 str. 202—204.
Poročilo o stanju stroke na PZE za slovanske jezike in književnosti Fil. fak. v Ljubljani.
- 1112. Toporišič Jože**, Slovenščina v javnosti. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 14 str. 413.
- 1113. Toporišič Jože**, Stilistika ločil. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 16 str. 462.
- 1114. Toporišič Jože**, Težave s prenosniških ravnin. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 23 str. 685.
- 1115. Toporišič Jože**, Umetelnost kot odkupnina za marsikaj. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 6 str. 169.
O pomanjkljivem poznavanju pravorečja in pravopisa.
- 1116. Toporišič Jože**, Zadrega z vezajem. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 3 str. 81.
- 1117. Toporišič Jože, Jakob Rigler**, Komentar k Načrtu pravil slovenskega pravopisa. SR XXVII (1979) št. 1 str. 81—150, št. 2 str. 231—261, št. 3/4 str. 459—476.
Nadaljevanje iz prejšnjega letnika, nezaključeno.
- 1118. Vidovič-Muha Ada**, Pridevniške zaimenske besede. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XV (1979) str. 65—97.
- 1119. Weiss Peter**, O jezikovnih pravadah. *Tribuna* XXIX (1979) št. 16.
- 1120. Wilfan Hinko**, Ob televizijskem pogovoru o slovenskem jeziku. *Obzornik* (1979) št. 4 str. 302—303.
- 1121. Zadravec Franc**, Slovenski verz od 1895 do 1920. SR XXVII (1979) št. 1 str. 1—32.
Povzetek v ruščini.
- 1122. Zdovc Pavel**, „Tu ce“ ali kako (bomo) pisali naša krajevna imena. *Mladje* (1979) št. 35 str. 54—65.
O pisavi krajevnega imena Tuče (Tulce) na Koroškem. Str. 66—75 nemški prevod, str. 75—78 *Opombe/Bemerkungen*.
- 1123. Zupančič Beno**, Za višjo jezikovno kulturo. Obveščanje in odločanje II (1979) št. 1 str. 29—33.
- 1124. Zupančič Beno**, Za višjo jezikovno kulturo. V: Zupančič Beno, *Kultura včeraj in danes*. Ljubljana, Komunist, 1979, str. 193—293.
- 1125. Žagar Franc**, Operacije in transformacije pri jezikovnem pouku. *JiS* XXV (1979/80) št. 2 str. 47—52.

b) Zgodovina jezika, etimologija, dialekti, objava in obravnava ljudskega slovnosti in starih besedil

1126. Bezljaj France, Slovensko kos biti komu „parem esse, superari“. JiS XXIV (1978/79) št. 7 str. 193—201.

1127. Cevc Tone, Odkod ime „Kočna“ v Kamniških Alpah? Planinski vestnik LXXIX (1979) št. 8 str. 543—545.

1128. Domej Teodor, Slovenska jezikovna misel na Koroškem v 18. stoletju. Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (1979) str. 195—208. Povzetek v nemščini.

1129. Dular Janez, O jeziku prvega slovenskega časnika. Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (1979) str. 183—194. Povzetek v nemščini.

1130. Feinig Anton, Hišna in ledinska imena v Velni vese, nemško Wellersdorf. Letno poročilo Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu XXII (1978/79) str. 69—76.

1131. Gjurin Velemir, Pomenski razvoj besed izum in iznajdba. SR XXVII (1979) št. 2 str. 193—206.

Povzetek v ruščini.

1132. Grad Anton, Starejši grecizmi v slovenščini (I). Linguistica XIX (1979) str. 99—118.

Nezaključeno.

1133. Jakopin Franc, K vprašanju ruskih jezikovnih prvin v slovenščini. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XV (1979) str. 45—63.

1134. Jakopin Franc, O naših imenih in priimkih. Slovenski koledar XXVI (1979) str. 153—155.

1135. Jeza Franc, Prvi prodor krščanstva med Slovence. Koledar Goriške Mohorjeve družbe (1979) str. 110—114.

Gotski svetopisemski jezik in slovenščina.

1136. Križaj Martina, Pisava in oblikoslovje pri Pohlinu. SR XXVII (1979) št. 2 str. 291—296.

1137. Kumer Zmaga, Pesem nočnega čuvaja na Slovenskem. Traditiones V—VI (1976—1977) str. 211—221.

Povzetek v nemščini.

1138. Lencek Rado L., O dialektično mešanih besedilih ljudskih pesmi. Traditiones V—VI (1976—1977) str. 229—236.

Povzetek v angleščini.

1139. Ludvik Dušan, O preletu žerjavov. (Pozdravne pesmi in plesi). Traditiones V—VI (1976—1977) str. 251—264.

Povzetek v nemščini.

1140. Matičetov Milko, Bedenice. Imena, pesniško in obredno izročilo o tem cvetju na Slovenskem in pri sosedih v hrvaški Istri. Traditiones V—VI (1976—1977) str. 277—299.

Povzetek v nemščini. Nezaključeno.

- 1141. Matičetov Milko**, Bovec — Bovčan — bovški. Goriški letnik VI (1979) str. 29—36.
Povzetek v italijanščini.
- 1142. Matičetov Milko**, Sv. Jožef ne more plačati štibre. Iz Slovenskih ljudskih pesmi 2. JiS XXV (1979/80) št. 1 str. 18—21.
- 1143. Merku Pavle**, Žive besede v naših narečjih. Mladika XXIII (1979) št. 1 str. 16, št. 2/3 str. 34, 44, št. 4 str. 58—59, št. 5 str. 84, št. 6/7 str. 115, št. 8 str. 126, št. 9 str. 158, št. 10 str. 180—181.
- 1144. Merše Majda**, Razprava o jeziku Dalmatinove Biblije. JiS XXIV (1978/79) št. 5/6 str. 178—180.
Ocena dela: Hanna Orzechowska, O jeziku Dalmatinove Biblije. Lj. 1978.
- 1145. Neweklowsky Gerhard**, Zur Erforschung der slowenischen Dialekte Kärntens. SR XXVII (1979) št. 3/4 str. 443—450.
Povzetek v slovenščini.
- 1146. Orožen Martina**, Jezik učnih knjig v 19. stoletju. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XV (1979) str. 121—153.
- 1147. Orožen Martina**, Uradovalna slovenščina v drugi polovici 18. stoletja. Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (1979) str. 155—182.
Povzetek v nemščini.
- 1148. Orožen Martina**, Zgodovina slovenskega jeziga in slovenska dialektologija. Anthropos (1979) št. 1/2 str. 208—212.
Poročilo o stanju stroke na PZE za slovanske jezike in književnosti Fil. fak. v Ljubljani.
- 1149. Orzechowska Hanna**, Typologiczny aspekt postulatów slawizacyjnych B. Kopitara. Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (1979) str. 137—153.
Povzetek v slovenščini.
- 1150. Pahor Drago**, Naše korenine v ledinah. Jadranski koledar (1979) str. 256.
O slovenskih ledinskih imenih na Tržaškem.
- 1151. Ramovš Anton**, Orglice ali Orličje. Proteus XLI (1978/79) št. 8 str. 316—317.
O imenu slapa na Kamniški Beli.
- 1152. Smolej Viktor**, Nesrečna nočna pot zaradi stave. Slovenske variante k AT 1676 B. Traditiones V—VI (1976—1977) str. 329—333.
Povzetek v nemščini.
- 1153. Stabéj Jože**, Predhodnice Nove Crainske Prattice na lejtju 1741. Traditiones V—VI (1976—1977) str. 334—336.
Povzetek v nemščini.
- 1154. Stanonik Marija**, Ubeseditev motivov o Tovarišu Titu v neznanem slovenskem NOB-e pesništvu 1941—1945, NStv sv. 69—70 (1979) 3—15.
- 1155. Šebjanič Franc**, Slovenski obrednik Mihaela Bakoša. Murska Sobota, Pomurska založba, 1979, 71 str. 8°.

1156. Terseglav Marko, „Stokrat na zdravje“ Slovenske ljudske napitnice in zdravice. Zbral in priredil Radovan Gobec, (1979, Ljubljana, str. 133 + 2 graf. plošč) НСТВ св. 71 (1979) 190—191.

1157. Zablatnik Pavle, Nov slovenski rokopis o Ahasveru. Traditiones V—VI (1976—1977) str. 377—386.

Povzetek v nemščini.

c) Strokovni in splošni slovarji, terminologija

1158. Alasia da Sommaripa Gregorij, Slovar italijansko-slovenski, druga slovensko-italijanska in slovenska besedila. Videm 1607. Pri izdaji so sodelovali Albin Škerk [itd.]. Pripravil in uredil Bogomil Gerlanc. V Ljubljani, Mladinska knjiga, 1979, 311 str. 8°.

Faksimile. — Str. 228—275: Lino Legiša, Alasia in njegova knjiga, besedilo vzporedno v slovenščini in italijanščini.

1159. Adamič France, 30 let organiziranega dela za kmetijsko in živilsko terminologijo. Sodobno kmetijstvo XII (1979) št. 1 ovoj.

1160. Dolinar Filip, Več pozornosti našemu jeziku in pravnemu izražanju. Združeno delo (1979) št. 1 str. 57—62.

1161. Godnič Neva, Izposojeno besedišče nabrežinskih ribičev. Slovensko morje in zalede II/III (1979) str. 107—114.

1162. Golorej Ivan, O pisavi in prevajanju tujk v geodetski dejavnosti. Geodetski vestnik XXIII (1979) št. 1 str. 41—44.

1163. Grad Anton, Italijansko-slovenski in slovensko-italijanski slovar. 4. izd. V Ljubljani, Cankarjeva založba, 1979, 445 str. 8°.

1164. Grad Anton, Slovensko-španski slovar. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1979, 747 str. 8°.

1165. Grad Anton, Ružena Škerlj, Nada Vitorovič, Angleško-slovenski slovar. 3. izd. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1979, 1120 str. 8°.

1166. Gradišnik Janez, Še o strokovnem jeziku. Ob prispevkih Tomaža Švaglja v NR o problemih slovenske tehnične terminologije. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 11 str. 323—324.

1167. Jurančič Janko, Naloge in dosežki panonske leksikografije. Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (1979) str. 267—289.

Povzetek v angleščini. — O kajkavski in slovenski panonski leksikografiji, predvsem o Habdeliću, Belostencu, Jambrešiću in A. Murku.

1168. Jurca Janez, Beseda, slovenska beseda? Obzornik XXVII (1979) št. 3 str. 209.

O tesarski terminologiji.

1169. Kmecl Matjaž, Liričnost in „spominjanje“. JiS XXIV (1978/79) št. 7 str. 210—211.

Prispevek k literarnozgodovinski terminologiji.

- 1170. Komac Daša, Ružena Škerlj,** Angleško-slovenski in slovensko-angleški slovar. 4. izd. V Ljubljani, Cankarjeva založba, 1979, 786 str. 8°.
- 1171. Kuščer Ivan,** Prispevek k strokovni slovenščini. Obzornik za matematiko in fiziko XXVI (1979) št. 1 str. 26.
- 1172. Mlakar Franc,** Kotiček elektrotehniškega izrazja II. Elektrotehniški vestnik XLVI (1979) št. 3 str. 130—133.
- 1173. Mlakar Franc,** Terminologija s področja televizije. Elektrotehniški vestnik XLVI (1979) št. 3 str. 130—133.
- 1174. Paulin Andrej,** O metalurškem strokovnem izrazoslovju — predlog za slovenski metalurški slovar. Rudarsko-metalurški zbornik XXVI (1979) št. 1 priloga str. 89—98, št. 2/3 priloga str. 101—106, št. 4 priloga str. 109—138.
- 1175. Pogorelec Breda,** Naša tehniška beseda. Nova proizvodnja XXX (1979) št. 1/6 str. 9.
- 1176. Prunč Erich,** Prispevek k poznavanju virov za Gutsmanov slovar. Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (1979) str. 209—265.
Povzetek v nemščini.
- 1177. Puhar Jože,** Ali res „obdelovalni center“? Strojniški vestnik XXV (1979) št. 7/8 str. 176.
- 1178. Skaza Aleksander,** Pojem (umetniški) ‚tekst‘. JiS XXIV (1978/79) št. 7 str. 211—212.
Prispevek k literarnozgodovinski terminologiji.
- 1179. Slovar slovenskega knjižnega jezika.** Tretja knjiga. Ne-Pren. Glavni uredniški odbor Anton Bajec, Bojan Čop, Janko Jurančič, Lino Legiša, Jakob Rigler, Stane Suhadolnik. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1979, 1076 str. 8°.
- 1180. Struna Albert,** Splošni tehniški slovar. Nova proizvodnja XXX (1979) št. 1/6 str. 23—24.
Ob izidu I. dela 2. izdaje in pred II. delom, zgodovina nastanka.
- 1181. Švigelj Tomaž,** O strokovnem jeziku. Problemi slovenske tehnične terminologije. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 8 str. 224—225, št. 9 str. 256—257.
- 1182. Švigelj Tomaž,** Še enkrat o strokovnem jeziku. Polemika o problemih slovenske tehnične terminologije. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 15 str. 432—433.
- 1183. Toporišič Jože,** Izrazje in izrazoslovje. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 10 str. 297.
- 1184. Škerlj Ružena,** В. бр. 1165.
- 1185. Verbinc France,** Slovar tujk. 6. izd. V Ljubljani, Cankarjeva založba, 1979, 770 str. 8°.
- 1186. Vitorovič Nada,** В. бр. 1165.

XI. Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрватског и ког страног језика)

1187. **Venson Morton**, в. бр. 1194.
1188. **Бошковић Радосав**, в. бр. 1229.
1189. **Vončina Josip**, в. бр. 1207.
1190. **Vratović Vladimir**, Rječnik srednjovjekovnoga latinskog jezika na području Jugoslavije, Jezik XXVI, br. 4 (travanj 1979, Zagreb) 126—128.
 Rubrika „Osvrti”. Prikaz knjige: Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae, I—II, JAZU, Zagreb 1973. i 1978.
1191. **Gortan Veljko**, в. бр. 1195.
1192. **Grujić Branislav**, в. бр. 1201, 1221, 1222, 1223, 1225, 1226, 1227, 1228, 1230.
1193. **Englesko-srpskohrvatski rečnik**. An english-serbocroatian dictionary, sastavio Živojin Simić, izd. BIGZ (1979, Beograd) 446.
1194. **Englesko-srpskohrvatski rečnik**. An english-serbocroatian dictionary, sastavio Morton Benson, izd. „Prosveta” (1978 [1979], Beograd) 669.
1195. **Žepić Milan**, Latinsko hrvatski ili srpski rječnik, prema izdanju B. Horvat-Žepić priredio Veljko Gortan, 7. izdanje, izd. „Školska knjiga” (1979, Zagreb) 326.
1196. **Zidar Josip**, в. бр. 1225, 1226.
1197. **Ivir Vladimir**, в. бр. 1207.
1198. **Ivir dr Vladimir**, Hrvatsko ili srpsko-engleski rječnik privrednog nazivlja, „Školska knjiga” (1978 [1979], Zagreb) 629.
1199. **Ивић Павле**, в. бр. 1200.
1200. **Караџић Вук Стефановић**, Српски рјечник (1818), приредио и поговор написао Павле Ивић, изд. „Просвета” (1979, Београд) LXXI + 928 стубаца + 58 стр.
 Ово издање од I—LXXI стране и од ступца 1—928 представља фототипију Вуковог издања из 1818. Поговор 19 — [45].
1201. **Kinesko-srpskohrvatski rečnik**, priredio Grujić Branislav, izd. „Obod” (1978, Cetinje) 685.
1202. **Klaić Bratoljub**, в. бр. 1245.
1203. **Klaić Bratoljub**, Riječnik stranih riječi, tuđica i posuđenica, priredio Željko Klaić, izd. „Nakladni zavod MH” (1978, Zagreb) 1456.
1204. **Klaić Željko**, в. бр. 1203.
1205. **Kulier dr Ignac**, Englesko-hrvatska ili srpska terminologija hlađenja sa posebnim dodatkom, Terminology of refrigeration, Tehnološki fakultet OOUR Institut za tehnologiju mesa, mleka, masti i ulja i voća i povrća (1977 [1978], Zagreb) 92.
1206. **Лалић Радован**, в. бр. 1229.

- 1207. Langenscheidtov džepni rječnik.** (1978—1979, Zagreb) 2 djela.
Dio 1. Vidi bibl. za 1978., tačka 1132.
Dio 2. hrvatsko-engleski, urednici Rudolf Filipović i Milan Moguš. Sastavili: hrvatski dio Milan Moguš, Josip Vončina, engleski dio Karla Cizelj, Vladimir Ivir, Colléen Ridanović, Midhat Ridanović, Marijan Urbaný., predgovor Rudolf Filiřović, — XI + 458.
- 1208. Марковћ Вера,** в. бр. 1233.
- 1209. Medić dr Ivo,** в. бр. 1217.
- 1210. Medić Irena,** в. бр. 1217.
- 1211. Menac Antica,** Ukrajinsko-hrvatski ili srpski i hrvatsko ili srpsko-ukrajinski rječnik, BZL 3 (1979, Zagreb) 35—37.
- 1212. Miloradović Živan M.,** в. бр. 1216.
- 1213. Miloradović Živan M.,** Englesko-srpskohrvatski rečnik sa primenjenom gramatikom, stručni saradnik Slađana Tanasijević, izd. „Sloboda” (1979, Beograd) 436.
- 1214. Митропан Петар,** в. бр. 1233.
- 1215. Moguš Milan,** в. бр. 1207.
- 1216. Nemačko-srpskohrvatski rečnik sa primenjenom gramatikom,** sastavio Živan M. Miloradović, stručni saradnik Vladimir Tenodi, izd. „Sloboda” (1979, Beograd) 433.
- 1217. Njemačko-hrvatski ili srpski, hrvatsko ili srpsko-njemački džepni rječnik za osnovnu školu,** sastavili Medić dr Ivo i Medić Irena, 5. dopunjeno izdanje, izd. „Školska knjiga” (1979, Zagreb) 247.
- 1218. Putanec Valentin,** „Zvanik talijansko-hrvatski” (1655, 1703, 1737, 1804), RZJ 4—5 (1979, Zagreb) 41—60.
Rasprava i reprint. Rezime na francuskom.
- 1219. Putanec Valentin,** Mali diferencijalni hrvatsko-slovenski rječnici iz 1578, 1584. i 1592, Rad JAZU, knj. 376 (1979, Zagreb) 159—215.
Rasprava, transkripcije i reprinti.
- 1220. Putanec Valentin,** Talijansko-hrvatski i hrvatsko-talijanski rječnik Petra Lupisa Valentiana (Ankona, 1527) Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 101—138.
Reprint i transkripcija. Rezime na francuskom.
- 1221. Rečnik englesko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-engleski sa kratkom gramatikom engleskog jezika.** Dictionary english-serbocroatian serbocroatian-english with a short grammar of english language, sastavio Grujić Branislav, 27. izdanje, izd. „Obod” i „Medicinska knjiga” (1979, Cetinje, Beograd—Zagreb) 619.
Стандардни речник са преко 100.000 речи, израза, фраза и синонима.
- 1222. Rečnik englesko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-engleski sa kratkom gramatikom engleskog jezika.** Dictionary english-serbocroatian, serbocroatian-english with a short grammar of english language, 28. izd. sastavio Grujić Branislav, izd. „Obod”, i „Medicinska knjiga” (1979, Cetinje, Beograd—Zagreb) 619.
Стандардни речник са преко 100.000 речи, израза, фраза и синонима.
- 1223. Rečnik englesko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-engleski sa kratkom gramatikom engleskog jezika.** Dictionary english-serbocroatian, serbocroatian-english

with a short grammar of english language. 29. izdanje, sastavio Grujić Branislav izd. „Medicinska knjiga” (Beograd—Zagreb) i „Obod” (1979, Cetinje) 1—620.

Стандардни речник са преко 100.000 речи, израза, фраза и синонима.

1224. Rečnik italijansko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-italijanski sa kratkom gramatikom italijanskog jezika. Dizionario italiano serbocroato, serbocroato-italiano con breva grammatica italiana, 10. izdanje, sastavio Sjeran Nemanja, izd. „Obod” i „Medicinska knjiga” (1978, Cetinje, Beograd—Zagreb) 688.

1225. Rečnik nemačko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-nemački sa kratkom gramatikom nemačkog jezika. Wörterbuch deutsch-serbocroatisch serbocroatisch-deutsch mit kurzer deutscher Grammatik, sastavili Branislav Grujić i Josip Zidar, 23 izdanje, izd. „Obod” i „Medicinska knjiga” (1979, Cetinje, Beograd—Zagreb) 838.

Стандардни речник са преко 100.000 речи, израза, фраза и синонима.

1226. Rečnik nemačko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-nemački sa kratkom gramatikom nemačkog jezika. Wörterbuch deutsch-serbocroatisch, serbocroatisch-deutsch mit kurzer deutscher Grammatik, sastavili Grujić Branislav i Zidar Josip, 24. izdanje, izd. „Medicinska knjiga” (Beograd—Zagreb) i „Obod” (1979, Cetinje) 1—838.

Стандардни речник са преко 100.000 речи, израза, фраза и синонима.

1227. Речник руско-српскохрватски српскохрватско-руски са кратком граматиком руског језика, 15. издање, саставили Грујић Бранислав и Никола Шубин, изд. „Обод” и „Медицинска књига” (1979, Цетиње, Београд—Загреб) 709.

Стандардни речник са преко 100.000 речи, израза, фраза и синонима.

1228. Речник руско-српскохрватски, српскохрватско-руски са кратком граматиком руског језика, 16. издање, саставили Грујић Бранислав и Шубин Никола, изд. „Обод” и „Медицинска књига” (1979, Цетиње, Београд—Загреб) 709.

Стандардни речник са преко 100.000 речи, израза, фраза и синонима.

1229. Речник уз целокупна дела Петра II Петровића Његоша, саставили Михаило Стевановић и Радосав Бошковић уз сарадњу Радована Лалића, 6. издање, изд. „Обод” (Цетиње) и „Просвета” (1979, Београд) 314.

1230. Rečnik francusko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-francuski sa kratkom gramatikom francuskog jezika. Dictionnaire français-serbocroate, serbocroate-français suivi d'une courte grammaire de langue française, 18. izdanje, sastavio Grujić Branislav, izd. „Obod” i „Medicinska knjiga” (1979, Cetinje, Beograd—Zagreb) 631.

Стандардни речник са преко 100.000 речи, израза, фраза и синонима.

1231. Riđanović Coléen, в. бр. 1207.

1232. Riđanović Midhat, в. бр. 1207.

1233. Руско-српскохрватски речник. Русско-сербскохрватский словарь, саставили Петар Митропан, Вера Марковић и Андреј Тарасјев, изд. БИГЗ (1979, Београд) 355.

1234. Simić Živojin, в. бр. 1193.

1235. Sjeran Nemanja, в. бр. 1224.

1236. Срејовић Драгослав, Александрина Цемановић-Кузмановић, Речник грчке и римске митологије, СКЗ (1979, Београд) LXV + 573 + [60] стр. табли Регистри 499—573.

1237. Стевановић Михаило, в. бр. 1229.

1238. **Тарасјев Андреј**, в. бр. 1233.
1239. **Tenodi Vladimir**, в. бр. 1216.
1240. **Urbaný Marijan**, в. бр. 1207.
1241. **Filipović Rudolf**, в. бр. 1207.
1242. **Horvat-Žepić B.**, в. бр. 1195.
1243. **Цемановић-Кузмановић Александрина**, в. бр. 1236.
1244. **Cizelj Karla**, в. бр. 1207.
1245. **Šegota Tomislav**, Klaičev Rječnik stranih riječi s gledišta jedne struke, Jezik XXVI, br. 3 (veljača 1979, Zagreb) 91—96.
1246. **Škaljić Abdulah**, Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku, 4. izdanje, izd. „Svjetlost” (1979, Sarajevo) 661.
1247. **Шубин Никола**, в. бр. 1227, 1228.

ХП. Биографије, аутобиографије и сл. грађа

1248. **Akademik Jovan Vuković**, Odjek, XXXII, 7 (1979, Sarajevo) 17.
Прилог Редакције. In memoriam.
1249. **Babić Stjepan**, Dr Ljudevit Jonke (1907—1979), Kaj XI, br. IV (1979, Zagreb) 67—70.
1250. **Babić Stjepan**, Profesor Ljudevit Jonke, Jezik XXVI, br. 4 (travanj 1979, Zagreb) 97—101.
In memoriam.
1251. **Bratulić Josip**, André Vaillant, ЗМСС 14 (1978) 207—208.
In memoriam.
1252. **Будимир Милан**, Милан Будимир, уредник Антоније Исаковић, САНУ (1979, Београд) 24.
Садржај: Милан Будимир, Војислав Ђурић; Милан Будимир као лингвист, Љиљана Препајац; Балкански источници Милана Будимира, Драгослав Срејовић. Резиме на француском уз сваки рад.
1253. **Вујачић Драгомир**, Јован Вуковић, ЈФ XXXV (1979) 249—254.
In memoriam.
1254. **Vujičić Dragomir**, Komparativist velikog formata (Naučno djelo Radosava Boškovića), Odjek, XXXII, 8 (1979, Sarajevo) 23.
1255. **Vujičić Dragomir**, Lingvist velikog formata, Oslobođenje, XXXVII (21. IV 1979, Sarajevo) 11003.
О академику Јовану Вуковићу.
1256. **Вукомановић Славко**, Радомир Алексић (1900—1978), ЈФ XXXV (1979) 243—246.
In memoriam.

1257. **Gantar Kajetan**, Prof. dr. Milan Grošelj. Naši razgledi XXVIII (1979) št. 5 str. 133.
1258. **Gantar Kajetan**, Profesor Milan Grošelj in literarna zgodovina. *Linguistica XIX* (1979) str. 25—37.
Povzetek v nemščini.
1259. **Dabić B[ogdan]**, Bohuslav Havránek (1893—1978), *Književni jezik*, VIII, 2 (1979, Sarajevo) 59—61.
In memoriam.
1260. **Ђорђевић Јованка**, Монографија Георгија Захаријадиса, *КНЈ XXVI*, 1 (1979) 181—184.
Приказ књиге Јаниса Пападријаноса: Грчки научник Георгије Захаријадис и његово место у словенској науци у XIX веку, *Balkan Studies* 17, 1 Thessaloniki 1976.
1261. **Ђурић Војислав**, в. бр. 1252.
1262. **Ђурић Војислав**, Лик светог Сава у књижевности, Сава Немањић — Свети Сава (историја и предање), САНУ, научни скупови књ. VII, Председништво књ. 1 (1979, Београд) 223—230.
Резиме на француском.
1263. **Ivanovich Radomir**, The Scientific Work of Tomé Sazdov, *MR IX*, Nr. 2 (1979) 189—198.
1264. **Ивић Милка**, Bohuslav Havránek (30. I 1893—2. III 1978), *ЈФ XXXV* (1979) 241—242.
In memoriam.
1265. **Ивић Милка**, André Vaillant (3. XI 1890—23. IV 1977), *ЈФ XXXV* (1979) 239.
In memoriam.
1266. **Исаковић Антоније**, в. бр. 1252.
1267. **Jakopin Franc**, Bohuslav Havránek (30. 1. 1893 — 2. 3. 1978). *SR XXVII* (1979) št. 1 str. 158—160.
1268. **Jedlička Alois**, Akademik Bohuslav Havránek, *ЗбМСФЛ XXII/2* (1979) 217—219.
In memoriam.
1269. **Копривица В.**, Велики губитак за лингвистичку науку — на вијест о смрти академика Јована Вуковића, *НН год XIII бр. 523* (1979, *Нижњић*) 4.
In memoriam.
1270. **Koruzja Jože**, O slavističnem delu Vilka Novaka. (Ob njegovi sedemdesetletnici). *JiS XXIV* (1978/79) št. 7 str. 208—210.
1271. **Kuna Herta**, Prof. dr Marija Ančić-Obradović, *Književni jezik*, VIII, 3 (1979, Sarajevo) 57—58.
In memoriam.
1272. **Lipovec Albinca**, Bohuslav Havránek (1893—1978). *JiS XXIV* (1978/1979) št. 3/4 str. 103—105.

1273. Lisac Josip, Kritički portret Antuna Mažuranića (Milan Moguš, Antun Mažuranić, Zavod za znanost o književnosti, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1978) Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 231—233.

Prikaz.

1274. M. V., In memoriam dr. Ljudevitu Jonkeu (1907—1979), Marulić XII, br. 3 (svibanj-lipanj 1979, Zagreb) 239—240.

1275. Mareš František Václav, Bohuslav Havránek (30. I. 1893 — 2. III. 1978) Slovo 29 (1979, Zagreb) 133—136.

In memoriam.

1276. Марков Борис, Стогодишнината од раѓањето на проф. Рајко Нахтигал, СС II (1979) [103]—104.

Јубилеј.

1277. Медаковић Дејан, Professor Dr Christiaan Alphonsus Van Den Berk, АП I (1979) 257—258.

1278. Милошевић К[сенија], Академику проф. др Јовану Вуковићу, Књижевни jezik, VIII, 1 (1979, Sarajevo) 5—10.

In memoriam.

1279. Minović Milivoje, Jovan Vuković, PrNShJK VIII, 11 (1979, Banjaluka) 1—4.

In memoriam.

1280. Mihevc-Gabrovac Erika, Über prof. Milan Grošeljs wissenschaftliches Werk. Linguistica XIX (1979) str. 7—24.

1281. Младеновић Александар, Професор Иван Леков, ЗБМСФЛ XXII/1 (1979) 211—215.

In memoriam.

1282. Moguš Milan, в. бр. 1273.

1283. Nazor Anica, Christiaan Alphonsus van den Berk (31. 1. 1919 — 30. 1. 1979), Slovo 29 (1979, Zagreb) 139—140.

In memoriam.

1284. Опачић-Лекић Вукосава, Сава Мркаљ: Живот и дјело, предговор Миодраг Поповић, изд. МС, Одељење за књижевност и језик (1978 [1979], Нови Сад) 178.

1285. Органџиева Цветанка, Виктор Иванович Григорович и неговиот интерес за македонскиот јазик, литература и фолклор, во: Школството, просветата и културата во Македонија во времето на преродбата, стр. [1] + 112—125.

Резиме на руски.

1286. Павић Милорад, Лик св. Саве у српској књижевности XVIII века, Сава Немањић — Свети Сава (историја и предање), САНУ, научни скупови књ. VII, Председништво књ. 1 (1979, Београд) 414—426.

Резиме на немачком.

1287. Пападријанос Јанис, в. бр. 1260.

1288. Pennington Anne, Професор Роберт Оти (Auty) (1914—1978), ЈФ XXXV (1979) 247—248.

In memoriam.

1289. Piper Predrag, Uz jubilej prof. Petra Đorđića, Zbornik radova ISJK 1 (1979) 421—423.

1290. Поповић Миодраг, в. бр. 1284.

1291. Радојчић Светозар, Лик светог Саве у Доментијановом Животу и подвизима архиепископа све српске и поморске земље преподобног оца и богоносног наставника Саве, Сава Немањић — Свети Сава (историја и предање), САНУ, научни скупови књ. VII, Председништво књ. 1 (1979, Београд) 215—221.

Резиме на француском.

1292. Rode Matej, A. V. Isačenko kot slovenist. JiS XXIV (1978/79) št. 3/4 str. 102—103.

1293. Rojs Jurij, Aleksandr Aleksandrovič Reformatski. JiS XXIV (1978/79) št. 3/4 str. 107—108.

1294. Sazdov Tomé, Stefan I. Verkovich (1821—1893), and the Affirmation of Macedonian Culture, MR IX, Nr. 1 (1979) 46—55.

1295. Smolej Viktor, Ján Stanislav (1904—1977). JiS XXIV (1978/79) št. 3/4 str. 105—107.

1296. Срејовић Драгослав, в. бр. 1252.

1297. Tandarić Josip, Robert Auty (10. 10. 1914 — 18. 8. 1978), Slovo 29 (1979, Zagreb) 137—138.

In memoriam.

1298. Тахиаос Антоније — Емил, Улога светог Саве у оквиру словенске књижевне делатности на Светој Гори, Сава Немањић — Свети Сава (историја и предање), САНУ, научни скупови књ. VII, Председништво 1 (1979, Београд) 85—89.

Резиме на француском.

1299. Годорова Лилјана, Андре Вајан, СС II (1979) 121—122.

In memoriam.

1300. Ђирковић Сяма, Проблеми биографије светог Саве, Сава Немањић — Свети Сава (историја и предање), САНУ, научни скупови књ. VII, Председништво 1 (1979, Београд) 7—13.

Резиме на француском.

1301. Ђулић Драго, Јован Вуковић (1905—1979), ЗбМСФЛ XXII/2 (1979) 220—223.

In memoriam.

1302. Utěšený Slavomír, Jaromír Bělič (24. III 1914 — 6. XII 1977), ЗбМСФЛ XXII/1 (1979) 209—211.

In memoriam.

1303. Filipović Rudolf, In memoriam: Robert Auty (1914—1978), Filologija, knj. 9 (1979, Zagreb) 245—248.

1304. Herrity Peter, Profesor Robert Auty, ЗбМСФЛ XXII/1 (1979) 215—216.

In memoriam.

1305. Црепајац Љиљана, в. бр. 1252.

1306. Džúkeski Aleksandar, Blazhe Koneski — the Founder of Modern Macedonian Linguistics, MR IX, Nr. 2 (1979) 184—188.

1307. Šimunović Petar, Jovan Vuković, Pišče 18. 8. 1905. — Sarajevo 18. 3. 1979, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 189—190.

In memoriam.

1308. Šimunović Petar, Ljudevit Jonke, Karlovac 29. 7. 1907. — Zagreb 15. 3. 1979, OJ, vol. 8 (1979, Zagreb) 185—187.

In memoriam.

1309. Šivic-Dular Alenka, Urban Jarnik — jezikoslovec in slovarnik. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XV (1979) str. 99—119.

XIII. Библиографија

1310. Arnaut M[uhamed], в. бр. 1314.

1311. Benedik Martin, Bibliografija prof. Milana Grošlja. Linguistica XIX (1979) str. 39—43.

1312. Библиографија за 1977. годину расправа и дела из словенске и индо-европске филологије и опште лингвистике која су изашла у Југославији, ЈФ XXXV (1979) 255—322.

1313. ***, Bibliografije radova znanstvenih radnika Zavoda za jezik, RZJ 4—5 (1979, Zagreb) 251—299.

1314. Bibliografija radova o bosansko-hercegovačkim govorima (od 1975. do 1978), pripremili S. Cerić i M. Arnaut, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, knj. II, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1979, Sarajevo) 348—363.

1315. Бован др Владимир, Библиографија српских народних умотворина са Косова и Метохије, НСтв св. 69—70 (1979) 90—102.

1316. Bosnyák István, Sinkó Ervin a horvát irodalomban. Bibliográfiai tájékoztató 1945—1959 (Ervin Sinko u hrvatskoj književnosti. Bibliografski informator 1945—1959), Hungarológiai Közlemények XI, 38 (1979, Novi Sad) 93—128.

1317. Brumen Niki, Bibliografija prekmurskih tiskov (1715—1919). JiS XXIV (1978/79) št. 7 str. 228—230.

Ocena dela: Ivan Škafar, Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715—1919. Lj. 1978.

1318. Варбанец Н. Б. и Лукјаненко В. И., Гирилска издања на Цетињу (1493—1496), БВ год VIII, бр. 1 (1979, Цетиње) 5—10.

О црногорским инкунабулама.

1319. Вучић Лјубица, Црна Гора и Црногорци у „Бранковом колу”, БВ год VIII бр. 2 (1979, Цетиње) 5—23.

1320. Грујић Ксенија, Библиографија издавачко-штампарске дјелатности у Црној Гори (1958—1963), БВ год VIII, бр. 2 (1979, Цетиње) 25—130.

Обухвата књиге, брошуре и музикалије.

1321. Јовановић Јован, Црна Гора и Црногорци у „Нади”, БВ год VIII, бр. 3 (1979, Цетиње) 45—68.

1322. Koroman Veselko, Bio-bibliografija starijih hrvatskih pisaca Bosne i Hercegovine, Život, XXVIII, 11—12 (1979, Sarajevo) 723—740.

1323. Костић Ђорђе С., Ка издавању Рукописне библиографије Лукијана Мушицког, АП 1 (1979) 247—254.

1324. Kranjec Marko, Alenka Logar-Pleško, Anka Sollner-Perdih, Slovenistika v letu 1978. Bibliografski pregled. JiS XXIV (1978/79) str. 213—227.

1325. Ледњек-Муња Соња и Лукетић др Мирослав, Луча (1895—1900), Књижевни лист (1901—1902), Дан (1911—1912) — библиографија изд. Централна народна библиотека СР Црне Горе „Ђурђе Црнојевић” (1979, Цетиње) 184.

Библиографија црногорске периодике, књ. IV.

1326. Logar-Pleško Alenka, в. бр. 1324.

1327. Лукетић Мирослав, в. бр. 1325.

1328. Лукетић др Мирослав, Црногорска библиографија, БВ год VIII бр. 3 (1979, Цетиње) 5—41.

Приказ о пројекту израде Црногорске националне библиографије.

1329. Лукјаненко В. И., в. бр. 1318.

1330. Марковић Марко, Др Душан Ј. Мартиновић, „Просвјета” 1889—1901 — Библиографија, изд. Централна народна библиотека „Ђурђе Црнојевић” на Цетињу и Републички завод за унапређивање школства у Титограду, Цетиње, 1979, стр. 340, БВ год VIII бр. 3 (1979, Цетиње) 195—199.

Приказ.

1331. Мартиновић др Душан Ј., „Просвјета” 1889—1901 — Библиографија, изд. Централна народна библиотека „Ђурђе Црнојевић” Цетиње, Републички завод за унапређење школства Титоград (1979, Цетиње) 1—340.

Едиција „Библиографија црногорске периодике” књ. V.

1332. Миљанић Новак Р., Црногорци и Црна Гора у Летопису Матице српске (1825—1976), БВ год VIII, бр. 1 (1979, Цетиње) 13—108.

1333. Позначајни библиографски единици на научни трудови за македонската преродба од 19 век (IV), ЛЗБ XXVI, кн. 4, (1979) 89—95.

Изработил: Ванчо Тушевски.

1334. Позначајни библиографски единици на научни трудови за македонската преродба од 19 век (III), ЛЗБ XXVI, кн. 1 (1979) 123—129.

Изработил: Ванчо Тушевски.

1335. Ruškar Mirjana, Bibliografija članaka iz metodike nastave stranog jezika u časopisu „Deutsch als Fremdsprache” (1968—1978), Zbornik radova ISJK 1 (1979) 399—417.

1336. ***, Radovi napisani u sklopu projekata Zavoda za lingvistiku objavljeni od 1977. do 1979. godine, BZL 3 (1979, Zagreb) 58—70.

1337. Sollner-Perdih Anka, в. бр. 1324.

1338. Стојчевска-Антиќ Вера, Објавени трудови на академикот д-р Харалампие Поленаковиќ во списанието „Литературен збор“ (1954—1978), ЛЗБ XXVI, кн. 2 (1979) 8—9.

1339. Тушевски Ванчо, Прилог кон библиографијата на проф. Харалампие Поленаковиќ, ЛЗБ XXVI, кн. 2 (1979) 10—20.

Продолжение на Библиографијата од Вера Антиќ објавена во Годишниот зборник на Филозофскиот факултет во Скопје 1970 г., стр. 653—656. Со хронолошки редослед, за 1970—1979 г.

1340. Ćerić S[nježana], в. бр. 1314.

XIV. О становништву

1341. Аврамчев Митко, Коце Солунски, Стојаково. Изд. Месна заедница Стојаково (1979, Стојаково), 48 стр., 8°.

Со предговор, стр. 3—5 и преглед на користената литература.

1342. Апостолов Александар, Колонизацијата во Прилепско меѓу двете светски војни, ГЗБФФУС кн. 4 (30) (1978) [1] + 60 — 73.

Резиме на руски.

1343. Окука Милош, Рама и њено становништво. Основ за проучавање рамског идиома, Преглед, LXIX, 2 (1979, Сарајево) 233—245.

1344. Ostojić Ivan, Nekoliko misli o podrijetlu obitelji pjesnika Barakovića, Posebno izdanje ZR (1979, Zadar) 105—109.

1345. Панов Бранко, Охрид и Охридската област во првите векови по словенската колонизација (VI—VIII век), ГЗБФФУС 4 (30) (1978) [1] + 120 — 137.

Поговор на англиски.

1346. Солунски Коце, в. бр. 1341.

1347. Соколски Методија, Лерин и Леринско во XV и XVI век, ГЗБФФУС кн. 4 (30) (1978) [1] + 206—241.

Резиме на германски.

1348. Томоски Томо, Овче Поле во средниот век, ГЗБФФУС, кн. 4 (30) (1978) [1] + 244—265 + 2 к.

Резиме на германски, стр. 258, 5 слики, планови и карти, стр. 259—265.

1349. Трајановски Годор, Влашките родови во Струшко. Прилог кон историјата на народностите во Македонија, изд. НИО „Просветен работник“ (1979, Скопје), 160 с. + [1], 8°. (Библиотека: Научни студии).

Со увод, прилози, поговор, извори, усни соопштенија и литература и 149 референци во фусноти.

XIV. Разно

1350. Vratuša Anton, Pozdravna beseda dr. Antona Vratuše, predsednika izvršnega sveta skupščine SR Slovenije, na IX. kongre su jugoslovanskih slavistov, Bled, 17. 10. 1979. JIS XXV (1979/80) št. 2 str. 33—36.

1351. Vratuša dr. Anton, Pozdravni govor, Jezik 27, br. 2—3 (listopad [= prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 34—39.

1352. Грујић Владимир, Вукова борба за превод Светог писма Новог завета. Мостови X, 1 (1979, Београд) 50—56.

1353. Грујић Владимир, Млади Стојан Новаковић о учењу француског језика, Мостови X, 4 (1979, Београд) 321—323.

1354. Бурановић Мирко, Девети конгрес славистичких друштава Југославије, ВиО бр. 4—5 (1979, Титоград) 246—248.
Конгрес је одржан на Бледу од 17—21. октобра 1979 године.
Приказ.

1355. Zveza slavističnih društva Jugoslavije. Kongres, 9., 1979, Bled, Povzetki referatov. Uredil Jože Toporišič. Ljubljana, Izvršni odbor ZSDJ, 1979, 153 str. 8°.

1356. Zerzer Janko, Slavistično-pedagoški seminar v službi izobraževanja učiteljev. Letno poročilo Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu XXII (1978/79) str. 55—58.

1357. Jakšić Zlatan — Murn Ante, Primjedbe na nacrt Programa, Jezik 27, br. 2—3 (listopad [= prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 79—86.
Rezime na ruskom.

1358. Јанићијевић Јован, Међународни симпозијум о новим достигнућима у области теорије превођења, Мостови X, 2 (1979, Београд) 149—152.
Одржан у Москви од 23. до 26. октобра 1978.

1359. Кабиљо-Шутић Симка, Чедомиљ Мијатовић, Ватрослав Јагић и Ранкова Историја Србије, Мостови X, 2 (1979, Београд) 128—135.
У прилогу: три писма Чедомиља Мијатовића Ватрославу Јагићу.

1360. Каровски др Лазо, XXV конгрес Сојузот на здруженуето на фолклористите на Југославија, НСтв св. 69—70 (1979) 64—67.

1361. Ковилоска-Попоска Иванка, Британско-македонски културни вриск. Период: 1918—1979 г., ГЗБФилолФУС кн. 4 (1978) [1] + 184—189.
Резиме на англиски.

1362. Kožar Erna, Trinajsti letni sestanek TESOL (Teachers of English to Speakers of Other Languages) — Boston, Massachusetts, ZDA, 27. februar — 4. marec 1979. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIII št. 2 str. 73—76.

1363. Которска граматикална школа, Бо лист год IX, бр. 176 (1979, Котор) 8.

1364. Љесар Раде М., Корак даље у изучавању књижевно-језичких питања, ПР бр. 17 (1979, Титоград) 2.
О одржању „Девог конгреса Савеза славистичких друштава Југославије”.
Приказ.

1365. Марковић Душан, в. бр. 1389, 1391.

1366. М[арковић] М., Зборник за историју школства и просвјете — Загреб, бр. 11/78, изд. Хрватски школски музеј у Загребу, Педагошки музеј у Београду, Словенски школски музеј у Љубљани, БВ год VIII, бр. 2 (1979, Цетиње) 224—225.
Триказ.

- 1367. Марковић С. Ж.**, Двадесет пет година деловања на унапређењу језичке и књижевне културе, КњЈ XXVI, 1 (1979) 1—3.
- 1368. Маројевић Радмило**, Саветовање о страним језицима у вишем и високом усмереном образовању, ЖЈ XXI, 1—4 (1979) 115—118.
Хроника.
- 1369. Матарих-Радованов Мирјана**, Зборник радова Других београдских преводилачких сусрета, Мостови X, 2 (1979, Београд) 163—167.
Приказ.
- 1370. Материјали од Свечената седница** одржана на 10 јануару 1979 година во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје по повод 25-годишнината од основањето на Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература на СР Македонија и на списанието „Литературен збор“, ЛЗБ XXVI, кн. 1 (1979) 3—22.
Содржи писмо од другарот Тито, поздравни говори, писма и телеграми.
- 1371. Müller Јака**, Dvanajsti seminar za makedonski jezik, literaturo in kulturo. Jis XXV (1979/80) št. 3 str. 100-ov. IV.
- 1372. Милутиновић Коста**, Зборник радова Новосадског конгреса СУФЈ (Рад XX конгреса СУФЈ у Новом Саду 1973, Београд 1978, стр. 558), НСтв св. 72—73 (1979) 93—100.
- 1373. Митева Димка**, Прилози на VI научна дискусија, Охрид, 27—30 август 1979 г., XII семинар за македонски јазик, литература и култура, ЛЗБ XXVI, кн. 5 (1979) 118—119.
Приказ.
- 1374. Михајловић Милица**, Секција за историју, теорију и критику преводјења, Мостови X, 3 (1979, Београд) 263—268.
Хроника.
- 1375. Михајловић Милица**, Четврти београдски преводилачки сусрети, Мостови X, 1 (1979, Београд) 84-88.
Хроника.
- 1376. Murn Ante**, в. бр. 1357.
- 1377. Musijat Zigmund**, Društveni i porodični život Lužičkih Srba, NStv sv. 69—70 (1979) 32—42.
- 1378. Николић Вера**, Осврт на рад МАПРЈАЛ-а, ЖЈ XXI, 1—4 (1979) 119—122. О симпозијуму Меѓународне асоцијације професора руског језика и књижевности који је одржан 26—28 октобра 1978. г. у Београду.
- 1379. Николовски Атанас**, Деветти конгрес на југословенските слависти, ЛЗБ XXVI, кн. 6 (1979) 155—159.
Хроника.
- 1380. Новковић Богдан**, Меѓународни симпозијум „Преводјење и меѓународна културна сарадња“, Мостови X, 4 (1979, Београд) 352—353.
Одржан у Софији од 16. до 17. октобра 1979. Хроника.
- 1381. Osmi međunarodni kongres - najveća naučna manifestacija slavista**, PrNShJK VIII, 11 (1979, Banjaluka) 67—68.
Биљешка Редакције.

- 1332. Peti Mirko**, Deveti kongres jugoslavenskih slavista, Jezik 27, br. 1 (listopad 1979, Zagreb) 31—32.
- 1333. Petrač Božidar**, Slavistički odjel u Sveučilišnoj biblioteci, Jezik 27, br. 2—3 (listopad [= prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 95—96.
- 1334. Pogorelec Breda**, Petnajsti seminar slovenskega jezika, literature in kulture. JiS XXV (1979/80) št. 1 str. 29—31.
- 1335. Poláková Helena**, Českoslovaška slavistika v letih 1918—1939. SR XXVII (1979) št. 2 str. 299—302.
Ocena dela: Československá slavistika v letech 1918—1939. Praha 1977.
- 1336. Rajiћ Љубиша**, Прва настава превођења у Србији, Мостови X, 4 (1979, Београд) 348—349.
- 1337. Роде Матеј**, Institut za makedonski jezik. JiS XXIV (1978/79) št. 3/4 ov. III—IV.
- 1338. Роде Матеј**, Конференција о савременим проблемима теорије превођења, Мостови X, 3 (1979, Београд) 268—269.
Одржана у Софији од 24. до 29. априла 1979. Хроника.
- 1339. Рускова Снежана, Душан Марковић**, XII семинар за македонски јазик, литература и култура, ЛЗб XXVI, кн. 5 (1979) 115—117.
Хроника.
- 1390. Спасов Људмил**, XI семинар за македонски јазик, литература и култура — V научна дискусија, Охрид, 28—31 август 1978 година, ЛЗб XXVI, кн. 1 (1979) 120—122.
Хроника.
- 1391. Спасов Људмил, Душан Марковић**, XI семинар за македонски јазик литература и култура, ЛЗб XXVI, кн. 1 (1979) 117—119.
Хроника.
- 1392. Stanonik Janez**, Ameriška slovenistika. SR XXVII (1979) št. 2 str. 296—298.
Poročilo o delu: Papers in Slovene studies 1976, New York 1977.
- 1393. *****, Statut Hrvatskoga filološkog društva, Jezik XXVI, br. 5 (lipanj 1979, Zagreb) 154—160.
- 1394. Ur[edništvo]**, O novom Statutu HFD, Jezik XXVI, br. 5 (lipanj 1979, Zagreb) 154.
- 1395. Uredništvo**, Referati s IX. kongresa jugoslavenskih slavista, Jezik 27, br. 2—3 (listopad [= prosinac] 1979. — veljača 1980, Zagreb) 33.
- 1396. Finka Božidar**, Trideset godina djelovanja Instituta za jezik JAZU (Sada: Zavod za jezik IFF) 1948—1978, RZJ 4—5 (1979, Zagreb) 5—13.
- 1397. Хроника**, СС II (1979) [119] — 120.
За дејноста на Катедрата за славистика при Филолошкиот факултет во Скопје во текот на 1975/78 година.
- 1398. Цуверовић мр Раде**, Девети конгрес југословенских слависта одржаће се на Бледу, ПР бр. 15 (1979, Титоград) 3.
Приказ.

1399. Цукески Александар, „Огледало“ — месечник на Друштвото на литературните преведувачи на Македонија, ЛЗб XXVI, кн. 4 (1979) 79—82. Приказ.

1400. Šimunović Petar, VIII. međunarodni slavistički kongres, Zagreb 3—9. IX. 1978, Zaključni izvještaj, Croatica, god. IX, sv. 11—12 (1978, Zagreb) 303—313.

1401. Šimunović Petar, Pripreme za IX. međunarodni slavistički kongres, Kijev, rujan 1983, Croatica, god. IX, sv. 11—12 (1978, Zagreb) 314—318.

Библиографију уредила *Милца Радовић-Тешић*

РЕГИСТАР

РЕГИСТАР РЕЧИ И СИНТАКСИЧКИХ КОНСТРУКЦИЈА

Српскохрватски језик

- а, морф. 159
*-а, синт. 29
а, синт. 59
ă, знач. 147
а, фонет. 130
-а, морф. 204, 216
-аа-, морф. 209
-а: витал-витла и сл., фонет. 161
а : е, фонет. 132
а : и, фонет. 132
а : о, фонет. 132
а : ѓ, фонет. 132
-а: -ога, морф. 183
-ава-, морф. 180
ада, знач. 147
азъ, морф. 199
-аі, синт. 28
а/ја, морф. 196
акъ, синт. 219
ако, синт. 219, 224
али, знач. 147
али=или, синт. 146
али, само, синт. 234
ам, фонет. 133
-ам: ка заповида̄м и сл., морф. 163
-ама, морф. 184
-а(н), морф. 188
ана, синт. 9
Андрија Радовић, оном. 102
а, него, али, већ, но, само, синт. 234
-ао, фонет. 130
а, о, е, и, у, фонет. 130
-аго, морф. 204
-ар, фонет. 155
арчити, лекс. 149
аспре, лекс. 149
аферим, лекс. 149
аферим, лекс. 149
-ах: по вода̄х, морф. 162
ашчија, лекс. 149
Баги, Еки, Зуки и сл., оном. 260, 261
балија, лекс. 149
балота, лекс. 149
Балочан(и), оном. 96
Балоче, Балочи, оном. 96
балта, лекс. 149
Банкећ (Ѕьнкећ), оном. 93
барета, лекс. 149
безбратница, морф. 246
bezdetna Раћија, морф. 247
bezđjetni, морф. 247
безродница, морф. 247
Бџлан Рајковић, оном. 101
Бел-/Јел-, оном. 98
Бџловац Дабижив, оном. 103
берданка, лекс. 149
бердо, лекс. 149
бѣрег, бѣрегу, лекс. 290
Берисав, оном. 99
Берисаљ, оном. 99
бесједа, синт. 145
вѣше, вѣ и сл., морф. 208
бешкот, лекс. 149
бѣжа, х|е|ва, глад'ка и сл., морф. 202
Биби, Боги, Боби, Боки и сл., оном. 258
биједа, лекс. 149
бијези, морф. 137
биљега, фришак и сл., фонет. 131
бин, биш-бимо и сл., морф. 172
Биоче, оном. 96
бирићет/берићет, лекс. 149
бирцауз, лекс. 149
бисази, фонет. 135
бити, знач. 23
бити, синт. 76
бити дужан, синт. 141
бити ће, морф. 140
бӣт, мечт̄а, сберип и сл., морф. 160
бј : бљ-бјен . . . бјени, бјелача, фонет. 134
бјега, морф. 140
Бјела, оном. 99

- Бјелашица/Јелашица, оном. 97
 Бјелопавлићи, оном. 93
 Блаутин, Милутин, Драгутин, оном. 257
 близанчад, слинавчад, акц. 253
 Близна, оном. 94
 блъгаѣ, латинѣ, морф. 198
 Богдан, оном. 275
 Богдановиц, граф. 154
 Богоје, оном. 103
 Богосаљ, оном. 101
 Богос(л)ав, оном. 101
 Бод-/Буд-, оном. 98
 Божидар, Богобој и сл., оном. 274
 Божидар Ђуран, оном. 103
 Божидар Радоста, оном. 103
 божиј, волиј, радиј и сл., фонет. 132
 бози, фонет. 135, 137
 бојати се, синт. 143
 Бој-/Буј-, оном. 98
 Бојица-Бојча-Бојче, оном. 98
 Бојко, оном. 101, 103
 Бојко Иван, оном. 103
 Бојко Рајко, оном. 103
 Бојков, оном. 101
 Болесестра, оном. 95
 болесну не разумије, синт. 144
 Бољан, оном. 105
 бон, морф. 138
 Борисав, оном. 99
 Брајан, оном. 98—99
 Брај-, Бран-, Брат-, морф. 104
 Брај-, Бран-, Брат-, Трај-, оном. 98
 Брајен, оном. 99
 Брајко, Братко, оном. 104
 брак, морф. 245
 Бранисав, оном. 100
 Братан, оном. 99, 104
 братми, брати и сл., морф. 167
 бра́тов, кра́љев и сл., морф. 158
 Братош, оном. 99
 brezditne, морф. 247
 вѣки, илѣ, вѣли, морф. 198
 brigi, vûki, морф. 168
 будушчи-будући, лекс. 188
 Бужине, Бужина, оном. 96
 Бујко, оном. 103
 бујур, лекс. 149
 бум, буш, бу, бумо, бусте, морф. 165
 Бунко, оном. 103
 Бутко, оном. 103
 буха, бухѣ и сл., фонет. 133
 Бънкеѣне Гладе, оном. 93
 в, граф. 97
 в, фонет. 134
 v: vûho, vûitelji и сл., морф. 168
 в, j, граф. 92
 валај, фонет. 135
 вам, ве, вас, морф. 139
 va rûkah, va rûki, морф. 168
 вас, фонет. 135
 ваш, вѣсакъ, вѣсачьскъ, вѣсь и сл., морф. 200—201
 в : б — бријеме, фонет. 135
 в : j — обривити, фонет. 135
 в : љ — запрљенити се, благосива, фонет. 135
 в : џ — онака, онаки, така... таква, онаква, такови и сл., фонет. 135
 в : ф — фајда, јуфка, навака, вуга, фонет. 135
 вн : мн — гумно, тавне, фонет. 135
 вѣ : мѣ — гламѣе, гламѣама, тамѣан, фонет. 135
 в : п — клувко, овсеница, фонет. 135
 вѣ : е — чоек, чоekom, чoече и сл., фонет. 135
 вѣ доиѣ, морф. 197
 вѣдѣти, вѣци, оучити, морф. 207
 Веки, Вѣки, Гоги и сл., оном. 260
 великого, великога, морф. 157
 вѣлача, лекс. 148
 вѣље, морф. 138
 вѣљује, лекс. 148
 вѣсео, синт. 18
 вѣтер, отѣц и сл., морф. 156
 вѣчѣ (вѣчѣра), морф. 137
 вечер, морф. 137
 ви, морф. 139
 Видачица, оном. 94
 Видослав, Световид, оном. 274
 виѣео, фонет. 128
 винобер, лекс. 149
 вѣтар, отѣц и сл., морф., 156
 вѣльши, лѣчѣши и сл., морф. 203
 вj : вљ — невѣшт, живљети, фонет. 134
 вједогона, фонет. 136
 вјера, фонет. 134
 вјетар, фонет. 134
 вјешт, фонет. 134
 вјештица, фонет. 134
 вкус, лекс. 188
 Владисав Обрад, оном. 103
 Владислав, оном. 103
 Влкота-Влкоје, оном. 104
 водокрште/водокршѣ, лекс. 149
 въздѣ, фонет. 180

- Вој-/Вуј-, оном. 98
 Војко, оном. 102
 Вóлга, вóлк и сл., морф. 155
 волом, синт. 141
 воља ти, воља те, синт. 143
 вома, синт. 217, 230
 воопшче, лекс. 188
 восковарина, лекс. 149
 воци, морф. 138
 Вражегрнци, Вражегрмци, оном. 93
 вразумителан, фонет. 185
 вратила, синт. 11
 врбопуц, лекс. 149
 време, фонет. 132
 все/што, синт. 223, 231
 вѣсе, морф. 201
 второноу, лѣ моноу, морф. 206
 вѹга, вѹна, вѹк и сл., морф. 155
 Вујко, Вујковић, оном. 102
 Вук, оном. 103
 Вукаш/Вукашин, оном. 102
 Вукашин, оном. 103
 Вук Доброје, оном. 103
 Вук Радосав, оном. 100
 Вук Радосаљ, оном. 101
 Вук син Радосава, оном. 101
 Вук син Радосаљ, оном. 101
 Вук син Ставишца, оном. 99
 вуци, морф. 138
 Вучерин, оном. 103
 въ... у, фонет. 161
 въ триби јест и сл., морф. 163
- г > з** — бисази, бози, мнози, фонет. 136
 гѣ, гѣ и сл., морф. 197
 га, синт. 143
 гáрāv, кривуља̀в, акц. 253
 гвардити, лекс. 149
 где, до, гдје, докле, синт. 233
 где, негде, морф. 240
 гдѣ, синт. 219
 гдо, тко и сл., морф. 164
 генитив + није, синт. 144
 глаголати, морф. 208
 глад, морф. 137
 гладиња, лекс. 148
 гладна и уморна, синт. 1
 гледи, гледи, гледу, морф. 140
 глух, фонет. 133
 г'јоци, морф. 205
 Голуб, оном. 102
 гонтунар, фонет. 132
 горе < gorē, морф. 242
 горе, горје, гори < gorē, морф. 239
- горјеле, грјехота и сл., фонет. 131
 Господ, морф. 197
 госпојина, фонет. 136
 грабанцијаш, лекс. 149
 grāde, gradŭ и сл., морф. 167
 граджанин, Белграджанин, лекс. 172
 грѣб, фонет. 132
 грија, фонет. 133
 грожѣм роди, синт. 141
 гроши, морф. 138
 Груб-/Груј-, оном. 98
 Грубац, оном. 99
 Грубач син Берисаљ, оном. 99
 Грубеша, оном. 99
 Грујиша, оном. 99
 Грушко, оном. 99
 Грушпа, оном. 99
 гѣсле, јасле, морф. 163
 густ, лекс. 149
- да, знач. 147
 да, синт. 55, 59, 61, 64, 66—67, 73, 82,
 84, 88—89
 да, синт. 220—221, 231
 да би, знач. 147
 Дабижив, оном. 99
 Даб-/Даж-/Дан-, оном. 98
 дава, морф. 140
 даје, даје књигу и сл., синт. 85
 дако, синт. 147
 дан, морф. 163
 данною, морф. 204
 дѣб, фонет. 131
 да пас псу казује, синт. 139
 Дапч-, оном. 105
 даски, фонет. 135
 дати, морф. 208
 дати, синт. 73
 дѣ|х|, рѣхъ и сл., морф. 208
 даша, лекс. 148
 да, што, јер, синт. 234
 двѣ, морф. 207
 дева, колевка, слеме и сл., фонет. 131
 деветбратња сестра, морф. 243, 246, 248
 деветеро, фонет. 132
 девојка, синт. 6, 9
 Девом вила а невом гѣила, синт. 142
 деда, фонет. 128
 деспет, лекс. 149
 диздарац, лекс. 149
 дилю, фонет. 131
 диље, фонет. 132
 Д(и)митар, оном. 103
 Д(и)митрашин, оном. 103
 динара није, синт. 144
 дитета, дитца, морф. 163

djetina, морф. 247
 дјџа, фонет. 128
 длака, синт. 144
 длаци, фонет. 135
 Добрав-/Дубрав-, оном. 98
 Добрч(и) Дол, оном. 97
 Добри, Драги, Жути, Црни, оном. 255
 до где (докле), синт. 219, 230
 доказателством, фонет. 184
 доклегођ, фонет. 136
 доклен, фонет. 135
 докročити, морф. 139
 dola, goga, морф. 240
 доле < dolē, морф. 242
 доле, доље, доли < dolē, морф. 239
 dolē, gorē, морф. 240
 долибаша, лекс. 149
 дома, морф. 240
 донос, лекс. 149
 доношење, лекс. 149
 доношење, доношење, акц. 253
 досјетљив, фонет. 131
 дођ, морф. 139
 доћи, љћи, поћи и сл., акц. 251
 дошне је, фонет. 132
 доцнолегалцац, лекс. 149
 дочети, морф. 140
 дочувати, морф. 140
 драго, синт. 147
 Драгомјдб, оном. 96
 Драгомил, оном. 96
 дрвени сто/сто од дрвета/сто који је
 направљен од дрвета, синт. 7
 држати, синт. 75
 држимо, читамо и сл., акц. 254
 друштво, фонет. 184
 дрући, тежаки и сл., морф. 158
 дрући, својаки, сиромахи, морф. 162
 другому, фонет. 135
 друзи, фонет. 135
 дс > ц — љуцки, фонет. 136
 дувар, лекс. 149
 дуго јат, фонет. 131
 дужан је, синт. 141
 духати, духа, фонет. 135
 дъ = дј, видјење и сл., морф. 172
 дъци, дъциъ, морф. 198
 дџови, бџи итд., морф. 196
 -ђ-, фонет. 186
 Ђаково, оном. 276
 дј < љ, фонет. 161
 ђевојка, фонет. 128
 ђело, фонет. 128

ђељај, морф. 140
 ђетао, фонет. 128
 djetina, морф. 247
 ђетлићи, фонет. 128
 ђџа, фонет. 128
 *dj < j, фонет. 161
 Ђорђе, Јован, Лука и сл., оном. 256
 Ђуро, оном. 101—102
 Ђуров, оном. 101

е, знач. 147
 е, граф. 99
 -е, морф. 167, 206
 *-е, синт. 29
 -е-, фонет. 181
 е, фонет. 130
 ѓ, дело, вера ... мисец, сидило и сл.,
 морф. 172
 ё < i/e: grif, brig; Nemas, telo, морф.
 168
 е, а, граф. 92
 -е: кроз браће и сл., морф. 162
 -е: овѓ главе и сл., морф. 162
 -е: от велике и сл., морф. 163
 -е: сено, вера, фонет. 161
 -ев: стрйцев и сл., морф. 164
 егедуш, лекс. 149
 егзистенцијалне реченице, синт. 22
 егово, еговѓ, еговъ, морф. 201
 едънь, еднне, ни еднне и сл., морф. 206
 -ем, морф. 199
 -емъ и -ѓъ морф. 210
 -ер, фонет. 155, 161
 -ер-, морф. 181
 -ет-, морф. 104
 -ец: Дубовец, фонет. 161
 есап, лекс. 149
 есапити, лекс. 149
 -ески, морф. 183
 еспап, лекс. 149
 -ество, морф. 184
 ь = е, вепес, рес и сл., фонет. 173

ж, ч, ш, џ, љ, њ, дъ (л', н', д'),
 фонет. 154
 ж : ц — сржба, цбун, фонет. 136
 -жд-, фонет. 182, 186
 ждраљеви, фонет. 136
 жеђам, лекс. 172
 живоуци|х|, цвѣтци|х| и сл., морф. 205
 желети, веровати, синт. 82, 84
 желети, хтети, мислити и сл., синт. 61,
 68
 жељео, пожељео, виђео и сл., фонет. 131
 живјети, живљео и сл., фонет. 134
 Жики, Жика, Љики, Љиља и сл., оном.
 257

- j, синт. 59
 j, фонет. 126, 134
 j > и — шеитан, фонет. 136
 j > ђ — божа, божја, Божија, фонет. 136
 j < р — бакалај, фонет. 136
 j : туј, туји и сл., морф. 172
 jā, знач. 147
 ја бих јмáл и сл., морф. 165
 ја дáм, ја рекá, морф. 157
 јадан човјек, лекс. 149
 јакó, синт. 231, 234
 јат, морф. 199, 201
 јат, фонет. 133
 јат > е, фонет. 131
 јат > и, фонет. 131
 је, синт. 142
 је > је, морф. 172
 јего, морф. 210
 јегов, морф. 210
 једин, морф. 206
 једнаки, фонет. 135
 једно тисуце, морф. 163
 јеђи, фонет. 136
 језик, јазик, язык, лекс. 172
 Јелашца, оном. 97
 јемљѣм и сл., морф. 165
 је нечувено, синт. 63
 је познато, синт. 78
 јер, знач. 147
 јуре, синт. 221, 234
 јесам=имати, синт. 144
 јесам, нисам, синт. 76
 јесам-сам и сл., морф. 165
 јесенас, зимѣс и сл., лекс. 166
 јетѣрва, зáлва, свáст и сл., морф. 160
 је чудно, синт. 67
 јо, морф. 210
 Јовáновић, Перу́новић и сл.: Јóвановић,
 Пѣрѹновић и сл., акц. 254
 јој, синт. 142
 -јом : ричјом, милостјом и сл., морф. 163
 -ју : ричјѣ, милостјѣ, морф. 163
 -ју, морф. 180
 јунаком бити, синт. 141
 јуче, синт. 2
- к, морф. 199, 240
 к, синт. 84
 к > п — проз, фонет. 136
 к > т — жватати, фонет. 136
 к > һ — ћирија, фонет. 136
 ка', фонет. 130—131
 кá, жá, вйкá и сл., фонет. 131
 кавзи, фонет. 135
 кадгођ, фонет. 136
- кад је каше, није млијека, синт. 144
 кади, морф. 168
 кáзал, пѣпел и сл., фонет. 154
 како, синт. 234
 кáко, какóв, кáмо и сл., лекс. 166
 како, као штó, као да, синт. 220
 кáно, синт. 220
 како да, синт. 221
 кáковъ, синт. 223, 231—232
 кам, крш, морф. 138
 камен, морф. 138
 камъ, морф. 198
 кáмо, синт. 220, 232
 као, фонет. 130—131
 као да, синт. 80
 као коњ, синт. 142
 као озебао сунца, синт. 143
 као такав, синт. 223
 капља, фонет. 134
 капот, фонет. 132
 капици, фонет. 135
 къ кици → ккуци → кици, морф. 240
 квалитет, синт. 22
 -ки, -ги, -хи, фонет. 161
 кй́лáв, акц. 253
 кихаће, фонет. 133
 Кладородница, оном. 97
 Кладорубница, оном. 97
 клијет, тетријет и сл., фонет. 131
 клијеште, фонет. 132
 Клопот, оном. 95
 кмѣтский йзрок, терм. 165
 кнáзь, пáт и сл., морф. 159
 Книн, оном. 276
 ко, фонет. 135
 к'о, фонет. 130—131
 когођ, фонет. 136
 код куће, морф. 240—241
 кон, синт. 232
 кон-но, синт. 222
 ко је год, ко је гођ, фонет. 136
 коликъ, еинкоу, такъ и сл., морф. 200
 колико, синт. 224, 232
 коме гођ, фонет. 136
 кому, фонет. 135
 конверѣнција . . . социјализам и сл., акц. 252
 коњем, синт. 142
 коњма, морф. 138
 Косигин, оном. 256
 косом, синт. 141
 коштује, морф. 140
 кравом, синт. 141
 кратко јат, фонет. 131
 краци, морф. 138

крѣкѣнциѣа, курѣвѣнда и сл., акц. 252
 кровови, другови, морф. 167
 кровѣ, дрѣтѣ, морф. 162
 кроз кнѣзи, кроз крѣльи и сл., морф. 156
 кромје, лекс. 188
 кто, синт. 224
 кѣе, фонет. 134
 кѣер, кѣи, кѣерка, кѣерца, фонет. 135
 кѣеше, фонет. 134
 куван, печен, синт. 22
 куѣе, синт. 220, 230—231
 кудиѣенгоѣ, фонет. 136
 кудиѣер, фонет. 135
 куѣѣља, фонет. 128
 куѣишу, фонет. 134
 купац, купец, лекс. 183
 купити, морф. 139
 куѣа, морф. 237—238, 240—241
 куѣи, морф. 237—242
 куѣу тече=куѣу теку, синт. 146
 Кучи, оном. 93
 кѣда (кѣди, кѣга), синт. 219

л, морф. 96
 л, фонет. 155, 161
 -л- (-лан, -ле-), морф. 185
 л : ѣ — брѣла, шкѣла, затѣлак, фонет. 136
 л > о, л > ол, морф. 159
 л = у, фонет. 155
 лагати, синт. 143
 лад-ја, ладѣа, фонет. 154
 лаж, лажа, морф. 137
 Лазорца, оном. 93
 лаје, синт. 143
 лањски, фонет. 136
 Лапомет, оном. 96
 ласт, лекс. 148
 -ле-, -не-, -л- и сл., фонет. 184, 192
 лежак, лекс. 148
 лепо, синт. 7
 Лепосава/Љепосава и сл., оном. 275
 леѣети, фонет. 128
 л'јепа, фонет. 131
 лиѣеци, морф. 138
 липсује, морф. 140
 Листогоран, Лепиѣана, оном. 257
 лице, лекс. 149
 лицимѣрен, богомѣлен и сл., лекс. 164
 лично име, терм. 274
 ловац, лекс. 149
 ловѣц, гѣдец и сл., лекс. 164
 ловник, лекс. 149
 ловница, лекс. 149
 лошаѣдѣмѣ//лошаѣдѣми, лекс. 290

лудом, фонет. 135
 лука за петка, синт. 141
 Лутово, оном. 94

љ > ъ — страшиви, фонет. 136
 љ, њ, ѣ, фонет. 154
 -ље, -ње, -љ-, фонет. 184
 Љуб-/Љут-, оном. 98
 љубѣи, куѣви и сл., морф. 197
 људѣа, морф. 138
 љусци, фонет. 135

ма, знач. 147
 -ма, морф. 138
 маѣѣка, плѣваѣка и сл., акц. 252
 маѣлиѣ — маѣлаѣа — маѣлоѣе, морф. 157
 мало, морф. 138
 малог раста, синт. 18
 малу, фонет. 135
 манастир, морф. 196
 манити, фонет. 133
 манѣа, фонет. 136
 Марин-, Мартин-, оном. 105
 Марѣинѣи, оном. 93
 масло, морф. 137
 маѣстиѣавѣе, акц. 253
 мати, морф. 198
 мати матѣре, вѣромѣтѣен, морф. 198
 маха, морф. 140
 махни, фонет. 133
 махѣнито, фонет. 129, 133
 машпала, лекс. 149
 меѣу, фонет. 165
 меѣиѣама, фонет. 136
 мѣльѣем, жѣњѣем и сл., лекс. 165
 мене, мени, морф. 139
 -њѣ, морф. 207
 Мигѣта, Мигѣме, Мигѣци и сл., оном. 263
 Мика, Миѣпа, оном. 257
 Мики, Зоѣи и сл., оном. 255, 257, 263
 Миле, оном. 104
 Миле, синт. 13
 Милѣта Стѣпан, оном. 103
 Милѣтоѣ, оном. 103
 миѣљ, морф. 137
 Миѣоѣо син Груѣпше, оном. 99
 Миѣтоѣ, оном. 103
 Миѣоѣуѣ Раѣѣѣла, оном. 103
 мисл, лекс. 188
 мислѣити, верѣвати, знати и сл., синт. 88
 миѣслиѣти, глѣдѣти и сл., акц. 251
 миѣши, морф. 138
 Миѣшоѣа, оном. 94
 мѣ : мѣљ — мѣѣра, мѣѣром, мѣѣри, фонет. 134

- Младен, оном. 103
 млади студент, синт. 5—6
 млáдѡс, стáрѡс и сл., акц. 253
 млаји, преја, морф. 170
 млини, морф. 138
 мн : н — прица, фонет. 135
 многие сутки: одни сутки, лекс. 288
 многи чоек, синт. 147
 мнози, фонет. 135, 137
 мњеније, лекс. 188
 -мо, морф. 180, 207
 може бити, синт. 73
 може да, мора да, сме да, синт. 84
 мој, твој, наш ... такав ..., синт. 4
 моје, твоје и сл., морф. 164
 монастири, морф. 196
 морати, синт. 74, 83
 Морачица, оном. 94
 моћи, синт. 73, 83, 89
 мрзети + на некога, на нешто, синт. 146
 мрзети + некога, нешто, синт. 146
 мрзећи, лекс. 148
 Мирке, оном. 95
 му, морф. 137, 210
 мш, елюу, а немюу итд., морф. 200
 мудрац, вѣчвраз'наа и сл., морф. 203
 мудрац, мударац, мудрец, фонет. 182
 мудро, фонет. 135
 мужањство, морф. 245
 мѣжскій пол, всáкиъ чловйк, морф. 157
- њ, граф. 98
 н : м — канција, наком, фонет. 135
 н : њ — буњиште, мекиње, лањском,
 фонет. 135
 н > ѡ — усправо, фонет. 136
 на, синт. 76, 146
 наговарати, дозволити, захтевати, синт.
 89
 наговарати, натерати, намамити, синт.
 69—70
 над потурчењака, синт. 143
 нађео, фонет. 128
 најживљети, фонет. 134
 На једном се волу, синт. 142
 на Косову, морф. 138
 нам, морф. 139
 нам неће разумјети, синт. 144
 непријед, фонет. 135
 на путу, морф. 138
 на роге, морф. 137
 наслаждава се, фонет. 182
 на трупици, морф. 138
 на туђој земљи, морф. 138
 на улицама, синт. 76
- Наум и Заум, оном. 275
 начин, морф. 137
 небо, морф. 199
 небо — небеса, морф. 163
 неко, слово, морф. 198
 невјера, фонет. 134
 невјерна, фонет. 134
 невѣдние, морф. 204
 него, знач. 147
 недаша, лекс. 148
 нека, знач. 147
 неки, један, сав, сваки, ниједан, други
 и сл., синт. 3—4
 неколико, толико, много, пуно, пар и
 др., синт. 4
 некрѣпче, фонет. 134
 Некудим, оном. 97
 немати, синт. 76, 144
 Немац, морф. 183
 немецког језика, морф. 183
 Неноје, оном. 104
 не одби, фонет. 136
 неа, словеси, морф. 198
 неспособан човјек, лекс. 149
 не требају, морф. 140
 нећо, лекс. 148
 не човек, синт. 54
 нешто добро, синт. 7
 неџ, неџеш и сл., морф. 165
 ни, ви, морф. 210
 ни, синт. 216
 ниџе, фонет. 128
 није + генитив, синт. 144
 није ни глади ни зиме, синт. 144
 није човек, синт. 54
 Ника „син“ Радосаљић, оном. 101
 Никодим, оном. 97
 Никола Иван, оном. 103
 Никола Раденко, оном. 103
 Никола Радосаљић, оном. 101
 ником, фонет. 135
 никто/кто, синт. 223, 231
 ништо/што, синт. 231
 носом забости, синт. 141
 Ноћ је, синт. 75
 ноћом, морф. 139
 не хоте, походе и сл., морф. 205
 не хоте чљвчскои глвѣми, морф. 203
 дѡš, мшš, grāt, морф. 168
 Ношч, Ноц, Нотъ и сл., фонет. 154
 нь (на), синт. 217
- њ-, морф. 201
 његов, морф. 210
 -њу, фонет. 180

- о, граф. 97, 99—100
 -о, морф. 102, 180
 -о, фонет. 161
 о : е, фонет. 132
 о/јо, морф. 195
 о — у, оном. 98
 о : у, фонет. 132
 обеселити, морф. 140
 обећати, наговарати, уверавати и сл., синт. 88
 обећати, објавити, обавезати се, синт. 69
 обећато, морф. 140
 објавити, морф. 140
 објашу, фонет. 134
 оџи/џи, синт. 223
 обрећи, морф. 140
 обругати, морф. 140
 -ов-, морф. 104
 -ов/-ев, морф. 101
 ова криј, морф. 163
 овај, морф. 139
 -ове/-еве: рабове . . . мџжеве, морф. 162
 ови, морф. 139
 ђвиџг, нашиџг и сл., акц. 253
 ов Нџје, ђ Нџје и сл., морф. 162
 ово, синт. 3
 овому, фонет. 135
 овчете, морф. 199
 -ог, морф. 183
 -ога/-ега : великога . . . бџльшега, морф. 163
 од, синт. 69
 од-, от- : одашњем, џттем и сл., морф. 165
 одар, лекс. 148
 одриште, лекс. 148
 од хришћанске вере, синт. 266
 од шта, од чега, синт. 143
 одјепути, фонет. 128
 Ѓ Ивџн, Ѓ Мџлош и сл., морф. 158
 -оје, морф. 100
 ој/ он/ от/ уј и сл., оном. 98
 -ој : при великој и сл., морф. 163
 ој/уј, оном. 97
 окајмачити, лекс. 149
 око, морф. 198
 оли, ол', знач. 147
 Оливџр, оном. 103
 оло, фонет. 134
 -ом : рибом, дињом, морф. 162, 167
 омиње, морф. 140
 омиџавити — џмлиџавити, одалџмити — одалџмити и сл., акц. 254
 -ому, морф. 204, 206
 -ому/-ему, морф. 210
 омучити, морф. 140
 онђе, фонет. 128
 Он је кући, морф. 238
 оно, синт. 142
 онолико, синт. 142
 оному, фонет. 135
 оно што, синт. 142
 онџи/џи, синт. 231
 џне, морф. 200
 он/ун, оном. 97
 опакује, лекс. 148
 опаци, фонет. 135
 опросити, морф. 140
 опухџ, фонет. 133
 оншче, морф. 185, 189
 орођени, синт. 143
 орохнути, фонет. 133
 Остоја, оном. 103
 Остоја Богдан, оном. 103
 Остојић, оном. 102
 оставити, морф. 139
 остануо, останула, морф. 140
 от глави, от владџки и сл., морф. 156
 от горџ мале, морф. 164
 џ грџчџске, прџславџке и сл., морф. 203
 от дрџгих, великих и сл., морф. 164
 отклен, фонет. 135
 џ све . . . на се, морф. 199
 отликовати се, лекс. 189
 от страње, от воље и сл., морф. 162
 очекивати, захтевати, тражити, синт. 69
 очи, очџко, морф. 198
 ош/уш, оном. 97
 па, морф. 139
 Павко, оном. 102
 палача/палата, лекс. 149
 палош, лекс. 149
 пануло, морф. 140
 пџс, морф. 139
 патријар, фонет. 133
 педевсија, лекс. 149
 Пџро, Дџјо, Дџно, акц. 253
 пет, синт. 2—3
 Пет-/ Пеј-/ Нен-, оном. 98
 Петар, синт. 74
 Петка, Недељка, оном. 274
 Пџтрџв, бџбџв и сл., акц. 251
 Пџтрова мањеха, синт. 9
 пџчи, фонет. 135
 пијетли, морф. 138
 Пџкасо, оном. 259
 Pilatovi kući, морф. 240—242

- Пипери, оном. 94
 пйсаб, фонет. 131
 писато, морф. 140
 питати, синт. 13
 пј : пљ — пјена, пјешак ... трпљети,
 трпљео, фонет. 134
 пјевају, фонет. 134
 пјевала, фонет. 134
 пјевидруг, лекс. 149
 пјешак, фонет. 134
 плакати, синт. 73, 85
 планинци, фонет. 135
 платје, платје=плаће, фонет. 154
 плаћати, синт. 143
 плачидруг, лекс. 149
 плетеније словес, терм. 294
 пливје, фонет. 134, 140
 Плнош, оном. 97
 Плношевци, оном. 97
 поарчи, фонет. 134
 побјеснио, заповједих и сл., фонет. 131
 повседнедан, лекс. 189
 по градом, по водам, морф. 157
 под, морф. 138
 подвизаше се послѣдовати, морф. 207, 209
 поклат, морф. 139
 покна|х|, морф. 199
 покушавати, покушати, пробати и сл.,
 синт. 83
 полазна/завршна тачка, синт. 54
 полача, палача, немогоше, не моглоше и
 сл., фонет. 132
 получить, добити, лекс. 192
 помага, морф. 140
 помагати, синт. 143
 помириште, лекс. 148
 Поношевац, Поношевци, оном. 97
 попљувана, морф. 140
 по порукам, морф. 139
 посвадиште, лекс. 148
 посвирај, морф. 140
 посвири, морф. 140
 послушаније, лекс. 189
 поспе, морф. 140
 потврждаваш, лекс. 186
 Поткрш, оном. 94
 почети=begin, синт. 89
 почетворке, лекс. 149
 почињати, синт. 73, 83
 пошљедњи, фонет. 128
 ппсал, привёл и сл., морф. 158
 први, други, трећи ... двојни, тројни
 ... двоструки, троструки, синт. 4
 првоме, фонет. 135
 Првослав, Дарослав, оном. 274
 преводитель, лекс. 189
 прѣдас(тъ), прѣдасъ и сл., морф. 208
 предрасужденија, лекс. 186
 предрѣо, додрѣо и сл., фонет. 132
 престати=stop, синт. 89
 претворити, морф. 139
 Приб-/ Приј-, оном. 98
 Прибац, оном. 99
 Прибит, оном. 100
 Прибисаљни, оном. 100
 Прибо, оном. 104
 Прибоје, оном. 100
 при глабѣ, при владикѣ и сл., морф.
 156—157
 прѣмѣнѣца, морф. 205
 прѣмше, отѣмше и сл., морф. 206
 пријед, фонет. 135
 Принцип, Гаврило, оном. 256
 проћеран, фонет. 128
 проха, сух, фонет. 133—134
 пт > т — тица, тици, тицјег, тиѣ, фо-
 нет. 136
 пт > ш — пеница, фонет. 136
 пужуо, морф. 140
 Пуношевац, Пуношевци, оном. 97
 пут, морф. 197
 путовати, морф. 139
 пуха, фонет. 133
 пуше, морф. 140
 пушица, фонет. 135
 р, морф. 137, 158
 р, фонет. 131—132, 154—155, 161
 -р-, фонет. 180—181
 раббв, гблѣббв и сл., морф. 162
 рад, горазд, лекс. 288
 Радан, оном. 103
 Радашин Никколић, оном. 101
 Радеља (Радуле), оном. 102—103
 Радеш, оном. 103
 Радислав, оном. 100, 104
 Радослав, оном. 104
 Радић, оном. 103
 Радич, оном. 103
 Радич Богоје, оном. 103—104
 Радич Боја, оном. 103
 Радмил Прибил, оном. 103
 Радован Богосаљ, оном. 103
 Радовањ, оном. 101
 Радоје, оном. 98, 100, 104
 Радоња, оном. 104
 Радоња Миросаљ, оном. 103
 Радоња Остоја, оном. 103
 Радоња син Павлов, оном. 101
 Радосав, оном. 103

- Радослав, оном. 100
 Радослав син Иванов, оном. 101
 Радоста, оном. 100, 103
 Радота, оном. 104
 Радокна, оном. 100
 Радун, Радут, Радуж, оном. 98
 Радунко (Радужко), оном. 102
 Радуша, оном. 100
 разгk, синт. 217, 230
 razdilit и сл., морф. 168
 разумити, синт. 144
 разумјети, синт. 144
 Рај-/ Ран-/ Рат-, оном. 98
 Рајко — Рајка, Ранко — Ранка и сл., оном. 256
 Рајко — Ратко — Ранко, оном. 98, 103—104
 Расница, оном. 94
 расположеније, лекс. 190
 распрострањеније, лекс. 190
 раст, растов, фонет. 133
 растkаше, морф. 208
 расуждавајући, фонет. 182
 расцвијелити, уцвијелити и сл., фонет. 131
 рачитељ, лекс. 190
 Раша Прибил, оном. 103
 -ре-, фонет. 182
 rēkal, dōšal, морф. 168
 рkи, вk гkрk, морф. 197
 ркел сем и сл., морф. 165
 ржаној, фонет. 132
 ријечма, морф. 138
 -рj : говорjš, морф. 158
 Рогами, оном. 95
 рођаци, синт. 143
 розима, морф. 138
 рсуз, фонет. 133
 рт, рти, морф. 133, 138
 рукáми, ногáми : рúкама, нóгама, морф. 166
 руски језик, терм. 153
 с, синт. 147
 с : ш — с њим, шњим, фонет. 136
 с(а)+генитив, синт. 266
 саветовати, синт. 143
 садj, овдj, ондj и сл., лекс. 166
 саибија, лекс. 149
 саморана, фонет. 134
 самоћовати, морф. 140
 Сањин, Слађана и сл., оном. 257
 сасém — сасáње, морф. 165
 сахат, фонет. 133
 свагђе, фонет. 128
 свакому, свакоме, фонет. 135
 свати, морф. 138
 сватко, фонет. 135
 свачиј, фонет. 132
 све, свако, свашта, ништа, нико, синт. 4
 Свиће, синт. 75
 свој, уп. 144
 своја невоља, синт. 143
 свој си ми, синт. 143
 свр : ср — сврби, свраб, срби, фонет. 135
 сврх, саврх, наврх, рват' и сл., фонет. 132
 се, синт. 59
 се : сије, си : сија, морф. 210
 себе, себи, морф. 139
 себи волн, синт. 144
 седни товáра и сл., акц. 252
 селам, лекс. 149
 Сеопитица, оном. 95
 Срби, Харвати, фонет. 155
 сермија, лекс. 149
 сестáр, сљжáб и сл., морф. 162
 сестра безбратница, морф. 246
 сефте, лекс. 149
 сна, сја и сл., морф. 201
 син, чин, дом, морф. 197
 синови, морф. 167
 сирјеч, лекс. 187, 190
 сиротнђа, лекс. 149
 сисар, водоземац, лекс. 288
 сјаје, морф. 140
 с једним, с туђим, својих и сл., фонет. 131
 сјео, просјео, подсјео и сл., фонет. 131
 скапље, фонет. 134
 Сквјјани, оном. 97
 скитао, пропао, улегао, очајао и сл., фонет. 130
 склоняъ, лекс. 190
 скухати, фонет. 133
 слава, оном. 274
 славити, морф. 139
 Славица, Валентина, Силвана и сл., оном. 257
 слепачка, фонет. 128
 Слепче, оном. 276
 Сливјани, оном. 97
 Сливљани, оном. 97
 сљjепијех, мојjјем, с тијем и сл., фонет. 131
 слово, име, дите, морф. 163
 служити, синт. 143

- луто, лекс. 148
 смарт, бърз и сл., фонет. 155
 сматрати, синт. 75
 смерт, бърз и сл., фонет. 155
 сметати, синт. 143
 смети, синт. 83
 с мишима, морф. 138
 s tōjīm rīkam, морф. 168
 снаси, фонет. 135
 со (=са), морф. 167
 со-, фонет. 181
 соба : мрачна, соба : мала, мрачна соба,
 синт. 7
 советно, фонет. 180
 совршен, совршено, совршенији, фонет.
 181
 со главојџ, со дџшџџ и сл., морф. 158
 с) овими орли и сл., морф. 162
 сочиненије, фонет. 184
 спавају, чџвају и сл., акц. 251, 254
 спава [неко], гледа [неко, нешто] и сл.,
 синт. 1
 спавати код куће, спавати у кући, морф.
 241
 спавати кући, морф. 241
 спећи, морф. 140
 спи, морф. 140
 Спиња, оном. 94
 с поточити, морф. 139
 срамотовати, морф. 140
 гла, рџнџтаа, морф. 203
 Ставилац (Ставиљц), оном. 99
 Стана, Станија, Станица и сл., оном.
 256
 стање, синт. 54
 старији и искуснији, синт. 6
 старјешина, морф. 137
 ствар, синт. 145
 стџануџ, кџ вџ итд., морф. 196
 Стџпан, оном. 103
 Стијена, оном. 94
 стић, морф. 139
 stj = šć : šćar и сл., морф. 168
 Стојић, оном. 102
 стр > штр — штројити, фонет. 136
 странама, странама и сл., акц. 253
 стрништу, фонет. 136
 студент, синт. 3, 5
 су, синт. 147
 субјекта, синт. 54
 сувишња, фонет. 136
 сунце, синт. 143
 су се, синт. 11
 суха, суху, сухом, фонет. 133
 соуџе, поуџе, морф. 206
 т, морф. 198, 207—210
 т, д, фонол. 125, 129
 т > њ — самоћовати, фонет. 136
 т : ч', њ, морф. 159
 та, знач. 147
 -та, морф. 139, 210
 таъ — та — то и сл., морф. 164
 тадар, фонет. 135
 тај, морф. 139
 тај /овај/ онај, синт. 4
 тако, синт. 145
 тако ми + инфинитив, синт. 144
 твоје, наше, њоје и сл., морф. 201
 тебе, теби, морф. 139
 тџю, дџџџ, морф. 198
 тџло, рџка и сл., фонет. 154
 тежакоџ, рипо жеп, морф. 168
 телал, лекс. 149
 телџта : двј телџта и сл., морф. 163
 -тељ, -ин, -ар, морф. 198
 тенџер, лекс. 149
 тџе, синт. 215
 тџињ, мџињ и сл., морф. 207
 течџње, лекс. 149
 тигле, лекс. 149
 тџло, лџто и сл., морф. 159
 тисџашџа, лекс. 191
 тих, синт. 3
 тџх, тџм, тџми и сл., морф. 158
 *тј, фонет. 161
 тј, дј, нј, лј, фонет. 161
 тј = џ : свиџа, свиџа, морф. 168
 тје, дје, фонол. 125
 тјеме, хљеб, пошљеџњи и сл., фонет. 131
 ткато, морф. 140
 тко, фонет. 135
 то /ово/ оно, синт. 4
 тогај, фонет. 135
 тџзи/шџџ, синт. 231
 Толан, оном. 104
 тому, фонет. 135
 топономастика, терм. 275
 тџраба и тџраба, акц. 252
 торџим : стерџим и сл., морф. 158
 трава, разрџвџтрава, лекс. 290
 траг, синт. 22
 Трајан, оном. 98—99, 104
 Трајко, оном. 104
 треба да, синт. 80
 треба, мора, изгледа, синт. 83—84, 88
 Требан, оном. 99
 Трџбопоље (трџб-ити + поље), оном.
 96
 Трипо, оном. 104
 трпеж, лекс. 149
 трпјети, фонет. 134
 трпљење, лекс. 149

- трпљети, трпљен, фонет. 134
 трухлу, фонет. 133
 трчати, синт. 73
 трче, морф. 140
 трчи, плаче, смеје се, синт. 83
 ту га није, синт. 144
 Тудоричевци, оном. 97
 Турићевац, оном. 97
 *-tha, синт. 29
 тџи/није, синт. 231
 тџи/кон, синт. 223
 тџкино, синт. 218
- ћ, ђ, фонет. 125, 133
 ћ — ћуд, фонет. 154
 ћаше, фонет. 134
 ћело, фонет. 134
 ћео, фонет. 128
 ћер, фонет. 135
 ћн : тњ — кутњи, злосретња, немот-
 њик, фонет. 136
- у, граф. 97
 у, морф. 138—139, 165
 у + акузатив, морф. 238
 -у : богу, краљу, морф. 167
 -у : богџ, чловџкџ и сл., морф. 162
 џ : вукоју, вузел и сл., фонет. 173
 -у, -е, морф. 210
 у : о, фонет. 132
 у, ол, фонет. 155
 -у : своју руку, морф. 167
 убојити, морф. 140
 у брке, морф. 138
 увек/секогаш, синт. 6
 уверавати, рећи, крити, синт. 89
 угњиват, морф. 139
 у гору, морф. 238
 удава, морф. 140
 удо, фонет. 134
 у жени, морф. 138
 у закону, морф. 138
 узбуђена, синт. 9
 узбуђени малишан, синт. 7
 узббло, фонет. 132
 узети, синт. 59, 73
 узма, лекс. 149
 узимље, морф. 140
 уисда, фонет. 136
 у јају, морф. 139
 ука, фонет. 134
 укао, фонет. 134
 у коше, морф. 137—138
 уљести, морф. 139
- умети, синт. 73
 умолити, морф. 140
 умријети, морф. 139
 умрће, лекс. 148
 умуз, лекс. 148
 унићи, морф. 140
 уништење, лекс. 149
 у њему, морф. 138
 оуповакоца, морф. 205
 уподобленије, фонет. 184
 употребителан, лекс. 191
 употребителна, фонет. 184
 уредба, синт. 145
 у свакој шеници, морф. 138
 усердио, фонет. 181
 успети = succeed, синт. 89
 у стиду, морф. 138
 Устиколџна, Врхлаб и сл., оном. 276
 у страшљивцу, морф. 138
 утекла, синт. 142
 у тикви, морф. 138
 уторан, лекс. 148
 ућеха, фонет. 128
 ухо, фонет. 133
 уче, фонет. 134
 учувати, морф. 140
 -уш, морф. 103
 -ојю (-џю), морф. 204
 оутврџди, коудн и сл., морф. 209
- ф, фонет. 134
 фала, фонет. 134
 фали, фонет. 134
 фаца, лекс. 149
 Фиџи, Џеки, Џони и сл., оном. 261
 финално д : ђ : ј — куд, никуд, кудџ
 и сл., фонет. 136
 фортица, лекс. 149
- ж, граф. 92, 97
 ж, уп. 150
 ж, фонет. 125, 128—129, 133—134,
 161
 ж > к, фонет. 134
 ж > џ, фонет. 133
 ж : жиџа и сл., морф. 168
 хајат, фонет. 133
 хатар, фонет. 133
 хв, фонет. 134
 херак, фонет. 133
 хишиш, морф. 140
 Хлап, оном. 96
 Хлапова, оном. 96
 хоријатство, лекс. 149
 хотџти, морф. 209

- Хоти, оном. 93
хоџет, сут, морф. 160
хоџо, лекс. 148
хоџа, фонет. 133
хоџиши, говорниши, морф. 207
хоџиџ дат и сл., морф. 164
хран-, морф. 98
Хранко, оном. 98
хрен, фонет. 133
хр/c/тiанw/л/, морф. 198
хром, фонет. 133
хрсузин, фонет. 133, 149
хрти, морф. 133, 138
хтјети : хоџиџ — џиџ и сл., морф. 165
- ц, ч, граф.** 97
Цакн, Цани, Цинци и сл., оном. 259
царична, краљична и сл., лекс. 164
цар, пастир, морф. 196
цѣ > ље — љења, фонет. 136
цѣје, нивје, морф. 196
цѣвје, ювнн, љовњв итд., морф. 198
Црногорац, Црногорац, акц. 259
цѣоу, пагтаѣоу, морф. 196
- ч' < т', фонет.** 161
ч, ч' (ноч', ч'уд), фонет. 154
ч' — чѣ, фонет. 161
ч, ц, граф. 92
ча, што и сл., морф. 164
-че, -ча, -ча, морф. 104
челебија, лекс. 149
челвѣкѣ, морф. 247
челадма, морф. 138
чемере, лекс. 148
чемерно, лекс. 148
ченгија, лекс. 149
четверо, фонет. 132
четворица, фонет. 132
четвороношке, лекс. 148
чѣкаџ, фонет. 131
чин, синт. 223, 231
-чин : царица — царичин, морф. 164
чини се, синт. 74
чинити — шта чиниш с њом, синт. 266
число, лекс. 191
чјало, страла и сл., граф. 154
члѣскѣ, и њвн и сл., морф. 203
човек, синт. 54
човек са штапом, синт. 7
чорболок, лекс. 149
чоку, фонет. 133
ѣѣу, ѣѣво, морф. 168
что, ничтоже, ни въ чтоже и сл., морф. 200
- чувај лонца, синт. 141
чувствителнији, фонет. 184
чүјѣџ, фонет. 131
- џ, граф.** 97
џбун, фонет. 136
џенет, лекс. 149
џомбос, фонет. 132
- ш, щ, -шт, фонет.** 161
Шашковац, Книжница и сл., оном. 276
пешарка, фонет. 132
шет, лекс. 148
шљеме, фонет. 128
Шпниџа, оном. 94
шт — штит, фонет. 154
штаџ, граф. 154
штапа, морф. 140
Штѣ ље бит ш љѣг? и сл., синт. 267—272
што, знач. 147
што, синт. 78, 85
што, зашто, лекс. 172
штокавци/штакавци, терм. 154
што, ко, нешто, неко, било што, било
ко, синт. 4
-штица, -штица и сл., оном. 278
шѣ, фонет. 161
шѣ, шт, морф. 159
шѣ (шч'), фонет. 154
шѣкавци, терм. 154
шѣрца, шѣи, фонет. 135
-шт-, фонет. 180
што, синт. 220—221, 224
шч, ц, љ, ч', фонет. 154
- щ, граф.** 154
-щ-, фонет. 180
щѣ, морф. 163
щүд, щүтѣти, нџи и сл., граф. 154
- ѡ, ѣ, морф.** 159
ѡ... е, фонет. 161
ѡгода, јѡгода, егода и сл., граф. 154
- ѣ** фонет. 161, 180, 208;
ѣа морф. 208
ѣ : и/е; -је, морф. 159
ѣ, -и, -у : градѣ, мужи, сину, морф. 167
-ѣх, ѣм, морф. 159
- ѡ=а : vĕrap, päs, gĕkal, морф.** 168
ѡн (= јн) и и: тѣх ричѣи и сл., морф.
163
ѡймам, заѡймам и сл., морф. 157
- ѡи** -фонет. 161

Остали словенски језици

а) ћирилица

азијатически, морф. 184

безматерниј, морф. 246

безмужниј, морф. 245

безчадну, морф. 247

доброто, синт. 7

мужња, мужњња, морф. 245

нешто убаво, синт. 7

один, двоје, лекс. 289

постарите и појскуни, синт. 6

с мужнеју женоју, морф. 244—245

убавото, синт. 7

б) латиница

-aw-, морф. 104

budziła czujność, синт. 118

budzić, синт. 117

być, синт. 112

Czytanie gazety zaczął, синт. 111

Dadła, оном. 103

dać grupie możliwość и сл., синт. 115

*детьль, морф. 247—248

dosieklivost', синт. 118

-ъ, морф. 101, 247—248

łamał prawozrą dność, синт. 115

materьń, морф. 245

Mjush, оном. 103

muźaństwo, морф. 245

muźńa, морф. 245

muje, ręce, синт. 42

muje się, синт. 42

muje siebie, синт. 42

przestał kochać и сл., синт. 110

przestaje, kończy, синт. 110

rozszała się w nim wściekłość, синт. 114

sprawiać, синт. 113

stawało się, синт. 119

stracił szczelność, синт. 114

straciła przytomność, синт. 120

Umarł, синт. 110

zacząć/zaczynać, синт. 116—117, 119

zaczęła przekładać, синт. 110

zaronmieć, синт. 123

zaśpiewał, синт. 110

zniknęła и сл., синт. 121

zobaczyć и сл., синт. 123

Несловенски језици

а) латиница

activum, синт. 30

adjectiva numeralia (A_{num}), синт. 4adjectiva pronominalia (A_{pron}), синт. 4

adjective phrase, синт. 4

constitutive member, терм. 3

demonstrativum generale, синт. 4

do/does/did, синт. 59

habeo, синт. 47

nomina appellativa (N_{ap}), синт. 4

nomina numeralia (Num), синт. 4

nomina propria (N_{prop}), синт. 4

novit, meminit и сл., синт. 36

pas, синт. 59

pronomina adiectiva (Pron _{adi}), синт. 4	s-š, граф. 91
pronomina demonstrativa (Pron _{dem}), синт. 4	sum, синт. 47
pronomina indefinita (Pron _{ind}), синт. 4	th, граф. 93
pronomina personalia (Pron _{pers}), синт. 4	
r-z-ž, граф. 91	x-ç-c, граф. 91

b) *ірчки*

α, синт. 67, 73, 80—81	θύει-θύεταιξ, синт. 34,
α β, синт. 58—59	θύεται, λούεται и сл., синт. 36
β, синт. 80	θύω, синт. 51
δ, синт. 80	μιμνήσκομαι-μέμνημαι, синт. 34
δέδοται, синт. 47	νεύλαξ ἔστηκεν, синт. 46
δέδωκε, синт. 47	ζῆδε-σίде, синт. 34
εἶδ - (<εἶδ - -), синт. 46	ὁ ἱερὸς θύει, синт. 29
ετδοε, синт. 46	οἶδα, синт. 46
ἔστηκε, синт. 42	ὁ στρατηγὸς νύεται, синт. 29
ἔστεθφάνωται, синт. 47	σ, синт. 69, 71
οἶδε, ἔστηκε и сл., синт. 36	τ, синт. 77
	τείχοξ δέδμηται, синт. 47

РЕГИСТАР ИМЕНА

- Аванесов, Р. И.** 248
Аврамчев, Митко 388
Adamič, France 377
Aitzetmüller, Rudolf 342—343
Ajeti, Idriz 330, 339
Албијанић, Александар 181, 355
Алексић, Радомир 347, 350, 382
Alerić, Danijel 323, 347
Ampel, T. 109
Anderson, S. R. 86
Андоновска, Јелица 362
Анђелковић, Ивана 316, 344
Antoljak, Stjераn 323
Апчић-Obradović, Мерија 383
Апостолов, Александар 388
Arnaut, M[uhamed] 386
Арутонова, Н. Д. 358
Auerbach, M. 30, 51
Auty, Robert 384—385
Ahačić, Draga 370
Ahlin, Martin 297
- Бабић, Милица** 310
Babić, Stjераn 297, 316, 323, 343—344, 347, 355, 382
Бабовић, Милосав 317
Bagi, Ferenc 330
Badallaj, Imri 330
Vadnjarević, Aleksandar 306
Важес, Антон 370, 378
Baylon, Christian, 330, 337
Важрактаревић, Sulejman 332
Bakran, Eva 330
Банковић-Годоровић, Олга 303
Baotić, Josip 344, 347, 349, 351—353
Barac-Grum, Vida 351
Bardhi, Mehdi 303, 330, 333
Varić, Eugenija 344, 346
Барјактаревић, Данило П. 351
Bartolić, Ljerka 331
Barthes, R. 281
Bar-Hillel, Y. 56—58, 86
Баскић, Радмила 303
- Batistić, Tatjana** 297, 344
Bach, E. 74, 86
Begović, Mehmed 235
Begolli, Menduh 331, 339
Bezljaj, France 323, 375
Bejta, Murat 331, 334
Becker Lee, A. 355
Белић, Александар 15, 127, 169, 175—176, 211, 344—345, 347, 350
Bëlić, Jaromír 385
Белошапкова, В. А. 213, 217, 235—236
Benveniste, Ё. 27—28, 30, 34, 40, 46—47, 51
Bendelja, Neda 358
Benedik, Martin 386
Benson, Morton 379
Berani, Shaqir 331
Берић-Ђукић, Весна 310
Berisha, Anton 331
Besse, Henri 310
Bertolino, Nikola 310
Berce, Sonja 310
Бибовић, Љиљана 305
Бирџла, М. В. 323, 326
Birkfellner, Gerhard 353, 355
Bislimi, Daut 331, 340
Bytysi, Ajet 331
Бицевска, Кјита 362
Бјелановић, Живко 323, 327, 351
Blaganje, Dana 331
Bobbio, Norberto 305
Bobrati, S. 331, 340
Bovan, Vladimir 386
Богдановић, Димитрије 298, 317, 323, 342, 353
Богдановић, Недељко 279
Bogišić, Rafo 353
Boguslawski, A. 30, 51, 109, 113
Бодјанскиј, О. 151
Bolta, Marija 310
Bopp, F. 40, 52

- Borodon, R. 370
 Bosnyák, István 386
 Бошков, Ванчо 331, 353
 Бошков, Дана 297, 306
 Бошков, Мирјана 353
 Бошковић, Радосав 247—248, 275, 317—318, 322—323, 379, 381—382
 Бошњак, Бранимир 358
 Brabec, Ivan 267
 Brada, Riza 331, 337
 Brame, M. K. 60, 86
 Bratanić-Čimbur, Maja 298, 306, 310, 315, 355
 Bratina, Irena 370
 Bratulić, Josip 382
 Bresnan, J. W. 55, 60, 86
 Brisku, Bahri 331
 Broz, I. 233, 237
 Brozović, Dalibor 267, 297, 306, 347 351, 353, 355
 Brøndal, V. 52
 Brugmann, K. 30, 52
 Brumen, Niki 386
 Bubani, L. 331, 340
 Budi, Pjetër 331
 Будимир, Милан 274, 323, 327, 331, 382
 Budmani, P. 237, 247
 Bujas, Željko 299
 Булатова, P. B. 317, 351
 Burić, Antun 323, 326
 Буслајев, Ф. И. 21
 Buttler, D. 112

 Vaillant, André 382—383, 385
 Vajs, Nada 298, 323
 Валгина, Н. С. 244
 Validžić, Mirko 347
 Valjevac, Naila 299, 323
 Van Den Berk, Christiaan Alphonsus 384
 Van Dijk Teun, A. 306
 Varbanec, N. B. 386
 Varga, Đura 317, 319
 Vargić, Zlatko 351
 Васиљев, Љупка 353
 Васић, Вера 332
 Васић, Ивона 347
 Васић, Смиљка 298, 310, 313, 347
 Wasow, T. 57, 87
 Weiss, Daniel 317—318
 Weiss, Peter 374
 Вербер, Еуген 332
 Verbinc, France 378
 Vermeer, Willem 317
 Vescu, Victor 240
 Видаковић, Бранка 308
 Видовић, Војислав 332
 Видовић, Радован 351
 Vidovič-Muha, Ada 374
 Видоески, Божицар 299, 332, 362—363, 366
 Wilfan, Hinko 374
 Vinca, Nuhi 332
 Vince, Zlatko 347, 355—358
 Vince, Jasna 298
 Vincenot, Claude 373
 Vinja, Vojmir 361
 Vitorović, Nada 377—378
 Витошевић, Драгиша 298, 347
 Wolniewicz, B. 27, 53
 Volos, Renata 310, 317
 Von Wartburg, W. 52
 Vončina, Josip 303, 356, 379—380
 Воронина, Ирина 332
 Вражиновски, Танас 369
 Vrana, Josip 211
 Vratović, Vladimir 379
 Vrataša, Anton 388—389
 Wróbel, Henryk 317
 Wróblewski, Jerzy 306
 Wrocławski, Krzysztof 369
 Вујачић, Боро 361
 Вујичић, Драгомир 298, 323—324, 351, 353, 382
 Вујовић, Димо 327
 Вујошевић, Рајко 342
 Вукановић, Јованка 315
 Вуковић, Гордана 299, 361
 Вуковић, Ђорђије 359
 Vuković, Zrinka 347
 Вуковић, Јован 13, 134, 267, 347, 350, 382—386
 Вукомановић, Славко 315, 382
 Vukušić, Stjepan 347
 Vuletić, Branko 359
 Vučetić, Zorica 316, 332
 Вучићић, Љубица 386
 Вушовић, Данило 134
 White, Richard S. 342

 Gabrić-Bagarić, Darija 351, 356
 Гавела, Босиљка 317, 322
 Гађански, Иван 308
 Gazić, Lejla 332
 Gaifman, S. 56—57, 86
 Gantar, Kajetan 332, 383
 Гацов, Димитрија 306
 Gashi, Skënder 332, 340
 Gega, Xhevat 332
 Gerersdorfer, Vera 351
 Gerlanc, Bogomil 377
 Glibanović-Vajzović, Hanka 324
 Globevnik, Darja 332

- Gnamuš, Olga 371
 Gobec, Radovan 377
 Godel, R. 284
 Godnič, Neva 377
 Godowska, Hanna 344
 Гојковић, Дринка 307, 312
 Golias, Janko 371
 Golias, M. 30, 51
 Golorej, Ivan 377
 Gorski, Oton 332
 Gortan, Veljko 332, 379
 Гортан-Премк, Даринка 142—144, 287—291, 298
 Goçi, Ibrahim 332
 Гошлић, Невенка 299, 324, 359
 Grad, Anton 375, 377
 Gradišnik, Janez 377
 Grepl, Miroslav 317
 Григоровић, Виктор Иванович 384
 Grinšpun, V. M. 244
 Грипкат-Радуловић, Ирена 222, 229, 235, 299, 356
 Грковић, Милница 98—100, 103, 275, 298, 324
 Гроздановић-Пајић, Мира 354
 Gross, M. 55, 86—87
 Grošelj, Milan 383—384, 386
 Grochowski, Maciej 317
 Grubetić, Vera 317, 321
 Грујић, Бранислав 379—381
 Грујић, Владимир 389
 Грујић, Ксенија 386
 Guberina, Petar 332, 334
 Гудков, Владимир 356, 361

 Дабих, Богдан Л. 317, 324, 383
 Давидов, Ангел 317
 Dako, N. 332, 340
 Даль, В. 189
 Дамјановић, Буро 359
 Damjanović, Stjepan 317, 343, 354, 356
 Демичић, Бура 130, 158—159, 173—174, 176, 188, 233—234, 246, 248
 Данојлић, Милован 370
 Dezső, László 318
 Delbrück, B. 28, 30, 52
 Delorko, Olinko 361—362
 De Maur, T. 284
 Demirović, Hamdija 310
 Derganc, Aleksandra 316
 Derossi, Julije 282, 356
 Derrida, Jacques 306
 De Saussure, Ferdinand 281—284
 Десницкая, В. А. 333
 Десподова, Вангелца 298
 Дешић, Милорад 134, 297, 351, 360

 Димитријевић, Наум 311
 Димитријевић, Радмило 360
 Димитровски, Тодор 297, 363, 366—367
 Дмитриев, П. А. 221
 Добренов, Марија 311
 Dobruna, Exhlale 333
 Doda, Ismail 333
 Dolinar, Filip 377
 Domej, Teodor 375
 Doria, Mario 324
 Dostál, Antonín 342
 Doçi, Rexher 333
 Дошлић, Мишо 360
 Драгићевић, Ристо Ј. 342
 Drini, Sulejman 333
 Дринчић, Радојка 303
 Дубровски, Д. И. 306
 Dudok, Miroslav 318
 Dular, Janez 370—371, 375
 Дуриданов, Иван 276, 324
 Дыбо, В. А. 318

 Ђаковић, Лука 324
 Đamić, Antun 354
 Đerđević, Enver 311
 Ђокић, Данка 333
 Ђорђевић, Бранивој 344
 Ђорђевић, Јованка 383
 Ђорђевић, Радмила 306
 Ђорђевић, Петар 208, 211, 385
 Ђурановић, Мирко 389
 Ђурђев, Бранислав 91—96, 101—103, 108
 Đurin, Velemir 371, 375
 Ђурић, Војислав 382—383

 Elmendi, Ahmet 336
 Eichhoff, Jürgen 333
 Eckman, T. 175
 Елезовић, Глиша 333
 Engler, R. 284
 Englund, Birgitta 363, 367
 Ердельановић, Јован 94

 Žagar, Franc 374
 Žaža, Stanislav 318
 Ždralović, Muhamed 333
 Жешић, Милан 379
 Жешић, Станко 311, 316, 333
 Живковић, Драгиша 347—348
 Живојиновић, Бранимир 312
 Žižek, Slavoj 306
 Жилетић, Зоран 316
 Жуковская, Л. П. 318, 320

 Zablatic, Pavle 377
 Zadravec, Franc 374
 Zaina, Elisa 311, 314

- Зајић, Бојана 361
 Зайцева, Светлана 298
 Зализњак, А. А. 287
 Zareba, Alfred 318, 324
 Zdovc, Pavel 374
 Zerzer, Janko 389
 Зец, Божидар 309
 Зечевић, Весна 344, 346, 351
 Zidar, Josip 379, 381
 Zielonka, W. 57, 87
 Zumberi, Abdullah 333—334
 Златановић, Момчило 277, 324
 Znika, Marija 344, 346, 348
 Zuber, Smiljka 303
 Zupancič, Beno 374
- Иванова, Олга 325, 363**
 Ивановић, Радомир 383
 Iveković, F. 233, 237
 Ivir, Vladimir 379—380
 Ивић, Милка 4, 13—24, 85, 87, 141—
 142, 262, 265—266, 271, 297, 318, 344,
 383
 Ивић, Павле 98, 274, 351, 357, 360, 379
 Ivšić, Stjepan 344
 Игњачевић, Светозар М. 311
 Izaković, Vesna 311
 Иллевска, Красимира 276, 325
 Илиевски, Петар Хр. 275, 325, 342, 363
 Илић, Алекса Ч. 311
 Илић, Мирослав А. 360
 Помдиц, Л. Л. 318
 Исаковић, Антоније 382—383
 Ismajli, Rexher 330, 334
- Jagić, Vatroslav 151, 174—176, 389
 Jakobsz Németh, Ilona 334—335
 Якобсон, Роман 86
 Jakopin, Franc 322, 325, 375, 383
 Jakšić, Zlatan 389
 Janež, Stanko 371
 Јанићијевић, Јован 389
 Јанковић, Срђан 325, 348
 Janura, Petro 334
 Јањић, Јован 361
 Jarnik, Urban 386
 Jarovinski, Aleksandr 334
 Jahić, Dževad 306, 352
 Јашар-Настева, Оливера 363—364
 Jedlička, Alois 383
 Jeza, Franc 375
 Jereb, Elza 311
 Јерковић, Вера 195—212, 318, 357
- Јерковић, Јован 299, 316, 318—319, 348
 Jerman, France 311
 Jernej, Josip 334, 348
 Јовановић, Гордана 287—291, 298
 Јовановић, Јован 387
 Јовановић, Младен 311
 Јовановић-Стипчевић, Биљана 354
 Јовић, Душан 299
 Јовићевић, Радојина Р. 307, 318
 Јововић, Радоје 318
 Jonke, Ljudevit 311, 348, 350, 382, 389
 Jug-Kranjec, Hermina 371
 Junger, Ferenc 334, 345
 Јуранчић, Јанко 297, 377—378
 Јуричевић, Иван 352
 Јуришић, Šimun 311
 Јурса, Janez 377
- Кабиљо-Шутић, Симића 389**
 Kawka, Maciej 318, 364
 Kadić, A. 175
 Kadriu, Iljaz 334
 Calvet, J. 282
 Kalenić, Vatroslav 357
 КалиЊ, Јованка 325
 Kališnik, Štefan 371
 Kalmeta, Ratimir 348
 Kálózi, Aranka 334
 Kantor, Marvin 342
 Карановић, Вукосава 311
 Караифиловски, Максим 311, 364
 Karadža-Garić, Mevlida 299, 348—349
 Карадић Стефановић, Вук 125—150,
 168, 177, 237, 248, 357—358, 362, 379
 Karlavaris, Bogomil 307
 Carnessa, Domenico 334
 Каровски, Лазо 364, 369, 389
 Karolak, Stanisław 318, 364
 Kasumović, Ivan 129—130
 Katalinić-Udovčić, Palma 307
 Katz, B. J. 26, 52
 Sachia, Pierre 341
 Кашић, Јован 298, 345
 Кварил, Miroslav 312
 Keber, Janez 325
 Kelmendi, Ahmet 334
 Kelmendi, Hasan 334
 Kempson, Ruth 306—307
 Cërrabregu, Muharrem 341
 Килибарда, Ристо 307
 Kirarsky, P. 86
 Киршова, Маријанна 345
 Kiss, Lajos 325
 Киселиновски, Стојан 364

- Китевски, Марко 369
 Kiš, Marijana 364
 Kissimre István 298
 Klaić, Bratoljub 379
 Klaić, Željko 379
 Клајн, Иван 335, 348
 Клераћ, Мира 312
 Klinar, Stanko 312
 Kłuczkow, G. S. 28—29, 40, 52
 Kluczynska, Teresa 116
 Kmecl, Matjaž 377
 Кларрова, Miloslava 325—326
 Кнежевић, Богић 348
 Кнезовић, Zlata 307
 Kowalska, Anna 318
 Ковачевић, Ešref 91, 101, 104
 Ковачевић, Милош 345, 348
 Ковачевић, Радмила 303, 342
 Ковац Кењереš, Марта 312
 Ковилоска-Попоска, Иванка 389
 Кодухов, В. И. 319
 Cohen, J. M. 86
 Koerner, E. F. K. 282
 Kožar, Erna 389
 Kožuh, Milena 371
 Којен, Леон 55—89, 307
 Cosron, F. 248
 Kolar, Marija 371
 Колосов, В. 153
 Komárek, Miroslav 319
 Komác, Daša 378
 Конески, Блаже 276, 325, 364, 367—368, 386
 Конески, Кирил 364, 366
 Constantini, Lionello 342
 Konte, Ivan 331, 335
 Korčivica, V. 383
 Kořenský, Jan 319
 Коробар-Белчева, Марија 364
 Koroman, Veselko 387
 Korošec, Tomo 371
 Kortlandt, Frederik 319
 Корубин, Благоја 307, 348, 364, 367
 Koruza, Jože 383
 Kos, Milena 312
 Kosor, Karlo 347—348, 357
 Костић, Ђорђе 298, 387
 Костић, Страхинја К. 312
 Koszínowski, Klaus 345—346
 Kotarbiński, T. 27, 52
 Kotnik, Stanko 371
 Кочиш, Микола М. 319
 Кошчић-Брозовић, Nevenka 312
 Кошутин, Владета Р. 243, 312
 Kravar, Zoran 359
 Kravar, Miroslav 335, 359, 371
 Král, Abel 319, 322
 Kranjec, Marko 303, 387
 Krasniqi, Bajram 335
 Krasniqi, Mark 335
 Crevatin, Franco 341
 Kremzer, Nikola 307, 312
 Kržišnik, Erika 319
 Križaj, Martina 375
 Križanić, Juraj 151—177
 Križnar, Mirko 312
 Krile, Ivo 345
 Кристева, Јулија 307
 Krojciger, Verner 312
 Kronsteiner, Otto 325
 Kruhan, Mira 335
 Csehné Szabó, Márta 341
 Kueva-Šverček, L. 110, 116
 Кузмановић, Емилија 335
 Kukuljević Sakcinski, Ivan 151, 158, 241
 Kulenović, Tvrtko 312
 Kulier, Ignac 379
 Culler, Jonathan 281—283, 285
 Кульбакин, Степан 186, 211
 Kumer, Zmaga 375
 Kuna, Herta 267, 354, 357, 383
 Kunaver, Dušica 312
 Кундановић, Миленa 312
 Kuno, S. 65, 87—88
 Kunst-Gnamuš, Olga 371
 Kurent, Tine 325
 Kuryłowicz, J. 3, 28, 30, 34, 47, 52
 Kušcer, Ivan 378
 Лађевић, Милица 326
 Лалевић, Миодраг С. 312, 360
 Лалић, Радован 348, 350, 379, 381
 Lambek, J. 56, 87
 Лале, Љубен 369
 Lapointe, S. D. 57, 87
 Лаптева, О. А. 236
 Laskowski, Roman 319
 Лашкова, Ј. 110, 116
 Lévi-Strauss, Claude 281, 283
 Legiša, Lino 377—378
 Ledinek-Munda, Sonja 387
 Леков, Иван 384
 Lencek, Rado L. 375
 Lehiste, Ilse 351, 352
 Lightfoot, D. 74, 87
 Лилова, Анна 312
 Linsky, Leonard 308
 Lipovec, Albinca 383
 Lisac, Josip 307, 319, 326, 352, 357, 384
 Ličen, Marina 313
 Lleshi, Qazim 335
 Logar-Pleško, Alenka 387
 Лома, Александар 279

- Lončarić, Mijo 299, 345—346, 348, 352
 Лопатин, В. В. 319
 Luboteni, Gani 335
 Ludvik, Dušan 375
 Lukežić, Iva 360
 Luketić, Miroslav 387
 Лукић, Јасмина 307
 Кусяненко, В. И. 386—387
 Lupis Valentian, Petar 380
 Lunt, H. 86
 Лучић, Милован 360
- Ljesar, Rade M.** 389
 Љубеновић, Крста Б. 359
- Maglajić, Munib** 362
 Mažuranić, Antun 355, 358, 384
 Machiedo, Mladen 310
 Максић, Мирјана 326
 Malinowski, B. 281
 Malić, Dragica 297, 345—346
 Malmberg, Bertil 307
 Мамнић, Миле 298
 Мано-Зиси, Катарица 354
 Maretić, Tomo 21, 137, 245
 Mareš František, Václav 365, 384
 Маринковић, Радмила 354
 Марић, Срстен 282, 284—285
 Марицки-Гађански, Ксенија 307—308
 Марков, Борис 319, 365, 384
 Марковић, Душан 389, 391
 Марковић, Бранка 313
 Марковић, Вера 380—381
 Марковић, Марија 319, 321, 348, 389
 Марковић, Марко 387
 Марковић, С. Ж. 390
 Маројевић, Радмило 237—249, 303,
 313, 319, 326, 390
 Мартиновић, Душан Ј. 387
 Mastrelli, Carlo Alberto 326
 Матарић-Радованов, Мирјана 390
 Матијашевић, Јелена 297, 358
 Matijevics, Lajos 326
 Матичетов, Милко 375—376
 Matrënga, Lekë 335
 Matulina, Željka 335
 Медаковић, Дејан 384
 Medić, Ivo 380
 Medić, Irena 380
 Meillet, A. 28, 52
 Melvinger, Jasna 348
 Менас, Antica 319, 345, 348—349, 380
 Менас, Mira 326
 Merku, Pavle 376
 Меркурьев, И. С. 249
 Merše, Majda 376
- Mehdiu, Feti 335
 Мијатовић, Данило 360
 Мијатовић, Чедомиљ 389
 Mikkelsen, Hans Kristian 213—236
 Mikeš, Melanija 313, 335
 Miklič, Tjaša 316
 Миладиновић, Максим 319
 Милановић, Бранислав 345, 354
 Miller, G. A. 86
 Müller, Јака 372, 390
 Милетић, Б. 131—132
 Милетић, М. 143
 Милинковић, Милован 313
 Милићевић, Блажо 359
 Милићевић, М. Ђ. 179
 Миловић, Јевто М. 326
 Милорадовић, Живан М. 380
 Милошевић, Ксенија 19, 22, 384
 Милошевић, Никкола 306—307
 Милутиновић, Коста 390
 Миљанић, Новак Р. 387
 Mindak, Jolanta 109—123
 Minisi, Nulo 342, 365
 Минова-Гуркова, Лилјана 365
 Миновић, Милпивоје 307, 309, 349, 384
 Миовски, Мито 365
 Мирнић, Душанка 313
 Миркуловска, Бистрица 319
 Митева, Димка 297, 326, 365, 390
 Митков, Маринко 335, 365
 Митропан, Петар 380—381
 Митрофанова, О. Д. 313
 Мићовић, Драгутин 362
 Михаиловић, Љиљана 335
 Михаиловић, Љубомир 307, 313
 Михајловић, Велимир 278, 299, 320,
 326, 361
 Михајловић, Милица 390
 Михајловић, Младен 335
 Михајловски, Драги 366—367
 Michalk, Frido 320, 322
 Михаљевић, Милан 299
 Mihevc Gabrovac, Erika 336, 384
 Mihnevič, A. E. 320
 Мицеска-Томић, Олга 308—309, 342,
 366
 Мишковски, Оливера 320—321
 Mc Cawley, J. 26, 53
 Mc Luhan, M. 281
 Младенов, Марин 360
 Младеновић, Александар 132, 172, 179
 —193, 298, *354, 357, 384
 Младеновић, Оливера 243
 Mlakar, Franc 378
 Moguš, Milan 159, 170—171, 173, 299,
 308—309, 349, 352, 355, 357—358, 380,
 384

- Moder, Janko 372
 Можасва, В. О. 316
 Моллова, Меркоре 320, 327
 Molnár Csikós, László 313
 Моловић, Јордан 349
 Момировић, Константин 308—309
 Morina, Tefik 336
 Moszyński, Leszek 327
 Московљевић, Милош С. 270
 Мошин, Владимир 354
 Мразовић, Паница 313
 Мркаљ, Сава 384
 Мршевић-Радовић, Драгана 298, 345
 Музалевски, Александар 320
 Mujić, Muhamed A. 336
 Mulaku, Latif 336
 Mulaku, Ragip 334—336
 Mulić, Malik I. 344, 366
 Munishi, Zijadin 336
 Murati, Qemal 336
 Murn, Ante 389—390
 Musijat, Zigmund 390
 Mustafa, Muzafer 336
 Mufaku, Muhamed 336
 Muftić, Teufik 336
 Muħaxheri, Agim M. 336
 Мушкати, Лукијан 387
 Мушкатировић, Ј. 130
- Nagy, Jakov 341
 Nazor, Anica 384
 Найческа-Сидоровска, Марија 320, 366
 Nach, Nivette J. 26, 53
 Nahtigal, Rajko 384
 Neweklowsky, Gerhard 376
 Недељковић, Олга 320, 342, 358
 Недков, Борис 331, 337
 Несторов, Љубица 320—321
 Nechvatal, Veno 320
 Neuländer, Marina 337
 Nives, Bogdan 370, 372
 Николић, Никола 349
 Николић, Берислав 357—358
 Николић, Вера 320, 390
 Николић, Видан В. 360
 Николић, Милица 313
 Николић, Мирослав 298
 Николовска, Елица 313
 Николовски, Атанас 313, 390
 Никчевић, Војислав 358
 Nilsen, Don L. F. 32, 53
 Nyomárkay, István 349, 352
 Novak, Vilko 327, 383
 Novak, France 298
- Новаковић-Стефановић, Невска 303
 Новаковић, Стојан 389
 Новковић, Богдан 390
 Novosel, Pavao 349
 Nushi, Musa 331, 337
- Ожегов, С. И. 287
 Ожук, Милош 358, 388
 Oliva, Karel 327
 Olivecrona, Karl 308
 Olof, Klafujs Detlef 372
 Опачић-Лекић, Вукосава 384
 Организова, Цветанка 384
 Orešnik, Janez 327
 Orzechowska, Hanna 366, 376
 Orožen, Martina 376
 Ortmann, W. D. 333, 337
 Osmanaj, S[y]lë 337
 Остојић, Бранислав 358
 Остојић, Иван 388
 Остојић, Јован 320
- Pavešić, Slavko 267, 345—346, 349—350
 Павић, Милорад 384
 Pavičić, Josip 349
 Павковић, Васа 303
 Pavličević, Dunja 349
 Pavličić, Pavao 359—360
 Павловић, Звездана М. 278, 298, 327
 Пандевски, Маној 369
 Папов, Брашко 388
 Паноска, Руџа 366
 Пантелић, Марија 343
 Панчић, Мирослав 126—127, 136, 362
 Papp, György 313
 Пападријанос, Јанис 384
 Папазоглу, Фанула 274, 327
 Папић, Марко 337
 Partee, B. 55, 87
 Pato, Imre 298
 Paulin, Andrej 378
 Pauš, Pavao 332, 337
 Pahor, Drago 376
 Rašić, Nedžad 360
 Пашоска, Маргарита 320, 366
 Пеев, Коста 366
 Пекић, Миленко 327
 Penavin, Olga 298, 337
 Pennington, Anne 384
 Перић, Александар 308
 Peters, P. S. 57, 87
 Peti, Mirko 298, 345—346, 349, 391
 Petrač, Božidar 391
 Петровић, Александар-Сапа 314
 Петровић, Драгољуб 134, 270, 298, 351—352

- Петровић, Миодраг 359
 Петровић, Нада 337
 Петровић, Наталија 352
 Петрушевски, Михаил Д. 274, 327—328
 Пецо, Асим 151—177, 239, 297, 345—346, 349, 351—353
 Пешикан, Митар 91—108, 134, 143, 147, 297, 319—320, 343, 349, 352
 Пижурица, Мато 298
 Piccio, Ricardo 320
 Пипер, Предраг 314, 320, 385
 Pirnat, Mar[t]a 372
 Pirraku, Muhamet 337
 Pisarkowa, Krystyna 320
 Planinc, Ivančica 360
 Pllana, Shefqet 337
 Pogačar-Zavrl, Irena 338
 Pogačnik, Vladimir 337
 Pogorelec, Breda 372, 378, 391
 Познановић, Љиљана 321
 Polák, Václav 328
 Poláková, Helena 391
 Polański, Kazimierz 1
 Поленакoвик, Хараламши 369, 388
 Половина, Весна 308
 Poljanec, Radoslav F. 321
 Поповић, Љубoмир 346
 Поповић, Марија 349
 Поповић, Миленко 358
 Поповић, Миодраг 384—385
 Поповски, Арнтон 366
 Postal, P. M. 26, 52, 55, 74, 87
 Потебня, А. А. 21, 244
 Potrč, Matjaž 308
 Pranjković, Ivo 321, 346, 358
 Prenz, Juanan Octavio 308
 Pretnar, Tone 372
 Prokop, J. 320—321
 Прокопијевић, Мирослав 308
 Prunč, Etich 378
 Ptičar, Adela 350
 Пујић, Саво 298, 328, 361
 Pulaħa, Selami 91—104, 107
 Пуловац, Милорад 308
 Puratič, Željko 338
 Putanec, Valentin 298, 328, 361, 380
 Puħar, Jože 378
 Пушкар, Мирјана 387
- Рагуж, Dragutin 299, 328
 Radó, György 314
 Радовановић, Јанко 354
 Радовановић, Милорад 281—285, 307—308, 321, 345—346
 Радовић-Тешкић, Милица 298, 303, 346, 392
 Радојчић, Светозар 385
- Радосављевић, Озрен М. 328
 Радошевић, Наталија 350
 Радошевић, Нинoслава 343
 Raifi, Mensur 314
 Рајић, Љубиша 391
 Рајковић, Љубиша 298, 359
 Rammelmeyer, Matthias 346
 Ramovš, Anton 376
 Rančigaj, Željka 308, 338
 Režić, Ksenija 299, 343
 Reiser, Vesna 314
 Реметић, Слободан 265—272, 297—301
 Renčelj, Ana 314
 Reffle, Gyöngyi 338
 Ribarova, Zdenka 299
 Rivenc, Paul 338
 Rigler, Jakob 372, 374, 378
 Ridanović, Colléen 380—381
 Ridanović, Midhat 380—381
 Riza, Selman 338
 Rizaj, Skender 338
 Ризовски, Живко Ст. 309
 Rysiewicz, Z. 28, 53
 Ritchie, R. W. 57, 87
 Робовски, Никифор 367
 Рогич, Павле 350
 Rogošič, Ksenija 314
 Rode, Matej 298, 314, 385, 391
 Rode, Franka 314
 Родич, Никола 275, 328
 Rojs, Jurij 321, 385
 Rokoszowa, Jolanta 25—54
 Росандић, Драгутин 346
 Rosenbaum, P. S. 55, 63, 87
 Rossi-Hace, Franka 314
 Rotar, Janez 372
 Rudan, Pavao 309
 Růžička, Rudolf 321
 Рускова, Снежана 391
- Савић, Момчило Д. 338
 Савић, Свенка 314
 Sawicka, Irena 16, 321
 Savčenko, A. N. 34, 53
 Sadiku, Zeqir 338
 Саздов, Томе 385
 Салников, Николай 316
 Saloni, Z. 30, 53
 Санду-Тимок, Кристја 314
 Safarewicz, J. 28, 30, 34, 42, 53
 Seaton, Ian 312, 314
 Sejdiu, Shefki 338
 Sekereš, Stjepan 328, 358
 Секулић, Владимир 309, 314, 338
 Siatkowski, Stanisław 311, 314
 Сибиновић, Вера 360
 Silić, Josip 346

- Силјаноски, Велко 367
 Силјаноски, Стојан 369—370
 Silling, István 339, 346
 Симић, Василије 278, 328
 Симић, Живојин 379, 381
 Симић, Милорад 267, 350, 353
 Симић, Радоје 344, 350, 359
 Simoniti, Primož 339
 Синдик, Нада Р. 354
 Širbu, Richard 309
 Сјерац, Немања 381
 Skaza, Aleksander 378
 Skubic, Mitja 309, 339
 Sławińska, Joanna 321
 Slaviček, Milivoj 315
 Slamnig, Svevlad 315
 Слaшпак, Светлана 274, 328
 Smailović, Ismet 350
 Smolej, Viktor 376, 385
 Соколовски, Методија 388
 Soleska, Kazimiera Maria 309, 321, 342, 364, 367
 Sollner-Perdih, Anka 387
 Солунски, Коце 388
 Софронијевић, Милорад 315
 Спасић, Љиља 303
 Спасов, Људмил 367, 391
 Срејовић, Драгослав 381—382, 385
 Stabéj, Jože 376
 Стаматовски, Трајко 298, 367
 Станић, Милија 134, 251—254, 298
 Станковић, Радоман 354
 Станковска, Љубица 328
 Станојевић, Ружица 320—321
 Станојчић, Живојин 361
 Stanonik, Marija 376, 391
 Стевановић, Владимир 277, 329
 Стевановић, Михаило 14, 21, 134, 137, 143—144, 220, 262, 266, 299, 346, 350, 362, 381
 Стефанија, Драги 321
 Стефановић, Димитрије 293—296, 299, 342—343
 Стефаноски, Гоце 370
 Стијовић, Светозар 255—263, 277, 303, 329
 Stoberski, Zygmunt 315
 Стојановић, Војислава 240
 Стојановић, Љубомир 15, 18
 Стојановић, Смиљка 339
 Стојковић-Бадњаревић, Гордана 306
 Стојнић, Мила 315
 Стојчевска-Антић, Вера 388
 Stockwell, R. P. 55, 87
 Strugar, Novak 361
 Struna, Albert 378
 Sujoldžić, Anita 309
 Sulejmani, Fadil 336
 Сурдучки, Милан 316
 Suhadolnik, Stane 299, 378
 Sušić-Mehmedagić, Naida 315
 Suško, Mario 309
 Szivovics, Lajos 309
 Таковски, Јован 343
 Танасијевић, Слабана 380
 Танасић, Срето 316
 Танасковић, Дарко 339
 Tandarić, Josip 322, 343, 385
 Tapocki, Franjo 329
 Тарасъев, Андрей 381—382
 Taufer, Veno 369
 Tafta, Branka 297, 350
 Тахиаос, Антоније-Емил 385
 Težak, Stjepko 353, 359, 361—362
 Tekavčić, Pavao 338—339
 Tenodi, Vladimir 380, 382
 Terminska, Kamilla 309
 Tërnav, Muhamet 339
 Terseglav, Marko 377
 Тешић, Милосав 298
 Тур, Michal 322
 Тодорова, Лилјана 385
 Тодоровић, Пера 146
 Томановић, Васо 329
 Томовски, Душан 309, 339, 368
 Томоски, Томо 388
 Topolińska, Zuzanna 1—11, 322, 368
 Toporišič, Jože 370, 372—374, 378, 389
 Топоров, В. Н. 239
 Topčić, Vedita 339
 Totoni, M. 340
 Тошев, Крум 366, 368
 Тошовић, Бранко 343
 Травар, Душан 310
 Трајановски, Годор 388
 Трајковић, Велимир 361
 Trako, Salih 340
 Трифуновић, Борђе 354, 359
 Trost, Klaus 293
 Трубачев, О. Н. 240
 Тушевски, Ванчо 358, 287—388
 Ћабег, Екрем 334, 341
 Ћерић, Сњежана 329, 386, 388
 Ћирковић, Сима 385
 Ћорић, Божо 322
 Ћушић, Драго 125—150, 273—279, 297, 322, 329, 351, 353, 385
 Угринова-Скаловска, Радмила 343, 366, 368
 Udolph, Jürgen 329—330

- Uka, Sabit 340
 Uličný, Oldřich 322
 Umek, Fedora 315
 Urbaný, Marijan 380, 382
 Урошевић, Атанасије 276, 329
 Усикова, Гина 368
 Utěšený, Slavomír 385
 Ушаков, Д. Н. 287
 Ushaku, Ruzhdi 340
- Fabre, Paul 337, 340
 Falińska, Barbara 298
 Fasske, Helmut 322
 Feverezy Zečković, Lela 359
 Feinig, Anton 375
 Фекеге, Егон 297
 Fetahu, Емиџе 340
 Filipović, Rudolf 309, 353, 380, 382, 385
 Finka, Božidar 170—171, 267, 298, 309, 350, 353, 391
 Fišer, Srečko 371
 Fishman, Joshua A. 306, 309
 Fodor, J. 26, 52
 Forstnerič, France 371
 Franić, Ante 362
 Franičević, Marij 360
 Frashëri, N[aim] 340
 Frashëri, Sami 340
 Freudenstein, Reinhold 308—309, 312
- Havránek, Bohuslav 383—384
 Hadrovics, László 352—353
 Hazai, G. 340—341
 Hajdeger, Martin 309
 Halle, M. 86—87
 Hallig, R. 52
 Halimi, Mehmet 340
 Hamm, Josip 176, 350
 Hamburger, Mihael 315
 Hamp, Eric P. 340, 342, 368
 Handžić, Adem 91, 101, 104
 Hasimja, Mazllum 340
 Hausenblas, Karel 322
 Hafiz, Nimetullah 340
 Hafner, Stanislaus 354
 Hadžibegić, Hamid 91, 101, 104
 Хаџи-Јованчић, Душанка 309
 Hadžiosmanović, Lamija 315
 Хаџић, Милош 350
 Helbig, Gerhard 310
 Herrity, Peter 385
 Heusinger, Siegfried 340
 Hlebec, Boris 281, 284
 Hoberg, Rudolf 315
 Холодовиц, А. А. 282
 Horvat-Vukelja, Željka 341
- Horvat-Žepić, B. 379, 382;
 Horecky, Ján 318, 322
 Hosu, Marija 299
 Нохћа, Гани 340
 Hraste, Mate 153, 168—169, 350
 Христова, Дорeана 341
 Humar, Marjeta 297
 Humboldt, Wilhelm V. 310
- Цветановић, Владимир 361
 Цветко, Варја 329
 Цветковски, Владимир 315
 Cviko, Fazileta 341
 Cevc, Tone 375
 Cedilnik, Danica 370
 Цемаповић-Кузмановић, Александрина 381—382
 Чернић, Луција 354
 Zett, Robert 299
 Cizelj, Karla 380, 382
 Colić, Ante 329
 Црепајац, Љиљана 274, 329, 331, 341, 382, 385
- Чађеновић, Јован 355
 Чапугле, Илија 368
 Černelič Kozlevčar, Ivana 370
 Čižmek, Miroslav 350
 Čipkar, Andrej 319, 322
 Чоловић, Иван 281
 Chomsky, Noam 26, 52, 57, 64, 68, 86, 281
 Čop, Bojan 378
 Čop, Dušan 329
 Čubelić, Tvrtko 362
 Чундева, Нина 368
- Цуверовић, Раде 391
 Цукески, Александар 367, 386, 392
- Chabrol, Claude 310
 Shala, Demush 341
 Shamir, E. 56—57, 86
 Шампћ, Јасна 341
 Шаткалицка, Теодора 369
 Šare, Milan 341
 Safarič, P. J. 195
 Schachter, P. 55, 87
 Шахматов, А. А. 169, 175
 Švagelj, Tomaž 378
 Švajncer, Janez 372
 Шведова, Н. Ю. 322
 Schwyzer, E. 34, 53
 Šebjanič, Franc 376
 Šegota, Tomislav 382

- Šenfeld-Oljača, Kornelija 363
Cherel, Albert 341
Šivic-Dular, Alenka 386
Shields, Kenneth 341
Šimundić, Mate 276, 298, 325—330, 350
Šimunović, Petar 298, 309—310, 322, 330, 386, 392
Шипка, Милан 298, 349—350
Šifler-Premec, Ljerka 306
Škaljić, Abdulah 382
Škarić, Olga 315
Škafar, Ivan 386
Škerk, Albin 377
Škerlj, Ružena 377—378
Škerlj, Stanko 341
Škiljan, Dubravko 309—310
Школарова-Љоровска, Германија 369
Škrbina, Zlata 361
Шкриванић, Гавро А. 276, 330
Shkurtaј, Gjovalin 341
Šojat, Antun 350, 353
Šop, Nikola 310
Špis, Lidija 322
Штавланин-Борђевић, Љубица 355
Šubin, Nikola 381—382
Šulek, Bogoslav 189
Šupuk, Ante 330
Schützenberger, M. P. 87

Регистар израдили *Виолејта и Драган Бабић*

